İSLÂM TARİHİ

İbnü'l-Esîr
El Kâmil Fi't- Tarih Tercümesi

Bahar
Yayınları

İBNÜ'L-ESİR

İSLÂM TARİHİ

EL-KÂMİL Fİ'T-TÂRİH TERCÜMESİ

Dokuzuncu Cilt

Çeviren:
Dr. Abdülkerim Özaydın

Redaktör:
Doç. Dr. Mertol Tulum

Osman Başpehlivan
Beyazsaray zemin kat no. 25
Tel: 527 60 03 Beyazıt - İstanbul

Dizgi - Tertip - Baskı :

RENK-İŞ OFSET -1991 TEL:5779174

İÇİNDEKİLER

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞİNCİ (M. 980-981) YILI OLAYLARI .. 15
Hemedân'ın Müeyyidüddevle'ye İkta Edilmesi 15
Hasanaveyh'in Bedr Dışındaki Çocuklarının Öldürülmesi 15
Adududdevle'nin Sinde Kalesi ve Diğer Yerleri Ele Geçirmesi .. 16
el-Azîz ve İbn Cerrâh'ın Askerleri Arasındaki Savaş ve Kassâm'ın Dımaşk'tan Uzaklaştırılması 16
Çeşitli Olaylar 17
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ BİRİNCİ (M. 981-982) YILI OLAYLARI 19
İbn Simcûr'un Horasân'daki Görevinden Uzaklaştırılması 19
Adududdevle'nin Cürcân'ı Ele Geçirmesi 19
Hüsâmüddevle ve Kâbûs'un Cürcân'a Gitmeleri 20
Sicilya Emîri Ebû'l-Kâsım'ın Öldürülmesi ve Frankların Hezimeti 21
Çeşitli Olaylar 22
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ İKİNCİ (M. 982-983) YILI OLAYLARI 24
Bekcûr'un Dımaşk Valiliği 24
Adududdevle'nin Ölümü 25
Samsâmuddevle'nin Irak'a Hükümdar Olması, Kardeşi Şerefüddevle'nin de Fârs Ülkesini Ele Geçirmesi 27
el-Hüseyin b. İmrân b. Şâhin'in Öldürülmesi 28
İbn Simcûr'un Horasân'a Dönüşü 28
Çeşitli Olaylar 29
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ ÜÇÜNCÜ (M. 983-984) YILI OLAYLARI 30
Müeyyidüddevle'nin Ölümü ve Fahrüddevle'nin Ülkesine Dönmesi 30
Ebû'l-Abbâs'ın Horasân'daki Görevinden Alınması ve Yerine İbn Simcûr'un Tayin Edilmesi 31
Ebû'l-Abbâs'ın Mağlûp Olarak Cürcân'a Dönmesi ve Ölümü ... 31
Ebû'l-Ferec Muhammed b. İmrân'ın Öldürülmesi ve Kardeşi Ha-

san'ın Oğlu Ebû'l-Meâlî'nin Hükümdar Olması 32
Hâcib el-Muzaffer'in Batîha'yı İstilâ Etmesi 33
Muhammed b. Gânim'in İsyanı 34
Sanhâce Kabilesine Mensup Bazı Şahısların İfrîkıyye'den Endülüs'e Geçişi ve Orada Yaptıkları 34
İbn Ebî Âmir'in Endülüs'teki Franklara Karşı Cihadı 35
Yûsuf Bulukkîn'in Ölümü ve Yerine Oğlu Mansûr'un Geçmesi .. 36
Mervânoğulları'nın Dayısı Bâz el-Kürdî'nin Durumu ve Musul'a Hakim Olması 36
Çeşitli Olaylar 38
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ DÖRDÜNCÜ (M. 984-985) YILI OLAYLARI 39
Deylem'in Musul'a Geri Dönmesi ve Bâz'ın Mağlûp Olması ... 39
Çeşitli Olaylar 40
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ BEŞİNCİ (M. 985-986) YILI OLAYLARI 41
Bağdâd'da Çıkan Karışıklıklar 41
Karmatîlerle İlgili Olaylar 41
Bardas Skleros'un Serbest Bırakılması, Daha Sonraki Gelişmeler ve Ruslar'ın Hristiyanlığa Girmeleri 42
Şerefüddevle'nin Ahvâz'a Hakim Olması 43
el-Mansûr'un Ordularının Sicilmâsa Hükümdarı Karşısında Mağlûp Olmaları 44
Çeşitli Olaylar 45
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ ALTINCI (M. 986-987) YILI OLAYLARI 46
Şerefüddevle'nin Irak'a Hakim Olup Samsâmüddevle'yi Tevkifi . 46
Türklerle Deylemliler Arasında Çıkan Çatışmalar 46
Mühezzibüddevle'nin Batîha Valiliği 47
Çeşitli Olaylar 48
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ YEDİNCİ (M. 987-988) YILI OLAYLARI 49
Bedr b. Hasanaveyh ile Şerefüddevle'nin Ordusu Arasındaki Savaş 49
el-Mansûr b. Yûsuf'un Ketâme Kabilesiyle Savaşmak Üzere Harekete Geçmesi 50
Bâz'ın Savaşmak Üzere Tekrar Gelmesi 51
Çeşitli Olaylar 51
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ SEKİZİNCİ (M. 988-989) YILI OLAYLARI 53
Hâdım Şükr'ün Tevkif Edilmesi 53
Bekcûr'un Dımaşk'daki Görevinden Uzaklaştırılması 53

el-Asfar'ın Karmatîler'i Mağlûp Etmesi ... 54
Güzel Bir Nükte ... 54
Çeşitli Olaylar ... 55
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ DOKUZUNCU (M. 989-990) YILI OLAYLARI ... 56
Samsâmüddevle'nin Gözlerine Mil Çekilmesi ... 56
Şerefüddevle'nin Ölümü ve Bahâüddevle'nin Hükümdar Olması . 56
Emîr Ebû Ali b. Şerefüddevle'nin Fars'a Gitmesi ve Samsâmüddevle ile Aralarında Geçen Olaylar ... 57
Bağdâd'da Türklerle Deylemliler Arasında Çıkan Olaylar ... 58
Fahrüddevle'nin Irak'a Gitmesi ve Burada Meydana Gelen Olaylar ... 58
el-Kâdir Billâh'ın Batîha'ya Kaçması ... 59
Hamdânîlerin Musul'a Dönüşü ... 60
Ketâme Kabilesinin el-Mansûr'a Karşı Çıkması ... 61
Amcasının el-Mansûr'a Karşı Çıkması ... 62
Çeşitli Olaylar ... 62
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSENİNCİ (M. 990-991) YILI OLAYLARI .. 64
Bâz'ın Öldürülmesi ... 64
Mervânoğulları Devletinin Kuruluş Devri ... 65
el-Müseyyeboğullarının Musul'a Hakim Olmaları ... 67
Bahâüddevle'nin Ahvâz'a Gitmesi ve Samsâmüddevle ile Aralarında Geçen Olaylar ... 68
Çeşitli Olaylar ... 69
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN BİRİNCİ (M. 991-992) YILI OLAYLARI ... 70
et-Tâi' Lillâh'ın Tevkif Edilmesi ... 70
el-Kâdir Billâh'ın Halifeliği ... 71
Halef b. Ahmed'in Kirman'a Hakim Olması ... 72
Bekcûr'un Sa'düddevle b. Hamdân'a İsyân Etmesi ve Öldürülmesi ... 74
Sa'düddevle b. Hamdân'ın Vefatı ... 76
Çeşitli Olaylar ... 78
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN İKİNCİ (M. 992-993) YILI OLAYLARI ... 80
Deylemlilerin Musul'a Geri Dönüşü ... 80
et-Tâi' Lillâh'ın el-Kâdir Billâh'a Teslim Edilmesi ve el-Kâdir'in Ona Karşı Davranışı ... 81
Çeşitli Olaylar ... 81
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN ÜÇÜNCÜ (M. 993-994) YILI OLAYLARI ... 83
Samsâmüddevle'nin Hûzistân'a Hakim Olması ... 83

Türklerin Buhârâ'ya Hakim Olmaları 84
Nûh'un Buhârâ'ya Geri Dönüşü ve Buğra Han'ın Ölümü 86
Çeşitli Olaylar 86
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN DÖRDÜNCÜ (M. 994-995) YILI OLAYLARI 88
Mahmûd b. Sebüktekin'in Horasân Valiliği ve Ebû Ali'nin Oradan Uzaklaştırılması 88
Ahvâz'ın Tekrar Bahâüddevle'nin Hakimiyetine Geçmesi 89
Çeşitli Olaylar 90
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN BEŞİNCİ (M. 995) YILI OLAYLARI 92
Ebû Ali'nin Horasân'a Geri Dönmesi 92
Ebû Ali'nin Kurtulması ve Hârezmşah'ın Öldürülmesi 93
Ebû Ali b. Sîmcûr'un Tevkif Edilmesi ve Ölümü 93
es-Sâhib b. Abbâd'ın Vefatı 94
Samsâmüddevle'nin Türklere Ağır Bir Darbe İndirmesi 95
Hâşâze'nin Ölümü 95
Samsâmüddevle'nin Askerinin Ahvâz'a Dönüşü 96
Endülüs'te Meydana Gelen Garip Bir Olay 97
Çeşitli Olaylar 97
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN ALTINCI (M. 996) YILI OLAYLARI.. 99
el-Azîz Billâh'ın Vefatı ve Yerine Oğlu el-Hâkim'in Geçmesi, el-Hâkim Tahta Geçinceye Kadar Meydana Gelen Savaşlar ... 99
Samsâmüddevle'nin Ordusunun Basra'yı İstilâ Etmesi 104
el-Mukallid'in Musul'a Hâkim Olması 105
el-Mansûr b. Yûsuf'un Vefatı ve Yerine Oğlu Bâdîs'in Geçmesi 106
Çeşitli Olaylar 107
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN YEDİNCİ (M. 997) YILI OLAYLARI . 108
Emir Nûh b. Mansûr'un Ölümü ve Yerine Oğlu Mansûr'un Geçmesi 108
Sebüktekin'in Ölümü ve Oğlu İsmâil'in Hükümdar Olması 108
Kardeşi Mahmûd b. Sebüktekin'in Tahtı Ele Geçirmesi 109
Fahrüddevle b. Büveyh'in Vefatı ve Oğlu Mecdüddevle'nin Hükümdar Olması 110
Me'mûn b. Muhammed'in Vefatı ve Yerine Oğlu Ali'nin Geçmesi 110
el-Alâ' b. Hasan'ın Ölümü ve Ondan Sonra Meydana Gelen Olaylar 111
Ali b. el-Müseyyeb'in Tevkif Edilmesi ve Daha Sonra Meydana Gelen Olaylar 111
Cebrâil'in Dakûkâ'ya Hakim Olması 113
Çeşitli Olaylar 114

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN SEKİZİNCİ YILI OLAYLARI 115
Ebû'l-Kâsım es-Sîmcûrî'nin Nîsâbûr'a Dönmesi 115
Mahmûd b. Sebüktekin'in Nîsâbûr'u İstilâsı ve Oradan Geri Dönmesi 115
Kâbûs'un Cürcân'a Dönüşü 116
Bahâüddevle'nin Vâsıt'a Yürümesi ve Meydana Gelen Olaylar .. 117
Samsâmüddevle'nin Öldürülmesi 118
İbnü'l-Vessâb'ın Kaçması 119
Çeşitli Olaylar 120
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN DOKUZUNCU (M. 998-999) YİLI OLAYLARI 121
Emîr Mansûr b. Nûh'un Tevkif Edilmesi ve Yerine Kardeşi Abdül-Melik'in Geçmesi 121
Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin'in Horasân'ı İstilâ Etmesi. 121
Sâmânîler Devletinin Yıkılması ve Türklerin Mâverâünnehr'e Hakim Olmaları 123
Bahâüddevle'nin Fars ve Hûzistân'a Hakim Olması 125
Bâdis'in Zenâta Kabilesi Üzerine Yürümesi 126
el-Hakim'in Trablusgarb'a Hakim Olması ve Trablusgarb'ın Daha Sonra Tekrar Bâdis'in Eline Geçmesi 128
Çeşitli Olaylar 129
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSANINCI (M. 999-1000) YILI OLAYLARI. 130
İsmâil b. Nûh'un Hapishaneden Çıkması ve Hûzistân'da Yaptığı İşler 130
Yemînüddevle'nin Sicistân'ı Kuşatması 132
Bahtiyâr'ın Oğlunun Kirmân'da Öldürülmesi ve Bahâüddevle'nin Kirmân'ı İstilâsı 133
el-Muvaffak Ebû Ali b. İsmâil'in Tevkif Edilmesi 134
Çeşitli Olaylar 135
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN BİRİNCİ (M. 1000-1001) YILI OLAYLARI 136
el-Mukallid'in Öldürülmesi ve Yerine Oğlu Karvâş'ın Geçmesi. 136
Veliaht'a Bey'at Edilmesi 137
Tâhir b. Halef'in Kirmân'ı İstilâ Etmesi ve Daha Sonra Oradan Ayrılması 138
Çeşitli Olaylar 139
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN İKİNCİ (M. 1001-1002) YILI OLAYLARI 140
Yemînüddevle'nin Hindistân'daki Bir Savaşı 140
Hindistân'a Yapılan Başka Bir Sefer 141
Karvâş İle Bahâüddevle'nin Askerleri Arasındaki Savaş 141

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN ÜÇÜNCÜ (M. 1002-1003) YILI OLAYLARI ... 142
Yemînüddevle'nin Sicistân'a Hakim Olması ... 142
Amîdü'l-Cüyûş Ebû Ali İle Ebû Ca'fer el-Haccâc Arasındaki Savaş ... 143
Sicistân Halkının İsyanı ve Buranın İkinci Defa Fethedilmesi ... 144
et-Tâi' Lillâh'ın Ölümü ... 144
el-Mansûr b. Ebû Âmir'in Vefatı ... 144
Fülfül'ün Kâbis Şehrini Kuşatması ve Meydana Gelen Olaylar .. 145
Çeşitli Olaylar ... 146
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN DÖRDÜNCÜ (M. 1003-1004) YILI OLAYLARI ... 148
Ebû'l-Abbâs'ın Batîha'yı İstilâ Etmesi ... 148
Çeşitli Olaylar ... 149
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN BEŞİNCİ (M. 1004-1005) YILI OLAYLARI ... 151
Mühezzibüddevle'nin Batîha'ya Dönmesi ... 151
Bhâtiya Gazâsı ... 152
Çeşitli Olaylar ... 152
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN ALTINCI (M. 1005-1006) YILI OLAYLARI ... 153
Multân Gazâsı ... 153
Kevâkîr Gazâsı ... 153
İlig Han'ın Ordusunun Horasân'a Geçmesi ... 154
Bahâüddevle'nin Askerleriyle Kürtler Arasındaki Savaş ... 155
Çeşitli Olaylar ... 155
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN YEDİNCİ (M. 1006-1007) YILI OLAYLARI ... 157
İlig Han'ın Bozguna Uğraması ... 157
Hindistân'a Yapılan Bir Gazâ ... 157
Ebû Ca'fer el-Haccâc'ın Bağdâd'ı Muhasarası ... 158
Bedr'in Râfi' b. Makn'ın Vilâyetine Saldırması ... 159
Ebû'l-Abbâs b. Vâsıl'ın Öldürülmesi ... 159
Amîdü'l-Cüyûş'un Bedr İle Savaşmak Üzere Yola Çıkması ve Onunla Anlaşması ... 160
Karvâş İle Ebû Ali b. Semmâl el-Hafacî Arasındaki Savaş ... 161
Ebû Rikve'nin Mısır'da Halife el-Hâkim'e Karşı Ayaklanması ... 161
Mecdüddevle'nin Tevkif Edilmesi ve Daha Sonra Tekrar Melik Olması ... 166
Çeşitli Olaylar ... 167
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN SEKİZİNCİ (M. 1007-1008) YILI OLAYLARI ... 168

Bhim Nugur Gazâsı 168
Ebû Cafer b. Kâkeveyh'in Durumu 169
Çeşitli Olaylar 169
HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN DOKUZUNCU (M. 1008-1009) YILI OLAYLARI 171
Sâlih b. Mirdâs'ın İlk Yılları 171
Çeşitli Olaylar 172
HİCRET'İN DÖRT YÜZÜNCÜ (M. 1009-1010) YILI OLAYLARI 173
Hindistân'daki Nârîn Olayı 173
Bedr b. Hasanaveyh İle Oğlu Hilâl Arasında Çıkan Anlaşmazlık . 173
el-Müeyyed'in Endülüs Emirliğine Dönmesi ve Meydana Gelen Olaylar 175
Çeşitli Olaylar 177
HİCRET'İN DÖRT YÜZ BİRİNCİ (M. 1010-1011) YILI OLAYLARI . 179
Yemînüddevle'nin Gur Ülkesine ve Diğer Yerlere Yaptığı Gazâ . 179
İlig Han İle Kardeşi Arasındaki Savaş 180
Musul ve Kûfe'de Mısırlı Şiîler Adına Hutbe Okunması 180
Mezyedoğullarıyla Dübeysoğulları Arasındaki Savaş 181
Amîdü'l-Cüyûş'un Ölümü ve Fahru'l-Mülk'ün Irak Valiliğine Tayini 181
Çeşitli Olaylar 182
HİCRET'İN DÖRT YÜZ İKİNCİ (M. 1011-1012) YILI OLAYLARI .. 183
Yemînüddevle'nin Kusdâr'ı Ele Geçirmesi 183
Sâlih b. Mirdâs'ın Esir Düşmesi, Haleb'e Hakim Olması ve Yerine Çocuklarının Geçmesi 183
Hafâce'den Bir Grubun Öldürülmesi 189
Mısırlı Şiîlerin Nesebinin Kötülenmesi 190
Hafâceoğullarının Hacıların Yolunu Kesmesi 190
Çeşitli Olaylar 190
HİCRET'İN DÖRT YÜZ ÜÇÜNCÜ (M. 1013-1014) YILI OLAYLARI . 191
Kâbûs'un Öldürülmesi 191
İlig Han'ın Ölümü ve Kardeşi ve Toğan Han'ın Onun Yerine Geçmesi 192
Bahâüddevle'nin Ölümü ve Sultanüddevle'nin Hükümdar Olması 193
Süleyman'ın Endülüs'te İkinci Defa Tahta Çıkışı 193
Çeşitli Olaylar 193
HİCRET'İN DÖRT YÜZ DÖRDÜNCÜ (M. 1013-1014) YILI OLAYLARI 195
Yemînüddevle'nin Naradîn'i Fethi 195
Hafâce'nin İkinci Defa Yaptığı İşler 195
Tâhir b. Hilâl'ın Şehrizûr'u İstilâ Etmesi 196

Çeşitli Olaylar ... 196
HİCRET'İN DÖRT YÜZ BEŞİNCİ (M. 1014-1015) YILI OLAYLARI . 197
Tânîşer Gazvesi ... 197
Bedr b. Hasanaveyh'in Öldürülmesi, Oğlu Hilâl'in Serbest Bırakılması ve Öldürülmesi ... 197
Ali b. Mezyed İle Dübeysoğulları Arasındaki Savaş ... 198
Şemsüddevle'nin Rey'e Hâkim Olması ve Sonra Oradan Geri Dönmesi ... 199
Çeşitli Olaylar ... 200
HİCRET'İN DÖRT YÜZ ALTINCI (M. 1015-1016) YILI OLAYLARI . 201
Bâdis ve Amcası Hammâd Arasındaki İç Savaş ... 201
Bâdis'in Ölümü ve Yerine Oğlu el-Muizz'in Geçmesi ... 203
Mahmûd'un Hind Seferi ... 206
Fahrü'l-Mülk'ün Öldürülmesi ve İbn Sehlân'ın Vezir Olması ... 206
Tâhir b. Hilâl b. Bedr'in Öldürülmesi ... 206
Çeşitli Olaylar ... 207
HİCRET'İN DÖRT YÜZ YEDİNCİ (M. 1016-1017) YILI OLAYLARI . 208
Harezmşah'ın Öldürülmesi, Yemînüddevle'nin Harezm'e Hakim Olması ve Altuntaş'a Teslim Etmesi ... 208
Keşmir ve Kanave Seferleri ... 209
İbn Fûlâd'ın Durumu ... 211
Endülüs'te Şiî Devletinin Kurulması ve Süleyman'ın Öldürülmesi ... 211
Abdurrahman el-Emevî'nin Ortaya Çıkışı ... 213
Ali b. Hammâd el-Alevî'nin Öldürülmesi ... 214
el-Kâsım b. Hammûd el-Alevî'nin Kurtuba'da Tahta Çıkması .. 215
Yahyâ b. Ali b. Hammûd'un Devleti ve Amcasıyla Aralarında Cereyan Eden Olaylar ... 215
Emevîlerin Kurtuba'ya Geri Dönüşleri ve el-Mustazhir'in Tahta Çıkması ... 217
Muhammed b. Abdurrahman'ın Tahta Çıkması ... 218
Yahyâ el-Alevî'nin Kurtuba'ya Dönmesi ve Öldürülmesi ... 218
Yahyâ ve Kardeşinin Çocuklarıyla İlgili Olaylar ve İbn Ammâr'ın Öldürülmesi ... 219
Emevîler'den Hişâm'ın Tahta Çıkması ... 221
Endülüs Topraklarının Parçalanması ... 223
Sultânüddevle ve Kardeşi Ebû'l-Fevâris Arasındaki Savaş ... 229
İfrîkıyye'de Şiîlerin Öldürülmesi ... 230
Çeşitli Olaylar ... 231
HİCRET'İN DÖRT YÜZ SEKİZİNCİ (M. 1017-1018) YILI OLAYLARI ... 232
Türklerin Çin'den Çıkışları ve Toğan Han'ın Ölümü ... 232

Toğan Han'ın Kardeşi Arslan Han'ın Hükümdar Olması 233
Tafğaç Han ve Oğlunun Hükümdarlığı 234
Kaşgar ve Türkistân 236
Mühezzibüddevle'nin Ölümü ve Batîha'nın Ondan Sonraki Durumu 236
Ali b. Mezyed'in Ölümü ve Oğlu Dübeys'in Emir Olması 237
Çeşitli Olaylar 238
HİCRET'İN DÖRT YÜZ DOKUZUNCU (M. 1018-1019) YILI OLAYLARI 239
İbn Sehlân'ın Irak Valiliği 239
Yemînüddevle'nin Hindistan ve Afganistan Seferi 240
Çeşitli Olaylar 242
HİCRET'İN DÖRT YÜZ ONUNCU (M. 1019-1020) YILI OLAYLARI . 243
HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON BİRİNCİ (M. 1020-1021) YILI OLAYLARI 244
el-Hâkim'in Öldürülmesi ve Yerine Oğlu ez-Zâhir'in Geçmesi .. 244
Müşerrifüddevle'nin Irak'a Hakim Olması 246
ez-Zâhir Lii'zâzi Dînillâh'ın Halife Olması 247
Hemedân'da Türklerle Kürtler Arasında Çıkan Olaylar 248
Ebû'l-Kâsım el-Mağribî ve İbn Fehd'in Tevkif Edilmesi 249
Karvâş İle Garib b. Makn Arasındaki Savaş 249
Çeşitli Olaylar 250
HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON İKİNCİ (M. 1021-1022) YILI OLAYLARI 251
Bağdâd'da Müşerrifüddevle Adına Hutbe Okunması ve Veziri Ebû Gâlib'in Öldürülmesi 251
Batîha Emîri Sadaka'nın Ölümü 251
Çeşitli Olaylar 252
HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON ÜÇÜNCÜ (M. 1022-1023) YILI OLAYLARI 254
Sultânüddevle İle Müşerrifüddevle Arasında Yapılan Barış 254
el-Muizz'in Vezirini ve Ordu Kumandanı (Sâhibu'l-Ceyş)nı Öldürmesi 254
Çeşitli Olaylar 255
HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON DÖRDÜNCÜ (M. 1023-1024) YILI OLAYLARI 256
Alâüddevle'nin Hemedân'ı İstilâ Etmesi 256
Ebû'l-Kâsım el-Mağribî'nin Müşerrifüddevle'ye Vezir Olması .. 257
Mekke'de Çıkan Karışıklıklar 258
Hindistan'daki Bir Kalenin Fethi 258
Çeşitli Olaylar 259

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON BEŞİNCİ (M. 1024-1025) YILI OLAYLARI ... 260
Müşerrifüddevle İle Türkler Arasında Çıkan Anlaşmazlık, Mağribli Vezirin Azli ... 260
Kûfe'de Çıkan Karışıklıklar ve Ebû'l-Kâsım el-Mağribî'nin İbn Mervân'a Vezir Olması ... 260
Sültânüddevle'nin Ölümü ve Yerine Oğlu Ebû Kâlicâr'ın Melik Olması, İbn Mükrem'in Öldürülmesi ... 261
Ebû'l-Fevâris'in Geri Dönmesi ve Ebû Kâlicâr'ı Oradan Uzaklaştırması ... 262
Zenâta Kabilesinin İsyanı ve Bastırılması ... 263
Hacıların Suriye Yoluyla Dönüşleri ve Zâhir'in Onlara Yaptıkları ... 264
Çeşitli Olaylar ... 264
HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON ALTINCI (M. 1025-1026) YILI OLAYLARI ... 265
Sumnat'ın Fethi ... 265
Müşerrifüddevle'nin Vefatı ve Kardeşi Celâlüddevle'nin Melik Olması ... 268
Nasruddevle b. Mervân'ın Urfa Şehrine Hakim Olması ... 268
Sicilya Adasında Donanmanın Batışı ... 269
Çeşitli Olaylar ... 270
HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON YEDİNCİ (M. 1026-1027) YILI OLAYLARI ... 272
Alâüddevle'nin Askerleriyle Cevzakan Askerleri Arasındaki Savaş ... 272
Karvâş İle Benû Esed ve Hafâce Arasındaki Savaş ... 273
Bağdâd'da Dahilî Karışıklıklar, Türkler ve Ayyârların Çapulculukları ... 273
el-Esîr'in Musul'a Gitmesi ve Benû Ukayl İle Aralarında Vuku Bulan Savaş ... 274
Hafâce'nin Enbar'ı Ateşe Vermesi ve Ebû Kâlicâr'a İtaat Etmesi ... 274
İfrîkıyye'de Ketâme ve Zenâta Kabileleriyle el-Muizz b. Bâdis Arasında Barış Yapılması ... 275
Hammâd b. el-Mansûr'un Vefatı ve Yerine Oğlu el-Kaid'in Geçmesi ... 275
Çeşitli Olaylar ... 275
HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON SEKİZİNCİ (M. 1027-1028) YILI OLAYLARI ... 277
Alâüddevle İle İspehbüd ve Taraftarları Arasında Çıkan Savaş, Bunu Takip Eden Karışıklıklar ... 277
Batîha Ahalisinin Melik Ebû Kâlicâr'a Karşı İsyanı ... 278
Ebû Kâlicâr'ın Kirmân Meliki Olan Amcasıyla Barış Yapması . 279
Bağdâd'da Hutbenin Celâlüddevle Adına Okunması ve Celâlüddevle'nin Bağdâd'a Gelmesi ... 280
Ebû'l-Kâsım b. el-Mağribî ve Ebû'l-Hattâb'ın Ölümü ... 281
Çeşitli Olaylar ... 281

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON DOKUZUNCU (M. 1028) YILI OLAYLARI ... 282
Bedrân İle Nasruddevle'nin Askerleri Arasındaki Savaş ... 282
Türkler'in Bağdâd'da Celâlüddevle Aleyhinde Çıkardığı Karışıklıklar ... 282
Basra'da Türklerle Deylemliler Arasında Çıkan Anlaşmazlık ... 283
Ebû Kâlicâr'ın Basra'yı İstilâ Etmesi ... 284
Kirmân Melikinin Vefatı ve Ebû Kâlicâr'ın Kirmân'a Hakim Olması ... 284
Mansûr b. el-Hüseyn'in el-Cezîretü'l-Dübeysiyye'yi İstilâ Etmesi ... 285
Çeşitli Olaylar ... 285
HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİNCİ (M. 1029) YILI OLAYLARI ... 287
Yemînüddevle'nin Rey ve el-Cibâl'e Hakim Olması ... 287
Yemînüddevle Rey'den Döndükten Sonra Sâlâr İbrâhim b. el-Merzubân'ın Yaptıkları ... 288
Ebû Kâlicâr'ın Vâsıt'ı Ele Geçirmesi, Celâlüddevle'nin Ahvâz'a Gidip Şehri Yağmalaması ve Vâsıt'ın Tekrar Onun Eline Geçmesi ... 289
Bozgundan Sonra Dübeys b. Mezyed'in Vaziyeti ... 291
Zenâta Kabilesinin İsyanı ve İfrîkıyye'deki Savaşları ... 291
Yemînüddevle'nin ve Oğlunun Oğuzlarla Mücadelesi ... 291
Alâüddevle'nin Rey'e Gelip Oğuzlarla İş Birliği Yapması ve Oğuzların Onunla Tekrar Bozuşmaları ... 294
Âzerbaycân'daki Oğuzların Yaptıkları ve Oradan Ayrılmaları ... 295
Oğuzların Hemedân'ı Ele Geçirmeleri ... 296
Tebriz Şehrindeki Oğuzların Öldürülmeleri ve Onların Âzerbaycân'dan Ayrılıp Hakkâri'ye Gitmeleri ... 297
Oğuzların Diyarbekir'e Girmeleri ... 298
Oğuzlar'ın Musul Şehrini Ele Geçirmeleri ... 299
Musul Halkının Oğuzlara Hücumu ve Onların Yaptıkları ... 300
Musul Emîri Karvâş'ın Oğuzlara Galip Gelmesi ... 301
Çeşitli Olaylar ... 302
HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ BİRİNCİ (M. 1030) YILI OLAYLARI ... 305
Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin'in Hemedân'a Hakim Olması. 305
Müslümanların Hindistân'a Yaptıkları Bir Gazâ ... 305
Bedrân b. el-Mukallid'in Nusaybin'i Ele Geçirmesi ... 306
Ebû'ş-Şevk'in Dakûkâ'yı Ele Geçirmesi ... 306
Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin'in Ölümü ve Yerine Oğlu Muhammed'in Geçmesi ... 307
Mes'ûd'un Hükümdar Olması ve Muhammed'in Hal' Edilmesi. 308
Yemînüddevle'nin Ahlâk ve Şahsiyeti ... 309
Alâüddevle'nin Isfahân ve Diğer Şehirlere Geri Dönüşü ve Meydana Gelen Olaylar ... 310
Celâüddevle'nin Askerleriyle Ebû Kâlicâr'ın Askerleri Arasındaki Savaş ... 311
Karvâş İle Garîb b. Makn Arasındaki Savaş ... 311
Bizans İmparatorunun Suriye'ye Sefere Çıkması ve Mağlûp Olması ... 312

Ebû Ali b. Mâkûlâ'nın Basra'ya Gitmesi ve Öldürülmesi 313
Celâlüddevle'nin Askerinin Basra'yı İstilâ Etmesi ve Şehri Onlardan Alması 314
Fazlûn el-Kürdî'nin Hazar Ülkesine Düzenlediği Sefer ve Yaptıkları 315
Veliahta Bey'at 315
Çeşitli Olaylar 316
HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ İKİNCİ (M. 1030-1031) YILI OLAYLARI 317
Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin'in et-Tîz ve Mekrân'a Hakim Olması 317
Rumların Urfa Şehrini Ele Geçirmesi 317
Mes'ûd b. Mahmûd'un Kirmân'ı Ele Geçirmesi ve Ordusunun Kirmân'dan Geri Dönüşü 318
el-Kâdir Billâh'ın Vefatı, Onun Ahlâk ve Davranışlarına Dair Bir Kaç Söz, el-Kâim Biemrillâh'ın Halifeliği 318
el-Kâim Biemrillâh'ın Halifeliği 320
Bağdâd'da Çıkan Olaylar 320
Rumların Efâmiye Kalesi'ni Ele Geçirmesi 321
Barstoğan İle Celâlüddevle Arasında Çıkan Anlaşmazlık 322
Çeşitli Olaylar 322
HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ ÜÇÜNCÜ (M. 1031-1032) YILI OLAYLARI 324
Ordunun Celâlüddevle'ye Saldırması ve Onu Bağdâd'dan Uzaklaştırması, ... 324
Alâüddevle b. Kâkeveyh'in Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin'in Ordusu Karşısında Mağlûp Olması 325
Çeşitli Olaylar 326
HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ DÖRDÜNCÜ (M. 1032-1033) YILI OLAYLARI 328
Mes'ûd'un Gazne'ye Geri Dönmesi, Rey ve el-Cibâl'de Çıkan Karışıklıklar 328
Mes'ûd'un Sâve Hakimini Mağlûp Edip Öldürmesi 329
Celâlüddevle'nin Basra'yı İstilâ Etmesi ve Daha Sonra Şehrin Onun Emrinden Çıkması 329
Celâlüddevle'nin Saraydan Çıkarılması ve Sonra Tekrar Oraya İade Edilmesi 330
Çeşitli Olaylar 331
HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ BEŞİNCİ (M. 1033-1034) YILI OLAYLARI 332
Hindistan'daki Serestî Kalesi'nin ve Diğer Bazı Yerlerin Fethi. 332
Hindistan'daki Bir Kalenin Muhasarası 332
Nîsâbûr'daki Karışıklıklar 333
Alâüddevle İle Horasân Askerleri Arasındaki Savaş 333
Nûruddevle Dübeys İle Kardeşi Sâbit Arasındaki Savaş 334
Rumların Bergirî Kalesi'ni Ele Geçirmeleri 335
Çeşitli Olaylar 335
HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ ALTINCI (M. 1034-1035) YILI OLAYLARI 337
Halifelik ve Saltanatın Bağdâd'daki Durumu 337

Ahmed Yınaltekin'in İsyanı ve Öldürülmesi 337
Mes'ûd'un Cürcân ve Taberistân'a Hakim Olması 338
İbn Vessâb İle Rumların İbn Mervân'ın Ülkesine Yürümeleri ... 339
Çeşitli Olaylar 339
HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ YEDİNCİ (M. 1035-1036) YILI OLAYLARI 341
Ordunun Celâüddevle'ye Saldırması 341
Sehl b. el-Hamdûnî İle Alâüddevle Arasındaki Savaş 341
ez-Zâhir'in Vefatı ve Yerine Oğlu el-Mustansır'ın Geçmesi 342
es-Süveydâ ve Urfa Varoşlarının Fethi 342
es-Senâsine'nin Hacılara Hainlik Edip, Onları Yakalamaları ve Aldıkları Şeyleri Geri Vermeleri 343
el-Muizz İle Zenâta Arasındaki Savaş 344
Çeşitli Olaylar 334
HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ SEKİZİNCİ (M. 1036-1037) YILI OLAYLARI 346
Celâlüddevle İle Barstoğan Arasında Çıkan Anlaşmazlık 346
Celâlüddevle İle Ebû Kâlicâr Arasındaki Barış ve Akrabalık Kurmaları 347
Çeşitli Olaylar 347
HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ DOKUZUNCU (M. 1037-1038) YILI OLAYLARI 349
Abhazların Tiflis'i Muhasarası ve Daha Sonra Kuşatmayı Kaldırıp Oradan Ayrılmaları 349
Tuğrul Bey'in Horasân'da Yaptıkları 349
Celâlüddevle'ye Melikü'l-Mülûk Unvanının Verilmesi 351
Çeşitli Olaylar 351
HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZUNCU (M. 1038-1039) YILI OLAYLARI 353
Melik Mes'ûd'un Gazne'den Horasân'a Gelmesi ve Selçukluları Oradan Uzaklaştırması 353
Ebû'ş-Şevk'in Hûlincân Şehrini Ele Geçirmesi 355
Harrân ve Rakka'da Abbâsî Halifesi Adına Hutbe Okunması ... 355
Çeşitli Olaylar 356
HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ BİRİNCİ (M. 1039-1040) YILI OLAYLARI 357
Melik Ebû Kâlicâr'ın Basra'ya Hakim Olması 357
Ebû'l-Kâsım b. Mükrem'in Ölümünden Sonra Umân'da Meydana Gelen Olaylar 358
Ebû'l-Feth b. Ebû'ş-Şevk İle Amcası Mühelhil Arasındaki Savaş . 359
Türklerin Celâlüddevle'ye Karşı Ayaklanmaları 360
Çeşitli Olaylar 360
HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ İKİNCİ (M. 1040-1041) YILI OLAYLARI 361
Selçuklu Devletinin Kuruluşu ve Sırayla Haberleri 361
Sultan Mes'ûd'un Yakalanıp Öldürülmesi ve Kardeşi Muhammed'in Hükümdar Olması 370
Mevdûd b. Mes'ûd'un Hükümdar Olması ve Amcası Muhammed'i Öldürmesi 372
Celâlüddevle İle Musul Hakimi Karvâş Arasında Çıkan An-

laşmazlık ... 373
Ebû'ş-Şevk'in Dakûkâ'ya Hakim Olması ... 375
Mısır ve Bizans Askerleri Arasındaki Savaş ... 375
el-Muizz İle Hammâdiler Arasındaki Anlaşmazlık ... 376
Alâüddevle İle Ebû'ş-Şevk Arasındaki Barış ... 376
Çeşitli Olaylar ... 377
HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ ÜÇÜNCÜ (M. 1041-1042) YILI OLAYLARI ... 378
Alâüddevle b. Kâkeveyk'in Vefatı ... 378
Tuğrul Bey'in Cürcân ve Taberistân'a Hakim Olması ... 379
Bizans İmparatorlarının Durumu ... 379
ed-Dezberî'nin Suriye'deki Nüfuzunun Kırılması ve Ülkede Meydana Gelen Olaylar ... 382
Çeşitli Olaylar ... 383
HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ DÖRDÜNCÜ (M. 1042-1043) YILI OLAYLARI ... 385
Tuğrul Bey'in Harezm Şehrini Zapt Etmesi ... 385
İbrâhim Yınal'ın Hemedân Üzerine Yürümesi ve Meydana Gelen Olaylar ... 387
Tuğrul Bey'in Rey'e Gitmek Üzere Yola Çıkması ve el-Cibâl Diyârını Ele Geçirmesi ... 388
Tuğrul Bey'in Askerlerinin Kirmân Üzerine Yürümeleri ... 389
Emîrü'l-Mü'minin el-Kaîm Biemrillâh ile Celâlüddevle Arasındaki Soğukluk ... 390
Şehrizûr ve Diğer Şehirlerin Muhasara Edilmesi ... 391
Sekîn'in Mısır'da İsyan Etmesi ... 391
Çeşitli Olaylar ... 391
HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ BEŞİNCİ (M. 1043-1044) YILI OLAYLARI ... 393
Müslümanlarla Yabancı Hristiyanların İstanbul'dan Çıkarılmaları ... 393
Celâlüddevle'nin Ölümü ve Ebû Kâlicâr'ın Melik Olması ... 393
Ebû'l-Feth Mevdûd b. Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin'in Durumu ... 395
Mevdûd'un Hindistan'daki Bir kaç Kaleyi Zapt Etmesi ... 395
Melik Ebû Kâlicâr İle Ferâmürz b. Alâüddevle Arasındaki Anlaşmazlık ... 396
Mâverâünnehr'deki Türklere Dair Haberler ... 396
Rumlar ve İstanbul'a Dair Haberler ... 397
el-Muizz'in İfrikıyye'de el-Kâim Biemrillâh'a İtaat Arz Etmesi ... 397
Çeşitli Olaylar ... 398
HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ ALTINCI (M. 1044-1045) YILI OLAYLARI ... 399
Mâverâünnehr'deki İsmâilîlerin Öldürülmeleri ... 399
Hutbenin Melik Ebû Kâlicâr Adına Okunması ve Ebû Kâlicâr'ın Bağdâd'a Gitmesi ... 399
Çeşitli Olaylar ... 400
HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ YEDİNCİ (M. 1045-1046) YILI OLAYLARI ... 402

İbrâhim Yınal'ın Hemedân ve el-Cibâl'e Varması 402
Çeşitli Olaylar 403
HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ SEKİZİNCİ (M. 1046-1047) YILI OLAYLARI 405
Mühelhil'in Karmîsîn ve Dînever'i Ele Geçirmesi 405
Sa'dî b. Ebû'ş-Şevk'in İbrâhim Yınal'a Katılması ve Daha Sonra Meydana Gelen Olaylar 405
Tuğrul Bey'in Isfahân'ı Kuşatması 407
Çeşitli Olaylar 407
HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ DOKUZUNCU (M. 1047-1048) YILI OLAYLARI 408
Sultan Tuğrul Bey İle Melik Ebû Kâlicâr Arasında Yapılan Barış 408
Ebû'ş-Şevk'in Kardeşi Sürhâb'ın Tevkif Edilmesi 408
İbrâhim Yınal'ın Kinkever Kalesiyle Diğer Bazı Yerleri Zapt Etmesi 408
Ebû Kâlicâr'ın el-Batîha'yı İstilâ Etmesi 411
el-Asfer'in Ortaya Çıkışı ve Esir Alınması 411
Çeşitli Olaylar 412
HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRKINCI (M. 1048-1049) YILI OLAYLARI 414
Yınal'ın Askerlerinin Tîrânşâh'dan Ayrılmaları ve Mühelhil'in Şehrizûr'a Dönmesi 414
İbrâhim Yınal'ın Anadolu Seferi 414
Melik Ebû Kâlicâr'ın Ölümü ve Yerine Oğlu el-Melikü'r-Râhim'in Geçmesi 415
Mısır Ordusunun Haleb Şehrini Kuşatması 417
Karvâş İle el-Hamîdiyye ve el-Hezebâniyye Kürtleri Arasındaki Anlaşmazlık 417
Çeşitli Olaylar 418
HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK BİRİNCİ (M. 1049-1050) YILI OLAYLARI 420
Karvâş İle Kardeşi Ebû Kâmil Arasındaki İhtilâf ve Daha Sonra Anlaşmaları 420
el-Melikü'r-Rahîm'in Şîrâz'a Gitmesi ve Daha Sonra Geri Dönmesi 421
el-Besâsîrî İle Ukaylîler Arasındaki Savaş 422
Tuğrul Bey İle Kardeşi İbrâhim Yınal Arasındaki Soğukluk ... 422
Dübeys b. Mezyed İle Vâsıt Askerleri Arasındaki Savaş 423
Mevdûd b. Mes'ûd'un Vefatı ve Amcası Abdürreşîd'in Hükümdar Olması 424
el-Besâsîrî'nin Enbâr'ı Ele Geçirmesi 424
el-Melihü'r-Rahîm'in Fars Askerleri Karşısında Mağlûp Olması . 425
Çeşitli Olaylar 425
HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK İKİNCİ (M. 1050-1051) YILI OLAYLARI 427
Tuğrul Bey'in Isfahân'ı Zapt Etmesi 427
Fars Askerlerinin Ahvâz'dan Ayrılmaları ve el-Melikü'r-Rahîm'in Oraya Dönmesi 428
Zaîmüddevle'nin Kardeşi Karvâş'ın Ülkesini İstilâ Etmesi ... 428

Oğuzların Fesâ Şehrini İstilâ Etmeleri ... 429
Hâricîlerin Umân'ı İstilâ Etmeleri ... 429
Arapların İfrîkıyye'ye Girmeleri ... 430
Çeşitli Olaylar ... 433
HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK ÜÇÜNCÜ (M. 1051-1052) YILI OLAYLARI ... 434
Surrak'ın Yağmalanması, Bu Sırada Vuku Bulan Savaş ve el-Melikü'r-Rahîm'in Râmhürmüz'ü Zapt Etmesi ... 434
el-Melikü'r-Rahîm'in İstahr ve Şîrâz'a Hakim Olması ... 435
el-Melikü'r-Rahîm'in Ahvâz'da Mağlûp Olması ... 436
Bağdâd'da Halk Arasında Çıkan Karışıklıklar ve Meşhed'in Yakılması ... 436
Benû Kurra Kabilesinin Mısır'da el-Mustansır Billâh'a Karşı Ayaklanması ... 438
Zaîmüddevle'nin Vefatı ve Kureyş b. Bedrân'ın Emir Olması .. 439
Çeşitli Olaylar ... 439
HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK DÖRDÜNCÜ (M. 1052-1053) YILI OLAYLARI ... 441
Gazne Hükümdarı Abdurreşîd'in Öldürülmesi ve Ferruh-zâd'ın Hükümdar Olması ... 441
Oğuzlar'ın Fars'a Varmaları ve Orada Mağlûp Olmaları ... 443
Kureyş İle Kardeşi el-Mukallid Arasındaki Savaş ... 444
Karvâş'ın Ölümü ... 445
el-Melikü'r-Rahîm'in Basra'yı İstilâ Etmesi ... 445
Sa'dî'nin Irak'a Gelmesi ... 446
Çeşitli Olaylar ... 447
HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK BEŞİNCİ (M. 1053-1054) YILI OLAYLARI ... 449
Bağdâd'da Sünnîler İle Şiîler Arasındaki Karışıklıklar ... 449
el-Melikü'r-Rahîm'in Errecân ve Yörelerini İstilâ Etmesi ... 449
Sultan Tuğrul Bey'in Hastalanması ... 450
Sa'dî b. Ebû'ş-Şevk'in Tekrar el-Melikü'r-Rahîm'e İtaat Arz Etmesi ... 450
Emîr Ebû Mansûr'un Şîrâz'a Dönmesi ... 451
el-Besâsîrî'nin Kürtler ve Bedevî Araplara Saldırması ... 451
Çeşitli Olaylar ... 452
HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK ALTINCI (M. 1054-1055) YILI OLAYLARI ... 453
Türklerin Bağdâd'da Karışıklık Çıkarmaları ... 453
Tuğrul Bey'in Âzerbaycân'ı İstilâ Etmesi ve Anadolu Gazâsı ... 454
Benû Hafâce'nin Yaptığı Savaş ve Mağlûp Olması ... 455
Kureyş b. Bedrân'ın Enbâr'i İstilâ Etmesi ve Hâkim Olduğu Yerlerde Tuğrul Bey Adına Hutbe Okutması ... 455
el-Kâid b. Hammâd'ın Ölümü ve Onun Ölümünden Sonra Ailesinin Başına Gelenler ... 456
el-Besâsîrî İle Halife Arasında Anlaşmazlığın Başlangıcı ... 456
Oğuzların ed-Destkere ve Diğer Bazı Şehirlere Varmaları ... 457
Çeşitli Olaylar ... 458
HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK YEDİNCİ (M. 1055-1056) YILI OLAYLARI ... 459

el-Melikü'r-Rahîm'in Şîrâz'ı İstilâ Etmesi ve Orada Tuğrul Bey Adına Okunmakta Olan Hutbeye Son Vermesi 459
el-Cezîre Hakimi Ebû Harb b. Mervân'ın Öldürülmesi 459
Türklerin Bağdâd'da el-Besâsîrî'nin Aile Fertlerine Saldırmaları, Onu Yakalayıp Evlerini ve Emlâkini Yağmalamaları ve Bu Yüzden Reîsü'r-rüesâ İle Arslan el-Besâsîrî Arasındaki Anlaşmazlığın Daha da Artması 461
Tuğrul Bey'in Bağdâd'a Gelmesi ve Orada Kendi Adına Hutbe Okutması 462
Bağdâd'da Halkın Sultan Tuğrul Bey'in Askerlerine Saldırması ve el-Melikü'r-Rahîm'in Tevkif Edilmesi 463
Çeşitli Olaylar 466
HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK SEKİZİNCİ (M. 1056-1057) YILI OLAYLARI 468
Halife'nin Tuğrul Bey'in Kardeşi Çağrı Bey'in Kızıyla Nikâhlanması 468
el-Muizz b. Bâdis'in Köleleriyle Oğlu Temîm'in Köleleri Arasındaki Savaş 468
el-Mülessimîler (Murâbıtlar) Devletinin Kuruluşu 469
Yûsuf b. Taşfin'in Hükümdarlığı 471
Ebû'l-Ganâim b. el-Mühallebân'ın Beyaz Elbiseler Giymesi 473
el-Besâsîrî İle Kureyş Arasındaki Savaş 474
Sultan Tuğrul Bey'in Musul'a Gitmesi 474
Nûruddevle Dübeys b. Mezyed İle Kureyş b. Bedrân'ın Tekrar Sultan Tuğrul Bey'e İtaat Arz Etmeleri 476
Sultan'ın Diyârbekir Üzerine Yürümesi ve Sincâr'da Yaptıkları. 477
Çeşitli Olaylar 478
HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK DOKUZUNCU (M. 1057-1058) YILI OLAYLARI 480
Sultan Tuğrul Bey'in Bağdâd'a Dönmesi 480
Hezâresb İle Fûlâd Arasındaki Savaş 481
Vezir el-Yâzûrî'nin Mısır'da Tevkif Edilmesi 482
Çeşitli Olaylar 482
HİCRET'İN DÖRT YÜZ ELLİNCİ (M. 1058-1059) YILI OLAYLARI. 484
İbrâhim Yınal'ın Musul'dan Ayrılması ve el-Besâsîrî'nin Musul'u İstilâ Ederek Ondan Alması 484
Irak'ta Şiî Fâtımîler Adına Hutbe Okunması ve el-Besâsîrî'nin Öldürülmesine Sebep Olan Olaylar 485
Halifenin Bağdâd'a Dönmesi 489
el-Besâsîrî'nin Öldürülmesi 491
Çeşitli Olaylar 492

بسم الله الرحمن الرحيم

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞİNCİ (M. 980 - 981) YILI OLAYLARI

Hemedân'ın Müeyyidüddevle'ye İkta Edilmesi

Bu sene es-Sâhib Ebû'l-Kâsım İsmâil b. Abbâd Hemedân'da bulunan Adududdevle'ye kardeşi Müeyyidüddevle adına elçi olarak gönderildi ve onun itaat ve muvafakatini bildirdi. Adududdevle, Ebû'l-Kâsım'ı bizzat karşıladı, ona ikramda bulundu ve kardeşi Müeyyidüddevle'ye Hemedân ve dışındaki bazı yerleri ikta etti. Adududdevle Bağdâd'a dönünceye kadar Ebû'l-Kâsım onun yanında kaldı, daha sonra Müeyyidüddevle'nin yanına gönderildi. Adududdevle kardeşi Müeyyidüddevle'ye bir çok beldeyi ikta etti, ayrıca elçiyle birlikte Müeyyidüddevle'nin hizmetinde bulunmak üzere asker de gönderdi.

Hasanaveyh'in Bedr Dışındaki Çocuklarının Öldürülmesi

Adududdevle, Bedr ve iki kardeşi Âsım ile Abdülmelik'e hilatler verdi, ancak Bedr'i diğerlerinden üstün tutup onu Kürtler'e vali tayin edince kardeşleri onu kıskandılar ve ona karşı gelerek ayaklandılar. Âsım, Bedr'e karşı çıkan Kürtler'den bir topluluğu kendi tarafına çekti, hepsi Bedr'e karşı çevresinde toplandılar. Bunun üyzerine Adududdevle asker gönderdi ve bu askerler Âsım'a ve yanındakilere hücum ettiler. Âsım esir alındı, bir deve üzerinde Hemedân'a götürüldü. O günden sonra ondan bir daha hiç bir haber alınamadı. Hasanaveyh'in Bedr dışındaki çocukları da öldürüldü. Bedr kendi hâline bırakıldı ve görevini sürdürmesi uygun görüldü. O akıllı, ileri görüşlü, ihtiyatlı, cömert ve yumuşak huylu bir insandı. İnşaallah onun hakkında ileride tekrar bilgi verilecektir.

Adududdevle'nin Sinde Kalesi ve Diğer Yerleri Ele Geçirmesi

Adududdevle bu yıl, Ebû Abdullah el-Mürrî'nin el-Cebel yöresindeki kalelerini ele geçirdi. Ebû Abdullah'ın karargâhı Sinde'de idi. Burada muhteşem evleri vardı. Köklü bir aileye mensuptu. Adududdevle, Ebû Abdullah ve oğullarını yakalayıp hapse attı. es-Sâhib b. Abbâd daha sonra kendilerini serbest bırakıncaya kadar hapishanede kaldılar. es-Sâhib b. Abbâd, Ebû Abdullah'ın oğlu Tâhir'i kendi hizmetine aldı ve onu yazı işlerinde görevlendirdi. Güzel yazı yazar ve güzel konuşurdu.

el-Aziz ve İbn Cerrâh'ın Askerleri Arasındaki Savaş ve Kassâm'ın Dımaşk'tan Uzaklaştırılması

Bu sene el-Müferric b. Cerrâh ile savaşmak üzere asker gönderildi. Bunun sebebi de İbn Cerrâh'ın Filistin topraklarında şeref ve itibarının artması, adamlarının çoğalması ve kudretinin zirveye çıkmasıydı. Gücü kuvveti artan İbn Cerrâh fitne ve fesatta çok ileri gitti, şehirleri yakıp yıkmağa başladı. Bunun üzerine el-Azîz Billâh da askerlerini savaş araç ve gereçleriyle donatıp ona karşı sevk etti. Ordunun başına Yeltekin et-Türkî'yi getirdi. Yeltekin Remle üzerine yürüdü, burada Kays ve diğer kabilelere mensup kalabalık bir Arap kitlesi kendisine katıldı. İbn Cerrâh'ın yanında da okçu bir topluluk vardı, bunlar da Türkler gibi savaşıyorlardı. İki ordu karşı karşıya geldi ve savaş başladı. Bu arada Yeltekin pusuya yattı ve savaşın en şiddetli anında İbn Cerrâh'ın askerlerine arkadan saldırdı. Bunun üzerine İbn Cerrâh'ın ordusu bozguna uğradı. Mısırlılar askerlerini kılıçtan geçirdiler, İbn Cerrâh kaçarak Antakya'ya gitti ve şehrin hakimine sığındı. O da şehrin kapılarını açtı ve himaye etti. Bu sırada Bizans İmparatoru da büyük bir orduyla İslâm ülkelerini istilâ etmek amacıyla yola çıkmıştı. İbn Cerrâh bunun üzerine korkuya kapıldı ve Hıms hakimi Bekcûr'a haber gönderip kendisine sığındı.

Mısır ordusu ise Dımaşk'a gidip orada karargâh kurdu. Gayeleri Kassâm'a karşı bir komplo düzenlemekti. Asıl maksatlarını ondan gizlediler ve şehirde güvenliği sağlamak ve halka işkence edilmesini önlemek için geldiklerini söylediler. Kumandan Ebû Mahmûd 370 (980 - 981) yılında ölmüştü. Şehri o idare ediyor, fakat Kassâm'ın sözü geçiyordu. O ölünce yerine Ceyş b. es-Samsama geçti. Ceyş, Ebû Mahmûd'un yeğeniydi. Göreve geldikten sonra Yeltekin'in huzuruna gitti, Yeltekin'in şehirde huzur ve güvenliği sağlamak için geldiğini zannediyordu. Yeltekin'den adamlarıyla beraber şehir dışına çıkmalarını istedi. Onlar da şehri terkettiler. Kassâm

adamlarına muhtemel bir tehlikeyi haber verdi ve savaşa hazır olmalarını söyledi. Bir kaç defa savaştılar. Bu arada Yeltekin'in ordusu daha da güçlendi. Şehrin çevresine dağıldılar ve kenar mahalleri ele geçirdiler. Her tarafı yakıp yıktılar ve yağmaladılar. Şehrin ileri gelenleri Kassâm'ın huzurunda toplandılar ve Yeltekin'in huzuruna çıkıp kendisi ve halk için emân dilemek istediklerini söylediler. Kassâm önce kibirlenip böbürlendiyse de sonra zelil ve hakîr bir şekilde onların dediklerini kabul etti ve: «Dilediğinizi yapın.» dedi.

Daha sonra Kassâm'ın adamları da yanına geri döndüler ve onu korku içinde perişan bir hâlde buldular. Bunun üzerine herkes canını kurtarmağa baktı.

Şehrin ileri gelenleri Yeltekin'in huzuruna çıktılar. Kendileri ve Kassâm için emân dilediler. Yeltekin onların bu isteklerini kabul etti ve: «Şehri bugün teslim almak istiyorum,» dedi. Onlar da: «Nasıl istersen öyle yap.» dediler. Yeltekin, «İbn Kutluğ» adlı birini şehre vali tayin etti ve onunla birlikte bir süvarî ve piyade birliği gönderdi.

Bu savaş ve kuşatma 20 Muharrem 370 (5 Ağustos 980) tarihinde başladı ve 27 Muharrem (12 Ağustos)'da Yeltekin şehre girdi. Kassâm ve arkadaşlarına hiç bir şey olmadı. Kassâm şehirde iki gün kaldı, sonra gizlendi. Kendi evinde ve yakınında oturan adamlarının ve başkalarının evlerinde ne bulduysa hepsini aldı. Sonra kadınların bulunduğu yere gitti ve Yeltekin'in hâcibine gidip ona kendini tanıttı. Hâcib onu yanına alıp Yeltekin'e, Yeltekin de Mısır'a götürdü. Kassâm burada el-Azîz tarafından serbest bırakıldı. Böylece onun şerrinden, tahakkümünden, Kassâm'ın kendine bağlı fitne ve fesat takımıyla giriştiği zorbalıklardan kurtulmuş oldu.

Çeşitli Olaylar

Bu yıl Ali b. Muhammed el-Ahdeb el-Müzevvir vefat etti. Herkesin yazısını taklit ederdi. Öyle ki yazılan mektubun gönderenin kaleminden çıktığında hiç kimsenin şüphesi kalmazdı. Adududdevle hükümdarlar arasına düşmanlık sokmak istediğinde ondan aralarını bozmak istediği kişilerin yazılarını taklit ederek biri adına diğerine mektup yazmasını ister, sonra da bu mektubu ona ulaştırmanın yollarını arardı. Böylece o hükümdarların aralarını bozardı. Bu yüzden el-Ahdeb'in eli çoğu zaman mühürlenirdi.

Bu yıl Fırat'ın suları alışılmışın ötesinde kabardı ve taştı. Mahsûlün çoğu sular altında kaldı. Taşkınlar uzun süre devam etti. Eski ve yeni köp-

rüler yıkıldı. Bağdâd'ın batı yakasında oturanlar az kalsın boğulacaklardı. Fırat ve Dicle üç ay coşkun bir şekilde aktı, sonra sular çekilmeğe başladı.

Bu yıl Adududdevle'nin kızı Halife et-Tâî' ile evlendi. Gelinin yanında sayısız denecek kadar çok mücevherat vardı. Yemen hükümdarı bu yıl içinde Adududdevle'ye elli altı rıtl ağırlığında tek parça bir anber hediye etti.

Ebû'l-Feth Ahmed b. Ömer b. Yahyâ el-Alevî bu yıl halkla beraber hacca gitti. Mekke ve Medîne'de Mısır Fâtımî halifesi el-Azîz Billâh adına hutbe okundu.

Bu yıl devrin ünlü Hanefî fakîhi Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî vefat etti. Kâdî el-kudâtlık görevini üstlenmesi istenmiş, fakat o kabul etmemişti. O, el-Kerhî'nin adamlarındandı.

Yine bu yıl ez-Zübeyr b. Abdü'l-Vâhid b. Mûsâ Ebû Ya'lâ el-Bağdâdî öldü. el-Bağavî ve İbn Sa'îd'den hadis öğrendi. Isfahân, Horasân, Âzerbeycân ve diğer bazı şehirleri dolaşmış, buralardaki bir çok alimden hadis dinlemişti. Bu yıl içinde Musul'da öldü.

Muhammed b. Ca'fer b. el-Hüseyn b. Muhammed Ebû Bekr el-Müfîd de bu yılda Buhârâ çölünde öldü. Ayrıca Ebû'l-Ferec Muhammed b. el-Abbâs b. Fesânces, Ebû Muhammed Ali b. el-Hüseyn el-Isfahânî ve el-Hasan b. Bişr el-Âmidî de bu yıl vefat etmişlerdir.

Bu yıl Fâtımî halifesi el-Azîz'in Dımaşk valisi ünlü kumandan Ebû Mahmûd İbrâhim b. Ca'fer vefat etti. Yerine Ceyş b. es-Samsâma geçti.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ BİRİNCİ (M. 981 - 982) YILI OLAYLARI

İbn Sîmcûr'un Horasân'daki Görevinden Uzaklaştırılması

Bu yıl Ebû'l-Hasan Muhammed b. İbrâhim b. Sîmcûr Horasân ordularının kumandanlığından uzaklaştırıldı. Yerine Hüsâmüddevle Ebû'l-Abbâs Taş getirildi.

Onun görevden alınmasının sebebi şu idi:

Emîr Nûh b. Mansûr Horasân ve Maverâünnehr'e hakim olduğunda henüz küçük yaştaydı. Ebû'l-Hüseyn el-Utbî'yi vezirlik makamına getirdi, o da devleti istenilen seviyeye getirmek için çalıştı. Muhammed b. Sîmcûr Horasân'a yerleşmiş ve uzun süre burayı elinde tutmuştu. Canının istediğini yapıyordu; bu yüzden Ebû'l-Hüseyn el-Utbî onu görevinden uzaklaştırmış, yerine de Hüsâmüddevle Ebû'l-Abbâs Taş'ı tayin etmişti. Bu yıl onu Buhârâ'dan Nîşâbûr'a gönderdi. Ebû'l-Abbâs Taş burada yerleşip Horasân'ı da idare etti. İşleriyle ilgilendi, Horasân askeri de ona itaat etti.

Adududdevle'nin Cürcân'ı Ele Geçirmesi

Bu yıl (371) cemaziyülâhir ayında (Aralık 981) Adududdevle Cürcân ve Taberistân şehirlerini ele geçirdi ve bu bölgeye hakim olan Kâbûs b. Veşmgîr'i oradan uzaklaştırdı.

Bu olayın sebebi şu idi: Adududdevle kardeşi Fahrüddevle'nin ülkesini istilâ edince mağlûp olan Fahrüddevle, daha önce zikrettiğimiz gibi, Kâbûs'un yanına gitti ve ona katıldı. Bu haber Adududdevle'ye ulaşınca Kâbûs'a mektup gönderip ona kardeşi Fahrüddevle'yi teslim etmesi halinde kendisine dilediği şehirleri vereceğini, pek çok mal bağışlayacağını bildirdi ve bazı vaatlerde bulundu, fakat Kâbûs bu teklifi reddetti. Bunun üzerine Adududdevle kardeşi Müeyyidüddevle'yi techiz ettiği bir ordunun başında, bir çok mal ve silâhlarla Cürcân'a gönderdi.

Kâbûs durumdan haberdar olunca ona doğru yola çıktı. Esterâbâd yöresinde karşılaştılar, sabahtan öğleye kadar savaştılar. Cemaziyülevvel ayında (Kasım 981) vuku bulan savaşı kaybeden Kâbûs ve adamları, zahire ve mallarını depoladıkları bazı kalelerine doğru hareket ettiler ve bu kalelerden diledikleri malları aldıktan sonra Nisâbûr taraflarına doğru yöneldiler. Nisâbûr'a varınca Fahrüddevle de ona katıldı ve böylece her ikisinin ayrılan askerleri de yeniden onlarla birleşmiş oldu.

Fahrüddevle ve Kâbûs'un Nişâbûr'a gelişleri Hüsâmüddevle Ebû'l-Abbâs Taş'ın Horasân valiliği sırasındaydı. Hüsâmüddevle derhal Emîr Ebû'l-Kâsım Nûh b. Mansûr'a mektup yazıp onların Nisâbûr'a girdiklerini haber verdi. Öte yandan Fahrüddevle ve Kâbûs da Nûh'a mektup yazıp vaziyetlerini bildirdiler ve Müeyyidüddevle'ye karşı kendisinden yardım istediler. Bu sırada Emîr Nûh'un cevabî mektubu Hüsâmüddevle'ye ulaştı. Emîr Nûh mektubunda onlara itibar göstermesini, ikramda bulunmasını, asker toplayıp onlarla beraber yola çıkmasını ve her ikisini de ülkelerine iade etmesini emrediyordu. Veziri Ebû'l-Hüseyn de gönderdiği mektupta aynı hususlara işaret ediyordu.

Hüsâmüddevle ve Kâbûs'un Cürcân'a Gitmeleri

Hüsâmüddevle, Emîr Nûh'un Horasân ordularının başında Fahrüddevle ve Kâbûs ile beraber derhal harekete geçmesini emreden mektubunu alınca askerlerini topladı; öyle ki Nisâbûr askerlerle dolup taştı. Sonra Cürcân'a doğru yürüdüler. Şehir önüne gelip konakladılar ve şehri muhasara altına aldılar. Müeyyidüddevle, kardeşi Adududdevle ve kendi askerlerinden oluşan büyük bir orduyla Cürcân'da bulunuyordu, fakat onlar Horasân askerlerine yaklaşamıyorlardı. Hüsâmüddevle onları iki ay kuşatma altında tuttu. Sabah erkenden onlarla savaşıyor, sonra geri çekiliyordu. Cürcân halkı yiyecek sıkıntısı çekmeğe başlamıştı; öyle ki arpa kepeğini çamurla yoğurup yiyorlardı. Durumları giderek kötüleşince ramazan ayında (mart 982) Cürcân'dan dışarı çıktılar. İster galip gelsinler isterse mağlûp olsunlar savaşacaklardı. Horasân ordusu onların dışarı çıktığını görünce, daha önce bir kaç defa tekerrür ettiği gibi, biraz savaşacaklarını sonra da savaşın duracağını sandılar. İki ordu çok şiddetli bir şekilde kapıştı. Horasân halkı tahminlerinde yanıldıklarını anladılar.

Müeyyidüddevle Horasân ordusunun kumandanlarından Fâik el-Hâssa ile yazışır, ona bazı vaatlerde bulunarak kendi tarafına çekmeğe çalışırdı. Sonunda Fâik onun teklifini benimsedi ve savaş sırasında mağlûp olarak geri çekilmeyi kabul etti. Fâik'le ilgili haberler ve onun devlet içindeki durumu daha sonra anlatılacaktır.

Müeyyidüddevle'nin askerî kararlaştırılan günde Fâik ve adamlarına hücum etti. Fâik ve yanındakiler yenilip geri çekildiler, halk da onu izledi. Fahrüddevle savaşa sabırla devam ediyordu. Hüsâmüddevle ordunun merkezindeydi. Akşama doğru savaş iyice kızıştı. Halkın hezimette birbirlerini izlediğini görünce onlar da bozgun halinde geri çekilen birliklere katıldılar. Müeyyidüddevle'nin adamları Allah'tan başkasının bilemeyeceği kadar zengin ganimetlere sahip oldular, pek çok da yiyecek ele geçirdiler.

Hüsâmüddevle, Fahrüddevle ve Kâbûs Nisâbûr'a döndüler ve durumu mektupla Buhârâ'ya bildirdiler. Gelen cevabî mektupta askerî birliklerin gönderileceği ve Cürcân ve Rey'e dönüleceği vaat olunuyordu. Emîr Nûh diğer askerlerine de Nîşâbûr'a gitmelerini emretti. Bunun üzerine her taraftan süratle gelmeğe başladılar. Nîşâbûr önlerinde birincisinden daha çok asker toplandı. Hüsâmüddevle de yardımcı kuvvetlerin gelmesini bekliyordu ki, tam bu sırada vezir Ebû'l-Hüseyn el-Utbî'nin öldürüldüğüne dair haber geldi. Bütün birlikler dağıldı ve alınan bunca tedbirler boşa gitti.

Vezirin öldürülmesinin sebebi şudur: Ebû'l-Hasan b. Simcûr bazı köleleri veziri öldürmekle görevlendirdi, onlar da vezir el-Utbî'nin üzerine saldırıp onu öldürdüler. Vezirin öldürülmesi üzerine er-Radîy Nûh b. Mansûr, Hüsâmüddevle'ye mektup yazıp devleti idare etmek üzere onu Buhârâ'ya çağırdı, Ebû'l-Hüseyn'in öldürülmesi sebebiyle bozulan devlet işlerini düzene koymasını istedi. Bunun üzerine Hüsâmüddevle Nîsâbûr'dan Buhârâ'ya gitti ve Ebû'l-Hüseyn'in öldürülmesi olayına karışanlardan ele geçirebildiklerini öldürdü. Vezir el-Utbî 372 (982 - 983) yılında öldürülmüştür..

Sicilya Emîri Ebû'l-Kâsım'ın Öldürülmesi ve Frankların Hezimeti

Sicilya Emîri Ebû'l-Kâsım bu yıl zilkade ayında (Mayıs 982) cihad etmek amacıyla Medîne'den yola çıktı.

Bu arada Frank hükümdarlarından Basileios kalabalık bir Frank topluluğuyla Sicilya adasına çıktı, Malta kalesini bir süre kuşattıktan sonra ele geçirdi. İki Müslüman birliğini de imha etti. Bunun üzerine Emîr Ebû'l-Kâsım askerleriyle beraber onu bu kaleden uzaklaştırmak gayesiyle harekete geçti. Onun kaleye yaklaşması üzerine Basileios korkmağa başladı, ileri gelen adamlarını topladı ve onlara: «Bulunduğum bu yerden geri döneceğim, beni bu düşüncemden vaz geçirmeye çalışmayın» dedi ve adamlarıyla birlikte oradan ayrıldı.

Kâfirlerin donanması denizde Müslümanları gözetliyordu. Müslümanların geri dönüp gittiklerini görünce Bizans İmparatoru Basileios'a haber

gönderip onu durumdan haberdar ediyor ve «Müslümanlar hiç şüphesiz senden çekiniyorlar, üzerlerine hücum et, zafer senin olacaktır» diyorlardı. Bunun üzerine Basileios askerlerine ağırlıklarını bıraktırdı ve süratle hareket etti.

20 Muharrem 372 (15 Temmuz 982) tarihinde onlara yetişti. Bu arada Müslümanlar savaşa hazırlandılar. İki taraf birbirleriyle kıyasıya bir savaşa girdiler. Bir Frank birliği Müslümanların merkezine ve sancakları üzerine saldırıya geçti. Safları yarıp sancaklara ulaştılar. Bir çok Müslüman emîrlerinin yanından ayrılmış, düzenleri bozulmuştu. Franklar Emîr Ebû'l-Kâsım'ın yanına sokuldular ve bu sırada Ebû'l-Kâsım beynine isabet eden bir darbeyle öldürüldü. Onunla beraber halkın ileri gelenlerinden ve kahramanlarından epeyi kimse de öldürüldü.

Mağlûp müslümanlar daha sonra: «Ya zafer ya ölüm!» parolasıyla savaşa kesin kararlı olarak geri döndüler. İşte o zaman ortalık kızıştı ve her iki taraf da zor bir durumla karşı karşıya kaldı. Sonunda Franklar çok feci bir bozguna uğradılar. Yaklaşık dört bin kişi öldürüldü, çok sayıda patrikleri esir düştü. Müslümanlar karanlık basıncaya kadar Frankları izledi ve pek çok ganimet ele geçirdiler. Bu arada Frank hükümdarı kaçarak kurtuldu. Hükümdarın yanında ona çok düşkün bir yahudi vardı. Atı yorgun düşünce bu yahudi ona: «Benim atıma bin, ben öldürülsem bile sen benim evlâdımsın» dedi. Bunun üzerine hükümdar da onun atına binip kaçtı. Yahudi ise yakalanıp öldürüldü. Hükümdar kurtulup karargâhına geldi ve burada bulunan karısı ve yakın adamlarını alıp Roma'ya döndü.

Emîr Ebû'l-Kâsım öldürüldüğünde oğlu Câbir de yanında bulunuyordu. Babasının yerine o geçti. Müslümanları hemen yola çıkardı. Bu yüzden bütün gaminetleri ele geçirmek mümkün olmadı, pek çoğu orada kaldı. Adamları silâh ve diğer bazı eşyayı toplayıp onlarla hazineyi mamur etmek üzere biraz daha beklemeyi teklif ettilerse de Câbir bu teklifi kabul etmedi.

Ebû'l-Kâsım'ın Sicilya valiliği on iki yıl, beş ay ve beş gün devam etmişti. Adil, güzel ahlâklı, halka karşı çok müşfik, ve lütufkâr bir insandı. Bol bol sadaka verirdi. Geride ne bir dinar, ne bir dirhem ve ne de bir mülk bırakmıştı. Bütün varlığını fakirlere ve hayır müesseselerine vakfetmişti.

Çeşitli Olaylar

Bu yıl Bağdâd'daki Kerh mahallesinde yangın çıktı. Bir çok yer yandı ve pek çok insan öldü. Yangın bir hafta sürdü.

Adududdevle bu yıl içinde Kadı Ebû Ali el-Muhassin b. Ali et-Tanû-

hî"yi yakalatıp yanına getirtti ve idare ettiği şehirlerdeki görevine son verdi. O Hanefî mezhebine mensuptu, Şâfiî'nin şiddetle aleyhindeydi ve ona dil uzatırdı. Allah belâsını versin!

Adududdevle bu yılda Ebû İshâk İbrâhim b. Hilâl es-Sâbi'yi serbest bıraktı. O, 367 (977 - 978) yılından beri hapisteydi. Hapsedilmesinin sebebi de şu idi :

Ebû İshâk, Bahtiyar adına yazdığı mektuplarda Adududdevle ile aralarında ihtilâf olduğunu anlatır ve efendisine akıl verirdi. Halife et-Tâî' adına Adududdevle'ye yazdığı mektuplar da aynen böyleydi. İzzüddevle'ye «Şahinşah» lakabı verildi, böylece eşitlik Adududdevle aleyhine bozuldu. Adududdevle buna çok içerledi ve onu cezalandırdı. Bu gerçekten tuhaf olaylardan biriydi. Halbuki efendisine akıl verdiği için Adududdevle'nin nezdinde büyümesi ve itibarının artması gerekirdi. Adududdevle onu serbest bırakınca kendi tarihleriyle ilgili malûmatı ihtivâ eden, devletlerinin iyi taraflarını ortaya koyan bir kitap yazmakla görevlendirdi. O da Deylemîler Devleti hakkında «Tacî» diye meşhur olan bir tarih kitabı yazdı.

Adududdevle bu yıl, «İbnu'l-Bakıllânâî» diye meşhur olan Kadı Ebû Bekr Muhammed b. et-Tayyib el-Eşârî'yi Bizans İmparatoruna cevabî mektubunu götürmek üzere elçi olarak gönderdi. İbnu'l-Bakıllânî, imparatorun yanına varınca ona huzurda yer öpmesi söylendi, fakat o bunu kabul etmedi. Rumlar: «Yer öpmeden imparatorun huzuruna girilemiyeceğini söylediler. İbnü'l-Bakıllânî yer öpmemekte ısrar ediyordu. Bunun üzerine İmparator onun eğilerek girebileceği küçük bir kapı yaptırdı. Böylece orada bulunanlar elçinin yer öptüğünü zannedeceklerdi. Kadı İbnü'l-Bakıllânî bu kapıyı görünce durumu anladı ve o kapıdan girdikten sonra İmparatoru ayakta karşıladı. Böylece onların katında itibarı arttı.

Bu yıl Bağdâd'ın batı yakasında «el-Mâristan el-Adudî» adlı bir hastahane hizmete açıldı. Lâzım olan her çeşit ilaç buraya nakledildi.

Şâfiî fakîhi İmam Ebû Bekir Ahmed b. İbrâhim b. İsmâil el-Cürcânî bu yılda öldü. Hadis ve diğer dinî ilimlerde alim bir zattı.

Sahih-i Buhârî'yi el-Ferberî'den rivayet eden ve muttakî bir zat olan olan Şâfiî fakîhi İmam Muhammed b. Ahmed b. Abdullah b. Muhammed Ebû Zeyd el-Mervezî de bu yılın Recep ayında (Ocak 982) vefat etti.

Devrinde sûfîlerin şeyhi olan Ebû Abdullah Muhammed b. Hafif eş-Şirâzî de bu yıl vefat edenler arasındadır. el-Cerîrî, İbn Atâ ve diğerlerinin meclislerinde bulunmuş, onlarla beraber olmuştu.

«el-Husrî» diye meşhur olan Ebû'l-Hasan Ali b. İbrâhim es-Sûfî de bu yıl öldü.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ İKİNCİ (M. 982 - 983) YILI OLAYLARI

Bekcûr'un Dımaşk Valiliği

366 (976-77) yılında Bekcûr'un Ebûl'-Meâli b. Seyfüddevle b. Hamdân'a ait olan Hıms'a vali tayin edildiğini söylemiştik. Bekcûr burada vali olarak göreve başlayınca şehri bayındır hale getirmişti. Dımaşk şehri ise Kassâm'ın tahakkümü altında kaldığı müddetçe Araplarla, fitne ve fesat erbabı tarafından tahrip edilmiş, şehir halkı da Hıms'a bağlı yörelere gitmişlerdi. Bu yüzden Hıms mamur olmuş, nüfusu ve mahsûlü artmıştı. Dımaşk'ta ise bunun aksine kıtlık vardı ve fiyatlar oldukça yüksekti. Bekcûr Hıms'dan Dımaşk'a erzak sevketti. Halk mahsul almak için devamlı olarak bu iki şehir arasında gidip geliyordu. Bunun için Bekcûr yollarda mal ve can güvenliğini sağladı.

Bekcûr Mısır Fâtımî halifesi el-Azîz Billâh'a mektup yazarak onunla dostluk kurdu. O da Bekcûr'a Dımaşk valiliğini vaat etti ve bu yıla kadar böylece kaldı.

Daha sonra Sa'düddevle Ebû'l-Meâlî b. Seydüddevle ile Bekcûr arasına soğukluk girdi ve Sa'düddevle ona haber gönderip beldesini terketmesini istedi. Bunun üzerine Bekcûr da Halife el-Azîz Billâh'a mektup yazıp vaadini yerine getirmesini ve kendisini Dımaşk'a vali tayin etmesini istedi. Fakat vezir İbn Killis, Halife el-Azîz'in onu Dımaşk valiliğine tayin etmesine mani oluyordu.

Daha önce zikrettiğimiz gibi, kumandan Yeltekin, Kassâm'dan sonra Dımaşk valisi olmuştu ve hâlen orada bulunuyordu. Bu sırada Mağribliler Vezir İbn Killis'e hücum edip öldürmek üzere Mısır'da toplanmışlardı. Zaruretler Yeltekin'in Dımaşk'dan Mısır'a gelmesini gerektirdi. Halife el-Azîz Yeltekin'e haber gönderip şehri Bekcûr'a teslim ederek derhal Mısır'a gelmesini bildirdi Yeltekin: «Bekcûr Dımaşk'a vali olursa orada isyan eder,» diye itiraz ettiyse de Halife onun sözüne kulak asmadı ve Yeltekin'e Dımaşk'ı Bekcûr'a teslim edip Mısır'a hareket etmesini emretti, o da bu emre uydu Bekcûr bu yılın (372) recep ayında (Aralık 982/Ocak 983)

vali olarak Dımaşk'a girdi. Vezir İbn Killis'in adamlarına ve taraftarlarına çok kötü davrandı, hattâ bazılarını idam etti. Aynı şeyleri Dımaşk ahalisine de yaptı, halka zalimce davrandı. Onların mallarına el uzattı, bazılarını öldürdü, bazılarını da astı ve ağır cezalara çarptırdı. 378 (988-989) yılına kadar idaresini bu şekilde sürdürdü. Onun görevden alınışını inşaallah 378 yılı olayları arasında zikredeceğiz.

Adududdevle'nin Ölümü

Bu sene (372) şevval ayında (mart-nisan 983) Adududdevle'nin hastalığı arttı. Sar'a hastalığına mübtelâ idi. Hastalığı başından atamadı ve bu hastalık boğularak ölümüne sebep oldu. 8 Şevval 372 (26 Mart 983) de Bağdâd'da öldü. Hz. Ali (R.a.)'nin türbesine götürüldü ve orada toprağa verildi.

Adududdevle'nin Irak'daki hakimiyeti beş buçuk yıl sürdü. Ölümü üzerine oğlu Samsâmüddevle Ebû Kâlicâr taziyeleri kabul etti. Halife et-Tâî' Lillâh da taziye için geldi. Adududdevle kırk yedi yaşındaydı. Hastalığı şiddetlenmeden önce oğlu Şerefüddevle Ebu'l-Fevâris'i Kirmân'a göndermiş ve oraya melik tayin etmişti. Rivayete göre ölümü yaklaşınca dili tutuldu ve sadece: **«Malım bana bir fayda vermedi, saltanatım elimden gitti, mahv oldu»** (el-Hakka, 69/28 - 29) diyebildi.

Akıllı, faziletli ve iyi bir yöneticiydi. Fikirlerinde isabetli, heybetli, ileri görüşlü, keskin zekâlı ve azimli bir hükümdardı. İyiliği ve iyi insanları severdi. Verilecek yerlere bağışta bulunur, verilmemesi gereken yerlere bağış yapılmasına mani olurdu. Daima işlerin sonunu düşünürdü.

Rivayete göre, Adududdevle vefat edince ölüm haberi alimlerden birine ulaştı. Yanında ileri gelen faziletli insanlar da vardı. İskender'in ölümünde filozofların söyledikleri sözleri müzakere ettiler. Bu sözleri onunla ilgili haberleri anlatırken zikretmiştim. Bazıları: Eğer aynı sözleri siz söyleseydiniz bu sizin sözünüz olarak rivayet olunurdu» dediler. İçlerinden biri de: «Bu şahıs dünyayı dünya ölçüleriyle tartmadı ve ona lâyık olduğundan daha fazla değer verdi. Dünyada kazanmak istedi, ruhunu da orada kaybetti,» dedi.

İkincisi : «Kim dünya için uyanırsa o uykuya daldı demektir, kim de dünyada rüya görürse bu da onun uyanık olduğuna işarettir,» şeklinde konuştu.

«Üçüncüsü : «Düşündüğü zaman onun gibi akıllı, gaflet anında da onun kadar gafil birini görmedim. Daha sağlam yaptığını zannederken yıkar, kazandığını zannettiği halde zarar ederdi,» dedi.

Dördüncüsü şöyle konuştu : «Kim dünyayı ciddiye alırsa, dünya onunla alay eder, kim de dünyaya değer vermezse, dünya onu ciddiye alır.»

Beşincisi şöyle dedi : «Bu dünyayı boş bırakıp gitti, azıksız ve binitsiz göçetti.»

Altıncısı : «Su, bu büyük ateşi söndürdü, şiddetli rüzgâr da bu temeli sarstı.» dedi.

Yedincisinin sözü şu idi : «Seni ancak sana gücü yeten soymuştur.»

Sekizincisi : «Hayatında itibar görseydi öldüğünde ibret olmazdı,» diye konuştu.

Dokuzuncusu şu sözleri söyledi : «Dünya merdivenlerinde yükselen aşağı doğru iner, aşağı inenler de yükselir».

Nihayet onuncusu : «Bu işin hilesinden nasıl gafil oldun da o sana hakim oldu? Ona karşı seni koruyacak bir kalkan da mı edinmedin? Andolsun ki, düşünenler için bunda bir ibret vardır. Andolsun ki, sen de gören gözler için apaçık bir işaretsin» dedi.

Adududdevle Medîne'ye surlar yaptırdı. Güzel şiir yazardı. Ebû Tağlib b. Hamdân mektup gönderip Bahtiyar'a yaptığı yardımdan dolayı kendinden özür dileyip emân isteyince Adududdevle ona bir şiirle cevap vermişti.

Anlatıldığına göre, Adududdevle, sarayında bulunan kölelere hazineden maaş veriyordu. Ebû Nasr Hâşâze'ye, kölelerin maaşlarını ay içinde nakiblerine teslim etmesi için hazinedara emir vermesini söyledi. Ayın sonuna üç gün kalmıştı. Ebû Nasr : «Dört gündür unutuyorum. Bugün Adududdevle bu meseleyi sordu. Unuttuğumu söyledim, bana kızdı. Ben de: «Daha dün ayın biriydi, hemen şimdi malları hazineden çıkarırız, burada gönül kırmayı gerektirecek bir şey yoktur,» dedim.

Adududdevle: «Musibetler, bilmeden yapılan hatalardan daha çok ihmalkârlıktan doğar. Bilmez misin ki ,şayet onlara mallarını vaktinden önce verseydik biz onlardan üstün durumda olacaktık. Bu görevimizi öbür ayın başına kadar geciktirdiğimiz için ârızlarının katına çıkıp haklarını istediler. Ârız onlara yarın vereceğim diye söz veriyor, ertesi gün gidiyorlar yine alamıyorlar. Ârız yarın gelin diyor, üçüncü günü tekrar gidiyorlar ve ağızlarına geleni söylüyorlar. Böylece iyiliğin yerini cüret alıyor. Böylece kazançtan daha çok zarara yakın oluyoruz,» dedi.

İşleri ancak ehline havale ederdi. Şefaat etme şanından olmayan birinden alâkası olmayan konularda şefaat istemezdi.

Adududdevle'den nakledilir ki: Ordu kumandanı Esfâr b. Kerdeveyh, bazı âdil kişilerin çocuklarına iltimas etmek ve kendi tezkiyesini ve onlar hakkındaki kanaatının müsbet olduğunu kadıya okuyarak onu etkilemek istedi. Bunun üzerine Adududdevle: «Bu senin görevin değildir, sana düşen kumandanın bilgisini artırmak ve askerin seviyesini yükseltmek ve bunlarla ilgili konulardır. Şahitlik ve onun kabul edilmesi meselesi kadıya ait bir konudur. Ne senin ve ne de bizim bu konuda konuşma hakkımız vardır. Kadılar bir insanın şahitliğinin makbul olduğunu anlarlarsa bunu şefaatsiz yaparlar,» dedi.

Görevlerini yapmayan valileri ikaz eder, yaptıkları şeylerin de hesabını sorardı.

İlmi ve ilim adamlarını severdi, onlara yakınlık gösterir, ihsanda bulunurdu. Onlarla beraber olur, meseleleri tartışırdı. Çeşitli şehirlerden alimler onun yanına gelirdi. Bir çok alim onun adına kitap yazdı. Nahivde **el-İzâh**, kıraatta **el-Huccet**, tıbda **el-Melekî** ve tarih konusunda **et-Tâcî** adlı eserler bunlara misal teşkil eder. Çeşitli yerlerde hastahaneler, köprüler ve amme yararına olan birçok hayır müesseseleri yaptırdı. Ancak son zamanlarında tarım alanında, hayvan alış verişinde ve diğer ticarî malların alım satımında ağır vergiler koydu ve eski vergileri arttırdı. Buz ve ipek yapımını yasakladı. Bu ikisini bazı şahıslara mahsus bir ticaret malı haline soktu. Her vesileyle mal toplamağa çalışırdı. Adududdevle'nin vefatının ertesi günü nâibi Ebû'r-Reyyân yakalandı ve elbisesinin kolunda bir küçük kâğıt parçası bulundu. İçinde iki beyitlik bir şiir vardı.

Samsâmuddevle'nin Irak'a Hükümdar Olması, Kardeşi Şerefüddevle'nin de Fârs Ülkesini Ele Geçirmesi

Adududdevle ölünce, kumandanlar ve emirler oğlu Ebû Kâlicâr el-Merzubân'ın çevresinde toplandılar. Ona bey'at edip hükümdarlık makamına çıkardılar ve «Samsâmüddevle» lakabını verdiler. Ebû Kâlicâr tahta geçince iki kardeşi Ebû'l-Hüseyn Ahmed ve Ebû Tâhir Firûzşâh'a hil'atler giydirip Fars topraklarını onlara ikta etti. Ayrıca diğer kardeşi Şerefüddevle Ebû'l-Fevâris Şirzîl'den daha önce Şîrâz'ı ele geçirmek üzere derhal ve süratle hareket etmelerini emretti.

Errecân'a geldiklerinde Şerefüddevle'nin Şîrâz'a vardığını öğrendiler ve Ahvâz'a geri döndüler, Şerefüddevle Kirmân'da bulunuyordu, babasının ölüm haberini alınca süratle Fârs'a geldi ve oraya hakim oldu. Babasının veziri Nasr b. Hârûn en-Nasrânî'yi yakaladı ve öldürdü; çünkü o babasının sağlığında Şerefüddevle'nin aleyhinde konuşurdu.

Ülkenin işlerini yoluna koydu. eş-Şerîf Ebû'l-Hüseyn el-Mûsevî, Kadı Ebû Muhammed b. Ma'rûf ve Ebû Nasr Hâşâze'yi serbest bıraktı. Bunlar Adududdevle tarafından hepsedilmişlerdi. Şerefüddevle kardeşi Samsâmüddevle'ye karşı çıktı, onun adına okunmakta olan hutbeyi kaldırıp kendi adına hutbe okuttu ve «Tâcuddevle» lakabını aldı. Pek çok mal dağıttı ve taraftar topladı. Basra'yı zabtedip kardeşi Ebû'l-Hüseyn'e ikta etti. Ebû'l-Hüseyn, Şerefüddevle tarafından yakalanıncaya kadar üç yıl burada kaldı. İnşaallah bunları daha sonra anlatacağız.

Samsâmüddevle, Şerefüddevle'nin yaptıklarını duyunca ona karşı asker sevketti. Ordunun başına da Adududdevle'nin hâcibi Emîr Ebû'l-Hasan b. Deb'aş'ı getirdi. Tâcüddevle de ordusunu techiz edip kumandanlığa Emîr Ebû'l-Eazz Dübeys b. Arîf el-Esedî'yi tayin etti. İki ordu «Karkub» önlerinde karşılaştı, Samsâm'ın askeri mağlûp oldu. Kumandan Deb'aş esir düştü, Ebû'l-Hüseyn b. Adududdevle de Ahvâz'ı istilâ etti. Burada ve Râmhürmüz'de bulduğu her şeyi aldı ve hükümdar olma arzusuna kapıldı. Bu hadise 373 yılı rebiyülevvel ayında (Ağustos-Eylül 983) vuku buldu.

el-Hüseyn b. İmrân b. Şâhin'in Öldürülmesi

Bu yıl Batîha hakimi el-Hüseyn b. İmrân b. Şâhin öldürüldü. Onu kardeşi Ebû'l-Ferec öldürdü ve Batîha'yı ele geçirdi.

Öldürülmesinin sebebi şu idi: Ebû'l-Ferec kardeşinin Batîha'ya hakim olmasını ve halkın ona karşı sevgi beslemesini kıskanıyordu. Tam bu sırada kız kardeşleri hastalanmıştı. Ebû'l-Ferec kardeşi el-Hüseyn'e: «Kız kardeşimiz hastadır, ziyaret etsen iyi olur,» dedi. O da kız kardeşini ziyarete gitti. Ebû'l-Ferec kardeşini öldürecek olan adamları daha önceden eve yerleştirmişti. el-Hüseyn eve girince adamları geride, dışarda kaldılar, Ebû'l-Ferec de elinde kılıcıyla içeri girdi ve kardeşiyle başbaşa kalınca onu öldürdü. Korkunç bir çığlık koptu. Ebû'l-Ferec dama çıkıp askere onu öldürdüğünü söyledi, onlara vaatlerde bulundu, bunun üzerine hepsi susţular. Ebû'l-Ferec mal dağıtarak onların gönlünü aldı. Askerler de onu emir olarak tanıdılar. Ebûl-Ferec Bağdâd'a haber gönderip itaat arzetti ve valiliğinin tasdik edilmesini istedi. Çabuk öfkelenen cahil bir adamdı.

İbn Sîmcûr'un Horasân'a Dönüşü

Ebû'l-Hasan b. Sîmcûr Horasân orduları kumandanlığından azledilip yerine Ebû'l-Abbâs tayin edilince Sicistân'a gitti ve orada yerleşti. Ebû'l-

Abbâs, daha önce zikrettiğimiz gibi, Cürcân'da mağlûp olarak ayrılınca ve fitnenin baş kaldırdığını görünce Sicistân'dan Horasân taraflarına gitti ve Kûhistân'da yerleşti. Onun, Buhârâ'ya gitmesiyle Horasân başsız kalınca İbn Sîmcûr, Fâik'e mektup yazıp burayı ele geçirmek için onun muvafakatını istedi, o da kabul etti. Nîşâbûr'da bir araya geldiler ve o yöredeki yerleri istilâ ettiler.

Ebû'l-Abbâs bu durumu öğrenince büyük bir kalabalıkla Buhârâ'dan Merv'e yöneldi. Aralarında elçiler gelip gitti. Nîsâbûr ile ordu kumandanlığının Ebû'l-Abbâs'a, Belh'in Fâik'e Herât'ın Ebû Ali b. Ebû'l-Hasan b. Sîmcûr'a verilmesi şartıyla bir anlaşmaya vardılar ve bu minval üzere dağıldılar, her biri kendi vilâyetine gitti.

Çeşitli Olaylar

Bu yıl Nakîbü'n-Nukabâ Ebû Temmam ez-Zeynebî öldü ve yerine oğlu Ebû'l-Hasan geçti. «Zevcü'l-Hurre» diye meşhur Muhammed b. Ca'fer bu yılın safer ayında (temmuz-Ağustos 982) Bağdâd'da öldü. Zâhid Mansûr b. Ahmed b. Hârûn da cemaziyülevvel ayında (ekim-kasım 982) 65 yaşında iken bu yılda öldü.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ ÜÇÜNCÜ (M. 983 - 984) YILI OLAYLARI

Müeyyidüddevle'nin Ölümü ve Fahrüddevle'nin Ülkesine Dönmesi

Müeyyidüddevle Ebû Mansûr Büveyh b. Rüknüddevle bu yıl şaban ayında (Ocak-Şubat 984) Cürcân'da öldü. Hastalığı boğmaca idi. es-Sâhib b. Abbâd ona : «Birini veliaht tayin etseydin,» deyince O: «Ben böyle işlerle uğraşmam,» dedi ve hiç kimseyi veliaht tayin etmedi. Öldüğünde kırk üç yaşındaydı.

Samsâmüddevle Bağdâd'da taziyeleri kabul etmeğe başlamıştı. Halife et-Tâî' Lillâh da baş sağlığı dilemek üzere Bağdâd'a geldi. Samsâmüddevle onu gemide karşıladı. Müeyyidüddevle'nin ölümü üzerine devlet adamları onun yerine kimin geçeceği konusunda görüş alış verişinde bulundular. es-Sâhib İsmâil b. Abbâd, Fahrüddevle'nin yeniden devletin başına getirilmesini tavsiye etti ve: «Zira o hem hanedanın en yaşlısı, hem de Müeyyidüddevle'den önce bu ülkenin hâkimiydi, üstelik hükümdarlık ve emirlik kabiliyetine de sahiptir,» dedi.

Hemen mektup yazıp Fahrüddevle'yi çağırdılar. O, bu sırada Nîsâbûr'da bulunuyordu. es-Sâhib kendi adına seçtiği birini Fahrüddevle'ye gönderdi. Bu sırada Husrev Firûz b. Rüknüddevle, Fahrüddevle gelinceye kadar halkı teskin etmeye çalıştı.

Fahrüddevle durumdan haberdar olunca Cürcân'a gitti. Askerler onu saygıyla karşıladılar Ramazan ayında (Şubat-Mart 984) hiç kimseye minnet etmeden tahta çıktı. Bir şeyi dilediği anda yoktan vareden Allah'ın şanı ne yücedir!

Fahrüddevle ülkesine dönünce, es-Sâhib ona: «Ey efendimiz! Allah sana da bana da dilediğimiz şeyleri ihsan etti. Şimdi ordudan ayrılıp evime kapanmak ve Allah'a ibadet için daha çok zaman ayırmak istiyorum. Bu isteğimi kabul etmeni dilerim.» dedi. Fahrüddevle de ona: «Böyle konuşma, ben hükümdarlığı ancak senin için isterim, benim işlerim sensiz yürümez. Eğer gidişatını beğenmediğin iş olursa ben de beğenmem ve bırakırım» dedi. Bunun üzerine es-Sâhib, Fahrüddevle'nin huzurunda yer

öptü. Oda «İşlerin idaresini sana bıraktım, dilediğini yap» dedi ve onu vezir tayin etti. İzzet ve ikramda bulundu. Büyük küçük her meselede onun görüşüyle hareket etti.

Halife de Fahrüddevle'ye hilatler ve ahidnâme gönderdi. Fahrüddevle ile Samsâmüddevle de anlaşıp tek bir güç halinde birleştiler.

Ebû'l-Abbâs'ın Horasân'daki Görevinden Alınması ve Yerine İbn Sîmcûr'un Tayin Edilmesi

Yukarıda anlattığımız gibi, Ebû'l-Abbâs Buhârâ'dan Nîşâbûr'a dönünce, Emîr Nûh Ebû'l-Hüseyn el-Utbî ve Ebû'l-Abbâs'ın karşı çıkmasına rağmen Abdullah b. Uzeyr'i vezir tayin etti. Abdullah b. Uzeyr vezirlik makamına geçince Ebû'l-Abbâs'ı Horasân'daki görevinden alıp yerine Ebû'l-Hasan Sîmcûr'u tayinle işe başladı. Horasân'daki kumandanlar vezire mektup yazıp Ebû'l-Abbâs'ı görevinde bırakmasını istedilerse de o bu teklifleri kabul etmedi. Bunun üzerine Ebû'l-Abbâs Fahrüddevle b. Büveyh'e mektup yazıp yardım istedi. O da mal ve asker göndererek Ebû'l-Abbâs'a yardımcı oldu. Nîsâbûr'da karargâh kurdular. Ebû Muhammed Abdullah b. Abdü'rrezzak da İbn Sîmcûr'a karşı onları desteklemek amacıyla Nîsâbûr'a geldi. Ebû'l-Abbâs o sırada Merv'de idi. Ebû'l-Hasan b. Sîmcûr ve Fâik, Fahrüddevle'nin ordusunun Nîşâbûr'a vardığını haber alınca onlara karşı harekete geçtiler. Bunun üzerine Fahrüddevle ve İbn Abdü'r-rezzâk'ın ordusu bir kenara çekilip Ebû'l-Abbâs'ı beklemeye koyuldular. İbn Sîmcûr ve maiyyeti Nîşâbûr önlerinde konakladılar. Ebû'l-Abbâs yanındakilerle birlikte gelip Deylem ordusuyla birleşti ve şehrin diğer tarafına karargâh kurdu. Aralarında birkaç gün süren savaş oldu. İbn Sîmcûr'a sığınmak zorunda kaldı. Fahrüddevle, Ebû'l-Abbâs'a iki bin süvariyi aşkın başka bir askeri kuvvet daha gönderdi. İbn Sîmcûr, Ebû'l-Abbâs'ın kuvvetini görünce geceleyin Nişâbûr'dan ayrıldı, Ebû'l-Abbâs'ın askerleri de onu takip etti ve pek çok mal ve hayvan ele geçirdi. Ebû'l-Abbâs Niîşâbûr'u işgal etti, sonra da Emîr Nûh b. Mansûr mektup yazıp onun tarafına geçmek niyetinde olduğunu bildirdi ve bağışlanmasını istedi. İbn Uzeyr'in azledilmesinde ısrar etti, oğlu adına devleti yöneten Emîr Nûh'un validesi de buna muvafakat etti. Bütün devlet erkânı onun emirlerine uygun olarak hareket ediyorlardı.

Ebû'l-Abbâs'ın Mağlûp Olarak Cürcân'a Dönmesi ve Ölümü

İbn Sîmcûr mağlûp olunca Ebû'l-Abbâs, Emîr Nûh ve veziri İbn Uzeyr'den bağışlanmasını istemek, onların tarafına geçerek İbn Sîmcûr'dan ay-

rılmak ve onu Horasân'dan çıkarmak düşüncesiyle bir süre Nişâbûr'da kaldı. Ancak İbn Sîmcûr'un mağlûp olarak dağılan adamları onun yanına geri dönmeğe başladılar. Böylece eski kuvvetine yeniden kavuştu, ayrıca bu arada Buhârâ'dan da yardım geldi. O sırada Fars'da bulunan Şerefüddevle Ebû'l-Fevâris b. Adududdevle'ye de haber gönderip yardım istedi. O da amcası Fahrüddevle'ye olan düşmanlığından dolayı iki bin kişilik bir süvari birliğini yardıma gönderdi. İbn Sîmcûr ordusu çoğalır çoğalmaz Ebû'l-Abbâs'ın üzerine yürüdü. Akşama kadar süren çok şiddetli bir savaş cereyan etti, Ebû'l-Abbâs ve adamları mağlûp oldu ve pek çok adamı esir düştü.

Ebûl'-Abbâs buradan Cürcân'a hareket etti. Fahrüddevle de orada bulunuyordu. Ebû'l-Abbâs'ı gayet güzel karşıladı, izzet ve ikramda bulundu. Cürcân, Dihistân ve Esterâbâd'ı ona ve maiyyetine bıraktı, oradan Rey'e geçti. Kendisine o kadar çok mal, savaş araç ve gereçleri gönderdi ki bunların tavsifi kabil değildir.

Ebû'l-Abbâs ve adamları bir süre Cürcân'da kalıp asker topladıktan sonra Horasân'a doğru yola çıktılar, fakat Horasân'a ulaşamadı ve Cürcân'a dönüp üç yıl orada kaldılar. Bu sırada Cürcân'da çok şiddetli bir vebâ çıktı ve adamlarından pek çoğu öldü. Daha sonra 377 yılında kendisi de vefat etti. Bir rivayete göre de zehirlenerek öldürülmüştür.

Ebû'l-Abbâs'ın Cürcân'daki adamları halka karşı çok kötü davranmışlardı. Bu yüzden o ölür ölmez halk onlardan intikam almağa başladı ve mallarını yağmaladı. Aralarında Cürcânlıların hezimetiyle sonuçlanan büyük olaylar oldu. Cürcânlı bir çok kişi öldürüldü, evleri ateşe verildi, malları yağmalandı. Şehrin ileri gelenleri emân dilemek zorunda kaldılar. Bunun üzerine elini eteğini onlardan çektiler, bu arada adamları da dağılmağa başladı. Büyük bir kısmı Horasân'a giderek Ebû Ali b. Ebû'l-Hasan b. Sîmcûr ile birleştiler. Ebû Ali o sırada babasının yerine ordu kumandanı (sâhibü'l-ceyş) olmuştu. Babası cariyelerinden biriyle cinsel ilişkide bulunurken onun göğsü üzerinde aniden vefat etmişti. Ölümü üzerine oğlu Ebû Ali devlet işlerini üzerine aldı. Ebû'l-Kâsım ve diğer bazı kardeşleri de ona itaat ettiler. Fakat Fâik onun idareyi ele almasına karşı çıktı ve onunla mücadeleye girdi. Bunları inşaallah 383 yılı olayları içinde ve Türklerin Buhârâ'yı zabtından bahsederken anlatacağız.

Ebû'l-Ferec Muhammed b. İmrân'ın Öldürülmesi ve Kardeşi Hasan'ın Oğlu Ebû'l-Meâlî'nin Hükümdar Olması

Bu sene Batîha hakimi Ebû'l-Ferec Muhammed b. İmrân b. Şâhin öldürüldü ve kardeşi Hasan'ın oğlu Ebû'l-Meâlî onun yerine geçti.

Öldürülmesinin sebebi şu idi:

Ebû'l-Ferec kardeşinin öldürülmesinde kendisine yardım eden adamlarını önemli görevlere ve yüksek mevkilere getirirken ileri gelen kumandanlarını da geri hizmetlere almıştı. Bunun üzerine babası İmran ve kardeşi Hasan'ın en büyük kumandanlarından biri olan Hâcib el-Muzaffer b. Ali onları bir araya topladı ve akıbetlerinin korkunç olabileceğini söyleyerek onların dikkatli ve uyanık olmalarını istedi. Bunun üzerine onlar da Ebû'l-Ferec'i öldürmeye karar verdiler. Hâcib el-Muzaffer onu öldürerek yerine Ebû'l-Meâlî'yi getirdi. Ülke yönetimini de kendi üzerine aldı. Kendisine zarar vermesinden korktuğu bütün kumandanları da öldürttü, güvendiği adamlardan başka hiç kimseyi bırakmadı. Ebû'l-Meâlî ise henüz bir çocuktu.

Hâcib el-Muzaffer'in Batîha'yı İstilâ Etmesi

Hâcib el-Muzaffer b. Ali uzun süre idareyi elinde tutup, gücü ve kuvveti artınca Batîha'ya tek başına hakim olmak istedi. Samsâmüddevle'nin ağzından bir mektup yazdırdı, bu mektup Batîha vilâyetinin kendisine verildiğine dair bazı hükümleri ihtiva ediyordu. Mektubu yabancı bir atlıya verdi ve asker ve kumandanların kendi huzurunda toplandığı bir sırada bu mektubu getirmesini emretti. O da Hâcib el-Muzaffer'in dediğini aynen yaptı ve toz toprak içinde onun huzuruna çıkıp mektubu teslim etti. Hâcib el-Muzaffer mektubu öptükten sonra açtı ve askerlerin önünde okudu. Hepsi «işittik, tiaat ettik,» dediler. Hâcib el-Muzaffer sonra, Ebû'l-Meâlî'yi azledip annesinin yanına gönderdi ve her ikisine de maaş tahsis etti, daha sonra ise onları Vâsıt'a sürdü. Yiyecek vs. masraflarını gönderiyordu. Hâcib el-Muzaffer müstebid bir yönetim kurdu, fakat halka karşı iyi davrandı ve bir müddet halk arasında adaletle hükmetti.

Daha sonra kız kardeşinin oğlu Mühezzibüddevle Ebû'l-Hasan Ali b. Nasr'ı veliaht tayin etti. Bu sırada o «el-Emîrü'l-Muhtâr» lakabıyla anılıyordu. Ondan sonra ikinci veliaht olarak da başka bir kız kardeşinin oğlu Ebû'l-Hasan Ali b. Ca'fer'i seçti, böylece İmrân b. Şâhin hanedanı sona erdi. İşte dünya böyle elden ele dolaşır durur.

Bunun durumu Bâz'ınkine ne kadar da benziyor. O da hükümdar olduktan sonra hükümdarlık kız kardeşinin oğlu Mühemmidüddevle b. Mervân'a geçmişti.

Muhammed b. Gânim'in İsyanı

Bu sene Muhammed b. Gânim el-Berzikânî Kumm'a bağlı bir yer olan Kûrder'de Fahrüddevle'ye isyan etti. Sultanın bazı gelirlerine el koydu ve Heftcân Kalesi'ne sığınarak durumunu kuvvetlendirdi ve gelirleri kendi adına toplamağa başladı. Şevval ayında (Mart-Nisan 984) savaşmak amacıyla üzerine asker sevkedildi, fakat Muhammed b. Ganim onları mağlûp etti. Bir süre sonra Rey'den ikinci bir askerî birlik, daha gönderildiyse de onları da mağlûp etti.

Bunun üzerine Fahrüddevle Ebû'n-Necm Bedr b. Hasanaveyh'e haber gönderip ona bu durumdan şikâyet etti ve onunla aralarının düzeltilmesini emretti. O da bu emre uyup Muhammed b. Gânim'le mektup teâtisinde bulundu. 374 yılı başlarında (Haziran 984) barış yaptılar. Bu durum 375 yılında (Mayıs 985) kadar devam etti. Daha sonra Fahrüddevle'nin ordusu tekrar onun üzerine yürüdü, Bu savaş sırasında atılan bir okla yaralandı ve esir düştü.

Sanhâce Kabilesine Mensup Bazı Şahısların İfrîkıyye'den Endülüs'e Geçişi ve Orada Yaptıkları

Bu sene Zîrî b. Münâd'ın çocukları ve Bulukkin'in kardeşleri olan Zâvî, Celâle ve Mâksen Endülüs'e geçtiler.

Bunun sebebi de şudur :

Bunlarla kardeşleri Hammâd arasında savaşlar olmuş, aralarındaki beldeler yüzünden de çatışmalar meydana gelmişti. Bu savaş ve çatışmalarda Hammâd onları mağlûp etti. Bunun üzerine onlar da önce Tanca'ya, oradan da Kurtuba'ya gittiler. Muhammed b. Ebî Âmir onları konuk etti ve gönüllerini aldı; onlara erzak tahsis etti ve ikramda bulundu, sonra da Endülüs'e geliş sebeplerini sordu. Onlar da olup bitenleri anlattılar ve: «Biz seni başkalarına tercih ettik, seninle beraber olmak ve Allah yolunda cihad etmek istedik,» dediler. Muhammed b. Ebû Hammâd yaptıklarından memnun oldu, onlara çeşitli vaadlerde bulundu ve yakın ilgi gösterdi. Onlar da bir müddet orada kaldılar.

Sonra Muhammed b. Ebû Hammâd'ın huzuruna çıkıp kendilerine gazâ ile ilgili olarak yaptığı vaatlerini yerine getirmesini istediler. O da: «Ordudan bir isteğiniz varsa söyleyin, vereyim,» dedi. Onlar: «Bizimle beraber düşman topraklarına amcamızın çocukları Sanhace ve kölelerimizden başkası girmez» dediler. Muhammed b. Ebû Hammâd onlara at, silâh ve

çeşitli mallar verdi, ayrıca rehberlik etmek üzere bir de kılavuz gönderdi. Yol çok dardı, Cillîkiyye (Galicia) topraklarına geceleyin girdiler, şehre yakın bir bahçede gizlendiler. Orada yakaladıklarını öldürdüler, ağaçları kestiler. Sabahleyin karşılarına şehir halkından bir topluluk çıktı, onları da kuşatıp ele geçirdiler ve hepsini öldürdükten sonra geri döndüler.

Düşman bunu haber alınca hemen onları takibe koyuldu. Müslümanlar takip edildiklerini anlayınca bir tepenin arkasına gizlendiler; düşman onların bulunduğu yeri geçince hemen peşlerinden çıktılar, düşmanın artçı birliğine yetişip tekbir getirmeye başladılar. Düşman onların tekbir seslerini duyunca sayılarının çok olduğunu zannetti ve bozgun halinde dağılıp gittiler. Sanhâce kabilesi onları takip edip pek çok kişiyi öldürdü, hayvanlarını ve silâhlarını ganimet aldı ,sonra da Kurtuba'ya geri döndüler.

Onların bu faaliyetleri İbn Ebî Âmir tarafından büyük bir başarı olarak değerlendirildi. İbn Ebî Âmir Endülüs askerinde görmediği cesareti bunlarda görünce bir çok iyilikte bulundu ve kendi yakın adamları arasına dahil etti.

İbn Ebî Âmir'in Endülüs'teki Franklara Karşı Cihadı

Endülüs halkı Sanhâcelilerin yaptıklarını görünce onları kıskanıp cihada heveslendiler ve Mansûr b. Ebû Âmir'e: «Bunlar bizi gaza için gayrete getirdi,» dediler, o da bunun üzerine diğer bölgelerden pek çok asker topladı ve cihada çıktı. O günlerde rüyasında bir adamın kendisine isbirac (?) verdiğini ve onu adamın elinden alıp bir parça yediğini görmüştü. Rüyasını Ali b. Ebû Cuma'ya anlatınca: «Lyon üzerine yürü, muhakkak orayı fethedeceksin,» dedi. Bunun üzerine o: «Bunu da nerden çıkardın?» diye sordu. Ali b. Ebû Cum'a: «İsbirâc'a doğuda «helyûn» derler. Rüya meleği de sana: «İşte Lyon» dedi.» diye cevap verdi.

Hemen sefere çıktı ve şehrin önlerinde karargâh kurdu. Burası onların en büyük şehirlerinden biriydi. Şehir halkı Franklardan yardı mistedi, onlar da büyük bir orduyu onlara yardıma gönderdi. Bütün gün ve gece boyunca savaştılar, pek çok kişi âldü. Sanhâce büyük bir sabırla dayanıyordu. Sonra eşi benzeri olmayan büyük bir Frank kontu çıkıp ordunun saflarını dolaştı ve mübareze teklif etti. Ona karşı Sanhâce kabilesinden Celâle b. Zîrî çıktı. Birbirlerine saldırdılar. Frank ona mızrak savurdu, fakat o mızrağı saptırıp kılıcı omuzuna indirdi ve omuzunu ikiye ayırdı. Frank hemen yere düştü, bunun üzerine Müslümanlar hep birlikte Hristiyanlara karşı hücuma geçince onlar bozgun hâlinde ülkelerine döndüler.

Bu arada sayılamayacak kadar çok Hristiyan öldürüldü ve Müslümanlar şehri fethettiler.

İbn Âmir benzeri görülmemiş büyük gaminet ele geçirdi. Otuz bin esir alındı. Öldürülenlerin üst üste yığılmalarını ve bir müezzinin bunların cesedleri üzerinde akşam ezanını okumasını emretti. Sonra Kamune şehri tahrip edildi ve ibn Âmir daha sonra askeriyle beraber sağ-salim geri döndü.

Yûsuf Bulukkîn'in Ölümü ve Yerine Oğlu Mansûr'un Geçmesi

İfrîkıyye hükümdarı Yûsuf Bulukkîn b. Zîrî bu yıl 23 Zilhicce günü (27 Mayıs 984) Varaklin'de öldü.

Oraya gidiş sebebine gelince; Zenâta kabilesine mensup olan Hazrûn Sicilmâsa'ya girmiş, Yûsuf Bulukkîn'in oradaki temsilcisini kovmuş ve oradaki mal ve malzemeleri yağmalamıştı. Yine Zenâtalı Zîrî b. Atıyye de de Fas'ı istilâ etmiş, bu sebeple de Yûsuf oraya hareket etmişti. Ancak yolda kulunç hastalığına yakalanmış, başka bir rivayete göre ise elinde çıban olduğu hâlde yola çıkmış ve bu sebeple ölmüştü. Ölmeden önce oğlu el-Mansûr'u veliaht tayin etti. el-Mansûr bu sırada Eşîr (Ûşeyr) şehrindeydi. Babasının ölümü dolayısıyla yapılan taziyeleri kabule başladı. Kayravân ve diğer şehirlerden gelenler babasının ölümü dolayısıyla baş sağlığı dileklerini, yeni göreve başlaması dolayısıyla da tebriklerini arz ediyorlardı. el-Mansûr da halka çok iyi davrandı, onlarla ilgilendi ve şöyle dedi. «Babam Yûsuf ve dedem Zîrî halkı kılıç zoruyla idare ediyorlardı, ben ise onları iyilikle idare edeceğim. Ben bir mektupla idareyi ele alan, da başka bir mektupla görevden uzaklaştırılanlardan değilim (Yeni Mısır Fâtımî halifesinin beni azletmeğe gücü yetmez)» dedi.

Sonra Kayravân'a gitti, Rakkâde'ye yerleşti. Şehirleri istilâ etti, emîrler tayin etti ve Mısır Fâtımî halifesi el-Azîz Billâh'a büyük bir hediye gönderdi. Söylendiğine göre, bu hediyenin kıymeti bir milyon dinardı Sonra Eşîr'e döndü ve Kayravân, el-Mehdiyye ve bütün İfrîkıyye'deki vergileri tahsil etmek üzere Abdullah b. el-Kâtib'i vekil tayin etti.

Mervânoğulları'nın Dayısı Bâz el-Kürdî'nin Durumu ve Musul'a Hakim Olması

Bu yıl Bâz el-Kürdî'nin gücü kudreti iyice arttı. Bâz'ın asıl adı Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Dûstek olup Hamidiyye Kürtlerindendi. Bâz baş-

langıçta Diyarbekir sınırlarında yoğun bir cihad ile meşguldü. Kalabalık bir grubu vardı, çok sert ve kötü bir insandı. Adududdevle Musul'a hakim olunca onun huzuruna gitti. Adududdevle'yi görünce ondan korktu: «Adududdevle'nin bana merhamet edeceğini sanmıyorum,» dedi ve huzurdan çıkar çıkmaz kaçtı. Nitekim o çıktıktan bir süre sonra Adududdevle yakalanması için emîr verdi ve: «O çok kötü, sert ve belâlı bir adamdır. Böyle adamlara merhamet edilmemeli» dedi. Kaçtığını haber alınca da peşini bıraktı.

Bâz Diyarbekir sınırlarında yerleşti ve durumu iyice kuvvetleninceye kadar orada kaldı. Adududdevle'nin ölümünden sonra Diyarbekir'e ait pek çok yeri ve Meyyâfârikîn'i ele geçirdi. Bazı adamları Nusaybin'e kadar geldiler ve şehri istilâ ettiler. Bunun üzerine Samsâmüddevle, Ebû Sa'd Behrâm b. Erdeşîr ile beraber bir ordu techiz edip Bâz'a karşı sevketti. Yapılan savaşta Behrâm yenildi ve adamlarından bir kısmı esir alındı. Bundan sonra Bâz'ın durumu daha da güçlendi. Samsâmüddevle bu defa Hâcib Ebû'l-Kâsım Sa'd b. Muhammed'i büyük bir orduyla Bâz'ın üzerine gönderdi. Kevâşâ şehrine bağlı Hâbûr el-Hüseyniyye önlerinde «Bâcülâyâ» denilen yerde karşılaştılar. Çok çetin bir savaş oldu, Sa'd ve adamları sonunda mağlûp oldular. Bâz, Deylem'in pek çok yerini istilâ etti, bazı insanları öldürdü, bazılarını da esir aldı. Daha sonra esirleri de öldürdü.

Bâz, Deylemîler ve Sad'ı mağlûp edip onlara yukarıda zikredilen şeyleri yapınca Sa'd ondan erken davranıp Musul'a girdi. Bâz da onu takiben yola çıktı. Halk Deylem'in kendilerine fena muamele etmesinden dolayı Sad'a karşı ayaklandı, Sa'd kendini ellerinden zor kurtardı. Bâz Musul'a girip şehri istilâ etti. Gücü kuvveti arttı ve Bağdâd'ı işgal edip Deylemliler'i oradan uzaklaştırmayı düşündü.

Samsâmüddevle bunun üzerine ondan korkup bu işle daha çok ilgilendi ve diğer işleri bıraktı. Ona karşı sevketmek üzere da asker topladı. Bu sırada 373 yılı sona erdi. Bâz hakkındaki haberlerle ilgilenen Hamidiyye Kürtlerine mensup bazı dostlarımın bana anlattıklarına göre, Bâz'ın künyesi «Ebû Şücâ'» ismi de «Bâz» idi. Ebû Abdullah'ın adı da el-Hüseyn b. Düstek olup Bâz'ın kardeşidir. Başlangıçta çobanlık yapıyordu. Son derece cömert bir insandı. Kendine ait koyunları keser ve halka ikram ederdi. Bu yüzden adı cömerde çıkmıştı. Halk çevresinde toplanınca yol kesmeğe başladı, ele geçirdiği şeyleri halka dağıtırdı, bundan dolayı çevresinde büyük bir kalabalık toplanmıştı. Sonra seferler düzenlemeğe başladı. Armenia'ya girdi ve Erciş şehrini zabtetti. Erciş onun ele geçirdiği ilk şehirdi. Burada gücü kuvveti arttı, sonra buradan Diyarbekir'e hareket etti, Âmid'i ele geçirdi. Bilâhere Meyyâfârikîn ve Diyarbekir'in diğer şehirlerine hakim oldu. Buradan Musul'a gitti ve yukarıda anlattığımız gibi burayı da zaptetti.

Çeşitli Olaylar

Bu sene şiî Fâtımî halifesi el-Azîz Billâh, Seyfüddevle Hamdân'ın gulamlarından Kargaveyh'in azatlı kölesi Bekcûr et-Türkî'yi Dımaşk ve ona bağlı yerlere vali tayin etti. Bekcûr o sırada Hıms hakimiydi. Buradan Dımaşk'a gitti, orada halka zulmetti ve çok kötü davrandı. Bunları 372 yılı olayları arasında iyice tahkik edip anlatmıştık.

Ebû Muhammed Ali b. el-Abbâs b. Fesânces bu sene Şerefüddevle'ye vezir oldu.

Bu yılda rebiyülevvel ayında (Ağustos-Eylül 983) büyük bir yıldız kaydı ve dünyayı aydınlattı. Şiddetli gök gürültüsü gibi bir ses çıkardı.

Bu yıl Irak ve civarındaki bölgede fiyatlar çok yükseldi, yiyecek maddeleri tükendi, pek çok kişi açlıktan öldü.

Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Ahmed b. Su'dân, Samsâmüddevle'ye bu yıl içinde vezir oldu.

Adududdevle'nin ölümünü fırsat bilen Karmatiler bu yılda Bağdâd yakınlarına kadar geldiler ve biraz mal alıp anlaştıktan sonra geri döndüler.

Bu yıl cemaziyülâhir ayında (kasım-aralık 983) Saîd b. Sellâm Ebû Osman el-Mağribî Nîşâbûr'da öldü. Kayravân'da doğmuştu. Suriye'ye gitti ve orada Ebû'l-Hayr el-Akta' ve diğer bazı şeyhlerle dostluk kurdu. Tasavvuf ehlindendi.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ DÖRDÜNCÜ (M. 984 - 985) YILI OLAYLARI

Deylem'in Musul'a Geri Dönmesi ve Bâz'ın Mağlûp Olması

Bâz el-Kürdî Musul'u istilâ edince Samsâmüddevle ve veziri İbn Su'dân onun durumuyla yakından ilgilendiler ve en büyük kumandan olan Ziyâr b. Şehrâkeveyh'in üzerine gönderilmesine karar verdiler Samsâmüddevle Ziyâr'a Bâz üzerine yürümesini emretti, onu her türlü araç gereçle teçhiz etti ve bu konuya çok büyük ehemmiyet verdi. Askerlerini, silâh araç ve gereçlerini ve her çeşit malı fazlasıyla verdi. Ziyâr hazırlıklarını tamamladıktan sonra Bâz'ın üzerine yürüdü, Bâz da onların karşısına çıktı. Bu yılın Safer ayında (Temmuz-Ağustos 984) karşı karşıya geldiler. Savaş Bâz ve adamlarının mağlûbiyetiyle sonuçlandı. Askerlerinden ve akrabalarından pek çok kişi esir düştü ve Bağdâd'a götürülüp teşhir edildiler. Böylece Deylemliler Musul'a hakim oldular.

Ziyâr daha sonra Hâcib Sa'd'ın kumandasındaki bor orduyu Bâz'ı yakalamak üzere gönderdi. Bu ordu Ceziret İbn Ömer'e girdi. Başka bir askerî birliği de Nusaybin'e gönderdi, fakat bunlar kumandanları aleyhinde ihtilâfa düştüler, Bâz'ın üzerine yürüme konusunda kumandanlara karşı çıktılar. Bâz ise Diyarbekir'e büyük bir kalabalık toplamıştı. Bunun üzerine Samsâmüddevle'nin veziri, Sadüddevle b. Seyfüddevle b. Hamdân'a bir mektup yazıp Diyârbekir'i kendisine teslim etmek istediğini bildirdi, o da oraya bir ordu gönderdi. Fakat Bâz'ın adamlarıyla çarpışacak kadar kuvvetleri yoktu, bu yüzden Haleb'e döndüler. Meyyâfârikîn kuşatması sırasında onun askerlerinin gücünü bizzat müşahede eden Sa'd, Bâz'ı öldürmek için hileye başvurdu ve bu iş için bir adam görevlendirdi. Adam geceleyin Bâz'ın çadırına girdi ve bir kılıç vurdu .Kılıcı Bâz'ın başına indirdiğini sanıyordu, halbuki darbe bacağına isabet etmişti. Bâz feryad edince adam korkup kaçtı. Bâz bu darbenin etkisiyle hastalandı ve neredeyse ölecekti. Yanında pek çok adam toplanmıştı. Ziyâr ve Sa'd'a elçi gönderip barış teklifinde bulundu. Sonunda bir anlaşmaya vardılar. Buna göre, Diyârbekir Bâz'a verilecekti, aynı şekilde Tûr Abdin'in yarısı da ona ait olacaktı. Ziyâr Bağdâd'a gitmek üzere ayrıldı, Sa'd ise Musul'a kaldı.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Ebû Tarîf Ulyân b. Semmâl el-Hafâcî Kûfe'yi himaye etmekle görevlendirildi. Bu, Semmâloğullarının ilk emirliğiydi.

Ebû'l-Hüseyn b. Adududdevle Ahvâz da Ebû Tâhir b. Adududdevle de Basra'da Fahrüddevle adına hutbe okuttular ve adına para bastırdılar.

Ummân'da ise Samsâmüddevle adına hutbe okundu. Halbuki burası Şerefüddevle'ye aitti. Şerefüddevle'nin nâibi Üstâz Hürmüz Samsâmüddevle ile iş birliği yapıyordu. Şerefüddevle durumdan haberdar olunca Üstâz Hürmüz üzerine ordu sevketti. Üstâz mağlûp oldu ve esir düştü, böylece Ummân yeniden Şerefüddevle'nin hakimiyetine girdi. Üstâz Hürmüz bir kalede hapsedilip kendisinden pek çok mal istendi.

Bu yılda Rüknüddevle'nin kumandanı Ali b. Kâmme vefât etti.

Yine bu yılda Şerefüddevle, Ebû Mansûr b. Sâlihan'ı vezir yaptı, veziri Ebû Muhammed b. Fesânces'i de tevkif etti.

Şerefüddevle bu yıl içinde Karmatîler'e bir elçi gönderdi. Elçi dönüşünde şunları anlattı: «Karmatîler bana hükümdar hakkında bazı sorular sordular, ben de onun iyi bir hükümdar olduğunu söyledim.» Bunun üzerine: «Herhalde bundan dolayı sebepsiz yere bir yılda üç vezir değiştirdi,» dediler. Bundan sonra Şerefüddevle, veziri Ebû Mansûr b. Sâlihan'ı bir daha değiştirmedi.

Meşhur hafız Ebû'l-Feth Muhammed b. el-Hüseyin el-Ezdî el-Mavsilî de bu yıl vefat etti. Başka bir rivayete göre ise 369 yılında (979 - 980) vefat etmiştir. Ebû'l-Feth Muhammed hadis konusunda zayıftır.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ BEŞİNCİ (M. 985 - 986) YILI OLAYLARI

Bağdâd'da Çıkan Karışıklıklar

Bu sene Bağdâd'da Deylemliler arasında Esfâr b. Kerdeveyh'in sebep olduğu büyük karışıklıklar çıktı. Büyük kumandanlardan biri olan Esfâr, pek çok askeri Samsâmüddevle'den soğutup Şerefüddevle'nin tarafına çekti. Bunlar Emîr Bahâüddevle Ebû Nasr b. Adududdevle'yi kardeşi Şerefüddevle'ye vekâleten Irak'a vali tayin etmek hususunda görüş birliğine vardılar.

Samsâmüddevle hastaydı. Esfâr onun aleyhinde bazı adamlar elde etti. Bunu açıkça yaptı ve saraydan uzaklaştı. Samsâmüddevle ona haber gönderip kendi tarafına çekmeğe ve onu teskin etmeye çalıştı, fakat işi uzatmaktan başka bir şey yapamadı. Onun bu vaziyetini görünce de et-Tâi'e mektup yazıp kendisiyle birlikte hareket etmesini istedi. Samsâmüddevle yakalandığı hastalıktan kurtulmuştu, fakat et-Tâî bu teklifi kabul etmekten çekindi. Samsâmüddevle, bunun üzerine Fûlâd Zimândâr'ı kendi tarafına çekmeye çalıştı. Fûlâd, aslında Esfâr'ın müttefikiydi, fakat şöhret ve itibarının yüksek olmasından dolayı ona muvafakat ve yardım etmekten çekiniyordu. Samsâmüddevle ona teklifte bulununca hemen kabul etti. İstediği şekilde yemin etmesini istedi, sonra da yanından ayrılıp Esfâr ile savaşa girdi ve onu mağlûp etti. Emîr Ebû Nasr esir alınıp kardeşi Samsâmüddevle'nin yanına götürüldü. Samsâmüddevle ona acıdı, günahsız olduğunu anladı ve şerefine uygun bir şekilde hapsetti. O sırada henüz on beş yaşındaydı.

Samsâmüddevle'nin durumu sağlamlaştı. Veziri İbn Sû'dan kendisine jurnal edildi ve görevinden uzaklaştırıldı. Başka bir riva'yete göre ise gönlü onlarla beraberdi, bu yüzden öldürüldü. Esfâr da Ahvâz'a gitti ve Emîr Ebû'l-Hüseyn b. Adududdevle ile iş birliği yaptı ve onun hizmetine girdi. Askerlerin geri kalan kısmı da Şerefüddevle'nin yanına gitti.

Karmatîlerle İlgili Olaylar

Bu sene İshâk ve Ca'fer adlarındaki iki denizci gelip Kûfe'ye hakim oldular. Bunlar Karmatîler'in «es-Sâde» lakabını verdikleri önde gelen si-

malarındandı. Kûfe'de Şerefüddevle adına hutbe okuttular, halk onların şerlerinden korkup rahatsız olmağa başladı. Korkmalarının bir sebebi de Adududdevle ve Bahtiyâr'ın onlara bir çok yeri ikta etmiş olmasıydı.

Karmatîlerin Bağdâd'daki nâibleri «Ebû Bekr b. Şahveyh» adıyla bilinen biriydi. Adeta vezir gibi hareket ediyordu ve halka tahakküme kalkışıyordu; bu yüzden Samsâmüddevle onu tevkif etti. Karmatîler Kûfe'ye gelince Samsâmüddevle, İshâk ve Ca'fer adındaki iki Karmatî'ye mektup yazıp nâzikâne bir ifadeyle böyle hareket etmelerinin sebebini sordu. Onlar da böyle hareket etmelerinin ve ülkesine girmelerinin yegâne sebebinin Bağdâd'daki nâiblerinin tevkif edilmesi olduğunu söylediler ve adamlarını kışkırtıp halkın ve devletin malına el uzattılar.

Karmatîlerin ileri gelenlerinden biri olan Ebû Kays el-Hasan b. el-Münzir, «el-Câmi'ayn» denilen yere gitti. Bunun üzerine Samsâmüddevle asker sevketti. Bunların arasında Araplar da vardı. Fırat'ı geçip Ebû Kays'la savaşa girdiler. Ebû Kays mağlûp oldu, bir grup kumandanıyla birlikte esir düştü ve hepsi öldürüldüler. Karmatîler daha sonra geri dönüp gerekli silâh ve araç gereçle teçhiz edilmiş büyük bir orduyu Samsâmüddevle'nin askerlerine karşı sevkettiler. İki ordu el-Cami'ayn'da tekrar karşı karşıya geldiler. Savaş Karmatîlerin mağlûbiyetiyle sonuçlandı, Kumandanları ve diğer bazı şahıslar öldürüldü, bir kısmı da esir alındı, malları ve hazineleri yağmalandı. Mağlûp olup kaçanlar Kûfe'ye varınca buradaki Karmatîler şehirden ayrılmağa başladılar. Askerler Kadisiye'ye kadar onları takip ettiler, fakat yetişemediler. Böylece şeref ve itibarları tamamen yok oldu.

Bardas Skleros'un Serbest Bırakılması, Daha Sonraki Gelişmeler ve Ruslar'ın Hristiyanlığa Girmeleri

Samsâmüddevle bu sene Bardas Skleros'u serbest bıraktı. Onun hapsedilmesiyle ilgili olayları daha önce anlatmıştık. Samsâmüddevle onu serbest bırakırken çok sayıda Müslüman esirini serbest bırakmasını, Rum beldelerindeki yedi kaleyi meskûn yerleriyle beraber kendisine teslim etmesini, yaşadığı sürece kendisinin veya adamlarından birinin İslâm ülkelerine saldırmamasını, mâlî vs. konularda ihtiyacı olan her şeyi kendisine göndermesini şart koşmuştu. Bardas anlaşmayı müteakip Bizans topraklarına hareket etti. Yol boyunca bir kısmı göçebe olan pek çok kişiyi kendi tarafına kazandı, onları mal ve ganimete teşvik etti. Malatya'ya kadar geldi ve şehri teslim aldı. Burada ele geçirdiği mal vs. ile durumunu kuvvetlendirdi.

Daha sonra Leon'un oğlu Bardas'ın üzerine yürüdü. Karşılıklı olarak elçi gönderdiler. İstanbul ve Halic'in kuzey kısımlarının Leon'un oğlu Bardas, Halic'in bu tarafının da Skleros'a ait olması şartıyla bir anlaşmaya vardılar. Anlaşmayı imzalamak üzere toplandıkları sırada Leon'un oğlu Bardas, Skleros'un üzerine hücum edip onu yakaladı ve hapse attı, fakat sonra pişman oldu ve serbest bıraktı. Halic'i geçip İstanbul'u kuşattı. Bu sırada Romanos'un iki oğlu Basileios ve Konstantinos İstanbul'da bulunuyordu. Her ikisini de zor durumda bıraktı. Onlar da Rus çarına haber gönderip yardım istediler ve kız kardeşlerini onunla evlendirdiler. Fakat kız aynı dine (hristiyanlığa) mensup olmayan biriyle evlenmeyeceğini söyledi. Bunun üzerine Rus Çarı Hristiyan oldu. Bu, Rusların tarihindeki ilk Hritisyanlaşma hadisesiydi. Romanos'un kızıyla evlenen Rus Çarı, Leon'un oğlu Bardas Phokas'ın üzerine yürüdü. Yapılan savaşta Leon'un oğlu öldürüldü, böylece Basileios ve Kostantinos tahtlarını sağlama bağladılar, sonra Skleros'a haber gönderip elinde bulunan yerleri ona verdiler. Kısa bir süre sonra Skleros öldü. Başka bir rivayete göre ise zehirlenerek öldürüldü.

Basileios devletin başına geçti. Cesur, âdil ve ileri görüşlü bir hükümdardı. Hükümdarlığı uzun sürdü. Tam 35 yıl Bulgarlarla savaştı ve onları mağlûp etti. Pek çoğunu kendi ülkelerinden uzaklaştırdı, yerlerine Rumları iskân etti. Müslümanlara karşı çok iyi davranır ve onları çok severdi.

Şerefüddevle'nin Ahvâz'a Hakim Olması

Bu sene Şerefüddevle Ebû'l-Fevâris b. Adududdevle Ahvâz'ı ele geçirmek üzere Fars'dan yola çıktı. Ahvâz'da bulunan kardeşi Ebû'l-Hüseyn'e haber gönderip gönlünü aldı ve ona bazı vaatlerde bulundu. Elindeki yerleri kendisine vereceğini söyledi ve asıl maksadının Irak üzerine yürümek ve kardeşi Emîr Ebû Nasr'ı hapisten kurtarmak olduğunu ifade etti. Fakat Ebû'l-Hüseyn onun sözlerine hiç kulak asmayıp karşı koymağa karar verdi ve bu maksatla hazırlığa girişti. Şerefüddevle'nin Errecân'a ulaştığını buradan da Râmhürmüz'e geldiğini öğrendi. Ancak askerleri birbiri ardına Şerefüddevle'nin tarafına geçti ve onun parolasını haykırdılar. Bunun üzerine Ebû'l-Hüseyn, amcası Fahrüddevle'nin yanına Rey tarafına kaçtı. Isfahân'a varıp bir süre burada kaldı, amcasından yardım istedi. O da Ebû'l-Hüseyn'e çok miktarda mal bağışladı ve yardım vaadinde bulundu.

Ebû'l-Hüseyn işler uzun süre aleyhinde gelişme gösterince Isfahân'ı istilâya kalkıştı ve amcası Şerefüddevle'nin parolasını haykırdı, fakat ordu ayaklandı ve onu esir alıp Rey'e gönderdiler, amcası da onu hapsetti. Amcası Fahrüddevle ölümüne sebep olan hastalığa yakalanıncaya kadar

hapishanede kaldı. Hastalığı şiddetlenince bir adam gönderip onu öldürttü.

Öte yandan Şerefüddevle de Ahvâz'a yürümüş ve orayı ele geçirmişti. Daha sonra gönderdiği kuvvetlerle Basra'yı da hakimiyeti altına aldı. Kardeşi Ebû Tahir'i yakalatıp tevkif etti. Samsâmüddevle durumdan haberdar olunca Şerefüddevle'ye haber gönderip barış istedi. Sonunda Irak'taki hutbelerde Şerefüddevle'nin adının Samsâdüddevle'den önce okunması kararlaştırıldı. Samsâmüddvle de onun nâibi olacaktı; ayrıca kardeşi Emîr Bahaüddevle Ebû Nasr'ı da serbest bırakacaktı. Samsâmüddevle nihayet Bahâüddevle'yi serbest bırakıp Şerefüddevle'nin yanına gönderdi, böylece işler düzelip yoluna girdi.

Şerefüddevle'nin kumandanları yurtlarına dönecekleri için bu anlaşmadan dolayı çok sevindiler. Irak'da Şerefüddevle adına hutbe okundu, Halife et-Tâî' Lillâh tarafından Şerefüddevle'ye hilatler gönderildi ve bazı lakablar verildi, fakat elçiler anlaşmaya yemin ettirmek üzere Şerefüddevle'nin yanına gelmeden Vâsıt ve bazı diğer şehirler anahtarlarını teslim edip ona itaat arzettiler. Kumandanlar da aynı şekilde haber gönderip bağlılıklarını bildirdiler.

Bunun üzerine Şerefüddevle sulhdan vazgeçti, Bağdâd'a yürüyüp şehri istilâ etmeye karar verdi ve kardeşiyle anlaşma yapmadı.

Yanında bulunan Şerif Ebû'l-Hasan Muhammed b. Ömer Şerefüddevle'ye Irak'ı istilâ etmesini tavsiye ediyor, hattâ teşvik ve tahrik ediyordu.

Şerefüddevle de bu işe muvafakat etti. Olayın geri kalan kısmını inşallah 376 yılı vukuatı arasında anlatacağız.

el-Mansûr'un Ordularının Sicilmâsa Hükümdarı Karşısında Mağlûp Olmaları

Zenâta'lı Hazrûn ve Zîrî'nin Sicilmâsa ve Fas'ı ele geçirdiklerini, Yûsuf b. Bulukkin'in de onların üzerine yürüdüğü sırada vefat ettiğini daha önce anlatmıştık. Yûsuf b. Bulukkin'in ölümü üzerine Hazrûn ve Zîrî, Fas ve Sicilmâsa'daki şehirlere yerleştiler. el-Mansûr tahta geçince bunları itaat altına almak üzere büyük bir ordu gönderdi. Bu ordu Fas'a yaklaşınca Zenâta'lı Zîrî b. Atıyye, «el-Kırtâs» denilen yerde ordusuyla onları karşıladı. Çok şiddetli bir savaş oldu. Sonunda el-Mansûr'un ordusu mağlûp düştü, pek çok adamı öldürüldü, büyük bir kısmı da esir alındı. Zîrî ülkesine iyice yerleşti.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Ummân'da denizden filden daha büyük bir kuş çıktı. Oradaki bir tepeye konup yüksek sesle ve anlaşılır bir ifadeyle üç defa: «Yaklaştı! yaklaştı! yaklaştı!» diye bağırdıktan sonra tekrar denize daldı. Aynı şeyi üç gün yaptı. Sonra kayboldu ve bir daha görünmedi.

Bu sene Samsâmüddevle Bağdâd'da satılan pamuk elbiseler üzerine % 10 vergi koydu. Bunun üzerine halk el-Mansûr Camii'nde toplandı ve namazı kesmeğe karar verdiler. Şehirde neredeyse fitne çıkacaktı, sonunda bu vergi kaldırıldı.

İbn Müeyyidüddevle b. Büveyh bu yıl içinde vefât etti. Samsâmüddevle taziyeleri kabule başladı. et-Tâî' Lillâh da taziye için Samsâmüddevle'yi ziyaret etti.

Meşhur Şâfiî fakihi Ebû Ali el-Hasan b. el-Hüseyn b. Ebû Hureyre bu sene Irak'daki Şâfiîlerin lideri Ebû'l-Kâsım Abdül Aziz b. Abdullah ed-Dâreki de bu yıl şevval ayında yetmiş küsür yaşında öldü. Mâlikî fakihi Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Sâlih de bu sene öldü. 287 yılında (900) doğmuştu. Kadı el-Kudâtlık görevine tayin edilmek istendiyse de o kabul etmedi. Yine meşhur tasavvuf alimi ve muhaddis el-Velîd b. Ahmed b. Muhammed b. el-Velîd Ebû'l-Abbâs ez-Zevzenî de bu sene vefat edenlerdendir. Güzel eserleri vardı.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ ALTINCI (M. 986 - 987) YILI OLAYLARI

Şerefüddevle'nin Irak'a Hakim Olup Samsâmüddevle'yi Tevkifi

Bu sene Şerefüddevle Ebû'l-Fevâris b. Adududdevle, Ahvâz'dan Vâsıt'a giderek burayı zabetti. Samsâmüddevle ona haber gönderip yanında hapis yatan kardeşi Ebû Nasr'a merhamet edip onu serbest bırakmasını istedi, fakat Şerefüddevle reddetti. Olaylar Şerefüddevle'nin aleyhine gelişmeğe başladı, Ordusu da ona karşı baş kaldırdı. Bunun üzerine adamlarını toplayıp kardeşinin yanına gitmek ve ona itaat arzetmek hususunda onlarla istişare etti. Arkadaşları ona: «Sakın böyle bir şey yapma!» dediler. Bir kısmı ise: «Yapmamız gereken en doğru iş Ukbarâ'ya gidip kimin lehimizde kimin de aleyhimizde olduğunu öğrenmektedir. Eğer sayımızın çok olduğunu anlarsak onlarla savaşır ve malları dışarı çıkarırız, gücümüz yetmezse ve Musul'a gideriz. Musul ve diğer el-Cibâl şehirleri bize aittir, Orada durumumuz güçlenir. Türklerle Deylemliler arasında çekişme ve kıskançlık çıkarmalıyız. İşte o zaman gayemize ulaşırız» dediler.

Bazıları ise: «Bize kalırsa yapacağımız en doğru iş Karmisîn'e gitmektir. Amcam Fahrüddevle'ye haber gönderir ve ondan yardım istersin, sonra Horasân ve Isfahân yoluyla Fars'a gider, orayı istilâ edersin ve Şerefüddevle'nin hazine ve zahirelerini ele geçirirsin. Orada Fars'ı koruyacak bir kuvvet yoktur. Eğer biz bunları yaparsak Şerefüddevle Irak'ta duramaz ve geri dönüp anlaşma yapmak zorunda kalır,» dediler.

Samsâmüddevle hiç birinin görüşünü kabul etmedi, yakın adamlarıyla Şerefüddevle'nin yanına hareket etti. Vardıklarında Şerefüddevle onları iyi karşıladı ve gönüllerini aldı, fakat yanından çıkar çıkmaz onu yakalattı. Şerefüddevle sarayın emniyetini sağlayacak adamları Bağdâd'a gönderdi, kendisi de yola çıkıp Ramazan ayında oraya vardı, eş-Şefiî'de konakladı. Kardeşi Samsâmüddevle de tutuklu olarak yanında bulunuyordu. Şerefüddevle'nin Bağdâd hakimiyeti üç yıl on bir aydır.

Türklerle Deylemliler Arasında Çıkan Çatışmalar

Bu sene Bağdâd'da Şerefüddevle'nin yanında bulunan Türklerle Deylemliler arasında karışıklıklar zuhur etti. Olayların sebebi şudur :

Şerefüddevle'nin hizmetinde bulunan Deylemlilerin sayısı giderek arttı ve on beş bine ulaştı. Türklerin sayısı ise üç bin idi. Deylemliler Türkler'e karşı üstünlük sağladılar. Bir kısım Deylemli ile Türkler arasında sarayda ve tavlada münakaşalar oldu, sonra bu münakaşalar savaş dönüştü. Deylemliler sayıca çokluklarından ötürü galip geldiler ve Samsâmüddevle'nin hapisten çıkarılarak görevine iade edilmesini istediler.

Bu haber Şerefüddevle'ye ulaşınca, Deylemlilerin Samsâmüddevle'yi hapisten çıkarmağa kalkışmaları hâlinde onu derhal öldürmek üzere adam görevlendirdi. Sonra Deylemliler Türkler'e karşı üstünlük sağlayınca onları takibe koyuldular. Safları karıştı, düzenleri bozuldu. Bunun üzerine aniden geri dönen Türkler de önlerinden ve arkalarından Deylemliler'e karşı hücuma geçtiler. Bunun sonucunda Deylemliler mağlûp oldular ve üç binden fazla Deylemli öldürüldü. Türkler şehre girdiler, nekadar Deylemli varsa öldürdüler ve mallarını yağmaladılar. Deylemlilerin her biri bir tarafa dağıldı. Bir kısmı Şerefüddevle'ye sığındı, bir kısmı da ondan uzaklaştı.

Ertesi gün Şerefüddevle kendisine sığınan Deylemlilerle beraber Bağdâd'a girdi. et-Tâî' Lillâh onu karşılayıp tebrik etti, Şerefüddevle de halifenin huzurunda yer öptü. Deylemliler Samsâmüddevle'den bahsetmeğe başlayınca Şerefüddevle'ye: «Onu öldür, yoksa hükümdar ilân edecekler» denildi.

Fakat daha sonra Şerefüddevle bu iki grubun arasını düzeltti, bazılarını birbirlerine dost ve müttefik yaptı. Samsâmüddevle de Fars'a gönderildi ve oradaki bir kalede hapsedildi. Şerefüddevle, eş-Şerif Muhammed b. Ömer'e bütün emlâkini fazlasıyla geri verdi. Şerif Muhammed'in emlâkinden elde edilen yıllık harac iki buçuk milyon dirhemdi. Aynı şekilde Nakîb Ebû Ahmed el-Mûsevî'ye de emlâkini iade etti. Herkesi yerli yerince yerleştirdi, halkın birbirlerini jurnal etmesini yasakladı ve yapılan jurnallere kulak asmadı. Herkes emniyet ve huzura kavuştu. Bu arada Ebû Mansûr b. Sâlihân da vezir tayin edildi.

Mühezzibüddevle'nin Batîha Valiliği

el-Muzaffer b. Ali bu sene vefat etti, yerine kız kardeşinin oğlu ve veliahdı Ebû'l-Hasan Ali b. Nasr geçti. Şerefüddevle'ye haber gönderip bağlılık ve itaat arzetti ve valiliğinin tasdik edilmesini istedi. Bu teklif kabul edilip kendisine «Mühezzibüddevle» lakabı verildi. Halka karşı iyi davrandı, pek çok hayır ve ihsanda bulundu. Bunun üzerine halk onun yanına akın etmeğe başladı, korkup kaçanlar onun yanında emniyete kavuştular.

Artık Batîha, Mühezzibüdddevle'nin yanına kaçanlar için bir sığınak olmuştu. İleri gelen emîr ve devlet adamları Batîha'yı yurt edindiler ve burada güzel binalar yaptırdılar. Mühezzibüddevle onlara karşı çok iyi davrandı, ihsanlarda bulundu. Çevredeki hükümdarlara mektuplar gönderdi, onlar da Mühezzibüddevle'ye mektup yazdılar. Bu arada Bahaüddevle kızını onunla evlendirdi. el-Kâdir Billâh'ın ona sığınması, Mühezzibüddevle'nin de onu himaye etmesi şeref ve itibarını çok artırdı. el-Kâdir Billâh halife oluncaya kadar onun yanında kaldı. Bunları inşallah ileride anlatacağız.

Çeşitli Olaylar

Adududdevle'nin müneccimi olan Ebû'l-Hüseyn Abdurrahman b. Ömer es-Sûfî bu sene öldü. 291 (903-904) yılında Rey'de doğmuştu.

Bu yılda Musul'da büyük bir deprem oldu, pek çok ev yıkıldı ve bir çok kişi öldü.

İfrîkıyye hükümdarı el-Mansûr b. Yûsuf bu yıl içinde öldürüldü. Onun yerine İfrîkıyye'deki şehirlerin idaresini Yûsuf b. Ebû Muhammed üzerine aldı. Yûsuf daha önce Kufsa valisiydi.

Bu sene Irak'ta çok büyük kıtlık oldu, bu yüzden halkın büyük bir kısmı bölgeyi terketti.

Kâtip Ahmed b. Yûsuf b. Ya'kûb b. Behlül et-Tanûhî el-Azrak el-Enbârî bu sene vefat etti.

«İbn Taberî» diye bilinen hanefî fakîhi Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Ebû Hâmid el-Mervezî de bu yılın Safer ayında öldü. Ebû'l-Hasan el-Kerhî'den fıkıh tahsil etmiş ve Horasân Kâdî el-Kudatlığına tayin edilmişti. Âbid ve güvenilir bir muhaddisti.

el-Kâdir'in babası Ebû Muhammed İshâk b. el-Muktedir Billâh da bu sene vefat etti. Cenaze namazını o sırada emir olan oğlu el-Kâdir kıldırdı. 317. (929) yılında doğmuştu.

Nahîv bilgini ve **«el-İzâh»** adlı eserin müellifi Ebû Ali el-Hasan b. Abdu'l-Gaffâr el-Fârisî de bu yıl vefat edenler arasındadır. Rivayete göre mu'tezilî idi ve yaşı doksanı aşmıştı.

Hadis'de «âlî isnâd» sahibi olan Ebû Ahmed Muhammed b. Ahmed b. el-Hüseyin b. el-Gatrîf el-Cürcânî de bu yıl recep ayında vefat etti.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ YEDİNCİ (M. 987 - 988) YILI OLAYLARI

Bedr b. Hasanaveyh ile Şerefüddevle'nin Ordusu Arasındaki Savaş

Bu sene Şerefüddevle büyük kumandanlarından Karatekin el-Cehşiyârî'nin komutasında büyük bir ordu hazırladı ve Bedr b. Hasanaveyh ile çarpışmak üzere hareket etmelerini emretti.

Sebebi şudur :

Şerefüddevle kendisinden ayrılıp amcası Fahrüddevle tarafına geçtiği için Bedr'e çok öfkeli ve kızgındı. Bağdâd'da tahtına iyice yerleşip halk da kendisine itaat ve bağlılığını bildirince hemen Berd'in işiyle ilgilenmeğe başladı. Bu sırada Karatekin de haddi aşmış, şımararak tahakküme kalkışmıştı. Halkı Şerefüddevle'nin nâiblerine karşı himaye ediyordu. Şerefüddevle bu vesileyle onu başından uzaklaştırmayı uygun buldu. Eğer Karatekin Bedr'i mağlûp ederse ona karşı beslediği kin yatışacak, Bedr galib gelecek olursa da zaten ondan kurtulmuş olacaktı.

Bu sebeple Bedr'e karşı harekete geçtiler, Bedr de gerekli hazırlıklarını ikmal edip asker toplandı. İki taraf Karmisîn'deki vadide karşı karşıya geldiler. Savaş başlayınca Bedr mağlûp olup gözden kayboldu. Karatekin ve adamları da onun geçip gittiğini zannettiler ve atlarından inerek çadırlarına dağıldılar. Daha henüz bir saat bile geçmemişti ki, Bedr geri dönüp onlara saldırdı, ata binmelerine dahi fırsat vermedi. Pek çok kişiyi öldürdü ve askerlerin elindeki her şeyi aldı. Bu arada Karatekin bir grup kölesiyle kaçıp kurtuldu, Nehrevân köprüsüne vardı. Ordusunun bozulan askerleri kendisine iltihak edinceye kadar orada kaldı ve sonra Bağdâd'a girdi.

Bedr bundan sonra el-Cibâl yöresini ve oraya bağlı şehir ve kasabaları istilâ etti, böylece durumu kuvvetlendi. Karatekin'e gelince, bu mağlûbiyetten sonra şımarıklığı arttı, şuna buna iftira etmeğe başladı. Askeri karışıklık çıkarmağa ve Vezir Ebû Mansûr b. Sâlihân'ın üzerine saldırma-

ğa teşvik etti. Onu hoşuna gitmeyen bir tarzda karşıladılar, fakat o onlara karşı iyi davrandı ve geri gönderdi. Bu arada Şerefüddevle vezir ile Karatekin'i barıştırdı ve Karatekin aleyhinde planlar hazırlamağa başladı. Bir kaç gün geçmedi ki, Karatekin'i, yakın adamlarını ve kâtiplerini yakalattı, mallarına el koydu. Bunun üzerine orduda karışıklık çıkınca Şerefüddevle de onu öldürdü, böylece ortalık şükûna kavuştu. Sonra ordunun başına Hâcib Toğan'ı getirdi. Sonunda hepsi itaat ettiler.

el-Mansûr b. Yûsuf'un Ketâme Kabilesiyle Savaşmak Üzere Harekete Geçmesi

Bu sene İfrîkıyye hükümdarı el-Mansûr asker toplayıp savaş için Ketâme üzerine yürüdü.

Sebebi şudur :

Mısır Fâtimî halifesi el-Azîz Billâh, Ketâme kabilesine «Ebû'l-Fehm» diye bilinen Hasan b. Nasr'ı dâî (propagandacı) olarak göndermişti. Ebû'l-Fehm Ketâme kabilesini el-Azîz Billâh'a itaata davet edecekti. el-Mansûr'un giderek güçlendiğini gören halifenin maksadı Ketâme kabilesini kendi tarafına çekmek ve el-Mansûr ile savaşacak bir ordu göndermelerini sağlamak ve böylece İfrîkıyye'yi ondan koparmaktı. Ebû'l-Fehm Ketâmeliler arasında yaptığı propagandalarla çok sayıda insanı kendi tarafına çekti, orduya kumanda etmeğe başladı, şeref ve itibarı rttı. Bunun üzerine el-Mansûr onun üzerine yürümeğe karar verdi ve durumu bir mektupla Mısır'da bulunan Halife el-Azîz'e bildirdi. el-Azîz de iki elçi gönderip Mansûr'a Ebû'l-Fehm ve Ketâme üzerine saldırmaktan vaz geçmesini istedi. Halife elçilere mektubu el-Mansûr'a verdikten sonra da Ketâme kabilesine gitmelerini emretmişti. Elçiler el-Mansûr'un yanına varıp halife el-Azîz'in mektubunu takdim edince, el-Mansûr hem elçilere ve hem de Halifeye karşı ağır sözler söyledi, elçiler de aynı şekilde karşılık verdi. Bunun üzerine her ikisine de şaban ve ramazan ayının sonuna kadar kendi yanında kalmalarını emretti ve Ketâme kabilesine gitmelerine müsaade etmedi, bir yandan da Ketâme ve Ebû'l-Fehm'e karşı savaşmak üzere hazırlık yaptı. Kurban Bayramından sonra yola çıkıp Mîle şehrine yürüdü; halkı kılıçtan geçirmek, kadınlarını ve çocuklarını esir almak niyetindeydi, fakat halk çoluk çocuk ağlayıp feryâd ederek kendisini karşılayınca bu niyetinden vaz geçti, sadece şehrin surlarını tahrip etti, buradan da Ketâme üzerine yürüdü. el-Azîz'in iki elçisi de yanındaydı.

el-Mansûr uğradığı her yeri yakıp yıkıyordu. Baş şehirleri olan Satîf şehri önlerinde çok şiddetli çarpışmalar oldu. Ketâme bozulup dağıldı,

Ebû'l-Fehm de sarp bir dağa kaçtı. Ketâme'ye mensup olan ve kendilerine «Benû İbrâhim» denilen bir grup insan burada oturuyordu. el-Mansûr onlara haber gönderip tehditler savurdu ve Ebû'l-Fehm'i teslim etmeyecek olurlarsa akıbetlerinin iyi olmayacağını hatırlattı. Benû İbrahim: «O bizim misafirimizdir; biz teslim etmeyiz, ama sen istersen gelip götürebilirsin, biz buna engel olmayız,» dediler. Bunun üzerine el-Mansûr da adamlarını gönderip onu yakalattı ve huzuruna getirtti. Çok feci bir şekilde dövdükten sonra da öldürüp derisini yüzdü. Bu arada Sanhâce kabilesi mensuplarıyla el-Mansûr'un köleleri Ebû'l-Fehm'in etinden yediler. el-Mansûr ayrıca dâîlerden bir grubu ve Ketâme kabilesinin ileri gelenlerini de öldürdükten sonra Eşîr (Uşeyr)'e döndü. Bilâhare iki elçiyi de halife el-Azîz'e geri gönderdi. Bu elçiler Ebû'l-Fehm'in başına gelenleri halifeye anlattılar ve: «Biz insan eti yiyen şeytanların yanından geliyoruz,» dediler. Bunun üzerine halife el-Azîz, el-Mansûr'a haber salıp gönlünü aldı, hediyeler gönderdi, fakat Ebû'l-Fehm'den hiç bahsetmedi.

Bâz'ın Savaşmak Üzere Tekrar Gelmesi

Bu sene Bâz el-Kürdî, Musul ve diğer bazı şehirlere göz dikti ve onları hakimiyeti altına almak istedi.

Sebebi şu idi :

Hâcib Sa'd, daha önce anlattığımız gibi, Musul'da ölünce Şerefüddevle de Ebû Nasr Hâşâze'yi Musul'a gönderdi ve onun emrine vermek üzere asker hazırladı. Ebû Nasr mektup yazıp Şerefüddevle'den askerî ve mâlî yardımda bulunmasını istedi. Mâlî yardım gecikti. Benû Ukayl'e mensup Arapları getirtti ve onu müdafaa etmeleri için bazı yerleri bunlara iktâ etti. Bâz Tûr-Abdin'i istilâ etti, fakat sahraya inemedi. Bir bölük askerle kardeşini gönderdi. Bunlar Araplarla savaşa girdi, bu arada kardeşi maktûl düştü, ordusu mağlûp oldu. Daha sonra da iki ordu bir süre karşı karşıya bekledi.

Onlar bu vaziyette iken Şerefüddevle'nin ölüm haberi geldi. Hâzâze Musul'a geri döndü ve onun ölüm haberini açıkladı. Araplar Bâz'ın gelmesine mani olsunlar diye sahraya yerleştirildi. Bâz dağlarda ikamet ediyordu. Hâşâze, Bâz ile yeniden savaşa girmesi için ordusuna çeki düzen verdi, bu sırada Nâsırüddevle'nin iki oğlu İbrâhim ve Ebû'l-Hüseyn onun yanına geldi. Bunları inşaallah ileride anlatacağız.

Çeşitli Olaylar

et-Tâî Lillâh bu sene Şerefüddevle adına devletin ileri gelenlerinin de hazır bulunduğu büyük bir merasim düzenledi, ona hil'at giydirdi. İkisi de birbirlerine sadık kalacaklarına yemin ettiler.

Emir Ebû Ali el-Hasan b. Fahrüddevle bu yılın Receb ayında doğdu.

es-Sâhib b. Abbâd bu yıl içinde Taberistân'a gidip orayı düzene koydu, istilâcıları oradan kovdu. Taberistân'da Kureym (?) ve daha bir kaç kaleyi fethetti ve aynı yıl geri döndü.

Kazvin hâkimi emîr Ebû Mansûr b. Kûrîgenc bu sene Fahrüddevle'ye karşı isyan etti, fakat Fahrüddevle güzel sözlerle onun gönlünü alıp ihsanda bulundu ve emân verdi. Bunun üzerine o da tekrar Fahrüddevle'ye itaat arzetti.

Bu yılın Ramazan ayında Musul'da Deylemliler ile halk arasında şiddetli çatışmalar oldu. Bu çatışmalar sırasında pek çok kişi öldürüldü. Daha sonra her iki taifenin arası düzeldi.

Bu yıl Ocak ortalarına kadar hiç yağmur yağmadı. Irak'ta ve komşu ülkelerde fiyatlar çok arttı. Halk iki defa yağmur duasına çıktı, fakat yine yağmur yağmadı. Nihayet 17 Ocak günü yağmur yağmağa başladı. Ümitsiz bekleyiş sona erdi, yağmur aralıksız devam etti.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ SEKİZİNCİ (M. 988 - 989) YILI OLAYLARI

Hâdım Şükr'ün Tevkif Edilmesi

Şerefüddevle bu sene Hâdım Şükr'ü tevkif etti. Hâdım Şükr, babası Adududdevle'nin en önde gelen ve en yakın adamlarından biriydi. Onun sözünü dinler ve ona güvenirdi.

Tevkif edilmesinin sebebi şudur :

Hâdım Şükr, Adududdevle'nin aleyhinde çalışıyor ve bu da onu incitiyordu. Nitekim onun Bağdâd'dan Kirmân'a uzaklaştırılmasını da Hâdım Şükr deruhte etmiş ve Samsâmüddevle'nin işlerini yürütmüştü. Bu yüzden Şerefüddevle ona kin bağladı. Şerefüddevle Irak'a hakim olunca Şükr gizlendi. Şerefüddevle onu çok aradıysa da bulamadı. Hâdım Şükr'ün evli olduğu Habeşî bir cariyesi vardı, onu kendi yanına istedi. Bu cariye bir süre onun yanında kalıp hizmet etti.

Cariyenin gönlü başkasındaydı. Yiyecek ve bunun dışında diğer şeyleri alır, dilediği yere götürürdü. Şükr bunu hissetti, fakat bunu ondan hiç beklemiyordu ve bu yüzden de cariyesini dövdü. Kadın çok öfkeli bir vaziyette Şerefüddevle'nin dergâhına gitti ve Hâdım Şükr'ü ihbar etti. Bunun üzerine Şükr yakalanıp Şerefüddevle'nin yanına götürüldü. Şerefüddevle onu öldürmek istedi, fakat Hâdım'ın maharetli danışmanı, bu konuda ona şefaatçi oldu Şerefüddevle de Hâdım'ı ona bağışladı. Hâdım daha sonra hacca gitmek üzere izin istedi, bu isteği kabul edildi ve önce Mekke'ye daha sonra da Mısır'a gitti. Mısır'da büyük bir mevki elde etti. Onunla ilgili diğer olayları inşallah ileride anlatacağız.

Bekcûr'un Dımaşk'daki Görevinden Uzaklaştırılması

Bekcûr bu sene Dımaşk'taki görevinden alındı. Sebebi de şu idi :

Bekcûr Dımaşk'ta halka çok kötü davrandı, çirkin işler yaptı. Vezir Ya'kûb b. Killis ondan yüz çevirmişti, onun hakkındaki düşünceleri

menfi idi. Üstelik buna bir de daha önce anlattığımız gibi adamlarıyla beraber Dımaşk'da yaptığı işler eklendi. Vezir Ya'kûb b. Killis onun Dımaşk'ta yaptıklarını öğrenince görevden alınması için harekete geçti, onu halife el-Azîz Billâh'ın yanında kötüledi, Halife de vezirin anlattıklarına katıldı. Bunun üzerine Hâdım Münir kumandasında bir ordu hazırlandı ve Suriye'ye doğru yola çıktı.

Bekcûr da Arap ve diğer kavimlerden temin ettiği bir orduyla Mısır ordusunu karşılamağa çıktı. İki ordu Dâryâ yakınlarında karşılaştı ve savaşa tutuştu. Aralarında çok şiddetli bir savaş oldu. Bekcûr, Trablus valisi Nezzâl'in yetişmesinden korkuyordu, çünkü Münîr'e yardıma gitmesi için Mısır'dan kendisine mektup yazılmıştı. Bu yüzden Bekcûr mağlûp olunca Nezzâl'in gelip kendisini yakalamasından çekinmekteydi. Beldeyi kendilerine teslim etmek istediğini bildirip emân diledi, onlar da bunu kabul ettiler. Bekcûr bütün malını mülkünü toplayıp gitti, Mısırlılar'ın ahdi bozup kendisine hainlik etmelerinden korkarak izini kaybettirdi, Rakka'ya gidip orayı ele geçirdi. Münîr de Dımaşk'ı teslim aldı. Halk buna çok sevindi, onun vali olmasını memnuniyetle karşıladılar. Onunla ilgili diğer olayları ve öldürülmesini inşaallah 381 (991 - 992) yılı hadiseleri arasında zikredeceğiz.

el-Asfar'ın Karmatîler'i Mağlûp Etmesi

Bu yıl Benû Muntafık'a mensup olup «el-Asfar» diye bilinen bir şahıs büyük bir kalabalık topladı ve Karmatîlerle bunun adamları arasında çok çetin savaşlar oldu. Bu savaşlar, sırasında Karmatîlerin kumandanı öldürüldü, adamları mağlûp oldu. Bir kısmı öldürüldü, pek çok kişi de esir alındı.

el-Asfar daha sonra el-Ahsâ üzerine yürüdü. Karmatîler ondan korkup saklandılar. Sonra el-Ahsâ'dan Katif'e döndü ve Karmatîlerin burada ne kadar kölesi, malları, sürüleri varsa hepsini alıp Basra'ya götürdü.

Güzel Bir Nükte

es-Sâhib b. Abbâd bu sene muharrem ayı başında Fahrüddevle'ye ağırlığı bin miskal gelen bir dinar hediye etti. Dinarın bir yüzünde bir şiir yazılıydı, diğer yüzünde ise ihlâs suresi, halife et-Tâî' Lillâh'ın ve Fahrüddevle'nin lakablarını muhtevî bir ibare ve şehrin adı (Cürcân) yazılıydı. Bu ibareler şöyleydi: «Devletün felekiyyetün»; çünkü Fahrüddevle'nin lakabı «Felekü'l-Ümme» idi. Ayrıca «Kâfî küfâtihi» ibaresi vardı ki bu da es-Sâhib'in lakabı olan «Kâfi'l-Küfât»dan dolayı idi.

Çeşitli Olaylar

Bu sene sürekli yağmur yağdı, şimşek ve gök gürültüsü çoğaldı, iri dolu düştü. Bunun sonunda vadiler sel altında kaldı, nehirler ve kuyular dolup taştı. Evler harap oldu, kanallar taş ve balçıkla doldu, yollar kapandı.

Nasr b. el-Hasan el-Feyrezân bu yıl içinde Damgan'da Fahrüddevle'ye karşı ayaklandı. Ahmed b. Said eş-Şebîbî el-Horasânî de yanında bir bölük Deylemli asker olduğu halde onunla savaşmak maksadıyla karşısına çıktı. İşinin gerçekten zor olduğunu anlayan Nasr b. el-Hasan, Fahrüddevle'ye haber gönderip tekrar tiaat arzedeceğini bildirdi. Fahrüddevle onun isteğini kabul etti ve eski yerinde bıraktı.

Emîr Ebû Ali b. Fahrüddevle de bu yılın Rerec ayında öldü.

Bu sene Basra ve el-Batîha'da şiddetli sıcaklar yüzünden veba çıktı, pek çok kişi öldü; öyle ki sokaklar cesetlerle doldu.

Şaban ayında şiddetli rüzgârlar esmeğe başladı. Femu's-Sulh'da şaban ayının beşinci günü ikindi vaktinde korkunç bir rüzgâr esti, caminin bir bölümünü yıktı ve bir kısım halkın ölümüne sebep oldu. Bu arada çok sayıda büyük ve yüklü gemi battı. İçi hayvan dolu küçük bir gemiyi ve diğer bazı gemileri sürükleyip götürdü ve hepsini bulundukları yerden çok uzaklara attı.

Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ya'kûb el-Müfîd bu yılda öldü. Çok sayıda hadis rivayet eden bir muhaddis idi. H. 284 (897) yılında doğmuştu.

Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. İshâk el-Hâkim en-Nîşâbûrî de bu yıl rebiyülevvel ayında vefat etti. Meşhur bir kaç eserin müellifidir.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ YETMİŞ DOKUZUNCU (M. 989 - 990) YILI OLAYLARI

Samsâmüddevle'nin Gözlerine Mil Çekilmesi

Hâdım Nihrîr Şerefüddevle'ye kardeşi Samsâmüddevle'yi öldürmesini tavsiye ediyor, fakat Şerefüddevle onun sözüne itibar etmiyordu. Ancak hastalanıp da hastalığı oldukça şiddetlenince Hâdım Nihrîr Şerefüddevle'ye bu hususu ısrarla tavsiye etmeğe başladı ve ona: «Bu devlet onun eline geçerse tehlikeye düşer. Şayet öldürmeyeceksen bile gözlerine mil çek» dedi.

Bunun üzerine Şerefüddevle, Ferrâş Muhammed eş-Şirâzî'yi Samsâmüddevle'nin gözlerine mil çekmekle görevlendirdi. Fakat Ferrâş, Samsâmüddevle'nin yanına varmadan önce Şerefüddevle öldü. Ferrâş, Samsâmüddevle'nin bulunduğu kaleye varınca Samsâmüdevle'nin gözlerine mil çekmeğe teşebbüs etmedi. Ona bakmakla görevli Ebû'l-Kâsım el-Alâ b. el-Hasan'a danıştı, Ebû'l-Kâsım da hemen mil çekmesini tavsiye etti. Bunun üzerine Ferrâş Samsâmüddevle'nin gözlerine mil çekti. Samsâmüddevle: «Beni kör eden ancak el-Alâ'dır, çünkü ölmüş olan Sultanın benim hakkımdaki emrini o infaz etti,» derdi.

Şerefüddevle'nin Ölümü ve Bahâüddevle'nin Hükümdar Olması

Melik Şerefüddevle Ebû'l-Fevâris Şirzîl b. Adududdevle bu yılın cemaziyülâhir ayı başında (Ağustos 989) damla hastalığından öldü. Cenazesi Emîrü'l-Müminin Hz. Ali (R.a.)'nin türbesine götürüldü ve orada defnedildi. Irak'taki emirliği iki yıl sekiz aydır. Ömrü yirmi sekiz yıl, beş aydır.

Hastalığı şiddetlenince oğlu Ebû Ali'yi hazineler, çeşitli malzemeler ve kalabalık bir Türk topluluğuyla birlikte Fars'a gönderdi. Adamları Şerefüddevle'nin hayatından ümit kesince ileri gelen devlet adamları ve kumandanları toplanıp birini yerine hükümdar tayin etmesini istediler. Şerefüddevle: «Ben de sizin dediğiniz şeyle meşguldüm» dedi. Bunun üzerine O'na, hastalığı geçinceye kadar, halkın dahilî bir isyana karışmasına

mani olmak üzere yerine kardeşi Bahâüddevle Ebû Nasr'ı nâib tayin etmesini söylediler. O da bu teklifi kabul etti. Bahâüddevle işin başında biraz durakladıysa da sonra kabul etti.

Şerefüddevle ölünce Bahâüddevle tahta çıktı ve taziyeleri kabule başladı. Emîrü'l-Müminîn et-Tâî' Lillâh taziyelerini bildirmek üzere bir gemiyle yola çıktı. Bahâüddevle halifeyi karşılayıp huzurunda yer öptü. Halife daha sonra kendi sarayına döndü ve Bahâüddevle'ye saltanat hilâtını giydirdi. Bahâüddevle de Ebû Mansûr b. Sâlihân'ı kendine vezir tayin etti.

Emîr Ebû Ali b. Şerefüddevle'nin Fars'a Gitmesi ve Samsâmüddevle ile Aralarında Geçen Olaylar

Şerefüddevle'nin hastalığı şiddetlenince oğlu Emîr Ebû Ali'yi gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra annesi ve cariyeleriyle birlikte Fars'a gönderdi. Silâh, mücevherat ve malların büyük bir kısmını da onunla beraber gönderdi. Basra'ya varınca Şerefüddevle'nin ölüm haberini aldı ve yanında bulunan eşyayı deniz yoluyla Errecân'a gönderdi, kendisi de süratle oraya gitti. Orada bulunan Türkler Ebû Ali'nin etrafında toplandılar ve hep birlikte Şîrâz tarafına hareket ettiler. Şehrin yöneticisi Ebû'l-Kâsım el-Alâ' b. el-Hasan da onlara mektup yazıp bir an önce şehre gelmelerini istiyor ve şehri kendilerine teslim edeceğini bildiriyordu. Samsâmüddevle ve kardeşi Ebû Tâhir'in bulunduğu kaledeki görevliler her ikisini de serbest bıraktılar, onlar da Fûlâd ile beraber Sîrâf'a gittiler.

Deylemlilerin bir çoğu Samsâmüddevle'nin çevresinde toplandılar. Emîr Ebû Ali de Şîrâz'a gitti. Burada Türkler ile Deylemliler arasında büyük bir anlaşmazlık çıktı. Emîr Ebû Ali sarayından çıkıp Türklerin karargâhına gitti ve onların yanında konakladı. Bunun üzerine Deylemliler toplanıp Ebû Ali'nin üzerine yürüdüler ve onu yakalayıp Samsâmüddevle'ye teslim etmek istediler, fakat onun Türklerin yanına gittiğini öğrendiler ve meydan okuyup Türklerle savaşa girdiler. Aralarında günlerce süren savaşlar cereyan etti.

Daha sonra Ebû Ali ve Türkler Fesâ'ya gittiler ve orayı işgal edip buldukları mallara el koydular ve oradaki Deylemlileri öldürdüler. Mallarını ve silâhlarını ele geçirip bir hayli güçlendiler.

Ebû Ali Errecân'a hareket etti, Türkler ise Şîrâz'a döndüler, Samsâmüddevle ve beraberindeki Deylemlilerle savaştılar, şehri yağma ettikten sonra Ebû Ali'nin yanına Eerecân'a döndüler. Orada kısa bir süre onunla beraber kaldılar.

Daha sonra Bahâüddevle'nin elçisi, Ebû Ali'nin yanına geldi ve mektubu takdim etti. Bahâüddevle mektubunda onun gönlünü alıyor ve bir takım vaatlerde bulunuyordu. Bahâüddevle bu arada Türklerle de gizlice mektuplaştı, onları kendi tarafına çekip tahrik etti. Türkler de Ebû Ali'ye Bahâüddevle'nin yanına gitmesinin iyi olacağını söylediler. O da kabul edip Bahâüddevle'nin yanına gitti. 380 yılının cemaziyülâhir ayı ortasında (Eylül 990). Vâsıt şehrinde ona ulaştı. Bahâüddevle Ebû Ali'yi orada misafir edip ağırladı, ikramda bulundu. Onu bir kaç gün yalnız bıraktı, daha sonra üzerine saldırıp yakaladı ve bundan kısa bir süre sonra da öldürdü. Bahâüddevle daha sonra Fârs ülkesine gitmek amacıyla hazırlıklarını tamamlayıp Ahvâz'a yürüdü.

Bağdâd'da Türklerle Deylemliler Arasında Çıkan Olaylar

Bu sene aynı şekilde Bağdâd'da da Türklerle Deylemliler arasında olaylar çıktı. Ortalık fena halde kızıştı, aralarındaki çatışmalar beş gün devam etti. Bahâüddevle sarayında onları barıştırmak için mektup yazıyor ve elçi gönderiyordu, fakat her iki taraf da Bahâüddevle'nin sözüne itibar etmedi ve onun gönderdiği elçilerden bazıları da öldürüldü.

Bahâüddevle sonra Türklerin yanına gitti ve onlarla birlikte çarpışmalara katıldı. İşte o zaman durum büsbütün kızıştı, olaylar çok tehlikeli bir hal aldı. Bunun üzerine Bahâüddevle yeniden barış teşebbüsünde bulundu. Türkler'e iyi davrandı, Deylemliler'e de elçi gönderdi. Sonunda iki taraf da barışa razı oldu ve anlaşma yaptılar. Savaş tam on iki gün sürmüştü.

Sonra Deylemliler dağıldılar, bölük bölük gittiler. Bir kısmı şehir dışına çıkarıldı, bir kısmı da yakalanıp tevkif edildi ve böylece durumları zayıfladı. Buna karşılık Türklerin gücü kuvveti arttı, durumları kuvvetlendi.

Fahrüddevle'nin Irak'a Gitmesi ve Burada Meydana Gelen Olaylar

Bu sene Fahrüddevle b. Rüknüddevle Irak'ı istilâ etmek gayesiyle Rey'den Hemedân'a gitti.

Sebebi şu idi:

Sâhib b. Abbâd Irak'ı, özellikle Bağdâd'ı çok severdi. Oraya gitmeyi çok ister ve her zaman fırsat kollardı. Şerefüddevle ölünce bu fırsatın eline geçtiğine inandı. Fahrüddevle'nin yanına Irak'a hakim olmanın muaz-

zam bir hadise olduğunu anlatacak ve onu teşvik ederek bu işin kolay olduğunu söyleyecek bir adam görevlendirdi. Fakat Sâhib, bu işin âkıbetinden korktuğu için Fahrüddevle kendisine: «Sen bu konuda ne düşünüyorsun?» diye soruncaya kadar teşebbüs edemedi. Fahrüddevle'nin sorusu üzerine ise: «Sultan Hazretleri her türlü zorluğun üstesinden kolaylıkla gelir,» dedi ve Fahrüddevle'ye Irak'ın önemini anlattı Bunun üzerine Fahrüddevle gerekli hazırlıkları yapıp Hemedân'a doğru yola çıktı. Bedr b. Hasanaveyh de onun yanına geldi, Dübeys b. Afîf el-Esedî ise onu karşılamağa çıktı. es-Sâhib b. Abbâd ve Bedr'in Irak'a, Fahrüddevle'nin de Hûzistân üzerine yürümesi kararlaştırıldı. es-Sâhib harekete geçince Fahrüddevle ondan gelebilecek tehlikeden korktu. Kendisine, Adududdevle'inin çocuklarının onu kendi tarafına çektikleri söylenince, Sâhib'in geri dönmesini istedi ve O'nu yanına alıp Ahvâz'a gitti ve şehre hâkim oldu. Ahvâz askerlerine karşı çok kötü davrandı, onları fena hâlde sıkıştırdı, hiç mal vermedi. Halk onun hakkındaki düşüncelerinde yanılmışlardı; aynı şekilde kendi askeri de ondan kuşkulandı ve: «İstediğini elde edince bize de böyle davranacak,» diyerek onu yalnız bırakıp ayrıldılar.

Sâhib, hakkındaki ithamlardan müteessir olarak kendini bir kenara çekti, fakat işler onun sessizce bir kenara çekilmesiyle halledilmiyordu. Bahâüddevle onların Ahvâz'a vardıklarını haber alınca üzerlerine asker sevketti. Bunlarla Fahrüddecle'nin askerleri savaşa girdiler. Tesadüfen bu sırada Dicle nehri Ahvâz'da çok büyük taşkınlara sebep olmuş, her tarafı sel basmıştı. Fahrüddevle'nin askeri bunu bir hile sanıp dağıldı, kendisi de buna çok üzüldü. O sadece kendi görüşünün doğru olduğuna inanırdı. Bu olay üzerine es-Sâhib'in görüşünü sordu, o da mal dağıtıp askerlerle arasını düzeltmesinin uygun olacağını belirtti ve: «Bu gibi zamanlarda yapılacak en doğru iş hazineden mal çıkarıp dağıtmak ve askerlerin sıkıntısını gidermektir. Şayet mal dağıtırsan ben sana gelecek yıl bunun bir kaç katının tahsil edileceğini taahhüt ederim,» dedi. Fakat o bûnu yapmadı. Bunun üzerine Ahvâz askerinin büyük bir kısmı ondan ayrıldı, bunun sonucunda da sıkıntıları arttı ve işi zorlaştı. Çok sıkıntılı günler geçirdi ve sonra Rey'e döndü. Yolda Rey'li bir grup kumandanı yakalayıp tevkif etti. Bahâüddevle'nin adamları da Ahvâz'a hakim oldular.

el-Kâdir Billâh'ın Batîha'ya Kaçması

el-Kâdir Billâh bu sene et-Tâî' Lillâh'tan kaçıp Batîha'ya sığındı.

Sebebi şu idi :

el-Kâdir'in babası İshâk b. el-Muktedir ölünce el-Kâdir ile kız kardeşi arasında miras konusunda bazı anlaşmazlıklar olmuş ve iş epeyce uzamış-

tı. Daha sonra et-Tâî' Lillâh bir hastalık geçirip iyileşmişti. Bu hadise üzerine kız kardeşi, el-Kâdir'i Halife et-Tâî' Lillâh'a jurnal etti ve: «Senin hastalığın sırasında, el-Kâdir halifeliği ele geçirmeğe teşebbüs etti,» dedi. Bunun üzerine et-Tâî' Lillâh'ın el-Kâdir hakkındaki düşüncesi değişti. Ebû'l-Hasan b. en-Nu'mân ve diğer bazı şahısları el-Kâdir'i yakalamak üzere gönderdi. el-Kâdir bu sırada el-Harîmu't-Tâhirî'de bulunuyordu, gemilere binip onu yakalamağa çıktılar.

el-Kâdir de rüyasında bir adamın kendisine: **«O müminler için Allah katında büyük bir ecir vardır ki, bir takım kimseler gelip kendilerine: «Düşmanlarınız size hücum için toplandılar, onlardan korkmalısınız» dedikleri zaman bu haber Allah'a olan imanlarını kat kat artırdı da «Allah'ın yardımı bize yeter, O ne güzel gözeticidir»** (Âl-i İmrân, 3/173) mealindeki ayet-i kerimeyi okuduğunu görmüştü. Bu rüyasını ailesine anlatıyor ve: «Birinin beni yakalamasından korkuyorum,» diyordu. Tam bu sırada et-Tâî' Lillâh'ın adamları geldi ve el-Kâdir'i çağırdılar. Elbisesini giymek istedi, ancak onun yanlarından ayrılmasına müsaade etmediler. Fakat kadınlar el-Kâdir'i bu adamların elinden zorla kurtardılar. el-Kâdir evinden çıkıp bir yere gizlendi, sonra da Batîha'ya gitti ve Mühezzibüddevle'nin misafiri oldu. Mühezzibüddevle ona ikramda bulundu, rahat ettirdi, düşmanlarına karşı korudu ve büyük hizmetlerde bulundu. el-Kâdir de halife oluncaya kadar Muhezzibüddevle'nin yanından ayrılmadı. Halife olunca: **«Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!»** mealindeki ayet-i kerimeyi kendisine alâmet (tevki) yaptı.

Hamdânîlerin Musul'a Dönüşü

Nâsirüddevle b. Hamdân'ın iki oğlu Ebû Abdullah el-Hüseyn ve Ebû Tâhir İbrâhim bu sene Musul'a hakim oldular.

Bu iki kardeş Bağdâd'da Şerefüddevle'nin hizmetinde idiler. Şerefüddle ölüp de Bahâüddevle hükümdar olunca Musul'a gitmek üzere izin istediler, o da onların bu isteğini kabul etti ve iki kardeş Musul'a doğru yola çıktılar. Ancak kumandanlar daha sonra bu konuda yapılan hatayı anladılar, bunun üzerine de Bahâüddevle, Musul'un idaresini elinde bulunduran Hâşâze de iki kardeşe haber gönderip geri dönmelerini istedi. Onlar da yerinde bir cevap verip Musul önlerindeki ed-Deyrü'l-A'lâ'ya gelinceye kadar büyük bir süratle yürüyüşlerini devam ettirdiler.

Musul halkı da Deylemlilerle Türklere karşı isyan edip onların mallarını yağmaladılar ve Hamdânîler'i karşılamağa çıktılar. Deylemliler de

onlarla çarpışmak üzere çıktılar, fakat Musullular ve Hamdânîler onları bozguna uğrattılar. Pek çok Deylemî öldürüldü, kurtulanlar hükümet konağına sığındılar. Musul halkı hepsini kılıçtan geçirip Deylemliler'den kurtulmak istedilerse de Hamdânîler buna mani olup. Hâşâze ve yanındaki adamlarını Bağdâd'a gönderdiler, kendileri de Musul'da kaldılar. Bu arada pek çok Arap onların yanında toplandı.

Ketâme Kabilesinin el-Mansûr'a Karşı Çıkması

Bu sene Ketâme kabilesinden nereli olduğu bilinmeyen Ebû'l-Ferec adlı başka bir şahıs çıkıp babasının el-Muizz Lidînillâh'ın dedesi el-Kâim el-Alevî'nin oğlu olduğunu iddia etti. Bu şahıs Ebû'l-Fehm'in yaptıklarından çok daha fazlasını yaptı. Ketâme kabilesi onun etrafında toplandı. Sancak edindi, nevbet çaldırdı ve para bastırdı. Mîle ve Satîf şehirlerinde el-Mansûr'un nâibiyle Ebû'l-Ferec arasında bir çok savaş ve olaylar oldu. Daha sonra el-Mansûr ordusuyla Ebû'l-Ferec üzerine yürüdü, o da Ketâme askerleriyle el-Mansûr'a saldırdı. Aralarında şiddetli bir savaş oldu. Ketâme kabilesi ve Ebû'l-Ferec yenildi ve adamlarından pek çok kişi öldürüldü. Ebû'l-Ferec kaçarak dağdaki bir mağaraya gizlendi. Bu sırada iki kölesi üzerine hücum edip onu yakalaladılar ve el-Mansûr'un yanına getirdiler. el-Mansûr buna çok sevindi ve onu çok fena bir şekilde öldürdü.

el-Mansûr sonra Ketâme ülkesine asker yerleştirdi, her tarafa vergi memurları tayin etti. Bundan önce hiç bir vergi memuru buralara girmemişti. Halktan vergi topladılar ve onlara baskı yaptırlar.

el-Mansûr daha sonra Eşîr (Üşeyr) şehrine geri döndü. Zenâta'lı Saîd b. Hazerûn, el-Mansûr'un yanına geldi. Bunun babası 365 (975-976) yılında Sicilmâsa'ya hakim olmuş ve el-Mansûr'a itaat arz etmişti. Bu yüzden o el-Mansûr'un yakın adamlarından oldu ve onun katındaki derecesi yükseldi. el-Mansûr bir gün ona: «Ey Saîd! Benden daha cömert birini tanır mısın?» diye sormuş ve Saîd'e çok mal vermişti. O da : «Evet, ben senden daha cömerdim,» demişti. Bunun üzerine el-Mansûr: «Peki ama, sen nasıl benden cömert olabilirsin, anlat bakalım!» deyince, Saîd: «Çünkü sen bana malını vererek cömertlik ettin, halbuki ben sana gönlümü veriyorum,» cevabını vermişti. Bunun üzerine el-Mansûr onu Tubna'ya vali tayin etti, oğlunu da Saîd'in kızlarından biriyle evlendirdi. Bu durum el-Mansûr'un adamları tarafından hoş karşılanmadı ve tenkit edildi. Bunun üzerine el-Mansûr: «Babam ve dedem onları kılıçla kendilerine, itaat ettirirdi, fakat bana gelince, ben bana bir mızrak atana bir keseyle karşılık veriyorum, çünkü onların dostluğunun kendi istekleriyle ve gönüllerinden gelerek olmasını istiyorum,» dedi.

Saîd daha sonra ailesinin yanına döndü ve 381 (991) yılına kadar orada kaldı, sonra tekrar ziyaret maksadıyla el-Mansûr'un yanına döndü. Günlerce hasta yattıktan sonra 1 Receb (13 Eylül 991)'de öldü. Sonra Fülfül b. Saîd, el-Mansûr'un huzuruna geldi, el-Mansûr ona ihsan ve ikramda bulundu, pek çok mal verdi ve babasının yerine Tubna'ya gönderdi.

Amcasının el-Mansûr'a Karşı Çıkması

Bu sene el-Mansûr b. Yûsuf Bulukkîn'in amcası ve İfrîkıyye hakimi Ebû'l-Bahâr, el-Mansûr'un yaptığı ve şerefine yediremediği bir işten dolayı yeğenine karşı harekete geçti. el-Mansûr Tâhert'te onun üzerine yürüdü. Bunun üzerine amcası şehri terkedip aile efradı ve adamlarıyla beraber batıya gitti. el-Mansûr'un askeri Tâhert'e girdi ve şehri yağmaladı. Sonra halk emân taleb etti, o da bu teklifi kabu ledip halka emân verdi. Daha sonra amcasını yakalamak gayesiyle yola çıktı ve Tâhert'i on yedi merhale geçinceye kadar ilerledi. Bu sırada asker yolda sıkıntılarla karşılaştı.

Daha sonra amcası Fas hâkimi Zîrî b. Atıyye'nin yanına gitti. Zîrî ona ikramda bulundu, mevkiini yükseltti. Ordusu ise el-Mansûr'a ait yöreleri yağmalamağa devam etti.

381 (991-992) yılında Fâs'a komşu olan yörelere yöneldiler, el-Mansûr'un burada bulunan adamlarına saldırdılar ve bu bölgeyi istilâ ettiler. Ebû'l-Bahâr daha sonra yaptıklarına pişman oldu ve olanlardan dolayı özür dilemek için el-Mansûr'un yanına gitti. el-Mansûr onu affedip huzura kabul etti, ihsan ve ikramda bulundu, ihtiyaç hissettiği mal ve diğer şeyleri ona gönderdi.

Çeşitli Olaylar

Bahâüddevle bu sene Ebû'l-Hasan Muhammed b. Ömer el-Alevî el-Kûfî'yi yakalayıp tevkif etti. Ebû'l-Hasan, Şerefüddevle'nin katında büyük bir şan ve şerefe sahip olmuş, yetkileri genişlemiş ve serveti çoğalmıştı. Bahâüddevle iş başına gelince Ebû'l-Hasan el-Muallim onu jurnal etti ve malını mülkünü müsadere etmeğe tahrik etti. Ebû'l-Hasan, el-Kûfî'nin malı ve mevkiini Bahâüddevle'ye çok abartarak anlattı, bu yüzden Bahâüddevle de onu tevkif etti.

Bahâüddevle bu yıl Sevâd'daki meralardan alınan vergileri kaldırdı.

Emîr Ebû Tâlib Rüstem b. Fahrüddevle bu yılda doğdu.

İbnü'l-Cerrâh et-Tâî' bu yıl içinde Sumeyrâ ve Feyd arasındaki hacılara saldırdı ve onlarla savaşa girdi. Hacılar üç yüz bin dirhem ve biraz elbise vererek onunla anlaşmağa vardılar, o da bunları alıp uzaklştı.

el-Katîa Camii de Bağdâd'da bu sene inşa edildi.

Nakkaş Muhammed b. el-Abbâs b. Ahmed b. Cellâd Ebû'l-Abbâs es-Sülemî bu sene vefat etti. Eş'arî kelâmcılarındandı. Ebû Ali b. Şâzân da kelâmı ondan öğrendi. Hadiste sika (güvenilir) bir zat idi.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSENİNCİ (M. 990 - 991) YILI OLAYLARI

Bâz'ın Öldürülmesi

Diyârbekir hâkimi Bâz el-Kürdî bu sene öldürüldü. Öldürülmesinin sebebi şudur :

Hamdân'ın iki oğlu Ebû Tâhir ve el-Hüseyn Musul'a hakim olunca Bâz buraya göz dikti. Kürtleri topladı, sayıları oldukça çoğaldı. Fenk kalesine ikamet eden el-Beşneviyye Kürtleri de ona itaat arzetmişti. Bunlar kalabalık bir aşiretti.

Bâz Musul halkına da haber gönderip onları kendi tarafına çekmek istedi ve bir kısmı Bâz'ın teklifini kabul etti. Bunun üzerine Bâz onların yanına gitmek için yola çıktı ve şark tarafında konakladı .İki kardeş Ebû Tâhir ve el-Hüseyn onun karşısında zayıf duruma düştüler. Ukayloğulları emîri Ebû'z-Zevvâd Muhammed b. el-Müseyyeb'e haber gönderip yardım istediler. O da bu iki kardeşten Ceziretübni Ömer'i, Nusaybin'i, Beled'i ve diğer bazı şehirleri istedi. Onlar Ukayloğulları emîrinin bu teklifini kabul ettiler ve onunla müttefik oldular. Ebû Abdullah b. Hamdân Ebû'z-Zevvâd'ın yanına gitti, Ebû Tâhir de Bâz ile savaşmak üzere Musul'da kaldı.

Ebû Abdullah ve Ebû'z-Zevvâd bir araya geldikten sonra Beled üzerine yürüdüler. Dicle'yi geçtiler. Bâz ile aynı bölgede bulunuyorlardı, fakat Bâz bundan habersizdi. Onlar yaklaşınca durumu öğrendi. Bunlar arkasından, Ebû Tâhir de önünden kendisine yetişmesinler diye dağa çekilmek istedi, ancak adamları bozuldu. Sonunda Hamdânîler onlara yetiştiler. Bâz'ın adamlarıyla birbirlerini karşılıklı ok yağmuruna tuttular. Bâz bir attan diğerine geçmek isterken düştü ve köprücük kemiği kırıldı. Kız kardeşinin oğlu Ebû Ali b. Mervân yanına gelip onu ata bindirmek istedi, fakat gücü yetmedi. Bu yüzden onu olduğu yerde bıraktılar ve çekip gittiler, dağlara sığındılar.

Bâz ölüler arasındaydı. Araplardan bazıları onu tanıyıp öldürmüşlerdi. Kafasını uçurup Hamdânoğullarına götürdüler ve büyük bir armağan

aldılar. Bâz'ın cesedi hükümet konağına asıldı. Bunun üzerine halk ayaklandı ve: «O gazi bir adamdı. Ona böyle bir muamele de bulumak doğru değildir,» dediler. Bir kısmı da ona sevgi gösterisinde bulundular, asıldığı yerden indirip kefenlediler, cenaze namazını kılıp defnettiler.

Mervânoğulları Devletinin Kuruluş Devri

Bâz öldürülünce kız kardeşinin oğlu Ebû Ali b. Mervân ordusundan bir grupla Dicle kenarında bulunan Hısn-Keyfâ'ya gitti. Hısn Keyfâ en müstahkem kalelerden biriydi. Bâz'ın karısı ve aile fertleri de burada bulunuyordu. Kaleye gelince dayısının karısına: «Dayım beni mühim bir görevle sana gönderdi,» dedi, kadın da bu sözleri doğru zannetti. Ebû Ali kaleye çıkınca onun öldürüldüğünü söyledi ve orada onunla evlenmek istedi. Kadın Ebû Ali'nin Hısn-Kefyâ'ya ve diğer yerlere sahip olmasına muvafakat etti, o da teker teker bu kaleler üzerine yürüdü ve dayısına ait bütün kalelere sahip oldu, sonra Meyyâfârikîn'e gitti. Hamdân'ın iki oğlu Ebû Abdullah ve Ebû Tâhir de Bâz'ın kesik başıyla Ebû Ali'nin üzerine yürüdüler, fakat Ebû Ali'yi durumunu kuvvetlendirmiş vaziyette buldular. Askerlerini savaş nizamına sokup savaşa girdiler. Sonunda Ebû Ali zafer kazandı ve Ebû Abdullah b. Hamdân'ı esir aldı. Ona ikram ve ihsanda bulundu, sonra da serbest bıraktı. Ebû Abdullah buradan Âmid'i muhasara etmekte olan kardeşi Ebû Tâhir'in yanına gitti, ona İbn Mervân ile anlaşmasını tavsiye etti; fakat o buna yanaşmadı, Ebû Abdullah ona uymak zorunda kaldı. Birlikte İbn Mervân üzerine yürüdüler, fakat İbn Mervân ikisini de bozguna uğrattı, Ebû Abdullah'ı tekrar esir aldı. Bu defa O'na kötü davrandı ve sıkıştırdı, fakat Mısır Fâtımî halifesi İbn Mervân'a mektup yazıp şefaatta bulununca Ebû Abdullah serbest bırakıldı. Ebû Abdullah buradan Mısır'a gitti, oradan Haleb valiliğine tayin edildi, ölünceye kadar da bu bölgede kaldı.

Ebû Tâhir'e gelince, o Nusaybin'e gidince Ebû'z-Zevvâd kendisine karşı harekete geçti. Ebû Tâhir'i, oğlu Ali'yi ve Numeyroğulları emîri el-Muzaffer'i esir aldı, sonra da öldürdü.

İbn Mervân Diyârbekir'de kalıp orayı ele geçirdi. Halka iyi davrandı, onlara şefkatle muamele etti; ancak Meyyâfârinkînliler onu çekemediler ve adamlarına saldırdılar. İbn Mervân onlara bayram gününe kadar ilişmedi. Halk bayram günü namazgâha çıktı; herkes şehir dışına çıkınca ansızın şehre girdi, şehrin reisi Ebû's-Sakr'ı yakalayıp surların en yüksek yerinden aşağı attı, Ebû's-Sakr'ın yanında bulunanları da yakaladı. Kürt-

ler halkın elbiselerini şehrin dışına çıkardılar ve kapıları kapattılar, halka da diledikleri yere gitmek üzere oradan ayrılmalarını emrettiler. Böylece halk şehre giremedi ve her biri bir tarafa gitti.

İbn Mervân; Sa'düddevle b. Seyfüddevle b. Hamdân'ın kızı Sittü'n-Nâs ile evlenmişti. Karısı Haleb'den yanına geldi, Âmid'de onunla gerdeğe girmeğe karar verdi. Âmid reisi Abdü'l-Berr onun Meyyâfârikîn halkına yaptığını kendilerine de yapmasından korkarak güvenilir adamlarını yanına çağırdı ve sözlerini kimseye söylemeyeceklerine dair yemin ettirdikten sonra onlara: «Emîr'in Meyyâfârikîn halkına yaptığını size de yapmağa karar verdiği doğrudur. Şimdi o Bâbü'l-mâ (su kapısı)'ndan girip Bâbü'l-cihâd (cihad kapısı)'den çıkacaktır, Siz dergâhta bekleyin ve bu dirhemleri onun üzerine saçın, sonra yüzünü o tarafa doğru çevirin. O yüzünü koluyla örtecektir. Siz de tam bu sırada bıçakları can alıcı yerlerine vurunuz,» dedi. Adamları Abdü'l-Berr'in dediklerini aynen uyguladılar.

Hadise anlatıldığı şekilde oldu. İbn Mervân'ın katlini İbn Dimne adlı cesur ve atılgan biri üstlenmişti. Bu hadise üzerine halk birbirine girdi, ortalık karıştı. İbn Mervân'ın kafası uçurulup onlara atıldı, bunun üzerine halk süratle Meyyâfârıkîn'e doğru kaçtı.

Kürtlerden bir zümre şehri ele geçirmeyi düşündü, fakat Meyyâfârikîn mustahfızı süratle ve koşarak geldiklerinden dolayı onlardan şüphelendi ve: «Eğer Emîr hayatta ise onunla beraber girin, şayet öldürüldüyse kardeşi onun makamına geçmeğe herkesden daha lâyıktır,» dedi. Çok geçmeden Ebû Ali'nin kardeşi Mümehhidüddevle Ebû Mansûr b. Mervân, Meyyâfârikîn'e geldi. Şehrin kapısı açıldı, Ebû Mansûr içeri girip şehre hakim oldu. Meyyâfârikîn'deki hâkimiyeti zikredeceğimiz sebeplerden dolayı sadece sikke ve hutbeye münhasır kaldı.

Abdü'l-Berr'e gelince, o Âmid'i istilâ etti ve Ebû Ali'yi öldüren İbn Dimne'yi kızıyla evlendirdi. Bunun üzerine İbn Dimne, Abdü'l-Berr'e bir ziyafet verdi ve bu sırada onu öldürüp Âmid'e hakim oldu. Şehri onardı, surların önünde kendine bir saray yaptırdı. Sonra Mümehhidüddevle ile arasını düzeltti, Bizans imparatoruyla, Fâtımî halifesiyle ve diğer hükümdarlarla anlaşma yaptı ve şanı şöhreti her tarafa yayıldı.

Mümehhidüddevle'ye gelince, onun Şerve adlı bir adamı vardı, ülke yönetimine hakimdi. Şerve bir kölesini emniyet müdürlüğüne Sâhibu'ş-şurta tayin etmişti, fakat Mümehhidüddevle onu hiç sevmeyip öldürmek istiyordu, sadece efendisi Şerve'nin hatırı için dokunmuyordu.

Köle, Mümehhidüddevle'nin bu niyetini anladı ve Şerve ile aralarını bozdu. Bunun üzerine Şerve iktaı olan el-Hettâh Kalesi'nde bir ziyafet tertip etti ve Mümehhidüddevle'yi de çağırdı ve gelir gelmez öldürdü. Bu

hadise 402 (1011-1012) yılında olmuştu. Evden çıkıp Mümehhidüddevle'nin amca oğullarına gitti ve onları da yakalatıp bağlattı. Bunu da Mümehhidüddevle'nin emriyle yaptığını söyledi. Buradan Meyyâfârikîn'e gitti, önünde meşaleler taşınıyordu. Kapıdakiler onu Mümehhidüddevle zannederek kapıyı açtılar, böylece Şerve Meyyâfârikîn'e hakim oldu. Buradan diğer kalelerin hakimlerine mektup yazıp onları çağırdı. Erzen'e bir adam gönderip şehir mütevellîsinin gelmesini istedi. «Hâce Ebû'l-Kâsım» adıyla bilinen Erzen mütevellisi Meyyâfârikîn'e doğru hareket etti, fakat kaleyi kendisine gelen şahsa teslim etmedi.

Yarı yoldayken Mümehhidüddevle'nin öldürüldüğünü öğrendi ve Erzen'e geri döndü. Es'ard'a haber gönderip Mümehhidüdevle'nin kardeşi Ebû Nasr b. Mervân'ı getirtti. Mümehhidüddevle kardeşini yanından uzaklaştırmıştı. Ona gördüğü bir rüyadan dolayı öfkeleniyordu. Rüyasında güneş sanki odasına düşmüştü ve bu meselede Ebû Nasr onunla münakaşa ederek güneş'i alıyordu. İşte bu yüzden Mümehhidüddevle onu uzaklaştırmış ve Es'ard'da baskı altında sıkıştırılmış veziyette bırakmıştı. Hâce onu çağırınca Dûbeyr ona: «Kurtuluyor musun?» diye sormuş o da: «Evet» demişti.

Şerve, Ebû Nasr'a da haber göndermişti, fakat onun Erzen'e gittiğini öğrendiler. İşte o zaman işinin ters gittiğini ve bozulduğunu anladı.

Mümehhidüddevle'nin babası Mervân ikinci bir evlilik yapmıştı ve karısıyla beraber Erzen'de oğlu Ebû Ali'nin kabrine yakın bir yerde bulunuyordu.

Hâce, Ebû Nasr'ı onların huzuruna getirdi ve teklifi kabul edeceğine ve adaletli davranacağına dair yemin etmesini istedi. Kadı ve şahitleri de yemin merasiminde hazır bulundurdu ve onu Erzen meliki yaptı, daha sonra Diyârbekir'in diğer şehirlerini de ele geçirdi ve hakimiyeti devam etti. Halka iyi davrandı. Ulema çeşitli yerlerden onun yanına gelirdi, onun hakim olduğu bölgedeki alimlerin sayısı artmıştı.

Onun yanına gelenlerden birî de Ebû Abdullah el-Kâzerûnî idi. Şâfiî mezhebi Diyârbekir bölgesinde onun gayretiyle yayıldı .Şairler de onun çevresinde toplandılar. Ona pek çok medhiyeler yazdılar. Ebû Nasr da onlara armağanlar verdi. 402 (1011-1012) yılından 453 (1061) yılına kadar bu şekilde devam etti ve 453 (1061) yılında vefat etti. 80 küsur yıl yaşamıştı. Onun zamanında sınırlar emniyet içindeydi. Halka karşı çok iyi davranırdı. Vefat edince ülkesine oğlu hâkim oldu.

el-Müseyyeboğullarının Musul'a Hâkim Olmaları

Daha önce anlattığımız gibi, Ebû Tâhir b. Hamdân, Ebû Alî b. Mervân karşısında mağlûp olunca adamlarından az sayıda bir grupla Nusaybin'e

gitmiş, adamları da dağılmıştı. Daha önce zikrettiğimiz gibi o sırada Nusaybin'e hakim olan Ukayloğulları emîri Ebû'z-Zevvâd Muhammed b. el-Müseyyeb, Ebû Tâhir'in mülküne göz dikti ve ona karşı ayaklandı. Ebû Tâhir'i, oğlunu ve kumandanlarından bir kaçını esir alıp öldürdü ve Musul üzerine yürüdü. Musul'u ve ona bağlı yerleri ele geçirdi. Bahâüddevle'ye mektup yazıp yanında duracak ve işleri idare edecek bir adamını göndermesini istedi, o da kumandanlarından birini ona gönderdi.

İnşaallah, ileride zikredeceğimiz gibi, Bahâüddevle Irak'dan Ahvâz'a gitti, nâibi ise orada kaldı. Hiç bir iş yapmıyor ve Ebû'z-Zevvâd'ın istediği şeylerin dışında hiç bir şeye karışmıyordu. İleride yeri geldiği zaman, inşaallah ona ve onun akıbetiyle ilgili konulara tekrar dönülecektir.

Bahâüddevle'nin Ahvâz'a Gitmesi ve Samsâmüddevle ile Aralarında Geçen Olaylar

Bahâüddevle bu sene Fârs üzerine yürümek gayesiyle Bağdâd'dan Hûzistân'a gitti, Bağdâd'da yerine Ebû Nasr Hâşâze'yi vekil bıraktı. Basra'ya varıp şehre girdi, buradan Hûzistân'a gitti. Bu sırada kardeşi Ebû Tâhir'in ölüm haberini aldı ve taziye için oturdu. Daha sonra Errecân'a girip şehre hakim oldu ve şehirdeki mallara el koydu. Bu mallar bir milyon dinar ve sekiz milyon dirhem değerindeydi. Ayrıca elbiseler ve sayısız mücevherata sahip oldu. Ordu bunu öğrenince birbiri ardından karışıklıklar çıkardılar. Bunun üzerine bütün bu mallar onlara dağıtıldı, geriye az bir şey kaldı. Ebû'l-Alâ b. el-Fazl kumandasındaki öncü kuvvetleri buradan en-Nevbencân'a hareket etti. Samsâmüddevle'nin orada bulunan askerleri onları mağlûbiyete uğrattı, adamları Fârs bölgesine dağıldılar. Samsâmüddevle onların üzerine Fûlâd Zimândâr kumandasında asker sevketti, Fûlâd da onlara saldırdı. Ebû'l-A'lâ sonunda mağlûp oldu ve geri döndü.

Bozgunun sebebi şudur :

İki ordu arasındaki dere üzerinde bir köprü vardı. Ebû'l-Alâ'nın adamları köprüyü geçiyor ve Samsâmüddevle'nin ordusundaki Deylemlilerin ağırlıklarını yağmalıyorlardı. Bu sebeple Fûlâd köprünün yanında pusu kurdu, Bahâüddevle'nin adamları köprüyü geçince onların üzerine saldırdı ve hepsini öldürdü. Daha sonra Fûlâd, Ebû'l-Alâ'ya mektup yazarak onu aldattı, sonra da üzerine yürüyüp ona saldırdı. Yapılan çarpışmada mağlûp oldu ve Errecân'a döndü. Bu sırada Errecân'da fiyatlar çok arttı.

Bu haber Samsâmüddevle'ye ulaşınca Şîrâz'dan Fûlâd'ın üzerine yürüdü. Barış yapmak gayesiyle iki taraf arasında elçiler gidip geldi, sonun-

da Fars şehirleriyle Errecân'ın Samsâmüddevle'ye, Hûzistân ve Irak'ın da Bahâüddevle'ye ait olmasını ,ayrıca her birinin diğerine ait beldede birer iktâı bulunmasını kararlaştırdılar. Her biri anlaşma şartlarına bağlı kalacağına dair yemin etti, Bahâüddevle de Ahvâz'a geri döndü.

Bahâüddevle Bağdâd'dan ayrılınca, ayyârlar Bağdâd'ın iki yakasında isyan çıkardılar. Sünnîlerle Şiîler arasında olaylar çıktı, bir çok kişi öldü. İtaatsizlik baş gösterdi, pek çok yer yakıldı, mallar yağmalandı, evler tahrip edildi. Bu durum Bahâüddevle Bağdâd'a dönünceye kadar, aylarca devam etti.

Çeşitli Olaylar

Bahâüddevle bu sene veziri Ebû Mansûr b. Sâlihân'ı tevkif etti ve Hûzistân'a gitmeden önce yerine Ebû Nasr Sâbûr b. Erdeşîr.i tayin etti. Fakat Bahâüddevle'nin devletini Ebû'l-Hüseyn el-Muallim idare ediyordu ve bütün yetki ondaydı.

Mısır Fâtımî hükümdarı el-Azîz'in veziri Ebû'l-Ferec Ya'kûb b. Yûsuf b. Killis bu yılda öldü. Mükemmel vasıflara sahipti, hükümdar tarafından destekleniyordu. Hastalanınca Fâtımî hükümdarı el-Azîz kendisini ziyaret etmiş ve ona: «Satılan bir mal olsaydın mülkümü verip seni satın almayı çok isterdim. Yapılmasını istediğin bir şey var mı? dedi. Bunun üzerine vezir ağladı ve hükümdarın elini öperek yüzüne koydu ve: «Benimle ilgili meseleye gelince, geride bırakacaklarım hakkında sana yapacağım vasiyetten çok daha fazlasını senin yapacağına ve benim hakkımı herkesten daha çok koruyacağına inanıyorum,» dedi.

el-Azîz, vezirinin ölümüne çok üzüldü. Cenaze merasimine geldi ve namazını kıldı. Cenazesini sarayında bizzat kendi eliyle toprağa verdi ve devlet dairelerini bir kaç gün tatil etti. Yerine Ebû Abdullah el-Mavsılî'yi tayin etti, sonra onu görevden aldı ve bir Hristiyan olan İsâ b. Nastures'i vezir tayin etti. O da Hristiyanlara yakınlık göstermeğe başladı ve onlara görev verdi. Suriye'ye de «Minşâ» adıyla bilinen bir Yahudiyi nâib tayin etti. Minşâ da İsâ'nın Hristiyanlara yaptığını Yahudilere yaptı ve önemli mevkilere Yahudileri getirdi. Bu yüzden Müslümanlar korkunç zulüm ve haksızlıklara maruz kaldılar.

Bu yıl Rebiyülevvel ayında (Haziran 990) er-Radî'nin babası Şerîf Ebû Ahmed Alevîlerin nakibliğine, mezâlim dîvânına ve hacc emîrliğine tayin edildi. Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el-Alevî de Nakîb Ebû Ahmed el-Mûsevî'ye vekâleten halkın hacc farizasını yerine getirmesine yardımcı oldu.

Hanefî fakîhi Ebû Bekr Muhammed b. Abdurrahman da bu sene öldü. 320 (932) yılında doğmuştu.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN BİRİNCİ (M. 991 - 992) YILI OLAYLARI

et-Tâi' Lillâh'ın Tevkif Edilmesi

et-Tâi' Lillâh bu sene Bahâüddevle tarafından tevkif edildi. et-Tâi' Lillâh'ın şeceresi şöyledir: et-Tâi' Lillâh Ebû Bekr Abülkerîm b. el-Fazl el-Mutî' Lillâh b. Ca'fer el-Muktedir Billâh b. el-Mu'tazıd Billâh b. Ebî Ahmed el-Muvaffak b. el-Mütevekkil.

Onun tevkifine sebep olan hadise şudur :

Bahâüddevle'nin yanındaki mal oldukça azalmıştı, bu sebeple orduda karışıklıklar çıktı, o da bu yüzden veziri Sâbûr'u tevkif etti, fakat bu ona hiç bir fayda sağlamadı.

Ebû'l-Hasan b. el-Muallim, Bahâüddevle üzerinde büyük bir nüfuza sahipti ve ülkesine egemen olmuştu. Bahâüddevle'yi et-Tâi' Lillâh'ı tevkif etmeğe tahrik etti ve malına tamah ettirdi. Onu bu işin gayet kolay ve basit olduğuna inandırdı. Bunun üzerine Bahâüddevle bu işi süratle halletmeğe karar verdi. et-Tâi' Lillâh'a haber gönderip huzuruna girmek ve ona olan bağlılığını yenilemek için izin istedi, o da kabul etti. et-Tâi' Lillâh âdet üzere yerine oturdu, Bahâüddevle de kalabalık bir grupla huzura girdi ve yer öptü. Bir divana oturtuldu. Bu sırada bazı Deylemliler halifenin elini öpecekmiş gibi içeri girdiler ve onu tutup tahtından aşağı indirdiler.

Halife **«İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn** (Biz Allah'ın (kullarıy)ız ve yine O'na döneceğiz)» diyor ve yardım istiyordu, fakat hiç kimse ona dönüp bakmıyordu. Deylemliler Halifenin saraydaki zahirelerine el koydular ve kendisini alıp götürdüler. Bu arada halk birbirlerinin malını yağmaladı, Şerîf er-Radî de bunlar arasındaydı. Kaçmağa çalıştı ve kurtuldu.

et-Tâi', Bahâüddevle'nin evine götürüldü ve orada halifelikten hal'edildiği kendisine tebliğ edildi. Halifelik müddeti on yedi yıl, sekiz ay ve altı gündür. el-Kâdir Billâh halife olunca onun yanına götürüldü ve 393 ramazan bayramı arafesinde (2 Ağustos 1003) vefatına kadar orada kaldı. Namazını el-Kâdir Billâh kıldırdı ve beş tekbir aldı.

et-Tâî' Lillâh 317 (920 - 930) yılında doğmuştu. Beyaz yüzlü, orta boylu ve yakışıklıydı. Burnu çok büyüktü. Güçlü kuvvetli ve atılgan bir insandı. Annesinin adı 'Uteb' idi. Oğlunun halifelik devrini idrak etmişti. et-Tâî' Lillâh halifeliği sırasında ahlâkî hal ve davranışına delâlet edecek bir harekette bulunmamıştır.

el-Kâdir Billâh'ın Halifeliği

et-Tâî' Lillâh tevkif edilince Bahâüddevle halifelik makamına lâyık birini düşündü, sonunda el-Kâdir Billâh Ebû'l-Abbâs Ahmed b. İshâk b. el-Muktedir b. el-Mu'tazıd'ın halife olmasına karar verdiler. el-Kâdir Billâh'ın annesi Dimne isimli bir cariye idi. Başka bir rivayete göre ise Tümnâ idi. Yukarıda zikrettiğimiz gibi, el-Kâdir Billâh Batîha'da bulunuyordu. Bahâüddevle yakın adamlarını (havâss) hilâfet makamına geçmesi için el-Kâdir Billâh'ı Bağdâd'a getirmek üzere göndermişti. Bunlar el-Kâdir Billâh'ın yanına gidince Deylemliler Bağdâd'da karışıklık çıkardılar. Hutbeye mani oldular, Minberde **«Allahım! Kulun ve halifen el-Kâdir Billâh'ı islâh et!»** diye dua edildi. Bahâüddevle'nin adını zikretmediler. Daha sonra ise Bahâüddevle onları razı etti.

Elçiler el-Kâdir Billâh'ın yanına vardığında o dün gece gördüğü bir rüyayı anlatıyordu. Mühezzibüddevle'nin kâtibi Hibetullah b. İsâ rüyayı şöyle anlatır :

«Ben haftada iki defa el-Kâdir Billâh'ın yanına giderdim, o da bana ikramda bulunurdu. Bir defasında yanına girdiğimde onu mutad hilâfına bir hazırlık içinde buldum. Alışkın olduğum ikramını da görmedim. Şüphelendim ve bu davranışının sebebini sordum: «Eğer bir hata işlediysem özür dilerim» dedim. Bunun üzerine: «Hayır,» dedi. Dün gece rüyamda sizin şu nehrinizin, Nehru's-Salîk'ın Dicle nehri gibi büyük bir nehir haline geldiğini gördüm. Hem de bir kaç defa hayretle çevresini dolaştım. Büyük bir köprü gördüm ve: «Bu büyük deniz üzerine bu köprüyü yapmayı kim düşündü?» dedim. Sonra köprünün üzerine çıktım. Oldukça sağlamdı. Ben köprü üzerinde hayretle bakınırken bir de ne göreyim! Karşı tarafta bir adam bana bakıp duruyor. Bana: «Geçmek istiyor musun?» diye sordu. Ben de «Evet» dedim. Bunun üzerine elini bana kadar uzattı ve beni tutup karşı tarafa geçirdi. «Sen kimsin?» dedim. «Ben Ali b. Ebî Tâlib'im. Bu göreve sen getirileceksin, uzun yıllar görevde kalacaksın, ahfâdıma ve taraftarlarıma iyi davran,» dedi.

el-Kâdir bu sözünü bitirmemişti ki, denizcilerin ve diğer insanların bağrıştıklarını duyduk. Sebebini sorduk. Bir de ne görelim? Halifelik gö-

revini deruhte etmesi için onu Bağdâd'a götürmeğe geliyorlar. Bunun üzerine ona: «Emîrü'l-müminin» olarak hitap ettim ve bey'at eyledim.»

Mühezzibüddevle ona gayet güzel hizmet etti, ona büyük hükümdarların halifelere gönderdiği mal ve diğer şeyleri gönderdi. Halifeyi uğurladı ve el-Kâdir Billâh Bağdâd'a gitti. Cebbül'e varınca Bahâüddevle ve halkın ileri gelenleri onu karşılamağa çıktılar ve ona hizmet etmek için koşuştular, 12 Ramazan (22 Kasım 991) tarihinde halifelik sarayına girdi. Bahâüddevle ve halk kendisine bey'at ettiler. 13 Ramazan (23 Kasım 991) günü adına hutbe okundu. Halifelik makamına yeni bir hüviyet kazandırdı ve bu makamın şeref ve itibarını yükseltti.

Onunla ilgili haberler ileride inşaallah tekrar anlatılacaktır.

Hilâfet sarayından yağma edilen eşyanın bir kısmı ona geri gönderildi. Batîha'da kaldığı süre iki yıl on bir aydır. Horasân'ın her tarafında adına hutbe okunmamıştı. Oralarda hutbe hâlâ et-Tâî' Lillâh adına okunuyordu.

Halef b. Ahmed'in Kirman'a Hakim Olması

Amr b. el-Leys es-Saffâr'ın kızı Bânû'nun oğlu olan Sicistân hakimi Halef b. Ahmed bu sene oğlu Amr'ı Kirmân'a gönderdi ve şehri ele geçirdi.

Halef b. Ahmed durumunu kuvvetlendirip çok miktarda da mal toplayınca Kirmân'ı ele geçirmeyi düşündü, fakat Adududdevle ile aralarında mevcut olan anlaşma buna müsait değildi. Adududdevle ölünce Şerefüddevle tahta geçti, işlerini yoluna koydu, düzenini kurdu ve hükümdarlığını emniyete aldı, bu yüzden de vaziyette bir değişiklik olmadı. Şerefüddevle ölünce Büveyhî melikleri arasında olaylar çıktı. Bahâüddevle ile Samsâmüddevle arasında anlaşmazlık vuku buldu. Bunu gören Halef b. Ahmed'in Kirmân'ı ele geçirme hırsı daha da kuvvetlendi. Bu fırsatı ganimet bildi, oğlu Amr'ı hazırlıklarını ikmal ettikten sonra büyük bir orduyla Kirmân'a gönderdi. Kirmân'da Şerefüddevle tarafından tayin edilmiş bir kumandan olan Timurtaş bulunuyordu. Amr Kirmân'a yaklaşıncaya kadar Timurtaş durumdan haberdar olamadı. Timurtaş ve yanındakilerin Berdesir'e girmekten başka çareleri yoktu. Taşıyabilecekleri kadar eşyayı yanlarına aldılar, kalan eşyayı ise Amr ganimet olarak aldı. Berdesir hariç bütün Kirmân'a hakim oldu ve halkın mallarını müsadere edip topladı.

Fârs hakimi Samsâmüddevle bu vaziyetten haberdar olunca hazırla-

dığı bir orduyu Timurtaş üzerine gönderdi. Ordunun başına da Ebû Ca'fer adlı bir kumandanı getirdi ve Ebû Ca'fer'e onu yakalayıp tevkif etmesini emretti. Samsâmüddevle Timurtaş'ı kardeşi Bahâüddevle'den yana olmakla suçluyordu. Ebû Ca'fer yola çıkıp Timurtaş'ın yanına varınca, onu yapacakları işleri görüşmek üzere yanına getirtti ve bu vesileyle onu tevkif için Şîrâz'a gönderdi. Ebû Ca'fer bütün orduyu Amr b. Halef ile savaşmak için onun üzerine sevketti. İki ordu Dârzin'de karşılaştılar ve muharebeye girdiler. Neticede Ebû Ca'fer ve Deylemliler mağlûp oldular ve Cîruft yoluyla geri döndüler.

Mağlûbiyet haberi Samsâmüddevle ve adamlarına ulaşınca buna çok üzüldüler. Sonra el-Abbâs b. Ahmed'i birincisinden çok daha büyük bir kuvvetle ve askeri techizatla Amr'a karşı gönderdiler. el-Abbâs, es-Sircân yakınlarında Amr'ın ordusuyla karşılaştı. Savaşta Amr b. Halef mağlûp oldu, kumandan ve adamlarından müteşekkil bir grup esir alındı. Bu hadise 382 yılı Muharrem ayında (Mart-Nisan 992) vuku buldu. Amr mağlûp olarak Sicistân'a babasının yanına gitti, babası da gelen oğlunu ayıplayıp azarladı, bir kaç gün hapsettikten sonra da öldürdü. Cenazesini bizzat yıkadı ve namazını kendi kıldırıp Sicistân kalesinde defnetti. Hudutsuz ilmine rağmen bu adam kadar merhametsiz olmayan Allah Taâlâ'nın şanı ne yücedir.

Daha sonra Samsâmüddevle el-Abbâs'ı Kirmân valiliğinden azletti ve yerine Üstâz Hürmüz'ü tayin etti. Hürmüz Kirmân'a gidince Halef b. Ahmed ondan korktu ve anlaşmayı yenilemek için kendisine mektup yazdı, yaptıklarından dolayı özür diledi, böylece de anlaşma sağlandı. Halef, Sicistân'da Ebû Yûsuf adıyla bilinen gerek halk ve gerekse ileri gelen zevât arasında büyük bir itibara sahip olan bir kadıyı Hürmüz'e gönderdi, yanına da bir adam koyup ona Üstâz Hürmüz'ün yanına vardıkları zaman kadıyı zehirlemesini ve koşarak geri dönüp Üstâz Hürmüz'ün Kadı Ebû Yûsuf'u öldürdüğü şayiasını yaymasını emretti.

Ebû Yûsuf Kirmân'a gitti. Üstâz Hürmüz onun için bir ziyafet verdi, Ebû Yûsuf da ziyarete iştirak etti ve ikram edilen yemeği yedi.

Konakladığı yere geri dönünce Halef'in görevlendirdiği adam ona zehirli su içererek ölümüne sebep oldu. Kadı ölünce de hızlı giden bir ata bindi ve süratle Halef'in yanına gitti. Halef bu şahsı dinlemeleri için halkın ileri gelenlerini topladı. Adam, Üstâz Hürmüz'ün Kadı Ebû Yûsuf'u katlettiğini anlattı. Halef o anlattığı sırada ağladı ve ortalığı telâşa verdi. Halkı Kirmân'a yapılacak bir sefere katılmağa ve Ebû Yûsuf'un intikamını almağa çağırdı, halk da bu çağrıya uyarak toplandı. Halef bu topluluğu oğlu Tâhir'in kumandasında Kirmân'a gönderdi. Bunlar Nermâsir'e vardılar, burada Deylemli askerler vardı. Deylemlileri mağlup edip şehri onlardan aldılar.

Deylemliler Cîruft'a gittiler ve orada toplandılar. Kirmân diyarının merkezi ve başkenti olan Berdesîr'i korumak üzere birlikler görevlendirdiler. Tâhir, Berdesîr'i üç ay kuşattı ,halk zor durumda kaldı, Üstâz Hürmüz'e mektup yazıp durumu bildirdiler ve şayet yetişemezse şehri teslim edeceklerini anlattılar. Bunun üzerine Hürmüz kendini tehlikeye atıp dar geçitlerden ve sarp dağlardan geçerek süratle Berdesîr' vardı. Bunu duyan Tâhir ve yanındakiler oradan ayrıldılar ve Sicistân'a geri döndüler, Kirmân da böylece Deylemlilerin eline geçti. Bu hadise 384 (994-995) yılında oldu.

Bekcûr'un Sa'düddevle b. Hamdân'a İsyân Etmesi ve Öldürülmesi

Bekcûr, daha önce anlatıldığı gibi, Dimaşk'daki Mısır ordusu karşısında mağlûp olup Rakka'ya varmış ve orada kalmıştı. Daha sonra Rahbe ve çevresini istilâ eden Bekcûr, Melik Bahâüddevle'ye haber gönderip kendisine katılmasını istedi. Aynı şekilde Diyârbekir ve Musul'u işgal etmiş olan Bâz el-Kürdî'ye de mektup yazıp yanına gelmesini bildirdi. Haleb hakimi Sa'düddevle b. Seyfüddevle b. Hamdân'a haber gönderip eskiden olduğu gibi kendi hakimiyetini tanımasını ve daha önce kendisine ait olan Hıms şehrini iktâ olarak vermesini istedi, fakat bunlardan hiç biri onun isteklerini kabul etmedi. Bekcûr Rakka'da kalıp Sa'düddevle'nin memlûkleri arasında bulunan dostlarıyla haberleşip onları kendi tarafına çekmeğe çalıştı. Sonunda bunlar Sa'düddevle'nin ülkesine yürüme teklifini kabul ettiler ve Sa'düddevle'nin zevk ve eğlenceyle uğraşıp devlet işlerinden gafil olduğunu ona bildirdiler. Bunun üzerine Bekcûr Mısır halifesi el-Azîz Billâh'a haber gönderip onu Haleb'i ele geçirmeye teşvik etti, Haleb'in Irak'ın dehlizi mahiyetinde olduğunu, şayet Haleb'i ele geçirirse ondan sonrasının kolay olacağını bildirdi ve kendine askerî yardımda bulunmasını istedi. Mısır Fâtımî halifesi el-Azîz bu teklifi kabul etti ve Trablus valisi Nezzâl'e ve Suriye şehirlerinin diğer valilerine haber gönderip Nezzâl ile beraber Bekcûr'a yardımcı olmak üzere asker techiz etmelerini emretti. Ayrıca Sadüddevle ile çarpışmak ve onun topraklarına taarruz etmek hususunda ellerinden geleni yapmalarını söyledi.

el-Azîz'in Hristiyan veziri İsâ b. Nastûris de Nezzâl'e haber gönderip Bekcûr'u desteklemesini ve onu harekete geçirmek için çalışmasını ve Bekcûr'un Sadüddevle üzerine yürüyüp zor durumda kalması üzerine de onu yalnız bırakıp kenara çekilmesini emretti.

İsâ'nın Bekcûr'a karşı böyle hareket etmesinin sebebi aralarındaki büyük düşmanlıktı. İsâ, İbn Killis'in vefatından sonra vezir olmuştu, bu yüz-

den Nezzâl'e yukarıdaki mektubu yazmıştı. el-Azîz'in Bekcûr'a yardımcı olmasıyla ilgili emrini alan Nezzâl ona mektup yazıp askerlerle beraber kendisine yardımcı olması için verilen emri bildirdi. Bekcûr da ona: «Şu gün Rakka'dan yola çıkacaksın, ben de şu gün Trablus'dan hareket edeceğim. Falanca gün de Haleb önünde buluşacağız,» diye haber gönderdi. Nezzâl'in elçileri de buna muvafakat haberini getirdiler. Bunun üzerine Bekcûr, Nezzâl'in sözlerine aldanarak Bâlis'e yürüdü, fakat şehir teslim olmadı. 5 gün muharasa ettiği halde başarı sağlayamadı ve oradan ayrıldı.

Bekcûr'un hareket ettiğini öğrenen Sa'düddevle, babası Seyfüddevle'nin azatı kölesi Lu'lu' el-Kebîr ile birlikte Haleb'den ayrıldı. Bekcûr'a da mektup yazıp onu kendi tarafına çekmeğe çalışıyor ve anlaşmaya, kölelik ve kulluk hukukuna riayet etmeğe davet ediyor ve Rakka'dan Hıms'a kadar uzanan bölgeyi kendisine iktâ edeceğini bildiriyordu, fakat Bekcûr bunu kabul etmedi.

Sa'düddevle, Bizans imparatorunun Antakya valisine haber gönderip yardım istemişti. Bizans valisi de büyük bir Rum ordusunu ona yardıma gönderdi. Sa'düddevle aynı şekilde Bekcûr'un maiyyetinde bulunan Araplara da mektup yazıp onlara iktâlar ve pek çok bağışlar vaat ediyor ve Bekcûr'u desteklemekten vaz geçmelerini istiyordu. Bunun üzerine Araplar onun tarafını tuttular ve savaş sırasında mağlûp olarak geri çekileceklerine söz verdiler. İki ordu karşı karşıya gelip savaşa girdiler, savaş fena halde kızıştı. Halk savaş sırasında karmakarışık bir vaziyette birbirleriyle meşgul olurken Araplar Bekcûr'un silâhlarının olduğu yere hücum edip yağmaladılar ve Sa'düddevle'ye sığınıp emân dilediler. Bekcûr bu vaziyeti görünce adamları arasından cesur ve kahraman dört yüz kişiyi seçip onlarla beraber Sadüddevle'nin bulunduğu yere hücum edip sonuç lehine veya aleyhine olsun kendisini Sa'düddevle'nin üzerine atmağa karar verdi. Bu sırada orada bulunanlardan biri hemen kaçıp giderek durumu Lu'lu el-Kâbîr'e bildirdi. Bunun üzerine Lu'lu', Sa'düddevle'ye yerinden ayrılmasını ve orayı kendisine bırakmasını istedi. Sa'düddevle başlangıçta buna karşı çıktıysa da sonra kabul etti. Bekcûr planladığı şekilde adamlarıyla beraber saldırıya geçti, halkın hayret ve dehşetle seyrettiği şiddetli bir çatışmadan sonra Bekcûr Lu'lu'un bulunduğu yere kadar geldi. Lu'lu'u görünce Sadüddevle zannederek kendini onun üzerine attı ve başına bir darbe indirdi, Lu'lu bu vuruşla yere düştü. Sa'düddevle bu durumu görünce derhal kendi mevkiine geçti. Adamları buna çok sevindiler ve cesaretleri arttı. Bekcûr'un yanında sadece yedi kişi kaldı, geri kalanlardan bir çoğu öldürüldü ve esir alındı.

Bekcûr, uzun bir yolculuktan sonra silâhını bıraktı ve yürümeğe devam etti. Atı yorgun düşüp durduğunda indi ve yaya olarak yola devam et-

ti. Araplardan bir grup yetişip üzerinde ne varsa aldılar. Bekcûr bu arada bir Arabın yanına gitti, onun misafiri oldu ve kendini tanıttı. Ev sahibine kendisini Rakka'ya ulaştırması halinde bir beygir yükü altın vermeyi vaat etti, fakat ev sahibi, cimriliği meşhur olduğundan onun bu sözüne güvenemedi, Bekcûr'u evinde bırakıp doğruca Sa'düddevle'nin yanına gitti ve Bekcûr'un kendi evinde olduğunu söyledi. Sadüddevle ona: Buna karşılık ne dilersen dile!» dedi. Bunun üzerine adam iki yüz feddân (1 feddân 4200 m2) lık arazi, yüz bin dirhem, yüz deve yükü buğday ve elli parça elbise istedi. Saduddevle bunları fazlasıyla verdi ve onunla beraber bir askerî birlik gönderdi. Bunlar Bekcûr'u teslim alıp Sa'düddevle'nin yanına götürdüler. Sa'düddevle onu görünce derhal öldürülmesini emretti ve Bekcûr öldürüldü. Serkeşliğinin ve efendisinin iyiliklerine nankörce davranmasının akıbetini bu şekilde gördü.

Sa'düddevle onu öldürdükten sonra Rakka'ya gitti ve şehrin önünde konakladı. Burada Selâmet er-Raşîkî ve Bekcûr'un çocuklarıyla veziri Ebû'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn el-Mağribî vardı. Şehri ısrarlar sonunda aldıkları yemin ve emân ile Sa'düddevle'ye teslim ettiler. Bekcûr'un çocukları ve malları, vezir el-Mağribî, Selâmet er-Raşîkî ve malları için teminat aldılar. Bekcûr'un çocukları aldıkları mallarla çıkıp gittiler, Sa'düddevle bunları görünce yanlarındaki malı çok fazla buldu.

Kadı İbn-'l-Husayn da Sa'düddevle'nin yanındaydı. Sa'düddevle ona: «Bu malların hepsinin Bekcûr'a ait olduğunu hiç sanmam,» dedi. Kadı bunun üzerine: «Onları niçin almıyorsun?» diye sordu ve: «O hiç bir şeye sahip olmayan bir köleydi, bunu almakla ne bir günah işlemiş ve ne de yeminini bozmuş olursun,» dedi. Sa'düddevle bu sözleri duyunca derhal bütün mallara el koydu ve onları tevkif etti. Bu arada vezir el-Mağribî Hz. Ali'nin türbesine sığındı. Bunun üzerine Bekcûr'un çocukları Fâtımî halifesi el-Azîz'e mektup yazıp şeffat istediler. Halife, Sa'düddevle'ye haber gönderip onları bağışlamasını istedi ve Mısır'a göndermesini emretti. «Aksi halde başına gelecekleri düşün,» diyerek de tehdit etti. Sa'düddevle de gelen elçiyi hafife aldı ve: «Efendine söyle, ben hemen onun yanına gidiyorum,» dedi ve öncü birliklerini onların ardından yetişmesi için Hıms'a gönderdi.

Sa'düddevle b. Hamdân'ın Vefatı

Sa'düddevle Dımaşk'a gitmek üzere yola çıkınca kulunç hastalığına yakalandı ve tedavi olmak için Haleb'e geri döndü. Sonra hastalıktan kurtulup iyileşince karargâha dönmeye karar verdi. Cariyelerinden birinin odasına girdi ve onunla yattı. Bu sırada düşüp felc geçirdi ve vücudunun

yarısı tutmaz oldu. Tabip çağırıldı. Gelen tabip: «Elini uzat da kontrol edeyim» deyince Sa'düddevle sol elini uzattı. Tabibin: «Sağ elini (yemîn) uzat» demesi üzerine de Sa'düddevle: «Yeminim kalmadı,» dedi, yani öldürdüğü Bekcûr'un çocuklarına verdiği sözde durmayarak yeminini bozduğunu, bu yüzden de sağ tarafına (yemin) felç geldiğini anlatmak istedi. Böylece Sa'düddevle pişmanlığın fayda etmediği zaman pişmanlık göstermiş oluyordu. Bundan sonra üç gün daha yaşadı ve oğlu Ebû'l-Fezâil'i veliaht tayin ettikten sonra öldü. Lu'lu'u da ona ve diğer aile fertlerine vasî tayin etti. Sa'düddevle ölünce yerine Ebû'l-Fezâil geçti, Lu'lu ordudan ona bağlılık yemini aldı ve askerler Haleb'e çekildi.

Vezir Ebû'l-Hasan el-Mağribî Hz. Ali'nin türbesinden ayrılıp Mısır'a Halife el-Azîz'in yanına gitti ve onu Haleb'i ele geçirmeğe teşvik etti. Bunun üzerine Halife kumandanlarından Mengütekin emrindeki bir orduyu Haleb'e gönderdi. Mengütekin büyük bir orduyla Haleb'e yürüdü ve şehri kuşattı. Ebû'l-Fezâil ve Lu'lu' da şehirde bulunuyordu. Hemen Bizans imparatoru Basileios'a mektup yazıp yardım istediler. Basileios bu sırada Bulgarlarla savaşıyordu. Antakya'daki nâibine haber gönderip Ebû'l-Fezâil'e yardıma gitmesini emretti. O da elli bin kişilik bir orduyla yola çıktı ve Âsî nehri üzerindeki Demirköprü (el-Cisru'l-hadîd)'de karargâh kurdu Mengütekin bunu duyunca Ebû'l-Fezâil ile birleşmelerinden önce Rum ordusuna saldırmak üzere harekete geçti. Âsî nehrini geçip Rumlara ağır bir darbe indirdi ve onları mağlûp etti. Bunun üzerine Rumlar Antakya'ya geri döndüler, pek çok Rum öldürüldü.

Mengütekin de Antakya üzerine yürüdü, Antakya'yı ve çevresini yağmalayıp yaktı. Ebû'l-Fezâil de Haleb'e adam gönderip orada bulunan hububatı başka yere nakletti ve geri kalanlarını da Mısır ordusuna zarar vermek gayesiyle yaktı. Mengütekin daha sonra Haleb'e döndü ve şehri kuşattı. Bunun üzerine Lu'lu', Ebû'l-Hasan el-Mağribî ve diğer önemli simalara haber gönderip Mengütekin'i muhasaradan vaz geçirmeleri için pek çok mal gönderdi, onlar da bu sene erzak bulmanın zorluğu sebebiyle Lu'lu'un teklifini kabul ettiler ve zaten savaştan bıkmış olan Mengütekin'i muhasaradan vaz geçirdiler. Mengütekin de onların arzusuna uyarak kuşatmayı kaldırıp Dımaşk'a gitti.

Halife el-Azîz bu durumu öğrenince çok öfkelendi, ordunun derhal Haleb'e dönmesi ve el-Mağribî'nin uzaklaştırılması için haber gönderdi. Ayrıca Mısır'dan Trablus'a deniz yoluyla erzak sevketti, oradan da orduya ulaştırdı. Bunun üzerine ordu tekrar Haleb önlerine geldi ve on üç ay Haleb önünde kaldı. Bu sırada Haleb'de yiyecek sıkıntısı baş gösterdi.

Lu'lu' yeniden Bizans imparatoruna baş vurarak ondan yardım ve destek istedi. İmparatora: «Haleb'i alacak olurlarsa Antakya da elden gider

ve başınıza büyük bir felâket gelir.» dedi. İmparator Blugar topraklarının içlerine kadar ilerlemişti. Bu haberi alır almaz geri döndü ve süratle yola koyuldu. Mevsim ilkbahardı. Mısır askeri Mengütekin'e haber gönderip durumu bildirmişti, casusları da aynı haberi getirmişlerdi. Bunun üzerine Mengütekin yaptırdığı çarşı, hamam ve diğer yerleri yıktırdı ve adetâ mağlûp bir ordunun kumandanı gibi Haleb'den ayrıldı. Bizans imparatoru Haleb'e varıp şehir kapısı önünde konakladı. Lu'lu' ve Ebû'l-Fezâil onu karşıladılar ve geri Haleb'e döndüler. İmparator Basileios da Suriye'ye hareket etti, Hıms ve Şeyzer'i işgal edip yağmaladıktan sonra Trablus üzerine yürüdü ve orada karargâh kurdu. Şehir teslim olmadı. Basileios kırk küsür gün Trablus önünde kaldı, bir şey elde edemeyeceğini anlayınca da Rum diyarına geri döndü.

Mısır halifesi el-Azîz bu olayları duyunca çok zoruna gitti ve halkı Rumlara karşı cihada katılmaya çağırdı. Kahire'den yola çıktı, fakat yakalandığı hastalıklar hareketine mani oldu ve inşaallah ileride zikredeceğimiz gibi orada öldü.

Çeşitli Olaylar

İfrikıyye hükümdarı el-Mansûr, ülkedeki nâibi Yûsuf'u bu sene azletti. Onun yerine Ebû Abdullah Muhammed b. Ebi'l-Arab'ı nâib tayin etti.

Kumandan Cevher de azledilmesinden bir süre sonra vefat etti. Cevher, el-Muizz el-Alevî adına Mısır'ı fetheden kumandandı.

Bahâüddevle bu sene veziri Ebû Nasr Sâbûr'u Ahvâz'da tevkif etti ve yerine Ebû'l-Kâsım Abdü'l-Azîz b. Yûsuf'u tayin etti.

Bahâüddevle aynı şekilde Hûzistân'dan döndükten sonra Ebû Nasr Hâşâze ve Ebû Abdullah b. Tâhir'i de tevkif etti. Tevkif edilmelerinin sebebi şudur :

Ebû Nasr çok cimri ve haris bir insandı. İbnü'l-Muallim ondan hiç bir fayda ve hediye elde edememişti, bu yüzden de onun tevkif edilmesine çalıştı.

Fûlâd Zimândâr, Samsâmüddevle'nin yanından Rey'e kaçtı. Samsâmüddevle üzerinde çok büyük bir nüfuza sahipti, despot gibi hareket ediyordu. Bu sebeple Samsâmüddevle ondan nefret ediyordu ve tevkif etmek istiyordu, fakat Fûlâd bunu haber alıp kaçtı.

Rahbe ahalisi de bu sene Bahâüddevle'ye haber gönderip şehri teslim

edeceklerini bildirdiler ve bir adam göndermesini istediler, o da Humartekin el-Hafsî'yi gönderdi. Humartekin Rahbe'yi teslim aldı, buradan Rakka'ya gitti. Rakka'da Sadüddevle'nin kölesi Bedr bulunuyordu. Aralarında bir takım çarpışmalar cereyan etti, fakat Humartekin başarı sağlayamadı. Bu sırada Bağdâd'da çıkan anlaşmazlıkları haber aldı ve geri döndü. Bazı Araplar karşısına çıktılar ve onu esir aldılar, fakat çok miktarda mal vererek kurtuldu.

Bahâüddevle, el-Kâdir Billâh'a itaat edeceğine ve bey'at şartlarını yerine getireceğine dair yemin etti, el-Kâdir Billâh da ona karşı vefakâr ve samimî olacağına and içti. el-Kâdir ayrıca kendi kapısının dışındaki yerlerin hepsini Bahâüddevle'ye verdiğine orada bulunanları şahit gösterdi.

Bu arada Bağdâd'da halk arasında fitne çıktı ve saltanatın heybet ve otoritesi sarsıldı. Ayrıca bazı yerlerde yangınlar çıktı, fitne fesat sürüp gitti.

«Ebû Ahmed» olarak bilinen Kâdî el-Kudât Ubeydullah b. Ahmed bu yılda öldü. 306 (918-919) yılında doğmuştu. Faziletli ve nezih bir insandı. Mu'tezile mezhebindendi.

«İbnül'-Mukrî el-Isfahânî» adıyla tanınan Muhammed b. İbrâhim b. İbrâhim b. Ali b. Âsım b. Zâzân da bu yılda doksan altı yaşında öldü. Ebû Ya'lâ el-Mavsılî'nin Müsnedi'nin râvilerindendi.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN İKİNCİ (M. 992 - 993) YILI OLAYLARI

Deylemlilerin Musul'a Geri Dönüşü

Bahâüddevle, Ebû Ca'fer el-Haccâc b. Hürmüz'ü bu yılda büyük bir orduyla Musul'a gönderdi ve Ebû Ca'fer 381 yılı sonunda (992 Şubat) şehre hakim oldu. Ukaylîler, emîrleri Ebû'z-Zevvâd Muhammed b. el-Müseyyeb'in başkanlığında toplanarak Ebû Ca'fer'e karşı savaşa hazırlandılar. Aralarında bir kaç çatışma oldu. Ebû Ca'fer bu çarpışmalar sırasında kahramanlık örnekleri verdi, hattâ neredeyse iki saf arasına bir taht kurup üzerine oturacaktı ve bu yüzden Araplar ondan çok korktular. Ebû Ca'fer sonra Bahâüddevle'den yardım istedi, o da vezir Ebû'l-Kâsım Ali b. Ahmed ile yardımcı kuvvetler gönderdi. Ebû'l-Kâsım bu yılın başında (Mart 992) yola çıktı. Ordunun yanına ulaşınca Bahâüddevle, Ebû Ca'fer'e mektup yazıp onu tevkif etmesini istedi. Ebû Ca'fer ise onu tevkif edecek olursa asker arasında anlaşmazlık çıkacağını ve Arapların galip geleceğini bildiğinden bu emri yerine getirmekte tereddüte düştü.

İbnü'l-Muallim, Ebû'l-Kâsım'a düşman olduğundan onu Bahâüddevle'ye jurnal etmişti, Bahâüddevle bu yüzden onun tevkif edilmesini istedi. Bahâüddevle ne söylenirse dinler ve onu yapardı. Vezir bu haberi duyunca Ebû'z-Zevvâd ile barış yapmağa ve rehineleri alıp Bağdâd'a dönmeye teşebbüs etti. Adamları ona Ebû'z-Zevvâd'a katılmayı tavsiye ettiler, fakat o hamiyyeti ve ahde vefâsı sebebiyle bunu yapmadı. Bağdâd'a varınca İbnü'l-Muallim'in yakalanıp öldürüldüğünü ve onun şerrinden kurtulduğunu öğrendi.

Ebû'l-Kâsım, İbnü'l-Muallim'in yakalanıp öldürüldüğünü öğrenince üzüldü, bunun üzerine yakın adamları ona: «Bu üzüntü de neden? Düşmanının şerrinden kurtulmuş oldun,» dediler. Ebû'l-Kâsım ise: «Bir hükümdar Bahâüddevle'nin İbnü'l-Muallim'i yakınına aldığı gibi birini kendi yakınına alır ve sonra da ona bu kötülüğü yaparsa, onunla münasebet tesis etmekten korkmak gerekir,» dedi.

Bahâüddevle Şerîf Ebû Ahmed el-Mûsevî'yi Ebû'z-Zevvâd'e elçi olarak göndermişti. Araplar onu esir aldılar, fakat sonra salıverdiler. O da önce Musul'a geldi, sonra da Bağdâd'a gitmek üzere buradan ayrıldı.

et-Tâi' Lillâh'ın el-Kâdir Billâh'a Teslim Edilmesi ve el-Kâdir'in Ona Karşı Davranışı

Bu yılın Receb ayında (Eylül 992) Bahâüddevle, et-Tâi' Lillâh'ı, el-Kâdir Billâh'a teslim etti, o da et-Taâi' Lillâh'ı hususi bir odada misafir ederek güvendiği adamları onun hizmetine memur etti ve onun için güzel ziyafetler düzenledi. et-Tâi' Lillâh tıpkı halifelik yıllarında olduğu gibi kendisine fazla hizmet edilmesini istiyordu. el-Kâdir Billâh da bu yüzden ona bu şekilde hizmet edilmesini emretmişti.

Anlatıldığına göre, el-Kâdir Billâh ona güzel koku göndermişti. et-Tâi' Lillâh: «Bu güzel kokuyu kim sürüyor, Ebû'l-Abbâs (el-Kâdir Billâh) mı?» diye sordu. Oradakiler: «Evet» dediler. et-Tâi' bunun üzerine: «Benim adıma ona söyleyin; falanca yerde küçük bir ev var, orada benim kullandığım koku bulunuyor; onun birazını bana göndersin, kalanını da kendi alsın» dedi, el-Kâdir de onun dediğini yaptı.

el-Kâdir Billâh bir gün ona mercimekli yemek göndermişti. et-Tâi' Lillâh: «Bu nedir?» diye sordu, oradakiler: «Haşlanmış mercimektir» dediler. et-Tâi' bu defa: «Yoksa Ebû'l-Abbâs (el-Kâdir) bundan yedi mi?» diye sordu. «Evet» demeleri üzerine de şu sözleri söyledi: «Benim adıma ona sorunuz; canı mercimekli yemek istediğinde niçin gizlenmiş? Mercimek bulunmaz bir şey değil ki bu işi (hilâfeti) niçin üstlenmiş?» Bunun üzerine el-Kâdir Billâh aşçı cariyelerden birinin onun emrine verilmesini ve kendisine her gün dilediği yemekleri pişirmesini emretti. Cariye bu işi vefatına kadar sürdürdü.

Çeşitli Olaylar

Bahâüddevle bu sene Ebû'l-Hasan b. el-Muallim'i tevkif etti. İbnü'l-Muallim devletin bütün işlerini nüfuzu altına almıştı; herkes, hattâ vezirler bile onun emrinde çalışıyordu. Halka çok kötü davranırdı, bu yüzden ordu karışıklıklar çıkardı, İbnü'l-Muallim'den şikâyetçi oldu ve onun kendilerine teslim edilmesini istedi. Bahâüddevle onlarla görüştü ve onu ordunun işlerine karıştırmayacağına söz verdi, fakat askerler kabul etmediler; bunun üzerine o da İbnü'l-Muallim'i ve bütün adamlarını yakalayıp tevkif etti. Böylece ordunun kışlaya döneceğini zannetti, fakat onlar direttiler. Bunun üzerine Bahâüddevle onu askerlere teslim etti. Askerler ona iki defa zehir içirdiler, fakat hiçbir şey olmadı. Bunun üzerine boğarak öldürdüler ve defnettiler.

Bu yılın şevval ayında (aralık 992) Kerh ahalisi ve diğerleri arasında karışıklıklar çıktı. Ortalık iyice karıştı. Bunun üzerine Hâcib Ebû'l-Feth Muhammed b. el-Hasan üzerlerine yürüdü, asıp kesti ve şehir bu suretle huzura kavuştu.

Bağdâd'da fiatlar bu yılda çok arttı, öyle ki bir rıtl (yaklaşık 460 gr.) ekmek 40 dirheme satıldı.

Bu yıl içinde Bahâüddevle veziri Ebû'l-Kâsım Ali b. Ahmed'i tevkif etti. Bahâüddevle onu İbnü'l-Muallim meselesinde orduyla haberleşmekle itham ediyordu. Onun yerine Ebû Nasr b. Sâbûr ile Ebû Mansûr b. Sâlihân'ı vezir tayin etti ve ikisini birlikte vezaret makamına getirdi.

Samsâmüddevle de veziri Ebû'l-Kâsım el-Alâ' b. el-Hasan'ı Şîrâz'da tevkif etti. Ebû'l-Kâsım devlet idaresine tahakküm etmişti, 383 (993-994) yılına kadar hapishanede kaldı. Samsâmüddevle onu hapishaneden çıkararak vezir tayin etti. Onun hapiste olduğu süre içinde Ebû'l-Kâsım el-Müdlicî ülkeyi idare etmişti.

Bizans imparatoru bu yıl içinde Doğu Anadolu'ya geldi; Ahlat, Malazgird ve Erciş'i kuşattı, bunun üzerine halkın cesareti kırıldı. Daha sonra Ebû Ali el-Hasan b. Mervân ile on yıllık bir anlaşma yaptılar ve imparator geri döndü.

Bu sene şevval ayında (aralık 992) Emîr Ebû'l-Fazl b. el-Kâdir Billâh doğdu.

Türk hükümdarı Buğra Han İlig bu yılda ordusu ile Buhârâ'ya yürüdü. Emîr Nûh b. Mansûr da onun üzerine büyük bir ordu gönderdi. İlek bu orduyu mağlûp etti, bunun üzerine kaçarak Buhârâ'ya döndüler, ancak İlek Han da onları takip etti. Bu defa Nûh bizzat kendisi başka bir askerî birlikle İlek Han üzerine yürüdü. İki taraf karşı karşıya geldi ve şiddetli bir savaş oldu. Bu savaş İlek Han'ın mağlûbiyetle sonuçlandı ve İlek Han başkenti Balasagun'a döndü.

Ebû Amr Muhammed b. el-Abbâs b. Hasanaveyh el-Hazzâz bu sene vefat etti. 295 (907-908) yılında doğmuştu.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN ÜÇÜNCÜ (M. 993 - 994) YILI OLAYLARI

Bahtiyâr'ın Çocuklarının İsyanı

Bahtiyâr'ın çocukları hapsedildikleri yerden bu sene çıktılar ve tutuklu bulundukları kaleyi istilâ etiler.

Hapsedilmelerinin sebebi şudur :

Şerefüddevle, babaları Bahtiyâr'dan sonra çocuklarına çok iyi davranmış ve onları salıvermişti. Bahtiyâr'ın çocuklarını Şîrâz'da misafir eden Şerefüddevle bazı yerleri de onlara ikta etmişti, ancak onun ölümü üzerine bunlar Fârs bölgesindeki bir kalede hapsedildiler. Daha sonra kale müstahfızı ile yanındaki Deylemlileri kendi taraflarına çekmeleri üzerine kaledeki görevliler onları serbest bıraktılar, onlar da o yöre halkına haber göndererek onları kale altında topladılar. Çoğu piyade idi.

Samsâmüddevle durumdan haberdar olunca Ebû Ali b. Üstâz Hürmüz'ü bir askerî birlikle gönderdi. Ebû Ali onlara yaklaşınca yanlarındaki piyadeler dağıldılar. Bahtiyâr'ın altı oğlu ve kalede onlarla beraber bulunan Deylemliler kaleye sığınıp kapandılar. Ebû Ali onları muhasara etti, Deylemlilerin ileri gelen simalarından biriyle haberleşti ve ona ihsanda bulunmayı vaat etti. Bunun üzerine Deylemli onları gizlice kaleye çıkardı, böylece kaleyi ele geçirdiler ve Bahtiyâr'ın çocuklarını esir aldılar. Samsâmüddevle onlardan ikisinin öldürülmesini, geri kalanlarının da hapsedilmelerini emretti, bu emir yerine getirildi.

Samsâüddevle'nin Hûzistân'a Hakim Olması

Samsâüddevle bu sene Hûzistân'a hakim oldu.

Barışın bozulmasına şu hadise sebep oldu :

Bahâüddevle Ebû'l-Alâ' Abdullah b. el-Fazl'ı Ahvâz'a gönderdi ve Fârs diyarına yürümek üzere hazır beklemesini emretti, ayrıca kendisine

muhtelif askerî birlikler göndereceğini bildirdi. Bu askerî birlikler yanında toplanınca Ebû'l-Alâ' onları ansızın Fârs bölgesine sevketti. Samsâmüddevle onlar Fârs diyarına girinceye kadar durumdan haberdar olmamıştı.

Ebû'l-Alâ' kendisi de yola çıktı, fakat Bahâüddevle'nin ona yardımcı kuvvetler göndermesi mümkün olmadı. Bu haberin yayılması üzerine Samsâüddevle hazırladığı askerî birlikleri Hûzistân'a sevk etti. Ebû'l-Alâ' Bahâüddevle'ye mektup yazıp durumu bildirdi ve askerî yardım istedi, bunun üzerine Bahâüddevle büyük bir askerî birlik gönderdi. Bu ordu gelip yetişti, Ebû'l-Alâ da karşı çıktı, fakat mağlûp olup esir düştü ve Samsâmüddevle'nin yanına gönderildi, orada üzerine boyalı bir elbise giydirilip dolaştırıldı. Samsâmüddevle'nin annesi onun bağışlanmasını istedi, bu yüzden Samsâmüddevle onu öldürmedi, sadece tevkif etti.

Bahâüddevle bu haberi duyunca buna çok üzüldü. Hazinesinde mal kalmamıştı. Veziri Ebû Nasr b. Sâbûr'u Vâsıt'a gönderdi ve mümkün olan tahsilâtı yapmasını istedi. Ayrıca verdiği mücevher ve değerli takıları rehin bırakarak karşılığında Batîha emîri Mühezzibüddevle'den borç almasını söyledi. Ebû Nasr Vâsıt'a varınca Mühezzibüddevle'nin yanına gitti, yanındaki rehineleri olduğu gibi bıraktı ve Bahâüddevle'ye haber gönderip bıraktığı rehinler karşılığında borç aldı.

Türklerin Buhârâ'ya Hakim Olmaları

«Buğra Han et-Türkî» diye bilinen Şihâbüddevle Hârûn b. Süleyman İlig, bu sene Buhârâ şehrine hakim oldu. Kaşgar ve Çin sınırına kadar Balasağun ona aitti.

Ebû'l-Hasan b. Simcûr vefat edip yerine oğlu Ebû Ali Horasân'a hakim olunca Emîr er-Radî, Nûh b. Mansûr'a mektup yazıp babasının idaresindeki yerlerin kendisine verilmesini istemişti. Bu teklifi kabul edildi ve kendisine hil'atler gönderildi. Ebû Ali Horasân'ın kendisine ait olduğundan hiç şüphe etmiyordu. Elçi Herât yoluna verınca o tarafa yöneldi. Herât'ta o sırada Fâik vardı. Hil'atleri ve vaat olunan şeyleri Horasân'da Fâik'e ulaştırdı. Ebû Ali bu suretle onların kendisine tuzak kurduklarını anladı, bu da yapmak istedikleri kötülüklere bir işaretti. Fâik hil'atleri giydi ve Herât'tan Ebû Ali'nin üzerine yürüdü. Durum kendisine haber verilince Ebû Ali seçkin adamlarından müteşekkil bir süvari birliğiyle yola çıktı, hiç bir haber sızdırmadan menzilleri süratle katetti ve Bûşenc ve Herât arasındaki bir mevkide Fâik'e saldırdı. Onu ve adamlarını perişan etti ve buradan Merverrûz'a doğru hareket etti.

Ebû Ali, Emîr Nûh'a mektup yazıp Horasân valiliğinin kendisine verilmesi için yaptığı müracaatı yeniledi, Emîr Nûh da bu teklifi kabul etti ve Herât'ı Fâik'e bıraktı, bunun dışındaki bütün Horasân vilâyetini de ona verdi. Ebû Ali böyle müzaffer olarak Nîsâbür'a döndü ve Horasân'a ait vergileri topladı. Emîr Nûh ona mektup yazarak ordunun erzakı için harcamak üzere toplanan verginin bir kısmından feragat etmesini istedi, Ebû Ali özür diledi ve bunu yapmadı. Fakat bu işi reddetmekten dolayı başına geleceklerden korktu ve Buğra Han'a mektup yazarak onu Buhârâ'yı istilâ etmeğe ve Sâmânîlerin buradaki hâkimiyetine son vermeğe çağırdı, onu bu işe tahrik etti. Aralarında yapılan anlaşmaya göre bütün Mâverâünnehir'e Buğra Han, Horasân'a ise Ebû Ali hakim olacaktı. Bunun üzerine Buğra Han bu bölgeyi ele geçirme sevdasına kapıldı ve oraya bir sefer düzenledi.

Fâik'e gelince, o durumu düzelinceye ve adamları kendisine katılıncaya kadar Merverrûz'da kaldı ve daha sonra izinsiz olarak Buhârâ tarafına gitti. Bunun üzerine Emîr Nûh ondan şüphelendi ve üzerine ordu gönderip hareketine mani olunmasını istedi. Bu ordu Fâik'e yetişince aralarında savaş çıktı, sonunda Fâik ve adamları mağlûp oldu ve geri dönüp Tirmiz'e doğru gittiler. Emîr Nûh Cürcân hakimi Ebû'l-Hars Ahmed b. Muhammed el-Feriğûnî'ye mektup yazdı ve Fâik'in üzerine hücum etmesini emretti. Ebû'l-Hars da asker toplayıp Fâik'in üzerine yürüdü, fakat Fâik onlara ağır bir darbe indirdi, mağlûp edip mallarını ganimet aldı.

Ayrıca Buğra Han'a da mektup yazıp onu Sâmânî topraklarını ele geçirmeye teşvik etti. Bunun üzerine Buğra Han Buhârâ tarafına hareket etti, istilâ amacıyla Sâmânî topraklarına yürüdü ve ülkeyi yavaş yavaş istilâya başladı. Emîr Nûh ona karşı büyük bir ordu gönderdi, baş kumandanlığa da büyük kumandanlardan biri olan Enc (?)'i getirdi. Buğra Han bu ordu ile karşılaştı ve mağlûp etti. Enc'i ve diğer kumandanlardan bir grubu esir aldı. Buğra Han bu orduyu mağlup edince Sâmânî topraklarını ele geçirme ümidi kuvvetlendi, Nûh ve adamlarının ise cesareti kırıldı. Emîr Nûh, Ebû Ali b. Sîmcûr'a mektup yazıp yardım istedi ve askerleriyle yanına gelmesini emretti; fakat Ebû Ali bu teklif ve daveti kabul etmedi, böylece onun Horasân'ı istilâ arzusu daha da kuvvetlendi.

Buğra Han Buhârâ tarafına yöneldi, Fâik yolda ona rastladı ve emrine girip onun tarafına geçti. Birlikte Buhârâ karşısında karargâh kurdular, Emîr Nûh ise saklandı. Böylece Buğra Han şehre hâkim oldu ve içeri girdi. Bu arada Emîr Nûh gizlice Buhârâ'yı terketti ve nehri geçip Âmulu'ş-Şatt'a gitti, orada ikamet etti. Adamları da ona katıldı ve yanında büyük bir kalabalık toplandı. Bunlar da Âmulu'ş-Şatt'ta kaldılar.

Emîr Nûh daha sonra Ebû Ali'ye birbiri ardınca elçiler ve mektuplar göndererek yardım istedi ve ona itaat erzetti, fakat Ebû Ali onun dediklerini yapmadı. Öte yandan Fâik de Buğra Han'a müracaat ederek Belh üzerine yürümek ve şehri istilâ etmek için izin istedi. Buğra Han ona Belh üzerine yürümesini emretti, Fâik de Belh üzerine yürüdü ve şehre girdi.

Nûh'un Buhârâ'ya Geri Dönüşü ve Buğra Han'ın Ölümü

Buğra Han Buhârâ'ya inip orada oturmağa başlayınca buranın havası sağlığına iyi gelmedi ve ciddî bir hastalığa yakalandı, bu yüzden Buhârâ'dan ayrılıp Türk topraklarına gitti. Onun Buhârâ'dan ayrılması üzerine şehir halkı orada kalan askerlerine karşı ayaklandılar, onları öldürüp mallarını yağmaladılar. Oğuz Türkleri de bu katliam ve yağmaya katıldılar.

Buğra Han Buhârâ'dan yola çıkınca eceli yetti ve öldü. Emîr Nûh onun Buhârâ'dan ayrıldığını duyunca yanındaki adamlarıyla Buhârâ'ya gitti ve şehre girdi, böylece başkentine ve atalarının yurduna dönmüş oldu. Buhârâ halkı Emîr Nûh'un geri dönmesine çok sevindiler ve birbirlerine müjdelediler.

Buğra Han ölünce adamları ülkelerine döndüler. Buğra Han dindar, hayır sever ve adil bir hükümdardı. Halka iyi davranırdı, âlimlerin ve din adamlarının dostuydu, onlara ikramda bulunurdu. Kendisi için «Rasûlullah (S.a.v.)'ın azatlı kölesi» denilmesini isterdi. Onun ölümünden sonra Türklerin başına İlig Han geçti.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Deylemliler Bahâüddevle'ye karşı faaliyetlerini artırdılar. Vezir Ebû Nasr b. Sâbûr'un evini yağmaladılar, o da kaçıp saklandı. İbn Sâlihân vezaret makamında tek başına kaldığı için istifa etti ve istifası kabul edildi. Bahâüddevle, Ebû'l-Kâsım Ali b. Ahmed'i vezir tayin etti. Daha sonra o da kaçtı. Deylemlilerin karışıklıklara son vermesini müteakip Ebû Nasr b. Sâbûr yeniden vezaret görevine döndü.

Halife el-Kâdir Billâh hacdan dönen Horasânlıları huzura kabul etti ve hutbenin kendi adına okunmasını istedi. Onlar da hutbenin el-Kâdir Billâh adına okunması için Horasân hâkimine mektup ve risaleler götürdüler.

el-Kâdir Billâh ile Bahâüddevle'nin kızının nikâhları bu sene kıyıldı. Mehirin tutarı iki yüz bin dinardı. Nikâh Halife ile er-Radî'nin babası el-Veliyyü'n-nakîb Ebû Ahmed el-Hüseyn b. Mûsâ'nın huzurunda kıyıldı, ne varki gelin el-Kâdir Billâh'ın evine gitmeden öldü.

Irak'ta fiyatlar bu yıl içinde fahiş miktarda arttı. Bir denk un iki yüz altmış dirheme satılıyordu. 1 kür (yaklaşık 1 ton) buğdayın fiatı ise altı bin dirhem-i Gıyâsî idi.

Bu sene Ebû Nasr Sâbûr b. Erdeşîr Bağdâd'da bir ilim merkezi yaptırdı ve buraya istifade etmek isteyen Müslümanlar için çok sayıda kitap vakfetti.

Şâfiî fakihi ve Ebû't-Tayyib et-Taberî'nin üstâdı Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Sehl el-Masercisî bu sene Nisâbûr'da öldü. Şâir Ebûbekir Muhammed el-Abbâs el-Harezmî ile Me'mûn'un ahfadından Ebû Tâlib Abdu's-Selâm b. el-Hasan el-Me'mûnî de bu sene vefat ettiler. Güzel şiir yazan faziletli bir insandı.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN DÖRDÜNCÜ (M. 994 - 995) YILI OLAYLARI

Mahmûd b. Sebüktekin'in Horasân Valiliği ve Ebû Ali'nin Oradan Uzaklaştırılması

Emîr Nûh, bu sene Mahmûd b. Sebüktekin'i Horasân'a vali tayin etti.

Emîr Nûh, daha önce anlattığımız gibi, Buhârâ'ya dönünce Ebû Ali yaptığına pişman oldu, muhtaç olduğu bir sırada ona yardım etmediği için çok üzüldü, fakat pişmanlığı fayda etmedi ve bu sebeple Emîr Nûh onu görevden alarak yerine Mahmûd'u tayin etti.

Fâik'e gelince, o Emîr Nûh'un Buhârâ'ya tekrar hakim olması ve tahtına yerleşmesi üzerine onun üzerine yürümeyi, Buhârâ'yı istilâ etmeyi ve devletini ele geçirmeyi düşündü. Bu maksatla Belh'den Buhârâ üzerine yürüdü. Nûh bunu haber alınca Fâik'i geri çevirmek için üzerine asker sevketti, iki ordu karşı karşıya gelip çetin bir muharebeye tutuştular. Fâik ve adamları yenilip doğruca Ebû Ali'nin yanına gittiler. Ebû Ali onların gelişine çok sevindi, onlara yakın olduğundan cesareti arttı ve Emîr Nûh'a karşı açıkça isyan etmeğe karar verdiler. Bunun üzerine o da Gazne'de bulunan Sebüktekin'e mektup yazdı ve durumu haber vererek kendisine yardım etmek üzere derhal harekete geçmesini istedi ve onu Horasân valiliğine tayin etti.

Sebüktekin bu karışıklıklar sırasında onların birbirleriyle mücadelerine iltifat etmeden cihad ile meşgul oluyordu, fakat Emîr Nûh'un elçisinin getirdiği mektubu alınca isteğini kabul etti ve süvarileriyle yardımına koşup Emîr Nûh'a katıldı. İkisi yapacakları işleri kararlaştırdılar. Daha sonra Sebüktekin geri döndü ve asker topladı. Ebû Ali ve Fâik bu durumdan haberdar olunca bir araya geldiler ve Fahrüddevle b. Büveyh'e baş vurup yardım ve asker göndermesini istediler. Fahrüddevle onlara yardımcı olmayı kabul etti ve büyük bir ordu gönderdi. Bu konudaki kararı veren Fahrüddevle'nin veziri es-Sâhib b. Abbâd idi.

Sebüktekin yanında oğlu Mahmûd olduğu halde Gazne'den Horasân'a doğru yola çıktı, Nûh da harekete geçti ve ikisi birleşip Ebû Ali ile Fâik'in

üzerine yürüdüler. Herât dolaylarında karşılaştılar ve savaşa tutuştular. Dârâ b. Kâbûs b. Veşmgîr adamlarıyla beraber Ebû Ali'nin ordusundan ayrılıp Emîr Nûh'un tarafına geçti, böylece Ebû Ali'nin ordusu mağlûp oldu. Sebüktekin'in adamları onları esir almağa ve öldürmeye başladılar. Mallarını da ganimet alıyorlardı. Bu durum üzerine Ebû Ali ve Fâik Nîşâbûr tarafına geri döndüler. Sebüktekin ve Nûh Herât önlerinde durup bir süre dinlendikten sonra Nîşâbûr tarafına yöneldiler; Ebû Ali ve Fâik de bunu öğrenince Cürcân'a gittiler, Fahrüddevle'ye başlarına gelen olayları anlattılar. Fahrüddevle onlara çeşitli hediyeler ve mal gönderdi ve Cürcân'da misafir etti.

Emîr Nûh sonra Nîsâbûr'u istilâ etti. Nîsâbûr valiliğine ve Horasân orduları kumandanlığına Mahmûd b. Sebüktekin'i tayin etti, ona «Seyfüddevle» lakabını verdi. Babası Sebüktekin'e de «Nâsirüddevle» lakabını tevcih etti. Mahmûd ve babası halka çok iyi davrandılar. Emîr Nûh Buhârâ'ya, Sebüktekin de Herât'a dönerken Mahmûd Nîşâbûr'da kaldı.

Ahvâz'ın Tekrar Bahâüddevle'nin Hakimiyetine Geçmesi

Bahâüddevle bu sene Ahvâz'ı ele geçirdi. Sebebi şudur :

Bahâüddevle Ahvâz'a Toğan et-Türkî kumandasında yedi yüz kişilik bir piyade kuvveti sevk etmişti. Toğan, es-Sûs'a varınca Samsâüddevle'nin adamları oradan uzaklaştı, Bahâüddevle'nin ordusu da şehre girerek. Hûzistân'a bağlı kasabalara yayıldılar. Bunların çoğu Türk idi ve Deylemlilere karşı üstünlük sağladılar. Samsâmüddevle yanındaki Deylemli, Temim ve Esedoğullarına mensup askerlerle Ahvâz üzerine yürüdü. Tüster'e varınca geceleyin Bahâüddevle'nin ordusundaki Türklere saldırmak üzere ayrıldılar, fakat kılavuzlar karanlıkta yolu şaşırdılar ve Türklere uzak bir yerde sabahladılar. Türklerin keşif birlikleri onları görünce geri dönüp durumu haber verdiler, Türkler bunun üzerine hemen hazırlıklarını tamamlayıp toplandılar ve savaş nizamı aldılar. Toğan adındaki kumandanları onları pusuya yatırdı. Savaş başlayınca pusudaki askerler Deylemlilerin üzerine hücum ettiler, Samsâmüddevle ve yanındaki Deylemli askerler bozguna uğradılar. Sayıları bir kaç bin vardı, iki binden fazla piyade emân diledi. Türkler onların ağırlıklarından pek çok ganimet elde ettiler.

Toğan emân dileyen Deylemli askerler için çadır kurdurdu. Deylemliler bu çadırlara girince Türkler toplanıp birbirleriyle konuşmağa başladılar ve: «Bunların sayısı bizden çok, bize karşı isyan etmelerinden korkuyoruz,» dediler ve Deylemlilerin öldürülmesine karar verdiler. Çadırlar üzerlerine yıkılıncaya kadar Deylemliler bundan habersizdiler. Türkler direklerle Deylemlilere saldırdılar ve hepsini öldürdüler.

Bahâüddevle bu haberi Vâsıt'da iken öğrendi. Mühezziüddevle'den borç almıştı. Bu haberi duyunca Ahvâz üzerine yürüdü, fakat Toğan ve Türkler Bahâdüddevle oraya varmadan Vâsıt'ı ele geçirmişlerdi.

Samsâmüddevle'ye gelince, o siyah elbiseler giyip Şeyzer üzerine yürüdü ve şehre girdi. Annesi onun üzerindeki elbiseyi değiştirdi o da Hûzistân'da bulunan kardeşi Bahâüddevle'nin yanına dönmek için hazırlanmak üzere orada kaldı.

Çeşitli Olaylar

Bu yılda Bahâüddevle'nin kızıyla Mühezzibüddevle'nin, Emîr Ebû Mansûr b. Büveyh b. Bahâdüddevle ile de Mühezzibüddevle'nin kızının nikâhları kıyıldı. Her iki taraf için de tesbit edilen mehir yüz bin dinar idi.

Yine bu yılda Bahâüddevle, Ebû Nasr Hâşâze'yi tevkif etti.

Hacılar bu sene es-Sa'lebiyye'den geri döndüler. Irak ve Suriye'den hiç kimse hacca gidemedi. Giden hacıların geri dönmesine de Arap emîri Usayfir sebep oldu. Usayfir onlara mani oldu ve: «Sultanın birinci yıl gönderdiği dirhemler gümüş kaplama idi. Ben onun karşılığını isterim,» dedi. Müzakere ve haberleşmeler uzadı, vakit daraldı, bu yüzden de hacılar geri döndüler.

Nâkîb Ebû'l-Kâsım ez-Zeynebî bu yılda vefat etti ve yerine oğlu Ebû'l-Hasan geçti.

Tâlibîlerin (Alevîlerin) nakîbliğini Ebû'l-Hasan el-Nehrsâbesî deruhte etti, Ebû Ahmed el-Mûsevî de nakîblikten azledildi. İki oğlu el-Murtazâ ve er-Radî ona vekâlet ediyordu.

Zâhid Abdullah b. Muhammed b. Nâfi' b. Mükrim Ebû'l-Abbâs el-Bustî bu sene vefat etti. Salih insanlardan biriydi. Nîsâbûr'dan yaya olarak hacca gitmişti. Yetmiş yıl boyunca hiç bir duvara veya yastığa yaslanmamıştı. Sûfîlerden Ali b. el-Hüseyn b. Hamaveyh b. Zeyd Ebû'l-Hüseyn de bu sene öldü. Hadis öğrenip rivayet etmişti. Ebû'l-Hayr el-Akta' ve diğer bazı şahıslardan da hadis dinlemiş ve onların sohbetinde bulunmuştu.

«er-Rümmânî» adıyla bilinen nahivci Ali b. İsâ b. Ali b. Abdullah Ebû'l-Hasan da bu sene vefat etmiştir. 296 (908-909) yılında doğmuştu. İbn Düreyd ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Büyük bir tefsiri vardır. Muhammed b. el-Abbâs b. Ahmed b. el-Kazzâz Ebû'l-Hasan da bu sene ölmüştür. Pek çok hadis dinlemiş ve yazmıştır. Onun yazısı nakledilen şeyin sıhhatine ve güzel kaydedildiğine delildir. Kâtib Ebû Ubeydullah Mu-

hammed b. İmrân el-Merzubânî, Kadı el-Muhassin b. Ali b. Muhammed b. Ebû'l-Fehm Ali et-Tanûhî de bu sene vefat etmişlerdir. et-Tanûhî 327 (983-939) yılında doğmuştu, faziletli bir insandı.

Meşhur Kâtib Ebû İshâk İbrâhim b. Hilâl es-Sâbî de doksan bir yaşında iken bu sene vefat etti. Uzun zaman yaşamış, işleri ters gitmiş, malı azalmıştı.

Ayyârlar bu yıl içinde Bağdad'da halkı çok rahatsız ettiler. Bu arada Kerh ahâlisiyle Bâbu'l-Basra halkı arasında çatışma çıktı, bir çok yer ateşe verildi. Daha sonra anlaşmaya vardılar.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN BEŞİNCİ (M. 995 YILI OLAYLARI

Ebû Ali'nin Horasân'a Geri Dönmesi

Emîr Nûh Buhârâ'ya, Sebüktekin de Herât'a dönüp Mahmûd Nîşâbûr'da kalınca Ebû Ali ve Fâik Horasân'ı ele geçirmeye niyetlendiler ve Rebiyülevvel ayında (Nisan-Mayıs 995) bu gaye ile Cürcân'dan Nîşâbûr'a gittiler. Bu haber Mahmûd'a ulaşınca durumu bir mektupla babasına bildirdi, kendisi de yola çıkıp Nisâbûr dışında karargâh kurdu ve yardımcı kuvvetleri beklemeğe başladı. Fâik ve Ebû Ali sür'atle Mahmûd'un üzerine saldırdılar ve onunla savaşa girdiler. Mahmûd her ikisine de sabırla karşı koydu, halbuki yanında az sayıda adamı vardı. Sonunda mağlûp olarak babasının yanına gitti. Ebû Ali ve Fâik'in adamları Mahmûd'un pek çok malını ganimet aldılar. Adamları Ebû Ali'ye Mahmûd'u takip etmesini ve babasının kuvvetleriyle birleşmesine fırsat vermemesini tavsiye ettiler, fakat o bu sözleri dinlemedi ve Nîşâbûr'da kaldı. Emîr Nûh'a mektup yazıp onu kendi tarafına çekmek istedi ve ufak tefek hatalarını bağışlamasını hoş görmesini taleb etti. Aynı mektubu Sebüktekin'e de yazmış ve Fâik ile ilgili olayları anlatmıştı, fakat onun isteklerini kabul etmediler. Bu arada Sebüktekin asker toplamağa başladı, askerler çeşitli meşakkatlere katlanarak ve uzun yollar katederek Sebüktekin'in ordusuna katıldılar. Sebüktekin bu orduyla Ebû Ali'nin üzerine yürüdü. Cemaziyülahir ayında (temmuz 955) Tûs'da karşı karşıya geldiler ve akşama kadar savaştılar. Mahmûd b. Sebüktekin de arkadan büyük bir orduyla yetişti. Sonunda Ebû Ali'nin ordusu mağlûp oldu, adamlarından pek çok kişi öldürüldü, Ebû Ali ve Fâik ise kurtulup Ebîverd'e gittiler. Sebüktekin onları takip etti, oğlu Mahmûd'u ise Nîsâbûr'da bıraktı. Ebû Ali ve Faik önce Merv'e, sonra da Âmulu'ş-Şatt'a gittiler, Emîr Nûh'a elçi gönderip kendilerine acımasını istediler. Emîr Nûh, şayet Fâik'ten ayrılır ve Cürcâniyye'de konaklarsa Ebû Ali'nin arzusunu yerine getireceğini bildirdi. Ebû Ali de şartları kabul etti. Fâik onu ikaz edip kendisine bir tuzak kurmalarından ve hilekârlık yapmalarından korkuttuysa da Ebû Ali: «Allah'ın dediği olur,» deyip bu sözlere kulak asmadı, Fâik'den ayrılıp Cürcâniyye'ye gitti ve Hâ-

rezm yakınlarında «Hezâresb» denilen köyde konakladı. Hârezmşah Ebû Abdullah, Ebû Ali'ye ziyafet vermek üzere bir adam gönderdi ve kendisine katılmak üzere geleceğine söz verdi. Bunun üzerine endişesi son buldu, gönlü rahat etti. Akşam olunca Hârezmşah, Ebû Ali'nin üzerine bir askerî birlik sevketti, bunlar Ebû Ali'yi kuşatıp esir aldılar (Ramazan 385/Ekim 995). Hârezmşah onu evlerinden birinde hapsetti, adamlarını da tevkif etmek istedi. İleri gelenlerini esir aldı, geri kalanlar da dağılıp gittiler.

Fâik'e gelince, o İlig Han'ın yanına Mâverâünnehr'e gitti. İlig Han ona ihsan ve ikramda bulundu, saygı gösterdi ve onu tekrar makamına iade edeceğine söz verdi, ayrıca Emîr Nûh'a mektup yazıp Fâik'i bağışlamasını ve onu Semerkand'a vali tayin etmesini istedi. Emîr Nûh, İlig Han'ın ricasını kabul etti ve Fâik'i Semerkand'a tayin etti.

Ebû Ali'nin Kurtulması ve Hârezmşah'ın Öldürülmesi

Ebû Ali'nin esir alındığını öğrenen Cürcâniyye valisi Me'mûn b. Muhammed buna çok üzüldü ve yapılan iş çok ağrına gitti. Derhal asker toplayıp Hâremşah üzerine yürüdü, ona ait Kâs şehrine gitti ve bir süre kuşatıp muharebe ettikten sonra şehri zorla ele geçirdi. Ebû Abdullah Hârezmşah'ı esir aldılar. Ebû Ali'yi getirtip bağlarını çözdüler ve onu yanlarına alıp Cürcâniyye'ye döndüler. Me'mûn, Hârezm'e adamlarından birini vekil tayin etti, Hârezşah'ın elindeki yerler de onun hakimiyetine girmiş oldu. Hârezmşah'ı getirtip Ebû Ali b. Sîmcûr'un önünde öldürdü.

Ebû Ali b. Sîmcûr'un Tevkif Edilmesi ve Ölümü

Ebû Ali, Me'mûn b. Muhammed'in yanında Cürcâniyye'de kalınca Emîr Nûh'a mektup yazıp kendisi için aracılık etmesini ve bağışlanmasını istedi. Ebû Ali'nin bu isteği kabul edildi. Emîr Nûh sonra Ebû Ali'ye Buhârâ'ya gitmesini emretti, o da yanında kalan aile fertleri ve adamlarıyla Buhârâ'ya hareket etti. Şehre varınca beyler ve askerler tarafından karşılandı, ancak Emîr Nûh huzuruna gelen Ebû Ali'nin tevkif edilmesini emretti.

Sebüktekin, Emîr Nûh'un veziri Uzeyr'in, Ali'yi kurtarmak için çalıştığını duyunca ona mektup yazıp Ebû Ali'yi kendisine göndermesini istedi ve geldiğinde onu hapsetti. Ebû Ali 387 (997) yılında hapishanede öldü. İşte Ebû Ali'nin akıbeti böyle oldu. Efendilerinin iyiliklerine karşı nankörlük ettikleri için Simcûrîler hanedanı da bu şekilde son buldu. Diri, devamlı ve ebedî olan, mülkü hiç sona ermeyen Allah'ın şanı ne yücedir.

Oğlu Ebû'l-Hasan, Fahrüddevle b. Büveyh'e katılmış, hüsnü kabul ve ikram görmüştü, fakat daha sonra Horasân'a olan tutkusu sebebiyle gizlice ayrılmış ve oraya gitmişti. Yaptığı işi kimsenin duymayacağını sanıyordu, fakat iş ortaya çıktı ve esir alınıp babasının yanında hapsedildi.

Ebû Ali'nin kardeşi Ebû'l-Kâsım'a gelince, o kısa bir müddet Sebüktekin'in hizmetinde kaldı, fakat daha sonra itaatsizlik gösterdi ve Nîsâbûr'a gitti. Ancak istediği olmadı, Mahmûd b. Sebüktekin onun üzerine yürüdü. Bu defa da Fahrüddevle'nin yanına kaçtı ve onun yanında kaldı. Onun hakkındaki geri kalan haberler inşallah ileride anlatılacaktır.

es-Sâhib b. Abbâd'ın Vefâtı

Fahrüddevle'nin veziri es-Sâhib Ebû'l-Kâsım İsmâil b. Abbâd bu sene Rey'de öldü. İlim, fazilet, idare, güzel görüş, iyi ahlâk, çeşitli ilimlere vukuf, yazı ve yazı malzemelerinde ustalık gibi konularda zamanının yegâne şahsiyetiydi.

Risaleleri meşhur olup toplanmıştır. Başka hiç kimsenin toplayamadığı kadar kitap toplamıştır; öyle ki, bu kitapları taşımak için dört yüz deve gerekirdi.

es-Sâhib ölünce «el-Kâfî» lakabıyla tanınan Ebû'l-Abbâs Ahmed b. İbrâhim ed-Dabbî, Fahrüddevle'ye vezir oldu.

es-Sâhib ölümü yaklaşınca Fahrüddevle'ye hitaben: «Sana bütün gücümü seferber ederek hizmet ettim, seni hayırla yadettirecek bir yol takip ettim. Sen de bu yolu izlersen yapılan iyi işler sana mal edilir, ben hiç hatırlanmam. Eğer sen bu yoldan saparsan bu defa şükranla yâd edilen şahıs ben olurum, meydana gelen kötülük ise sana maledilir. Bu da devletine zarar verir.» Bu, el-Kâfî'nin ölmeden önce Fahrüddevle'ye yaptığı nasihatti.

el-Kâfî vefat edince, Fahrüddevle adam gönderip onun evini ve malını muhafaza altına aldı, sonra da ne kadar malı varsa hepsini kendi evine nakletti. Bu yüzdendir ki, Allah hükümdarlara hizmet etmeyi hoş görmemiştir. İşte onların kendilerine nasihat edenlere yaptıkları. Diğer insanlara neler yapabileceklerini varın siz düşünün.

es-Sâhib'in cenazesi daha sonra İsfahan'a nakledildi.

Fahrüddevle'nin İbn Abbâd'a karşı yaptığı bu davranışla Mısır Fâtımî halifesi el-Azîz Billâh el-Alevî'nin veziri Ya'kûb b. Killis'e gösterdiği kadirşinaslık arasında ne kadar büyük bir fark vardır. el-Azîz Billâh'ın veziri Ya'kûb'a nasıl davrandığını daha önce anlatmıştık.

es-Sâhib b. Abbâd, Mu'tezile'ye mensup Kadı Abdu'l-Cebbâr b. Ahmed'e çok iyi davranır ve onu daima diğerlerinden üstün tutardı. Onu Rey ve Rey'e bağlı yerlerin kadılığına tayin etmişti. es-Sâhib vefat edince Kadı Abdu'l-Cebbâr: «Ona Allah rahmet eylesin demeyi uygun bulmuyorum, çünkü o açıkça tevbe etmeden ölmüştür,» dedi. Bu yüzden Abdu'l-Cebbâr vefâsızlıkla suçlandı.

Daha sonra Fahrüddevle, Abdu'l-Cebbâr'ı tevkif ve malını müsadere etti. Satılan bu mallar arasında bin ipek ve bin tane de kaliteli yün elbise çıktı. Bunun üzerine Fahrüddevle hayretle: «Niçin önce kendi kusurunu görmez ve helâl olmadığı halde niçin böyle şeyleri alır ve biriktirir?» dedi.

Fahrüddevle, bu hadiseyi müteakip İbn Abbâd'ın adamlarını tevkif etti ve onun için verdiği her şeyi iptal etti. Sonra vezirleri ile ülkede müsadere yapılmasını kararlaştırdılar. Bu sayede pek çok şey toplandı; fakat onun ölümünden sonra da çok kısa süre içinde dağıldı, böylece günah işlendi ve kötü bir hatıra kaldı.

Samsâmüddevle'nin Türklere Ağır Bir Darbe İndirmesi

Samsâmüddevle bu sene Fârs'daki Türklerin öldürülmesini emretti, bunun üzerine bir grup Türk öldürüldü, geri kalanlar ise kaçtılar ve ülkede karışıklık çıkardılar. Daha sonra Kirmân'a, oradan da Sind diyarına gittiler. Ülkenin hükümdarından Sind'e giriş izni istediler, bunun üzerine hükümdar onlara izin verdi ve onları karşılamağa çıktı. Adamları da onun Türkler'e ağır bir darbe indirmesine muvafakat ettiler. Hükümdar Türkleri görünce adamlarını iki safa ayırdı. Türkler bu iki safın ortasına gelince üzerlerine saldırdılar ve öldürdüler. Yaralı olarak ölüler arasına düşen ve geceleyin karanlıktan istifadeyle kaçanlar hariç hiç kimse kurtulmadı.

Hâşâze'nin Ölümü

Ebû Nasr Hâşâze bu sene Batîha'da öldü. Yakalanıp tevkif edildikten bir süre sonra oraya kaçmıştı. Bahâüddevle, Fahrüddevle, Samsâmüddevle ve Bedr b. Hasanaveyh, Hâşâze'ye haber gönderip davet ettiler, dilediği her şeyi vereceklerini söylediler. Fahrüddevle ona yazdığı mektupta şöyle diyordu: «Belki sen Adududdevle'nin hizmetinde iken yaptığın şeylerden dolayı kötü zanda bulunuyor ve kendine zarar gelmesinden korkuyorsun, fakat biz seni bu mevkie getiren şahsa itaat ettiğin ve ona nasihatta bulunduğun için muaheze edecek değiliz. es-Sâhib b. Abbâd ile aramızdaki olay-

ları benim bildiğim kadar sen de biliyorsun. Fakat biz onun bize karşı yaptıklarını unuttuk,» dedi. Bunun üzerine Hâşâze, Fahrüddevle'nin yanına gitmeğe karar verdi, fakat oraya gitmeden eceli yetti ve öldü. Adududdevle'nin ileri gelen kumandanlarından biriydi.

Samsâmüddevle'nin Askerinin Ahvâz'a Dönüşü

Samsâmüddevle Deylemlilerden müteşekkil bir ordu hazırladı ve el-Alâ' b. el-Hasan'ın riyâsetinde Ahvâz üzerine sevk etti. İttifakla belirtildiğine göre Bahâdüddevle'nin Ahvâz'daki nâibi ölmüş, yanında bulunan Türkler de Bağdâd'a dönmeğe karar vermişlerdi. Orada bulunannlardan birisi durumu Bahâüddevle'ye bildirince bu haber onu çok üzdü ve canını sıktı. Ebû Kâlicâr el-Merzubân b. Şahfîrûz'u kendine vekâleten Ahvâz'a gönderdi. Ebû Muhammed el-Hasan b. Mükrem'i de Râmhürmüz'de bulunan el-Fetkîn'e gönderdi. Samsâmüddevle'nin ordusunun önünden o da Ahvâz'a dönmüştü. Samsâmüddevle ona yerinde kalmasını emrettiği hâlde o dinlememiş ve dönmüştü. Bunun üzerine Ebû Muhammed b. Mükrem'e mektup yazarak işlere nezaret etmesini istedi. Bahâüddevle de onlardan sonra Hûzistân tarafına gitti. Bunun üzerine el-Alâ' onunla mektuplaştı, hileli ve kolay yollara saptı.

Bahâüddevle daha sonra Han Tok'a varıncaya kadar Nehru'l-Masrukan'ı takip etti, nihayet Ebû Muhammed b. Mükrem ve el-Fetkin ile aralarında savaş çıktı.

Deylemliler bahçelerin arasından saldırıya geçtiler ve şehre girdiler. İbn Mukrem ve Alptekin oradan uzaklaştılar ve Bahâdüddevle'ye mektup yazarak şehri geçmesini tavsiye ettiler. Bunun üzerine Bahâüddevle bundan vaz geçti ve onları bu tarafa geçirmeğe söz verdi. Onlara seksen Türk kölesi gönderdi. Bunlar nehri geçip arkadan Deylemlilere saldırdılar. Bunun üzerine Deylemliler onları serbest bıraktı, fakat Türkler tam ortalarına gelince üzerlerine saldırıp öldürdüler.

Bahâüddevle bunu öğrenince cesareti kırıldı, geri dönmeğe karar verdi, fakat bunu kimseye söylemedi. Atların eyerlenmesini ve silâhların yüklenmesini emretti, bu emir derhal yerine getirildi. Ahvâz istikametinde biraz yürüdükten sonra Basra'ya döndü ve şehir dışında karargâh kurdu. İbn Mükrem, Bahâüddevle'nin Basra önlerine geldiğini haber alınca Asker-Mükrem'e geri döndü. el-Alâ ve Deylemliler onları takip ederek buradan uzaklaştırdılar ve Asker-Mükrem ile Tüster arasındaki Râmlân'da konakladılar. İki taraf arasında bir müddet tekrar muharebeler cereyan etti.

Tüster'den Râmhürmüz'e kadar olan yerler Bahâüddevle'ye bağlı

Türklerin, oradan Errecân'a kadar olan yerler ise Deylemlilerin elindeydi. Altı ay burada kaldıktan sonra Ahvâz'a geri döndüler. Daha sonra Bahâüddevle Türkleri nehirden geçirip Deylemliler'e saldırttı. Yaklaşık iki ay savaştılar. Daha sonra Türkler oradan ayrıldılar, el-Alâ da onların peşine düştü. Vâsıt yoluna saptıklarını görünce takip etmekten vazgeçti ve Asker Mükrem'de ikamet etti.

Endülüs'te Meydana Gelen Garip Bir Olay

Hişâm el-Müeyyed'in Endülüs emîri el-Mansûr Muhammed b. Ebû Âmir bu sene cihad etmek üzere Frank topraklarına asker sevketti. İslâm ordusu Franklara yetişip ganimet ele geçirdiler, Frank topraklarında ilerlediler ve «Şânca» dedikleri hükümdarlarından birinin oğlu olan Frank kralı Garsiye'yi esir aldılar. Bu Frankların en büyük ve en kuvvetli hükümdarlarından biriydi. Kaderin garip bir cilvesidir ki, el-Mansûr'un, Ebû'l-Alâ' Sâid b. el-Hasan er-Reb'î adındaki şairi ta Musul diyarından kalkıp el-Mansûr'un yanına gelerek orada kalmış ve bu hadiseden önce ona övgüler yazmıştı. Ebû'l-Alâ' daha sonra el-Mansûr'a bir geyik hediye etti ve onun için şiirler yazdı. Şair bu geyiğe-Garsiyye'nin esir alınması için uğur sayarak-Garsiyye adını vermişti. Nitekim Garsiyye şairin bu geyiği el-Mansûr'a hediye ettiği gün esir alındı. Şu uygunluğa bakın, ne kadar garip!

Çeşitli Olaylar

Vezir Ebû'l-Kâsım Ali b. Ahmed el-Eberkûhî, Huzistân'dan dönüşünü müteakip Batîha'dan Bahâüddevle'nin yanına gelmişti. Bu arada Bahâüddevle Mühezzibüddevle'ye sığınmış olan Vezir Ebû'l-Kâsım'a haber gönderip kendisini vezir yapmak istediğini söylemiş ve yanına gelmesini istemişti. Ebû'l-Kâsım da bu davet üzerine Bahâüddevle'nin yanına geldi, fakat vezirlik işi olmadı ve Ebû'l-Kâsım tekrar Batîha'ya döndü. Bahâüddevle'nin veziri el-Fâzıl. Vâsıt'da onunla beraberdi. Bu meseleyi duyunca Bağdâd'a gitmek üzere izin istedi, Bahâüddevle de izin verdi ve bunun üzerine Bağdâd'a gitti. Bahâüddevle daha sonra ona haber gönderip geri gelmesini istediyse de el-Fâzıl geri dönmedi.

«İbn Şâhin» adıyla bilinen vâiz Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb bu yıl Zilhicce ayında (ocak 996) öldü. 297 yılı safer ayında

(ekim-kasım 909) doğmuştu. Çok sayıda hadis rivayet etmiş, güvenilir bir râvi idi.

«Dârakutnî» adıyla tanınan meşhur İmam Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî de bu sene Zilkade ayında (aralık 995) öldü.

Ali b. el-Mehdî Billâh'ın evlâdından Muhammed b. Abdullah b. Sükkere el-Hâşimî de bu yıl rebiyülevvel ayında (nisan 995) öldü. Hz. Ali'nin yolundan sapmıştı. Dili çok çirkin ve kötüydü. Sefihliğinden korkulurdu.

Zâhidlerden Yûsuf b. Ömer b. Mesrûk Ebû'l-Futûh el-Kavvâs da bu sene rebiyülevvel ayında (nisan 995) elli beş yaşında iken ölmüştü.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN ALTINCI (M. 996) YILI OLAYLARI

el-Azîz Billâh'ın Vefâtı ve Yerine Oğlu el-Hâkim'in Geçmesi, el-Hâkim Tahta Geçinceye Kadar Meydana Gelen Savaşlar

Mısır halifesi el-Azîz Ebû Mansûr Nizâr b. el-Muizz Ebû Temîm Maad el-Alevî bu sene 28 Ramazan (14 Ekim 996) günü Bilbis'de vefat etti. Yaşı kırk iki yıl sekiz buçuk aydı .Rumlarla savaşmak üzere Bilbis'e gitmişti. Burada nikris, kulunç ye karın ağrısına yakalandı ve ölümüne kadar bu hastalıklardan kurtulamadı.

Halifelik müddeti yirmi bir beş buçuk aydır. İfrîkıyye'de el-Mehdiye şehrinde doğmuştur.

Uzun boylu ve esmer tenliydi. Saçı kırmızı, omuzları genişti. Binicilikten ve mücevherattan anlardı. Rivayete göre, Hristiyan olan İsâ b. Nastûris'i kâtipliğe, yine Minşâ adlı bir Yahudiyi de Suriye'ye nâib tayin etmişti. Bu yüzden Hristiyan ve Yahudiler onlardan kuvvet alıp Müslümanlara eziyet ettiler. Bunun üzerine Mısır halkı bir mektup yazıp onu kartondan yaptıkları bir heykelin eline koydular. Mektupta şunlar yazılıydı: «Minşâ ile Yahudileri, İsâ b. Nastûris ile de Hristiyanları aziz, seninle de Müslümanları zelil eden Allah için şikâyetimi dinle.» Bu heykeli el-Azîz'in yolu üzerine koydular. Yazdıkları mektup da elindeydi. el-Azîz bu heykeli görünce elindeki mektubun alınmasını emretti. Mektubu okuyup kartondan yapılmış heykeli görünce bunun ne amaçla yapıldığını anladı ve İsâ ile Minşâ'yı tevkif etti. İsâ'dan üç yüz bin dinar, Yahudiden de pek çok şey aldı.

Affetmeyi sever ve affederdi. Onun yumuşak huyluluğunu gösteren bir hadise de şudur: Mısır'da el-Hasan b. Bişr ed-Dımaşkî adlı bir şair vardı. Çok hicvederdi. el-Azîz'in veziri Ya'kûb b. Kilis ile Ebû Nasr Abdullah el-Hüseyn el-Kayravânî'yi de bir şiirle hivcetmişti.

Bunun üzerine İbn Killis onu halife el-Azîz'e şikâyet etti ve Dımaşkî'nin şiirini okudu. Halife şiiri dinledikten sonra: «Bu ikimizin birlikte hivcedildiğimiz bir şiir. O halde gel onu birlikte affedelim,» dedi. Dımaşkî aynı

şekilde el-Azîz'in kumandanlarından el-Fazl'a da ta'rizde bulunmuştu. O da durumu halifeye arzedip şikâyetçi olunca el-Azîz buna çok üzüldü, fakat onu affetmesini söyledi, o da affetti. Daha sonra vezir, el-Azîz'in huzuruna girdi ve: «Artık affetmenin bir anlamı kalmadı, çünkü onun yazdıkları devlet idaresini küçük düşürmekte ve hükümdarın heybetine zarar vermektedir. O seni de, beni de, nedimin İbn Zebâric'i de hivcetmiş ve şu sözleriyle sana küfretmiştir: «Zebâricî nedim, Killisî de vezir olmuş, evet, tasma köpeğe göredir.»

Bunun üzerine Halife el-Azîz öfkelendi ve onun tevkif edilmesini emretti, Şâir Dımaşkî derhal tevkif edildi. Daha sonra halife onu serbest bırakmak istedi ve haber gönderip yanına çağırdı. Vezirin sarayda bir casusu vardı, hemen durumu bildirdi, vezir de onun öldürülmesini emretti ve derhal öldürüldü.

Halifenin elçisi şairi almak üzere gelince onun kesik başını gösterdi. Elçi geri dönüp durumu halifeye haber verdi, Halife bu duruma çok üzüldü.

el-Aziz vefat edince yerine oğlu Ebû Ali el-Mansûr geçti. Babasının vasiyetinden dolayı ona el-Hakim Biemrillâh lakabı verildi. On bir yıl, altı aylık iken halife oldu. el-Azîz, Hâdım Ercuvân'ı ona vasî tayin etmişti, sarayın işlerini o idare ediyordu. Oğlu el-Hâkim'in işlerini idare etmek üzere de onu görevlendirdi. Hâdım Ercuvân da Halife el-Azîz'in ölümü üzerine el-Hâkim'in işlerini idare etmeğe başladı. el-Hâkim'e bey'at etti ve halktan onun için bey'at aldı. Bu sırada Ketâme kabilesi şeyhi ve ulusu el-Hasan b. Ammâr ortaya atılıp devlete egemen oldu, idareyi ele geçirdi. «Emînüddevle» lakabını aldı. Böylece Mısır Fâtımî devletinde kendiliğinden lakab alan ilk şahıs oldu. Emînüddevle'nin güvenilen adamları ona el-Hâkim'i öldürmesini tavsiye ettiler ve: «Bizim kulluk edecek adama ihtiyacımız yok,» dediler, fakat Emînüddevle küçümsediğinden ve yaşını küçük bulduğundan dolayı onu öldürmedi.

Ketâme kabilesi mensupları ülkenin her tarafına yayıldılar ve buralarda idareyi ele geçirdiler, bu arada halkın malına ve namusuna el uzattılar. Ercuvân ise sarayda durup el-Hâkim'i koruyordu. Adududdevle'nin adamlarından Hâdım Şükr de Ercuvân ile anlaşmıştı. Şerefüddevle'nin Şükr'ü tevkif ettiğini ve onun da Mısır'a gittiğini daha önce anlatmıştık. Bu ikisi söz birliği edip anlaşınca Ercuvân, Mengütekin'e mektup yazıp İbn Ammâr'ın yaptıklarından şikâyet etti. Mengütekin hemen hazırlanıp Dımaşk'dan Mısır'a doğru yola çıktı. Bu haber İbn Ammâr'a ulaşınca, Mengütekin'in el-Hâkim'e karşı isyan ettiğini ilân edip askerleri ona karşı savaşa kışkırttı ve Mengütekin üzerine büyük bir ordu gönderdi. Ordunun başına da Ebû Temîm Süleyman b. Ca'fer b. Fellâh el-Ketâmi'yi getirdi. Bu

ordu Mengütekin'in üzerine yürüdü ve Askalan'da karşılaştılar. Savaş sonunda Mengütekin ve adamalrı mağlûp oldular. Adamlarından bin kişi öldürüldü, Mengütekin de esir alınıp Mısır'a gönderildi. İbn Ammâr Mengütekin'i öldürmedi, hattâ el-Meşârıka'yı kendi tarafına çekmek gayesiyle onu serbest bıraktı.

İbn Ammâr Suriye'ye Süleyman b. Ca'fer Ebû Temîm el-Ketâmi'yi vali tayin etmişti. Ebû Temîm Taberiyye üzerine yürüdü, bu arada Dımaşk'a kardeşi Ali'yi vali tayin etti. Halk ona karşı çıkınca Ebû Temîm mektup yazarak onları tehdit etti, bunun üzerine halk ona itaat arz etti, ayak takımının yaptığı işlerden dolayı da özür dilediler. Ali'yi karşılamak üzere şehrin dışına çıktılar; fakat Ali onlara hiç önem vermeden geçip gitti, şehre girerek yakıp yıktı, öldürdü ve karargâha geri döndü.

Daha sonra Ebû Temîm geldi, onlara çok iyi davrandı ve emân verdi. Hapsedilenleri serbest bıraktı, bu arada sahil işleriyle ilgilendi. Kardeşi Ali'yi Trablus'a vali tayin etti, Ceyş b. es-Samsâme el-Ketâmî'yi de görevden aldı. Ceyş bunun üzerine Mısır'a gidip el-Hasan b. Ammâr'a karşı Ercuvân ile birleşti. Ercuvân, Ebû Temîm'in Ketâme kabilesiyle beraber uzaklarda bulunmasını fırsat bilerek el-Meşârıka'yı Mısır'da kalmış olan Ketâmeliler ile İbn Ammâr'ı öldürmek üzere görevlendirdi.

Bu haber İbn Ammâr'ın kulağına gidince Ercuvân ile Şükr el-Adudî'ye ağır bir darbe indirmek üzere harekete geçti, fakat onların İbn Ammâr'ın aleyhinde faaliyette bulunan casusları durumu hemen haber verdiler, onlar da gerekli tedbirleri aldılar ve ağlayarak el-Hâkim'in sarayına girdiler. Büyük bir karışıklık çıktı. Doğulular toplandılar. İbn Ammâr teskin etmek için onlara mal dağıttı, fakat onlar İbn Ammâr ve yanındakilere hücum ettiler. İbn Ammâr mağlûp oldu ve saklandı.

Ercuvân zafer kazanınca el-Hâkim'i tahta çıkardı ve onun için yeniden bey'at aldı. Dımaşk'daki halkın ve kumandanların önde gelen simalarına mektup yazarak Ebû Temîm'e ağır bir darbe indirmelerini istedi. Ebû Temîm durumdan haberdâr olmadan üzerine hücum edip hazinelerini yağmaladılar. Ebû Temîm korkup kaçtı, Ercuvân'ın taraftarları Ebû Temîm'in yanındaki Ketâmelileri öldürdüler. Bunun üzerine Dımaşk'ta tekrar büyük karışıklıklar çıktı. Ercuvân daha sonra Hasan b. Ammâr'ın saklandığı yerden çıkmasına izin verdi, onu iktâına gönderdi ve kapısını kapatmasını emretti.

Sur ahâlisi isyan edip «Allâka» adıyla tanınan bir denizciyi kendilerine emîr seçtiler. Aynı şekilde el-Müferric b. Dağfel b. el-Cerrâh da isyan etti ve Remle önünde konaklayıp ülkede kargaşa çıkardı.

Tam bu sırada Bizans valisi Dukas, Efâmiye Kalesi önünde karargâh kurdu. Bunun üzerine Ercuvân, Ceyş b. es-Samsâma kumandasındaki bü-

yük orduyu oraya sevketti. Ordu Remle'ye kadar geldi ve orada karargâh kurdu, Remle valisi de Ceyş'e itaat arz etti. Ceyş burada Ebû Temîm'e karşı zafer kazandı ve onu tevkif etti. Ercuvân Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Nâsırüddevle b. Hamdân kumandasındaki bir orduyu da Sur üzerine sevk etti, bu ordu şehre denizden ve karadan hücum etti.

Bu arada Allâka Bizans imparatoruna haber gönderip yardım istedi. o da asker dolu bir kaç gemi gönderdi. Bunlar Sur şehri önlerinde İslâm donanmasıyla karşılaştılar ve savaşa tutuştular. Savaş sonucunda Müslümanların zafer kazanmaları üzerine Sur halkı yardımsız kaldı ve cesaretleri kırıldı. Ebû Abdullah b. Hamdân da şehre hâkim oldu ve yağmaladı. Bütün malları aldıkları gibi askerlerden pek çoğunu da öldürdüler. Bu Ercuvân'ın ilk fethiydi. Allâka'yı esir alıp Mısır'a gönderdi, orada derisi yüzülüp idam edildi. Ercuvân Sur'da kaldı. Ceyş b. es-Samsâme, el-Müferric b. Dağfel üzerine yürüdü. İbn Dağfel kaçtı ve haber gönderip affedilmesini istedi, o da emân verdi.

Ceyş daha sonra Rum ordusunun üzerine yürüdü, Dımaşk'a varınca ahali onu itaatle karşıladı. Milis kuvvetlerinin reislerine (Ruesâül'-Ahdâs) iyi davrandı; erzaklarını verdi, sıkıntılarını giderdi, ayrıca halka hücum eden her mağriblinin kanını mübah saydı, bunun üzerine de halk huzura kavuştu.

Ceyş daha sonra Efâmiye üzerine yürüdü, şehir yakınlarında Rumlarla karşılaştı, fakat mağlûp oldu. Sadece Beşşâre el-İhşidî beş yüz süvariyle düşmana karşı sebatla savaştı. Rumlar Müslüman köy ve kasabalara inip ne varsa yağmaladılar. Dukas sancağın önünde duruyordu, önünde de oğlu ve bir kaç köle vardı. Beşşâre'nin adamlarından Ahmed b. Dahhâk adlı bir kürt Dukas'ı gözüne kestirdi. Dukas onu emân dilemek için gelen biri zannetti ve hiç sakınmadı. Ahmed b. Dahhâk Dukas'a yaklaşınca üzerine saldırdı ve elindeki silâhıyla vurup öldürdü. Müslümanlar: «Allah düşmanı öldürüldü,» diye bağırdılar ve geri dönüp savaşa girdiler. Bu defa zafer onlara nasip oldu, Rumlar bozguna uğradı ve çok sayıda Rum öldürüldü.

Ceyş buradan Antakya kapısı üzerine yürüdü, buradaki Rumları esir etti ve mallarını ganimet aldıktan sonra şehri yaktı, daha sonra ise Dımaşk'a döndü ve şehir dışında karargâh kurdu. Mevsim kıştı, Dımaşklılar onun şehre girmesini istedilerse de o girmedi, Beyt-i Lehyâ'da konakladı ve Dımaşk ahalisine iyi davrandı. Milis kuvvetlerinin liderlerini yanına aldı ve onlardan bir grubu hâcib tayin etti. Onlara ve onlarla birlikte gelen adamlarına her gün yemek yedirirdi, her biri de adamları ve taraftarlarından müteşekkil bir toplulukla yanına gelirdi. Yemekten sonra onlara kendi odasına girerek orada ellerini yıkamalarını emretti. Bir müddet geçtikten sonra da adamlarına, milis kuvvetlerinin liderleri ellerini yıkamak üzere odaya girdiklerinde kapıyı üzerlerine kilitlemelerini ve kılıçtan geçirmele-

rini emretti. Ertesi gün yemeğe geldiklerinde liderler yemeği müteakip ellerini yıkamak üzere odaya girince kapı üzerlerine kapatıldı ve adamlarından yaklaşık üç bin kişi öldürüldü. Daha sonra Dımaşk'a girip şehri dolaştı, halk ondan yardım diledi ve kendilerini affetmesini istedi, o da affetti. Halkın ileri gelen simalarını çağırdı ve milis reislerini onların gözleri önünde öldürdü.

Halkın önde gelenlerini Mısır'a gönderip mal ve servetlerine el koydu. Daha sonra basur hastalığına yakalandı; kalp çarpıntıları şiddetlendi ve öldü.

Yerine oğlu Muhammed geçti. Onun bu idaresi dokuz ay sürmüştü. Ercuvân bu hadiseden sonra Bizans İmparatoru Basileios'a elçi gönderdi ve onunla on yıllık bir barış imzaladı. İdare tamamen Ercuvân'ın eline geçmişti. Ercuvân, Berka'ya ve Trablusgarb'a da bir ordu gönderdi, orayı da fethetti ve Enes es-Saklabî'yi buraya vali tayin etti. Öte yandan el-Hâkim'e de nasihatta bulundu, hattâ bu konuda çok aşırı gitti ve ona hizmete devam etti; fakat el-Hâkim artık ona tahammül edemedi ve 389 (998-999) yılında onu öldürttü.

Ercuvân ak ağa idi. Fehd b. İbrâhim adında Hristiyan bir veziri vardı el-Hâkim onu kendine vezir tayin etti.Ercuvân'ın yerine ise Hüseyn b. Cevher'i getirdi ve ona Kâidu'l-Kuvvâd (Başkumandan) lakabını verdi. Daha önce adı geçmiş olan el-Hasan b. Ammâr'ı öldürdüğü gibi arkasından Hüseyn b. Cevher'i de öldürdü. Birbiri ardınca vezir tayin edip öldürmeğe devam etti. Öte yandan Yaruktekin'i Haleb'e gitmek üzere techiz etti. Yaruktekin Haleb üzerine yürüyüp burayı kuşattı. el-Hâkim onunla beraber büyük bir ordu göndermişti. Sonra oradan ayrıldı. Hassân b. el-Müferric et-Tâî ondan korkmuştu. Yaruktekin Gazze'den Askalân'a hareket edince babası ile birlikte Yaruktekin'e pusu kurdular, sonra yanındaki askerler üzerine saldırdılar ve Yaruktekin'i esir alıp öldürdüler. Bu arada iki taraftan da çok sayıda insan öldürüldü. Hassân ve babası Remle'yi kuşatıp o çevreyi yağmaladılar. Daha sonra adamları çoğaldı, Remle ve civarını ele geçirdiler. Bu hadiseler el-Hâkim'in çok ağrına gitti.

Onlara mektup gönderip azarladı ve sert bir dille kınadı. Onlar da Mekke emîri Şerîf Ebû'l-Fütûh el-Hasan b. Ca'fer el-Alevî el-Hasanî'ye haber gönderdiler, «Emîrü'l-Müminin» diye hitap ederek kendisine halife olarak bey'at etmek üzere yanlarına gelmesini istediler. Şerîf Ebû'l-Fütûh bu teklifi kabul ederek geldi, Mekke'ye bir nâib tayin etti ve halife olarak adına hutbe okundu.

el-Hâkim daha sonra Hassân ve babasına elçi gönderip kendilerine bir çok yeri ikta edeceğini ve bol miktarda mal vereceğini vaat etti, böy-

lece onları kendi tarafına çekti. Bunun üzerine Hassân ve babası Ebû'l-Fütûh'u desteklemekten vaz geçerek onu Mekke'ye gönderdiler ve tekrar el-Hâkim'e itaat arz ettiler.

el-Hâkim bir süre sonra Suriye'ye asker sevketti. Bu ordunun başına da Ali b. Ca'fer b. Fellâh'ı getirdi. Ordu Remle'ye varınca Hassân b. el-Müferric ve kabilesi o bölgeden ayrıldı. Ali b. Ca'fer Cebelu'ş-Şerât'daki ona ait kaleleri ele geçirdi, mallarına ve erzakına el koydu. Buradan da vali olarak Dımaşk'a hareket etti, 390 yılı Şevval ayında (Eylül 1000) Dımaşk'a vardı.

Hassân'a gelince, yaklaşık iki sene orada burada kaçak olarak yaşadı, daha sonra babasını el-Hâkim'e göndererek ondan emân ve iktâ aldı, bilâhere Mısır'a gitti. el-Hâkim ona ihsan ve ikramda bulundu. Hassân'ın babası el-Müferric ise zehirlenerek öldürülmüştü, el-Hâkim birini görevlendirerek onu zehirletmişti. Babasının ölümüyle Hassân'ın durumu zayıfladı.

Samsâmüddevle'nin Ordusunun Basra'yı İstilâ Etmesi

Samsâmüddevle'nin büyük kumandanlarından biri olan Leşkersitân bu sne Basra üzerine yürüdü ve Bahâüddevle'nin nâiblerini oradan uzaklaştırdı.

Daha önce anlattığımız gibi, Türkler el-Alâ'dan ayrıldıkları sırada Leşkersitân el-Alâ'nın yanında bulunuyordu. Bahâüddevle'ye bağlı olan dört yüz Deylemli emân dilemek üzere onların yanına gelmiş, Leşkersitân onları yakalayıp kendi maiyyetindekilerle birlikte Basra'ya götürmüştü. Bunlar büyük bir kalabalık oluşturdular. Basra yakınlarında bahçeler arasındaki bir yerde karargâh kurdular ve Bahâüddevle'nin adamlarıyla savaşmağa başladılar. Basralıların bir kısmı da onların tarafına geçti. Bunların lideri Ebû'l-Hasan b. Ebû Ca'fer el-Alevî idi ve Leşkersitân'ın adamlarına erzak taşıyorlardı.

Bahâüddevle bu durumdan haberdar olunca onları yakalamak üzere adam gönderdi, bunun üzerine çoğu Leşkersitân'ın yanına kaçtılar. Leşkersitân daha da güçlendi, gemileri toplayıp içine erzak yüklediler ve Basra'ya gittiler. Bahâüddevle'nin adamlarıyla savaşıp onları Basra'dan uzaklaştırdılar, böylece Leşkersitân Basra'ya hâkim oldu, halkdan bir çok kişiyi öldürdü, büyük bir kısmı da kaçtı. Leşkersitân bu arada pek çok da mal ele geçirdi.

Bunun üzerine Bahâüddevle, Batîha hâkimi Mühezzibüddevle'ye mektup yazıp: «Sen Basra'ya daha lâyıksın» dedi. O da Abdullah b. Merzûk ku-

mandasındaki bir orduyu Basra üzerine gönderdi ve Leşkersitân'ı Basra'dan uzaklaştırdı. Bir rivayete göre, Leşkersitân hiç bir savaş olmadan Basra'dan ayrılmış ve İbn Merzûk da oraya girmiştir. Başka bir rivayete göre ise, Leşkersitân savaştan sonra Basra'yı terketmiş, Abdullah b. Merzûk karşısında tutunamamış, böylece Basra Mühezzibüddevle'nin eline geçmiştir.

Daha sonra Leşkersitân tekrar Basra'ya dönmek istedi ve gemilerle şehre hücum etti. Adamları Sûku't-Ta'âm'da konakladı ve muharebeye tutuştular. Leşkersitân galip geldi ve Bahâüddevle'ye mektup yazıp barış talebinde bulundu, ona itaat arz etti ve Basra'da adına hutbe okuttu. Mühezzibüddevle de bu teklifi kabul etti ve oğlunu rehin aldı.

Leşkersitân, Samsâmüddevle, Bahâüddevle ve Mühezzibüddevle'ye itaat arz ediyordu. Bir müddet Basra halkına zulüm ve işkence etti. Bunun üzerine halk çeşitli yerlere dağıldı, fakat sonra halka iyi davranmağa ve adaletle muamele etmeğe başlayınca halk geri Basra'ya döndü.

el-Mukallid'in Musul'a Hâkim Olması

el-Mukallid b. el-Müseyyeb bu sene Musul şehrine hâkim oldu.

Kardeşi Ebu'z-Zevvâd ölünce el-Mukallid emîrlik makamına göz dikti, fakat Ukayl buna müsaade etmedi ve kardeşi Ali ondan daha büyük olduğundan onu emîrliğe tayin etti. el-Mukallid süratle harekete geçerek Musul'da Ebû Ca'fer el-Haccâc'ın yanında bulunan Deylemlileri kendi tarafına çekmeğe çalıştı. Nitekim bir kısmı hemen ona iltihak ettiler. Ayrıca Bahâüddevle'ye mektup yazarak Musul'a hâkim olduğu takdirde kendisine her yıl iki milyon dirhem vermeyi tekeffül etti, daha sonra da kardeşi Ali'nin yanına giderek Bahâüddevle'nin kendisini Musul'a vali tayin ettiğini söyledi ve şehre girmesine mani olan Ebû Ca'fer'e karşı ondan yardım istedi. Doğruca Musul üzerine yürüdüler ve şehir önünde karargâh kurdular. el-Mukallid'e taraftar olan Deylemliler de onların yanına geldiler. Bunun üzerine Haccâc'ın cesareti kırıldı ve emân istedi, onlar da bu isteği kabul ettiler. Haccâc onlara kendilerini karşılamak üzere çıkacağı günü bildirdi.

Ne var ki randevulaştıkları günden bir gün önce gemilere binip oradan uzaklaştılar. el-Mukallid ve yanındakiler olayı oncak o çekip gittikten sonra öğrendiler. Peşine düştülerse de bir şey elde edemediler, böylece Haccâc malını onlardan kurtardı ve Bahâüddevle'nin yanına gitti. el-Mukallid şehre girdi, hutbenin iki kardeş adına okunmasını kararlaştırdılar. Ali yaşça büyük olduğundan hutbede önce onun adı zikredilecekti, ayrıca

vergi tahsil etmek üzere onun yanında bir nâib bulunacaktı. Böylece şehre birlikte hakim oldular. Ali daha sonra çöle çekilirken el-Mukallid orada kaldı. Bu durum çok kısa sürdü, sonra ihtilâfa düştüler ve birbirlerine düşman oldular. Bunları inşaallah ileride zikredeceğiz.

el-Mukallid Irak topraklarının Fırat'ın batı yakasında kalan kısmının muhafazasını deruhde ediyordu, Bağdâd'da da öfkeli bir nâibi vardı. Bu şahısla Bahâüddevle'nin adamları arasında anlaşmazlık çıkınca nâib durumu el-Mukallid'e yazıp şikâyet etti, bunun üzerine de el-Mukallid ordusuyla Musul'dan hareket etti. Yapılan savaşta Mukallid ile Bahâüddevle'nin adamları mağlûp oldular. el-Mukallid Bahâüddevle'ye mektup yazıp özür diledi, el-Kasr ve diğer yerlerin iltizamını deruhte eden adamları göndermesini istedi.

Bahâüddevle kardeşinin askerleriyle savaşmakla meşgul olduğundan bu isteği kabul etmek zorunda kaldı. el-Mukallid bu arada mallara el koydu, bunun üzerine de Bahâüddevle'nin Bağdâd'daki nâibi Ebû Ali b. İsmâil, onunla savaşmak üzere ortaya atıldı. el-Mukallid bunu duyunca geceleyin adamlarını onun üzerine sevketti. Bir müddet savaştılar, sonra el-Mukallid'in adamlarının Bağdâd'a geldiğini duyunca Ebû Ca'fer el-Haccâc'ı Bağdâd'a gönderdi, el-Mukallid ile barışmasını ve Ebû Ali b. İsmâil'i de tevkif etmesini emretti.

Ebû Ca'fer zilhicce ayı sonunda (ocak 997) Bağdâd'a gitti. Şehre varınca el-Mukallid ona barış teklif etti, bunun üzerine el-Mukallid'in Bahâüddevle'ye on bin dinar vermesi, o topraklardan himâye vergisi hariç bir şey almaması, hutbede Bahâüddevle'den sonra Ebû Ca'fer'in adını zikretmesi, el-Mukallid'e de hükümdarlık hil'atlerinin ve «Hüsâmüddevle» lakabının verilmesi, Musul, Kûfe, el-Kasr ve el-Câmiayn'ın el-Mukallid'e iktâ edilmesi şartlarıyla bir anlaşmaya vardılar. Anlaşma bu şekilde kararlaştırıldı ve el-Kâdir Billâh, el-Mukallid'i huzura kabul etti.

Fakat daha sonra el-Mukallid anlaşmadaki şartlardan sadece Bahâüddevle'ye göndermeyi taahhüt ettiği mal ile ilgili şarta irayet etti. Bir çok yeri istilâ etti ve mallara el koydu. İdareciler ve değerli şahsiyetler hep onun yanına toplandılar, böylece kadri kıymeti arttı. Öte yandan Ebû Ca'fer de Bahâüddevle'nin nâibi Ebû Ali'yi tevkif etti, fakat Ebû Ali daha sonra kaçtı ve saklandı ,bilâhere de gizlice Batîha'ya gitti ve Mühezzibüddevle'ye sığındı.

el-Mansûr b. Yûsuf'un Vefatı ve Yerine Oğlu Bâdîs'in Geçmesi

İfrîkıyye hükümdarı el-Mansûr b. Yûsuf b. Bulukkin bu sene rebiyülevvel ayının ilk günlerinde (mart-996) Sabra dışında vefat etti ve sarayın-

da toprağa verildi. Güzel ahlâklı, cesur ve kararlı hükümdardı. Daima muzaffer olmuştu. Halka çok iyi davranırdı, adaleti ve halkı çok severdi. Adalet bakımından onların en önde geleniydi. İfrîkıyye halkının geri kalan vergilerinden vaz geçti ki, bu çok büyük bir meblağ tutuyordu.

Vefat edince yerine oğlu Bâdîs geçti, künyesi «Ebû Menâd» idi. Tahta geçince ilk işi Sardâniye üzerine yürümek oldu. Bu arada her taraftan ona baş sağlığı dilemek ve tebrik etmek için gelenler oldu. Babasının amcaları olan Zîriler ona karşı çıkmak istediler, fakat babasının adamlarıyla kendi taraftarları onlara mânî oldular.

Bâdîs 374 (984-985) yılında doğmuştu. Hil'atler ve hükümdarlık fermanı el-Hâkim tarafından Mısır'dan gönderilmişti. Bu ferman okundu, Bâdîs de amcası oğullarına mensup bir cemaat ve ileri gelen kumandanlarıyla beraber el-Hâkim'e bey'at etti.

Sanhâce kabilesinden «Halife b. Mübârek» adlı biri Bâdîs'e karşı isyan etti, fakat yakalandı ve Bâdîs'in huzuruna götürüldü. Bir merkebe bindirildi, arkasına da ona şamar atmak üzere siyahî bir adam görevlendirildi ve böylece dolaştırıldı. Küçük düşürmek gayesiyle öldürmeyip hapse attılar.

Bâdîs, amcası Hammâd b. Yûsuf b. Bulukkin'i Uşeyr'e vali tayin edip burayı ona verdiği gibi, ayrıca at, silâh ve malzemelerden müteşekkil pek çok şey verdi, Hammâd da oraya gitmek üzere yola çıktı. İfrîkıyye hükümdarlarından Hammâdîlerin atası işte bu Hammâd'dır. İfrîkıyye'de onların adıyla anılan bir kale (Hammad Kalesi) vardır, Abdu'l-mümin b. Ali burayı Hammâdîler'den almıştır.

Çeşitli Olaylar

Bahâüddevle bu sene veziri el-Fâzıl'ı tevkif ve malını müsâdere etti, onun yerine Sâbûr b. Erdeşîr'i vezir tayin etti. Sâbûr yaklaşık iki ay bu görevde kaldı ve malları dağıttı. Bunları Bahâüddevle'yi zayıf düşürmek gayesiyle kumandanlara verdi, sonra da Batîha'ya kaçtı, böylece vezaret makamı boş kaldı. Daha sonra Ebû'l-Abbâs b. Sercis vezir oldu.

Nîşâbûrlu İmam (üstâd) Ahmed b. İbrâhim b. Muhammed b. İshâk Ebû Hâmid b. Ebû İshâk el-Mezkî bu sene şaban ayında (ağustos-eylül 969) vefat etti. 323 (934-35) yılında doğmuştu.

«el-Keyyâl», «el-Harbî» ve «es-Sükkerî» adlarıyla bilinen Ali b. Ömer b. Muhammed b. el-Hasan Ebû İshâk el-Himyerî de bu sene öldü. 296 (908-909) yılında doğmuştu.

Ebû'l-Ağar Dübeys b. Afif el-Esedî de bu sene Hûzistân'da öldü **Kutu'l-kulûb** müellifi Ebû Tâlib Muhammed b. Ali b. Atıyye el-Mekkî de bu yıl öldü. Onun azığı kamışa benzer bir bitkinin (el-berdî) kökleriydi.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN YEDİNCİ (M. 997) YILI OLAYLARI

Emîr Nûh b. Mansûr'un Ölümü ve Yerine Oğlu Mansûr'un Geçmesi

Sâmânî emîri er-Radî Nûh b. Mansûr bu sene receb ayında (temmuz-ağustos 997) vefat etti. Onun ölümüyle Sâmânoğulları Devleti büyük bir sarsıntı geçirdi ve durumları belirgin bir şekilde zayıfladı. Çevredeki devletler topraklarına göz dikti, nihayet devletleri bundan kısa bir süre sonra yıkıldı.

Emîr Nûh vefat edince devletin başına oğlu Ebû'l-Hars Mansûr b. Nûh geçti; emîrler, kumandanlar ve diğer halk ona bey'at ettiler. Ebû'l-Hars hazinede kalan malları onlara dağıttı, hepsi ona itaat arzetmek hususunda anlaşmaya vardılar. Devlet işlerini yürütme görevini Begtüzün üstlendi. Emîr Nûh'un ölüm haberini alan İlig Han Semerkand üzerine yürüdü, Fâik de ona katıldı. İlig Han Fâik'i bir süvari birliğiyle Buhârâ'ya gönderdi. Emîr Mansûr onun hareketini haber alınca ne yapacağını şaşırdı, çabucak hazırlandı ve Buhârâ'dan ayrılıp Ceyhun nehrini geçti. Fâik Buhârâ'ya girdi ve kendi atalarının hukukuna riayet gayesiyle Emîr Mansûr'un hizmetine girmek üzere geldiğini söyledi. Fâik Sâmânîlerin azatlısıydı. Bunun üzerine Buhârâ'nın ileri gelen simaları Emîr Mansûr'a mektup yazıp tahtına ve ülkesine geri dönmesini istediler, Fâik de ona gönlünü rahatlatacak teminat ve yeminler verdi, bunun üzerine Emîr Mansûr da Buhârâ'ya geri döndü ve şehre girdi. Fâik, Mansûr'un devlet işlerini üzerine aldı ve devlete hakim oldu. Begtüzün de Horasân'daki ordunun kumandanlığına getirildi.

Mahmûd b. Sebüktekin bu sırada, ileride inşallah zikredeğimiz gibi, kardeşi İsmâil ile savaşmakla meşguldü. Begtüzün Horasân'a gidip ordunun başına geçti, böylece Horasân'da işler yoluna girdi.

Sebüktekin'in Ölümü ve Oğlu İsmâil'in Hükümdar Olması

Nâsırüddevle Sebüktekin bu yılın şaban ayında (ağustos-eylül 997) öldü. Karargâhı Belh'de idi, burada bir çok ev ve mesken yaptırmıştı. Belh'de

iken hastalandı ve hastalığı uzun süre devam etti. Gazne'ye gitmek istiyordu, bu sebeple Belh'den ayrıldı ve yolda vefat etti. Cenazesi Gazne'ye götürüldü ve orada toprağa verildi. Hükümdarlık müddeti yaklaşık yirmi yıldır.

Adaletli, hayır sever, cihada düşkün, itikadı güzel, tam anlamıyla mert ve yiğit, sözünde duran, sözüne bağlı bir hükümdardı. Allah onun hanedanını mübarek kılsın. Devletleri Sâmânîler'den, Selçuklular'dan ve diğer bazı devletlerden daha uzun süre devam etti.

Oğlu Mahmûd ilk defa Sultan unvanını alan hükümdardır. Ondan önce hiç kimse bu unvanı almamıştı.

Ölümü yaklaşınca hükümdarlık için oğlu İsmâil'i veliaht tayin etmişti. ölünce de ordu İsmâil'e bey'at etti ve bağlılık andı içti, İsmâil de onlara cülûs bahşişi dağıttı. Yaşça kardeşi Mahmûd'dan küçüktü, bu sebeple ordu onu istismar edip ezdi ve aşırı isteklerde bulundu. Öyle ki, sonunda babasının bıraktığı hazineler tamamen tükendi.

Kardeşi Mahmûd b. Sebüktekin'in Tahtı Ele Geçirmesi

Sebüktekin vefat edince ölüm haberi oğlu Yemînüddevle Mahmûd'a Nîsâbûr'da iken ulaştı ve hemen taziyeleri kabule başladı. Daha sonra kardeşi İsmâil'e de mektup gönderip baş sağlığı diledi, ayrıca babasının kendisi uzakta olduğundan dolayı kendisini veliaht gösterdiğini söyledi. Büyüğün bu makama geçmesi gerektiğini anlattı ve ondan muvâfakat etmesini ve babasının mirasından kendi payına düşenleri göndermesini istedi, fakat İsmâil kabul etmedi. Aralarında elçiler gidip geldi, fakat bir anlaşmaya varamadılar. Bunun üzerine Mahmûd kardeşi üzerine yürümek gayesiyle Nîsâbûr'dan Herât'a gitti ve burada amcası Buğracık'a katıldı. Buğracık, İsmâil'e karşı ona yardım etti. Mahmûd buradan Bust tarafına gitti. Kardeşi Nasr da burada bulunuyordu, o da Mahmûd'a tabi oldu ve ona yardım etti, böylece Mahmûd, Nasr ile beraber Gazne'ye hareket etti.

İsmâil Belh'te iken bu gelişmelerden haberdâr oldu ve hemen hızla oradan uzaklaştı ve kardeşi Mahmûd'dan daha önce Gazne'ye vardı. İsmâil'in maiyyetinde bulunan emirler de Mahmûd'a mektup yazıp onu davet ettiler ve kendisini destekleyeceklerine söz verdiler. Bunun üzerine Mahmûd süratle yol aldı. İsmâil ile Gazne dışında karşı karşıya geldi, aralarında şiddetli bir savaş vuku buldu. İsmâil mağlûp oldu ve Gazne kalesine çekilip oraya saklandı. Mahmûd onu muhasara etti ve emân vereceğini

söyleyerek inmesini istedi. İsmâil bunun üzerine kaleden inince Mahmûd kardeşini iyi karşıladı ve ikramda bulundu. Mevkiini yüceltti, onu mülküne ortak yaptı ve sonra Belh'e döndü, böylece de bütün ülke Mahmûd'un hakimiyetine girdi.

İsmâil'in hükümdarlık müddeti yedi aydır. Faziletli, bilgili bir hükümdardı. Şiir ve nesirleri vardır. Bazan cuma namazlarında hutbeye çıkar, halifenin adını zikrettikten sonra şu ayet-i kerimeyi okurdu :

«Rabbim! Bana saltanat ihsan ettin. Sözlerin te'vilini de öğrettin. (Ey) Gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da ahirette de dostum, yardımcım sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni doğrular zümresine kat» (Yûsuf sûresi, 12/101).

Fahrüddevle b. Büveyh'in Vefatı ve Oğlu Mecdüddevle'nin Hükümdar Olması

Fahrüddevle Ebû'l-Hasan Ali b. Rüknüddevle Ebû Ali el-Hasan b. Büveyh bu yılın şaban ayında (ağustos-eylül 977) Taberek kalesinde öldü. Ölüm sebebine gelince: Kızartılmış et yedikten sonra üzüm yemiş bu yüzden bağırsak ekfeksiyonuna yakalanmıştı. Daha sonra hastalığı giderek şiddetlenmiş ve sonunda ölmüştü. Öldüğünde hazinelerin anahtarları Rey'de oğlu Mecüddevle'nin annesinin yanındaydı. Kefen aradılar, fakat onu dahi bulamadılar. Deylemlilerin çıkardıkları karışıklıklar yüzünden şehre inmek çok zordu. Camiin kayyımından bir bez satın aldılar da onunla kefenlediler. Ordudaki karışıklıklar giderek arttığı için defnetmek mümkün olmadı, bu yüzden ceset kokuşuncaya kadar kaldı ve sonra defnedildi.

Fahrüddevle ölünce yerine oğlu Mecüddevle Ebû Tâlib Rüstem geçti Mecdüddevle bu esnada henüz dört yaşındaydı. Emirler onu tahta çıkardılar, kardeşi Şemsüddevle'yi de Irak sınırına kadar Karmîsîn ve Hemedân-diyarına tayin ettiler. Ülke yönetiminde baş vurulan makam Ebû Tâlib'in annesiydi. Herkes onun emirlerine göre hareket ediyordu, fakat onun da önünde Fahrüddevle'nin dostu Ebû Tâhir ve Ebû'l-Abbâs ed-Dabbî el-Kâfî vardı. Devleti onlar idare ediyordu.

Me'mûn b. Muhammed'in Vefatı ve Yerine Oğlu Ali'nin Geçmesi

Harezm ve Cürcâniye hâkimi Me'mûn b. Muhammed bu sene vefat etti. Onun ölümü üzerine devlet adamları oğlu Ali'nin etrafında toplandılar

ve ona bey'at ettiler. Babasına ait olan her yer onun eline geçti. Mahmûd b. Sebüktekin'e elçi gönderip kız kardeşine dünür oldu, Mahmûd da onu evlendirdi. Aralarında anlaştılar ve tek bir güç halinde birleştiler. Bu ittifak Ali'nin ölümüne kadar devam etti. Ali'nin ölümü üzerine yerine kardeşi Ebû'l-Abbâs Me'mûn b. Me'mûn geçti ve tahta yerleşti. O da sultan Mahmûd'a haber gönderip kız kardeşine dünür oldu. Mahmûd bu teklifi de kabul etti ve onu da evlendirdi. Ebû'l-Abbâs ile Mahmûd bu ittifak ve iş birliğini bir müddet daha devam ettirdiler.

Ebû'l-Abbâs'ın Mahmûd ile ilgili haberlerine 407 (1016-1017) yılı olayları arasında alâkalı yerde inşaallah tekrar yer verilecektir.

el-Alâ' b. Hasan'ın Ölümü ve Ondan Sonra Meydana Gelen Olaylar

Samsâmüddevle'nin Hûzistân'daki nâibi Ebû'l-Kâsım el-Alâ b. el-Hasan bu sene Asker-Mükrem'de vefat etti. Cesur ve kahraman bir insan ve iyi bir idareciydi. Samsâmüddevle, Ebû Ali b. Üstâz Hürmüz'ü bir miktar mal ile gönderdi, o da bunları Deylemliler arasında dağıttı. Daha sonra Cündey Sâbûr'a gitti ve Bahâüddevle'nin adamlarını oradan uzaklaştırdı. Burada Bahâüddevle'nin adamlarıyla bir çok savaşlar yaptı ve hepsini de kazandı. Türkleri de Hûzistân'dan uzaklaştırdı, onlar da Vâsıt'a döndüler, böylece bütün bu diyar Ebû Ali'nin hakimiyeti altına girdi. Vergi memurlarını (ummâl) tayin edip vergi topladı, ayrıca Bahâüddevle'ye mensup Türklere de mektup yazarak onları kendi tarafına çekmeğe çalıştı. Türklerden bir kısmı bu daveti kabul ederek onun yanına geldiler. Ebû Ali de onlara çok iyi davrandı. Ebû Ali'nin Hûzistân'a bağlı şehir ve kasabalardaki yönetimi bu şekilde devam edip gitti.

Daha sonra Ebû Muhammed b. Mükrem ve Türkler Vâsıt'tan geri döndüler. Ebû Ali onlarla savaşa hazırlandı. Aralarında bir kaç muharebe cereyan etti, fakat Türkler Deylemlilere karşı koyacak güçte değillerdi, bu yüzden tekrar Vâsıt'a döndüler. Tam bu sırada Bahâüddevle de Basra'dan el-Kantaratu'l-Beyzâ'ya hareket etti. Bunları inşaallah ileride zikredeceğiz.

Ali b. el-Müseyyeb'in Tevkif Edilmesi ve Daha Sonra Meydana Gelen Olaylar

el-Mukallid bu sene kardeşi Ali'yi tevkif etti.

Sebebine gelince : İkisinin adamları arasında Musul'da vuku bulan anlaşmazlıkları daha önce anlatmıştık. el-Mukallid Irak'ta yukarıda anlatı-

lan şeylerle meşgul oluyordu. Bir süre sonra başı tenhalaşıp Musul'a dönünce kardeşinin adamlarından intikam almağa karar verdi, fakat sonra korktu ve onu yakalamak için hileye baş vurdu. Deylemli ve Kürtlerden müteşekkil ordusunu huzuruna topladı, onlara Dakuka'ya gitmek istediğini söyledi ve kendine bağlı kalacaklarına dair yemin ettirdi. el-Mukallid'in evi kardeşinin evine bitişikti. Duvarı deldirip içeri girdi. Kardeşi sarhoştu, onu yakalayıp mahzene soktu ve tevkif etti. el-Mukallid karısına haber gönderip iki oğlu Karvaş ve Bedrân'ı yanına alıp diğer kardeşi el-Hasan olaydan haberdar olmadan önce Tekrit'e ulaşmasını emretti, kadın da söylenenleri yerine getirdi. Kadın Tekrit'e dört fersah uzaklıktaki Hille'de idi.

el-Hasan haberi duyunca kardeşinin çocuklarını tevkif etmek üzere derhal Hille'ye hareket etti, fakat onları bulamadı. Öte yandan el-Mukallid ise Musul'da kalıp Arap reislerine çağrıda bulunuyor ve onlara hil'atler veriyordu; bu sebeple yaklaşık iki bin süvari el-Mukallid'in yanında toplanmıştı. el-Hasan kardeşinin obasına gitti, kardeşi Ali'nin çocukları ve hanımları da yanındaydı. Onları el-Mukallid'e karşı savaşa çağırdı, yanlarında yaklaşık on bin kişi toplandı. el-Hasan, el-Mukallid'e elçi gönderip ona savaşı haber verdi, bunun üzerine el-Mukallid Musu'ldan ayrıldı. Aralarında sadece bir menzil kaldı ve el-Als'ın karşısında konakladı. Arapların ileri gelen simaları el-Mukallid'in yanına geldiler, fakat bir fikir üzerinde anlaşamadılar. Bir kısmı savaşı tavsiye ettiler ki, Rafî b. Muhammed b. Makn da bunlar arasındaydı. Garib b. Muhammed b. Makn ise kardeşiyle münakaşa edip akrabalık ilişkilerine düşünerek savaştan vaz geçilmesini tavsiye etti.

Onlar bu vaziyette iken el-Mukallid'e: «Kızkardeşin Ruheyle geldi, seninle görüşmek istiyor,» denildi. Bunun üzerine el-Mukallid hemen yola çıkıp onu karşılamaya gitti. Ruheyle kardeşi Ali'yi serbest bırakıncaya kadar el-Mukallid'in yanından hiç ayrılmadı. el-Mukallid, Ali'nin malını bir kat fazlasıyla geri verdi ve onu kurduğu çadırlarda konuk etti. Halk bunu duyunca çok sevindi. el-Mukallid ile Ali anlaştılar. Ali obasına dönerken el-Mukallid de Musul'a gitti ve kardeşi Ali'yi destekleyip ülkesini istilâ maksadıyla harekete geçtiği için hazırlıklarını tamamlayıp Ebû'l-Hasan Ali b. Mezyed el Esedî'nin üzerine yürüdü.

Ali hapishaneden çıkınca Araplar onun çevresinde toplandılar ve kardeşi el-Mukallid üzerine yürümesini tavsiye ettiler, o da derhal Musul üzerine yürüdü. el-Mukallid'in adamları burada bulunuyordu. Ali'ye şehri teslim etmek istemediler, fakat Ali şehre girdi. el-Mukallid bu durumu öğrenince kardeşi üzerine geri döndü. Yoldan geçerken Hille'deki kardeşi el-Hasan'a uğradı, el-Hasan onu karşıladı, ancak askerinin çok kalabalık ol-

duğunu görünce kardeşi Ali adına ondan korktu, el-Mukallid'e meseleye bir çözüm yolu bulmak için biraz beklemesini tavsiye etti, doğruca kardeşi Ali'nin yanına gitti ve ona: «el-A'ver (yani el-Mukallid) varıyla yoğuyla seninle savaşmak üzere geldi, halbuki senin hiçbir şeyden haberin yok» diyerek el-Mukallid'in askerinin zihinlerini bozmasını emretti. Bunun üzerine Ali de onun askerlerine mektuplar yazdı, fakat el-Mukallid mektupları ele geçirdi ve süratle Musul üzerine yürüdü. Kardeşleri Ali ve el-Hasan, el-Mukallid'i karşılayıp onunla barış yaptılar, böylece el-Mukallid Musul'a iki kardeşiyle beraber girdi.

Daha sonra Ali korkup geceleyin Musul'dan kaçtı, el-Hasan da onu takip etti. Aralarında elçiler gidip geldi, sonunda ikisinden birinin diğerinin olmadığı zamanda şehre girmesi şartıyla bir anlaşmaya vardılar. Bu anlaşmaya 389 (988) yılına kadar uydular.

Ali 390 (999-1000) yılında vefat etti ve yerine el-Hasan geçti. el-Mukallid yanında Benû Hafâce olduğu hâlde el-Hasan'ın üzerine yürüdü. el-Hasan Irak'a kaçtı, el-Mukallid onu takip ettiyse de yakalayamadı ve geri döndü.

el-Mukallid kardeşi Ali'nin ölümünden sonra işini sağlama bağlayınca Ali b. Mezyed el-Esedî'nin beldesi üzerine yürüdü ve ikinci defa olarak bu şehre girdi. Bunun üzerine İbn Meyzed, Mühezzibüddevle'ye sağındı. Mühezzibüddevle ikisinin arasına girdi ve anlaşmazlığı giderdi. el-Mukallid buradan Dakûkâ üzerine yürüdü ve orayı da ele geçirdi.

Cebrâil'in Dakûkâ'ya Hakim Olması

Cebrâil b. Muhammed bu sene Dakûkâ'ya hakim oldu. Cebrâil Bağdâd'daki ileri gelen İranlılar'dan biriydi. Batîha'da Mühezzibüddevle'nin hizmetinde bulunmuş, gazâ niyetiyle yanına büyük bir kalabalık toplamıştı. Silâh satın aldıktan sonra sefere çıktı ve yoldan geçerken Dakûkâ'ya uğradı. Burada el-Mukallid b. el-Müseyyeb'in şehri muhasara ettiğini gördü. Halkın kendisinden yardım istemesi üzerine Cebrâil onları himaye ve el-Mukallid'e karşı müdafaa etti.

Dakûkâ'da oraya yerleşip hakimiyet kurmuş iki Hristiyan vardı, bunlar halkı adetâ köle yapmak istiyorlardı. Bu yüzden Müslümanlardan bir grup toplanıp Cebrâil'in yanına gitmiş ve ona: «Sen gazâya çıkmak istiyorsun, fakat gayene ulaşıp ulaşmayacağını bilmiyorsun. Halbuki bizim başımızda bizi kul köle yapan ve bize tahakküm eden iki Hristiyan var. Şa-

yet yanımızda kalır ve bizi onların elinden kurtarırsan biz de sana yardımcı oluruz.» dediler. Bunun üzerine Cebrâil orada kalıp bu iki Hristiyanı tevkif etti, mallarını aldı ve durumunu kuvvetlendirdikten sonra rebiyülevvel ayında (mart-nisan 997) şehre hakim oldu ve iyice yerleşti. Halka adaletle ve güzellikle muamele etti. Değişen şartlar dolayısıyla orada ancak bir müddet kalabildi.

Daha sonra Dakûkâ'ya el-Mukallid hâkim oldu. Şehir ondan sonra da Muhammed b. Annâz'ın eline geçti, daha sonra de hakimiyeti Karvâş ele geçirdi. Onu Fahrüddevle Ebû Gâlib takip etti. Cerâil bu dönemde tekrar Dakûyâ'ya döndü. Kürt emirlerinden Mûsak b. Cekeveyh ile birleşti ve Fahrüddevle'nin âmillerini oradan uzaklaştırarak şehri ele geçirdi; fakat daha sonra Bedrân b. el-Mukalid üzerlerine yürüdü ve onları mağlûp ederek şehri geri aldı.

Çeşitli Olaylar

Ebû'l-Hasan Ali b. Mezyed bu sene Bahâüddevle'ye isyan etti. Bahâüddevle üzerine asker sevk etti, Ebû'l-Hasan da kaçıp hiç bir şekilde kendisine ulaşamayacakları bir yere gitti. Bahâüddevle daha sonra haber gönderip onunla arasını düzeltti ve Ebû'l-Hasan tekrar ona itaat arz etti.

Ebû'l-Vefâ Muhammed b. el-Mühendisî el-Hâsib bu sene vefat etti.

«İbn Batta» adıyla tanınan Ubeydullah b. Muhammed b. Hamrân Ebû Abdullah el-Ukberî el-Hanbelî de bu yılın muharrem ayında (ekim-kasım 997) vefat etti. 304 yılı şevval ayında (mart-nisan 917) doğmuştu. Zâhid, âbid ve âlim bir insandı, fakat rivayette zayıftı.

«İbn Sem'ûn» adıyla bilinen vâiz ve zâhid Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed b. İsmâil de bu sene zilkade ayında (kasım 977) vefat etmişti. Keramet ehlindendi, 300 (912-913) yılında doğmuştu.

Ebediyat, dil, darb-ı mesel ve diğer sahalarda pek çok eser vermiş olan allâme râvi el-Hasan b. Abdullah b. Saîd Ebû Ahmed el-Askerî de 9 şevval (13 Aralık 997) tarihinde ölmüştür.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN SEKİZİNCİ (M. 998) YILI OLAYLARI

Ebû'l-Kâsım es-Sîmcûrî'nin Nîsâbûr'a Dönmesi

Ebû Ali'nin kardeşi Ebû'l-Kâsım b. Sîmcûr'un Cürcân'a gittiğini ve orada kaldığını yukarıda anlatmıştık. Fahrüddevle ölünce Ebû'l-Kâsım onun oğlu Mecdüddevle'nin yanında kaldı, kardeşinin adamlarından büyük bir kısmı da onun yanında toplandı. O daha önce Şemsü'l-Meâlî'ye haber gönderip şehri kendisine teslim etmek üzere Nîsâbûr'dan gelmesi için davette bulunmuş, Şemsü'l-Meâlî de bu daveti kabul ederek onun yanına gitmişti, hattâ Cürcân'a kadar gelmişti; fakat Cürcân'da Ebû'l-Kâsım'ın oradan ayrıldığını gördü, bu sebeple o da Nîsâbûr'a geri döndü.

Öte yandan Fâik de Buhârâ'dan Ebû'l-Kâsım'a mektup yazıp onu Begtüzün'e karşı tahrik ediyor ve Horasân'a yürümesini ve Begtüzün'e olan düşmanlığı sebebiyle onu Horasân'dan uzaklaştırmasını emrediyordu. Bunun üzerine Ebû'l-Kâsım Cürcân'dan Nîsâbûr'a gitti ve İsferâyîn'e bir askerî birlik gönderdi. Burada Begtüzün'e bağlı kuvvetler vardı, onlarla savaşıp İsferayîn'den uzaklaştırdı. Ebû'l-Kâsım'ın adamları şehri istilâ ettiler. Ebû'l-Kâsım daha sonra Nîsâbûr' gitti ve rebiyülevvel ayında (mart 998) Nîsâbûr önlerinde Begtüzün ile karşılaştı. Aralarında şiddetli bir savaş oldu, sonunda Ebû'l-Kâsım mağlûp oldu ve adamlarından pek çok kişi öldürüldü ve esir alındı.

Ebû'l-Kâsım savaştan sonra Kûhistân'a gitti ve adamları kendisine katılıncaya kadar orada kaldı. Buradan Bûşenc'e gitti ve orayı ele geçirdi. Begtüzün de Ebûl'-Kâsım üzerine yürüdü, aralarında elçiler gidip geldi ve sonunda anlaşıp akraba oldular. Begtüzün sonra Nîsâbûr'a geri döndü.

Mahmûd b. Sebüktekin'in Nîsâbûr'u İstilâsı ve Oradan Geri Dönmesi

Mahmûd, kardeşiyle olan ihtilâfını halledip Gazne'ye hakim olmuştu. Daha sonra Belh'e geri döndüğünde Begtüzün'ün, yukarıda zikrettiğimiz

gibi, Horasân'a vali olduğunu gördü; bunun üzerine Emîr Mansûr b. Nûh'a mektup yazıp ona itaat arz ettiğini ve devletini müdafaa ettiğini zikrederek Horasân'ın kendisine verilmesini istedi. Emîr Mansûr cevâbî mektubunda Horasân'ı veremeyeceği için özür diliyor ve Tirmiz, Belh ve bunların gerisinde kalan Bust ve Herât'a bağlı yerleri almasını emrediyordu. Fakat Mahmûd buna razı olmadı ve isteğini tekrarladı. Emîr Mansûr bu defa hiç cevap vermedi. Mahmûd onun Horasân'ı vermeğe niyeti olmadığını kesin olarak anlayınca doğruca Nîsâbûr üzerine yürüdü. Begtüzün bu sırada Nîsâbûr'daydı. Mahmûd'un kendisine doğru yaklaştığını haber alınca Nîsâbûr'dan ayrıldı, bunun üzerine Mahmûd Nîsâbûr'a girip şehre hâkim oldu. Emîr Mansûr bu durumu öğrenince Buhârâ'dan Nîsâbûr'a gitti. Mahmûd da onun geldiğini duyunca Nîsâbûr'dan ayrılıp Merverrûz'a yöneldi. Râûl köprüsü yakınlarında karargâh kurup olayların nasıl gelişeceğini beklemeğe başladı.

Kûbûs'un Cürcân'a Dönüşü

Şemsü'l-Meâlî Kâbûs b. Veşmgîr bu sene Cürcân'a döndü ve şehri ele geçirdi. Fahrüddevle b. Büveyh, Cürcân ve Rey'e hakim olunca Cürcân'ı Kâbûs'a teslim etmek istemiş, fakat es-Sâhib b. Abbâd buna mani olmuş ve Cürcân'ı onun gözünde büyütmüştü. Bunun üzerine Fahrüddevle de bu fikrinden vaz geçmiş ve Horasân'daki dostluklarını da unutuvermişti. Böylece Fahrüddevle yüzünden bir çok yer Kâbûs'un elinden çıkmış ve hâkimiyeti sona ermişti.

Buraların onun elinden nasıl alındığını, Horasân'da nasıl kaldığını, Sâmânî hükümdarlarının ona yardım için birbiri ardından nasıl ordular sevkettiğini yukarıda görmüştük. Fakat Allah Taâlâ onun yeniden buralara hâkim olmasını takdir etmedi.

Sebüktekin Horasân'a vali olunca Kâbûs onun yanına gitmiş, Sebüktekin de ülkesine yeniden hakim olabilmesi için onunla beraber ordu sevketmeyi vaat etmişti. Sebüktekin sonra buradan Belh'e gitmiş ve hastalanıp ölmüştü.

Bu sene Fahrüddevle'nin ölümünden sonra Şemsü'l-Meâlî Kâbûs, İspehbüd Şehriyâr b. Şervîn'i Şehriyâr Dağı'na gönderdi. Burada Mecdüddevle b. Fahrüddevle'nin dayısı Rüstem b. el-Merzubân vardı. İkisi savaşa tutuştular, sonunda Rüstem mağlûp oldu ve İspehbüd Cebel-i Şehriyâr'ı istilâ ederek Şemsü'l-Meâlî adına hutbe okuttu. Bu arada Bâtî b. Saîd İsfendâriyye yöresindeydi ve Şemsü'l-Meâlî taraftarıydı. Bâtî b. Saîd buradan Âmül'e yürüdü, Âmül'de Mecdüddevle'nin askerleri vardı. Bâtî onları

buradan uzaklaştırarak Âmül'ü ele geçirip Kâbûs adına hutbe okuttu ve bu gelişmelerden onu da haberdâr etti.

Daha sonra Cürcân ahalisi Kâbûs'a mektup yazıp onu davet ettiler, Kâbûs da Nîsâbûr'dan kalkıp Cürcân'a gitti. Bu arada İspehbüd ile Bâtî b. Said de Cürcân'a gittiler. Burada Mecdüddevle'ye bağlı askerler vardı, onlarla karşı karşıya geçip savaş tutuştular. Mecdüddevle'nin ordusu mağlûp olup Cürcân'a kaçtı, fakat şehre varınca Kâbûs'un daha önce oraya gelen öncü birlikleriyle karşılaştılar. Mahv olacaklarına kesin gözüyle bakıyorlardı. Kâbûs'un adamları karşısında ikinci defa yenildiler, böylece üst üste mağlûp olmuş oldular. Şemsü'l-Meâlî bu yılın şaban ayında (ağustos 998) Cürcân'a girdi.

Mağlûp askerler Rey'e gelince ordu hazırlıklarını ikmal edip Rey'den Cürcân'a hareket etti ve şehri muhasara etti. Bu yüzden fiyatlar çok arttı, aynı şekilde askerler de sıkıntıya düştüler. Bir yandan sürekli yağan yağmur ve esen rüzgârlar onları perişan ediyordu. Sonunda ayrılıp gitmek zorunda kaldılar. Şemsü'l-Meâlî onları takip etti ve üzerlerine saldırdı. Muharebeye tutuştular, savaş Rey ordusunun mağlubiyetiyle sonuçlandı. Rey şehrinin ileri gelenlerinden çok sayıda şahıs esir düştü ve bunların çoğu öldürüldü. Şemsü'l-Meâlî daha sonra esirleri salıverdi ve Cürcân ve Esterâbâd arasındaki yerleri istilâ etti.

Daha sonra İspehbüd bağımsızlığını ilân etmeyi ve Kâbûs'tan ayrılmayı düşündü. Ele geçirdiği mal ve erzaka aldandı. Bunun üzerine ordu Rey'den ona karşı harekete geçti. Ordunun başında Mecdüddevle'nin dayısı el-Merzubân bulunuyordu. İspehbüd'u mağlûp ve esir ettiler. Ordu Merzubân'ın Mecdüddevle ile arası iyi olmadığı için: «Şemsü'l-Meâlî'yi isteriz.» diye bağırıp çağırdı, Merzubân da durumu Şemsü'l-Meâlî'ye yazdı. el-Cibâl bölgesi böylece tamamen Cürcân ve Taberistân topraklarına katıldı, Şemsü'l-Meâlî de oğlu Menûçehr'i buraya vali tayin etti. Rûyân ve Sâlûs'u da ele geçiren Kâbûs, Yemînüddevle Mahmûd'a haber gönderip bir takım hediyeler takdim etti ve onunla barış yaptı. Mahmûd ile Kâbûs bu şekilde ittifak akdettiler.

Bahâüddevle'nin Vâsıt'a Yürümesi ve Meydana Gelen Olaylar

Vâsıt'ta bulunan Ebû Ali b. İsmâil bu sene tekrar Bahâüddevle'nin emrine girdi, ona vezir oldu ve işlerini idare etti. Bahâüddevle'ye, Ebû Muhammed b. Mükrem'in ve yanındaki askerlerin yardımına gitmesini tavsiye etti, o da kabul etti. Dar ve zor geçitlerden giderek el-Kantaratu'l-Beyzâ (Ak köprü)'da karargâh kurdu. Ebû Ali b. Üstâz Hürmüz ve askerleri sebatla karşı koydular, aralarında bir çok savaşlar oldu.

Olaylar Bahâüddevle'nin aleyhine gelişti. Yiyecek bulmakta zorluk çekti ve Bedr b. Hasanaveyh'ten yardım istedi. Bedr onun isteklerinin ancak bir kısmını karşıladı, bu yüzden Bahâüddevle tehlikeyle burun buruna geldi. Ebû Ali b. İsmâil'in düşmanları üzerine saldırdı, neredeyse çullanıp yakalayacaklardı; fakat tam bu sırada, ileride zikredileceği üzere, Bahtiyâr'ın iki oğlunun meselesi ve Samsâmüddevle'nin öldürülmesi olayı zuhur etti. Böylece Bahâüddevle hiç beklemediği bir şekilde feraha kavuştu, Ebû Ali meselesi halledildi, dirlik ve düzenlik onun çevresinde gerçekleşti. Bu konudaki açıklamalar inşaallah ileride yapılacaktır.

Samsâmüddevle'nin Öldürülmesi

Samsâmüddevle b. Adududdevle bu sene zilhicce ayında (kasım-aralık 998) öldürüldü.

Sebebine gelince:

Deylemlilerin kalabalık bir topluluk Samsâmüddevle'ye karşı cephe almış ve ondan soğumuştu, çünkü O Deylemlilerin kontrol edilip gözden geçirilmesini ve nesebi sahih olmayanların ordudan atılmasını emretmiş ve bu yüzden yaklaşık bin kişi ordudan kovulmuştu. Bunlar şaşkın bir hâlde ne yacaklarını bilmez bir vaziyette kaldılar.

Tam bu sırada bir kalede tutuklu olan İzzüddevle Bahtiyâr'ın iki oğlu Ebû Nasr ve Ebû'l-Kâsım burada kendilerine nezaret eden şahsı aldatıp kaçtılar ve çeşitli Kürt kabilelerinden asker topladılar. Bu haber ordudan atılan Deylemlilere ulaşınca hemen onların yanına geldiler, doğruca Errecân üzerine yürüdüler ve Errecân önünde toplandılar. Samsâmüddevle hayretler içinde kaldı, yanında kendisine yardım edecek kimse de yoktu.

Ebû Ca'fer Üstâz Hürmüz Fesâ'da oturuyordu. Yanındakilerden biri mallarını oradaki askerlere dağıtıp Samsâmüddevle'nin yanına gitmesini ve onu alıp Ahvâz'da bulunan askerlerinin yanına götürmesini tavsiye etti ve eğer bunu yapmayacak olursa başına gelecekleri düşünmesini söyleyerek tehdit etti; fakat o cimrilik etti, bunun üzerine de askerler ona karşı ayaklandılar, evini yağmalayıp kaçtılar. Ebû Ca'fer saklandı, fakat yakalanıp Bahtiyâr'ın iki oğlunun yanına getirildi ve hapse atıldı. Daha sonra bir yolunu bulup kurtuldu.

Samsâmüddevle'ye gelince, adamları ona askerleri ve kendisini koruyacak şahıslar yetişinceye kadar Şîrâz kapısı önündeki kaleye çıkıp saklanmasını tavsiye ettiler. Samsâmüddevle de bu tavsiye üzerine kaleye çıkmak istedi, fakat kale müstahfızı bırakmadı. Yanında üç yüz kişi vardı,

bunlar ona: «Yapılacak en doğru iş bizim seni ve anneni alıp Ebû Ali b. Üstâz Hürmüz'ün yanına götürmemizdir.» dediler. Bazıları da Kürtlerin yanına gidip onları yanına alarak korunmayı tavsiye ettiler. Samsâmüddevle bu tavsiyeye uyarak hazine ve mallarını yanına alıp onlarla beraber yola çıktı, fakat yanındakiler onun hazine ve mallarını yağmaladılar. Kendisini de yakalamak istediler, fakat o kaçıp Şîrâz'a iki merhale uzaklıktaki ed-Dûdmân'a gitti.

Ebû Nasr b. Bahtiyâr bu haberi duyunca Şîrâz'a hareket etti. ed-Dûdmân'ın Tâhir adındaki reisi Samsâmüddevle'nin üzerine hücum edip onu yakaladı, Ebû Nasr b. Bahtiyâr da gelip Samsâmüddevle'yi ondan aldı ve zilhicce ayında (kasım-aralık 998) öldürdü. Kafası kesilip Ebû Nasr'ın önüne getirilince: «Bu senin babanın açtığı bir çığırdı.» dedi, yani Adududdevle'nin Bahtiyâr'ı öldürdüğünü hatırlattı.

Samsâmüddevle'nin ömrü otuz beş yıl yedi aydır. Fars'daki emîrlik müddeti ise dokuz yıl sekiz gündü. Yumuşak ve güzel huylu bir insandı. Annesine gelince, o da Deylemli bir kumandana teslim edildi, o da onu öldürüp kendi evinde üzerine bir seki yaptı. Bahâüddevle Fars'a hakim olunca onu oradan çıkartıp Büveyhoğulları türbesine defnetti.

İbnü'l-Vessâb'ın Kaçması

«İbnü'l-Vessâb» adıyla tanınan Ebû Abdullah b. Ca'fer bu sene hilâfet sarayında tutuklu olduğu yerden kaçtı.

Bu adam neseben et-Tâi' Lillâh'a yakındı. et-Tâi' Lillâh hal' edilince İbnü'l-Vessâb kaçıp Mühezzibüddevle'nin yanına gitti. el-Kâdir Billâh, Mühezzibüddevle'ye haber gönderip onu oradan uzaklaştırdı, o da buradan Medâin'e gitti. el-Kâdir Billâh da ondan haber alınca yakalatıp hapse attırdı. İşte bu sene hapishaneden kaçtı ve Gîlân'a giderek kendisinin et-Tâi' Lillâh olduğunu iddia etti, bildiği hilâfet meselelerini anlattı. Gîlân reisi Muhammed b. el-Abbâs onu evlendirdi, destekledi ve onun adına davette bulundu. Diğer yörelerin halkı da ona itaat arz etti. Âdetleri olduğu üzere mahsullerinin onda birini ona verdiler.

İbnü'l-Vessâb'a itaat eden bu yöre halkından bir topluluk hacca gitmek gayesiyle Bağdâd'a geldiler. el-Kâdir Billâh onları huzuruna getirtip İbnü'l-Vessâb'ın gerçek hüviyetini onlara açıkladı, ellerine de bu hususu açıklayan bir mektup verdi; fakat bunlar İbnü'l-Vessâb'a hiç zarar vermediler. Gîlân ahalisi Kadı Ebû'l-Kâsım b. Kecc'e inanırdı; bu sebeple Bağdâd'dan ona bu meseleye açıklık getiren mektuplar yazıldı, bunun üzerine Ebû Abdullah'ı oradan uzaklaştırdılar.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Bedr b. Hasanaveyh'in durumu kuvvetlendi, şeref ve itibarı arttı. Halife Divanı tarafından kendisine «Nâsıruddîn veddevle» lakabı verildi. Harameyn'de çok sadaka dağıtırdı. Hacılara eziyet etmesinler, yol kesmesinler ve adamlarının fenalık yapmasına mani olsunlar diye Mekke yolundaki Araplara pek çok haraç verirdi. Bu sebeple mevki ve itibarı arttı, adı sanı her tarafa yayıldı.

Ebû Ali b. Ebû'r-Reyyân bu sene Vâsıt'da vezirliğe nezaret etti.

Ebû'l-Kâsım Abdülaziz b. Yûsuf el-Cekkâr da bu sene öldü.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ SEKSEN DOKUZUNCU (M. 998-999) YILI OLAYLARI

Emîr Mansûr b. Nûh'un Tevkif Edilmesi ve Yerine Kardeşi Abdül-Melik'in Geçmesi

Buhârâ ve Mâverâünnehr'e hakim olan Sâmânî hükümdarı Mansûr b. Nûh bu sene yakalanıp tevkif edildi ve yerine kardeşi Abdülmelik geçti.

Sebebine gelince :

Yukarıda anlatıldığı gibi, Mahmûd b. Sebüktekin Horasân'da bulunan Begtüzün üzerine yürümüş ve Nîsâbûr'dan Merve'rrûz'a dönmüştü. Mahmûd buraya gelince Begtüzün doğruca Serahs'ta bulunan Emîr Mansûr'un yanına gidip ona iltihak etmiş, fakat ondan umduğu ilgi ve iyiliği görmemişti. Begtüzün bu durumdan Fâik'e şikayetçi oldu, Fâik de ondan fazlasıyla şikayet etti ve Emîr Mansûr'u hükümdarlıktan azletmeğe ve yerine kardeşini geçirmeğe karar verdiler. Askerlerin ileri gelenleri de onların bu kararına katılmışlardı. Begtüzün, Emîr Mansûr'u Mahmûd'a karşı alacakları tedbirleri görüşmek üzere yapacakları bir toplantıya çağırdı. Onunla bir araya gelir gelmez yakalayıp tevkif ettiler. Begtüzün gözlere mil çeken şahsa emîr verip Emîr Mansûr'un gözlerini kör etti. Ne Allah'tan korktu ve ne de efendilerinin iyiliklerini dikkate aldı. Yerine henüz küçük bir çocuk olan kardeşi Abdülmelik'i tahta çıkardılar.

Mansûr'un hükümdarlık müddeti bir yıl yedi aydı.

Bu olay üzerine halk birbirine girdi. Mahmûd, Fâik ve Begtüzün'e haber gönderip bu davranışlarından dolayı onları kınadı, yaptıkları işi hoş görmediğini ifade etti ve onlarla karşı karşıya gelmek hususundaki cesareti arttı. Bağımsız bir hükümdar olmayı aklına koydu ve Fâik ve Begtüzün ile çarpışmak gayesiyle üzerlerine yürüdü.

Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin'in Horasân'ı istilâ Etmesi

Emîr Mansûr tevkif edilince Mahmûd derhal Fâik ve Begtüzün üzerine yürüdü. Abdülmelik b. Nûh da onlarla beraberdi. Mahmûd'un harekete

geçtiğini öğrenince doğruca onu karşılamaya çıktılar. Cemaziyülevvelin sonunda (19 Mayıs 999) Merv'de karşılaştılar. Akşama kadar süren çok çetin bir savaş oldu, sonunda Begtüzün, Fâik ve maiyyetlerindekiler mağlûp oldular.

Abdülmelik ve Fâik Buhârâ'ya, Begtüzün ise Nîsâbûr'a gittiler Ebû'l-Kâsım b. Sîmcûr ise Kûhistân'a gitmişti. Mahmûd kendilerine yeni askeri birlikler katılmadan ve sayıları artmadan önce Begtüzün ve Ebû'l-Kâsım'ın üzerine yürümeyi düşündü, bu maksatla Tûs'a gitti. Begtüzün bu arada ondan korkup Cürcân'a yöneldi, Mahmud da en büyük emîr ve kumandanı olan Arslan Câzib'i büyük bir orduyla onun peşine gönderdi. Arslan Câzib Cürcân'a varıncaya kadar Begtüzün'ü takip etti ve sonra geri döndü. Mahmûd sonra onu Tûs'da kendine vekil tayin edip Herât üzerine yürüdü.

Begtüzün Mahmûd'un Nîsâbûr'dan ayrıldığını duyunca Nîsâbûr'a geri döndü ve şehri ele geçirdi. Bunun üzerine de Mahmûd onun üzerine yürüdü. Begtüzün bu defa Mahmûd'un önünden deve kuşu gibi kaçtı, Merv'e uğrayıp şehri yağmaladı ve oradan Buhârâ'ya gitti. Mahmûd böylece Horasân'a tamamen hâkim olarak Sâmânîlerin adını Horasân topraklarından sildi. Orada Halife el-Kâdir Billâh adına hutbe okuttu. O güne kadar burada el-Kâdir adına hutbe okunmamıştı, yalnızca et-Tâi' Lillâh adına okunuyordu. Mahmûd bu surette tek başına bağımsız bir hükümdar oldu

Bu Allah'ın bir kanunudur; hükümdarlığı dilediğine verir ve dilediğinden alır.

Mahmûd, Horasân orduları kumandanlığına kardeşi Nasr'ı tayin etti ve onu Nîsâbûr'da görevlendirdi. Sîmcûrîler burayı nasıl Sâmânîler adına idare ediyorduysa Nasr da aynı şekilde Mahmûd adına idare edecekti. Kendisi ise babasının karargâh ve merkezi olan Belh'e gitti, burayı başkent yaptı. Horasân'ın çevresindeki hükümdarlar-meselâ Cüzcân'a sahip olan Ferîgûnoğulları gibi- Sultan Mahmûd'a itaat arzetmek üzere anlaştılar ki ileride inşaallah onlardan bahsedeceğiz. Bunlar arasında Garşistân hâkimi Şâr Şâh'ı zikredebiliriz.

Burada Şâr Şâh hakkında biraz bilgi verelim. **Şâr** bir lakaptır, Garşistân diyarına sahip olan herkese **Şâr** lakabı verilirdi; tıpkı İran hükümdarlarına **Kisrâ**, Rum hükümdarlarına **Kayser** ve Habeş hükümdarlarına da **Necâşî** denildiği gibi. Şâr Ebû Nasr hükümdarlıktan ayrılarak bu makamı oğlu Şâh'a teslim etmişti. Şâh ahmak ve aptal biriydi, babası Ebû Nasr hükümdarlığı bırakıp ilimle uğraşmağa ve alimlerle düşüp kalkmağa başlamıştı.

Ebû Ali b. Sîmcûr, Emîr Nûh'a karşı isyan edince, Emîr Nûh Garşistân'a asker gönderip orayı muhasara etti ve Şâh Şâr ile babası Ebû Nasr'ı

oradan uzaklaştırdı, bunlar da başka bir vilâyetlerinde bulunan müstahkem bir kaleye gidip oraya sığındılar. Sebüktekin Emîr Nûh'un yardımına gelinceye kadar bu kalede kaldılar, Sebüktekin gelince de onun yanına gittiler ve Ebû Ali'ye karşı ona yardım ettiler, sonra da ülkelerine döndüler. Daha sonra Yemînüddevle Mahmûd Horasân'a hakim olunca ona itaat arzetti ve adına hutbe okuttular.

Yemînüddevle bilâhare Hindistân'a cihada çıkmak istemiş ve bu maksatla asker toplamıştı. Şâh Şâr'a da mektup yazıp onu kendisiyle beraber cihada katılmağa davet etti, fakat Şâr Şâh bu davete katılmadı ve ona karşı isyan etti. Sultan Mahmûd gazâdan dönünce Şâr Şâh'ın ülkesini ele geçirmek üzere bir ordu sevketti. Gazneli ordusu Şâr Şâh'ın ülkesine girince babası Ebû Nasr ondan emân diledi, bu isteği kabul edildi ve Yemînüddevle'nin huzuruna götürüldü. Yemînüddevle ona ilgi gösterdi. Ebû Nasr oğlunun yaptığı saygısızlıktan ve ona karşı gelmesinden dolayı özür diledi. Yemînüddevle de ona ölünceye kadar Herât'ta rahat ve huzur içinde oturmasını söyledi. Ebû Nasr 402 (1011-1012) yılında öldü.

Şâr Şâh ise Ebû Ali karşısında kaçıp sığındı kaleye gitti ve orada kaldı. Malları ve adamları da yanındaydı. Yemînüddevle'nin ordusu onu saklandığı bu kalede kuşattı ve mancınıklar kurup taş yağmuruna tuttu. Gece gündüz savaşı sürdürdüler. Kalenin surları yıkılınca askerler kaleye tırmandılar. Şâr Şâh öleceğini anlayınca emân diledi, fakat askerler savaşa devam ediyorlardı. Esir alınıncaya kadar savaş devam etti. Nihayet Şâr Şâh esir alınıp Yemînüddevle'nin yanına gönderildi. Dövülerek cezalandırıldı, sonra da ölünceye kadar hapse atıldı. Şâr Şâh babasından önce ölmüştür.

el-Ezherî'nin, Arap dili hakkındaki **«et-Tehzîb»** adlı eserinin bir kaç cildinde onun yazısını gördüm. Bu ciltlerden birinde şu satırlar vardı:

«Muhammed b. Ahmet b. el-Ezherî der ki: "Şâr Ebû Nasr bu cüzü başından sonuna kadar bana okudu ve eliyle: 'Hiçbir hata yoktur.' diye not düştü." Bu da onun Arapçayla meşgul olduğuna ve Arapçayı bildiğine delâlet eder. el-Ezherî gibi bir şahısla dost olan ve onun kitabı **«et-Tehzîb'i»** okuyan elbette faziletli bir insan olur.

Sâmânîler Devletinin Yıkılması ve Türklerin Mâverâünnehr'e Hakim Olmaları

Sâmânoğulları Devleti bu sene Mahmûd b. Sebüktekin ve Türk hakanı Şemşüddevle Ebû Nasr Ahmed b. Ali İlig Han tarafından yıkıldı.

Mahmûd, yukarıda anlatıldığı gibi, Horasân'a hakim olmuştur. Mâverâünnehir ise Abdülmelik b. Nûh'un elindeydi. Abdülmelik, Mahmûd karşısında mağlûp olunca Buhârâ'ya gitmiş ve orada Fâik, Begtüzün ve büyük emîrlerle ittifak yapmıştı. Böylece cesaretleri arttı ve asker toplamağa başladılar, sonra da Horasân'a geri dönmeğe karar verdiler. Tesadüfen de bu yılın şaban ayında (temmuz-ağustos 999) ölünce müttefiklerin durumu zayıflamış ve cesaretleri kırılmıştı, çünkü Fâik onların sıkıntıya düştükleri zaman başvurdukları nüfuzlu bir sîmâ idi. Fâik, Nûh b. Nasr'ın azatlı hadımlarından biriydi.

İlig Han onların bu ittifakından haberdâr olunca Türklerle Buhârâ üzerine yürüdü. Abdülmelik'e dostluk ve sevgi gösterdi, gururunu okşadı. Abdülmelik de onun bu davranışında samimî olduğunu zannetti, ona karşı hiç bir korunma tedbiri almadı. Begtüzün ve diğer büyük emîr ve kumandanlar da onu karşılamağa çıktılar. Bunlar İlig Han'ın yanında toplanınca hepsini yakalattı, yoluna devam ederek 10 Zilkade 398 (23 Ekim 999) Salı günü Buhârâ'ya girdi. Abdülmelik sayıca azlığından dolayı ona karşı ne yapacağını bilmedi ve saklanmak zorunda kaldı. İlig Han hükümet konağına indi, Abdülmelik'i yakalamak için casuslar gönderdi ve nihayet onu yakalayarak Erkend'de hapishaneye attı ve Abdülmelik burada öldü.

Abdülmelik son Sâmânî hükümdarıydı, Sâmânîler Devleti onun elinde sona erdi. Sanki dün böyle bir devlet yoktu, böylece Sâmânîler de kendilerinden önceki devletler gibi tarihe karıştılar. Bunda hiç şüphesiz akıl sahipleri için ibret alınacak şeyler vardır.

Ondan önce hükümdar olan kardeşi Ebû'l-Hars Mansûr b. Nûh, diğer kardeşleri Ebû İbrâhim, İsmâil ve Ebû Ya'kûb b. Nûh amcaları Ebû Zekeriyyâ ile Ebû Süleyman ve Sâmânî ailesinin diğer fertleri de kendisiyle birlikte hapsedildiler. Her biri ayrı ayrı hücrelere konuldu.

Sâmânoğulları devleti Hulvân sınırından Mâverâünnnehr'deki Türk topraklarına kadar uzanan geniş bir alana yayılmış ve geniş bir araziyi kaplamıştı. Adalet ve iyi idare bakımından en güzel devletlerden biriydi.

Hükümdar Abdülmelik'in nesebi şöyleydi: Abdülmelik b. Nûh b. Mansûr b. Nûh b. Nasr b. Ahmed b. İsmâil. Bunların hepsi de hükümdar olmuşlardı. Bu şecerede adı geçmeyen hükümdarları da Sâmânoğulları hanedanına mensuptur. Adı geçen kardeşi Mansûr b. Nûh'dan önce hükümdar olan Abdülmelik b. Nûh b. Nasr da onlardandı. Aynı şekilde hükümdarlığı sırasında devletin yıkıldığı son Sâmânî hükümdarı Abdülmelik'in kardeşi olan Mansûr b. Nûh b. Mansûr da Sâmânîler'dendi ve ondan önce hükümdar olmuştu.

Bahâüddevle'nin Fars ve Hûzistân'a Hakim Olması

Ahvâz'da Ebû Ali b. Üstâz Hürmüz'ün maiyyetinde bulunan Deylemliler bu sene Bahâüddevle'nin emrine girdiler.

Sebebine gelince :

Bahtiyâr'ın iki oğlu, yukarıda anlatıldığı gibi, Samsâmüddevle'yi öldürüp Fars diyarına hakim olmuşlar ve durumu bir mektupla Ebû Ali b. Üstâz Hürmüz'e bildirmişlerdi. Mektupta ayrıca ona olan itimadlarını ve ondan gördükleri yardımı anlatarak yanında bulunan Deylemlilerden kendileri için yemin almasını, bulunduğu yerde beklemesini ve Bahâüddevle'ye karşı savaşa hazırlanmasını emrediyorlardı; fakat Ebû Ali daha önce onların kardeşlerine yaptığı şeylerden dolayı korktu, yanında bulunan Deylemlileri topladı ve ne yapması gerektiğini onlara danıştı. Deylemliler Bahtiyâr'ın oğullarına itaat etmeyi ve Bahâüddevle ile savaşa girmeyi tavsiye ettiler. Ebû Ali bu fikre katılmadı, Bahâüddevle ile haberleşip onun tarafına geçmeyi uygun buldu ve onlara yemin ettirmeyi düşündü. Deylemliler: «Biz Türklerden korkarız, sen bizimle onlar arasında olanları bilirsin.» dediler. Ebû Ali onlara bir cevap veremedi, Deylemliler de dağılıp gittiler.

Bahâüddevle, Ebû Ali'ye haber gönderip onu kendi tarafına geçmeğe çağırdı, kendisine ve yanındaki Deylemlilere emân vereceğini ve ihsanda bulunacağını ifade etti. Aralarında elçiler gidip geldi. Bahâüddevle: «Sizin ve benim intikam alacağımız şahıslar kardeşimin katilleridir. Onun intikamını almak için yapacağımız teşebbüste sizin geri kalmanız için hiç bir haklı sebep yoktur:» dedi ve Deylemlileri kendini desteklemeğe çağırdı. Bunun üzerine Deylemliler onun emrine girmeyi kabul ettiler, ileri gelen adamlarını Bahâüddevle'nin yanına gönderip ona kendilerine bir zarar gelmeyeceğine dair yemin ettirdiler ve teminat aldılar. Sûs'de ikamet eden arkadaşlarına da mektup gönderip durumu bildirdiler.

Bahâüddevle ertesi gün Bâbü's-Sûs'a hareket etti; Oradakilerin de kendi emrine gireceğini umuyordu, fakat onlar Bahâüddevle'yi silâhla kaşıladılar ve benzeri görülmemiş tarzda şiddetli bir savaşa tutuştular. Bunun üzerine Bahâüddevle'nin canı sıkıldı. Adamları ona: «Haklarında sû-i zanda bulunulmasın diye barıştan önce şiddetli bir şekilde savaşmak Deylemlilerin adetlerindedir.» dediler. Deylemliler daha sonra savaştan vazgeçip kendilerine bir zarar gelmeyeceğine dair yemin ettirmek üzere birini gönderdiler ve Bahâüddevle'nin hizmetine girdiler. İki ordu birlikte Ahvâz üzerine yürüdüler. Ebû Ali b. İsmâil, Ahvâz ile ilgili meseleleri karara bağladı, iktaları Türklerle Deylemliler arasında dağıttı. Bilâhare Râmhürmüz'e gittiler, burayı ve Errecân ile Hûzistân diyarındaki diğer şehirleri ele geçirdiler.

Ebû Alî b. İsmâil Şîrâz üzerine yürüdü ve şehir dışında karargâh kurdu, Bahtiyâr'ın iki oğlu adamlarıyla onun karşısına dikildi ve muharebeye tutuştular. Savaş şiddetlenince Bahtiyâr'ın oğullarının yanındaki askerlerden bir kısmı Ebû Alî'nin tarafına geçtiler. Ebû Alî'nin adamlarından bir kısmı şehre girip: «Bahâüddevle'yi isteriz.» diye bağırdılar. Nakîb Ebû Ahmed el-Mûsevî de Şîrâz'da idi. Bahâüddevle'nin elçisi sıfatıyla Samsâmüddevle öldürülünce de Şîrâz'da bulunuyordu. Bahâüddevle lehindeki sloganları duyunca fethin tamamlandığını zannetti ve doğruca camiye gidip -O gün de Cuma idi- hutbeyi Bahâüddevle adına okuttu.

Daha sonra Bahtiyâr'ın iki oğlu geri döndü, adamları da ona katıldılar. Nakîb korkup saklandı. Onu bir seleye koyup Ebû Alî'nin yanına götürdüler. Bahtiyâr'ın çocuklarına bağlı olan Ebû Alî'nin yanına giderek ona itaat arzettiler. Bunun üzerine Ebû Alî Şîrâz'ı ele geçirdi, Bahtiyâr'ın çocukları kaçtı. Ebû Nasr'a gelince; o Deylem diyarına vardı. İkincisi, yani Ebû'l-Kâsım ise önce Bedr b. Hasanaveyh'in yanına, daha sonra da Batîha'ya gitti.

Ebû Alî Şîrâz'a hakim olunca, Bahâüdddevle'ye mektup yazıp fethi müjdeledi, bunun üzerine Bahâüddevle hemen Şîrâz'a gitti ve şehre girdi. Şîrâz'da yerleşince ed-Dûdmân köyünün yağmalanmasını ve yakılmasını emretti. Şîrâz halkından orada bulunan herkesi öldürdü ve onların kökünü kazdı. Kardeşi Samsâmüddevle'nin cesedini çıkarıp kefenini yeniletti ve cenazesini Şîrâz'daki türbeye nakledip oraya defnetti. Ebû'l-Feth Üstâz Hürmüz'ün kumandasındaki bir orduyu Kirmân'a seyketti, Ebû'l-Feth de orayı ele geçirip bir şahsı Bahâüddevle adına nâib tayin etti.

— Allah rahmet eylesin — Vezir Ebû Şucâ'ın zeylindeki konuların sonuncusu buraya kadardır.

Bâdis'in Zenâta Kabilesi Üzerine Yürümesi

Bu yılda İfrîkıyye hükümdarı Bâdîs b. Mansûr nâibi Muhammed b. Ebû'l-Arab'a gerekli hazırlıkları yapıp çok sayıda asker toplamasını ve Zenâta kabilesi üzerine yürümeğe hazır olmasını emretti.

Sebebine gelince :

Amcası Yattûfet Bâdîs'e mektup yazıp «el-Kırtâs» lakabıyla anılan Zîrî b. Atıyye -ki daha önce adı geçmişti-'nin kendisiyle savaşmak gayesiyle Tâhert'e gelip karargâh kurduğunu bildirmiş, bunun üzerine Bâdîs de Muhammed'e derhal Zîrî'ye karşı karekete geçmesi için emir vermişti. Muhammed bunun üzerine büyük bir orduyla yola çıkıp Uşeyr'e kadar

geldi. Bâdîs'in amcası Hammâd b. Yûsuf oradaydı, Bâdîs Uşeyr'i ona ikta etmişti. Hammâd da onunla beraber yola çıktı, birlikte Tâhert'e geldiler, burada Yattûfet ile birleştiler. Zîrî b. Atıyye ile aralarında büyük bir savaş oldu.

Hammâd'ın askerleri maaş ve ücretlerinin azlığından dolayı ondan hoşlanmıyorlardı, bu yüzden çarpışmalar şiddetlenince bozulup geri çekildiler. Onları büyük bir kalabalık izledi. Muhammed b. Ebû'l-Arab halkı geri çevirmek istediyse de muvaffak olamadı, böylece tam anlamıyla mağlûp oldular. Zîrî b. Atıyye onların mallarını, teçhizatlarını, silâhlarını ele geçirdi, askerler de Uşeyr'e geri döndüler.

Bozgun haberi Bâdîs'e ulaşınca hemen harekete geçti; Tubna'ya yaklaşınca Fülfül b. Saîd'i yakalamak için adam gönderdi, Fülfül korktu ve haber gönderip özür diledi, ayrıca Tubna şehrini kendisine ikta edeceğine dair bir ahidnâme istedi. Bâdîs de onun için bir ahidnâme yazdı. Bâdîs sonra yoluna devam edip oradan uzaklaşınca Fülfül Tubna şehri üzerine yürüdü, şehrin çevresini ele geçirdi ve oradan Bâğâye üzerine yürüdü, burayı muhasara altına aldı. Bâdîs ise Uşeyr istikametinde yola devam ediyordu. Zîrî b. Atıyye, Bâdis'in yaklaştığını öğrenince Tâhert'e gitti, Bâdîs de onu takip etti. Zîrî Arapların arasına kaçtı, Bâdîs onun buradan ayrıldığını duyunca amcası Yattûfet'i Uşeyr'e vali tayin etti ve ona mal ve silâh verip Uşeyr'e geri döndü.

Fülfül b. Said'in yaptıkları Bâdîs'in kulağına gidince onun üzerine asker sevketti. Yattûfet, amcaları ve amcalarının çocuklarıyla beraber kaldı. Bâdîs yanlarından uzaklaşır uzaklaşmaz Yattûfet'e isyan ettiler ve ona karşı cephe aldılar. Mâksen, Zâvî ve diğerleri de bunlar arasındaydı. Yattûfet'i yakaladılar, yanındaki bütün malları ele geçirdiler. Yattufet daha sonra onların elinden kaçıp Bâdîs'in yanına döndü. Fülfül b. Saîd'e gelince: o çarpışmak gayesiyle üzerine gönderilen orduyla karşılaştı; onlarla muharebe edip bozguna uğrattı, bir kısmını öldürdükten sonra oradan Kayravân'ı ele geçirmek üzere hareket etti. Tam bu sırada Bâdîs de Bâğâye üzerine yürüdü. Ahâli Bâdîs'i karşılayıp Fülfül ile çarpışmaktan dolayı başlarına gelen felâketleri anlattılar, çünkü Fülfül onları kırk beş gün kuşatmıştı. Bâdîs onlara teşekkür edip ihsanlar vaat etti, sonra Fülfül'ü yakalamak için yola çıktı ve «Mermecenne» denilen yere vardı. Fülfül de Zenâta kabilesi mensuplarıyla Berberîlerden müteşekkil büyük bir kalabalıkla Mermecenne'ye gitmişti. Yanındaki her şahıs Bâdîs ve ailesine karşı kin ve intikam hisleriyle doluydu. Ağlân vadisinde karşı karşıya geldiler, aralarında benzeri görülmemiş bir savaş cereyan etti. Savaş uzun süre devam etti, her iki taraf da sabırla savaşı sürdürdü. Nihayet Allah Taâlâ Bâdîs ve Sanhâce'ye yardım etti, Berberîler ve Zenâta kabilesi korkunç bir mağlû-

biyete uğradılar. Fülfül de çok fena hâlde bozguna uğradı. Berberîlerden ölenler hariç Zevile'ye mensup dokuz bin kişi öldürüldü. Bâdîs sarayına döndü, Kayrevân halkı da büyük bir sıkıntıdan kurtulup sevindi; çünkü onlar Fülfül'ün kendi üzerlerine gelmesinden korkuyorlardı.

Daha sonra Bâdîs'in amcaları Fülfül'e katıldılar, Bâdîs'e karşı onun saflarında yer aldılar. Bâdîs bu durumdan haberdar olunca üzerlerine yürüdü, «Kasru'l-İfrîkî» denilen yere varınca amcalarının Fülfül'den ayrıldıklarını duydu, böylece Fülfül'ün yanında sadece Mâksen b. Zîrî kalmıştı. Bu hadise 390 yılının başında (aralık 999) vuku bulmuştu.

el-Hakim'in Trablusgarb'a Hakim Olması ve Trablusgarb'ın Daha Sonra Tekrar Bâdîs'in Eline Geçmesi

Bâdîs'in Trablusgarb'da bir nâibi vardı. Mısır Fâtımî halifesi el-Hakim Biemrillâh'a mektup yazıp Trablus'u teslim etmek ve kendisine katılmak istediğini bildirdi. el-Hâkim de Berka bölgesinin mütevellisi olan Hadım Ya'nis es-Sıkıllî'yi Trablusgarb'a gönderdi. Ya'nis Trablus'a gidip şehri teslim aldı ve orada kaldı. Bu hadise 390 (999-1000) yılında olmuştu.

Bâdîs Ya'nis'e elçi gönderip Trablus'a niçin gittiğini sordu ve: «Eğer seni oraya el-Hâkim tayin ettiyse haber ver de anlayalım.» dedi. Ya'nis ise cevaben: «Hiç şüphesiz o, beni ihtiyaç duyulduğu an yardım etmek üzere gönderdi. el-Hâkim'in devletindeki mevki ve itibarı dolayısıyla benim gibi bir adamdan tayin beratı istenmez.» dedi. Bunun üzerine Bâdîs ona karşı asker sevketti. Ya'nis, Bâdîs'in ordusunu Trablus dışında karşıladı. Ya'nis bu savaş sırasında öldürüldü, adamları mağlûp olup Trablus'a girdiler ve orada gizlenip savunmaya çekildiler.

Savaşta Ya'nis'in adamlarından pek çok kişi öldürüldü. Bâdîs'in sevkettiği ordu onların üzerine yürüyüp muhasara etti, bunun üzerine onlar el-Hâkim'e haber gönderip yardım istediler, o da Yahyâ b. Ali el-Endülüsî'nin kumandasında bir orduyu Trablus'a gönderdi. Berka'ya onlara ulaştırılmak üzere mal da sevketti; fakat Yahyâ orada mal namına hiç bir şey bulamadı, bu yüzden durumu sarsıldı ve Fülfül'ün yanına gitti. Fülfül Trablus'a girip şehri ele geçirmişti. Bir süre onun yanında kaldı ve bu andan itibaren orayı yurt edindi. Olayların bundan sonraki kısmını inşallah 393 (1002-1003) yılı hadiseleri arasında anlatacağız.

Bâdîs'in amcası Mâksen b. Zîrî 391 (1000-1001) yılında Uşeyr üzerine yürüdü. Kardeşinin oğlu Hammâd b. Yûsuf Bulukkîn oradaydı. Aralarında çok çetin bir savaş oldu. Mâksen ve çocukları Muhassin, Bâdîs ve Habbâse savaş sırasında öldürüldü. Zîrî b. Atıyye de Mâksen'in katlinden dokuz gün sonra öldü.

Çeşitli Olaylar

Bu sene 10 rebiyülevvel günü, kuşluk vakti büyük bir yıldız kaydı.

Yine bu yılda 26 zilhicce (8 Aralık 999) günü Bâbü'l-Basra ahalisi şehri tantanalı bir şekilde süslediler ve büyük sevinç gösterisi yaptılar. Yine 18 muharrem (30 Aralık 999) tarihinde de Şiîlerin 10 Muharem günlerinde yaptıklarına benzer şeyler yaptılar. Sebebine gelince :

Şiîler her yıl Zilhiccenin 18. günü olan "Yevm-i gadir"de çadır kurup üzerine de süslemek gayesiyle elbise asarlar, şenlikler yaparlardı. 10 Muharrem günü de yas tutarlar ve feryat ederek üzüntülerini belli ederlerdi. Bâbu'l-Basra ahalisi de onlara mukabil Gadir gününden sekiz gün sonra onların aynısını yapar ve: «Bugün Hz. Peygamber ve Hz. Ebûbekir'in mağaraya girdikleri gündür.» derlerdi. Aşure gününden sekiz gün sonra da onların o gün yaptıklarını yapar ve: «Bugün Mus'ab b. Zübeyr'in öldürüldüğü gündür.» derlerdi.

Şâfiî fakihi ve Kurrâ Ahmed b. Muhammed b. İsâ Ebû Muhammed es-Serahsî bu sene öldü. O Ebû İshâk el-Mervezî'nin adamlarındandı; ayrıca hadis de rivayet etmiştir. Zamanında Horasân'ın üstâdı idi. Kur'ân-ı Kerîm'i İbn Mücâhid'in edebiyatı da İbnü'l-Enbârî'nin rahle-i tedrisinde öğrenmişti. Öldüğünde doksan altı yaşındaydı. «İbn Habbâbe» adıyla tanınan Abdullah b. Muhammed b. İshâk b. Süleyman Ebû'l-Kâsım el-Bezzâz da bu sene ölmüştür. O da zamanında Hanbelîlerin imamı idi.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSANINCI (M. 999-1000) YILI OLAYLARI

İsmâil b. Nûh'un Hapishaneden Çıkması ve Hûzistân'da Yaptığı İşler

Ebû İbrâhim İsmâil b. Nûh bu sene hapishaneden çıktı. İlig Han Buhârâ'ya hakim olunca aile efradından müteşekkil bir grupla beraber onu da hapsetmişti.

İsmâil b. Nûh'un hapishaneden nasıl kurtulduğuna gelince: Onun yanına kendisine hizmet etmek üzere bir cariye gelirdi, bu cariye İsmâil'in durumunu da biliyordu. İsmâil onun üzerindeki elbiseyi giyip hasiphaneden kaçtı, gardiyanlar onu cariye zannettiler. Hapisten çıkınca yaşlı bir Buhârâlının yanında gizlendi. Aramalar sona erince Buhârâ'dan Hârezm'e gitti ve «el-Muntasır» lakabını aldı. Sâmânîlerin geride kalan kumandan ve askerleri de onun etrafında toplandılar, böylece büyük bir kalabalık birikti. İsmâil daha sonra bir kumandanının emrindeki orduyu Buhârâ'ya sevkedip İlig Han'ın oradaki adamları üzerine bir gece baskın düzenledi, onları mağlûp edip bir kısmını da öldürdü. Ca'fer Tekin gibi ileri gelen simalardan oluşan bir topluluğa karşı da baskın düzenledi, ayrıca İlig Han'a doğru kaçanları da Semerkand sınırına kadar takip etti. Orada İlig Han'ın Semerkand'ı muhafaza etmek üzere görevlendirdiği büyük bir orduyla karşılaştı. Mağlûp askerler de onlara katılmıştı. İki ordu karşılaştı, İlig Han'ın ordusu yine mağlûp oldu. el-Muntasır'ın askerleri onları takip etti, ağırlıklarını yağmaladı. Durumları orada iyice düzeldikten sonra Buhârâ'ya geri döndüler, Buhârâlılar da Sâmânîlerin geri dönmesine çok sevindiler.

Daha sonra İlig Han yeniden asker toplayıp Buhârâ üzerine yürüdü. bunun üzerine orada bulunan Sâmânîler nehri geçip Âmülü'-Şatt'a gittiler, ancak burası onlara dar geldi, sıkıntıya düştüler ve daha sonra Muntasır ile beraber Ebîverd tarafına gittiler. Ebîverd'e hakim olup şehrin mallarını (vergilerini) topladılar, oradan da Nîsâbûr'a doğru yola çıktılar. Burada Mahmûd'a kardeşi Mansûr b. Sebüktekin vekâlet ediyordu. Rebiyülâhır ayında (mart-nisan 1000) Nîsâbûr yakınlarında Mansûr ile savaşa tutuştu-

lar. Mansûr ve adamlarının mağlûb olması üzerine Sâmânî kuvvetleri Herât üzerine yürüdüler. el-Muntasır Nîsâbûr'u ele geçirdi ve adamları çoğaldı.

Yemînüddevle bu durumdan haberdar olunca süratle Nîsâbûr'a hareket etti. Şehre yaklaşınca el-Muntasır oradan ayrılıp İsferayîn'e gitti. Yemînüddevle onu yakalamakta ısrar edince el-Muntasır, Mahmûd'a karşı kuvvet temin etmek ve sığınmak üzere Şemsü'l-Meâlî Kâbûs b. Veşmgîr'in yanına gitti. Şemsü'l-Meâlî velinimetine ikramda bulundu, ona pek çok şey gönderdi, ayrıca el-Muntasır'a şayet halk arasındaki anlaşmazlıklar sebebiyle Rey'de kendisine karşı koyacak kimse yoksa oraya gitmesini tavsiye etti. Gerektiğinde oğullarıyla beraber büyük yardımcı kuvvetler göndermeye de söz verdi. el-Muntasır bu tavsiyeyi kabul edip Rey istikametinde yola çıktı ve şehir önlerinde karargâh kurdu. Rey'de bulunanlar O'na mukavemet edemediler, fakat şehri ona karşı korudular. Bu arada Ebû'l-Kâsım b. Sîmcûr gibi askerin ileri gelenlerini ayartma yoluna baş vurdular, onu şehir önünden ve kendilerinden uzaklaştırmaları için bir çok mal bağışladılar. Bunun üzerine Ebû'l-Kâsım ve diğerleri el-Muntasır'ın yanına gidip ona: «Rey önünde beklemeye değmez.» diyerek bu işi önemsiz gösterdiler ve Horasân'a geri dönmeğe teşvik ettiler. el-Muntasır da Dâmgân'a doğru yola çıktı. Kâbûs'un askerleri de onun yanından ayrıldılar.

el-Muntasır 391 yılı şevval ayı sonunda (21 Eylül 1001) Nîsâbûr'a vardı, oradan haracını aldı; bunun üzerine Yemînüddevle ona karşı asker sevketti, iki ordu karşılaşıp savaşa girdi ve el-Muntasır mağlûp olup Ebîverd tarafına hareket etti. Cürcân'a varınca Şemsü'l-Meâlî onu oradan uzaklaştırdı. Buradan Serahs'a gitti, haracı toplayıp orada konakladı. Mnasûr b. Sebüktekin de Nîsâbûr'dan onun üzerine yürüdü. Serahs dışında karşılaşıp savaşa girdiler. el-Muntasır ve adamları yenildi, Ebû'l-Kâsım Ali b. Muhammed b. Sîmcûr ile askerlerinin önde gelen simaları esir düştüler. Bunlar Mansûr'un huzuruna götürüldü, Mansûr da onları Gazne'ye gönderdi. Bu hadise 392 yılı rebiyülevvel ayında (ocak-şubat 1002) olmuştur.

el-Muntasır şaşkın bir vaziyette yoluna devam etti. Yolda Oğuz Türklerine rastladı. Oğuzlar Sâmânîlere karşı sempati duyuyorlardı. Hamiyyet duyguları onları harekete geçirdi ve el-Muntasır'ın etrafında toplandılar. el-Muntasır 393 yılı şevval ayında (ağustos 1003) onları İlig Han üzerine sevketti. İlig Han Semerkand yöresinde onlarla karşılaştı. Oğuzlar İlig Han'ı mağlûp edip mallarını ve silâhlarını ele geçirdiler, kumandanlardan müteşekkil bir grubu da esir alıp vatanlarına geri döndüler. Sonra İlig Han'a yakınlaşmak gayesiyle esirleri serbest bırakmağa karar verdiler. el-Muntasır bunu haber alınca güvendiği kişilerden ibaret bir topluluğu ya-

nına aldı ve nehri geçip Âmülü'ş-Şatt'ta karargâh kurdu; fakat her nereye gittiyse halk şerrinden korktuğu için onu kabul etmedi, bu yüzden de tekrar nehri geçip Buhârâ'ya gitmek üzere geri döndü. Şehrin valisi onu İlig Han'a teslim etmek üzere yakalamak isteyince iki taraf karşılaşıp savaşa girdiler. el-Muntasır mağlûp olup Debûsiye'ye kaçarak orada asker topladı, sonra geri dönüp onları hezimete uğrattı. Semerkandlı gençlerden müteşekkil çok sayıda insan el-Muntasır'ı karşılayıp onun saflarına katıldılar. Halk da ona alet edevat, mal, silâh, elbise hayvan vs. gönderdi.

İlig Han bu gelişmeleri duyunca derhal Türkleri yanına alıp bütün gücüyle onu üzerine yürüdü. Semerkand yöresinde karşılaştılar, aralarında çok çetin bir savaş oldu, sonunda İlig Han mağlûp düştü. Bu hadise 394 yılı şaban ayında (mayıs-haziran 1004) vuku buldu. İlig Han'ın mallarını ve atlarını ganimet aldılar. İlig Han Türk ülkesine geri döndü, asker toplayıp tekrar el-Muntasır üzerine yürüdü. Onun geri döndüğü tarihte el-Muntasır'ın saflarında yer alan Oğuzlar da yurtlarına dönmüşlerdi. İlig Han topladığı kuvvetlerle el-Muntasır'ın üzerine hücum etti. Uşrûsana tarafında vuku bulan savaşta el-Muntasır mağlûp oldu, Türkler el-Muntasır'ın bir çok adamını öldürdüler.

el-Muntasır mağlûp vaziyette nehri geçip Cüzcân'a gitti, halkın mallarını yağmaladı, oradan Merv'i ele geçirmek için yürüdü. Bunun üzerine Yemînüddevle derhal asker sevketti, el-Muntasır da oradan uzaklaştı. Yemînüddevle'nin askerleri onu takip ediyordu. el-Muntasır Bistam'a kadar geldi, fakat Kâbûs asker gönderip onu oradan da uzaklaştırdı. el-Muntasır gidecek yer bulmakta güçlük çekince Mâverâünnehr'e geri döndü. Korkudan, yorgunluktan ve uykusuzluktan usanan ve sıkılan adamları da nehri geçip gittiler. Çoğu da el-Muntasır'dan ayrılıp İlig Han'ın adamlarının yanına gittiler ve el-Muntasır'ın bulunduğu yeri onlara haber verdiler. el-Muntasır süvariler tarafından her yandan sarılıncaya kadar olaydan habersizdi. Bir saat onlarla savaştıktan sonra arkasını dönüp kaçtı ve Yemînüddevle'ye bağlı bir Arap kabilesinin yanına konakladı. Yemînüddevle daha önce onlara el-Muntasır'ı yakalamalarını söylemişti. el-Muntasır'ı görünce karanlık bastırıncaya kadar beklediler, sonra üzerine hücum edip yakaladılar ve öldürdüler. el-Muntasır'ın işi bu şekilde noktalandı.

Bu hadiseyi olayları birbirinden ayırmamak gayesiyle bu yılki hadiseler arasında zikrettim. Eğer yıllara göre dağıtılıp anlatılsaydı her yıla az bir şey düşeceğinden bu şekilde öğrenilmesi mümkün olmazdı.

Yemînüddevle'nin Sicistân'ı Kuşatması

Yemînüddevle bu sene Sicistân üzerine yürüdü ve Sicistân hakimi Halef b. Ahmed'i muhasara etti.

Sebebi ise şudur:

Yemînüddevle daha önce anlattığımız savaşlarla meşgul olduğu bir sırada Halef b. Ahmed oğlu Tâhir'i gönderip Kûhistân'ı ele geçirmişti. Tâhir buradan Bûşenc'e yürümüş ve oraya da hâkim olmuştu. Bûşenc ve Herât Yemînüddevle'nin amcası Buğracık'a aitti. Yemînüddevle söz konusu harpler bittikten sonra amcası Buğracık, Tâhir b. Halef'i kendi vilâyetinden çıkarmak için izin istedi, Yemînüddevle de kabul etti. Bunun üzerine Buğracık, Tâhir'in üzerine yürüdü. Tâhir Bûşenc taraflarında onunla karşılaştı. Savaşa tutuştular, Tâhir mağlûp oldu. Buğracık onu yakalamak için çok ısrar etti, sonunda Tâhir üzerine saldırıp onu öldürdü ve yanına gelip kafasını aldı.

Yemînüddevle amcasının öldürüldüğünü öğrenince çok zoruna gitti, çok üzüldü, hemen asker toplayıp Halef b. Ahmed üzerine yürüdü. Halef b. Ahmed İspehbüd kalesine saklandı. Bu kale öylesine yüksek bir kale idi ki, âdetâ yıldızlara değecekti. Yemînüddevle onu burada kuşattı ve sıkıştırdı, bunun üzerine Halef b. Ahmed, Mahmûd'a boyun eğdi ve itaat arz etti. Boğulmaktan kurtulmak için pek çok mal vaat etti, Mahmûd da kabul etti ve vereceği mala karşılık rehin aldı.

Bahtiyâr'ın Oğlunun Kirmân'da Öldürülmesi ve Bahâüddevle'nin Kirmân'ı İstilâsı

Fars bölgesini istilâ etmiş olan Emîr Ebû Nasr b. Bahtiyâr bu sene cemaziyülâhir ayında (mayıs-haziran 1000) öldürüldü.

Öldürülmesine şu hadise sebep olmuştur:

Ebû Nasr, Şîrâz'da Bahâüddevle'nin ordusu karşısında mağlûp olunca Deylem ülkesine gitmiş, Fars ve Kirmân'da bulunan Deylemlilere mektup yazarak onları da kendi tarafına çekmek istemişti. Deylemliler de ona haber gönderip davet etmişlerdi. Ebû Nasr bu daveti kabul ederek bölgesine gitti ve orada çok sayıda Zut, Deylemli ve Türk onun çevresinde toplandı. Ebû Nasr onlarla beraber orada burada dolaşmaya başladı.

Ebû Nasr daha sonra Kirmân'a gitti, fakat buradaki Deylemliler onu kabul etmediler. Deylemlilerin lideri Ebû Ca'fer b. Üstâz Hürmüz idi. Ebû Nasr onun üzerine yürüdü, ikisi savaşa girdiler. Ebû Ca'fer mağlûp olup es-Sîrecân'a kaçtı. İbn Bahtiyâr ise Cîruft'a gidip orayı ele geçirdi ve Kirmân'ın büyük bir kısmına hâkim oldu. Bu durum Bahâüddevle'nin ağrına gitti ve el-Muvaffak Ali b. İsmâil'i büyük bir orduyla onun üzerine sevketti. el-Muvaffak süratle hareket edip Cîruft'a kadar geldi. İbn Bahtiyâr'ın

orada bulunan adamları emân dilediler, el-Muvaffak bunun üzerine şehre girdi, kumandanlarından bir kısmı süratli hareketinden dolayı ona karşı çıktılar ve bu tür davranışın kötü sonuçlarından dolayı onu uyarıp korkuttular, fakat el-Muvaffak onların sözüne kulak asmadı ve İbn Bahtiyâr'ın ne durumda olduğunu sordu. Cîruft'tan sekiz fersah mesafede olduğu haber verilince adamları arasından üç yüz yiğidi seçip onlarla beraber İbn Bahtiyâr'ın üzerine yürüdü, geri kalanları ise silâhlarla Cîruft'ta bıraktı.

Söz konusu yere varınca İbn Bahtiyâr'ı bulamadı. Kılavuzların ardından oradan oraya koşuşturup onu takip etti ve sonunda Dârzîn'de ona yetişti. Geceleyin yola devam edip sabaha doğru onu yakalamayı plânladı ve nihayet yetişti. İbn Bahtiyâr da onun üzerine yürüdü. Aralarında çok çetin bir savaş cereyan etti. el-Muvaffak bir grup kölesiyle giderken İbn Bahtiyâr onun peşinden geldi, sonunda İbn Bahtiyâr ve adamları mağlûp oldular. el-Muvaffak onları kılıçtan geçirdi, çok sayıda insan öldürüldü. İbn Bahtiyâr bazı adamlarının ihanetine uğradı, adamlarından biri satırla ona vurup yere serdi, sonra da öldürüldüğünü haber vermek için el-Muvaffak'ın yanına gitti. el-Muvaffak bir adamını İbn Bahtiyâr'a bakmak üzere onunla beraber gönderdi, Bir de ne görsün, onu başkası öldürmüş. Sonra başı kesilip el-Muvaffak'a götürüldü.

el-Muvaffak İbn Bahtiyâr'ın pek çok adamını öldürdü. Kirmân'ı istilâ edip oraya Ebû Mûsâ Siyahcîl'i vali tayin etti, daha sonra Bahâüddevle'nin yanına döndü. Bahâüddevle bizzat kendisi onu karşıladı, ikramda bulunup onun itibarını yüceltti, bir kaç gün sonra da tevkif etti.

Tuhaf bir olay :

Bir müneccim el-Muvaffak'a İbn Bahtiyâr'ı pazartesi günü öldüreceğini haber vermişti, el-Muvaffak pazartesi gününden beş gün önce bu müneccime: «Beş gün kaldı, fakat henüz onun hakkında hiçbir şey bilmiyoruz.» dedi. Bunun üzerine müneccim ona: «Eğer onu öldürmeyecek olursan onun yerine beni öldür, fakat dediğim çıkarsa bana ihsanda bulun.» cevabını verdi. Nitekim Pazartesi günü el-Muvaffak İbn Bahtiyâr'ı yakalayarak öldürdü, müneccime de bir çok ihsan bulundu.

el-Muvaffak Ebû Ali b. İsmâil'in Tevkif Edilmesi

el-Muvaffak'ın İbn Bahtiyâr ile savaşmak üzere gittiğini ve onu öldürdüğünü yukarıda anlatmıştık. Bu olaylardan sonra geri dönen el-Muvaffak bizzat Bahâüddevle tarafından karşılanmış ve ondan ilgi ve ikram görmüştü. Daha sonra el-Muvaffak görevden affını istemiş, fakat Bahâüddevle kabul etmemişti. Her ikisi de kararlarında ısrar ediyordu. Ebû Mu-

hammed b. Mükrem, el-Muvaffak'a bu fikrinden vaz geçmesini tavsiye etti. Fakat kabul etmedi; bunun üzerine Bahâüddevle onu tevkif ve malını müsadere etti, ayrıca Bağdâd'da bulunan veziri Sâbûr'a da mektup yazıp el-Muvaffak sülâlesinden kim varsa tevkif etmesini emretti. Sâbûr bu durumu gizlice onlara duyurdu ve onlar da canlarını kurtarmak için çare aradılar ve kaçtılar. Bahâüdevle, Ebû Muhamed b. Mükrem'i Umân'a vali tayin etti. Bahâüddevle daha sonra 394 (1003-1004) yılında el-Muvaffak'ı öldürdü.

Çeşitli Olaylar

Bahâüddevle bu yılda Ebû Ali el-Hasan b. Üstâz Hürmüz'ü Hûzistân'a vali tayin etti. Ebû Ca'fer el-Haccâc'ın valiliği sırasında onun halkın malına el uzatması sebebiyle buranın vaziyeti bozulmuştu. Ebû Ali Hûzistân'ı mamur bir belde yaptı, Bahâüddevle de ona «Amidü'l-Cüyûş» lakabını verdi. Ebû Ali buradan Bahâüddevle'ye kıymetli mallar gönderdi, ahaliye de çok iyi ve adaletli davrandı.

Bu yıl Sicistân'da altın madeni bulundu, halk toprağı kazıp kızıl altınlar çıkarıyordu.

Şerif Ebû'l-Hasan Muhammed b. Ömer el-Alevî bu sene yetmiş beş yaşında iken vefat etti ve Kerh'te toprağa verildi. Mal mülk ve gelirinin çokluğuyla meşhurdu.

Kdı Ebû'l-Hasan b. Kadı'l-Kudât, Ebû Muhammed b. Ma'rûf ile «İbn Tarrâr el-Cerîrî» diye bilinen Kadı Ebû'l-Ferec el-Muâfî b. Cerîr et-Taberî de bu yıl öldüler. İbn Tarrâr hem mezhebinde fakih idi ve hem de muhtelif ilim dallarında âlim bir zat idi. Bir çok rivayeti ve bu konuda yazdığı bir çok eseri vardır.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN BİRİNCİ (M. 1000-1001) YILI OLAYLARI

el-Mukallid'in Öldürülmesi ve Yerine Oğlu Karvâş'ın Geçmesi

Hüsâmüddevle el-Mukallid b. el-Müseyyeb el-Ukaylî bu sene hileyle bir yere götürülüp orada öldürüldü. Onu Türk köleleri öldürdü.

Öldürülmesinin sebebi şudur:

Bu Türk köleler ondan korkup kaçmışlar, o da onları takip ederek yakalamış ve bazılarını öldürüp başlarını kesmiş, kalanları da geri göndermişti. Bunlar da aynı akıbete uğramaktan korktular ve aralarından biri gaflet anını kolladı ve Enbâr'da onu öldürdü. el-Mukallid'in gücü kuvveti artmıştı. Bağdâd'daki ileri gelen kumandanlarla haberleşip hükümdarlığı ele geçirmek istiyordu. Ecel ona hiç beklemediği bir yerden geldi.

el-Mukallid öldürüldüğü sırada büyük oğlu Karvâş ortaklıkta yoktu, hazine ve malları ise Enbâr'daydı. Nâibi Abdullah b. İbrâhim b. Şehreveyh ordunun gazabından korktu, bu yüzden eş-Sindiyye'de bulunan Ebû Mansûr b. Kurâd el-Ledîd'e haber salıp onu yanına çağırdı ve ona: «Ben seninle Karvâş arasında bir anlaşma yapacağım. Onu kızınla evlendireceğim, babasının bıraktığı mirasdan sana da pay ayıracağım. Şayet tahta göz dikecek ve Karvâş'ın üzerine yürüyecek olursa amcası Hasan'a karşı onu destekleyeceğiz.» dedi. Ebû Mansûr bu teklifleri kabul etti o da hazineleri ve şehri korudu.

Abdullah, Karvâş'a da haber gönderip onu yanına gelmeğe teşvik etti, Karvâş gelince ona da payına düşen malı verdi, Kurdâd da Karvâş'ın yanında kaldı.

Daha sonra el-Hasan b. el-Müseyyeb Ukaylilerin ileri gelenlerini toplayıp Karvâş'ı ve Kurâd ile yaptıkları işleri onlara şikâyet etti. Ukaylîlerin ileri gelenleri ona: «Karvâş senden korkuyor bu yüzden böyle yaptı.» dediler. Bunun üzerine Hasan, ağabeyi Karvâş'a kendi adına muvafakatini bildirdi ve onun rızasına muhalif bir şey yapmayacağını ifade etti.

Ukaylî ileri gelenleri iki kardeş arasında gidip geldiler ve sonunda anlaşmaya vardılar. Ayrıca Hasan'ın sözde savaşacakmış gibi Karvâş'ın üzerine yürümesine, Karvâş ile Kurâd'ın da onunla çarpışmak üzere harekete geçmelerine iki ordu karşı karşıya gelince hep beraber Kurâd'ın üzerine hücum edip onu yakalamağa karar verdiler. Hasan kararlaştırıldığı şekilde Karvâş'ın üzerine yürüdü. Karvâş ile Kurâd da onunla savaşmak üzere çıktılar.

İki taraf karşı karşıya gelip birbirlerini görünce Kurâd'ın adamları gelip durumu ona haber verdiler. Kurâd hemen atıyla kaçtı, Karvâş ve Hasan onu takip ettilerse de yakalayamadılar. Karvâş, Kurâd'ın evine gelip kendinden aldığı ne kadar mal varsa hepsini geri aldı. Hepsi olduğu gibi duruyordu. Karvâş oradan Kûfe'ye gitti, Kûfe yakınlarından ikamet eden Hafâce kabilesine saldırıp onlara büyük bir darbe indirdi. Hafâce kabilesi mensupları doğruca Suriye'ye gittiler. İnşaallah ileride anlatacağımız gibi, Ebû Ca'fer el-Haccâc tarafından geri getirilinceye kadar da orada kaldılar.

Veliaht'a Bey'at Edilmesi

el-Kâdir Billâh bu sene rebiyülevvel ayında (şubat 1001) oğlu Ebû'l-Fazl'a veliaht olarak bey'at edilmesini emretti, Horasân hacılarını huzura getirtip durumu onlara da bildirdi, oğluna «el-Gâlib Billâh» lakabını verdi.

Bey'atın sebebine gelince :

Emîrü'l-Mü'minîn el-Vâsık Billâh'ın evlâdından olan Ebû Abdullah b. Osman el-Vâsıkî Nusaybin'de oturuyordu. Bu sene Bağdâd'da gitti, oradan da Horasân'a doğru yola açıktı. Nehri geçip Hârûn b. İlig Buğra Hakan'ın yanına gitti. Fakih Ebû'l-Fazl et-Temîmî de ona refakat etti ve kendisinin halifenin Hârûn'a gönderdiği elçi olduğunu, halifenin Vâsık evlâdından olan Ebû Abdullah b. Osman'a bey'at etmesini emrettiğini ve onun veliaht olduğunu söyledi. Hakan da emre uydu ve ona bey'at edip ülkesinde onun adına hutbe okuttu, ona maaş bağladı. Bu haber Halife el-Kâdir Billâh'a ulaşınca çok zoruna gitti ve Hakan'a elçi gönderip meseleyi anlattı, fakat Hakan onun mektubuna kulak asmadı.

Hârûn Hakan ölünce yerine Ahmed Kara Hakan geçti. Halife aynı hususları ona da yazdı, Ahmed Kara Hakan da onun derhal uzaklaştırılmasını emretti. İşte tam bu sırada Halife oğluna veliaht olarak bey'at etti.

el-Vâsıkî'ye gelince; o, Ahmed Kara Hakan'ın yanından ayrılıp Bağdâd'a gitti, fakat orada tanınarak aranmağa başladı. Bunun üzerine Bağdâd'dan Basra'ya kaçtı, oradan sırasıyla Fars, Kirmân ve Türk ülkelerine

kaçtı, böylece istediğini elde edemedi. Halife hükümdarlara mektup yazarak onun yakalanmasını isteyince yer yüzü ona dar gelip kaçacak yer aradı. Hârezm'e gidip bir süre orada kaldı, sonra oradan da ayrıldı, Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin onu yakalayıp bir kaleye kapsetti. Ölünceye kadar orada kaldı.

Tâhir b. Halef'in Kirmân'ı İstilâ Etmesi ve Daha Sonra Oradan Ayrılması

Sicistân hakimi Tâhir b. Halef b. Ahmed bu sene Kirmân'ı ele geçirmek üzere harekete geçti ve şehre hakim oldu.

Tâhir b. Ahmed'in Kirmân'a yürümesinin sebebi şudur :

Tâhir babasına isyan etmiş ve aralarında savaşlar cereyan etmişti. Savaşta mağlûp olan Ahmed Sicistân'dan ayrılarak Kirmân'a gitti. Burada Bahâüddevle'nin askerleri vardı. Daha önce de anlattığımız gibi, burası Bahâüddevle'ye aitti. Orada bulunan askerler şehrin mütevellîsi ve liderlerleri olan Ebû Mûsâ Siyahcîl'in etrafında toplandılar ve ona: «Şehre gelen bu adamın durumu zayıftır. Etrafında kalabalık bir kitle toplanmadan ve durumunu kuvvetlendirmeden üzerine yürürsen iyi olur.» dediler. Ebû Mûsâ bu sözleri dinlemedi ve ona ehemmiyet vermedi. Tâhir'in çevresindeki adamların sayısı arttı ve dağlara çıktı. Burada sultana isyan etmiş insanlardan müteşekkil bir topluluk vardı. Onlardan güç ve kuvvet aldıktan sonra Cîruft'a gitti, burayı ve diğer yerleri ele geçirdi, böylece geri kalan şehirleri de rahatlıkla ele geçireceğine inandı.

Ebû Mûsâ ve Deylemliler Tâhir'in üzerine yürüdüler. Tâhir onları mağlûp edip ellerinde kalan bazı şeyleri de alınca Bahâüddevle'ye mektup yazıp durumu bildirdiler, Bahâüddevle de Ebû Ca'fer b. Üstâz Hürmüz idaresindeki bir orduyu Tâhir'e karşı sevketti. Ebû Ca'fer Kirmân'a doğru yola çıktı ve Bemm üzerine yürüdü. Tahir buradaydı. İki tarafın öncü birlikleri arasında savaş başladı. Bunun üzerine Tâhir Kirmân'dan ayrılış Sicistân'a geri döndü. Sicistân'a varınca esirleri serbest bırakıp onları babasına karşı savaşmağa çağırdı. Eğer babasına karşı kendisine yardım eder ve onun saflarında çarpışırlarsa hepsini serbest bırakacağına dair yemin etti, onlar da babasına karşı onu desteklediler ve babasıyla savaştılar. Babasını mağlûp eden Tâhir ülkeye hâkim oldu, babası Halef de kendisine ait müstahkem bir kaleye gidip oraya kapandı.

Halk babasının kötü yönetimine karşı onun iyi bir yönetim ortaya koymasından dolayı Tâhir'i sevdi, Tâhir de Deylemlileri salıverdi, daha sonra babası Halef adamlarıyla haberleşip onları oğluna karşı kıştırttı, fa-

kat onlar Tâhir'e bağlı kaldılar. Halef bu defa hileye başvurdu. Oğluna haber gönderip yaptıklarına pişman olduğunu ve ondan başka çocuğu olmadığını ve ölümü halinde ülkesine oğlundan başkasının hakim olmasından korktuğunu söyleyerek onu kazanmağa çalıştı, sonra da oğlunu kendine katılmak ve durumunu anlatmak üzere tek başına yanına davet etti. Halef'in kaldığı kalenin altında buluşmak üzere anlaştılar. Oğlu yalnız başına oraya geldi, Halef de kaleden inip onun yanına gitti. Halef buluştukları yere yakın bir mevkide pusu kurdurmuştu. Tâhir babası ile karşılaşınca onunla kucaklaşıp ağlamağa ve feryat etmeğe başladı. Tam bu sırada pusudaki birlikler hücum edip Tâhir'i esir aldılar. Babası onu kendi eliyle öldürdü, cenazesini yıkayıp defnetti. Halef'in başka çocuğu da yoktu.

Tâhir öldürülünce halk Halef'i hedef aldı, çünkü onlar yiğitliğinden dolayı oğlundan korkuyorlardı. Tam o sırada Mahmûd b. Sebüktekin Halef'in üzerine yürüdü ve, ileride anlatacağımız üzere, onun ülkesine hâkim oldu. el-Utbî, Mahmûd'un ona ait toprakları fethinin sebebini daha başka şekilde açıklar. İnşaallah bunlar ileride anlatılacaktır.

Çeşitli Olaylar

Türkler bu yılda Sultan'ın Bağdâd'daki nâibi Ebû Nasr Sâbûr'a karşı ayaklandılar, Ebû Nasr da korkup kaçtı. Kerh ahalisiyle Türkler arasında çatışmalar oldu, pek çok kişi öldürüldü. Daha sonra Bağdâd'daki sünnîler Kerh halkına karşı Türklere yardım ettiler, fakat başarı sağlayamadılar. Halkın ileri gelenleri anlaşmazlıkları halletmek için gayret ettiler, böylece çatışmalar ve karışıklıklar sona erdi.

Emîr Ebû Ca'fer Abdullah b. Kâdir, yani el-Kâim Biemrillah bu sene doğdu.

Ebû'l-Kâsım İsâ b. Ali b. İsâ bu yılın rebiyülevvel ayında (şubat 1001) öldü. Faziletli bir insandı. Dini ilimlerde ve mantık sahasında âlimdi. Hadis rivayeti için halkı huzuruna çağırırdı. Bir çok kişi ondan hadis rivayet etmiştir.

Kadı Ebû'l-Hasan el-Cezerî de bu sene öldü. Dâvûdu'z-Zâhirî'nin mezhebine mensuptu. Eskiden beri Adududdevle'nin dostuydu.

Şair Ebû Abdullah el-Hüseyin b. el-Haccâc da bu yıl en-Neyl yolunda ölmüş ve cenazesi Bağdâd'a götürülmüştür. Divanı meşhurdur.

Melik Celâlüddevle'nin dayısı Bekrân b. Ebû'l-Fevâris de bu yıl Vâsıt'ta öldü.

«İbn Hanzâbe» adıyla bilinen Vezir Ca'fer b. el-Fazl b. Ca'fer b. Muhammed b. el-Furât da bu sene ölmüştü. İbn Hanzâbe 308 (920-921) yılında doğmuştu. Mısır'a gitmiş ve orada Kâfur'un veziri olmuştu. Pek çok hadis rivayet etmiştir.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN İKİNCİ (M. 1001-1002) YILI OLAYLARI

Yemînüddevle'ninHindistân'daki Bir Savaşı

Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin bu sene Hind racası Caypal ile yaptığı savaşta ona ağır bir darbe indirdi.

Sebebine gelince :

Sultan Horasân meselesiyle uğraşıp oraya hâkim olduktan ve hem bu işi hem de Halef b. Ahmed ile yaptığı savaşı bitirdikten ve bu meseleyi hallettikten sonra, Müslümanlarla yaptığı savaşlara kefâret olsun diye Hindistân üzerine cihada gitmek istedi. Bütün gayretini o yöredeki ülkelere teksif etti. Berşûr şehri önlerinde karargâh kurdu. Hind racası Allah düşmanı Caypal büyük bir orduyla Mamûd üzerine yürüdü, Mahmûd da kendi askerleri ve gönüllüler arasından seçtiği on beş bin kişiyle Caypal'a karşı hareket etti. Bu yılın muharrem ayında (kasım-aralık 1001) karşılaşıp savaştılar. Her iki taraf da sabırla savaşı sürdürüyordu.

Nihayet öğle vaktinde Hindûlar mağlûp oldular. Pek çok kişi öldürüldü, Caypal ile aile efradı ve akrabalarından çok sayıda insan esir alındı. Müslümanlar Hindûlar'dan bol miktarda mal ve değerli mücevheratı ganimet olarak aldılar. Allah düşmanı Caypal'ın boynunda bulunan iki yüz bin dinar değerindeki eşsiz mücevher gerdanlık da ganimet alındı. Bu gerdanlığın bir benzeri de ileri gelen esirlerin boyunlarındaydı. Bu kıymetli gerdanlıklar da alındı. Ayrıca beş yüz bin köle de ganimet olarak Müslümanların eline geçti. Mahmûd Hindistân'daki bir çok şehri fethetti. Gazâlarını tamamlayınca Hindûlar onu hor ve zelil bir vaziyette görsünler diye Caypal'ı serbest bırakmak istedi ve belirli bir miktar mal vermesi şartıyla onu salıverdi. Caypal da kararlaştırılan miktardaki malı Sultan Mahmûd'a gönderdi.

Hind töresine göre racalardan biri Müslümanlara esir düşerse artık onu hükümdar yapmazlardı; bu sebeple Caypal kurtulduktan sonraki hâlini görmüş, başını tıraş edip kendini ateşe atmış, Böylece cehennem ateşiyle yanmadan önce dünya ateşiyle de yanmıştı.

Hindistân'a Yapılan Başka Bir Sefer

Sultan Mahmûd Caypal meselesini hallettikten sonra Hindistân'a yeni bir sefer yapmayı düşündü ve Vayhand istikametinde yola çıktı. Şehir önlerinde karargâh kurup muhasaraya başladı ve nihayet silâh zoruyla Vayhand'ı fethetti. Bir Hindû zümresinin dağların eteklerinde bozgunculuk yapmak ve kendisine karşı koymak üzere toplandıklarını duyan Sultan Mahmûd bir grup askerini onlar üzerine sevketti. Gazneli kuvvetleri onlara ağır bir darbe indirdi ve pek çok kişiyi öldürdü. Kaçabilen az sayıda bir gruptan başka hiç kimse kurtulmadı. Böylece Sultan Mahmûd sâlimen ve muzaffer olarak Gazne'ye döndü.

Karvâş İle Bahâüddevle'nin Askerleri Arasındaki Savaş

Karvâş b. el-Mukallid bu sene Ukaylîlerden bir topluluğu Medâin'e gönderdi. Bunlar Medâin'i muhasara altına aldılar, bunun üzerine Bahâüddevle'nin nâibi Ebû Ca'fer bir ordu sevketti ve onları oradan uzaklaştırdı. Ukaylîler ile Ebû'l-Hasan Mezyed de Esedoğullarına katıldılar. Böylece kuvvetleri arttı. Bu defa el-Haccâc onların karşısına dikildi, Hafâce kabilesinden yardım istedi ve onları Suriye'den getirtti. Hafâceliler el-Haccâc'ın etrafında toplandılar ve Ramazan ayında (temmuz-ağustos 1002) Bâkerem yöresinde savaşa tutuştular. Sonunda Deylemliler ve Türkler mağlûp oldular, pek çok kişi esir alındı, askerlerin kanı mubah sayıldı.

Bunun üzerine Ebû Ca'fer maiyyetindeki askerleri toplayıp Ukaylîler ve İbn Mezyed'in üzerine yürüdü. Aralarında Kûfe yöresinde çok çetin bir savaş cereyan etti. Sonunda Ukaylîler ve İbn Mezyed mağlûp oldu, adamlarından pek çok kişi öldürüldü, bir o kadarı da esir alındı. Ebû Ca'fer, İbn Meyzed'in obasına yürüdü ve oradakilere de ağır bir darbe indirdi, onlar da aynı şekilde mağlûp oldular. Obalar evler ve mallar yağmalandı. Buralarda paha biçilmez derecede elbiseler, altın ve gümüşten yapılmış eşyalar ile dinarlar buldular.

Ebû Ca'fer Bağdâd'dan ayrılınca oradaki vaziyet karıştı. Ayyârlar yeniden ortaya çıktılar, fitne fesat çoğaldı, insanlar öldürülmeğe başlandı, mallar yağmalandı, evler yakıldı. Bahâüddevle bunları duyunca «Üstâz Hürmüz» adıyla bilinen Amîdü'l-Cüyûş lakablı Ebû Ali b. Ebû Ca'fer'i Irak'a gönderip bu olaylara son vermesini istedi. Ayrıca Ebû Ca'fer el-Haccâc'a da haber gönderip gönlünü aldı. Ebû Ali Bağdâd'a varınca idareye el koydu, bozgunculara mani oldu, böylece fitne fesat sona erip halk huzura kavuştu.

«ed-Dakkâk» adıyla bilinen ve **el-Usûl** adlı eserin müellifi Şâfiî fakihi Muhammed b. Muhammed b. Ca'fer Ebû Bekr bu sene öldü.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN ÜÇÜNCÜ (M. 1002-1003) YILI OLAYLARI

Yemînüddevle'nin Sicistân'a Hakim Olması

Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin bu sene Sicistân'ı Halef b. Ahmed'in elinden aldı.

el-Utbî Sultan Mahmûd'un Sicistân'ı almasının sebebini şöyle açıklar:

390 (999-1000) yılı olayları anlatılırken zikredildiği gibi, Sultan Mahmûd Halef ile anlaştıktan sonra onun yanından ayrılmış, Halef de ülkesini veliaht ilan ettiği oğlu Tâhir'e teslim etmişti. Halef bu tarihten itibaren kendini ilim ve ibadete verdî. Âlim ve faziletli bir insandı, âlimlerin dostuydu. Yemînüddevle'yi ülkesine saldırma niyetinden vazgeçsin diye artık hükümdarlıktan el etek çektiğine ve ahiret yurdunu kazanmak için çalıştığına inandırmak istiyordu.

Tâhir ülke yönetimini ele geçirince babasına karşı çıktı ve sözlerine kulak asmadı, fakat babası ona yine iyi davrandı ve şefkatle muamele etti. Halef daha sonra adı geçen kalesinde hastalık numarası yaptı ve oğlunu vasiyyette bulunmak üzere yanına çağırdı, Tâhir de hiç bir tedbir almadan babasının yanına geldi, ona yaptığı kötülükleri aklına bile getirmedi. Babasının yanına varınca Halef derhal onu tevkif edip hapse attı, ölünceye kadar da hapiste kaldı. Daha sonra da onun intihar ettiğini söyledi.

Halef'in askerleri ve ordu kumandanı bunları duyunca ona itaat etme hususundaki niyetleri değişti ve artık ona itaat etmek istemediler. Kendi şehrinde ona karşı çıktılar ve Yemînüddevle'ye tâbi olduklarını ilân ederek onun adına hutbe okuttular. Sultan Mahmûd'a haber gönderip şehri teslim almak üzere gelmesini istediler. Sultan Mahmûd da bu istek üzerine gelip şehre hâkim oldu ve bu sene şehri elinde tuttu. Daha sonra Halef'in üzerine yürümeye ve elindeki yerleri alıp onun hile ve desisesinden kurtulmağa karar verdi. Hısnu't-Tâk'da bulunan Halef'in üzerine yürüdü. Kalenin yedi müstahkem suru vardı ve etrafı derin ve geniş bir hendekle çevriliydi. Bir tehlike anında kurulacak köprüden geçerek değilse başka şekilde bu hendeği geçmek mümkün değildi. Sultan Mahmûd kale önüne

gelip karargâh kurdu ve Halef'i sıkıştırdıysa da ona ulaşamadı. Bunun üzerine hendeği geçmek gayesiyle içinin toprakla doldurulmasını emretti. Ağaçlar kesilip toprakla birlikte hendeğe dolduruldu, böylece bir gün zarfında üzerinden geçilerek savaşılacak bir yer hazırlandı.

Halk yanlarındaki fiillerle saldırıya geçti. Savaş fena halde kızıştı, iş büyüdü. Fillerin en büyüğü surun kapısına doğru ilerleyip dişleriyle kapıyı söküp attı. Yemînüddevle'nin adamları kapıyı aldılar. Bunun üzerine Halef'in adamları ikinci sura çekildiler. Yemînüddevle'nin ordusu onları bir surdan diğerine uzaklaştırıyordu. Halef savaşın şiddetlendiğini ve surların ele geçirildiğini, adamlarının âciz kaldığını ve fillerin insanları kırıp geçirdiğini görünce yüreğini bir korku aldı, kalbi korkudan yerinden oynayacaktı. Sonunda Sultan Mahmûd'a haber gönderip emân istedi, Sultan da kabul etti ve muhasaradan vaz geçti. Yanına gelince ona ikramda bulundu ve saygı gösterdi, dilediği yerde kalabileceğini söyledi. Halef de Cüzcân'da kalmak istedi. bunun üzerine gayet güzel bir şekilde Cüzcân'a gönderildi ve yaklaşık dört yıl orada kaldı.

Daha sonra Yemînüddevle'ye onun İlig Han ile haberleştiğini ve onu kendisine karşı tahrik ettiğini söylediler. Bunun üzerine Sultan Mahmûd onu Cerdîn'e nakletti ve 399 yılı recep ayında (mart- 1009) ölümüne kadar orada gözetim altında tuttu. Sultan onun geride bıraktığı her şeyi oğlu Ebû Hafs'a teslim etti. Halef ilim tahsili ve âlimleri yanına toplamakta çok meşhurdu. Büyük bir Kur'ân tefsiri vardı.

Amîdü'l-Cüyûş Ebû Ali İle Ebû Ca'fer el-Haccâc Arasındaki Savaş

Bu sene Ebû Ali b. Ebû Ca'fer Üstâz Hürmüz ile Ebû Ca'fer el-Haccâc arasında savaş oldu. Sebebi şudur :

Ebû Ca'fer, Bahâüddevle'nin Irak'taki nâibiydi. Asker toplayıp gazâya çıkmış, ondan sonra da Amîdü'l-Cüyûş Ebû Ali Irak nâibi olmuştu. Bunun üzerine Ebû Ca'fer Kûfe yöresinde ikamete başladı. Ebû Ali ile aralarında bir anlaşma sağlanamadı.

Ebû Ca'fer Deylemliler, Türkler ve Hafâce kabilesi mensupları arasından asker toplarken Ebû Ali de büyük bir toplulukla onun üzerine yürüdü. İkisi en-Nu'mâniyye yöresinde karşılaştılar, aralarında büyük bir savaş vuku buldu. Ebû Ali askerlerinden bir bölümünü Ebû Ca'fer'e karşı sevketti. Bunlar arkadan gelip Ebû Ca'fer'e yetişti ve Ebû Ca'fer Mağlûp olarak çekip gittiler.

Ebû Ca'fer bu bozgundan sonra kendini emniyete alıp Irak'tan Hûzistân'a gitti. es-Sûs'a varınca Ebû Ca'fer'in Kûfe'ye döndüğünü öğrendi ve Irak'a geri döndü. Sonra Ebû Ca'fer ile aralarında bir takım münakaşa ve müzakereler oldu, sonunda iş harbe vardı. Her biri Ukaylîler, Hafâce ve Esedoğullarından yardım istedi. Onlar bu işlerle meşgul iken Bahâüddevle, Amîdü'l-Cüyûş Ebû Ali'ye haber gönderip onu yanına çağırdı. Ebû Ali de Batîha hâkimi Ebû'l-Abbâs b. Vâsıl yüzünden Bahâüddevle'nin yanına Hûzistân'a gitti.

Sicistân Halkının İsyanı ve Buranın İkinci Defa Fethedilmesi

Yeminüddevle Sicistân'a hâkim olduktan sonra buradan ayrılmış, yerine «Hâcib Kınacı» adıyla bilinen büyük bir kumandanını vekil bırakmış, Kınacı da Sicistan halkına çok iyi davranmıştı.

Daha sonra bozguncular ve ayak takımı başlarına bir adam getirip onun etrafında toplandılar ve Sultan Mahmûd'a muhalefet ettiler. Bunun üzerine Sultan Mahmûd üzerlerine yürüdü ve onları Erek kalesinde muhasara etti. Bu yılın zilhicce ayında (ekim 1003) aralarında savaş çıktı, Mahmûd onları mağlûp ederek zafer kazandı, kalelerini de ele geçirdiği gibi bir çok kişiyi de öldürdü. Mağlûp olarak kaçan bozguncuları takip etti ve nihayet yakalayıp çoğunu öldürdü, böylece de Sicistân onlardan temizlendi. Sultan Mahmûd Sicistân'a tam anlamıyla hakim oldu, Sicistan yeniden onun eline geçti ve Nîsâbûr'a ilâveten Sicistân'ı da kardeşi Nasr'a ikta etti.

et-Tâi' Lillâh'ın Ölümü

Görevinden hal' edilmiş olan sabık halife et-Tâi' Lillâh b. Mutî' Lillâh bu yılın şevval ayında (ağustos1003) vefat etti. Halkın ileri gelenleri, kadılar ve diğerleri cenaze namazını kılmak ve baş sağlığı dilemek üzere hilâfet sarayında toplandılar. Namazı el-Kâdir Billâh kıldırdı ve beş tekbir getirdi. Halk bu konu hakkında ileri geri konuşmağa başlayınca: «Bu halifelerin cenaze namazlarına mahsus adetlerdendir.» denildi. Cezaneye İbn Hâcib en-Nu'man kabristana kadar refakat etti.

eş-Şerîf er-Radî, et-Tâi Lillâh hakkında uzun bir mersiye kaleme almıştır.

el-Mansûr b. Ebû Âmir'in Vefatı

el-Müeyyed Hişâm b. Hâkim ile beraber Endülüs emîri olan ve «el-Mansûr» lakabıyla tanınan Ebû Âmir Muhammed b. Ebû Âmir el-Muâfirî

bu sene öldü. el-Müeyyed'den bahsederken el-Mansûr hakkında bilgi vermiştik. Aslen el-Cezîretü'l-hadrâ'lı meşhur bir aileye mensup olan Ebû Âmir ilim tahsili için Kurtuba'ya gelmişti. İlme karşı büyük bir merak ve gayreti vardı. Babası el-Mustansır zamanında el-Müeyyed'in annesiyle ilgi kurdu.

Hişâm babasının yerine geçtiğinde henüz bir çocuktu. el-Mansûr, Hişâm'ın annesi namına idareyi ele almayı, oğluna karşı baş kaldırmış olan fitneyi teskin etmeyi ve onu hükümdarlık makamına geçirmeyi tekeffül etti, bunun üzerine annesi de devlet idaresini ona bıraktı .el-Mansûr yiğit ve cesur bir insan, iyi bir idareciydi. Askerleri kendine bağladı ve onlara iyi davrandı, böylece durumu kuvvetlendi ve kendisine «el-Mansûr» lakabı verildi. Franklara ve diğerlerine karşı aralıksız cihad etti. Onun idareyi ele almasıyla ülke huzura kavuştu, hiçbir tarafta bir huzursuzluk çıkmadı.

el-Mansûr âlim bir insandı ve âlimleri çok severdi. Sık sık onların meclis ve münazaralarına katılırdı. Pek çok âlim onun menkıbelerini anlatmış ve bu konuda bir çok kitaplar kaleme almışlardır. Cihada giderken hastalandı, fakat geri dönmedi. Düşman topraklarına girdi ve onları zelil edip gayesine ulaştıktan sonra geri döndü. Bu sırada hastalığı çok ilerlemişti, Sâlim şehrinde öldü. Gazâları sırasında zırhında biriken tozu toprağı güzel bir hatıra olarak toplayıp bunların teberrüken kefenine konulmasını emretmişti.

İtikadı sağlam, ahlâkı güzel ve adaletli bir insandı. Onun devri huzuru, güzelliği ve parlaklığı itibarıyla âdetâ bayram günleri gibiydi. Halk onun zamanında rahat ve huzur içinde yaşadı. Allah rahmet eylesin. Güzel şiirleri vardı. Annesi Temîm kabilesindendi. Ölümü üzerine yerine oğlu el-Muzaffer Ebû Mervân Abdü'l-Melik geçti ve babasının açtığı çığırda yürüdü.

Fülfül'ün Kâbis Şehrini Kuşatması ve Meydana Gelen Olaylar

Yahyâ b. Ali el-Endelüsî ile Fülfül bu sene Trablus'tan Kâbis şehri üzerine yürüyüp muhasara ettikten sonra Trablus'a geri dönmüşlerdi. Yahyâ b. Ali mallarının azlığını, durumunun bozulduğunu ve Fülfül ile adamlarının kendisi için kötü bir komşu olduğunu anladı, Fülfül ile adamları seçtikleri at, silâh ve malzemelerden kimini parasını ödeyerek, kimini de gasp yoluyla alınca Yahyâ Mısır'a el-Hâkim'in yanına döndü. el-Hâkim önce onu öldürmek istediyse de sonra affetti.

Fülfül ise 400 (1009-1010) yılına kadar Trablus'ta kaldı, sonra hastalandı ve öldü, yerine kardeşi Verrû geçti, Zenâta kabilesi de ona itaat edince işleri düzeldi. Bâdis sonra Zenâta kabilesiyle savaşmak üzere Trablus'a yürüdü. Berberîler onun yola çıktığını duyunca Trablus'tan ayrıldılar ve böylece Bâdis Trablus'a hakim oldu, bu arada halk da kaçıp gitti. Fülfül'ün kardeşi Verrû, Bâdis'e haber gönderip kendisiyle maiyyetindeki Zenâtalılar için emân diledi ve onun emrine girmek istediklerini ve kendilerini diğer valiler gibi çeşitli yerlerde görevlendirmesini istedi Bâdis bu teklifi kabul etti, onlara emân verip iyi davrandı ve Nefzâ ve Kastilâ'yı Trablus'a bağlı yerlerden çekip gitmeleri şartıyla onlara verdi, onlar da kabul ettiler ve Trablus yöresinden uzaklaştılar.

Daha sonra Verrû'nun kardeşi Hazerûn b. Saîd, Bâdis'in yanına gelip ona itaat razetti ve kardeşinden ayrıldı. Bâdis de ona ihsan ve ikramda bulundu, fakat daha sonra kardeşi Bâdis'e muhalefet etti ve Trablus üzerine yürüyüp şehri kuşattı. Bunun üzerine Hazerûn onun Trablus'u muhasarasına mani olmak gayesiyle Verrû'nun üzerine yürüdü. Bu hadise 403 (1012-1013) yılında olmuştur.

Çeşitli Olaylar

Bu yılın ramazan ayında büyük bir kuyruklu yıldız doğdu. Aynı yıl zilkade ayında da aynı şekilde büyük bir yıldız kaydı. Dolunay gibi ışık saçıyordu. Sonra aydınlığı gidip sadece dalgalanan cüssesi kaldı.

Bu sene Bağdâd'da büyük bir fitne koptu, ayyâr ve bozguncular her tarafa yayıldı; bunun üzerine Bahâüddevle, Amidü'l-Cuyûş Ebû Ali b. Üstâz Hürmüz'ü vaziyeti düzeltmesi için Irak'a gönderdi. Amîdü'l-Cüyûş Bağdâd'a varınca her taraf süslendi. Bozguncuların kökünü kazıdı, Sünnî ve Şiîlerin kendi mezheplerinin propagandasını yapmasını yasakladı, daha sonra da İmâmiyye'nin fakîhi İbnu'l-Muallim'i sürgün etti ve böylece şehir huzura kavuştu.

Bu yılın zilhicce ayında Emîr Ebû Ali el-Hasan b. Bahâüddevle dünyaya geldi. Daha sonra idareyi ele alacak olan Ebû Ali'ye Müşerrifüddevle lakabı verildi.

Mecdüddevle b. Fahrüddevle'nin veziri Ebû'l-Abbâs ed-Dabbî Rey'den Bedr b. Hasanaveyh'in yanına kaçtı. Bedr onu iyi karşıladı. el-Hatîr Ebû Ali'den sonra da vezir tayin edildi.

el-Hâkim Biemrillâh bu sene Dımaşk valiliğine ve Suriye orduları kumandanlığına Tamaddulet Ebû Muhammed el-Esved'i tayin etti. Ebû

Muhammed Dımaşk'a gelip vilâyet konağı (emîrlik sarayı)na indi. Bir yıl iki ay müddetle burada vali olarak kaldı. Bu arada Mağribli bir adamı şehirde dolaştırıp teşhir etti ve: «Ebû Bekr ile Ömer'i sevenlerin cezası işte budur.» diye bağırdı, sonra da onu Dımaşk'tan uzaklaştırdı. İşte orada yaptığı işlerden biri de bu idi.

el-Luma' ve diğer bazı eserlerin müellifi nahivci Osman b. Cinnî bu sene Bağdâd'da öldü. Kadı Ali b. Abdü'l-Azîz el-Cürcânî de bu sene Rey'-öldü. Muhtelif ilimlere vakıf faziletli bir âlimdi. Meşhur muhaddis ve Malikî fakihi el-Velîd b. Bekr b. Muhalled el-Endedusî de bu sene ölmüştür.

Bağdâdlı şair Ebû'l-Hasan Muhammed b. Abdullah es-Selâmî de bu sene öldü. Zırhı tasvir eden ve Adududdevle'yi medheden güzel şiirleri vardı.

Çocukken Musul'a gelmiş ve oralarda Ebû'l-Ferec el-Bebbegâ ve Ebû'l-Hüseyn et-Tel'afrî gibi şairlerin de bulunduğu Halidîlere mensup şairlerin arasına katılmıştı. Bu şairler Ebû'l-Hasan'ı imtihan etmişler, henüz bir çocuk olmasına rağmen bu imtihanda büyük bir başarı göstermiş ve sivrilmişti.

Şair ve edip Muhammed b. el-Abbâs el-Harezmî de bu yıl Nîsâbûr'da ölmüştü. Faziletli bir insandı.

Meşhur muhaddis Muhammed b. Abdurrahman b. Zekeriyya Ebû Tâbir el-Muhallis de bu yıl ölmüştür. O ilk defa 312 (924-925) yılında sema yoluyla hadis rivayet etmeğe başlamıştır.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN DÖRDÜNCÜ (M. 1003-1004) YILI OLAYLARI

Ebû'l-Abbâs'ın Batîha'yı İstilâ Etmesi

Ebû'l-Abbâs b. Vâsıl bu yılın şaban ayında mayıs-haziran 1004) Batîha'yı ele geçirdi ve Mühezzibüddevle'yi oradan uzaklaştırdı.

Ebû'l-Abbâs başlangıçta Cehbeze'de Hâcib Tâhir b. Zîrek'in nâibiydi. Onun yanında yüksek mevkiler elde etti, daha sonra ise ondan korkup ayrıldı ve Şîrâz'a giderek Fûlâd'ın hizmetine girdi ve onun yanında önde gelen simalardan oldu. Fûlâd tevkif edilince Ebû'l-Abbâs çok kötü bir vaziyette Ahvâz'a döndü ve orada hizmet etti.

Bilâhare Bağdâd'a geldi, fakat burada da rahat edemedi ve ayrıldı. Sonra sırasıyla Ebû Muhammed b. Mükrem ile Batîha'da Mühezzibüddevle'nin hizmetine girdi. Mühezzibüddevle onu bir süvari birliğiyle Basra'yı istilâ eden Leşkersitân üzerine gönderdi. Ebû'l-Abbâs Sîraf'a gitti ve orada Ebû Muhammed b. Mükrem'e ait ne kadar gemi ve mal varsa aldı, sonra Dicle'nin aşağı taraflarına geldi, orayı da ele geçirdi ve Mühezzibüddevle'ye itaat etmekten vaz geçti.

Bunun üzerine Mühezzibüddevle ona karşı içi savaşçılarla dolu yüz gemi gönderdi. Bunların bir kısmı bozuldu, geri kalanına da Ebû'l-Abbâs el koyarak Ubûlle'ye gitti ve Leşkersitân'ın dostu Ebû Sa'd b. Mâkûlâ'yı mağlûp etti. Leşkersitân da aynı şekilde onun karşısında bozguna uğradı. Bu arada İbn Vâsıl Basra'yı istilâ etti ve hükümet konağına indikten sonra Deylemlilere ve ordu mensuplarına emân verdi.

Leşkersitân Mühezzibüddevle'nin yanına gitti, Mühezzibüddevle de onu bir orduyla Ebû'l-Abbâs ile çarpışmak üzere geri gönderdi. Ebû'l-Abbâs onun karşışına çıktı. Ve savaşa tutuştular. Leşkersitân mağlûp oldu, adamlarından pek çok kişi öldürüldü. Ebûl'-Abbâs onun ağırlıklarına ve mallarına el koyduktan sonra Batîha'ya gitti. Mühezzibüddevle'ye gönderdiği mektupta şöyle diyordu: «Ordunu mağlûp ettim, şehrine girdim.» Bunun üzerine Mühezzibüddevle Beşâmnî'ye gitti, orada Ebû Şücâ' Fâris b. Merdân ve oğlu Sadaka'nın yanında kaldı, fakat onlar Mühezzbüddevle'ye

hainlik edip mallarını aldılar. Mühezzibüddevle kaçmak zorunda kaldı, Vâsıt'a vardı, şehir halkı kendisini karşılamağa çıktı. Bu arada melik Bahâüddevle'nin kızı olan karısı Bağdâd'a gitti, Mühezzibüddevle de Bağdâd'a doğru yola çıktıysa da oraya ulaşamadı.

İbn Vâsıl'a gelince; o Mühezzibüddevle'nin malını mülkünü ele geçirdi ki, bunlar çok muazzam bir yekün tutuyordu. Bu arada Bahâüddevle'nin kızı olan Mühezzibüddevle'nin karısının evini korumak üzere birini görevlendirdi, daha sonra da evde ne varsa toplayıp babasına gönderdi; bunun üzerine halk ona karşı çıktı ve anlaşmazlığa düştüler, o da olayları bastırmak ve vaziyeti düzeltmek gayesiyle el-Cezire'ye yedi yüz süvari gönderdi. Batîha ahalisi bunlarla çarpışarak askerleri mağlûp ettiler, bir çok kişiyi de öldürdüler.

Olaylar Ebû'l-Abbâs b. Vâsıl'ın aleyhine gelişmeğe başlayınca Basra'da da durumun aleyhine dönmesinden korkarak oraya geri geldi, Batîha'yı bomboş ve muhafızsız bir halde bırakıp gitti.

Bahâüddevle Ebû'l-Abbâs'ın durumunu ve gücünü haber alınca onun ülkesine bir zarar vermesinden korktu ve gerekli hazırlıkları yapmak üzere Fars'dan Ahvâz'a gitti, Amîdü'l-Cüyûş'u da Bağdâd'dan yanına getirdi. Onun emrinde büyük bir ordu hazırlayıp Ebû'l-Abbâs'ın üzerine sevketti. Âmîdü'l-Cüyûş Vâsıt'a gelip ihtiyaç duyduğu gemi ve hazırlıklarını tamamlayıp Batîha'ya gitti, orduyu idareye hakim olmak gayesiyle ülkenin çeşitli yerlerine dağıttı.

Ebû'l-Abbâs Amîdü'l-Cüyûş'un kendi üzerine yürüdüğünü öğrenince Basra'dan onu karşılamak üzere yola çıktı ve ona: «Ne lüzum var böyle tertibât almaya, işte geliyorum, kendini kolla.» dedi.

Ebû'l-Abbâs, Amîdü'l-Cüyûş'un yanına vardığında o askerlerini dağıtmıştı. Maiyyetindeki askerlerle beraber es-Salîk'de onunla karşılaştı, yapılan savaşta Amîdü'l-Cüyûş mağlûp oldu, yanındakiler de birbirlerine düştüler. Amîdü'l-Cüyûş Vâsıt'a varıncaya kadar büyük zorluklarla karşılaştı; ağırlıkları, çadırları ve hazineleri gitti. Hazinedârı ona çadırda otuz bin dinar ve elli bin dirhemi toprağa gömdüğünü söyledi, bunun üzerine onları getirmek üzere adam gönderdi ve bunlar sayesinde yeniden kuvvetlendi. Batîha ile ilgili geri kalan haberleri 395 (1004-1005) yılı olayları arasında anlatacağız.

Çeşitli Olaylar

Bahâüddevle, eş-Şerîf er-Radî'nin babası Ebû Ahmed el-Mûsevî'yi Irak'taki Alevîlerin nakibliğine, kadı el-kudâtlığa, hacc emîrliğine ve me-

zalim mahkemesi başkanlığına tayin etti. Bu konuyla ilgili menşûru Şîrâz'dan gönderdi ve ona «et-Tâhir zü'l-Menâkıb» lakabı verildi; fakat halife kadı el-kudâtlığa tayinini tasdik etmedi; diğer görevlere tayinini ise tasdik etti.

el-Usayfir el-Muntafikî bu sene hacıların yolunu kesti ve onları el-Batâniyye'de muhasara etti. Hacıları yakalayıp tevkif etmek niyetindeydi. Bunlar arasında Ebû'l-Hasan er-Reffâ ve Ebû Abdullah ed-Deccâcî de vardı. Bu ikisi hiç duyulmamış tatlı bir sesle Kur'an okurlardı. el-Usayfir'in yanına gelip Kur'an okudular; bunun üzerine el-Usayfir hacıları bırakıp geri döndü, o ikisine de: «Sizin için bir milyon dinar bıraktım.» dedi.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN BEŞİNCİ (M. 1004-1005) YILI OLAYLARI

Mühezzibüddevle'nin Batîha'ya Dönmesi

Amîdü'l-Cüyûş'un, Ebu'l-Abbâs b. Vâsıl karşısında mağlûp olduğunu yukarıda anlatmıştık. Amîdü'l-Cüyûş bu mağlûbiyet üzerine Vâsıt'ta kaldı ve tekrar Batîha'ya dönmek gayesiyle asker topladı. Ebû'l-Abbâs Vâsıt'ta bir nâibini bırakmıştı; fakat nâibi orada barınamadı ve efendisinin yanına gitti, bunun üzerine Amîdü'l-Cüyûş Batîhalı bir şahsı oraya nâib tayin etti. Bu adam halka zulmederek mallarını aldı, Amîdü'l-Cüyûş'a da hiç iltifat etmedi, o da Bağdâd'a haber gönderip Mühezzibüddevle'yi çağırdı ve onunla beraber Batîha'ya gemilerle asker sevketti. Mühezzibüddevle Batîha'ya varınca Batîhalılar onu sevinçle karşıladılar, bütün vilâyetleri ona teslim ettiler. Bahâüddevle, Mühezzibüddevle'nin her yıl elli bin dinar ödemesini kararlaştırdı, İbn Vâsıl da Mühezzibüddevle'ye karşı çıkmadı ve Hûzistân'a gitmek üzere hazırlandı. Sonra Basra ile Ahvâz arasına en-Nehrü'l-Adudî'nin yanına bir nehir yatağı açtı ve burada bol miktarda su toplandı. İbn Vâsıl yanına Deylemlilerden ve diğer kavimlerden müteşekkil büyük bir kalabalık topladı.

Ebû'l-Abbâs malları ve erzakı çoğalınca ve Batîha'nın bir kısmını istilâ edince melikliği ele geçirme arzusu arttı ve zilkade ayında (ağustos-eylül 1005) askerleriyle Ahvâz üzerine yürüdü. Bunun üezrine Bahâüddevle de ona karşı gemilerle asker sevketti ve iki ordu Sidre nehrinde karşı karşıya geldi ve savaşa tutuştular. Ebû'l-Abbâs bir hileyle onları aldattı ve Ahvâz'a gitti. Bahâüddevle'nin gönderdiği askerler onu takip ettiler ve Ahvâz önlerinde onunla karşılaştılar. Ahvâz'da bulunan askerler de Bahâüddevle'nin ordusunu katıldılar ,fakat Ebû'l-Abbâs onları mağlûp etti.

Bahâüddevle sonra Fars'a gitmek üzere Arbak köprüsüne hareket etti, Ebû'l-Abbâs da hükümet konağına girip Bahâüddevle'den kalan ne kadar ev eşyası ve mal varsa aldı, fakat orada kalamadı; çünkü Bahâüddevle gemilerle Basra'ya sevketmek üzere ordu hazırlamıştı. Ebû'l-Abbâs korktu ve işte bu yüzden orada duramayarak Bahâüddevle'ye haber gönderip anlaşma yaptı ve iktalarını artırdı. Her biri anlaşmaya sadık kalacakla-

rına yemin ettiler. Ebû'l-Abbâs bunun üzerine Basra'ya dönüp Bahâüddevle'nin sarayından ve ileri gelen şahıslar ve kumandanların ve tüccarların evlerinden aldığı eşyayı onunla beraber gönderdi.

Bhâtiya Gazâsı

Yemînüddevla bu sene Hind şehirlerinden Bhâtiya'ya karşı gazâya çıktı. Bhâtiya, Multan'ın arkasında (doğusunda) yer alan bir şehirdi, racası da «Bahîrâ» namıyla bilinen biriydi. Bhâtiya müstahkem bir şehir olup yüksek surlar ve derin hendeklerle çevriliydi. Raca oraya kapanmıştı. Daha sonra şehrin dışına çıkıp üç gün boyunca Müslümanlarla savaştı ve dördüncü gün mağlûp olup şehre girmek istedi. fakat Müslümanlar daha erken davranıp kapının önüne geldiler ve şehri ele geçirdiler. Hindûlar önden ve arkadan kılıç darbelerine maruz kaldılar, savaşçılardan bir kısmı öldürüldü, çoluk çocukları esir, malları da ganimet alındı.

Raca Bahîrâ ise öldürüleceğini anlayınca güvendiği adamlardan müteşekkil bir topluluğu yanına alıp o bölgedeki dağların zirvesine çıktı. Yemînüddevle ona karşı bir askerî birlik sevketti; bu birlik racayı kuşattı, adamlarını kılıçtan geçirdiler. Raca öldürüleceğini anlayınca yanındaki hançerini çekip intihar etti. Yemînüddevle işleri yoluna koyuncaya ve gerekli düzenlemeleri yapıncaya kadar Bhâtiya'da kaldı, sonra Gazne'ye döndü ve orada Müslüman olanlara öğrenmeleri gereken bilgileri öğretmek üzere (din) adamları bıraktı. Dönüşü sırasında şiddetli yağmurlar ve taşkın akan nehirlerle karşılaştı. Mahmûd ve askerleri bu yüzden büyük maddî kayıplar verdiler.

Çeşitli Olaylar

Bu sene İfrîkıyye'de büyük bir kıtlık oldu, bu yüzden fırın ve hamamlar çalışmadı, halk mahvoldu. Zenginlerin elindeki stoklar da tükendi. Veba çoğaldı, her gün beş yüz ilâ yedi yüz kişi ölüyordu.

Karvâş ile Ebû Ca'fer el-Haccâc bu sene Kûfe'ye gttiler ve Ebû Ali Ömer b. Muhammed b. Ömer el-Alevî'yi tevkif ettiler. Karvâş ondan yüz bin dinar aldı ve onu da yanına alarak Enbâr'a götürdü.

İshâk b. Muhammed b. Hamdân b. Muhammed b. Nûh Ebû İbrâhim el-Mühellebî bu sene öldü.

Şâfiî fakihi Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn b. el-Hüseyn b. el-Hasan b. Ebû İsmâil el-Alevî de bu yıl vefat etti. Allah rahmet eylesin.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN ALTINCI (M. 1005-1006) YILI OLAYLARI

Multân Gazâsı

Yemînüddevle bu sene Multân'a bir sefer düzenledi.

Bu seferin sebebi şudur:

Multân valisi Ebû'l-Fütûh'un itikadının bozulduğu ve bâtınîliği benimsediği ve Multân halkını bâtınîliğe davet ettiğine, halkın da bâtınîliği kabul ettiğine dair haberler üzerine Yemînüddevle ona karşı cihada çıkmağa ve onu bulunduğu mevkiden uzaklaştırmağa karar verip Multân istikametinde yola çıktı. Güzergâhındaki nehirlerin ve özellikle Seyhun nehrinin çok taşkın aktığını, suların çok kabardığını gördü. Seyhun nehri geçit vermiyordu; bu yüzden Andpâl (Anandpâl)'a haber gönderip Multân'a giderken topraklarından geçmek için izin istedi, fakat Andpâl kabul etmedi. Mahmûd bunun üzerine önce Andpâl üzerine yürüdü ve «İki seferi birleştiririz» dedi, ancak o ayrı bir sefer değil sadece takipten ibaretti. Sultan, Andpâl'ın topraklarına girdi ve her tarafı talan etti. Pek çok kişiyi öldürdü, halkın mallarını yağmaladı, binaları ateşe verdi. Andpâl sultanın önünden kaçtı, fakat sultan şeytanı izleyen parlak bir yıldız gibi onun peşindeydi. Andpâl, Kaşmîr'e varıncaya kadar bir geçitten diğerine kaçtı.

Ebû'l-Fütûh Sultan'ın kendi üzerine geldiğini duyunca ona karşı duramayacağını ve karşısında tutunamayacağını bildiğinden derhal mallarını Serendîb'e nakletti ve Multân'ı boşalttı. Yemînüddevle Multân'a gelip şehir önlerinde karargâh kurdu. Halkın sapıklık içinde bocaladığını gördü ve onları muhasara ederek bir hayli sıkıştırdı. Silâh zoruyla fethedinceye kadar savaşı sürdürdü ve nihayet isyanlarından dolayı halkı yirmi bin dirhem para cezasına çarptırdı.

Kevâkîr Gazâsı

Sultan, Multân'dan Kevâkîr kalesine hareket etti. Kalenin hâkimi «Beydâ» adlı birisiydi. Kevâkîr'de altı yüz put vardı. Sultan burayı fethe-

dip putları yaktı. Beydâ, bunun üzerine meşhur Kâlincâr kalesi'ne kaçtı, Sultan da onun peşinden Kâlincâr'a gitti. Kâlincâr büyük bir kale olup beş yüz bin kişiyi içine alacak kadar genişti ayrıca içinde beş yüz tane de fil ve yirmi bin hayvan vardı. Bu arada belirli bir süre içerdekilere yetecek kadar erzak da bulunuyordu. Yemînüddevle kaleye yedi fersah kadar yaklaşınca geçit vermez ormanlara rastladı ve ağaçların kesilmesini emretti. Bu arada yolda derin bir vadi ile karşılaştı, yirmi süvarinin geçebileceği kadar bir yerin doldurulmasını emretti. Askerler toprak doldurulmuş tulumlarla burayı doldurudular. Böylece kaleye ulaşma imkânı buldu ve kırk üç gün kuşattı. Kale hâkimi barış talebinde bulunduysa da Sultan kabul etmedi.

Bu sırada İlig Han'ın Horasân üzerine yürümesinden dolayı ortaya çıkan anlaşmazlıkları haber alan Sultan Hind racasıyla anlaşma yaptı. Buna göre raca beş yüz fil, üç bin (yük?) gümüş gönderecekti; ayrıca Hind kavuğunu giymekten vaz geçip Yemînüddevle'nin gönderdiği hil'ati giyecekti. Bu ona çok zor geldi, fakat Yemînüddevle ısrar ettiyse de o tekrar Hind kavuğunu giydi. Raca daha sonra küçük parmağını kesip kararlaştıracakları meselelerde ona güven vermek üzere Yemînüddevle'yé gönderdi, Yemînüddevle de ortaya çıkan ihtilâfları halletmek üzere Horasân'a gitti. Hindistân'a yeni bir sefer düzenlemeğe kararlıydı.

İlig Han'ın Ordusunun Horasân'a Geçmesi

Yemînüddevle Horasân'ı ele geçirince, İlig Han da Mâverâünnehr'e hakim olmuştu. Sultan Mahmûd ona elçi gönderip Mâverâünnehr'e hakimiyetine muvafakat etmiş, ayrıca kızıyla da evlenmiş ve böylece iki hanedan arasında akrabalık ve anlaşma sağlamıştı. Fakat jurnalciler bu iki hükümdarın arasını bozuncaya kadar çabalarını aralıksız sürdürdüler. İlig Han zihninde tasarladığı fikri gizliyordu; nitekim Yemînüddevle Multân'a gidince İlig Han Horasân'ın boş kalmasını fırsat bildi ve ordusunun başkumandanı Subaşı Tekin'i bu sene büyük bir orduyla Harasân'a, kardeşi Ca'fer Tekin'i de bir kaç kumandanla birlikte Belh'e gönderdi.

Yemînüddevle büyük kumandanlarından biri olan Arslan Cazib'i Herât'ta görevlendirmiş ve ona eğer kendisine karşı bir muhalefet olursa Gazne'ye gitmesini emretmişti. Subaşı Tekin Horasân'a yürüyünce Arslan da bu emre uyarak Gazne'ye gitti, bunun üzerine Subaşı da Herât'ı ele geçirdi ve orada kaldı, ayrıca Nîsâbûr'u istilâ etmek üzere de bir adam gönderdi.

Yemînüddevle, Hindistân'da iken bu haberleri aldı ve hemen Gazne'ye döndü. Hiç bir eve dönüp bakmadı ve hiç bir karara itibar etmedi. Gaz-

ne'ye varır varmaz askerlere mal dağıttı. onları takviye etti ve dilediği ıslahatı yaptı. Bu arada Halaç Türklerinden de yardım istedi ve büyük bir kalabalık Sultan Mahmûd'a yardıma geldi. Onlarla beraber Belh istikametinde yola çıktı. İlig Han'ın kardeşi Ca'fer Tekin buradaydı. Hemen Tirmiz'e geçti, Yemînüddevle de Belh'de karargâh kurdu ve askerlerini Herât'da bulunan Subaşı Tekin üzerine gönderdi. Subaşı Tekin Gazneli kuvvetlerinin yaklaştığını duyunca nehri geçmek üzere Merv'e doğru hareket etti. Bu arada Oğuz Türkmenleri ona yetişti ve savaşa girdiler, fakat Subaşı Tekin onları mağlûp etti ve Oğuzlardan pek çok kişiyi öldürdü.

Subaşı daha sonra nehri geçmek üzere Ebîverd tarafına gitti. Yemînüddevle'nin askerleri onu takip ediyor, her nereye giderse onlar da peşinden oraya geliyorlardı. Bu yüzden yakalanmaktan korkarak Cürcân'a gitti, ama oradan da uzaklaştırıldı. Sonra Horasân'a geri döndü, ancak Yemînüddevle onun Horasân'a girmesine mani oldu. Subaşı Tekin'in kardeşi ve kumandanlarından bir topluluk esir alındı, Subaşı az sayıdaki adamıyla kaçıp kurtuldu ve nehri geçti.

İlig Han kardeşi Ca'fer Tekin'i Yemînüddevle Subaşı'yı takipten ve yakalanmaktan vaz geçsin diye Belh'e göndermişti; fakat Sultan geri dönmedi ve Subaşı'yı Horasân'dan uzaklaştırmağa karar verdi. ve ancak uzaklaştırınca Belh'e geri döndü. Böylece Ca'fer Tekin ile beraber burada bulunanlar hezimete uğradılar ve Horasân Yemînüddevle'ye teslim oldu.

Bahâüddevle'nin Askerleriyle Kürtler Arasındaki Savaş

Amîdü'l-Cüyûş bu sene el-Bendenîcîn üzerine Deylemli büyük bir kumandanın emrinde ordu sevketti. Bu ordu oraya varınca kalabalık bir Kürt taifesi üzerlerine yürüdü ve savaşa tutuştular. Savaş sonunda Deylemliler mağlûp oldular, Kürtler onların hayvanlarını ve yüklerini ele geçirdiler. Deylemli kumandan da elbiselerini çıkarıp oradaki bir köylüden gömlek aldı ve yalınayak yürüyerek geri döndü. Orada ancak bir kaç gün kalabildiler.

Çeşitli Olaylar

eş-Şerîf er-Radî bu sene Irak'taki Tâlibîler'in nakîbliğine tayin edildi ve kendisine «eş-Şerîf er-Radî Zü'l-Hasebeyn» lakabı verildi. Bu arada Kardeşi el-Murtaza'ya da «Zü'l-Mecdeyn» lakabı verildi. Bu tayinleri Bahâüddevle yaptı, lakablar da onun tarafından verildi.

Horasân kadısı Ebû Ahmed Abdurrahîm b. Ali b. el-Merzubân el-İsfehanî de bu yıl öldü. Bağdâd'daki Bîmâristân onun emriyle yapılmıştı.

Bu sene Şaban ayı başında Irak'ın kıble cihetinin sol tarafından Zühre'ye benzer büyük bir yıldız doğru Yeryüzünü ay gibi aydınlatan şuaları vardı. Zilkade ortalarına kadar kaldı ve sonra kayboldu.

Şâfiî fakihi İmam Ebû Sa'd İsmâil b. Ahmed b. İbrâhim b. İsmâil el-İsmâilî Rebiyülahir ayında Cürcân'da öldü.

Isfahânlı meşhur hafız Muhammed b. İshâk b. Muhammed b. Yahyâ b. Mende Ebû Abdullah da bu yıl vefat etti. Ebû Abdullah'ın meşhur eserleri vardır.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN YEDİNCİ (M. 1006-1007) YILI OLAYLARI

İlig Han'ın Bozguna Uğraması

Yemînüddevle, İlig Han'ın askerlerini Horasân'dan çıkarınca, İlig Han aralarındaki akrabalık sebebiyle Hoten meliki Kadır Han b. Buğra Han'a elçi gönderip durumunu anlattı ve ondan yardım istedi; ayrıca ülkesinin en uzak noktasındaki Türkleri de yardıma çağırdı. Kadır Han bunun üzerine Horasân'a doğru yola çıktı, İlig Han ile buluştuktan sonra Ceyhun nehrini geçtiler.

Yemînüddevle Tohâristân'da iken bu gelişmelerden haberdar oldu ve süratle harekete geçip onlardan önce Belh'e girerek savaşa hazırlandı. Oğuz Türkleri, Halaçlar, Hind, Afganistân ve Gazne Türklerinden müteşekkil bir ordu topladı ve Belh'ten ayrılarak iki fersah mesafede savaşa müsait geniş bir alanda karargâh kurdu. Kadır Han ile İlig Han da askerleriyle beraber gelip onun karşısına ordugâh kurdular ve o gün akşama kadar savaştılar.

Ertesi gün de iki taraf birbirinin karşısına çıkıp savaşa girdiler. Yemînüddevle yüksek bir tepeye çıkıp savaşı gözetlemeğe başladı. Atından indi ve Allah Taâlâ'nın huzurunda tevazu ile yüzünü toprağa sürerek, ondan yardım ve zafer niyaz etti. Sonra tepeden inip filine bindi ve İlig Han'ın merkezine doğru saldırıya geçerek onu bulunduğu yerden uzaklaştırdı. İlig Han'ın ordusu mağlûp oldu, Yemînüddevle'nin adamları onları takip ederek bir kısmını öldürdü, bir kısmını da esir aldılar, bu arada nehri geçinceye kadar da mallarını ganimet olarak almağa devam ettiler. Bu zafer dolayısıyla pek çok şair Yemînüddevle'yi tebrik etti.

Hindistân'a Yapılan Bir Gazâ

Yemînüddevle (Karahanlı) Türkleriyle ilgili meseleyi hallettikten sonra Hindistan tarafına sefere çıktı.

Sebebi şudur :

Hind racaları hanedanından olan Nevâsa Şâh, Sultan Mahmûd'un Hind seferleri sırasında Müslüman olmuş, Mahmûd da onu fethettiği Hind şehirlerinden birinin başına getirmişti.

Bu sene onun İslam dininden döndüğünü, kâfirler ve sapıklarla düşüp kalktığını öğrenince süratle Nevâsa Şâh üzerine yürüdü. Sultanın yaklaştığını duyan Nevâsa Şah kaçtı, böylece Yeminüddevle bu vilâyeti tekrar ele geçirdi ve yeniden İslâm hâkimiyeti altına soktu, adamlarından birini bu vilâyetin idaresiyle görevlendirdikten sonra da Gazne'ye döndü.

Ebû Ca'fer el-Haccâc'ın Bağdâd'ı Muhasarası

Ebû Ca'fer el-Haccâc bu sene büyük bir ordu topladi, Bekr b. Hasanaveyh de büyük bir orduyu ona yardıma gönderdi, hepsi birlikte Bağdâd üzerine yürüdüler ve muhasara ettiler.

Sebebine gelince :

Ebû Ca'fer Horasân yolunun emniyetini sağlayan Kılıc'ın yanına gitmişti. Kılıç, Amîdü'l-Cüyûş'a muhalif olduğu için ikisi birleştiler, ancak Kılıç bu sene öldü, bunun üzerine de Amîdü'l-Cüyûş Ebû'l -Fath b. Annâzi Horasân yolunu korumakla görevlendirdi. Ebû'l--Feth, Bedr b. Hasanaveyh'e düşmandı, işte bu yüzden Bedr bu yeni görevlendirme sebebiyle Amîdü'l-Cüyûş'a kin besledi ve Ebû Ca'fer el-Haccâc'ı çağırıp onun emrine çok sayıda asker topladı; Emîr Hindî b. Sa'dî, Ebû Îsâ Şâzî b. Muhammed, Verrâm b. Muhammed ve diğer bazı kumandanlar da bunlar arasındaydı. Bedr bunların hepsini Bağdâd üzerine gönderdi.

Emîr Ebû'l-Hasan Ali b. Mezyed el-Esedî Bahâüddevle'ye kırgın olarak Hûzistân'a dönmüştü; o da onlara katıldı, böylece sayıları on bin süvariye ulaştı.

Amîdü'l-Cüyûş, Ebû'l-Abbâs b. Vâsıl ile savaşmak üzere Bahâüddevle'nin yanında bulunuyordu. Ebû Ca'fer ve maiyyetindekiler birlikte Bağdâd üzerine yürüdüler, şehre bir fersah mesafede konakladılar ve burada bir ay kaldılar. Bağdâd'da Ebû'l-Feth b. Annâz ile beraber Türklerden müteşekkil bir topluluk vardı, şehri bunlar koruyorlardı. Onlar bu şekilde beklerken Ebû'l-Abbâs'ın mağlûp olduğu ve Bahâüddevle'nin galip geldiği öğrenildi. Bu haber Ebû Ca'fer ve yanındakilerin cesaret ve gücünü kırdı, bu yüzden her biri bir tarafa dağıldı. İbn Mezyed ülkesine döndü, Ebû Ca'fer ve Ebû İsâ ise Hulvân'a gittiler. Ebû Ca'fer sonra Bahâüddevle'ye haber gönderip aralarındaki anlaşmazlıkların düzeltilmesini istedi, Ba-

hâüddevle de bunu kabul etti ve Tüster'e onun yanına geldi, fakat Amîdü'l-Cüyûş'u gücendirmekten korkarak Ebû Ca'fer'e fazla iltifat etmedi.

Bedr'in Râfi' b. Makn'ın Vilâyetine Saldırması

Bedr b. Hasanaveyh Hulvân ve Karmisîn'i alınca, Ebû'l-Feth b. Annâz Râfi' b. Makn'ın yanına sığınmış ve onun misafiri olmuştu. Bedr, Râfi'e haber gönderip babasının dostluğunu ve onun üzerindeki haklarını hatırlatarak hasmının sığınmak arzusunu kabul ettiği için onu kınadı, ayrıca eski dostluk ve anlaşmalarının devam etmesi için Ebû'l-Feth'i yanından uzaklaştırmasını istedi. Râfi' bu teklifi kabul etmeyince Bedr, Râfi'in Dicle'nin doğu yakasında yer alan şehir ve kasabalarına asker sevketti ve oraları yağmaladı. Râfi'in Matîra'daki evine saldırıp orayı da yağmaladılar ve ateşe verdiler. Buradan el-Berecân kalesine gittiler. Bu kale de Râfi'e aitti. Burayı da zorla ele geçirdiler, kaledeki hububatı yaktılar, kuyuları doldurdular. Bunun üzerine Ebû'l-Feth Amîdü'l-Cüyûş'un yanına Bağdâd'a gitti, Amîdü'l-Cüyûş da ona hil'at verdi, ikramda bulundu ve yardım edeceğine söz verdi.

Ebû'l-Abbâs b. Vâsıl'ın Öldürülmesi

Basra hâkimi Ebûl'-Abbâs b. Vâsıl bu sene öldürüldü. Onun başlangıçtaki vaziyeti, yüksek mevkiilere geçmesi, Batîha'yı istilâ edip mallarını yağmalaması, Sultanın ordusu karşısındaki mağlûbiyeti ve diğer hususlar daha önce yeri geldikçe anlatılmıştı.

Ebû'l-Abbâs durumunu kuvvetlendirince, Bahâüddevle Hûzistân'ı ona karşı korumak üzere Fars'tan Ahvâz'a gitmişti. Ebû'l-Abbâs Batîha'da Amîdü'l-Cüyûş'un karşısındaydı. Onunla olan işini hallettikten sonra Ahvâz'a gitti ve yukarıda anlatıldığı gibi şehri ele geçirdi. Daha sonra Bahâüddevle ile anlaşarak oradan ayrılıp Basra'ya döndü. Bunu da aynı şekilde yukarıda anlatmıştık.

Daha sonra onun Ahvâz'a dönmesini gerektiren yeni olaylar oldu, bu sebeple ordusuyla beraber Ahvâz'a geri döndü. Bahâüddevle de oradaydı. Ebû'l-Abbâs'ın yaklaşması üzerine Bahâüddevle askerinin azlığı dolayısıyla Ahvâz'dan ayrılmak zorunda kaldı; askerlerinin bir kısmı Fars'a, bir kısmı Irak'a dağıldı. Bahâüddevle Arbak köprüsünü geçti, böylece nehir iki orduyu birbirinden ayıran bir mania hâlini aldı. Ebû'l-Abbâs Ahvâz'ı istilâ etti, Bedr b. Hasanaveyh'e bağlı üç bin süvari de ona yardıma geldi, böylece onlarla daha da güçlendi.

Bahâüddevle tekrar Fars'a dönmeğe karar verdi, fakat adamları ona mani oldular. Bu arada Ebû'l-Abbâs köprüde gerekli tamiratı yaptı. İki ordu arasında sabaha kadar devam eden şiddetli çarpışmalar oldu. Ebû'l-Abbâs köprüyü tamir ettikten sonra karşıya geçti, iki ordu karşı karşıya geldi ve aralarında çok çetin bir savaş cereyan etti. Sonunda Ebû'l-Abbâs mağlûp oldu ve adamlarından pek çok kişi öldürüldü. Ebû'l-Abbâs 396 yılı ramazan ayı ortalarında (15 Haziran 1006) mağlûp bir vaziyette Basra'ya döndü. Ebû'l-Abbâs bozgun halinde dönünce Bahâüddevle veziri Ebû Gâlib kumandasındaki bir orduyu Ebû'l-Abbâs üzerine sevketti. Ebû Gâlib, Ebûl'-Abbâs'ın üzerine yürüyüp onu kuşattı ve iki ordu arasında savaş başladı. Vezir zor durumda kaldı, yanındaki mallar azaldı, Bahâüddevle'den yardım istediyse de o gerekli yardımı ulaştıramadı.

Daha sonra Ebû'l-Abbâs gemilerini ve askerlerini toplayıp vezirin askerlerine karşı sevkedip onların üzerine hücum etti. Bunun üzerine vezirin ordusu bozuldu, neredeyse tam anlamıyla bozguna uğrayacaktı ki bazı Deylemliler onu yerinde durdurup sebat ettirdiler ve Ebû'l-Abbâs'ın üzerine saldırdılar, Bu defa Ebû'l-Abbâs ve adamları mağlûp oldular. Vezir onun gemilerine el koydu, adamlarından çoğu vezirden emân dilediler.

Ebû'l-Abbâs uğradığı mağlûbiyet üzerine Hassân b. Semmâl el-Hafâcî ile birlikte Kûfe'ye kaçtı. Bu arada vezir Basra'ya girdi ve Bahâüddevle'ye mektup yazıp bu zaferi müjdeledi.

Daha sonra Ebû'l-Abbâs Kûfe'den yola çıktı ve Dicle'yi geçip Bedr b. Hasanaveyh'e katılmak gayesiyle yoluna devam ederek Hânikîn'e ulaştı. Bedr'e bağlı olan Ca'fer b. el-Avvâm buradaydı. Ebû'l-Abbâs'ı misafir etti ve ona ikramda bulundu, ayrıca ona derhal yola çıkmasını tavsiye etti ve yakalanmakla korkuttu. Ebû'l-Abbâs yorgundu, dinlenmek istedi ve uyudu. Bahâüddevle'ye bağlı olan Ebû'l-Feth b. Annâz oraya yakın bir yerdeydi, Ebû'l-Abbâs'ın Hânıkîn'e geldiğini haber aldı ve derhal onların üzerine yürüdü. Ebû'l-Abbâs hâlâ orada bulunuyordu. Ebû'l-Abbâs'ı muhasara edip yakaladı ve Bağdâd'a götürdü. Amîdü'l-Cüyûş Ebû'l-Abbâs'ı Bahâüddevle'nin yanına gönderdi. Bahâüddevle'nin onu öldürmek üzere gönderdiği adam yolda onlara rastladı, öldürülüp kafası Bahâüddevle'ye götürülerek Hûzistân ve Fars'ta dolaştırılıp teşhir edildi. Ebû'l-Abbâs'ın kafası 10 safer (5 kasım 1006) de Vasıt'taydı.

Amîdü'l-Cüyûş'un Bedr İle Savaşmak Üzere Yola Çıkması ve Onunla Anlaşması

Bahâüddevle, Ebû'l-Abbâs b. Vâsıl ile meşgul olduğu sırada ülkesine saldıran Bedr b. Hasanaveyh'e kin besliyordu. Ebû'l-Abbâs öldürülünce Ba-

hâüddevle, Amîdü'l-Cüyûş'a onun topraklarına yürümesini emretti ve ona mal verip askerlere dağıttırdı, bunun üzerine Amîdü'l-Cüyûş da asker toplayarak Bedr'in ülkesine yürüyüp Cündeşâbûr'da konakladı Bedr ona: «Sen daha Ukaylîlerin istilâ ettiği toprakları geri alamıyorsun; halbuki onlar Bağdâd'a bir fersah mesafede bulunuyorlar, üstelik onlarla barış da yaptın. Böyleyken benim şehirlerimi ve kalelerimi nasıl alabilirsin? Üstelik benim senin sahip olduğundan fazla malım var.

Eğer seninle savaşırsam iki vaziyette seninle beraberim. Savaş nöbetleşedir, sonuçta kimin galib geleceğini bilmiyorum. Eğer ben mağlûp olursam bunun sana hiç bir faydası olmaz; çünkü ben kale ve hisarlarıma çekilir, mallarımı infak ederim, hiç bir şey yapamazsam dahi bir çöl adamı olarak beni destekleyecek adamlarım vardır, uzaklaşır sonra tekrar yakına gelirim. Eğer sen mağlûp olursan bir daha toparlanamazsın ve efendinden azar işitirsin. Yapılacak en doğru iş şudur: «Sana efendini memnun edecek mal göndereyim de anlaşalım,» diye haber gönderdi. Amîdü'l-Cüyûş da bu teklifi kabul etti ve barış yaptılar; ayrıca ondan orduyu teçhiz etmek üzere mal aldı ve onunla savaşmaktan vaz geçip geri döndü.

Karvâş İle Ebû Ali b. Semmâl el-Hafâcî Arasındaki Savaş

Bu sene muharrem ayında (ekim 1006) Mu'temidüddevle Ebû'l-Menî' Karvâş b. el-Mukallid el-Ukaylî ile Ebû Ali b. Semmâl el-Hafâcî arasında savaş cereyan etti. Sebebi şudur :

Karvâş büyük bir ordu toplayıp Kûfe üzerine yürüdü, Ebû Ali orada yoktu, böylece şehre girip yerleşti. Daha sonra durumdan haberdâr olan Ebû Ali Karvâş'ın üzerine yürüdü, iki taraf karşılaşıp savaşa girdiler. Karvâş sonunda mağlûp oldu ve kaçarak Enbâr'a döndü, Ebû Ali de Kûfe'ye hâkim oldu ve Karvâş'ın adamlarını yakalayıp mallarını müsadere etti.

Ebû Rikve'nin Mısır'da Halife el-Hâkim'e Karşı Ayaklanması

el-Hâkim bu sene Ebû Rikve'yi mağlûp etti. Biz burada bu konuyla ilgili haberleri topluca anlatacağız.

Ebû Rikve'nin asıl adı Velîd idi, ancak seferlerinde mutasavvıfların âdetine uyarak deriden yapılmış küçük su kabı (rikve) taşıdığından dolayı

kendisine «Ebû Rikve» künyesi verilmişti. Hişâm b. Abdülmelik b. Mervân'ın neslinden olan Ebû Rikve Endülüs Emevî hükümdarı el-Müeyyed Hişâm b. el-Hâkim'in de akrabasıydı. el-Mansûr b. Ebû Âmir el-Müeyyed'i idareden uzaklaştırıp onu halktan gizleyince akrabalarından hükümdarlık yapabilecek biri var mı diye araştırır, sonra onu yakalatırdı. Bunlardan bir kısmı öldürülürken bazıları da kaçtılar.

Ebû Rikve de kaçanlar arasındaydı ve yaşı yirmiyi aşkındı. Doğruca Mısır'a gitti ve mûkâtebe yoluyla hadis öğrendi. Sonra Mekke ve Yemen'e gitti, tekrar Mısır'a döndü ve orada el-Kâim adına davette bulundu. Benû Kurra ve diğer bazı kabileler davetini kabul ettiler.

Benû Kurra'nın bu çağrıya katılmaları da şundan dolayı idi: el-Hâkim Biemrillâh Mısır'da çok sayıda kumandanı öldürmüş, hapse atmış ve mallarına el koymuştu. Maiyyetindeki diğer kabileler de sıkıntı içindeydiler, bu yüzden idarenin elinden alınmasını istiyorlardı. Ebû Rikve'nin Benû Kurra'yı bey'ate davet ettiği sırada el-Hâkim onlara eziyet ediyordu. İleri gelen adamlarından bazılarını hapse atmış, bir kısmını da öldürmüştü. Ebû Rikve onları bey'ate davet edince hemen kabul ettiler ve ona itaat arzettiler.

Benû Kurra ile Benû Zenâta arasında savaş ve kan davası vardı, ancak bu sırada aralarında barış yaptılar ve el-Hâkim'e karşı kendilerini müdafaa etmeğe karar verdiler. Ebû Rikve Benû Kurra'nın yanına gitti, orada çocuklara hat dersi verdi. Dindar ve zahid bir sima olarak göründü, namazlarında onlara imamlık yaptı. Sonra onları istediği şeye davet etmeğe başladı, onlar da kabul edip bey'at ettiler ve onu desteklemek hususunda anlaştılar. Bunun üzerine o da kendini tanıttı ve yanında mektuplar olduğunu, kendisinin Mısır ve diğer yerlere hâkim olacağını söyledi ve onlara bazı vaatlerde bulundu. **«Şeytan onlara ancak batıl şeyler va'deder»** Bunun üzerine Benû Kurra ve Zenâta ona bey'at edip halife ilân ettiler. Bu kabileler Berka yöresindeydiler. Berka valisi bu durumu öğrenince hemen el-Hâkim'e mektup yazıp durumu bildirdi ve bu kabileler üzerine yürüyüp onları yola getirmek için izin istedi, fakat el-Hâkim onlara karışmamasını ve uzak durmasını emretti.

Daha sonra Ebû Rikve onları toplayıp Berka üzerine yürüdü. Elde edecekleri ganimetin üçte birinin Ebû Rikve'ye, üçte ikisinin de Benû Kurra ve Zenâta'ya verilmesini kararlaştırdılar. Berka'ya yaklaştıklarında vali onların karşısına çıktı ve savaşa tutuştular. el-Hâkim'in askeri mağlûp oldu ve Ebû Rikve Berka'ya hâkim oldu. Ele geçirdikleri mal, silâh v.s. ile durumlarını çok kuvvetlendirdiler. Ebû Rikve halka dokunulmaması, yağma ve soygun yapılmamasını duyurdu, adaletle hükmetti ve iyiliği emretti.

Mağlûp olan askerler el-Hâkim'in yanına varınca bu durum onun çok ağrına gitti. Hem kendi durumu hem de devletinin o andaki durumu onu çok düşündürdü; yeniden halka insanca davranmağa başladı ve işkenceden vaz geçti. Yaklaşık beş bin kişilik bir süvari birliği hazırlàdı ve Yenal et-Tavîl'in kumandasında Ebû Rikve üzerine sevketti. Yenal et-Tavîl Berka'ya iki konak mesafedeki «Zâtu'l-Hammâm» denilen yere geldi. Buradan Berka'ya kadar uzanan arazi tamamen çöllerle kaplıydı. Bu sahada yolculuk edenler suyu ancak derin kuyulardan ve bin bir güçlükle bulabilirlerdi. Ebû Rikve de bir kumandanın riyasetinde on bin kişilik bir süvari birliğini ona karşı gönderdi, onlara Yenal ve emrindeki kuvvetler üzerine yürümelerini ve adı geçen iki menzile varmadan onları oradan uzaklaştırmalarını emretti, ayrıca geri dönerlerken su kuyularını kapatmalarını söyledi. Onlar da bu emri yerine getirip geri döndüler. Tam bu sırada Ebû Rikve ordusuyla harekete geçip çölden perişan ve susuz bir halde çıkmış olan Yenal'in emrindeki birliklerin önünü kesti ve onlarla savaşa girdi. Çok çetin bir savaş oldu, Yenal Ebû Rikve'nin askerlerine saldırdı ve pek çok kişiyi öldürdü. Ebû Rikve ve askerleri olduğu gibi duruyor ve hücuma geçmiyorlardı. Bu sırada el-Hâkim'in pek çok mensubunu öldürüp işkence ettiği Ketâme kabilesinden bir topluluk Ebû Rikve'ye sığınıp emân dilediler. Diğer adamları için de emân aldılar, geri kalan adamları da onlara katıldılar. İşte bundan sonra Ebû Rikve onlarla beraber el-Hâkim'in ordusuna karşı saldırıya geçti. Yapılan savaşta Yenal mağlûp olup esir düştü ve öldürüldü, askerlerinin çoğu da esir alındı ve pek çok kişi öldürüldü. Ebû Rikve ve maiyyetindekiler elleri ganimetlerle dolu olarak Berka'ya döndüler.

Ebû Rikve'nin şanı şöhreti her tarafa yayıldı, saygınlığı arttı ve Berka'da ikamete devam etti. Bu arada Mısır topraklarına ve eş-Saîd'e müfrezeler sevketti. el-Hâkim öfkesinden yerine duramıyordu. Bu işte yaptığı hatalardan dolayı pişmanlık içindeydi. Buna karşılık Mısır ordusu ve devlet adamları sevindiler. el-Hâkim bunu farkedince üzüntüsü bir kat daha arttı, yaptıklarından dolayı özür diledi.

Halk Ebû Rikve'ye mektup yazıp onu davet ettiler. Mektup yazanlar arasında «Kâidü'l-Kuvvâd» namıyla tanınan el-Hüseyn b. Cevher de vardı. Bu mektuplar üzerine Ebû Rikve Berka'dan es-Saîd'e hareket etti. el-Hâkim bunu duyunca çok korktu, fakat iş olacağına vardı.

Askerlerini toplayıp onlarla görüştü, bu arada Suriye'ye haber gönderip askerî yardım istedi, bunun üzerine Suriye'den asker geldi, el-Hâkim bunlara mal, at ve silâh dağıttı ve Araplar hariç, piyade ve süvari, on iki bin kişiden müteşekkil bir orduyu el-Fazl b. Abdullah'ın kumandasında Ebû Rikve'ye karşı sevketti. Bunlar Berka'ya yaklaşınca Ebû Rikve ordu-

suyla onları karşıladı, Mısırlılarla savaşa girmek istediyse de el-Fazl ona mani oluyor ve uzaklaştırmağa çalışıyordu. Ayrıca Ebû Rikve'nin adamlarıyla haberleşerek onları kendi tarafına çekmeğe çalışıyor, onlara istedikleri şeyleri vereceğini vaat ediyordu. «el-Mâzî» diye bilinen Benû Kurra kabilesine mensup bir kumandan el-Fazl'ın teklifini kabul etti. el-Mâzî orduyla ilgili haberleri, onların düşünce ve kararlarını el-Fazl'a bildiriyor el-Fazl da işini sadece ondan elde ettiği malûmata göre yürütüyordu.

el-Fazl ordusunda erzak sıkıntısı başlayınca Ebû Rikve ile karşılaşıp savaşmağa mecbur oldu. Kûm-Şerîk (?) denilen yerde karşılaştılar ve savaşa girdiler. Her iki taraftan da çok sayıda insan öldürüldü. el-Fazl, Ebû Rikve'nin askerini görünce onlarla savaşa devam etmekten çekindi ve askerlerinin yanına döndü.

Benû Kurra, el-Hâkim'in ordusunda bulunan Araplara haber gönderip onları kendilerine katılmağa çağırıyor ve el-Hâkim'in onlara yaptığı işkenceleri hatırlatıyorlardı. Araplar da bu çağrıya katıldılar ve Suriye'nin Araplara, Mısır'ın ise Ebû Rikve ve maiyyetindekilere ait olmasını kararlaştırdılar, bu sırada Ebû Rikve'nin el-Fazl'ın üzerine saldıracağı geceyi tesbit edip randevulaştılar. Ebû Rikve, el-Fazl'a hücum edince Araplar bozulup geri çekileceklerdi, böylece Mısır'a girmelerine hiç bir engel kalmayacaktı. el-Mâzî, el-Fazl'a mektup yazıp bu durumu bildirdi. Randevulaştıkları gece el-Fazl Arap kabile şeflerini iftara çağırdı ve kendisinin oruçlu olduğunu söyledi. Uzun uzadıya konuştular. el-Fazl onları bir çadırda bıraktı ve oradan ayrıldı, adamlarına da dikkatli olmalarını tavsiye etti. Araplar çadırlarına geri dönmek istediler, fakat el-Fazl onları oyaladı ve meşgul etti; sonra sofrayı hazırlattı ve Arapları sofraya buyur etti. Yediler içtiler ve sohbet ettiler.

el-Fazl daha sonra Ebû Rikve'nin yoluna bir müfreze gönderdi. Ebû Rikve'nin yanından gelen askerler bunlarla karşılaşıp savaşa tutuştular. Bu haber askere ulaşınca askerler arasında bir karışıklık çıktı; Araplar çekip gitmek istediler, fakat el-Fazl adamlarına haber göndererek atlarına binip savaşa girmelerini emretti. Arapların kendi reislerinin yaptıkları gizli anlaşmadan haberleri yoktu, bu sebeple derhal atlarına binip savaşa girdiler. Çok çetin bir savaş oldu. Benû Kurra, işin kararlaştırdıklarının aksine geliştiğini gördü.

Daha sonra el-Fazl da yanındaki Arap reisleriyle harekete geçti. Üzerinde anlaşmaya vardıkları husus artık geride kalmıştı, yapılacak bir şey yoktu; bu yüzden onlar da harbe girdiler ve bütün güçleriyle savaşa daldılar. Ebû Rikve adamlarına yardıma geldi, el-Fazl da Ebû Rikve'nin geldiğini görünce adamlarını geri çevirip müdafaaya çekildi.

Bu defa el-Hâkim dört bin süvariden oluşan başka bir askerî birlik sevketti, bu askerler el-Cîze'ye geçtiler. Ebû Rikve bunu duydu ve onlarla Mısır yakınlarında karşılaşmak üzere haberdâr olmasın diye yolları tuttu, el-Mâzî de vaziyetten el-Fazl'ı haberdar edemedi. Ebû Rikve ordusuyla yola çıktı, el-Mâzî ancak yolda iken el-Fazl'a haber gönderip durumu bildirdi. Ebû Rikve iki gecede beş gecelik yol aldı ve el-Cîze'de el-Hâkim'in ordusuna saldırarak yaklaşık bin kişiyi öldürdüler. Mısır halkı bunun üzerine korkuya kapıldı, el-Hâkim de sarayından dışarı çıkamadı, yanında bulunan askerlere el-Cîze'ye geçmelerini emretti. Bunun üzerine Ebû Rikve geri dönüp el-Hermeyn'de karargâh kurdu ve aynı gün oradan ayrıldı. el-Hâkim bu arada el-Fazl'a açık bir mektup gönderdi, mektubunda: «Ebû Rikve ordumuzun karşısında mağlûp olmuştur» diyor ve bu mektubu kumandanlara okumasını istiyordu. el-Hâkim gizlice gönderdiği mektubunda ise durumu el-Fazl'a bildiriyordu. Bu sebeple el-Fazl halkı teskin etmek gayesiyle Ebû Rikve'nin mağlûp olduğunu müjdeliyordu.

Ebû Rikve daha sonra «es-Sebha» denilen ormanlık bir yere gitti, el-Fazl da onu takip etti. Ebû Rikve ağaçların arasına pusu kurdu ve el-Fazl'ın askerlerine hücum etti. el-Fazl'ın askerini üzerlerine çekmek ve böylece pusuda bekleyen birlikleri de onların üzerin saldırtmak istyen askerler sahte bir çekilişte geriye doğru çekiliyordu. Pusuda bekleyen birlikler ise bunu gerçek bir bozgun zannederek geri dönüp onları takip ettiler. el-Fazl'ın adamları da bunun üzerine atlarına binip onları izlediler ve yetişip binlerce askeri kılıçtan geçirdiler. Bu şekilde Ebû Rikve ve maiyyetindeki Benû Kurra mağlûp olup doğruca obalarına gittiler. Oraya vardıklarında el-Mâzî onları alıkoydu, bunun üzerine ona: «Biz seninle birlikte savaştık; artık seninle savaşacak kimse kalmadı, kendini düşün, kurtulmağa bak.» dediler. Ebû Rikve de bunun üzerine en-Nûbe'ye gitti. en-Nûbe'ye ait «Hısnu'l-Cebel» adıyla bilinen kaleye varınca kendisinin el-Hâkim'in elçisi olduğunu ve hükümdarlarıyla görüşmek üzere geldiğini söyledi; bunun üzerine kale hâkimi ona: «Hükümdarımız hastadır; yanına gitmen için mutlakâ izin almak lâzımdır.» dedi.

el-Fazl bu durumdan haberdar olunca kale hâkimine haber gönderip meselenin gerçek yüzünü anlattı, bunun üzerine kale hâkimi Ebû Rikve'yi muhafızlarıyla nezaret altına aldı, hükümdara da durumu bildirdi. en-Nûbe'nin hükümdarı ölmüş, yerine oğlu geçmişti. O da kale hâkimine Ebû Rikve'yi el-Hâkim'in nâibine teslim etmesini emretti. el-Fazl'ın elçisi Ebû Rikve'yi teslim aldı ve yanında götürdü. el-Fazl Ebû Rikve'yi karşıladı, karargâhında misafir edip ikramda bulunduktan sonra da Mısır'a gönderdi. Orada herkese teşhir edildi ve şehirde dolaştırıldı.

Ebû Rikve, el-Hâkim'e yazdığı mektupta: «Ey efendimiz! Günahlarımız büyük, fakat senin affın ondan da büyük. Kan davası haramdır, Senin

öfken onu helâl kılmasın. Ben iyilik de ettim, kötülük de, fakat ancak kendime zulmettim, yaptığım kötü işler şimdi beni mahvediyor» diyordu.

Mısır'da dolaştırılırken başına bir kukulata geçirildi, arkasına da tokatlasın diye bir maymun taktılar. Maymun bu iş için eğitilmişti. Daha sonra da asılmak ve öldürülmek üzere Kahire dışına götürüldü, fakat oraya varmadan öldü, sonra kafası kesilip asıldı. el-Hâkim, el-Fazl'a çok çok ikramda bulundu. Hattâ iki defa yakalandığı hastalık sırasında el-Fazl'ı ziyaret etmiş ve halk bu ziyareti çok büyük bir olay kabul etmişti. Ancak, daha sonra el-Fazl'ı öldürmek için çaba harcadı ve iyileşince de öldürdü.

Mecdüddevle'nin Tevkif Edilmesi ve Daha Sonra Tekrar Melik Olması

Rey ve el-Cebel yöresinin hâkimi olan Mecdüddevle b. Fahrüddevle'nin annesi bu sene tevkif edildi.

Sebebi şudur :

Oğlunun hâkim olduğu bütün şehirlerde hakimiyet annesinin elindeydi. el-Hatîr Ebû Ali b. Ali b. el-Kâsım vezir olunca emîrleri kendi tarafına çekti ve onları Mecdüddevle'nin validesine karşı kışkırttı, ondan şikâyetçi oldu. Bu arada oğlunu da annesine karşı dikkatli olmağa çağırıp korkuttu; çünkü Mecdüddevle âdetâ bütün yetkileri elinden alınmış hâldeydi. Validesi Rey'den kaleye gidiyormuş gibi çıktı ve şehri korumak üzere adam görevlendirdi, fakat daha sonra bir hileyle Bedr b. Hasanaveyh'in yanına kaçtı tekrar Rey'e gönderilmesi için ondan yardım istedi.

Oğlu Şemsüddevle ve Hemedân askeri Valide Hatun'un yanına geldiler. Bedr de onunla beraber Rey'e gitti ve birlikte şehri muhasara ettiler. Bir süre her iki grup arasında pek çok çarpışma cereyan etti, sonunda Bedr galip gelip şehre girdi ve Mecdüddevle'yi esir aldı. Validesi onu bağlayıp Rey kalesine hapsetti, yerine kardeşi Şemsüddevle'yi tahta çıkardı, böylece devlet idaresi yine kendi elinde kaldı.

Bedr daha sonra ülkesine döndü. Şemsüddevle yaklaşık bir yıl meliklik makamında kaldı. Validesi bu arada onda bir takım değişmeler gördü. Kardeşi Mecdüddevle ondan daha yumuşak huylu ve daha mütevazi idi, bu yüzden tekrar Mecdüddevle'yi tahta çıkardı. Semsüddevle bunun üzerine Hemedân'a gitti, Bedr bu durumdan hoşlanmadı, ancak oğlu Hilâl ile meşgul olduğundan onunla ilgilenemedi, Valide Hatun da devleti idareye devam ediyor, hükümdarların mektuplarını dinliyor ve onlara cevaplar veriyordu.

Şemsüddevle Bedr'e haber gönderip yardım istedi, Bedr'in bir ordu göndermesi üzerine de bu orduyu yanına alıp Kumm'a gitti ve şehri muhasara etti. Ahali şehri müdafaa etti. Askerler şehrin bir tarafından girip yağmaya meşgul olurlarken, halk hep birlikte onların üzerine saldırdı ve yaklaşık yedi yüz kişiyi öldürdüler, geri kalanlar ise bozgun hâlinde karargâhlarına döndüler. Hilâl b. Bedr daha sonra babasını tevkif etti, bunun üzerine de buradaki topluluğun hepsi dağılıp gitti.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Irak'da fiyatlar fahiş bir şekilde arttı. Halk bağırıp çağırmağa, ordu da karışıklık çıkarmağa başladı, bu da kargaşa ve karışıklığa sebep oldu.

Zâhid Abdus-samed bu sene öldü ve Ahmed (b. Hanbel)'in kabrinin yanına defnedildi. Zühd ve takvâda çok üstündü.

Bu sene hacılar es-Sa'leblyye'de kum fırtısına maruz kaldılar. Yer yüzü kapkaranlık oldu, insanlar birbirini göremiyordu. Ayrıca büyük bir su sıkıntısıyla karşılaştılar. İbnu'l-Cerrâh et-Tâî onlardan mal almak gayesiyle gitmelerine engel oldu, bu yüzden de Hac için zamanları kalmadı ve böylece hacca gidemeyip geri döndüler.

«İbnü'l-Kassâb» namıyla tanınan Mâliki fakihi Ali b. Ahmed Ebû'l-Hasan da bu sene öldü.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN SEKİZİNCİ (M. 1007-1008) YILI OLAYLARI

Bhim Nugur Gazâsı

Yemînüddevle önceki seferi tamamlayıp Gazne'ye dönmüş ve askeriyle beraber istirahata çekilmişti. Sultan Mahmûd bir süre dinlendikten sonra yeni bir sefere hazırlandı ve bu yılın rebiyülâhir ayında (aralık 1007-ocak 1008) yola çıkıp Hindemend Nehri kıyısına kadar geldi. Ebrehmen Bâl b. Andpâl burada Hind ordusuyla onu karşıladı. Gün boyu savaştılar, Hindûlar neredeyse Müslümanları yenecekti, sonra Allah Taâlâ Müslümanlara yardım etti de zafer kazandılar. Hindûlar bozgun halinde geri çekildiler, Müslümanlar da onları kılıçtan geçirdiler.

Yemînüddevle Ebrehmen-Bâl'ın peşini bırakmadı ve Bhim Nugur Kalesi'ne kadar geldi. Kale yüksek bir dağ üzerindeydi, Hindûlar burayı büyük putlarını koydukları bir hazine hâline getirmişlerdi. Asırlardır dağları tepeleri aşarak buraya her çeşit zahireyi ve en değerli mücevherleri de gönderiyorlardı. Bunun dinî bir görev ve ibadet olduğuna inanıyorlardı. Zamanla buraya benzeri işitilmemiş eşya toplandı. Yemînüddevle kale önüne karargâh kurup onları muhasara etti ve savaştı.

Hindûlar Sultan Mahmûd'un ordusunun çokluğunu, savaşa iştiyaklarını ve ard arda kendilerine hücum ettiklerini görünce korkuya kapıldılar ve emân dileyip kalenin kapısını açtılar, Müslümanlar da kaleye hâkim oldular. Yemînüddevle yakın adamları ve güvendiği şahıslarla beraber kaleye çıktı, sayısız denecek kadar muazzam mücevherat ele geçirdi. Ayrıca doksan milyon dirhem-i şâhiyye, yedi yüz bin tane altın ve gümüş kap ile dört yüz ölçek (menn) altın ve gümüşü ganimet aldılar. Kalede otuz arşın uzunluğunda ve on beş arşın genişliğinde bir ev vardı ve tamamen gümüş doluydu. Daha başka mallar da elde ettiler. Sultan bu muazzam ganimetlerle Gazne'ye döndü, bu mücevheratı sarayın avlusunda sergiledi. Yanında bulunan çeşitli ülke hükümdarlarının elçilerini oraya götürdü, onlar da benzerini duymadıkları kadar değerli mücevherler gördüler.

Ebû Cafer b. Kâkeveyh'in Durumu

Asıl adı Ebû Ca'fer b. Düşmenziyâr olup Mecdüddevle'nin annesinin dayısı olduğundan Kâkeveyh denilmiştir. Kâkeveyh Farsca «dayı» demektir. Mecdüddevle b. Fahrüddevle'nin annesi onu Isfahân'a vali tayin etmiş ancak annesinden ayrılan Ebû Ca'fer'in durumu bozulmuştu; bu yüzden Melik Bahâüddevle'nin yanına gitti ve bir süre orada kaldı, daha sonra Mecdüddevle'nin validesi tekrar oğlunun yanına Rey'e döndü, bunun üzerine Ebû Ca'fer kaçıp onun yanına gitti, Valide Hatun da onu tekrar Isfahân'a iade etti. Bundan sonra Isfahân'da iyice yerleşti ve şanı şöhreti arttı. Ebû Ca'fer ile ilgili diğer doğru haberleri inşallah ileride anlatacağız.

ÇeşitliOlaylar

Bu sene rebiyülevvel ayında (kasım-aralık 1007) Bağdâd, Vâsıt, Kûfe ve Abbâdân'a kadar Batîha yöresine çok kar yağdı. Bağdâd'da karın yüksekliği yaklaşık bir arşındı ve yollarda kar yaklaşık yirmi gün kadar kaldı.

Bu yıl receb ayında (mart-nisan 1008) Bağdâd'da karışıklıklar çıktı. Önce bazı Hâşimîler Bâbu'l-Basra'dan gelip şîanın fakihi İbnu'l-Muallim'e Kerh'deki mescidinde işkence ve küfür ettiler, buna karşılık İbnu'l-Muallim'in taraftarları da onun intikamını almak için ayaklandılar ve birbirlerini savaşa çağırdılar. Ebû Hâmid el-İsferayînî ve İbnu'l-Ekiffânî'ye gidip küfrettiler, ayrıca fakihleri yakalayıp üzerlerine saldırmak istedilerse de fakihler kaçtılar. Bu arada Ebû Hâmid el-İsferayînî Dâru'l-Kutn'a kaçtı ve büyük bir fitne koptu. Daha sonra Sultan bir topluluğu yakalayıp hapsetti ve ancak bu sayede rahat durdular. Ebû Hâmid mescidine döndü, İbnü'l-Muallim ise Bağdâd'dan dışarı çıkarıldı. Daha sonra Ali b. Mezyed'in aracılık etmesi üzerine tekrar Bağdâd'a iade edildi.

Bu sene Mısır'da kıtlık oldu, fiyatlar fahiş bir şekilde arttı ve halk çok büyük sıkıntılara maruz kaldı. Erzak tükendi, bunu veba salgını izledi ve halktan pek çok kişinin ölümüne sebep oldu.

Bu sene Dînever'de şiddetli bir deprem oldu, evler yıkıldı ve halkdan pek çok kişi öldü. Ölenlerin sayısı yıkıntıların altında kalıp da tesbit edilemeyenler hariç on altı bin kişi idi.

Mısır halifesi el-Hâkim Biemrillâh Kumâmet Kilisesi'nin yıkılmasını emretti. Kumamet Kilisesi Kudüs'te idi, halk ona «kıyamet» adını vermiş-

ti. Hristiyanların inancına göre Hz. İsâ orada medfundu, dünyanın muhtelif yerlerindeki Hristiyanlar burayı ziyaret etmek amacıyla gelirlerdi. el-Hâkim kilisenin bütün müştemilâtıyla beraber yıkılmasını emretti ve yıkıldı. Daha sonra Hristiyan ve Yahudilere ya Müslüman olmalarını, ya Bizans topraklarına gitmelerini, ya da gayrı müslim kıyafeti (zünnar gibi) giymelerini emretti, bu yüzden pek çoğu Müslüman oldular. el-Hâkim daha sonra ise kiliselerin tamir edilmesini emretti ve isteyenin kendi dinlerine dönebileceğini bildirdi, bunun üzerine de pek çok Hristiyan İslâm'dan döndü.

Mecdüddevle'nin veziri Ebû'l-Abbâs Ahmed b. İbrâhim ed-Dabbî bu sene Berûcird'de öldü. Vezirin buraya geliş sebebi ise şu idi: Mecdüddevle'nin annesi, Ebû'l-Abbâs'ı kardeşini zehirleyerek öldürmekle suçluyordu. Kardeşi ölünce vezirden kardeşinin mateminde dağıtmak, tasadduk etmek üzere iki yüz dinar istedi. Vezir bu parayı vermeyince onu oradan uzaklaştırdı, o da Berûcird'e geldi. Burası Bedr b. Hasanaveyh'e aitti. Vezir daha sonra görevine iade edilmesi için iki yüz bin dinar vermeyi vaat ettiyse de kabul edilmedi ve ölünceye kadar Berûcird'de kaldı. Bu arada Hz. Hüseyn'in türbesine defnedilmesini vasiyyet etti, bunun üzerine de eş-Şerîf er-Radî'nin babası eş-Şerîf Ebû Ahmed'e, vezir Ebû'l-Abbâs için kabir yerini beş yüz dinara satması söylendiğinde: «Ecdadıma yakın olmak isteyene kabir satılmaz.» dedi ve orada onun için hemen bir kabir hazırlanmasını emretti. Adamlarından elli kişiyi onunla beraber gönderdi ve onu Hz. Hüseyn'in türbesine defnetti.

Ondan kısa bir süre sonra da oğlu Ebû'l-Kâsım Sa'd ile bir felç geçiren Ebû Abdullah el-Cürcanî ve «el-Bebğâ» namıyla tanınan meşhur divan sahibi şair Ebû'l-Ferec Abdu'l-Velîd b. Nasr da bu sene öldüler.

Kadı Ebû Abdullah ed-Dabbî de bu yılda Basra'da öldü. Meşhur **Makâmât** müellifi el-Bedî' Ebû'l-Fazl Ahmed b. el-Hüseyn el-Hemedânî de bu yıl öldü. Güzel şiirleri vardı. **Edebiyatı el-Mücmel** müellifi Ebû'l-Hüseyn b. Fâris'den okumuştu.

Şâfiî fakîhi Ebûbekr Ahmed b. Alî b. Lâl el-Hemedânî de bu sene Suriye'deki Akkâ'da öldü. el-Hemedânî daha önce buraya göç etmişti.

HİCRET'İN ÜÇ YÜZ DOKSAN DOKUZUNCU (M. 1008-1009) YILI OLAYLARI

Sâlih b. Mirdâs'ın İlk Yılları

İsâ b. Hallât, Ebû Ali b. Semmâl'i Rahbe'de öldürüp şehri ele geçirince bir süre orada kalmıştı. Daha sonra Bedrân b. el-Mukallid el-Ukaylî, İsâ'nın üzerine yürümüş ve Rahbe'yi ondan almış, şehir Bedrân'a kalmıştı. el-Hâkim Biemrillâh Dımaşk'taki nâibi Lu'lu' el-Beşşâri'ye Rahbe'ye yürümesini emretmiş, o da önce Rakka'ya gidip orayı almış ve daha sonra Rahbe üzerine yürüyerek orayı da istilâ ettikten sonra Dımaşk'a geri dönmüştü.

Rahbe'de oranın ahâlisinden «İbn Muhkân» adıyla bilinen bir şahıs vardı. Bu adam Rahbe'ye hakim oldu ve kendini destekleyecek ve hedef aldığı şahsa karşı yardım edecek birine ihtiyaç hissetti. Bu maksatla da Sâlih b. Mirdâs el-Kilâbî ile mektuplaştı. Bunun üzerine Sâlih Rahbe'ye geldi ve orada bir süre kaldı. Sonra niyeti değişince İbn Muhkân'ın üzerine yürüdü ve şehri ele geçirmek için onunla savaştı, bu arada da ağaçları kesti. Sonra anlaştılar ve Sâlih İbn Muhkân'ın kızıyla evlendi. Böylece Sâlih Rahbe'ye girdi, ama daha çok Hille'de kaldı.

Daha sonra İbn Muhkân Âneliler ile haberleşti ve onlar da ona itaat arz ettiler. İbn Mukhân çoluk çocuğunu ve malını onların yanına gönderdi. ve onlardan da rehineler aldı. Bir müddet sonra Âneliler İbn Muhkân'a karşı çıktılar, mallarına el koydular ve rehinelerini geri isteyerek onun çocuklarını da iade ettiler. Bunun üzerine Sâlih ve İbn Muhkân Âne üzerine yürümeğe karar verdiler ve doğruca buraya hareket ettiler. Bu sırada Sâlih İbn Muhkân'ı öldürmek üzere adam görevlendirdi, böylece İbn Muhkân haince öldürüldü. Sâlih Rahbe'ye gelip şehri ele geçirdi ve İbn Muhkân'ın mallarına el koydu. Öte yandan halka iyi davrandı ve bu minval üzere devam etti. Mısırlılar adına davette bulunuyor ve hutbe okutuyordu.

Çeşitli Olaylar

Ebû Ali b. Semmâl el-Hafâcî bu sene öldürüldü. Mısır Fâtımî halifesi el-Hâkim Biemrillâh onu Rahbe'ye vali tayin etmişti. O da adı geçen şehre

gitti, fakat İsâ b. Hallât ona karşı çıktı ve öldürerek şehre hâkim oldu. Rahbe'ye daha sonra başka biri hâkim oldu, sonunda da şehir Haleb hâkimi Sâlih b. Mirdâs'ın eline geçti.

Ebû Ömer b. Abdü'l-Vâhid el-Hâşimî bu sene Basra kadılığından azledildi. **Sünen-i Ebî Dâvud**'un rivayetinde âli isnâd sahibiydi. «Ondan işittik» şeklindeki ifadeler de onun takip ettiği usullerdendi. Ondan sonra Basra kadılığına Ebû'l-Hasan İbnu'ş-Şevârîb getirildi.

Ebû Dâvud b. Siyâmurd b. Ba-Ca'fer bu sene öldü ve Nehru'l-Muallâ'da en-Nüzûr'un kabrinin yanında defnedildi. Kubbesi meşhurdur. Şâfiî fakihi Ebû Muhammed en-Nâmî de bu sene öldü.

HİCRET'İN DÖRT YÜZÜNCÜ (M. 1009-1010) YILI OLAYLARI

Hindistân'daki Nârin Olayı

Yemînüddevle bu sene cihad gayesiyle Hindistân'a sefere hazırlandı, daha sonra hareket etti. Yol boyunca uğradığı yerleri yakıp yıktı, mallarını müsadere etti, putları parçaladı. Hind racası Yemînüddevle'ye karşı koyamayacağını anladı ve elçi gönderip barış yapmak istedi. Raca, barış yapılırsa Yemînüddevle'ye bir miktar mal ve elli fil vermeyi, iki bin süvariyle de daimâ hizmete amâde olmayı kabul ediyordu. Yemînüddevle bu teklifi kabul etti ve Raca'nın verdiği malları alıp Gazne'ye döndü.

Bedr b. Hasanaveyh İle Oğlu Hilâl Arasında Çıkan Anlaşmazlık

Bu sene Bedr b. Hasanaveyh el-Kürdî ile oğlu Hilâl arasında savaş çıktı. Aralarındaki soğukluğun sebebi şu idi :

Hilâl'in annesi eş-Şâzencân aşiretinden idi. Babası, Hilâl'in doğumuna yakın bir sırada karısından ayrılmıştı. Hilâl babasından uzakta büyüdü ve ona hiç ilgi duymadı. Bedr'in bütün nimetinden, lütuf ve ihsanlarından diğer oğlu Ebû İsâ yararlanıyordu. Hilâl bir gün babasıyla beraber ava çıktı. İkisi de bir vahşi hayvan gördüler. Bedr vahşî hayvan görür görmez onu kendi eliyle öldürürdü. Bu defa Hilâl aslanı görünce babasından izinsiz aslana hücum etti ve onu öldürdü. Babası buna çok öfkeledndi ve: «Sanki bir yer fethetmiş gibisin; vahşî hayvanla köpek arasında ne fark var?» dedi. Sonra da sertliliğinden dolayı onu kendi yanından uzaklaştırmayı uygun buldu ve es-Mamgân'ı ona ikta etti. Bu da Hilâl'in babasından ayrılıp tek başına hareket etmesini kolaylaştırdı. Hilâl'in yaptığı ilk iş Şehrizûr hâkimi İbnü'l-Mâzî ile komşuluk ilişkilerini bozmak oldu. İbnü'l-Mâzî ile Bedr'in araları iyi idi. Bu yüzden oğlu Hilâl'i onunla çekişmekten men etti; fakat Hilâl babasını dinlemedi ve İbnü'l-Mâzî'yi tehdide başladı. Bedr oğluna tekrar haber gönderdi ve bu tür davranışlardan vaz geçmesini istedi ve ona ait bir şeye saldıracak olursa hakkından geleceğini bildirip

tehdit etti. Hilâl babasının bu tehditleri üzerine ordusunu toplayıp Şehrizûr'u kuşattı, ele geçirdi ve İbnü'l-Mâzyî'yi ve ailesini kılıçtan geçirdi, ayrıca mallarına el koydu. Bu olay Bedr'i çok üzdü ve canını sıktı, bu yüzden de Hilâl'e karşı açıkça cephe aldı.

Hilâl de babasının ordusunu ifsad etmeğe, onları kendi tarafına çekmek gayesiyle mal bağışlamağa başladı. Hilâl'in yaptığı lütuf ve ihsanlar sayesinde taraftarları çoğaldı, cimriliğinden dolayı da halk Bedr'den yüz çevirdi. Bunun üzerine ikisi de birbirlerine karşı harekete geçtiler. İki ordu Dînever şehrinin girişinde karşılaştı. Karşı karşıya gelince Kürtler Hilâl'in tarafına geçtiler. Bedr esir alınıp oğlunun yanına götürüldü. Adamları Hilâl'e babasını öldürmesini tavsiye ettiler ve: «Bu kadar rencide ettikten sonra onu sağ bırakman doğru olmaz.» dediler. Fakat Hilâl: «Ben babamı öldürecek kadar isyankâr bir insan değilim.» dedi ve babasının yanına gelip ona: «Baba emîr sensin, ben de senin askerinin kumandanıyım.» şeklinde konuştu. Bunun üzerine babası: «Bu sözleri sakın kimse duymasın, yoksa hepimizin helâkine sebep olur. Bu kale senindir, teslim edildiğinin alâmetleri de şunlar, şunlardır. Oradaki hazineyi ve malları muhafaza et. Halk bu kale ve hazinenin senin elinde kaldığını sandığı sürece emîr sensin. Ben, senin bana verdiğin bir kalede Allah'a ibadetle meşgul olmak istiyorum.» diyerek oğlunu aldattı. Hilâl de babasının dediklerini aynen yaptı, ona biraz da mal verdi.

Bedr kaleye yerleşince orayı onardı ve tahkim etti, ardından Ebû'l-Feth b. Annâz ve Esedâbâd'da bulunan Ebû İsâ Şâzî b. Muhammed'e haber gönderip Hilâl'e ait şehirlere saldırıp karışıklık çıkarmalarını istedi. Bunun üzerine Ebû'l-Feth Karmîsîn'e giderek orayı ele geçirdi. Ebû İsâ ise Sâbûr-Hâst'a yürüyüp Hilâl'e ait silâh ve malzemeleri yağmaladı, buradan da Nihâvend'e gitti. Nihâvend'de Ebûbekr b. Râfi' bulunuyordu. Hilâl, Ebû İsâ'yı takiben Nihâvend'e geldi, Deylemlileri kılıçtan geçirip dört yüz kişiyi öldürdü. Bunlardan doksan tanesi emîrdi. İbn Râfi', Ebû İsâ'yı Hilâl'e teslim etti; fakat Hilâl onu affetti, yaptıklarından dolayı cezalandırmadı, onu kendi yanına aldı.

Bedr bu defa Melik Bahâüddevle'ye haber gönderip yardım istedi, bunun üzerine Fahrü'l-Mülk, Ebû Gâlib'i bir ordunun başında Bedr'e yardıma gönderdi. Bu ordu Sâbûr-Hâst'a kadar ilerledi. Hilâl, Ebû İsâ Şâzî'ye: «Bahâüddevle'nin gönderdiği ordu geldi. Ne yapmayı düşünüyorsun?» diye sordu. Ebû İsâ ona: «Yapacağın en doğru iş onlarla karşılaşmaya mani olmak, Bahâüddevle'ye itaat edip biraz mal vererek onun gönlünü almaktır. Senin teklifini kabul etmeyecek olurlarsa, onları sıkıştır. Yanlarından uzaklaş, çünkü onlar bu işi uzun müddet sürdüremezler. Sonra bu askerle Nihâvend önlerinde karşılaştığın askeri aynı zannetme, çünkü baban bunları yıllar boyu ezmiş ve itaat ettirmiştir.» dedi.

Buna karşılık Hilâl: «Sen beni aldattın, doğru yolu göstermedin. İşi uzatıp babamın güçlenmesini, benim de zayıflamamı istedin.» dedi ve onu öldürüp geceleyin orduya saldırmak maksadıyla hareket etti. Onların yanına ulaşınca bir çığlık koptu, bunun üzerine Fahrü'l-Mülk hemen ordusuyla harekete geçti. Bazı şahısları ağırlıkları korumak üzere görevlendirdi ve Hilâl ile savaşmak için ileri atıldı. Hilâl işin zor olduğunu görünce pişman oldu. Ebû Îsâ b. Şâzî'nin kendisine samimi olarak doğruyu söylediğini anladı ve onu öldürdüğüne pişman oldu. Sonra da Fahrü'l-Mülk'e haber gönderip: «Ben savaşmak ve çarpışmak için gelmedim, sana yakın olmak ve emrine girmek gayesiyle geldim. Askeri savaştan vaz geçir, çünkü ben sana itaat arzediyorum.» dedi.

Fahrü'l-Mülk bu sözlere inandı, olup bitenleri bildirmek üzere Bedr'e bir elçi gönderdi; fakat Bedr elçiyi görünce küfredip kovdu, Fahrü'l-Mülk'e de: «Bu güçsüzlüğünü anlayan Hilâl'in bir oyunudur. Yapılacak en doğru iş ona nefes bile aldırmamaktır.» diye haber yolladı. Fahrü'l-Mülk bu cevabı alınca morali düzeldi, çünkü o Bedr'i oğluna mütemayil olmakla itham ediyordu. Hemen orduya savaş emri verdi ve iki ordu savaşa girdi. Çok geçmeden Hilâl esir alındı, Fahrü'l-Mülk'ün huzurunda yer öpüp kendisini babasına teslim etmemesini istedi, o da bu teklifi kabul etti. Fahrü'l-Mülk, Hilâl'den kalenin teslimine dair bir alâmet istedi, o da bu alâmeti onlara verdi; ancak annesi ve kaledekiler teslim olmayı reddettiler ve emân istediler, Fahrü'l-Mülk de onlara emân verdi ve adamlarıyla kaleyi Bedr'e teslim etti. Kalede bulunan mal, hazine ve diğer şeyleri aldı. Kalede çok kıymetli eşya mevcuttu. Anlatıldığına göre bunlar arasında kırk bin kese dirhem, dört yüz altın vardı. Nefis mücevherat, elbiseler, silâh vs. bunun dışındadır. Şairlerin çoğu bunu şiirlerinde dile getirmişlerdir.

el-Müeyyed'in Endülüs Emirliğine Dönmesi ve Meydana Gelen Olaylar

Onun görevinden alınıp hapsedilmesini daha önce anlatmıştık. Bu sene tekrar hilâfet makamına getirildi. Adı Hişâm b. el-Hâkim b. Abdurrahman en-Nâsır idi. Görevine 9 zilhicce (24 Temmuz 1010) günü dönmüştü. Devlet yönetiminde Vâzıh el-Âmirî nüfuz sahibiydi. O Kurtuba halkını da bazı vaadlerde bulunarak kendine bağladı. Süleyman b. el-Hâkim b. Süleyman b. Abdurrahman en-Nâsır'ın yanında bulunan Berberîlere haber gönderip onları kendine itaata çağırdı, ahde vefâ gösterip bey'at etmelerini istedi; fakat onlar bu teklifi kabul etmediler, bunun üzerine ordusuna ve Kurtuba halkına dikkatli ve tedbirli olmalarını emretti. Halk onu sevdi.

Daha sonra ona Kurtuba'daki Emevîler'den bir grubun Süleyman ile haberleştiğini, onunla 27 zilhicce (11 Ağustos 1010) günü Kurtuba'ya gelip

şehri teslim almak üzere anlaşmaya vardıklarını söylediler, bunun üzerine Hişâm b. el-Hâkim onları yakalayıp hapsetti. Kararlaştırdıkları gün Berberîler Kurtuba'ya geldiler. Ordu ve Kurtuba halkı hemen harekete geçip Hişâm el-Müeyyed ile birlikte onları karşıladı. Berberîler geri dönüp kaçtılar, Hişâm onları takip etti, fakat yetişemedi. Aralarında bir kaç defa elçiler gidip geldi, fakat bir karara ve anlaşmaya varamadılar.

Bu olaydan sonra Süleyman ve Berberîler Frank kralıyla elçi teatisinde bulunup yardım istediler. el-Mansûr b. Ebû Âmir'in Franklardan fethettiği kaleleri kendilerine teslim edeceklerini bildirdiler, bunun üzerine Frank kralı durumu el-Müeyyed'e bildirdi ve Süleyman'a askerî yardımda bulunmaması için söz konusu kalelerin kendine teslimini istedi. el-Müeyyed bu meseleyi Kurtuba halkıyla istişare etti, onlar Süleyman'a yardım etmesinden korkarak kalelerin Frank kralına teslim edilmesini uygun buldular. 401 yılı muharrem ayında (ağustos-eylül 1010) anlaşma yapıldı. Berberîler Frank yardımından ümit kesince oradan ayrılıp Kurtuba yakınlarına gittiler ve burada karargâh kurdular (safer 401 / eylül-ekim 1010). Süvari birlikleri sağı solu yağmalamağa başladılar ve şehirleri tahrip ettiler.

el-Müeyyed ile Vâzıh el-Âmirî Kurtuba şehri dışına büyük surun önüne hendek kazıp sur yaptılar. Süleyman Kurtuba önlerinde kırk beş gün kaldı, fakat şehri ele geçiremedi. Buradan ez-Zehrâ'ya yürüdü ve orayı kuşattı. Şehir halkıyla üç gün savaştı, sonra şehri savunmakla görevli olanlardan bazıları bulundukları kapıyı Süleyman'a teslim ettiler. Berberîler surlara tırmandılar, oradaki görevlileri kılıçtan geçirinceye kadar savaştılar ve şehre silâh zoruyla hâkim oldular. Şehirdeki askerlerin çoğu öldürüldü, şehir halkı ise dağlara çıktı. Sonra camide toplandılar. Berberîler onları yakalayıp boğazladılar; hattâ kadın ve çocukları bile öldürdüler. Bu arada camiyi, sarayı ve evleri ateşe verdiler.

Bunların büyük bir kısmı yandı, mallar yağmalandı.

Vâzıh daha sonra Süleyman'a mektup yazıp Kurtuba'dan gizlice ayrılmak istediğini bildirdi ve kendisi ayrıldıktan sonra şehre girmesini tavsiye etti. Bu haber el-Müeyyed'e ulaşınca derhal Vâzıh'ı yakalatıp öldürdü, bunun üzerine Kurtuba'da işler fena halde kızıştı ve mesele büyüdü. Bu arada yiyecek azaldı, ölümler çoğaldı. Berberîlerin erzakı şehirdekilerden daha azdı, çünkü onlar şehirleri tahrip etmişlerdi. Kurtuba halkı korku ve açlık sebebiyle ülkelerini terketmişlerdi. el-Müeyyed, Süleyman'a taraftar olan herkesi öldürdü.

Daha sonra Berberîler ve Süleyman Kurtuba halkını kuşatmağa ve savaşa devam ettiler, onları fena halde sıkıştırdılar. Bu muhasara sırasında Tuleytula'da Ubeydullah b. Muhammed b. Abdülcebbâr adlı biri ortaya

çıktı ve şehir halkı ona bey'at etti. el-Müeyyed onların üzerine bir ordu gönderdi ve kuşatma altına aldı. Halk tekrar itaat arz etti. Ubeydullah esir alındı ve 401 yılı şaban ayında (1011 mart-nisan) öldürüldü.

Kurtuba halkı bir kaç gün Berberîlerle savaştı. Onlardan pek çok kişi öldürüldü bir kısmı da nehirde boğuldular, sonra da ayrılıp gittiler ve İşbiliyye üzerine yürüdüler ve şehri muhasara ettiler. el-Müeyyed buraya da bir ordu sevkedip koruma altına aldı, Berberîlere karşı şehri müdafaa etti. Süleyman ise el-Müeyyed'in Saragosta ve diğer yerlerdeki nâiblerine haber gönderip onları kendi tarafına geçmeğe çağırdı. Hepsi kabul ve tiaat ettiler, bunun üzerine Berberîler ve Süleyman İşbiliyye'den Rebah kalesine gittiler ve buraya hâkim oldular. Kalede ne varsa ganimet aldılar, burayı karargâh yapıp Kurtuba'ya döndüler ve muhasara ettiler. Halkın ve askerlerin çoğu korku ve açlık yüzünden şehri terketmişlerdi. Çarpışmalar çok şiddetlendi, sonunda Süleyman kuvvet ve silâh zoruyla şehre hâkim oldu. Yollarda buldukları insanları öldürdüler ve şehri yağmalayıp ateşe verdiler. Çok sayıda insan öldürüldüğünden sayıları tam olarak tesbit edilemedi.

Berberîler yakılmamış olan evlere yerleştiler. Kurtuba halkı bu olaydan benzeri duyulmamış acılar çekti. Bu arada el-Müeyyed saraydan çıkarılıp Süleyman'ın yanına götürüldü. Süleyman 15 Şevval 403 (29 Nisan 1013) tarihinde Kurtuba'ya girdi ve burada kendisine bey'at edildi.

el-Müeyyed'in Süleyman ile birlikte geçen uzun hikâyeleri vardır. el-Müeyyed daha sonra onun yanından ayrılıp Endülüs'ün doğusuna gitti. Bu muhasara sırasında haksız yere öldürülenlerden biri de Ebû'l-Velîd b. el-Farazî idi. Allah rahmet eylesin.

Çeşitli Olaylar

Bu sene el-Hâkim Biemrillâh Mısır'dan Medîne'ye haber gönderdi ve Ca'fer-i Sâdık'ın türbesi açıldı. Türbeden bir mushaf, bir kılıç, bir elbise, bir kâse ve boş bir tabut çıkarıldı.

Bu yıl içinde Dicle'nin suları azaldı, bu yüzden Avânâ ile Bağdâd yakınları arasında kanal açıldı, hattâ gemiler bile bu kanaldan gidip geldiler.

Ebû Muhammed b. Sehlân bu yılda hastalandı ve hastalığı giderek ağırlaştı. Bu hastalıktan kurtulursa Hz. Ali'nin türbesine bir sur yapmayı adadı. Bir süre sonra iyileşti ve türbeye bir sur yapılmasını emretti. Söz

konusu sur bu sene yapıldı. Surun yapımını Ebû İshâk el-Errecânî üstlenmişti.

Adnân b. eş-Şerîf er-Radî bu sene doğdu.

er-Râdî'nin babası Nakîb Ebû Ahmed el-Mûsevî bir hayli servete sahip odduktan sonra bu sene öldü. Emlâkinin bir kısmını hayır işlerine vakfetti. Namazını büyük oğlu el-Murtazâ kıldırdı. Evinde defnedildi, sonra Hz. Hüseyn'in türbesine nakledildi. 304 (916-917) yılında doğmuştu.

Ebû Cafer el-Haccâc b. Hürmüz Ahvâz'da bu yılda öldü. Umdetüddevle Ebû İshâk b. Muizzüddevle b. Büveyh de aynı şekilde bu sene Mısır'da vefat etti.

Halife el-Kâdir Billâh da bu sene hastalandı. Hastalığı giderek şiddetlendi, bu yüzden: «Öldü.» diye asılsız haberler çıkarıldı, bunun üzerinde elinde bir kılıç olduğu hâlde halkın huzuruna çıktı. Ebû Hâmid el-İsferâyînî de halifenin yanına girdi ve Hâcib en-Nu'mân'ın oğluna: «Emîru'l-Mü'minin'in Kur'ân'dan bir parça okumasını ve halkın da onun kıraatını dinlemesini istiyorum.» dedi. Bunun üzerine halife: **«Münafıklar, kalbleri hasta olanlar, Medîne'de** (asılsız haber) **yayan bedbahtlar** (tuttukları yoldan) **vaz geçmeyecek olursa, muhakkak ki seni onların üzerine musallat ederiz.»** (Ahzâb suresi, 33/60) mâalindeki ayet-i kerimeyi okudu.

Şâir Ebû'l-Abbâs en- Nâmî ve cinaslı şiirleriyle meşhur kâtip ve şair Ebû'l-Feth Ali b. Muhammed el-Bustî de bu sene ölmüştür.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ BİRİNCİ (M. 1010-1011) YILI OLAYLARI

Yemînüddevle'nin Gur Ülkesine ve Diğer Yerlere Yaptığı Gazâ

Gur toprakları Gazne'ye komşu idi. Gurlular yol kesiyor ve yollardan emniyeti kaldırıyorlardı. Yurtları korkunç ve dağlık bir bölgede, dar ve yüksek geçitlerde yer alıyordu. Yol kesip soygun yaptıktan sonra buralara gelip kapanıyorlar ve yollarının zorluğundan istifade ediyorlardı. Soygunlar giderek çoğalınca Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin böyle küfür ve fesat bataklığına saplanmış bozgunculara komşu olmaktan nefret duyarak asker toplayıp ordunun başına Herât valisi Hâcib Altuntaş ile Tus valisi Arslan Câzib'i getirdi. Bu ikisi Mahmûd'un en büyük kumandanlarıydı. Arslan Cazib ve Hâcib Altuntaş maiyyetindekilerle harekete geçip savaşçıların yerleştirildiği dar bir geçide kadar geldiler. Burada karşılıklı olarak birbirlerini ok yağmuruna tuttular. Her iki taraf da sabırla direndi.

Yemînüddevle durumdan haberdâr olunca süratle onlara doğru ilerledi ve geçitlerine hâkim oldu, bunun üzerine dağıldılar. Gazneliler Gurluların «İbn Sûrî» diye meşhur olan liderlerine karşı harekete geçtiler ve «Ahengiran» denilen şehre vardılar. Şehirden karşılarına on bin savaşçı çıktı. Müslümanlar öğleye kadar onlarla savaştılar, sonunda bunların en cesur ve en kuvvetli savaşçılar olduklarını anladılar. Yemînüddevle ordusuna yavaşça geri dönmelerini emretti, ordu da Yemînüddevle'nin emrine uyup geri döndü. Gurlular bu durumu görünce Gazneliler'in bozulup kaçtığını zannettiler ve şehirlerinden uzaklaşıncaya kadar onları takip ettiler. İşte tam bu sırada Müslümanlar geri dönüp düşman üzerine saldırdılar. Kılıçlarını çekip kimini öldürerek, kimini de esir alarak Gurlular'ı mahvettiler. Esirler arasında liderleri ve büyükleri İbn Sûrî de vardı. Müslümanlar şehre girip hâkim oldular, şehirdeki malları ganimet aldılar ve Gurlulara ait diğer şehir ve kaleleri de fethettiler. İbn Sûrî Müslümanların Gurlulara yaptıklarını görünce yanında taşıdığı zehri içerek intihar etti, böylece hem dünyada ve hem de ahirette hüsrana uğradı: **«İşte bu apaçık bir hüsrandır.»**

Yemînüddevle bütün bu şehirlerde İslâm esaslarını açıkça uygulamaya koydu. Onlara İslâmın esaslarını öğretecek görevliler tayin ettikten sonra döndü. Daha sonra başka bir kefere taifesi üzerine yürüdü. Onlarla karşılaşmak için kumlu çölleri aştı. Askerleri şiddetli bir susuzluk tehlikesiyle karşılaştılar, neredeyse helâk olacaklardı. Allah Taâlâ lütfedip yağmur yağdırdı da susuzluklarını giderip çölde ilerlemelerini kolaylaştırdı. Nihayet kâfir zümresiyle karşılaştılar. Kâfirler büyük bir kalabalık teşkil ediyordu, yanlarında altı yüz fil vardı. Her iki taraf da büyük bir sabırla çok şiddetli bir şekilde savaştı. Sonunda Allah Müslümanlara zafer nasib etti, kâfirleri de bozguna uğrattı. Müslümanlar onların mallarını ganimet olarak aldılar, sağ salim ve muzaffer olarak geri döndüler.

İlig Han İle Kardeşi Arasındaki Savaş

İlig Han bu sene kardeşi Toğan Han ile savaşmak üzere ordusuyla yola çıktı. Özkent'e varınca kar yağdı, bu yüzden daha ileri gidemedi ve Semerkand'a geri döndü.

İlig Han'ın, kardeşi üzerine yürümesinin sebebi şudur:

Toğan Han, Yemînüddevle'ye haber gönderip özür diledi ve kardeşi İlig Han'ın Horasân şehirlerine karşı giriştiği harekât ile hiç bir ilgisi olmadığını bildirdi. Toğan Han mektubunda: «Ben onun yaptıklarına razı değilim.» diyor ve suçu sadece kardeşine yükleyip kendisini temize çıkarıyordu. İlig Han bunu öğrenince kardeşine çok öfkelendi ve bu olay onun Toğan Han üzerine yürümesine sebep oldu.

Musul ve Kûfe'de Mısırlı Şiîler Adına Hutbe Okunması

Ukayoloğulları emîri Karvâş b. el-Mukallid bu sene bütün şehirlerinde Mısır'ın Şiî Fâtımî halifesi el-Hâkim Biemrillâh adına hutbe okuttu. Fâtımî halifesi adına hutbe okunan şehirler şunlardı: Musul, Enbâr, Kûfe ve diğerleri.

Bunun üzerine Emîrü'l-Mü'minîn el-Kâdir Billâh, Kadı Ebû Bekr el-Bâkıllânî'yi Bahâüddevle'ye gönderip bu durumu ve Abbâsîlerle Alevilerin Kûfe'den Bağdâd'a geldiklerini bildirdi. Bahâüddevle, Kadı Ebû Bekr'i iyi karşılayıp ikramda bulundu, bu arada Amîdü'l-Cüyûş'a mektup yazıp Karvâş ile savaşmak üzere derhal harekete geçmesini emretti, askere dağıtmak üzere de yüz bin dinar para gönderdi. Kadı Ebû Bekr'e hilat verdi ve onu Umân ve es-Sevâhil'e kadı tayin etti. Amîdü'l-Cüyûş Karvâş ile savaşmak üzere yola çıktı, fakat Karvâş hemen özür dileyip Fâtımîler adına okunan

hutbeye son verdiğini ve hutbeyi tekrar el-Kâdir Billâh adına okutmaya başladığını bildirdi.

Mezyedoğullarıyla Dübeysoğulları Arasındaki Savaş

Ebû'l-Ganâim Muhammed b. Mezyed, akrabalıkları dolayısıyla Dübeysoğullarının Hûzistân taraflarındaki adalarında ikamet ederdi. Bu sırada Dübeysoğullarının ileri gelenlerinden birini öldürdü ve kardeşi Ebû'l-Hasan Ali b. Mezyed'e sığındı. Dübeysoğulları onu takip ettilerse de yakalayamadılar. Senedüddevle Ebû'l-Hasan b. Mezyed de iki bin süvariyle onlara katıldı, bu arada Amîdü'l-Cüyûş'tan da yardım istedi, o da acele olarak otuz bin Deylemliyi gemilere bindirip yola çıktı. İbn Mezyed de onlara karşı hareket etti. İki taraf savaşa tutuştu. Savaş sırasında Ebû'l-Ganâim öldürüldü, Ebû'l-Hasan b. Mezyed de mağlûp oldu. Onun mağlûbiyet haberi yardıma gelmekte olan Amîdü'l-Cüyûş'a ulaşınca hemen geri döndü.

Amîdü'l-Cüyûş'un Ölümü ve Fahru'l-Mülk'ün Irak Valiliğine Tayini

Amîdü'l-Cüyûş Ebû Ali b. Üstâz Hürmüz bu sene Bağdâd'da öldü. Sekiz yıl dört ay ve on yedi gündür bu görevi yürütüyordu. Kırk dokuz yaşındaydı. Cenazenin teçhiz ve defnini eş-Şerîf er-Radî üstlendi ve Amîdü'l-Cüyûş Kureyş kabristanında toprağa verildi. er-Radî ve diğer bazı şairler onun için mersiyeler yazdılar.

Amîdü'l-Cüyûş'un babası Adududdevle'nin hâciplerinden Ebû Ca'fer Üstâz Hürmüz idi. Adududdevle, Amîdü'l-Cüyûş'u oğlu Samsâmüddevle'nin hizmetinde görevlendirmişti. O öldürülünce Bahâüddevle'nin hizmetine geçti. Bağdâd tahripkâr insanlar, çapulcu ve yağmacılar tarafından istilâ edilip işler karışınca Bahâüddevle onu Bağdâd'a gönderdi. Amîdü'l-Cüyûş burada işleri yoluna koydu, bozguncuların kökünü kazıyıp öldürdü. Amîdü'l-Cüyûş vefat edince Bahâüddevle onun yerine Irak'a Fahru'l-Mülk Ebû Gâlib'i vali tayin etti. Fahru'l-Mülk Bağdâd'da kâtipler, kumandanlar ve şehrin ileri gelenleri tarafından karşılandı. Bağdâd onun gelişi münasebetiyle süslendi. Fahru'l-Mülk zilhicce ayında Bağdâd'a geldi. Mihyâr ve diğer şairler onun için medhiyeler yazdılar.

Amîdü'l-Cüyûş'un güzel işlerinden biri de şudur:

Vefat eden Mısırlı tüccarlardan kalan külliyetli miktardaki mal onun huzuruna götürülür ve: «Ölen şahsın varisi yoktur.» denilir. Amîdü'l-Cü-

yûş: «Hazineye ait olmayan hiç bir mal sultanın hazinesine sokulmasın.» der ve bu haberin aslı çıkıncaya kadar bekletilmesini emreder. Bundan bir süre sonra ölen tüccarın kardeşi gelir ve Mısır'dan tüccarın terekesi üzerinde hak sahibi olduğunu belirten bir yazı getirir. Bu yazıyı Amîdü'l-Cüyûş'a iletmek üzere kapıya doğru yürür, bu sırada onu evinin aydınlığında namaz kılarken görür ve hâciplerden biri zanneder, yazıyı ona verir ve arzusu derhal yerine getirilir. Tüccar yazıyı alan şahsın Amîdü'l-Cüyûş olduğunu öğrenince meseleyi daha da büyütür ve herkese söyler. Halk da Amîdü'l-Cüyûş'un bu davranışından memnun olur. Tüccar Mısır'a dönünce Amîdü'l-Cüyûş için açıkca dua eder, bunu duyan bütün halk ona dua eder ve övgüde bulunur. Bu haber Amîdü'l-Cüyûş'a ulaşınca çok sevinir.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Horasân'ın her tarafında şiddetli kıtlık oldu. Yiyecek maddeleri kalmadı, öyle ki halk birbirlerini yedi. Zavallı insanlar: «Ekmek, ekmek!» diye bağıra bağıra can veriyordu. Bunu büyük bir vebâ salgını takip etti. Halk ölüleri defnetmekten aciz kaldı.

Ebû'l-Feth Muhammed b. Annâz Hulvân'da öldü. Yirmi yıldan beri emirdi. Yerine oğlu Ebû'ş-Şevk geçti, bunun üzerine onunla savaşmak gayesiyle Bağdâd'dan asker sevkedildi. Ebû'ş-Şevk onları karşıladı ve şiddetli bir savaş oldu. Sonunda Ebû'ş-Şevk mağlûp olarak Hulvân'a döndü. Vezir Ebû Gâlib Irak'a geldiğinde onunla arası düzelinceye kadar orada kaldı.

Ukaylîlerden Ebû Abdullah Muhammed b. Makn b. Mukallid b. Ca'fer b. Amr b. el-Müheyyâ da bu sene yüz on yaşında vefat etti. (el-Müseyyeb ve Maknoğulları Mukallid'de birleşir). Son derece cimriydi. Karmatîler Hacer-i Esved'i aldıklarında onların yanında bulunuyordu.

Cûzcân hâkimi Emîr Ebû Nasr Ahmed b. Ebû'l-Hâris Muhammed b. Feriğun da bu sene öldü. Kız kardeşinden dolayı Yemînüddevle'nin enişte siydi. Ebû Nasr ve babası alimleri sever ve onlara ihsanda bulunurlardı.

Bu yılda o zamana kadar daha büyüğü görülmemiş olan büyük bir yıldız parçalanıp düştü.

Yine bu yılda Diclenin su seviyesi yirmi bir arşın arttı. Irak ve Bağdâd'dan bir çok kişi öldü, kanallar dolup taştı. Irak'tan bu yıl hiç kimse hacca gidemedi.

Dımaşklı Hâfız İbrâhim b. Muhammed b. Ubeyd Ebû Mes'ûd bu sene öldü. Hadis tahsili uğrunda çok dolaştı. **Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim**'de onun büyük emeği vardır.

Vâsıtlı Halef b. Muhammed b. Ali b. Hamdûn Ebû Muhammed de bu yıl vefat etti. Faziletli bir insandı.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ İKİNCİ (M. 1011-1012) YILI OLAYLARI

Yemînüddevle'nin Kusdâr'ı Ele Geçirmesi

Yemînüddevle bu sene Kusdâr'ı istilâ edip ele geçirdi.

Sebebi şudur :

Kusdâr hükümdarı, Yemînüddevle'ye haraç vermek şartıyla onunla anlaşmaya varmıştı, fakat daha sonra ülkesinin müstahkem bir mevkide bulunmasına ve yollarının çok dar boğazlardan geçmesine aldanarak Yemînüddevle'ye verdiği haracı kesti, İlig Han'a sığındı; bu sebeple Yemînüddevle Kusdâr'ı ele geçirmek istiyor, ancak İlig Han'dan çekiniyordu. Daha sonra araları bozulunca Kusdâr üzerine yürümeye kesin olarak karar verdi ve hazırlıklarını tamamladı. Herât üzerine yürüyeceğini ilân etti. Cemaziyülevvel ayında (aralık 1011) Gazne'den yola çıktı, ancak yolda Kusdâr tarafına yöneldi. Hiç haber sızdırmadan ilerledi, dar geçitleri ve dağ yollarını kesti. Kusdâr meliki şehir geceleyin Yemînüddevle'nin askerleri tarafından sarılıncaya kadar olaydan hiç haberdâr olamadı; sonra Yemînüddevle'den emân istedi, o da bu isteği kabul etti. Kusdâr melikinin topladığı malları aldı ve onu eski görevine yeniden tayin ettikten sonra döndü.

Sâlih b. Mirdâs'ın Esir Düşmesi, Haleb'e Hakim Olması ve Yerine Çocuklarının Geçmesi

Bu sene Haleb hâkimi Ebû Nasr b. Lu'lu' ve Sâlih b. Mirdâs arasında bir olay çıktı. İbn Lu'lu' Sa'düddevle b. Seyfüddevle b. Hamdân'ın azatlı kölelerindendi. Sa'düddevle'nin oğlu karşısında giderek güçlendi ve şehri onun elinden aldı. Mısır Fâtımî halifesi el-Hâkim adına hutbe okuttu, el-Hâkim de ona Murtazaddevle lakabını verdi.

Daha sonra İbn Lu'lu' ile el-Hâkim'in araları açıldı, bunun üzerine İbn Mirdâs ve Kilâboğulları Haleb'e göz diktiler. Ondan bağış ve hilâtler istiyorlardı. Bu sene beş yüz süvari bir araya toplandı ve Haleb şehrine

girdiler. İbn Lu'lu' derhal kapıların kapatılmasını ve şehre girenlerin yakalanmasını emretti. Bunlardan yüz yirmi kişi yakalandı. Sâlih b. Mirdâs da bunlar arasındaydı. İbn Lu'lu' onları hapsettirdi; iki yüz kişiyi öldürdü, önemsizleri de salıverdi. Sâlih, Câbir adındaki amcasının güzel bir kızıyla evliydi. Güzellikleri İbn Lu'lu'a anlatılınca o, bu güzel kadını kardeşlerinden istedi. Bunlar İbn Lu'lu'un yanında hapisteydiler. İbn Lu'lu'a bu kadının Sâlih ile evli olduğunu söyledilerse de kabul etmedi ve ancak bu güzel kadınla evlendikten sonra onları serbest bıraktı. Sâlih b. Mirdâs hapiste kalmıştı. Bir yolunu bulup surlara tırmandı ve kendini kalenin en yüksek noktasından aşağı atarak bir su yolunda gizlendi.

Sâlih'in kaçış haberi duyuldu. İbn Lu'lu' onu yakalamak için bir süvari birliği gönderdi, fakat bunlar hiç bir şey elde edemeden geri döndüler. Arama faaliyeti biraz sukûn bulunca Sâlih zinciriyle ve ayaklarındaki demir halkalarla "Yâsiriyye" olarak bilinen bir köye gitti. Buradaki Araplar onu tanıdılar ve Merc-i Dâbık'da bulunan ailesinin yanına götürdüler. Sâlih burada iki bin süvari toplayıp Haleb'e yürüdü ve otuz iki gün boyunca şehri kuşattı. İbn Lu'lu' nihayet dışarı çıkıp onunla savaşa girdi. Sâlih onları bozguna uğrattı ve İbn Lu'lu'u esir aldı. Onu daha önce kendisini bağladığı zincirlerle ve ayaklarına vurduğu demir halkalarla sıkıca bağladı. İbn Lu'lu'un bu hadiseden kurtulan bir kardeşi ise Haleb şehrini muhafaza etti.

Daha sonra İbn Lu'lu' kendisini serbest bırakması için Sâlih'e pek çok mal verdi. Aralarında bir anlaşma sağlanınca Sâlih rehineler alıp onu salıverdi, bunun üzerine anası Sâlih'e: "Allah sana hayal bile etmediğin bir nimet verdi. Bu nimetini rehineleri serbest bırakarak tamamlamak istersen, doğru bir iş yapmış olursun; çünkü o sana bir zarar vermek isterse yanındakiler buna mani olamazlar.» dedi. Sâlih anasının bu sözü üzerine onları da serbest bıraktı. Şehre girdikleri zaman İbn Lu'lu' ona kararlaştırdıklarından daha fazlasını gönderdi. Anlaşmada iki yüz bin dinar para ile yüz elbise ve Kilâboğullarına mensup bütün esirlerin serbest bırakılmasını kararlaştırmışlardı.

Anlaşmadan ve Sâlih'in ayrılmasından sonra İbn Lu'lu' kölesi Feth'i yakalayıp tevkif etmek istedi. Feth kalenin dizdârıydı ve İbn Lu'lu' onu hezimete sebep olmakla suçluyordu. Fakat bunun tam tersi oldu, İbn Lu'lu' bu durumu "Sürûr" adındaki bir kölesine açtı ve onu Feth'in yerine dizdâr tayin etmek istedi. Sürûr da bu meseleyi dostlarından bazısına ve "İbn Gânîm" diye bilinen birine anlattı.

Sürûr, İbn Gânim'in yanına gelmişti. O, malının çokluğundan dolayı İbn Lu'lu'dan korkuyordu. Sürûr'a bu durumdan şikâyetçi oldu, bunun üzerine Sürûr ona: "Yakında bir iş olacak ve sen onunla emniyet ve hu-

zura kavuşacaksın." dedi. İbn Gânim Sürûr'un sözlerinden bir şey anlamadı ve sordu, fakat o hiç bir açıklama yapmadı. Uzun süre gizlediyse de sonunda meseleyi anlattı.

İbn Gânim Feth'in dostuydu; hemen tebdil-i kıyâfetle kaleye, Feth'in yanına gitti, durumu haber verdi ve Mısır Fâtımî halifesi el-Hâkim'e mektup yazmasını tavsiye etti. İbn Lu'lu' kardeşi Ebû'l-Ceyş'e hazinelerin kaybolduğuna dair vesikayı alıp kaleye çıkmasını ve kaleye çıkar çıkmaz Feth'i yakalamasını emretti. Ebû'l-Ceyş de Feth'e haber salıp hazinelerin yerini bulmak istediğini bildirdi ve kapıların açılmasını istedi .Feth ise: "Bugün ilaç içtim, kaleye çıkma işinin falanca güne tehir edilmesini istiyorum, zira ben kapıları açma hususunda kendimden başkasına güvenmiyorum.» dedi. Elçiye de: "Onunla karşılaşırsan geri çevir." dedi. İbn Lu'lu' bu gelişmelerden haberdâr olunca annesini bunun sebebini öğrenmek üzere Feth'in yanına gönderdi. Annesi Feth'in yanına çıkınca, Feth onu iyi karşıladı ve itaat arz etti. Annesi geri gelip oğluna onunla iddialaşmaktan vaz geçmesini tavsiye etti, o da bu tavsiyeye uydu. İbn Lu'lu' bu defa kaledeki bir mücevherini istemek üzere adam gönderdi. Feth demagoji yaptı ve mücevheri de göndermedi; bunun üzerine İbn Lu'lu' istemeyerek sustu, çünkü iddiaya girişmenin kalenin sağlamlığına bir fayda vermeyeceğini biliyordu. Annesi İbn Lu'lu'a hasta numarası yapmasını, şiddetli bir hastalığa yakalandığını söylemesini ve Feth'i kendisine vasi tayin etmek üzere yanına çağırmasını ve o gelir gelmez yakalamasını tavsiye etti. İbn Lu'lu' bu tavsiyelere uydu. fakat hiç bir şey elde edemedi. Feth, mazeret beyan edip aşağı inmedi. Mısır Fâtımî halifesine mektup yazıp itaat arz etti ve onun adına hutbe okuttu, böylece efendisine karşı açıkça isyan etti. Halife el-Hâkim'den Saydâ ve Beyrut ile beraber Haleb'de ne kadar mal varsa hepsini aldı. İbn Lu'lu' Haleb'den çıkıp Antakya'ya gitti; burada Rumlar vardı, onların yanında kaldı.

Sâlih b. Mirdâs bu konuda Feth'e yardımcı olmuştu. Haleb'den dönünce İbn Lu'lu'un annesi ve karılarını yanına aldı ve onları Menbic'de bıraktı. el-Hâkim'in nâibleri Haleb'i teslim aldılar. Şehir onlar arasında el değiştirdi, daha sonra Hamdânîler'den "Azîzü'l-Mülk" adıyla bilinen bir şahsın eline geçti. el-Hâkim bu şahsı takdir etti, onu ağırladı ve Haleb valiliğine tayin etti. el-Hâkim öldürülüp yerine Zâhir geçince Azîzü'l-Mülk ona karşı isyan etti; bunun üzerine el-Hâkim'in kızkardeşi Sittü'l-Mülk onun uşaklarından birini efendisini öldürmekle görevlendirdi, o da Azîzü'l-Mülk'ü öldürdü. Mısırlıların Suriye'de "Anuştekin el-Berberî" adıyla bilinen bir nâibleri vardı. Dımaşk, Remle, Askalân ve diğer bazı yerler onun emrindeydi. Tayyoğulları emîri Hassân, Kilâboğulları emîri Sâlih b. Mirdâs ve Sinan b. Ulyân toplanıp bir anlaşma yaptılar ve Haleb'den Âne'ye kadar olan bölgenin Sâlih'e, Remle'den Mısır'a kadar olan sahanın Hassân'a ve

Dımaşk'ın da Sinân'a ait olmasını kararlaştırdılar. Hassân, Remle'ye yürüdü ve şehri kuşattı. Anuştekin buradaydı. Oradan ayrılıp Askalan'a gitti ve orayı istilâ etti; şehri yağmalayıp halkı öldürdü. Bu hadise 414 (1023 - 1024) yılında ve Mısır halifesi ez-Zâhir Li'i'zâz Dînillâh'ın zamanında olmuştu.

Sâlih de Haleb'e yürüdü. Burada şehri Mısırlılar adına idare eden İbn Su'bân adlı biri vardı. Kalede ise "Mevsûf" nâmıyla bilinen bir hadım vardı; fakat şehir halkı Haleb'i kendilerine çok iyi muamele ettiği için Sâlih'e teslim etti, çünkü Mısırlılar onlara çok kötü davranıyordu. İbn Su'bân kaleye çıktı, Sâlih de onu kalede muhasara etti. Kalede su kalmamıştı, içecekleri hiç bir şey yoktu. Bu yüzden asker kaleyi Sâlih'e teslim etti.

Bu hadise de 414 (1013-1024) yılında olmuştu. Sâlih Ba'albek'ten Âne'ye kadar uzanan bölgeye hâkim oldu ve altı yıl Haleb'de kaldı.

420 (1029 yılında Mısır halifesi ez-Zâhir bir ordu hazırlayıp Sâlih ve Hassân ile savaşmak üzere Suriye'ye gönderdi. Ordunun başında Anuştekin el-Berberî vardı. Sâlih ve Hassân da onunla savaşmak için bir araya geldiler. Ürdün kıyısında Taberiyye yakınlarındaki el-Ukhuvâne'de karşılaştılar. Savaş sırasında Sâlih ve küçük oğlu öldürüldü, başları kesilip Mısır'a gönderildi. Diğer oğlu Ebû Kâmil Nasr b. Sâlih kurtuldu, Haleb'e gelip şehre hâkim oldu. Lakabı Şiblüddevle idi.

Antakya'daki Rumlar bu durumu öğrenince kalabalık bir grupla Haleb'e yürümek üzere hazırlandılar. Haleb ahalisi Rumları karşıladı ve yapılan savaşta onları bozguna uğrattı, mallarını yağmaladı. Rumlar sonra Antakya'ya geri döndüler. Şiblüddevle 429 (1037 - 1038) yılına kadar Haleb'i elinde tuttu. ed-Dizberî bu tarihte Mısır ordularını Haleb'e sevketti. O sırada Mısır halifesi el-Mustansır Billâh idi. Şiblüddevle onları Hamâ civarında karşıladı ve yapılan savaşta öldürüldü (şaban 429/mayıs-haziran 1038). ed-Dizberî ramazan ayında (temmuz-ağustos 1038) Haleb'e ve daha sonra bütün Suriye'ye hâkim oldu. Şanı şöhreti arttı. serveti çoğaldı. Türk askerlerine haber gönderip onları yanına çağırdı. Bu haber Mısırlılara onun isyana hazırlandığı şeklinde intikal etti ve Dımaşk ahalisine derhal ona isyan etmelerini emrettiler. Halk bunun üzerine ed-Dizberî'ye isyan etti, o da Dımaşk'tan ayrılıp Haleb tarafına gitti (rebiyülâhir 433 / kasım-aralık 1041). Bu tarihten bir ay sonra da öldü.

Muizzüddevle Ebû Ulvân Semmâl b. Sâlih b. Mirdâs bu sırada Rahbe'deydi. ed-Dizberî'nin ölüm haberini alınca Haleb'e geldi ve şehri halktan teslim alarak hâkim oldu. ed-Dizberî'nin karısını ve adamlarını kalede on bir ay muhasara etti ve 434 yılı safer ayında (1042 eylül-ekim) kaleyi ele geçirdi, 440 (1048-1049) yılına kadar orada kaldı. Bu tarihte Mısır-

lılar Ebû Abdullah b. Nâsırüddevle b. Hamdân'ı onunla muharebe için gönderdiler. Haleb ahalisi Ebû Abdullah ile savaşmak için dışarı çıktı, sonunda Ebû Abdullah onları mağlûp etti, bu arada onlardan bir grup kapı önünde boğuldu. Ebû Abdullah Haleb'den ayrılıp Mısır'a döndü. Bu sırada sel felâketine uğradı, mal ve ağırlıklarının çoğunu kaybetti. Mısırlılar bu defa "Rıfk" nâmıyla bilinen bir hadımı Muizzüddevle ile çarpışmak üzere gönderdiler. Muizzüddevle onun karşısına da Haleb halkıyla dikildi, yapılan savaşta Mısırlılar mağlûp oldular. Rıfk esir düştü ve onların yanında öldü (rebiyülevvel 441 / ağustos-eylül 1049).

Müizzüddevle bu olaydan sonra Mısırlılara hediyeler gönderdi, onlarla olan problemlerini düzeltti ve onlar için Haleb'den vaz geçti. Haleb'e Ebû Ali el-Hasan b. Ali b. Mülhem'i gönderdiler, ona "Mekînüddevle" lakabını verdiler. Ebû Ali 449 yılı zilkade ayında (ocak 1058) şehri Semmâl'den teslim aldı. Semmâl zilhicce ayında (şubat 1058) Mısır'a, kardeşi Ebû Züâbe Atıyye b. Sâlih ise Rahbe'ye gitti, İbn Mülhem de Haleb'de kaldı. Bu arada Zencilerle Haleb'in milis kuvvetleri (ahdâs) arasında savaş çıktı.

İbn Mülhem Halebli bazı şahısların Mahmûd b. Şiblüddevle Nasr b. Sâlih'e haber gönderip şehri kendisine teslim etmek istediklerini öğrendi. Bu sebeple bir kısım Haleblileri tevkif etti. Bunlar arasında bulunan Kâmil b. Nebâta adlı biri korkusundan oturmuş ağlıyordu. Niçin ağladığını soran herkese: «Yakalanan arkadaşlarımız öldürüldü; diğerlerinin de aynı akıbete uğramasından korkuyorum." diyordu. Bunu gören halk toplandı, herkes öfke içindeydi. Mahmûd'a haber gönderip çağırdılar, Mahmûd bir günlük mesâfedeydi. İbn Mülhem'i muhasara ettiler. 452 yılı cemaziyülâhir ayında (1060 temmuz) Mahmûd da onlarla beraber İbn Mülhem'i muhasaraya başladı.

Bu haberler Mısır'a ulaşınca Nâsırüddevle Ebû Ali b. Nâsıruddevle b. Hamdân'ı Mahmûd'un Haleb'e girişinden otuz iki gün sonra bir orduyla Haleb üzerine gönderdiler. Nâsıruddevle Haleb'e yaklaşınca Mahmûd şehri terk edip çöllere çekildi. Milis kuvvetlerinin (ahdâs) hepsi gizlendi. Atıyye b. Sâlih de şehir yakınlarında konaklamıştı. Kardeşinin oğlu Mahmûd'un davranışını beğenmedi. İbn Mülhem milislerden yüz elli kişiyi tevkif etti, şehrin içini yağmaladı ve halkın mallarına el koydu.

Nâsıruddevle'ye gelince; onun adamları şehre girip yağmacılık yapamadılar, doğruca Mahmûd'un peşine gittiler. Receb ayında el-Gunaydık'ta karşılaştılar. İbn Hamdân'ın adamları bozguna uğradı, fakat kendisi sebatla karşı koydu. Sonunda yaralandı ve esir olarak Mahmûd'un huzuruna götürüldü. Mahmûd onu yanına alıp Haleb üzerine yürüdü, şehri ele geçirdi, 452 yılı şaban ayında (1060 eylül) da iç kaleye hâkim oldu. İbn Hamdân'ı serbest bıraktı, o da İbn Mülhem ile beraber Mısır'a gitti. Mısırlılar

Muizzüddevle Sammâl b. Sâlih'i yeğeni üzerine gönderdiler. Muizzüddevle bu senenin zilhicce ayında (1061 Ocak) Mahmûd'u Haleb'de muhasara etti. Bunun üzerine Mahmûd da dayısı Harrân hâkimi Menî' b. Şebîb b. Vessâb en-Numeyrî'den yardım istedi. Menî' b. Şebîb hemen yeğenine yardıma koştu. Semmâl onun geldiğini duyunca 453 yılı muharrem ayında (1061 ocak-şubat) Haleb'den ayrılıp çöllere çekildi Menî' de Harrân'a döndü. Semmâl sonra tekrar Haleb'e geldi, bunun üzerine Mahmûd şehirden çıkıp onunla savaşa tutuştu. Çok şiddetli bir savaş oldu, Mahmûd mağlûp olarak Harrân'daki dayıları Numeyroğullarının yanına gitti. Semmâl 453 yılı rebiyülevvel ayında (1061 mart-nisan) Haleb'i teslim aldı, ardından Rumlar'a karşı sefere çıktı. Bir süre onlara karşı cihad ettikten sonra 454 yılı zilkade ayında (1062 kasım-aralık) Haleb'de öldü. Halim selim, iyi bir insandı. Haleb'i kardeşi Atıyye b. Sâlih'e bıraktı, bundan sonra Haleb'e o hakim oldu.

Bu arada Türkmen emîr Han-oğlu da bir grup Türmenle beraber Haleb'e geldi, böylece Atıyye Türkménlerle güç kuvvet kazandı. Adamları Atıyye'ye onların öldürülmesini tavsiye ettiler, o da şehir halkına emir verdi ve onların bir kısmı öldürüldü, geri kalanlar ise kurtuldular. Bunlar doğruca Harrân'a Mahmûd'un yanına gittiler ve Haleb'i muhasara etmek üzere onunla birlik oldular. Şehri bir süre kuşattıktan sonra 454 yılı ramazanında (1062 eylül-ekim) Haleb'e hâkim oldular. Bu arada amcası Atıyye de Rakka üzerine yürüdü ve şehri ele geçirdi. 463 yılında (1070-1071) Şerefüddevle Müslim b. Kureyş Rakka'ya hâkim oluncaya kadar burada kaldı. Atıyye bu tarihten sonra Rum diyarına gitti ve 456 yılında (1072-1073) orada öldü.

Mahmûd Türkmenleri kumandanları Han-oğlu ile beraber Artah'a gönderdi. Han-oğlu 460 yılında (1067-1068) şehri bir süre kuşattıktan sonra Rumlardan aldı. Mahmûd da Trablus'a yürüdü, muhasara etti ve şehir halkından biraz mal aldıktan sonra döndü. Mahmûd bunları bir mektupla Sultan Alp Arslan'a gönderdi.

Mahmûd 468 yılı zilhicce ayında (1076 temmuz-ağustos) öldü, yerine oğlu Müseyyeb'in geçmesini vasiyet etti; fakat adamları yaşı küçük olduğundan bu vasiyeti yerine getirmediler, şehri büyük oğlu Nasr'a teslim ettiler. el-Melik el-Azîz b. el-Melik Celâlüddevle b. Büveyh onun anne tarafından dedesiydi. Mahmûd, Nasr'ın annesiyle Tuğrul Bey Irak'a hakim olduğu zaman Mısır'a girişlerinde evlenmişti.

Nasr sürekli şarap içerdi. Sarhoş bir anında orada ikamet eden ve babasının şehre hakim olmasını sağlayan Türkmenlere saldırdı. Ramazan bayramıydı, Türkmenler onu karşılayıp yer öptüler, fakat Nasr küfürler

savunarak onları öldürmek istedi. Bunun üzerine Türkmenlerden biri bir ok atıp Nasr'ı öldürdü. Bundan sonra yerine diğer kardeşi geçti, babası da zaten Haleb'i ona vasiyet etmişti. Kaleye çıkınca Türkmenlerin kumandanı Ahmed Şâh'ı çağırdı, ona hil'at verdi ve çok iyi davrandı. 472 yılına (1079-1080) kadar orada kaldı, daha sonra Tutuş b. Alp Arslan onu Haleb'de dört buçuk ay muhasara etti. Tutuş buradan ayrılıp gittikten sonra Şerefüddevle geldi ve şehri ondan aldı. Bunları inşaallah ileride anlatacağız.

Mirdâsoğullarıyla ilgili haberleri ayrı ayrı yerlerde parça parça anlatılınca birbirleriyle irtibatı kopmasın diye kesintisiz olarak anlatmış oldum.

Hafâce'den Bir Grubun Öldürülmesi

Melik Fahrüddevle, Deyre'l-Âkûl'u fethedince, Hafâce'ye mensup olan Semmâl'in üç oğlu Sultan, Ulvân ve Receb, kabilesinin önde gelenleriyle birlikte onun yanına gelmiş, Sakyu'l-Furat'a ve Ukaylîler'in oradan uzaklaştırılmasına kefil olmuşlardı. Bunlar daha sonra Fahrüddevle ile beraber Bağdâd'a gittiler. Fahrüddevle onlara ihsan ve ikramda bulundu, hil'atler verdi ve Zi's-Saâdeteyn el-Hasan b. Mansûr ile beraber Enbâr'a gitmelerini emretti. Onlar da yola çıkıp Enbâr yöresine vardıklarında bozgunculuk yaptılar; bunun üzerine Zi-s-Saâdeteyn onlardan bir kaç kişiyi tevkif etti, sonra serbest bıraktı ve itaatkâr olacaklarına ve işkenceden vaz geçeceklerine dair yemin etmelerini istedi. Bu sırada Dakûka'lı Hristiyan bir kâtip Sultan b. Semmâl'a Zi's-Saâdeteyn'i yakalayıp tevkif etmelerini ve Ukaylîler'in baskın yaptıklarını ilân etmesini, Zi's-Saâdeteyn'in askerleri çıkıp gittiğinde onunla tek başına kalınca onu yakalamasını tavsiye etti ve bu haber Zi's-Saâdeteyn'e ulaştı.

Daha sonra Sultan, Zi's-Saâdeteyn'e gönderdiği mektupta Ukaylîlerin Enbâr'a yaklaştığını bildiriyor ve ondan asker göndermesini istiyordu. Zi's-Saâdeteyn ona: «Askerlerimi alıp hemen yola çıkıyorum.» diye haber gönderdi ve hareket vakti geçinceye kadar onu oyaladı; böylece Sultan'ın planlarını boşa çıkardı ve ona: «Ukaylîler'den bir grubu ele geçirdim,» diye haber gönderdi. Zi's-Saâdeteyn daha sonra büyük bir ziyafet hazırladı; bu ziyafete Sultan, onun hristiyan kâtibi ve Haface'ye mensup ileri gelen zevât da katıldılar. Zi's-Saâdeteyn, adamlarına bunların çoğunu öldürmelerini emretti; bunun üzerine Sultan, kâtibi ve Hafâceliler yakalandı, evleri yağmalandı. Sultan ve beraberindekiler Bağdâd'da hapsedildiler. Ebû'l-Hasan b. Mezyed onlar için şefaatte bulunup onlar adına bir hayli mal verinceye kadar hapis yattıktan sonra serbest bırakıldılar. İbn Nubâte ve diğerleri bu hadiseyi kaydederler.

Mısırlı Şîîlerin Nesebinin Kötülenmesi

Bu sene Bağdâd'da Mısır Fâtımî halifelerinin nesebini kötüleyen bir kitap yazıldı. Bu kitapta yazısı olan şahıslar şunlardı: el-Murtezâ, kardeşi er-Radî, İbnu'l-Bathâvî el-Alevî, İbnü'l-Azrak el-Mûsevî, ez-Zekî Ebû Ya'lâ Ömer b. Muhammed; kadı ve alimlerden; İbnü'l-Ekfânî, İbnü'l-Harazî, Ebû'l-Abbâs el-Ebîverdi, Ebû Hâmîd el-İsferâyînî, el-Keşfulî, el-Kudûrî, es-Saymerî, Ebû Abdullah b. el-Beyzâvî, Ebû'l-Fazl en-Nesevî; Şîa'nın fakihlerinden Ebû Abdullah b. en-Nu'mân ve diğer bazıları. Bu konudaki ihtilâfları Şiî devletinin 296 (908-909) yılında ortaya çıkışıyla ilgili olarak daha önce anlatmıştık.

Hafâceoğullarının Hacıların Yolunu Kesmesi

Hafâce kabilesi bu sene Vâkısa'ya gitti, el-Bermekî ve er-Reyyân kuyularının suyunu çekip bitirdiler ve içine Ebû Cehil karpuzu doldurdular. Bu arada hacılar Mekke'den çıkıp el-Akabe'ye vardılar. Hafâce kabilesi onlara yetişip su almalarına engel olunca çatışmaya girdiler. Hacıların kendilerini savunacak güçleri yoktu, bu yüzden Hafâce kabilesi pek çok hacıyı öldürüp mallarını aldı ve onlardan pek azı kurtulabildi. Olay Bağdâd'da bulunan vezir Fahru'l-Mülk'e ulaşınca o hemen arkalarından asker sevk etti, Ebû'l-Hasan Ali b. Mezyed'e de haber gönderip bedevîleri yakalamasını ve hacıların intikamını almasını emretti. Ebû'l-Hasan onların izini takip etti ve Basra'ya yakın bir yerde onlara yetişti. Üzerlerine saldırdı, bazılarını öldürdü ve büyük bir topluluğu da esir aldı. Bu arada hacılardan gasp ettikleri malları geri aldı, geri kalan malları da bedevîler aldı ve dağıldılar. Ebû'l-Hasan esirleri ve hacılara ait malları vezire gönderdi, böylece vezir katındaki mevkii yükseldi.

Çeşitli Olaylar

Ebû'l-Hasan b. el-Lebbân el-Farazî bu sene Rebiyülevvel ayında öldü. Ramazan ayında da Osman b. İsâ Ebû Amr el-Bâkıllânî öldü. Duası makbul bir zattı. Allah rahmet eylesin.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ÜÇÜNCÜ (M. 1013-1014) YILI OLAYLARI

Kâbûs'un Öldürülmesi

Şemsü'l-Me'âlî Kâbûs b. Veşmgîr bu sene öldürüldü.

Öldürülmeşinin sebebi şunlar :

Kâbûs bir çok üstün vasıflara ve menkıbelere sahip olmakla beraber siyaseti güçlü, şiddetli, çok az affeden, basit şeylerden dolayı adam öldüren bir insandı. Adamları onun bu davranışlarından rahatsız oluyorlardı, bu yüzden Kâbûs'un hakimiyetinin daha uzun müddet devam etmesini istemediler, sonunda onu görevinden uzaklaştırıp tevkif etmeğe karar verdiler.

O sırada Kâbûs, Cürcân'dan uzaktaydı, bu sebeple bu meseleden haberdâr olamadı. Hiç ummadığı bir gece asker bulunduğu kaleyi kuşattı. Mallarını ve hayvanlarını yağmaladılar ve kaleden inmesini istediler. Kâbûs, yakın adamları ve taraftarları onlarla savaş girince askerler hiç bir şey elde edemeden geri döndüler ve Cürcân'a girip şehri istilâ ettiler. Orada bulunanlar da Kâbûs'a karşı isyan ettiler ve Taberistân'da bulunan oğlu Menûçehr'e haber gönderip durumu bildirerek idareyi ele almak üzere Cürcân'a davet ettiler. Menûçehr fırsatı kaçırmamak için süratle yola koyuldu. Askerler onu karşıladılar ve şayet babasını görevden azlederse kendisine itaat edeceklerini bildirdiler, o da bu teklifi istemeye istemeye kabul etti.

Babası Şemsü'l-Meâlî ise bu dâhilî karışıklıklar sırasında olayların gelişme seyrini takip etmek üzere Bistâm'a doğru yola çıkmıştı. Ordu Menûçehr'i yanlarına alıp babasını yakalamak ve bulunduğu yerden kovmak için harekete geçti, Menûçehr de mecburen onlarla beraber yola çıktı. Babasına yetiştiklerinde sadece oğluna izin verdi, Menûçehr babasının huzuruna girdiğinde yanında kendisini koruyan bir grup vardı. İçeri girince baba oğul içinde bulundukları şartlardan şikâyetçi oldular. Menûçehr babasının gözleri önünde bu asî kavimle ölümü pahasına savaşmayı ve onları buradan uzaklaştırmayı teklif etti; fakat Şemsü'l-Meâlî bunun aksini düşünüyordu, bu yüzden hükümdarlığın oğluna geçmesine yardımcı oldu. Hükümdarlık

mührünü oğluna teslim etti, yapması gereken işleri söyledi, tavsiyelerde bulundu. Baba oğul düşünüp taşındı ve Şemsü'l-Meâlî'nin Cenâşek kalesine çekilip ölünceye kadar ibadetle meşgul olmasına ve Menûçehr'in ülkeyi tek başına idare etmesine karar verdiler.

Kâbûs hizmet etmeleri için seçtiği adamlarıyla beraber adı geçen kaleye, Menûçehr de Cürcân'a gitti ve ülke yönetimini deruhte edip hakimiyeti altına aldı. Bu arada orduyu da itaat altına aldı; fakat ordu Şemsü'l-Meâlî hayatta olduğu sürece ondan nefret ediyor ve korkuyordu, bu yüzden Menûçehr'e yaklaşıp bu sıkıntılarını ona anlatmak için çeşitli yollara başvurdular. Sonunda bunu başardılar ve Menûçehr'in huzuruna girip Hilâl b. Bedr ile babası arasında geçen olayı hatırlatıp onu aynı akıbete düşmekten korkuttular. Menûçehr'e: «Baban hayatta olduğu sürece ne biz, ne de sen emniyette olabiliriz,» dediler ve babasını öldürmek üzere ondan izin istediler. Menûçehr onlara cevap vermedi. Askerler sonra babasının bulunduğu eve gittiler. Kâbûs üzerindeki elbiseyi çıkarıp temizlik için banyoya girince elbiselerini aldılar. Mevsim kıştı. Kâbûs: «Bana bir hayvan çulu olsun veriniz.» diye yalvarıyordu, fakat hiç bir şey vermediler. Kâbûs soğuğun şiddetinden donarak öldü, ardından oğlu taziyeleri kabule başladı. el-Kâdir Billâh, Menûçehr'e Felekü'l-Meâlî lakabını verdi.

Menûçehr daha sonra Yemînüddevle'ye haber gönderip ona itaat arz etti, ülkesindeki minberlerde onun adına hutbe okuttu. Kızlarından biriyle evlenmesi için Yemînüddevle'ye dünür oldu, o da kabul etti. Böylece cesaret buldu ve babasını öldürenlere karşı harekete geçti. Bir kısmını öldürmek, bir kısmını da sürgün etmek suretiyle hepsini imha etti.

Kâbûs çok müeddep ve bilgili bir insandı. Risâleleri ve güzel şiirleri vardır. İlm-i nücûm ve diğer bazı ilim dallarında alimdi.

İlig Han'ın Ölümü ve Kardeşi Toğan Han'ın Onun Yerine Geçmesi

İlig Han bu sene Yemînüddevle'den intikam almak amacıyla Horasân'a dönmek için hazırlanırken vefat etti. Bu konuda kendisine yardımcı olmaları için Kadır Han ile Toğan Han'a mektup yazmıştı.

İlig Han ölünce yerine kardeşi Toğan Han geçti ve hemen Yemînüddevle'ye haber gönderip onunla barıştı. Togân Han mektubunda : «Senin Hindistân gazâlarıyla meşgul olman, benim de Türklere karşı gazâya çıkmam ve birbirimizle uğraşmaktan vazgeçmemiz, hem Müslümanların ve hem de İslâm'ın hayrınadır.» diyordu. Yemînüddevle bu teklifi uygun buldu ve kabul etti; böylece aralarındaki ihtilâf son buldu, her ikisi de küffâra karşı gazâ ile meşgul oldular.

İlig Han çok iyi ve adaletli bir hükümdardı. Ahlâk ve davranışları güzeldi. Dini ve din adamlarını severdi. İlim ve alimlere büyük itibar ve saygı gösterir, onlara ihsanda bulunurdu.

Bahâüddevle'nin Ölümü ve Sultanüddevle'nin Hükümdar Olması

Irak'ta hükümdar olan Bahâüddevle Ebû Nasr b. Adududdevle b. Büveyh bu yıl 5 cemaziyülâhir (22 Aralık 1012) tarihinde öldü. Hastalığı babasının hastalığı gibi sara idi. Errecân'da vefat etmiş, daha sonra cenazesi Hz. Ali.nin türbesine nakledilerek orada babası Adududdevle'nin yanında defnedilmişti. Yaşı kırk iki yıl dokuz buçuk aydı. Hükümdarlık müddeti ise yirmi dört yıldı.

Bahâüddevle ölünce yerine oğlu Ebû Şücâ' Sultânüddevle geçti ve Errecân'dan Şirâz'a gitti. Kardeşi Celâlüddevle Ebû Tâhir b. Bahâüddevle'yi de Basra'ya, diğer kardeşi Ebû'l-Fevârisî de Kirmân'a tayin etti.

Süleyman'ın Endülüs'te İkinci Defa Tahta Çıkışı

Bu sene Süleymân b. el-Hâkim b. Süleymân b. Abdurrahman en-Nâru'l-Emevî hükümdar oldu. Kendisine "el-Müstain" lakabı verildi. 15 Şevvâl 403 (29 Nisan 1013) deki bu saltanatı 400 (1009) yılı vukuatı arasında zikrettiğimiz saltanatından ayrıdır. Halk yeniden ona bey'at etti, Kurtubalılar da onu karşılayıp selâma durdular.

Süleymân edip ve belâgatli bir şairdi. Hükümdarlığı sırasında çok kan döküldü. Bu hususlar 400 (1009-1010) yılı olayları içinde anlatılmıştı. Berberîler devlete hakim olmuşlardı. Süleyman onların hilâfına hareket edemiyordu, çünkü ordunun tamamını onlar teşkil ediyordu. Onunla beraber hareket edip onu tahta çıkaranlar da yine Berberîlerdi. Bu hususlar daha önce anlatılmıştı.

Çeşitli Olaylar

Sultânüddevle bun sene Ebû'l-Hasan Ali b. Mezyed el-Esedî'ye hil'at verdi. Ebû'l-Hasan Mezyedîler hanedanının ilk hükümdarıydı.

Meşhur divan sahibi ve Alevîlerin Bağdâd'daki temsilcisi er-Radî el-Mûsevî'ye de bu yılda kılıç kuşatıldı ve hil'at olarak siyah renkli resmî bir elbise verildi. Tâlibîlerden hil'at olarak resmî elbise verilen ilk şahıs er-Radî idi.

Hanefî fakihi Ebû Bekr Muhammed b. Mûsâ el-Harezmî, Kûfe nakibi Ebû'l-Hâris Muhammed Ömer el-Alevî de bu sene vefat etti. On yıldır hac işlerini idare ediyordu. Fıkıh sahasında eserleri olan Hanbelî fakihi Ebû Abdullah el-Hasan b. Hâmid b. Ali b. Mervân, Eş'arî kelâmcısı Kadı Ebû Bekr Muhammed b. et-Tayyib de bu sene vefat etmişler. Kadı Ebû Bekr Mâlikî mezhebine mensuptu. Ölümü üzerine bazı şairler mersiyeler yazmışlardır.

«İbnü'l-Farazî» olarak tanınan Ebû'l-Velîd Abdullah b. Muhammed el-Endelüsî de bu sene Kurtuba'da Berberîler tarafından öldürüldü.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ DÖRDÜNCÜ (M. 1013 - 1014) YILI OLAYLARI

Yemînüddevle'nin Naradîn'i Fethi

Yemînüddevle bu sene büyük bir orduyla Hindistân seferine çıktı. Hindistân'ın merkezindeki şehirleri hedef almıştı. İki ay süren bir yolculuktan sonra hedefine yaklaştı.

Yakın adamlarına ve askerlerine sorumluluk bölgelerini gösterdi, mevzilere yerleştirdi. Hind racası bu durumdan haberdar olunca yanında bulunan kumandan ve adamlarını topladı. Dar geçitlerden, çıkılması zor yüksek kayalıklardan geçerek orada bulunan bir dağa çekildi ve Müslümanlara meydana okudu. Bölgedeki hindulara mektup yazıp onları her taraftan toplanmaya çağırdı, bunun üzerine silâhını alan herkes Raca'nın yanında toplandı. Sayıları tamamlanınca dağdan indi ve Müslümanlarla savaş nizamına girdi. Çok şiddetli bir çatışma oldu, iş büyüdü.

Sonra Allah Taâlâ Müslümanlara yardım etti, onları bozguna uğrattılar ve bir çok kişiyi öldürdüler. Yanlarında bulunan malları, filleri, silâh ve diğer eşyayı ganimet aldılar.

Bir evde taştan yapılmış büyük bir put buldular. Üzerindeki kitâbe bu putun kırk bin yıl önce yapıldığını gösteriyordu. Halk onların ne kadar kıt akıllı olduklarını düşünerek hayretler içinde kaldı.

Yemînüddevle bu gazâyı müteakip Gazne'ye geri döndü, el-Kâdir Billâh'a mektup yazıp Horasân ve elinde bulunan diğer ülkelerdeki hâkimiyetini tasdik eden bir menşur ve ferman göndermesini istedi. Yemînüddevle'nin bu arzusu yerine getirildi ve kendisine «Nizâmüddîn» lakabı verildi.

Hafâce'nin İkinci Defa Yaptığı İşler

Sultan b. Semmâl bu senen Fahru'l-Mülk'ten Ebû'l-Hasan b. Mezyed için şefaat istedi, Fahrü'l-Mülk de bu teklifi kabul etti ve kendi emîrlerine bağlı kalacağına dair ondan ahitnâme aldı.

Sultan huzurdan ayrılınca onların Kûfe'nin çevresindeki köy ve mahalleleri yağmaladıklarına, askerlerden bir kısmını öldürdüklerine ve Kûfe halkının yardım istemek üzere geldiğine dair haberler ulaştı; bunun üzerine Fahrü'l-Mülk üzerlerine asker sevk etti, İbn Mezyed ve diğerlerine de mektup gönderip onlarla savaşa girmelerini emretti. İbn Meyzed derhal harekete geçti ve Nehru'r-Rummân'da onlara saldırdı. Muhammed b. Semmâl ve yanındaki bir grup insan esir alındı, Sultan ise kurtuldu. Esirler teşhir edilmek üzere Bağdâd'a götürüldü ve hapsedildiler.

Hafâce'den bozguna uğrayanlar çok korkunç bir musibete marûz kaldılar, yaklaşık beş bin kişi öldürüldü. Bu arada Hafâce tarafından esir alınan hacılardan bir kısmı kurtarıldı. Bunlar Hafâcelilerin develerini ve sürülerini otlatıyorlardı. Kurtulunca Bağdâd'a döndüler; bazıları karılarının evlendiğini ve çocuk doğurduklarını gördüler, terekeleri taksim edildi.

Tâhir b. Hilâl'ın Şehrizûr'u İstilâ Etmesi

Şehrizûr'un durumunu ve Bedr b. Hasanaveyh'in şehri Amîdü'l-Cüyûş'a teslim ettiğini, onun da buraya nâiblerini bıraktığını daha önce anlatmıştık. Bu defa Tâhir b. Hilâl b. Bedr Şehrizûr üzerine yürüdü ve Fahrü'l-Mülk'ün oradaki askerleriyle savaşa girdi, receb ayında (ocak 1014) da şehri onlardan aldı. Vezir bu haberi işitince Tâhir'e mektup yazıp azarladı ve esir aldığı adamları derhal serbest bırakmasını emretti, o da bu emre uydu. Tâhir Ebû'ş-Şevk tarafından öldürülünceye kadar Şehrizûr onun hakimiyetinde kaldı. Ebû'ş-Şevk şehri ele geçirip kardeşi Mühelhil'e verdi.

Çeşitli Olaylar

Ebû'l-Hasan Ali b. Mezyed el-Esedî bu sene savaşmak gayesiyle Ebû'ş-Şevk üzerine yürüdü, fakat savaşmadan anlaşmaya vardılar. Ebû'l-Hasan'ın oğlu Ebû'l-Ağar Dübeys b. Ali Ebû'ş-Şevk'in kız kardeşiyle evlendi.

Mu'tezile'nin ileri gelenlerinden ve meşhurlarından olan Kadı Ebû'l-Hasan Ali b. Saîd el-Istahrî bu sene seksen yaşını aşkın olduğu halde vefat etti. Bâtinîler aleyhinde kaleme aldığı eserleri vardır.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ BEŞİNCİ (M. 1014-1015) YILI OLAYLARI

Tânîşer Gazvesi

Hindistân'da Tânîşer yöresinde "es-Saylemân" cinsinden gayet muharip bir fil olduğu, bu bölgedeki racanın da küfür ve azgınlıkta aşırı gittiği ve Müslümanlara karşı direndiği Yemînüddevle'ye anlatıldı. Bunun üzerine Yemînüddevle onunla sarayının bahçesinde savaşmak üzere cihada çıkmağa karar verdi, savaş kadehinden ona da tattırmak istiyordu. Muvazzaf ve ihtiyat askerleriyle gönüllülerden oluşan büyük bir orduyla yola çıktı. Sefer sırasında derin vadilerden, korkunç yerlerden, uçsuz bucaksız çöllerden geçti. Yol güzergâhında çok az su vardı. Çölleri geçinceye kadar büyük sıkıntılarla ve meşakkatlerle karşılaştılar.

Hedefe yaklaştıkları sırada çok sert akan, geçilmesi zor bir nehre rastladılar. Bölgenin racası nehrin karşı tarafında durmuş, onların geçmesine mani oluyordu. Askerleri ve cesaret aldığı filleri de yanındaydı. Yemînüddevle cesur ve kahraman askerlerine nehri geçmelerini ve ordunun diğer kısmı geçinceye kadar çarpışarak racayı meşgul etmelerini emretti. Cesur askerler derhal bu emre uydular, Hindularla çarpışmaya girdiler ve onları nehri korumaktan alıkoydular. Nihayet kalan kısmı da sığ yerlerden nehri geçti. Akşama kadar her taraftan onlarla savaşa girdiler. Sonunda Hindular mağlûp oldular, Müslümanlar ise zafer kazandılar. Hinduların yanında bulunan malları ve filleri ganimet alarak zengin ganimetlerle muzaffer olarak Gazne'ye döndüler.

Bedr b. Hasanaveyh'in Öldürülmesi, Oğlu Hilâl'in Serbest Bırakılması ve Öldürülmesi

Emîrü'l-Cebel Bedr b. Hasanaveyh bu sene öldürüldü. Öldürülmesinin sebebine gelince;

Bedr, el-Hüseyn b. Me'sûd el-Kürdî'nin ülkesini ele geçirmek amacıyla harekete geçti. Küshad kalesinde onu muhasara etti, fakat Bedr'in

adamları kış mevsiminde hücuma geçtiği için çok kızdılar ve onu öldürmeğe karar verdiler. Yakın adamlarından biri gelip durumu Bedr'e bildirdi. Bedr: «Bunu yapacak olan köpekler kimmiş?» diye bağırdı ve onu kovdu, adam tekrar geri gelip huzura girmek istediyse de Bedr izin vermedi, bunun üzerine o da çadırın arkasından: «Sana haber verdiğim hususu gerçekleştirmeğe kararlılar.» dedi, fakat o bu sözlere itibar etmedi.

Bedr bir tepeye çıkıp oturdu, adamları derhal üzerine saldırıp onu öldürdüler. Onu öldüren tâifenin adı «el-Cevrakan» idi. Bunlar Bedr'in askerinin elindekileri yağmaladılar, sonra da onu orada bırakıp yola koyuldular. el-Hüseyn b. Mes'ûd gelip onu yere atılmış vaziyette buldu. Hemen kefenlenip defnedilmek üzere Hz. Ali'nin türbesine nakledilmesini emretti, emir yerine getirildi.

Âdil bir insandı, iyilik ve ihsanı çoktu, izzet-i nefis sahibiydi. Bedr öldürülünce katil el-Cevrakan tâifesi Şemsüddevle Ebû Tahir b. Fahrüddevle b. Büveyh'in yanına kaçtı ve onun emrine girdiler.

Tâhir b. Hilâl b. Bedr dedesinden korkup Şehrizûr tarafına kaçmıştı, ölüm haberini alınca mülkünü ele geçirmek üzere harekete geçti. Şemsüddevle ile aralarında savaş oldu, sonunda Tâhir esir düştü, hapsedildi ve toplamış olduğu mallar alındı. Babası Hilâl'in nâibi olan şahıs itibarlı bir insandı. Tâhir'i Hemedan'a götürdü. el-Lüriyye ve eş-Şâzencân da Ebû'ş-Şevk'in yanına gittiler ve onun emrine girdiler.

Bedr öldürülünce oğlu Hilâl daha önce anlattığımız gibi Melik Sultânuddevle'nin yanında hapisteydi. Bedr öldürülünce Şemsüddevle b. Fahrüddevle b. Büveyh onun bazı şehirlerini ele geçirmişti. Sultânüddevle bunu haber alınca Hilâl'i serbest bıraktı ve onu gerekli savaş araç ve gereçleriyle teçhiz ettikten sonra yanına asker verip Şemsüddevle'nin ele geçirdiği yerleri geri almak üzere gönderdi. Hilâl, Şmsüddevle'nin üzerine yürüdü. Zilkade ayında (nisan-mayıs 1015) karşılaştılar. İki ordu savaşa tutuştu. Savaş sonunda Hilâl'in adamları mağlûp oldu, kendisi de esir düştü. O da aynı şekilde öldürüldü, yanında bulunan askerler ise çok perişan bir hâlde Bağdâd'a döndüler.

Hilâl ile beraber esir düşenler arasında Ebû'l-Muzaffer Anuştekin el-A'râbî de vardı. Bedr'in ülkesi şu şehirleri içine alıyordu. Sâbûr-hâst, ed-Dînever, Berûcird, Nihâvend, Esedâbâd ve Ahvâz'a bağlı bazı yerler, ayrıca bazı vilâyüt ve kaleler.

Ali b. Mezyed İle Dübeysoğulları Arasındaki Savaş

Bu yılın muharrem ayında (temmuz-ağustos 1014) Ebû'l-Hasan Ali b. Mezyed el-Esedî ile Mudar, Nebhân, Hassân ve Tarrâd'dan müteşekkil Dübeysoğulları arasında savaş çıktı. Savaşın sebebi ise şudur :

Daha önce anlatıldığı gibi, Dübeysoğulları Ebû'l-Hasan'ın kardeşi Ebû'l-Ganâim b. Mezyed'i aralarında çıkan bir savaşta öldürmüşlerdi. İntikam almak isteyen Mezyediler bu fırsatı ele geçirecekleri günü bekliyorlardı. Söz konusu tarihte intikam almak için hazırlandılar. Araplar toplandı; Şâzencân, el-Cevâniyye ve diğer kürtler de toplanıp onların üzerine yürüdüler. Araplara yaklaşınca Ebû'l-Hasan Ali'nin karısı olan Dübeys'in kızı geceleyin kardeşi Mudar b. Dübeys'in yanına gitti ve ona: «Mezyed oğlu karşı koyamayacağınız bri kuvvetle üzerinize geldi. O, kardeşinin katili olan Nebhân'ı kovarsanız, sizden başka bir şey istemeyecektir. Onu derhal uzaklaştırınız, bu ordu hemen dağılacaktır.» dedi. Kardeşi Mudar bu teklifi kabul etti, fakat diğer kardeşi Hassân yanaşmadı.

İbn Mezyed karısının yaptıklarını duyunca hoşuna gitmedi ve onu boşamak istedi, bunun üzerine karısı ona: «Ben bu savaşta candan bir kardeşi veya asil bir kocayı kaybetmekten korkup işler düzelir diye böyle yaptım! dedi, bu sözleri üzerine kocasının öfkesi de dindi. Sonra iki taraf birbirlerine doğru ilerledi. Karşı karşıya geldiler ve savaş başladı. Aralarındaki intikam hissi dolayısıyla çarpışmalar çok şiddetlendi, sonunda İbn Mezyed savaşı kazandı ve onları bozguna uğrattı. Dübeys'in iki oğlu Nebhân ve Hassân'ı öldürdü, evlere ve mallara el koydu. Kaçıp kurtulanları ise el-Huveyz'de yakaladı.

İbn Mezyed zaferden sonra Dübeysîlerin elinde Fahrü'l-Mülk'ün süratle kendi emrine girmelerini isteyen ve kendilerine yardım vaat eden mektuplarını gördü. Buna çok öfkelendi ve bu yüzden aralarında bir nefret meydana geldi. Zaruretler Fahrü'l-Mülk'ün el-Cezîretü'd-Dübeysiyye'yi İbn Mezyed'e bağışlamasına sebep oldu. Yalnız bu bölgedeki et-Tayyib ve Kurkub gibi bazı yerler hariç tutuldu.

Ebû'l-Hasan cemaziyülevvel ayına (ekim-kasım 1014) kadar orada kaldı, daha sonra Mudar b. Dübeys bir ordu toplayıp geceleyin Ebû'l-Hasan'a saldırdı. Ebû'l-Hasan bir kaç kişiyle kaçtı, Mudar da ona ait silâh ve malları ele geçirdi. Böylece Ebû'l-Hasan mağlûp vaziyette en-Neyl şehrine vardı.

Şemsüddevle'nin Rey'e Hâkim Olması ve Sonra Oradan Geri Dönmesi

Şemsüddevle b. Fahrüddevle, Bedr b. Hasânaveyh'in ülkesini istilâ edip kalelerdeki ona ait malları ele geçirince şan ve şerefi arttı, hakimiyet sahası genişledi, sonra kardeşi Mecdüddevle'nin bulunduğu Rey'e yürüdü. Mecdüddevle bunun üzerine annesiyle beraber Dünbâvend'e gitti. Rey as-

kerleri Şemsüddevle'yi itaat arz ederek karşıladılar, Şemsüddevle de Rey'e girip şehre hâkim oldu. Sonra buradan kardeşi ve annesini yakalamak için yola çıktı, fakat asker kargaşa çıkardı. Giderek istekleri çoğaldı, pek çok şey istiyorlardı. Çatlak giderek büyüyordu; bu yüzden Hemedân'a döndü, kardeşi ve annesine haber gönderip Rey'e dönmelerini emretti, onlar da Rey'e geri döndüler.

Çeşitli Olaylar

Kâtip ve şair Ebû'l-Hasan Ahmed b. Ali el-Bettî bu yılın şaban ayında (ocak-şubat 1015) vefat etti. Ebû'l-Hasan'ın pek az rastlanan cinsten sözleri vardı. Meselâ bir gün Fahrü'l-Mülk'ün konağında bir bardak şerbet içer, fakat hiç de hoşuna gitmez. Oturup düşünceye dalar. Onu gören şerbetçi: «Ne düşünüyorsun?» diye sorunca: «Senin sanatının inceliğini düşünüyorum. Bu daracık ağızlı kâseye nasıl kaka yapabiliyorsun?» cevabını verir.

Bu yılın ramazan ayında (şubat-mart 1015) de Şâfiîlerin önde gelen âlimlerinden fakîh ve Dînever kadısı Ebû'l-Kâsım Yûsuf b. Ahmed b. Kecc, kendisinden korkan bir grup halk tarafından öldürüldü.

Şair Ebû Nasr Ömer b. Abdü'l-Aziz b. Nubâte es-Sa'dî ve Bağdâd kadısı Ebû Muhammed b. Ekfânî de bu sene öldü. Ondan sonra Kâdı el-kudâtlığa Ebû'l-Hasan b. eş-Şevârib el-Basrî getirildi.

Edip Ebû Ahmed Abdü's-Selâm b. el-Hasan b. el-Basrî ve Batîha'da Mühezzibüddevle'nin kâtibi olan Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. Îsâ da bu sene vefat etti. Maharetli kâtiplerden biriydi. Onun yazışmaları meşhurdur. Ovülen, sayılan bir insandı. Onu övenlerden biri de İbn Haccâc idi.

Semerkand'da ikamet eden Esterâbâdlı Hafız Abdullah b. Muhammed b. Muhammed b. Abdullah b. İdrîs Ebû Saîd el-İdrisî de aynı şekilde bu sene ölenlerdendir. **«Târîh-i Semerkand»** adlı eserin müellifidir.

Meşhur bir çok eserin müellifi olan el-Hâkim Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nîsâbûrî ile Ahvâz şehrini idare eden en-Nâsır Ebû'l-Hasan b. İyâd da bu sene öldü. Oğlu Bengîr babasının yerine geçti. Şafiî fakîhi büyük alim Ebû Ali el-Hüseyn b. el-Hüseyn b. Hamekân el-Hemedânî de bu sene vefat edenlerden biridir.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ALTINCI (M. 1015-1016) YILI OLAYLARI

Bâdis ve Amcası Hammâd Arasındaki İç Savaş

İffîkıyye hâkimi Emîr Bâdis ve amcası Hammâd arasında bu sene ihtilâf çıktı. Bu ihtilâf sonunda her iki tarafı da ölüme sürükleyecek olan bir savaşa yol açtı.

Savaşın sebebi şudur :

Bâdis'e amcası Hammâd'ın söylediği bir takım acı sözler ve yaptığı hoşa gitmeyecek işler anlatılmış, fakat o bunlara epeyce çoğalıncaya kadar ses çıkarmamıştı. Bâdis'in el-Mansûr adında bir oğlu vardı, onu önemli mevkilere getirmek ve veliaht ilân etmek istiyordu. Amcası Hammâd'a da haber gönderip onun elinde bulunan ve oğlu el-Mansûr'un nâibine ikta ettiği şehir ve yerleri teslim etmesini istedi. Bunlar Tîces şehri, Kasru'l-İfrîkî ve Kostantiniyye idi. Bunları teslim etmesi için de büyük kumandanlarından Hâşim b. Ca'fer'i gönderdi. Amcası İbrâhim'in de kardeşi bir aksilik çıkaracak olursa ona mani olsun diye Hâşim b. Ca'fer'e refakat etmesini emretti. İkisi Hammâd'a yakın bir yere kadar birlikte geldiler.

İbrâhim orada Hâşim'den ayrılıp kardeşi Hammâd'ın yanına gitti yanına varınca onu Bâdis'e karşı muhalefete teşvik etti, o da kabul etti ve ikisi Bâdis'e karşı açıkça isyan ettiler. Çok sayıda asker topladılar. Savaşçıların mevcudu otuz bindi. Bâdis bunu duyunca askerlerini toplayıpp onların üzerine yürüdü. Hammâd ile kardeşi İbrâhim ise Hâşim b. Ca'fer ve yanındaki askerlerin üzerine yürüdü Hâşim bu sırada Şuknabâriyye kalesindeydi. Aralarında vuku bulan savaşta Hâşim yenildi ve Bâcce'ye sığındı. Hammâd onun malını ve silâhlarını ganimet aldı. Öte yandan Bâdis de "Kabru-ş-Şehid" denilen yere gitti, amcası Hammâd'ın askerlerinden büyük bir kalabalık da oraya geldi. Bu sırada Hammâd ile İbrâhim'in gönderdiği ve cemaattan kopmadıklarını, itaattan da çıkmadıklarını ifade eden mektupları Bâdis'e ulaştı. Bâdis yaptıkları işlerden ve akıttıkları kanlardan, öldürdükleri çocuklardan, yaktıkları ekin ve evlerden, esir aldıkları kadınlardan bahsederek her ikisini de yalanladı.

Hammâd Bâcce'ye varınca şehir halkı ondan emân istedi, o da kabul etti. Halk ona inanıp huzur ve sükûn bulmuştu, fakat o şehre girer girmez halkı öldürmeğe, etrafı yağmalağa, evleri yakıp yıkmağa ve bulduğu malları ganimet almağa başladı.

Bâdis de ordusuyla onun üzerine yürüdü. 406 yılı safer ayında (temmuz-ağustos 1015) Hammâd Üşeyr şehrine vardı. Kendisine ait olan bu şehirde Hammâd'ın nâibi bulunuyordu. Halef el-Himyerî adındaki bu şahıs Hammâd'ın şehre girmesine mani oldu ve Bâdis'e itaat arz etti, böylece şehir Hammâd'ın elinden çıkınca da o ne yapacağını şaşırdı, çünkü burası müstahkem ve kuvvetli bir şehir olduğundan Hammâd'ın yegâne dayanağıydı.

Bâdis de el-Mesîle şehrine vardı. Şehir halkı onu sevinçle karşıladılar. Sonra Hammâd'ın kurduğu şehre bir ordu gönderdi. Bu ordu şehri tahrip ettiler, fakat hiç kimsenin malına dokunmadılar. Bu arada kardeşi İbrâhim'in bulunduğu, Hammâd'a ait kaleden çok sayıda insan Bâdis'in yanına kaçtı. Bunun üzerine İbrâhim onların çocuklarını tutup annelerinin gözleri önünde boğazlamağa başladı. Anlatıldığına göre, altmış çocuğu bizzat kendi eliyle boğazlamıştır. Çocukları öldürdükten sonra kadınları öldürmeğe başladı.

Bâdis ile Hammâd birbirlerine yaklaştılar ve cemaziyülevvel'in başında (17 Ekim 1015) karşılaştılar. Çok büyük ve çetin bir savaş oldu. Bâdisin adamları ya savaşa tahammül edecek, ya da kendilerini ölüme hazırlayacaklardı; çünkü Hammâd mağlûp ettiği insanları kılıçtan geçiriyordu. Halk birbirine girdi, pek çok kişi öldürüldü. Sonra Hammâd ve askerleri bozguna uğratıldı. Öyle bir bozguna uğradılar ki, ne durabildiler ve ne de sağa sola bakabildiler. Bâdis'in askerleri onun ağırlıklarını ve mallarını ganimet aldı. Ganimet aldığı şeyler arasında on bin seçme deri kalkan vardı. Şayet asker yağma ile meşgul olmasaydı Hammâd mutlaka esir alınırdı.

Hammâd savaş meydanından kendi kalesine gitti. 9 cemaziyülevvel (25 Ekim 1015) de kaleye vardı ve halka iftira edip kılıçtan geçirmeğe başladı. Üç yüz kişiyi öldürdü. Bu arada içlerinden bir fakih Hammâd'a: «Ey Hammâd! Orduyla karşılaştın mağlûp oldun, halk sana karşı çıkınca da kaçtın. Senin gücün kuvvetin ancak bu güçsüz esire yeter» dedi. Bunun üzerine Hammâd onu da öldürdü. Şehirde yiyecek, tuz, zahire namına ne varsa hepsini kendi kalesine gönderdi.

Bâdis, Hammâd'ın peşine düştü ve onun yöresinde kalmağa karar verdi. Bir bina yapılmasını emretti, adamlarına da mal dağıttı. Bu durum Hammâd'ın çok ağrına gitti. Adamlarını bu davranışlarından dolayı yadırgadı, morali bozuldu, adamları da dağıldılar.

Trablus yöresini zorla ele geçirmiş olan Verrû b. Saîd ez-Zenâtî ölünce Zenâta kabilesinin dirliği bozuldu. Bir grup kardeşi Hazerûn'un tarafına geçerken diğer bir grup İbn Verrû ile birlik oldu. Bu durum da Hammâd'a çok ağır geldi, çünkü o Zenâta'nın bazı şehirleri ele geçirmesini ve Bâdis'in onlara karşı harekete geçmek zorunda kalmasını istiyordu.

Bâdis'in Ölümü ve Yerine Oğlu el-Muizz'in Geçmesi

Bâdis 406 yılı zilkade ayının sonunda (10 Mayıs 1010) salı günü askerlerin teftiş ve gözden geçirilmesini emretti. Gördüğü manzara sevindiriciydi. Akşama doğru atına bindi ve yanındaki bir grup adamıyla yola koyulup bir yerde konakladı. Adamları ayrılıp çadırlarına gittikten sonra gece yarısı vefat etti. Hadım hemen Habib b. Ebî Saîd, Bâdis b. Ebî Hammâme ve Eyyûb b. Yattûfet gibi büyük kumandanlarının yanına giderek Bâdis'in vefat ettiğini bildirdi.

Habîb ile Bâdis b. Hammâme arasında düşmanlık vardı, bu yüzden sür'atle birbirlerine karşı harekete geçtiler. Yolda karşılaştılar ve birbirlerine: «Aramızdaki meseleyi biliyoruz, önce bu düzensizlik ve bozulkuğu **ıslâha** karar verelim. Eğer bu düzensizlik sona ererse mücadeleye tekrar döneriz» dediler. Eyyûb ile birleşip: «Düşmanımız bize yakın fakat dostumuz bizden uzaklarda. Biz bütün işlerimizde baş vuracağımız bir baş seçmezsek düşmandan emin olamayız. Sanhâce'nin el-Muizz'e, diğerlerinin de Bâdis'in kardeşi Kerâmet b. el-Mansûr'a taraftar olduklarını biliyoruz» dediler ve görünürde Kerâmet'in başa geçmesini kabul ettiler. Emin yere ulaşınca da el-Muizz b. Bâdis'i başa geçirdiler, ülke yönetimini ona verdiler. Böylece karışıklıklar son buldu.

Kerâmet'i getirtip ona bey'at ettiler ve onu hemen başa geçirdiler. Sabaha kadar hiç bir askerin bundan haberi olmadı. Sabahleyin halka Bâdis'in ilaç içtiğini söylemeye karar verdiler ve sabah olunca da Muhammediyye şehri halkı kapıları kapattı ve aralarında Bâdis'in ölümü konuşuldu. Haber kısa sürede yayıldı. Halk büyük bir korkuya kapıldı ve Bâdis'in ölümü sebebiyle ortalık karıştı. Kerâmet'in onun yerine geçtiğini ilân ettiler. Bâdis'in kölesi ve onun yanındakiler bu durumu görünce çok yadırgadılar. Habîb ileri gelen adamlarıyla baş başa kalıp meseleyi anlattı, onlar da sükûnet buldular.

Kerâmet, Sanhâce, Telkâte ve diğer kabileleri toplamak için doğruca Üşeyr şehrine gitti, hazineden onlara yüz bin dinar verdi.

el-Muizz'e gelince, yaklaşık sekiz yıl altı ay ve bir kaç günlüktü; çünkü 398 yılı cemaziyülevvel ayında (ocak-şubat 1008) doğmuştu. Babasının

ölüm haberi kendisine ulaşınca yanındaki şahsı taziyeleri kab· etmek üzere oturttu, sonra bir alayla merasime çıktı, halk da kendisine bey'at etti. Her gün merasime çıkar ve huzurunda halka ziyafet verdirirdi.

Askerlere gelince, onlar da Muhammediyye şehrinden el-Muizz'in yanına gittiler. Bâdis'i askerî birliğin ve bando takımının önünde başucunda sancaklar olduğu halde bir tabut içinde taşıyorlar, askerler de sağlı sollu iki kol halinde onu takip ediyorlardı. 4 Muharrem 407 (13 Haziran 1016) tarihinde Mansûriyye'ye vardılar, 8 Muharrem (17 Haziran 1016) tarihinde de el-Muizz'in bulunduğu Mehdiyye'ye gittiler. el-Muizz merasime çıktı, Habîb de yanındakileri ona takdim etmek üzere huzurunda durdu. Kumandanların ve ileri gelenlerin adlarını söyleyip ona tanıttı. Daha sonra Mehdiyye'den ayrılan el-Muizz 15 muharrem (24 haziran) de Mansûriyye'ye ulaştı.

İfrîriyye halkını Mâlikî mezhebine teşvik eden ilk şahıs el-Muizz'dir. Burada halkın büyük bir kısmı Hanefî idi.

Kerâmet'e gelince, Uşeyr şehrine varınca Sanhâce ve diğer kabileler onun etrafında toplandılar. Hammâd da bin beş yüz süvariyle onun üzerine yürüdü. Kerâmet yedi bin savaşcıyla onu karşıladı. Çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Kerâmet'in bazı adamları geri dönüp Beytülmâl'i yağmaladılar ve kaçtılar. Kerâmet ve adamları tam anlamıyla hezimete uğradı ve Uşeyr şehrine gittiler, Şehrin kadısı ve ileri gelenleri ona burada kalıp şehri Hammâd'a karşı savunmasını tavsiye ettiler, o da bu tavsiyeye uydu. Hammâd onların üzerine yürüdü. Kerâmet onunla birleşmek istedi ve huzura çıkıp ona mal verdi. Hammâd da onun el-Muizz'in yanına gitmesine müsaade etti. Hammâd, Uşeyr'de Kerâmet'e şehri kendisine karşı müdafaa etmesini ve korumasını tavsiye ettikleri için pek çok kişiyi öldürdü. Kerâmet bu yılın muharrem ayında (haziran-temmuz 1016) el-Muizz'in yanına gitti. eel-Muizz ona ihsan ve ikramda bulundu.

Zilhicce ayı sonunda (haziran 1017) el-Hâkim, Mısır'dan el-Muizz'e hil'atler gönderdi ve ona "Şerefüddevle" lakabını verdi. Şiîleri öldürmek ve evlerini yakmak suretiyle onlara verdiği zararlardan hiç söz etmedi. el-Muizz 408 yılı safer ayının bitmesine sekiz gün kala (19 Temmuz 1017) Hammâd'ı ülkesinden uzaklaştırmak amacıyla ordusuyla onun üzerine yürüdü. Hammâd bu sırada Bâğâye ve diğer şehirleri muhasara ediyordu. el-Muizz'in yaklaşması üzerine Bâğâye'den uzaklaştı, rebiyülevvel ayının sonunda (ağustos 1017) karşılaşıp savaştılar. Kısa bir süre sonra Hammâd ve adamları mağlûp oldular el-Muizz'in adamları onları kılıçtan geçirdiler ve silâh, araç gereç, mal, eşya vs. ne varsa ganimet olarak kaldılar. el-Muizz, bir baş getirene dört dinar vereceğini ilân etti, bu yüzden pek çok insanın kafası uçurulup getirildi. Bu arada Hammâd'ın kardeşi İbrâhim de

esir alındı. Hanımâd yaralı vaziyette kurtuldu, adamları ise dağıldı. el-Muizz geri dönünce Hammâd'ın elçisi gelip özür diledi, hatâsını itiraf edip affedilmesini istedi, el-Muizz de ona: «Şayet sözünde duruyorsan, oğlun el-Kâid'i bize gönderdi.» cevabını verdi.

el-Muizz, İbrâhim'e komşu olan bütün Arapların idaresine amcası Kerâmet'i memur etti. Hammâd el-Muizz'in mektubuna verdiği cevapta kardeşi İbrâhim'den kendisine, aralarında kararlaştırdıkları parolayı muhtevi bir mektup geldiği takdirde gerçekten el-Muizz'in kendisine emân verdiğini anlayacağını veya oğlu el-Kâid'i göndereceğini ya da bizzat kendisinin geleceğini belirtiyordu. Bunun üzerine İbrâhim gelip el-Muizz'den emân nâme aldı, ayrıca bir elçi gönderip durumu Hammâd'a bildirdi, yaptığı ihsanlardan dolayı da el-Muizz'e teşekkür etti. el-Muizz cemaziyüelevvel ayının sonunda (ekim 1017) sarayına ulaştı. Gelir gelmez amcası İbrâhim'i serbest bıraktı, ona hil'at verdiği gibi mal, hayvan ve ihtiyac duyduğu diğer şeyleri de bağışladı. Hammâd bunları duyunca oğlu el-Kâid'i el-Muizz'e gönderdi. el-Kâid, şaban ayının 15'inde (6 Ocak 1018) el-Muizz'in yanına vardı. el-Muizz ona ihsan ve ikramda bulundu, pek çok şey bağışladı, bu arada el-Mesîle, Tubna ve diğer bazı yerleri ona ikta etti. el-Kâid ramazanda (ocak-şubat 1018) babasının yanına döndü. Hammâd yapılan barışı kabul etti ve onunla anlaştı, böylece aralarındaki meseleler halledildi. Birbirleriyle akrabalık tesis ettiler. el-Muizz kız kardeşini Abdullah b. Hammâd ile evlendirdi, böylece aralarında yaptıkları ittifak ve güveni artırdılar.

İfrîkıyye ve el-Mağrib'de hükümdarlar arasındaki ihtilâflar ve çekirge yüzünden kıtlık oldu. Bu anlaşma ve ittifakı müteakip el-Muizz Berberi ve diğer kabileler üzerinde ordu sevk etti. Anlaşmazlıklar yüzünden bunlar arasında çok savaş oluyordu çok kan dökülüyordu. Sultanın gönderdiği askerleri görünce savaşı bırakıp sükûnete döndüler. Karşı gelenlerle savaşıldı, bozguncular öldürüldü ve kabilelerin arası düzeltildi.

Ebû'l-Muizz'in amcası Zâvî b. Zîrî b. Münâd ailesi ,oğlu ve maiyyetiyle beraber Endülüs'ten geldi. Endülüs'te uzun süre kalmıştı. Onun Endülüs'e giriş sebebini, orada Gırnata'ya nasıl hâkim olduğunu ve bir çok savaşlara katıldığını daha önce anlatmıştık. Zâvî b. Zîrî Endülüs'ten dönüşünde pek çok mal, silâh ve mücevheratı da beraberinde getirmişti. el-Muizz onları çok iyi karşıladı, pek çok hediyeler vs. gönderdi. Zâvî ve maiyyetindekiler el-Muizz'in yanında kaldılar.

Bâdis'in vefatı ve daha sonraki olayların 407 yılı olayları içinde yazılması gerekirdi, fakat biz onlara ait haberleri kesintisiz verdik.

Mahmûd'un Hind Seferi

Mahmûd b. Sebüktekin her sene olduğu gibi bu sene de Hindistân'a bir sefer düzenledi. Yolculuk sırasında kılavuzlar yolu şaşırdılar, bu yüzden Mahmûd ve ordusu denizden taşan sulara girdiler. Mahmûd'un yanında bulunan bir çok kişi boğuldu, kendisi ise günlerce su içinde yürüdü, sonunda kurtulup Horasân'a döndü.

Fahrü'l-Mülk'ün Öldürülmesi ve İbn Sehlân'ın Vezir Olması

Sultânüddevle bu sene Irak'taki nâibi ve veziri Fahrü'l-Mülk Ebû Gâlib'i tevkif etti. Vezir rebiyülevvel'in sonunda (17 Eylül 1015) öldürüldü. Yaşı elli iki yıl on bir aydı. Beş yıl dört ay on iki gündür Irak'ı idare ediyordu. Kabiliyetli ve iyi bir idareciydi, güzel eserler bırakmıştı. Eşyaları ve yağmalanan şeyler hariç bir milyon dinar parası bulundu. Ahvâz'da tevkif edilmişti. Öldürülünce Hz. Ali'nin türbesine nakledilip orada defnedildi.

Anlatıldığına göre, Sultânüddevle'nin büyük kumandanlarından biri olan İbn Alemkâr Bağdâd'da bir adam öldürmüştü. Adamın karısı Fahrü'l-Mülk Ebû Gâlib'e mektup yazıp İbn Alemkâr'dan şikayetçi olmuş, fakat o hiç ilgilenmemişti. Kadın bir gün Fahrü'l-Mülk'e rastladı ve ona: «Sana yazdığım o mektupları şimdi Allah'a yazıyorum." dedi. Çok geçmeden Fahrü'l-Mülk ve İbn Alemkâr tevkif edildi. Fahrü'l-Mülk İbn Alemkâr'a: «O kadının mektubunun cevabı geldi.» diyordu. Fahrü'l-Mülk tevkif edilince Sultânüddevle onun yerine Ebû Muhammed el-Hasan b. Sehlân'ı vezirliğe getirdi ve ona "Amidu Ashâbi'l-Cüyûş" lakabını verdi. 361 yılının şaban ayında (mayıs-haziran 971) Râmhürmüz'de doğmuştu.

Tâhir b. Hilâl b. Bedr'in Öldürülmesi

Şemsüddevle b. Fahrüddevle b. Büveyh, Tâhir b. Hilâl b. Bedr'i serbest bıraktı ve kendisine itaat edeceğine dair yemin aldı. Tâhir sonra yanına gelen gruplarla güçlendi ve Ebû'ş-Şevk ile muharebe edip onu mağlûp etti. Ebû'ş-Şevk daha sonra ikinci bir defa mağlûp oldu ve Hulvân'a gitti. Ebû'l-Hasan b. Mezyed el-Esedî kendisine yardımcı olduysa da tekrar savaşa girecek durumda değildi.

Tâhir Nehrevân'da ikamet etti ve Ebû'ş-Şevk ile anlaşma yaptı, bu arada kızkardeşiyle de evlendi. Tâhir artık ondan emin olmuştu ki, Ebû'-ş

Şevk üzerine hücum edip kardeşi Sa'dî'nin intikamını almak için onu öldürdü. Adamları Tâhir'in cesedini götürüp Bâbu't-Tebn'deki türbeye defnettiler.

Çeşitli Olaylar

Meşhur divan sahibi eş-Şerîf er-Radî Muhammed b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. İbrâhim b. Mûsâ b. Ca'fer Ebû'l-Hasan bu sene öldü. Cenazesine bütün halk iştirak etti. Kardeşi cenazesine bakamayacak durumda olduğundan gelemedi ve Vezir Fahrü'l-Mülk tarafından evine gönderilinceye kadar Meşhed'de kaldı. Kardeşi el-Murtazâ ve diğer bazı şairler onun için mersiyeler yazdılar.

Şerhu'l-İzâh müellifi, nahivci Ebû Tâlib Ahmed b. Bekr el-Abdî; Ebû Ahmed Abdu's-Selâm b. Ebû Müslim el-Farazî, Şafiîlerin imamı Ebû Hamid Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-İsferâyînî de bu sene öldü. el-İsferâyînî'nin derslerine dört yüz fıkıh talebesi katılırlı. Abdullah b. el-Mübârek'in mescidinde bir grup fakîhe de ders verirdi. Öldüğünde altmış bir yaşını bir kaç ay geçmişti.

Amîdü'l-Cüyûş'un babası Ebû Ca'fer Üstâz Hürmüz b. el-Hasan da yüz beş yaşında bu yılda Şirâz'da öldü.

Şâir Şihâbüddevle Ebû Der' Râfi' b. Muhammed b. Mukarrin de bu sene öldü.

Horasân bölgesindeki Garşistân'ın eski hâkimi Şâr Ebû Nasr da Yemînüddevle'nin elinde mevkuf olduğu sırada öldü. Tevkif edilmesinin sebebini daha önce anlatmıştık.

Bu yılın safer ayında (temmuz-ağustos 1015) eş-Şerîf el-Murtazâ Ebû'l-Kâsım kardeşi er-Radî'nin ölümünden sonra Alevîlerin nakîbliğine tayin edildiği gibi hac ve mezâlim işlerine bakmakla da görevlendirildi.

Bu sene Kerh ahalisiyle Bâbu'ş-Şaîr ahalisi arasında olaylar çıktı, Kerhliler kebapçıları yağma ettiler. Fahrü'l-Mülk Kerh ahalisinin bu davranışını kınadı. Aşure günü feryat ve figan etmeleri ve elbise bağlamaları yasaklandı.

Yine bu yılda Basra ve civarındaki yerlerde şiddetli bir vebâ salgını çıktı. Çok insan öldüğünden dolayı mezarcılar mezar kazmaktan aciz kaldılar.

Haziran ayında Irak ve diğer bir çok ülkeye çok şiddetli yağmur yağdı.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ YEDİNCİ (M. 1016-1017) YILI OLAYLARI

Harezmşah'ın Öldürülmesi, Yemînüddevle'nin Harezm'e Hakim Olması ve Altuntaş'a Teslim Etmesi

Bu sene Harezmşah Ebû'l-Abbâs Me'mûn b. Me'mûn öldürüldü ve Yemînüddevle Harezm'e hakim oldu. Sebebi şudur :

Ebû'l-Abbâs, daha önce anlattığımız gibi, Harezm ve Cürcâniyye'ye hakim olmuştu. Daha sonra Yemînüddevle'ye dünür olmuş, o da onu kızkardeşiyle evlendirmişti. Yemînüddevle, Ebû'l-Abbâs'a haber gönderip ülkesindeki minberlerde kendi adına hutbe okutmasını istedi, Ebû'l-Abbâs da bu teklifi kabul etti ve devletinin emîrlerini çağırarak onlara bu konudaki fikirlerini sordu. Onlar karşı çıktılar ve böyle bir teklifi kabul etmemesini istediler. Bu arada şayet böyle bir şey yapacak olursa kendisini öldüreceklerini söyleyerek tehdit ettiler. Elçi geri dönüp müşahedelerini Yemînüddevle'ye anlattı. Emîrler daha sonra onun emirlerine karşı gelmekten korkarak Harezmşah'ı gizlice öldürdüler, katili ise belli olmadı. Yerine çocuklarından birini geçirdiler. Yemînüddevle'nin bunu hoş karşılamayacağını ve onun intikamını alacağını anladılar, bu yüzden onunla savaşmağa ve mücadele etmeğe and içtiler.

Bu haber Yemînüddevle'ye ulaşınca asker toplayıp onlara karşı harekete geçti. Bu ordu onlara yaklaşınca ordu kumandanları olan Alptekin el-Buhârî onları topladı ve Yemînüddevlenin öncü birliklerini karşılamağa çıkmalarını ve askerlerine saldırıya geçmelerini emretti. Hep beraber harekete geçtiler, savaşa girdiler. Aralarında çok şiddetli çatışmalar oldu.

Yemînüddevle durumdan haberdar olunca başka bir orduyla onlara doğru ilerledi ve savaşırlarken yetişti. Harezmliler öğleye kadar dayandılar ve mertçe savaştılar, fakat sonunda mağlûp olmaktan kurtulamadılar. Yemînüddevle onların üzerine yüklenip bir kısmını öldürdü, bir kısmını da esir aldı, pek az kişi kurtulabilidi.

Alptekin de kurtulmak gayesiyle bir gemiye bindi, ancak adamlarıyla aralarında huzursuzluk çıktı. Adamları ona karşı ayaklandılar ve elini aya-

ğını bağlayarak gemiyi Yemînüddevle'ye geri gönderip teslim ettiler. Yemînüddevle Alptekin'i ve esir düşen diğer kumandanları yanına alıp götürdü ve hepsini Ebû'l-Abbâs Harezmşah'ın kabri başında idam etti. Geri kalan esirleri de bölük bölük Gazne'ye gönderdi. Bunlar Gazne'de toplanınca hepsini serbest bıraktı ve yiyecek verdi, daha sonra ise Hindistân'daki beldelerini düşmana ve bozgunculara karşı korumaları için onları Hindistân'a sevk etti. Yemînüddevle Harezm'e hâkim olduktan sonra buraya hâcibi Altuntaş'ı nâib tayin etti.

Keşmir ve Kanave Seferleri

Yemînüddevle bu sene Hind ülkelerine karşı gazâya çıktı.

Sultan Harezm işini hallettikten sonra Gazne'ye dönmüştü, buradan Hindistân'a, Keşmir seferine çıktı. Keşmir'e kadar olan Hind beldelerini istilâ ettiği zaman Mâverâünnehr ve diğer yerlerden yirmi bin gönüllü savaşçı onun hizmetine girdi. Gazne'den Keşmir'e kadar aralıksız üç ay yol aldi. Seyhûn de Ceyhûn nehirlerini geçti. Bu iki nehir çok derindi ve sert akıyordu. Hind topraklarına ayak basınca o bölgedeki racaların elçileri itaat arz edip vergi vereceklerini bildirdiler.

Keşmir geçidine varınca raca, Sultan Mahmûd'un yanına gelip Müslüman oldu ve gideceği yere kadar onun önünde gitti. Sultan, 20 recep (23 Aralık 1016) te Mâcavn'a vardı, çevresindeki geniş vilâyetleri ve müstahkem kaleleri fethetti, Hevdeb'in kalesine kadar geldi. Hevdeb Hind hükümdarlarının sonuncusuydu. Kalesinin en yüksek yerinden aşağıya baktı ve askerlerin yüreklere korku salan manzarasını görüp Müslüman olmaktan başka kurtuluş yolu olmadığını anladı. Raca yaklaşık on bin kişiyle dışarı çıktı. Hepsi kurtulmak gayesiyle **lâ ilâhe illallah** diye bağırıyorlardı. Sultan onların isteğini kabul etti ve buradan Külcend'in kalesi üzerine yürüdü. Külcend Hindistân'ın önde gelen simalarından ve belli başlı şeytanlarından biriydi. Yol çok sık ormanlardan geçiyordu ,buradan kolayca geçmek mümkün değildi. Külcend askerlerini ve fillerini bu ormanlık bölgenin çevresine gönderip ordunun geçmesine mani olmak istedi. Bunun üzerine Yeminüddevle onlarla savaşmak üzere asker bırakıp kaleye giden kısa yola girdi. Onlar Yemînüddevle kendilerine yaklaşıncaya kadar bundan haberdâr olamadılar. İki taraf çok şiddetli bir çatışmaya girdi, sonunda Külcend'in askerleri kılıç darbelerine tahammül edemeyip mağlûp oldular ve arkalarından kılıç darbelerine maruz kaldılar. Önlerine derin bir nehir çıktı. Onu geçtiler, bu arada çoğu boğuldu. Ölen ve boğulanların sa-

yısı elli bine yakındı. Külcend karısının yanına gidip onu öldürdü, ondan sonra da intihar etti. Müslümanlar racanın mallarını ganimet aldılar, kalelerini ele geçirdiler.

Mahmûd daha sonra Hinduların mabetleri üzerine yürüdü. Burası Hindistân'ın çok önemli bir mabedi ve nehir kenarındaki binaların en müstahkemiydi. Bu mabette Hindulara ait pek çok put vardı. Bunlardan beş tanesi kızıl altından yapılmış ve mücevherlerle süslenmişti.

Burada altı yüz doksan bin (parça) ve üç yüz miskal altın vardı. Ayrıca altın ve gümüşten dökme yaklaşık iki yüz put mevcuttu. Yemînüddevle bunların hepsini aldı, geri kalanlarını da ateşe verdi ve buradan Kanavc üzerine hareket etti. Kanavc racası Racyal idi. Mahmûd şaban ayında (ocak 1017) Kanavc'a ulaştı, Raca'nın ülkeyi terkettiğini gördü. Sonra Künk adlı nehri geçti. Bu nehir onların nazarında çok şerefli bir nehirdi ve onun cennetten kaynaklandığına ve kendini bu nehirde boğanların bütün günahlardan temizlendiğine inanırladı. Yemînüddevle Kanavc'ın kalelerini ve buraya bağlı şehirleri ele geçirdi. Bunlar adı geçen nehrin kıyısında yer alan yedi şehirdi, buralarda yaklaşık on bin puthane vardı.

Yemînüddevle burayı fethedince ordusu bunların hepsinin kökünü kazıdı, tahrip etti.

Mahmûd buradan Brahmanlar kalesine yürüdü. Bunlar Mahmûd ile savaşa girdiler ve sebatla karşı koydular, fakat askerler kendilerini zor durumda bırakınca onlara karşı güç yetiremeyeceklerini anladılar. Kılıca boyun eğdiler ve öldürüldüler. Kaçabilen az sayıda insan hariç hiç kimse kurtulmadı.

Mahmûd daha sonra Âsî kalesine yürüdü. Buranın sahibi Candbâl idi, Mahmûd yaklaşınca kaçtı.

Yemînüddevle kaleyi ve içindeki eşyayı aldı, sonra Şarva kalesi ve racası Candrây'a karşı harekete geçti. Mahmûd yaklaşınca hazinesini ve fillerini o civardaki çıkılması zor dağlara nakletti ve oraya gizlendi. Hakkında hiç bir haber alınamadı ve nerede olduğu öğrenilemedi. Yemînüddevle kale önünde karargâh kurup içeri girdi ve ne varsa ganimet aldı, sonra da raca Candrây'ı yakalamak üzere bir süvari birliğini görevlendirdi. Mahmûd onun hakkında bilgi edinmişti. Şaban ayı sonunda (Şubat 1017) Candrây'a ulaştılar ve onunla savaşa girerek askerlerinin çoğunu öldürdüler büyük bir kısmı da esir alındı. Bu arada Yanındaki hazine ve filler ganimet alındı. Candrây bir kaç adamıyla kaçıp kurtuldu.

Bu sefer sırasında çok sayıda esir alınmıştı, bir esir en az on dirheme satılıyordu. Mahmûd daha sonra muzaffer olarak Gazne'ye döndü ve Gaz-

ne camiinin yapılmasını emretti. Benzeri görülmemiş muhteşem bir bina yapıldı, cami genişletildi. Eski Cami küçüktü. Mahmûd bu sefer sırasında elde ettiği ganimetleri bu camiin inşaasına harcadı.

İbn Fûlâd'ın Durumu

Bu sene İbn Fûlâd'ın kuvveti arttı, adı sanı yayıldı.

İbn Fûlâd ilk zamanlar sıradan biriydi, daha sonra Büveyhîler devletinde yıldızı parladı, şan ve şöhreti arttı, kıymeti yükseldi, bir çok kişi onun çevresinde toplandı. Bu sırada İbn Fûlâd, Mecdüddevle ve annesinden Kazvin'i kendisine ve yanındaki adamlara iktâ etmesini istedi. Onlar bu teklifi reddettiler ve bir takım mazeretler ileri sürdüler. Bunun üzerine İbn Fûlâd Rey taraflarına giderek isyan etti, yağma ve bozgunculuğa, yol kesmeğe başladı, civardaki köyleri ele geçirdi. Mecdüddevle ve annesi onunla başa çıkamadılar, Firim'de ikamet eden İspehbüd'den yardım istediler, İspehbüd de dağlılarla onlara yardıma geldi. İbn Fûlâd ile aralarında bir kaç savaş cereyân etti. İbn Fûlâd yaralandı, mağlûp vaziyette geri döndü ve Damgan'a gitti, adamları yanına gelinceye kadar da orada kaldı. İspehbüd ise ülkesine döndü.

İbn Fûlâd, Menûçehr b. Kâbûs'a mektup yazıp kendisine asker göndermesini istedi ve şayet söz konusu şehirlere hakim olursa hutbeyi onun adına okutacağını ve kendisine mal göndereceğini bildirdi, bunun üzerine Menûçehr ona iki bin piyade gönderdi, İbn Fûlâd da bu yardımcı kuvvetlerle birlikte Rey üzerine yürüdü, şehir önlerinde karargâh kurdu ve tekrar yağmacılığa ve şehre erzak sokmamağa başladı. Bu yüzden şehirde yiyecek sıkıntısı baş gösterdi. Mecdüddevle ve annesi onu idare etmek ve istediği şeyleri vermek zorunda kaldılar. Sonunda Isfahân şehri İbn Fûlâd'a verilmek üzere anlaştılar. İbn Fûlâd hemen Isfahân'a gitti, Menûçehr'in askerini de geri gönderdi. Bu suretle bozgunculuk son buldu ve İbn Fûlâd yeniden Mecdüddevle'ye itaat arz etti.

Endülüs'te Şiî Devletinin Kurulması ve Süleyman'ın Öldürülmesi

Ali b. Hammûd b. Ebû'l-Ayş b. Meymûn b. Ahmed b. Ali b. Abdullah b. Ömer b. İdrîs b. Abdullah b. el-Hasan b. el-Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib bu sene Endülüs'e hâkim oldu. Ali b. Hammûd'un Hz. Ali'nin soyundan olduğu ittifakla kabul edilmekle beraber başka bir koldan ona ulaştığı da söylenmektedir.

Ali b. Hammûd'un Endülüs'e hakim olmasının sebebi şudur:

Hayarân el-Âmirî adlı genç Emevî halifesi Süleyman b. el-Hâkim'in idaresinden memnun değildi, çünkü o daha önce de zikrettiğimiz gibi el-Müeyyed'in adamlarındandı. Süleyman Kurtuba'ya hakim olunca Hayarân, Âmirîlerden kalabalık bir genç kitleyle mağlûp olmuş, Berberîler onları takip etmiş ve muharebeye tutuşmuşlardı. Aralarında çok şiddetli bir çatışma cereyan etti. Hayarân bir kaç yerinden yara aldı ve öldü zannedilerek orada bırakıldı. Berberîler oradan uzaklaşınca kalkıp yola koyuldu, bir Berberî onu bulup Kurtuba'daki evine götürdü, tedavi etti ve yaraları iyileşti. Berberî ona mal da verdi. Ali b. Hammâd buradan gizlice çıktı, Endülüs'ün doğusuna gitti ve etrafında büyük bir kitle toplandı, böylece kendine güveni arttı.

Sonra oradaki Berberîlerle savaştı ve el-Meriyye'yi ele geçirdi. Buradaki askerler de ona katıldılar. Onlarla birlikte beldelerdeki Berberîleri uzaklaştırdı, böylece durumu kuvvetlendi, şan ve şerefi arttı.

Ali b. Hammûd Sebte şehrinde bulunuyordu ve Endülüs ile Sebte arasındaki geçide hâkimdi. Kardeşi el-Kâsım b. Hammûd da el-Cezîretü'l-Hadrâ (Yeşil Ada)yı istilâ etmişti. Aralarında bir geçit vardı. Onların bu yerlere sahip olmalarına gelince, ikisi de Süleyman b. el-Hâkim'in adamlarındandı. Süleyman onları Mağaribe'ye kumandan tayin etmiş, sonra da bu beldelere vali olarak göndermişti. Hayarân, el-Müeyyed'in devletine taraftar ve ona mütemayildi, istilâ ettiği şehirlerin minberlerinde onun adına hutbe okutuyordu, çünkü sarayda kaybolduktan sonra onun hayatta olduğunu sanıyordu.

Bunun üzerine Ali b. Hammûd devam eden ihtilâfları görüp Endülüs'e hakim olmak istedi. Hayarân'a da mektup yazıp el-Müeyyed'in kendisini veliaht tayin ettiğini ve şayet öldürülecek olursa intikamını almasını istediğini bildirdi. Hayarân da halkı veliaht Ali b. Hammûd'u desteklemeye çağırdı, onun lehinde propaganda yaptı.

Hayarân halka haber gönderip Süleyman'a karşı ayaklanmalarını emrediyordu. Bir grup ona muvafakat etti ki, bunlar arasında el-Müeyyed'in veziri Âmir b. Fütûh da vardı. Âmir Malaka'da idi. Bunlar Sebte'de bulunan Ali b. Hammûd'a mektup yazdılar ve birlikte ayaklanıp Kurtuba üzerine yürümek istediklerini bu münasebetle kendisinin gelmesini beklediklerini bildirdiler; bunun üzerine Ali b. Hammûd 405 yılında (1014-1015) Malaka'ya geçti, Âmir b. Fütûh de Malaka'dan çıkıp şehri ona teslim etti ve onun veliaht olduğu hakkında propaganda yaptı. Hayarân ve ona katılanlar Meriyye ile Malaka arasındaki el-Münekkeb'de toplandılar. 406 (1015-1016) yılındaki bu toplantıda ne yapacaklarını karara bağladılar ve

Kurtubâ'yla yürümek üzere hazırlanmak için geri döndüler; hazırlıklarını tamamladılar, kendilerini destekleyenleri topladıktan sonra da Kurtuba üzerine yürüdüler ve Emevîlerden el-Müeyyed'e itaat niyetiyle Ali'ye bey'at ettiler.

Gırnata'ya vardıklarında şehrin emîri de onlara katıldı ve onlarla beraber Kurtuba'ya hareket etti. Süleyman ve Berberîler onları karşılamak için çıktılar, Kurtuba'ya on fersah mesafede karşılaşıp savaşa girdiler ve birbirlerini ok yağmuruna tuttular. Süleyman ve Berberîler sonunda mağlûp oldu, pek çok kişi öldürüldü ve Süleyman esir alınıp kardeşi ve babası el-Hâkim b. Süleyman b. Abdurrahman en-Nâsır ile beraber Ali b. Hammûd'un huzuruna götürüldü. Ali b. Hammûd 407 yılı muharrem ayında (haziran-temmuz 1016) Kurtuba'ya girdi. Hayarân ve bazı şahıslar el-Müeyyed'i sağ salim bulmak umuduyla doğruca saraya yürüdüler, fakat bulamadılar. Defnedilmiş birini gördüler, kabri kazdılar ve bütün halkı oraya topladılar. el-Müeyyed'in yetiştirdiği gençlerden birini getirip cesedi gösterdiler, onu ve dişlerini kontrol ettirdiler. el-Müeyyed'in siyah bir dişi vardı, bu genç onu biliyordu. Sonunda cesedi ve dişlerini kontrol eden genç de, orada bulunan diğer şahıslar da Ali'nin kendilerine zarar vermesinden korkarak bu cesedin el-Müeyyed'e ait olduğuna karar verdiler, Hayarân'a da bu şahsın el-Müeyyed olduğunu söylediler. Halbuki o genç el-Müeyyed'in hayatta olduğunu biliyordu. Ali b. Hammûd, Süleyman'ı 7 Muharrem 407 (16 Haziran 1016) tarihinde öldürdü, ayrıca babasıyla kardeşini de katletti.

Süleyman'ın babası Ali b. Hammûd'un huzuruna gelince Ali ona: «Ey ihtiyar! el-Müeyyed'i siz öldürdünüz.» dedi. İhtiyar da bu iddiayı reddederek: «Allah'a yemin olsun ki, onu biz öldürmedik. Onun hayatta olduğuna and içerim.» şeklinde karşılıkta bulundu. Bu sözler üzerine Ali b. Hammûd onu bir an önce öldürmeğe karar verdi. İyi bir insandı, oğlunun yaptığı işlerden dolayı kendine hiç leke sürdürmemiştir. Ali b. Hammûd Kurtuba'yı istilâ etti, halkı kendine bey'at etmeğe çağırdı; bunun üzerine kendisine bey'at edildi, hükümdarlık onun eline geçti ve "el-Mütevekkil Alâllah" lakabını aldı.

Daha sonra Hayarân bazı sebepler yüzünden Ali'ye karşı çıktı, çünkü o el-Müeyyed'i bulmak istiyordu, fakat bulamamıştı. Ayrıca ona Ali'nin kendisini öldürmek istediği haber verilmişti, bu yüzden Kurtuba'dan çıktı ve Ali'ye karşı açıkca cephe aldı.

Abdurrahman el-Emevî'nin Ortaya Çıkışı

Hayarân Ali'ye karşı çıkınca etrafa haber salıp Emevîleri armağa başladı. Ona Abdurrahman b. Muhammed b. Abdülmelik b. Abdurrahman en-

Nâsır el-Emevî'yi gösterdiler. Abdurrahman Kurtuba'dan gizlice ayrılmış ve Ceyyân'da karargâh kurmuştu. Emevîler'den hayatta kalanların en iyisiydi. Hayarân ve diğerleri ona bey'at ettiler ve el-Murtazâ lakabını verdiler. Hayarân Sarakusta (Saragossa) ve es-Suğru'l-A'lâ emîri Münzir b. Yahyâ'ya Şâtıba, Belensiye, Tartûyâ ve el-Bunt ahalisine haber gönderip bey'ate çağırdı; hepsi de kabul edip ona bey'at ettiler ve Ali b. Hammûd'a karşı cephe aldılar. Endülüs'ün çoğu Abdurrahman üzerinde ittifak etti. 408 yılı Kurban Bayramı'nda (29 Nisan 1018) "er-Reyyâhîn" denilen yerde toplandılar. Fakihler ve imamlar da onlarla beraberdi. Halifelik işini şûrâya bıraktılar ve Abdurrahman'a bey'at etmeğe ittifakla karar verdiler. Onunla beraber Sanhâce kabilesi üzerine yürümek ve Gırnata önlerinde karargâh kurmak gayesiyle hareket ettiler.

el-Murtazâ, Belensiye ve Şâtıba ahalisine yöneldi, Münzir b. Yahyâ et-Tücîbî ve Hayarân'ın boş şeylerle uğraştıklarını söyledi ve onların yanına gitmedi. Bunun üzerine ikisi de yaptıklarına pişman oldular. el-Murtazâ Gırnata üzerine yürüdü ve şehir önlerinde karargâh kurdu. Gırnata halkıyla günlerce şiddetli savaşlar yaptı. Sonunda Gırnata halkı ve emîrleri Zâvî b. Zîrî es-Sanhâcî geldi, el-Murtazâ ve ordusu ise mağlûp oldu. Sanhâce kabilesi mensupları el-Murtazâ ve adamlarını takip ederek bir kısmını öldürdüler, bazılarını da esir aldılar. el-Murtazâ da kırk yaşında iken bozgun sırasında öldürüldü. el-Murtazâ kardeşi Hişâm'dan küçüktü. Hişâm, el-Bunt'a gitti ve halife olarak adına hutbe okununcaya kadar orada kaldı; Ali b. Hammûd ise bu hezimetten sonra Hayarân ve Âmiriler'in ülkesine karşı birbiri ardınca seferler düzenledi.

Ali b. Hammûd el-Alevî'nin Öldürülmesi

408 yılı zilkade ayında (mart-nisan 1018) Ali b. Hammûd Hayarân'ın askerleriyle savaşmak üzere Ceyyân'a yürüdü. 28 zilkade (18 Nisan 1018) de askerler bando ve davul çalarak Kurtuba önlerinde göründüler, burada durup onun dışarı çıkmasını beklediler. Ali b. Hammûd köleleriyle hamama girmişti, onu orada öldürdüler. Halk uzun süre onu bekledi, dışarı çıkmayınca arayıp sormağa başladılar, hamama girince de onu ölü vaziyette buldular. Bu arada askerler de şehre geri döndüler.

Lakabı "el-Mütevekkil Alâllah" veya "en-Nâsır Lidînillâh" idi. Esmer, gözleri sürmeli, zayıf vücutlu, uzun boylu, azimli ve sebatlı, âdil, güzel ahlâklı bir insandı. Berberîlerin aldığı malları Kurtubalılara iade etmeğe kararlıydı; fakat ömrü yetmedi. Övülmeyi sever ve kendisini medhedenlere lütuf ve ihsanda bulunurdu.

Yerine kardeşi el-Kâşım geçti. el-Kâsım Ali'den bir kaç yıl büyüktü ve Ali öldüğünde kırk sekiz yaşındaydı. Çocuklarının adları Yahyâ ve İdris'tir. Annesi Kureyşliydi. Künyesi Ebû'l-Hasan olup hükümdarlık müddeti bir yıl dokuz aydır.

el-Kâsım b. Hammûd el-Alevî'nin Kurtuba'da Tahta Çıkması

Kardeşi Ali b. Hammûd'un 407 yılında öldürüldüğünü yukarıda anlatmıştık. Onun ölümü üzerine halk kardeşi el-Kâsım'a bey'at etti ve ona "el-Me'mûn" lakabını verdi. el-Kâsım tahta çıkıp yerleşince Âmirîler'e mektup yazıp onları kendi tarafına çekmek istedi. Ceyyân, Ribâh kalesi ve Beyyâse'yi Züheyr'e ikta etti, Hayarân'a mektup yazıp şefkat ve merhamet istedi, bunun üzerine Hayarân da ona katıldı. Sonra oradan ayrılıp Meriyye'ye gitti. el-Kâsım, Kurtuba ve diğer yerleri 412 (1021-1022) yılına kadar elinde tuttu.

Rahat ve huzur içinde yaşamayı seven, sıkıntıdan hoşlanmayan yumuşak huylu bir insandı. Onunla beraber halk da huzur ve emniyete kavuştu. Şiî idi, fakat şiîlikle ilgili hiç bir şey yapmadı. Kurtuba'dan İşbîliyye'ye gitti, burada kardeşinin oğlu Yahyâ'nın muhalefetiyle karşılaştı.

Yahyâ b. Ali b. Hammûd'un Devleti ve Amcasıyla Aralarında Cereyan Eden Olaylar

el-Kâsım b. Hammûd Kurtuba'dan ayrılıp İşbîliyye'ye gidince yeğeni Yahyâ b. Ali de Malaka'dan Kurtuba'ya hareket etti ve hiç bir engelle karşılaşmadan şehre girdi. Kurtuba'ya yerleşince halkı kendine bey'ata çağırdı, onlar da kabul ettiler. Bey'at merasimi 412 yılı Cemaziyülevvel ayı başında (13 Ağustos 1021) yapıldı ve Yahyâ'ya "el-Mu'telâ" lakabı verildi. Yahyâ Kurtuba'da halife olarak kabul edilirken, amcası el-Kâsım da İşbîliyye'de halife tanınıyordu. Bu durum 413 yılı zilkade ayına (ocak 1023) kadar devam etti. Söz konusu tarihte Yahyâ Kurtuba'dan Malaka üzerine yürüdü.

Bu haber amcasına ulaşınca hemen yola çıkmış ve Kurtuba'ya varıncaya kadar gece gündüz hiç durmadan yürümüş ve 18 Zilkade 413 (12 Şubat 1023) tarihinde şehre girmişti. el-Kâsım İşbîliye'de bulunduğu sırada askerler ve Berberîler onun tarafına geçmiş ve onların katılmasıyla gücü kuvveti artmıştı. el-Kâsım Kurtuba'da bir kaç ay kaldı, sonra buradaki durumu sarsıldı. Öte yandan yeğeni Yahyâ b. Ali el-Cezîretü'l-Hadrâ'ya gitmiş ve şehre hâkim olmuştu. Amcasının aile efradı ve hazinesi de bura-

daydı. Kardeşi Sebte hâkimi İdrîs b. Ali de Tanca'yı ele geçirmişti. Tanca el-Kâsım'ın muhimmat ve malzeme deposuydu, Endülüs'te bir tehlike görünce hemen oraya sığınırdı. İki yeğeni el-Kâsım'ın ülkesini ele geçirince halk ona rağbet etti, Berberîler de Kurtuba'ya hâkim olup halkın mallarını yağma ettiler. Bunun üzerine şehir halkı 10 Cemaziyelevvel 414 (31 Temmuz 1023) tarihinde toplanıp el-Kâsım'a karşı harekete geçtiler. Çok şiddetli bir savaş vuku buldu, sonra savaş sakinleşti ve 15 Cemaziyelevvel (5 Ağustos 1023)'e kadar ateşkes ilân ettiler. el-Kâsım, saraydan Kurtuba halkına sevgi gösterisinde bulunuyordu. Görünürde onlarla birlikte olduğunu ihsas ediyor idiyse de kalbi Berberîlerle beraberdi.

15 cemaziyelevvel cuma günü halk cuma namazını kıldı. Namaz bittikten sonra «Silâhlanın! Silâhlanın!» diye bağırdılar. Herkes toplanıp silâha sarıldı, şehri korudular ve sonra hükümet sarayına girdiler. Bunun üzerine el-Kâsım saraydan çıktı. Berberîler çevresinde toplandılar ve şehir halkına karşı savaşa girerek onları zor durumda bıraktılar. Berberîlerin sayısı şehir halkından daha çoktu. Elli günden fazla bu vaziyette savaşı sürdürdüler, sonunda Kurtubalılar korktular ve şehirden çıkmalarına müsade edilmesini, kendilerine ve aile efradına emân verilmesini istediler. Berberîler bu teklifi kabul etmediler, onları öldürmeğe kararlı olduklarını söylediler. O zaman Kurtubalılar da savaşa sebatla devam etmeğe karar verdiler ve 12 şaban (30 Ekim 1023)'da şehirden çıkıp Berberîlerle ölüm kalım savaşına girdiler. Nihayet Allah Taâlâ Berberîlere karşı onlara zafer nasip etti. **«Her kim kendisine tatbik olunan cezanın misliyle karşılık verir de sonra gene tecavüze uğrarsa Hak Taâlâ mutlaka ona yardım eder.»** (Hac suresi, 22/60).

Berberîler bu şekilde ağır bir hezimete uğradılar, her bir zümre bir şehre girip orayı istila ettiler.

el-Kâsım b. Hammûd'a gelince, o İşbîliyye üzerine yürümüş ve şehir halkına Berberîlerin oturması için bin evi boşaltmalarını istemişti. Bu durum halkın ağrına gitti. Burada iki oğlu Muhammed ve el-Hasan bulunuyordu, halk onlara karşı isyan ederek bu ikisini ve onlarla beraber olanları çıkarıp şehri ele geçirdi ve ileri gelen kişilerden üçünü başa geçirdiler. Bunlar Kadı Ebû'l-Kâsım Muhammed b. İsmâil b. Abbâd elLahmî, Muhammed b. Yerîm el-Elhânî ve Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan ez-Zebîdî idi. Bunlar şehrin ve halkın işlerini idare ediyorlardı.

Daha sonra İbn Yerîm ve ez-Zebîdî toplanıp İbn Abbâd'tan işlerini tek başına idare etmesini istediler, fakat o kabul etmek istemedi. Onlar ısrar ediyorlardı, nihayeüt reddetmesi hâlinde şehre bir zarar gelmesinden korkarak onların teklifini kabul etti. Şehri tek başına idare etti ve korudu.

el-Kâsım bu durumu görünce adı geçen şehirlere hareket etti. Şerîş de konakladığı sırada kardeşi Ali'nin oğlu Yahyâ'nın saldırısına maruz kaldı. Yahyâ'nın yanında Berberîler de vardı. el-Kâsım'ı bir süre muhasara ettikten sonra esir aldılar. Yahyâ onu hapsetti ve el-Kâsım Yahyâ'nın ölümüne kadar hapiste kaldı. Yahyâ ölünce yerine kardeşi İdrîs geçti ve el-Kâsım'ı öldürdü. Başka bir rivayete göre, el-Kâsım eceliyle ölmüştür. Cenazesi el-Cezîretü'l-Hadrâ'da bulunan oğlu Muhammed'in yanına götürüldü ve orada defnedildi.

el-Kâsım'ın Kurtuba'daki hakimiyeti halife kabul edildiği tarihten yeğeni tarafından esir alınışına kadar altı yıldır. 431 (1039-1040) yılında öldürülünceye kadar on altı yıl hapishanede kalmıştır. Öldüğünde seksen yaşındaydı. Muhammed ve el-Hasan adlarında iki oğlu vardı. Anneleri Emîre, "Kattûn b. İbrâhim b. Muhammed b. el-Kâsım b. İdrîs b. İdrîs b. el-Hasan b. el-Hasan b. Ali b. Ebî Talib" olarak tanınan el-Hasan b. el-Kâsım'ın kızıdır.

el-Kâsım esmer yüzlü, sürmeli gözlü, soluk renkli, uzun boylu ve hafif yanaklı idi.

Emevîlerin Kurtuba'ya Geri Dönüşleri ve el-Mustazhir'in Tahta Çıkması

Yukarıda anlattığımız gibi, Berberîler ve el-Kâsım b. Ali Kurtuba halkı karşısında mağlûp olunca Kurtubalılar şehri Ümeyyeoğullarına iade etmeye karar verdiler. 13 Ramazan 414 (29 Kasım 1023) tarihinde Abdurrahman b. Hişâm b. Abdü'l-Cebbâr b. Abdurrahman en-Nâsır el-Emevî'yi seçip ona halife olarak bey'at ettiler. Abdurrahman bu sırada yirmi iki yaşındaydı. "el-Mustazhîr Billâh" lakabını aldı. Halifelik müddeti bir ay on yedi gündür. Kısa süre içinde katledilmiştir.

Öldürümesinin sebebi şudur :

Abdurrahman Kurtuba eşrafından bir zümreyi Süleyman b. el-Murtazâ Abdurrahman b. Muhammed b. Abdu'l-Melik b. Abdurrahman en-Nâsır'a mütemayil oldukları için tevkif ve hapsetmiş ve mallarına el koymuştu. Bunlar hapishanede bile onun aleyhinde faaliyette bulundular ve halkı kışkırttılar. Sânibu'ş-Şurta ve diğerleri de onlara katıldı. Toplanıp hapishaneye yürüdüler ve içeridekilerin hepsini çıkardılar.

Onlara yardımcı olanlar arasında kalabalık bir toplulukla beraber Emevî ailesinden Ebû Abdurrahman Muhammed b. Abdurrahmân da vardı. el-Mustazhir'e karşı zafer kazandılar ve zilkade ayında (nisan 1017) onu öldürdüler. Çocuğu yoktu, künyesi Ebû'l-Mutarrif olup annesi bir cariye

idi. Teni beyaza yakın kızıldı. İri gözlü, elleri sert ve kaba, geniş göğüslü bir insandı.

Edip ve hatipti, veciz konuşur ve yazardı. İnce tabiatlıydı. Güzel şiirleri vardı. Veziri Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm idi. Süleyman b. el-Murtazâ onun öldürülmesinden on gün önce vefat etmişti.

Muhammed b. Abdurrahman'ın Tahta Çıkması

el-Mustazhir öldürülünce Kurtuba ahalisi 414 yılı zilkade ayında (ocak-şubat 1024) Muhammed b. Abdurrahman b. Ubeydullah b. en-Nâsır'a bey'at etti. Künyesi "Ebû Abdurrahman el-Emevî" idi. Halife olarak adına hutbe okuttular ve "el-Müstekfî Billâh" lakabını verdiler. Midesi ve rahatından başka bir şey düşünmezdi. Bu ikisi dışında hiç bir fikri ve tasası yoktu. On altı ay ve bir kaç gün halifelik yaptı. 416 yılı rebiyülevvel ayında (mayıs 1025) Kurtubalılar ona karşı isyan ettiler ve makamından uzaklaştırdılar. Muhammed b. Abdurrahman bir grup adamıyla Kurtuba'dan ayrılıp Medînetü Sâlim'e bağlı bir kasabaya gitti. Adamlarının bir kısmı buna çok öfkelendi, bir tavuk kızarttılar ve üzerine zehir ektiler. Muhammed b. Abdurrahman tavuğu yeyince zehirlenip öldü (rebiyülâhır 416 haziran 1025).

Çok geri kafalı biriydi. Hakkında burada anlatılması uygun düşmeyecek bir çok şey vardır. Orta boylu, sarışın, mavi gözlü, yuvarlak yüzlü, iri gövdeli bir insandı. Yaklaşık elli yaşındaydı. Muhammed b. Abdullah'ın ölümü üzerine Kurtuba halkı hutbeyi tekrar el-Mu'telî Billâh Yahyâ b. Ali b. Hammûd el-Alevî adına okuttular.

Yahyâ el-Alevî'nin Kurtuba'ya Dönmesi ve Öldürülmesi

Ebû Abdurrahman el-Emevî ölüp ölüm haberi de Kurtubalılar nazarında kesinlik kazanınca bir kısım şehir halkı Yahyâ b. Ali b. Hammûd el-Alevî'yi tekrar halife yapmak üzere harekete geçtiler. Yahyâ bu sırada Malaka'da idi ve kendi adına hutbe okutuyordu. Ona mektup yazıp halifelik teklif ettiler ve 416 yılı ramazan ayında (ekim-kasım 1025) adına hutbe okuttular. Yahyâ b. Ali onların teklifini kabul etti ve Abdurrahman b. Attâf el-Yefrenî'yi onlara vali tayin etti, bizzat kendisi gelmedi. Abdurrahman 417 yılı muharrem ayına (şubat 1026) kadar orada kaldı. Aynı yılın rebiyülevvel ayında (nisan-mayıs 1026) Âmirîlerden Mücâhid ve Hayarân büyük bir orduyla Kurtuba üzerine yürüdüler. Onların yaklaştığını duyan şehir halkı Abdurrahman'a karşı ayaklandı ve onu şehirden çıkar-

dılar. Bu arada adamlarından bir çok kişiyi öldürdüler, geri kalanlar kurtuldu.

Mücâhid ve Hayarân Kurtuba'da yaklaşık bir ay kaldılar, sonra ihtilâfa düştüler ve birbirlerinden endişe etmeğe başladılar. Hayarân 22 Rebiyülâhır 417 (12 Haziran 1026) tarihinde Kurtuba'dan ayrılıp el-Meriyye'ye gitti ve 418 (1027) yılında ölünceye kadar orada kaldı. Başka bir rivayete göre ise 419 (1028) yılında vefat etmiştir. el-Meriyye onun ölümünden sonra arkadaşı Züheyr el-Âmirî'ye kaldı. Berberî Habbûs b. Maksen es-Sanhâcî ve kardeşi Yahyâ b. Ali el-Alevî'ye karşı cephe aldılar. Mücâhid ise bir süre kaldıktan sonra Dâniye'ye gitti, böylece Yahyâ adına hutbe okunmasına son verildi ve hutbe tekrar Emevîler adına okunmağa başladı. Bunları inşaalah daha sonra anlatacağız. Yahyâ daha sonra askerlerle şehri tehdit etmeğe başladı. Sonunda Berberîler ona itaat etmeğe karar verdiler, ellerindeki kale ve şehirleri ona teslim ettiler. Böylece şan ve şöhreti arttı ve bir süre bu vaziyette kaldı.

Yahyâ daha sonra Karmûna'ya gitti, buradan İşbîliyye'yi ele geçirmek amacıyla muhasaraya başladı. Bir gün Kadı Ebû'l-Kâsım b. Abbâd'ın Karmûna tarafına İşbîliyye'li süvariler gönderdiği haberi geldi, bunun üzerine o da ata binip onları karşılamağa çıktı. İşbîliyye'li süvarilere pusu kurmuş onu bekliyorlardı, çok kısa sürede Yahyâ'yı öldürdüler.

Bu hadise 427 yılı muharrem ayında (kasım 1035) oldu. Geride iki ayrı cariyeden doğan el-Hasan ve İdrîs adlı iki evlât bıraktı.

Yahyâ, esmer, sürmeli iri gözlü, belden yukarısı uzun, kısa bacaklı, vakur, yumuşak huylu bir insandı. Öldüğünde kırk iki yaşındaydı. Annesi Berberî asıllıydı.

Yahyâ ve Kardeşinin Çocuklarıyla İlgili Olaylar ve İbn Ammâr'ın Öldürülmesi

Burada Yahyâ'nın çocukları, yeğenleri ve diğer Alevîler hakkındaki haberleri arada kopukluk olmasın diye birbiri ardından zikredeceğiz.

Yahyâ b. Ali öldürülünce Ebû Ca'fer Ahmed b. Ebî Mûsâ (İbn Bakıyye) geri döndü ve Hadım es-Sakâlibî kurtuldu. Alevîlerin devletini bu ikisi idare ediyordu. Daha sonra hükümet merkezleri olan Malaka'ya gittiler ve kardeşi İdrîs b. Ali adına hutbe okuttular. Sebte ve Tanca da onun hakimiyetindeydi. İdrîs b. Ali'yi Malaka'ya çağırdılar, o da geldi ve kendisine öldürülen Yahyâ'nın oğlu Hasan'ı kendi yerine Sebte'de bırakması şartıyla halife olarak bey'at edeceklerini söylediler. İdrîs bu teklifi kabul edince onlar da bey'at ettiler. Hasan b. Yahyâ ve Nacâ, Sebte ve Tanca'ya

gittiler. İdrîs, "el-Müteeyyid Billâh" lakabını aldı, 430 (1038-1039) veya 431 (1039-1040) yıllarına kadar bu şekilde kaldı.

Kadı Ebû'l-Kâsım b. Abbâd, oğlu İsmâil'i bir ordunun başında bu şehirleri istilâ etmek üzere gönderdi, İsmâil de Karmûne, İşbûne, İstece şehirlerini ele geçirdi. Bunun üzerine bu şehirlerin hâkimi İdrîs' ve Sanhâce kabilesi reislerinden Bâdis b. Habbûs'a haber gönderdi. Bâdis bizzat yardıma gelirken İdrîs de devletini idare eden İbn Bakıyye'nin kumandasında bir orduyu yardıma gönderdi. Fakat bunlar İsmâil b. Abbâd'ın üzerinde yürümeğe cesaret edemediler ve yaz geçip geri döndüler. İsmâil Sanhâcelileri ele geçirmek için süratle yola koyuldu. İdrîs'in askeri Sanhâce askerlerinden ayrıldıktan bir saat sonra İsmâil onlara yetişti. Sanhâce kabilesi İsmâil'e karşı savaşmak üzere adamlarını geri çevirdi ve İsmâil b. Abbâd ile savaşa tutuştular. Çok geçmeden İsmâil'in adamları mağlûp oldu ve onu teslim ettiler. İsmâil öldürülüp başı İdrîs'e gönderildi.

İdrîs kısa süre içinde öleceğine biliyordu, hasta haliyle Malaka'dan ayrılıp sığınmak gayesiyle bir dağa çıktı, İsmâil'in kesik başı getirildikten iki gün sonra da öldü. Geride Yahyâ, Muhammed ve Hasan adında üç çocuk bıraktı. Öldürülen Yahyâ'nın oğlu Hasan, amcası el-Kâsım b. Hammûd'un iki oğlu Muhammed ve el-Hasan'ı el-Cezîre'de hapsetmişti. İdrîs'in ölümü üzerine onlara nezaret etmekle görevli şahıs ikisini de serbest bıraktı ve halkı onlara bey'at etmeğe çağırdı. Özellikle Sûdânlılar babalarına olan sevgilerinden dolayı herkesten önce onlara bey'at ettiler. Böylece Muhammed, el-Cezîre'ye hâkim oldu, fakat halife unvanını almadı.

el-Hasan b. el-Kâsım'a gelince, o kendini ibadete verdi ve dünyadan el etek çekti. Yahyâ b. İdrîs'i babasının ölümünden sonra Malaka'da görevlendirmişti. Necâ es-Saklâbî ve el-Hasan b. Yahyâ Sebte'den Malaka'ya gittiler ve İbn Bakıyye'nin kendi taraflarına geçmesini istediler. İbn Bakıyye gelince de el-Hasan onu ve amcasının oğlu Yahyâ b. İdrîs'i öldürdü. Böylece halk halife olarak ona bey'at etti ve kendisine "el-Mustansır Billâh" lakabı verildi. Necâ daha sonra Sebte'ye döndü.

el-Hasan el-Mustansır'ın yanına "eş-Şatîfî" diye bilinen bir nâibini bıraktı. Hasan bu vaziyette yaklaşık iki yıl kaldı ve 434 (1042-1043) yılında öldü. Başka bir rivayete göre amcası İdrîs'in kızı olan karısı, kardeşi Yahyâ'nın öldürülmesine üzülerek onu zehirlemiştir. el-Mustansır ölünce eş-Şatîfî, İdrîs b. Yahyâ'yı tevkif etti, Necâ da Sebte'den Malaka'ya gitti. Alevîlerin işine son vermek ve ülkelerini kendi topraklarına katmak azmindeydi. Berberîler bundan haberdâr olunca onu öldürdüler, ayrıca eş-Şatîfî'yi de öldürdüler ve İdrîs b. Yahyâ'yı hapisten çıkarıp halife olarak bey'at ettiler. İdrîs b. Yahyâ'ya "el-Âlî" adı verildi. Çok sadaka verirdi, her

cuma beş yüz dinar dağıtırdı. Vatanlarından kovulan insanları yurtlarına gönderdi ve mülklerini kendilerine iade etti.

Edepli, güzel yüzlü bir insandı, çok güzel şiirleri vardı; ancak rezillere düşüp kalkardı, karıları da onlardan çekinmezdi. Onlardan her kim bir kale istese verirdi. Sanhâce kabilesi de ondan bir kaç kale almıştı. İdrîs b. Yahyâ'dan veziri ve devlet işlerini yürüten baba dostu Mûsâ b. Affân'ı öldürmek için istediler, o da teslim etti ve hemen öldürdüler. Amcası İdris b. Ali'nin iki oğlu Muhammed ve el-Hasan'ı da İreş Kalesi'nde hapsetmişti. İreş'teki güvendiği adam onun fikirlerindeki tutarsızlığı anlayınca ona karşı çıktı ve amcasının oğlu Muhammed b. İdrîs b. Ali'ye bey'at etti. Yanındaki zencîler de İdrîs b. Yahyâ'ya karşı ayaklandılar ve: «Muhammed'i istiyoruz.» dediler. Bunun üzerine Muhammed geldi, İdrîs de işleri ona devir ve teslim etti ve 432 (1040-1041)'de Muhammed'e bey'at etti. Daha sonra Muhammed, İdrîs'i tevkif etti ve "el-Mehdî" lakabını aldı. Kardeşi el-Hasan'ı da veliaht tayin etti ve ona "es-Sâmî" lakabını verdi.

el-Mehdî büyük bir cesaret ve şecâat örneği verdi. Berberîler ondan korkuyor ve çekiniyorlardı. Berberîler İdrîs b. Yahyâ'ya nezaret etmek üzere görevlendirilen şahsa haber gönderip onu hapishaneden çıkarmasını istediler. O da kabul etti ve İdrîs b. Yahyâ'yı hapisten çıkarıp ona bey'at etti. Sebte ve Tanca'da halife olarak adına hutbe okuttu, 446 (1054-1055) yılında ölümüne kadar halife olarak kaldı.

el-Mehdî daha sonra kardeşi es-Sâmî'nin hoşuna gitmeyen işler yaptığını gördü ve onu yanından uzaklaştırdı, o da yüksek vadilere ve dağlık araziye gitti. Bu bölge ahalisi Alevîlere itaat ediyor ve onlara büyük saygı duyuyorlardı, bu yüzden es-Sâmî'ye bey'at ettiler. Berberîler daha sonra el-Cezîre'de Muhammed b. el-Kâsım adına hutbe okuttular, onun çevresinde otplanıp halife olarak kendisine bey'at ettiler, o da aynı şekilde "el-Mehdî" lakabını aldı. Sonunda durum çirkin bir hale dönüştü. Otuz fersahlık bir arazi parçası üzerinde dört kişi halifelik iddiasında bulunuyordu ve her biri "Emîru'l-Mü'minîn" unvanıyla anılıyordu. Daha sonra Berberîler ayrılıp el-Cezîre'ye döndüler; bundan bir kaç gün sonra da es-Sâmî el-Mehdî öldü, el-Cezîre'de yerine oğlu el-Kâsım geçti, fakat halife unvanı almadı. Muhammed b. İdrîs 445 (1053-1054) yılında ölünceye kadar Malaka'da kaldı. "el-Âlî" diye bilinen İdrîs b. Yahyâ da Tâkernâ'da Yafrun oğullaorı arasında kaldı. Muhammed b. İdrîs b. Ali ölünce İdrîs b. Yahyâ Malaka'ya yürüdü ve şehre hâkim oldu. Malaka daha sonra Sanhâce kabilesine intikal etti.

Emevîler'den Hişâm'ın Tahta Çıkması

Daha önce de zikrettiğimiz gibi, 417 (1026-1027) yılında Yahyâ b. Ali el-Alevî'nin Kurtuba'daki davet ve propagandalarına son verilince Kur-

tubalılar Berberîlere taraftar oldukları için Alevîler'in tahttan uzaklaştırılıp Endülüs'te halifeliğin yeniden Ümeyyeoğullarına iade edilmesine karar verdiler. Kurtubalılara Cevher önderlik ediyordu. Sınırlarda oturan halka ve geçitlere hâkim olan ahaliye de bu meseleyi haber verdiler. Onların da ittifakını temin ettikten sonra Ebû Bekr Hişâm b. Muhammed b. Abdülmelik b. Abdurrahman en-Nâsır el-Emevî'ye bey'at ettiler. Hişâm kardeşi el-Murtazâ'nın öldürüldüğü tarihten beri el-Bunt'ta ikamet ediyordu. 418 yılı rebiyülevvel ayında (nisan-mayıs 1027) bey'at edilen Hişâm'a "el-Mu'ted Billâh" lakabı verildi. Yaşça el-Murtazâ'dan büyüktü. Sınır bölgelerine karşı akınlar düzenledi, fakat istikrar sağlayamadı. Buradaki liderlerle aralarında mücadeleler cereyan etti, şiddetli çatışmalar ve karışıklıklar meydana geldi. Bu olaylar Hişâm'ın başkent Kurtuba üzerine yürümesine karar verinceye kadar devam etti. Bunun üzerine Hişâm Kurtuba'ya hareket etti, 8 Zilhicce 420 (18 Aralık 1029) tarihinde şehre girdi ve 2 Zilhicce 422 (20 Kasım 1031) tarihinde halifelikten hal' edilinceye kadar orada kaldı.

Hişâm'ın halifelikten hal' edilmesine tecrübesiz veziri Ebû Âsım Saîd el-Kazzâz sebep olmuştur. Ebû Âsım eski vezirlere muhalefet ediyor, tüccar ve diğer ahalinin mallarının alınmasına göz yumuyor ve alınan bu malları Berberîler'e ulaştırarak onların gönlünü kazanıyor ve kendine çekiyordu. Bu yüzden de Kurtubalılar ondan nefret ediyorlardı. Sonunda halktan birini onu öldürmekle görevlendirdiler. Veziri öldürdükten sonra Hişâm'a karşı da cephe aldılar ve veziri yüzünden onu halifelikten hal' ettiler. Hişâm'ın hal' edilmesi üzerine yerine Ümeyye b. Abdurrahman b. Hişâm b. Abdü'l-Cebbâr b. en-Nâsır geçti ve gençlerden müteşekkil bir topluluk la beraber duvardan aşıp saraya girdi. Kendine bey'at etmeleri için halka çağırıda bulunması üzerine. Zencilerden bir çok kişi ona bey'at etti. Kurtubalılardan bazıları ona: «Bu karışıklıklar arasında katledilmenden endişe ediyoruz, zira talih size sırt çevirdi.» deyince Ümeyye b. Abdurrahman: «Bu gün bana bey'at edin de isterseniz yarın öldürün» diye cevap verdi.

Bunun üzerine Kurtubalılar ve şehrin ileri gelenleri Ümeyye b. Abdurrahman ve el-Mu'ted Billâh'a haber gönderip derhal şehri terketmelerini istediler. el-Mu'ted ailesiyle vedalaşıp Muhammed b. eş-Şûr'un Kurtuba dağındaki kalesine gitti ve kale halkı Muhammed b. eş-Şûr'a hiyanet edinceye kadar onun yanında kaldı. Kaledekiler Muhammed b. eş-Şûr'u öldürdükten sonra el-Mu'tedd'i de başka bir kaleye götürüp orada hapsettiler. el-Mu'ted geceleyin bir yolunu bulup buradan kaçtı ve Süleyman b. Hûd el-Cüzâmî'nin yanına gitti. Süleyman onu iyi karşıladı. el-Mu'ted 428 yılı safer ayında (kasım-aralık 1036) ölünceye kadar onun yanında kaldı. Cenazesi Larida bölgesinde defnedildi. el-Mu'ted Ümeyye oğullarının Edülüs'deki son hükümdarıydı.

Ümeyye b. Adurrahman'a gelince, o Kurtuba'da gizlendi. Kurtubalılar çarşı ve pazarlarda, kenar mahallelerde Ümeyye oğullarına mensup hiç kimsenin kalmaması ve hiç bir kimsenin onları yanında barındırmaması için tellal çağırttılar. Bunun üzerine Ümeyye b. Abdurrahman bazı şahıslarla birlikte şehri terk etti. Bir müddet kendisinden hiç bir haber alınamadı, sonra tekrar Kurtuba'ya geri dönmek istedi ve şehre yerleşmek gayesiyle geri geldi. Bunun üzerine Kurtuba'nın ileri gelenleri onu şehre sokmamak için adam gönderdiler. Rivayete göre Ümeyye bu karışıklıklar sırasında öldürülmüş veya kayıplara karışmıştı. Bu hadise 424 yılı cemaziyelâhir ayında (mayıs 1033) olmuştu. Bu olaydan sonra, ilerde anlatacağımız gibi, halkın birliği ve dirliği bozuldu, ülke parçalandı.

Endülüs Topraklarının Parçalanması

Daha sonra çevredeki bazı hükümdar ve reisler Endülüs'ü paylaştılar, Her biri Endülüs'ün birer parçasına hakim oldu; tıpkı bir takım taifelerin hükümdarları (Mülûku't-tavâif) olmuşlardı. Bu durum Müslümanlar için çok zararlıydı. Kâfir düşman (Allah onları perişan etsin) bu yüzden Müslümanlara göz dikti. İleride inşallah zikredeceğimiz gibi, Emîru'l-Müslimîn Ali b. Yûsuf b. Taşfin Endülüs'e hakim oluncaya kadar Müslümanların dağınıklığı devam etti.

Kurtuba'ya gelince, burayı daha önce adı geçen Ebû'l-Hazm Cevher b. Muhammed b. Cevher istilâ etmiştir. Âmiriler Devleti'nin vezirlerinden biri olan Ebû'l-Hazm tecrübeli, dâhî ve akıllı bir idareciydi. Bundan önce hiç bir dahilî mücadeleye karışmamış, bilâkis fitneden uzak durmuştu. Ortamı müsait bulup böyle bir fırsatı ele geçirince Kurtuba'ya hücum edip idareyi ele aldı ve şehrin himayesini üstlendi. Görünürde emirlik rütbesini almamış, bilakis şehri daha önce görülmemiş tarzda idare etmiştir. Ebû'l-Hazm, Kurtuba'yı halkın ittifakla destekleyeceği liyakatli biri gelip de şehri ona teslim edinceye kadar himaye edeceğini ilân etmiştir. Kurtuba Emirliğine ait sarayın kapısına kapıcıları ve diğer hizmet erbabını görevlendirmiş, kendisi evinden ayrılıp oraya gitmemiştir. Devlet mallarından elde edilen kârları bu iş için görevlendirdiği adamlara verdi, kendisi de onları kontrol etti. Çarşı esnafını asker yaptı, bu adamlara teslim ettiği malların gelirlerini hizmetlerine karşılık onlara maaş olarak verdi. Sermayeyi borç kabul etti, sadece kazanç ve gelir onların olacaktı. Sermayeyi nasıl koruduklarını kontrol gayesiyle muhtelif zamanlarda onları denetlerdi. Onlara silâh dağıttı, gerektiğinde süratle emre âmâde olmak maksadıyla hepsi silâhlarını daima yanlarında taşırlardı.

Cevher cenaze namazlarına katılır, hastaları ziyaret eder, salih insanların izinde olmak üzere düğün merasimlerine iştirak ederdi. Bununla be-

raber ülkeyi hükümdarlar gibi idare ederdi. Güvenilir bir insandı. Onun zamanında halk huzur içinde yaşadı. 435 yılı safer ayında (eylül-ekim 1043) ölünceye kadar bu vaziyette kaldı. Ölümünden sonra yerine geçen oğlu Ebû'l-Velîd Muhammed b. Cevher de ölümüne kadar ülkeyi aynı şekilde idare etti, daha sonra Kurtuba'ya "el-Me'mûn" lakabıyla anılan Tuleytula emîri hâkim oldu ve Kurtuba'da ölünceye kadar idareyi elinde bulundurdu.

İşbîliyye'ye gelince, burayı Lahmîlerden Kadı Ebû'l-Kâsım Muhammed b. İsmâil b. Abbâd istilâ etmişti. Ebû'l-Kâsım Muhammed, en-Nu'mân b. el-Munzir'in ahfâdındandı, onun İşbîliyye'yi istilâsının sebebini daha önce Yahyâ b. Ali b. Hammûd'un devletinden bahsederken anlatmıştık. Bu sırada daha önce gizlendiği için kendisinden hiç bir haber alınamayan el-Müeyyed Hişâm b. el-Hâkim Malaka'da ortaya çıktı, sonra buradan el-Meriyye'ye gitti. Şehrin hâkimi Züheyr el-Âmirî korkuya kapılıp onu şehirden çıkardı, o da Ribah Kalesi'ne gitti. Kaledekiler ona itaat arz edince kalenin hakimi İsmâil b. Zünnûn onların üzerini yürüdü ve savaşa girdi. Kaledekiler ona karşı koymaktan âciz kaldılar ve el-Müeyyed Hişâm b. el-Hâkim'i kaleden çıkardılar. Kadı Ebû'l-Kâsım Muhammed b. İsmâil b. Abbâd onu İşbîliyye'ye davet etti ve itaat arz etti. Hişâm böylece onun yardımıyla idareyi ele aldı. Bütün Endülüs reisleri ona tiaat etmişti. Belensiye ve çevresinin emîri, Kurtuba emîri, Dâniye ve el-Cezâir emîri, Tartûşa emîri onun davetine katılmış, halifeliğini kabul etmiş ve adına hutbe okutmuşlardı. 429 yılı muharrem ayında (ekim-kasım 1037) Kurtuba'da Hişâm'a yeniden bey'at edildi.

Daha sonra İbn Abbâd, el-Müeyyed adına hutbe okutmadığı için Züheyr el-Âmirî üzerine bir ordu sevk etti, Züheyr de Sanhâce kabilesine mensup Gırnata hâkimi Habbûs b. Mâksen'den yardım istedi. Habbûs'un ordusuyla İbn Abbâd üzerine yürümesi üzerine İbn Abbâd'ın askerleri geri döndü, böylece iki ordu arasında savaş olmadı. Züheyr Bayâsa'da kaldı, Habbûs ise Malaka'ya döndü ve bu yılın ramazan ayında (haziran - temmuz 1038) öldü.

Yerine oğlu Bâdis geçti. Züheyr ile Bâdis daha önce Züheyr ile Habbûs arasında yapılan ittifaka benzer bir ittifak yapmak üzere toplandılar, fakat aralarında anlaşamdılar ve savaşa girdiler. Züheyr ve pek çok adamı öldürüldü (429 yılı sonları / kasım 1038).

431 (1039-1040) yılında İbn Abbâd'ın ordusuyla İdrîs el-Alevî'nin askerleri karşılaştılar. İbn Abbâd'ın ordusu oğlu İsmâil ile Bâdis b. Habbûs kumanda ediyordu. Bu konuları daha önce Alevîlerden bahsederken anlatmıştık. İki ordu çok şiddetli bir şekilde çarpıştılar. Bu sırada İsmâil öldürüldü; daha sonra da 433 (1041-1042) yılında babası Kadı Ebû'l-Kâsım öldü, yerine oğlu Ebû Amr Abbâd b. Muhammed geçti ve "el-Mu'tazıd Bil-

lâh" lakabını aldı. Geride kalan şeyleri ele geçirdi ve el-Müeyyed'in öldüğünü her tarafa ilân etti.

Bu İbn Ebî'l-Feyyât'ın el-Müeyyed hakkındaki görüşüdür. Diğerleri ise: «Ali b. Hammûd'un Kurtuba'ya girdiği sırada ortadan kaybolduğu tarihten itibaren hiç bir haber alınamadı. Onu Süleyman öldürdü. Bu İbn Abbâd'ın hile ve hokkabazlıklarından sadece biridir ve el-Müeyyed'in gizlenmesinden, sonra da halkın el-Müeyyed'in hayatta olduğunu söyleyen İbn Abbâd'ı tasdik etmesinden çok daha gariptir. el-Müeyyed'in ölümünden yirmi yıl sonra yerleşik halktan bir adam çıkıp kendisinin el-Müeyyed olduğunu iddia etmiş ve halife olarak bey'at edilmiştir. Değişik zamanlarda olmakla beraber bütün Endülüs şehirlerinde onun adına minberlerde hutbe okunmuş, bu yüzden pek çok kan dökülmüş ve askerler onun emrine girmişlerdir.» demişlerdir.

İbn Abbâd, Hişâm el-Müeyyed'in ölüm haberini açıklayınca İşbîliyye ve ona bağlı yerlere tek başına hâkim oldu. 3 Cemaziyülâhir 461 (30 Mart 1069) tarihinde anjinden ölünceye kadar bu vaziyette kaldı. Yerine oğlu Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Abbâd b. el-Kâdî Ebû'l-Kâsım geçti ve 'el-Mu'temid Alâllah" lakabını aldı. Hâkimiyet sahası genişledi, şevket ve azameti arttı ve Endülüs'ün çoğuna hâkim oldu. Aynı şekilde Kurtuba'ya da hâkim oldu. Oğlu ez-Zâfir Billâh'ı Kurtuba'ya vali tayin etti. Onun Kurtuba'ya hâkim olduğunu öğrenen Tuleytula emîri Yahyâ b. Zünnûn oraya haset etti ve Cerîr b. Ukkâşe'yi Kurtuba'yı kendi hakimiyetine geçirmek için faaliyetlerde bulunmak üzere kendine vekil tayin etti. Cerîr de Kurtuba'ya gitti ve orada oturup fırsat kollamağa çalıştı.

Şiddetli bir rüzgârın estiği, gök gürültüleri ve şimşek parıltıları arasında bardaktan boşanırcasına yağmurun yağdığı bir gecede Cerîr ve arkadaşları ayaklanıp hükümet konağına yürüdüler. Burada kendilerine karşı koyacak hiç kimse yoktu. Kapıcı içeri girip durumu ez-Zâfir'e bildirince ez-Zâfir köle ve muhafızlarıyla dışarı çıktı. Yaşı küçüktü, Cerîr ve adamlarının üzerine saldırdı ve onları kapıdan uzaklaştırdı; ancak bir seferinde ayağı sürçüp düşünce Cerîr'in arkadaşları hemen üzerine hümuc edip onu öldürdüler. ez-Zâfir'in ölüm haberi orduya ve şehir halkına intikal etmeden hükümet sarayı ele geçirildi. Adamları ve taraftarları da Cerîr'e katıldılar. ez-Zâfir çırılçıplak vaziyette yere atıldı. Oradan geçen bazı Kurtubalılar ez-Zâfir'i bu vaziyette görünce birisi gömleğini çıkarıp onun üzerine attı.

el-Mu'temid Kurtuba'yı ele geçirmek için çalıştı durdu ve sonunda şehre hâkim olup oğlu el-Me'mûn'u orada bıraktı. el-Me'mûn, Emîru'l-Müs-

limîn Yûsuf b. Taşfin'in orduları Kurtuba'yı alıncaya kadar burada kaldı ve 484 (1091-1092) yılında cereyan eden ve inşaallah ileride anlatacağımız savaşlar sırasında Kurtuba'da öldürüldü. Aynı yıl İşbîliyye de babası el-Mu'temid'den alındı. el-Mu'temid Ağmat'da ölünceye kadar hapishanede kaldı. Allah rahmet eylesin. el-Mu'temid ve oğullarının hepsi er-Reşîd, el-Me'mûn, er-Râzî, el-Mu'temid babası ve dedesi âlim, fazıl ve şair insanlardı.

Batalyevs'e gelince, buraya Âmirîler'den Sâbûr el-Fetâ hakim oldu ve el-Mansûr lakabını aldı. Daha sonra burası "İbnü'l-Eftas" adıyla tanınan Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Seleme'nin eline geçti. İbnü'l-Eftas, Miknâsa Berberîlerindendi, fakat babası Endülüs'de doğmuştu. Onlar da orada büyümüş, Endülüslülerin ahlakıyla ahlâklanmış ve Tücib kabilesine intisab etmişlerdi. Hükümdarlık meşelesi onları zor durumlara düşürdü. Onun ölümü üzerine Batalyevs, oğlu Ebû Muhammed Ömer b. Muhammed'in eline geçti. Ebû Muhammed Mağrib'in en uzak noktalarına kadar hâkim oldu. Emîru'l-Müslimîn'in Endülüs'ü ele geçirdiği sırada iki oğluyla beraber öldürüldü.

Tuleytula'ya gelince, buranın idaresini İbn Yaîş üstlendi, fakat yönetimi uzun sürmedi. Onun riyaseti İsmâil b. Abdurrahman b. Âmir b. Mutarrif b. Zünnûn'a geçti. Lakabı "ez-Zâfir Bihavlillâh" idi. Aslen Berberî idi. Endülüs'te doğmuş ve Endülüslülerin terbiyesiyle ahlâklanmıştı. İsmâil 390 (999-100) yılında doğmuş ve 435 (1043-1044) yılında ölmüştür. Edebiyat âlimiydi. Güzel şiirleri vardı. Edebiyata ve çeşitli rivayetlere dair bir eseri vardır.

Yerine oğlu Yahyâ geçti. Yahyâ ahlâksız ve hayasızca işlerle meşgul oldu. Oyun ve eğlenceyle gününü gün etmek ve kâm almak gayesiyle Franklarla bir çok anlaşma yaptı, onlara yaltaklandı. Bu arada elini reayânın malına uzattı. Franklar ona ait kaleleri birer birer ele geçirmeğe devam ediyordu, hattâ 477 (1084-1085) yılında Tuleytula'yı bile aldılar. Yahyâ, Belensiye'ye geçti ve Kadı İbn Cahhâf el-Ahnef tarafından öldürülünceye kadar orada kaldı.

Saragossa ve es-Suğru'l-A'lâ ise Münzir b. Yahyâ et-Tucîbî'nin idaresindeydi. Munzir'in vefatı üzerine yerine oğlu Yahyâ geçti. Daha sonra buralara Süleyman b. Ahmed b. Muhammed b. Hûd el-Cüzâmî hakim oldu ve "el-Mustaîn Billâh" lakabını aldı. Süleyman, Münzir'in Larida'daki kumandanlarından biriydi. 434 (1042-1043) yılında Tuleytula'da Franklarla beşhur bir savaşı vardır.

Ölümü üzerine yerine oğlu el-Muktedir Billâh geçti. Daha sonra sırasıyla oğlu Yûsuf b. Ahmed el-Mu'temin, onun oğlu Ahmed el-Mustaîn (de-

desinin lakabı), sonra onun oğlu Abdülmelik İmadüddevle, sonra onun oğlu el-Mustansır Billâh geçti. Onun hükümdarlığı sırasında, 500 yılı başlarında (1106) devletleri yıkıldı ve bütün şehirleri İbn Taşfin'in eline geçti.

Onların ahfâdından birini 590 (1193-1194) yılında Dımaşk'ta gördüm, cidden çok fakirdi. Zamanın değiştiremediği, ebedî olan Allah Taâlâ'nın şanı ne yücedir.

Tartûşa'ya gelince, buraya Âmirîler'den Lebîb el-Fetâ hakimdi.

Belensiye ise, Muâfirîler'den el-Mansûr Ebû'l-Hasan Abdülaziz b. Abdurrahman b. Muhammed b. el-Mansûr b. Ebî Âmir'in elindeydi. Daha sonra el-Meriyye ve ona bağlı yerler de el-Mansûr'un sonra da oğlu Muhammed'in eline geçti. Eniştesi el-Me'mûn b. İsmâil b. Zünnûn'un ihanetine maruz kalıncaya kadar buradaki hâkimiyeti devam etti. el-Me'mûn 457 yılı zilhicce ayında (kasım 1065) Belensiye riyasetini onun elinden aldı. Bunun üzerine el-Meriyye'ye gitti ve azledilinceye kadar orada kaldı. İnşallah bunları ileride anlatacağız.

es-Sehle'ye gelince, burayı da Abbûd b. Rezîn ele geçirdi. Berberî asıllıydı ve Endülüs'te doğmuştu. O ölünce yerine oğlu Abdü'l-Melik geçti. Edip ve şairdi. Onun yerine de oğlu İzzüddevle geçti. Ondan sonra şehre el-Mülessimîler hâkim oldu.

Dâniye ve el-Cezâir ise Âmirîler'den el-Muvaffak Hasan Mücahid'in elindeydi. Fakîh Ebû Muhammed Abdullah el-Muîtî yanındaki pek çok kişiyle Kurtuba'dan el-Muvaffak'ın üzerine yürüdü. Mücahid onu âdetâ emir veren bir halife yerine koydu ve 405 yılı cemaziyülâhir ayında (kasım 1014) ona bey'at etti. el-Muîtî, Mücâhid ve ona katılanlarla beraber yaklaşık beş ay Dâniye'de kaldı, sonra Mücâhid ile beraber deniz yoluyla adalara gitti. Bunlar Mayorka, Minorka ve Yâbise adalarıydı.

Daha sonra el-Muîtî, Mücâhid'i yüz yirmi irili ufaklı gemiyle ve bin süvariyle Sardâniye (Sardunya)'ye gönderdi. 446 yılı rebiyülevvel ayında (haziran-temmuz1054) orayı fethetti, pek çok Hristiyanı öldürdü, bir o kadarını da esir aldı. Bu yılın sonunda Franklar ve Rumlar kara yoluyla Mücâhid'in üzerine yürüdüler ve onu Sardunya'dan çıkardılar. Endülüs'e geri döndüğünde el-Muîtî ölmüştü. Mücâhid ölünceye kadar bu dahilî mücadelelerin içinde yer aldı. Yerine oğlu Ali b. Mücâhid geçti. Her ikisi de ilim ehlindendi ve ilim adamlarına karşı muhabbet besler, onlara ihsanda bulunurlardı. Yakın uzak bir çok şehirden ilim adamı getirmişlerdi. Ali'nin vefatı üzerine yerine oğlu Ebû Âmir geçti, fakat baba ve dedesine hiç benzemedi. Daha sonra Dâniye ve Mücâhid oğullarının elinde bulunan diğer şehirler 478 yılının ramazan ayında (aralık 1085-ocak1086) el-Muktedir Billâh Ahmed b. Süleyman b. Hûd'un eline geçti.

Mürsiye'ye gelince, buraya da Benû Tâhir hâkim oldu. Yönetim aynı aileden "Reis" denilen Ebû Abdurrahman'ın eline geçti. Ebû Abdurrahman'ın hâkimiyeti el-Mu'temid b. Abbâd'ın veziri Ebû Bekr b. Ammâr el-Mihrî vasıtasıyla Mürsiye'yi alışına kadar devam etti; fakat vezir Mürsiyye'yi alınca el-Mu'temid'e karşı isyan etti, bunun üzerine el-Mu'temid vezirin üzerine Ebû Muhammed Abdurrahman b. Reşîk el-Kuşeyrî kumandasında bir ordu sevk etti. Bu ordu onu kuşattı ve sıkıştırdı, sonunda vezir kaçmak zorunda kaldı. el-Kuşeyrî de şehre girer girmez el-Mülessimîler (Murabıtlar)'e itaat edinceye kadar el-Mu'temid'e karşı isyan etti. Ebû Abdurrahman b. Tâhir 507 (113-1114) yılında ölünceye kadar Belensiye'de kaldı ve Mürsiye'de defnedildi. Öldüğünde doksan dokuz yaşını geçmişti.

el-Meriyye'ye ise Hayrân el-Âmirî hâkim olmuştu. Daha önce anlattığımız gibi vefat edince yerine Zübeyr el-Âmirî geçmişti. Hakimiyet sahası Şâtıba'ya ve Tuleytula sınırlarına kadar yayılmıştı. Öldürülünceye kadar da ülkesini genişletmeğe devam etti. Bunları daha önce anlatmıştık. Ülkesi el-Mansûr Ebû'l-Hasan Abdulaziz b. Abdurrahman b. el-Mansûr b. Ebû Âmir'in eline geçti. Onu oğlu Muhammed takip etti. Abdulaziz Belensiye'de ölünce oğlu Muhammed, el-Meriyye'de ikamet etti. Buradan Belensiye'yi de idare ediyordu. el-Me'mûn Yahyâ b. Zünnûn bir fırsatını bulup Belensiye'yi ondan aldı. Muhammed enîştesi, iki vezirlik sahibi Ebû'l-Ahvâz el-Mu'tasım Ma'n b. Samâdih et-Tucîbî, el-Merriyye'yi ele geçirinceye kadar orada kaldı. Loraka, Beyyâsa, Ceyyân ve diğer bazı şehirler de ölüm tarihi olan 443 (1051-1052) yılına kadar onun hakimiyeti altına girmişti. Daha sonra yerine on dört yaşındaki oğlu Ebû Yahyâ Muhammed b. Ma'n geçti. Amcası Ebû Utbe b. Muhammed 446 (1054-1055) yılında ölümüne kadar ona vekâlet etti. Ebû Yahyâ yaşının küçüklüğü sebebiyle hiç bir şey yapamadı, yetersiz kaldı. Uzak bölgelerdeki şehirler istilâ edildi. el-Meriyye ve ona yakın yerler dışında elinde hiç bir şehir kalmamıştır.

Yaşı ilerleyince kendini ilme ve güzel ahlâka verdi. Şöhreti her tarafa yayıldı, şevket ve azameti arttı, büyük hükümdarlar arasına katıldı. el-Mülessimîler (Murabıtlar)in ordusu ile karşı karşıya gelinceye kadar bu yolda çalıştı. Bu sırada hastalandı. Çarpışmalar hemen sarayının altında cereyan ediyordu. Bir gün büyük bir gürültü duydu ve: «Her şey bize gam keder oldu; hattâ ölüm bile.» dedi. Yakalandığı bu hastalık sebebiyle 22 Rebiyülevvel 484 (14 Mayıs 1091) tarihinde öldü. Ailesi ve çocukları gemiyle Benû Hammûd'ın İfrikıyye'deki başkenti Bicaye'ye gitti. el-Mülessimîler, el-Meriyye ve ona bağlı yerleri ele geçirdiler.

Malaka'ya gelince, buraya da Ali b. Hammûdoğulları hakimdi. 447 (1055-1056) yılında Gırnata hükümdarı İdrîs b. Habbûs Alevîlerin ülkesini ele geçirinceye kadar Malaka'da Ali b. Hammûdoğuları adına hutbe

okunmağa devam etti. Bu tarihte Endülüs'teki Alevî (Hammûdî) hakimiyeti sona erdi.

Gırnata'ya ise Sanhâce kabilesinden Habbûs b. Maksen hâkimdi. Daha sonra 429 (1037-1038) tarihinde ölünce yerine oğlu Bâdis geçti, onu yeğeni Abdulah b. Bulukkîn takip etti. 484 yılı receb ayında (ağustos-eylül) 1091) el-Mülessimîler (Murabıtlar) burayı istilâ edinceye kadar orada kaldı. Bütün devletler yıkıldı ve Endülüs'ün tamamına el-Mülessimîler hakim oldular. Emîru'l-Müslimîn Yûsuf b. Taşfin hepsine hâkim oldu. Ülke sınırları Mağrib-i aksâ'dan Müslümanların Endülüs'te sahip oldukları en son şehre kadar genişledi.

Tekrar 407 (1016-1017) yılı olaylarına dönüyoruz.

Sultânü'ddevle ve Kardeşi Ebu'l-Fevâris Arasındaki Savaş

Daha önce anlattığımız gibi, Melik Sultânüddevle babası Bahâüddevle'den sonra hükümdar olunca kardeşi Ebû'l-Fevâris b. Bahâüddevle'yi Kirmân'a vali tayin etmişti. Ebû'l-Fevâris Kirmân'a vali olunca Deylemliler onun etrafında toplandılar. Onu, kardeşine karşı savaşa ve ülkeyi onun elinden almağa tahrik ettiler, o da hazırlanıp Şîrâz'a yöneldi. Sultânüddevle Ebû'l-Fevâris Şîrâz'a girinceye kadar durumdan haberdar olmadı. Durumu öğrenince askerlerini toplayıp Ebû'l-Fevâris'in üzerine yürüdü ve onunla savaşa tutuştu. Ebû'l-Fevâris mağlûp olup Kirmân'a geri döndü, Sultânüddevle de peşinden gitti; bunun üzerine Ebû'l-Fevâris Kirmân'dan Horasân'a kaçtı ve o sırada Bust'ta bulunan Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin'in yanına gitti. Sultan Mahmûd onu iyi karşıladı ve saygı gösterdi, ayrıca bazı şeyler gönderdi ve onu Dârâ b. Kabûs b. Veşmgîr'in üstünde bir makama oturttu. Bunun üzerine Dârâ: «Biz ondan daha üstün bir mevkideyiz, çünkü onun babası ve amcaları vaktiyle benim ecdadıma hizmet etmişlerdir.» dedi, Sultan Mahmûd ise: «Fakat onlar hükümdarlığı kılıç zoruyla aldılar.» diyerek kendini haklı çıkarmak istedi, çünkü o da Horasân'ı Sâmâniler'den almıştı. Sultan Mahmûd Ebû'l-Fevâris'e yardım vaadinde bulundu.

Ebû'l-Fevâris daha sonra atının alnında takılı olan iki mücevheri on bin dinara sattı. Mahmûd bu iki mücevheri satın alıp Ebû'l-Fevâris'e gönderdi ve ona: «Bu mücevherleri atın alnına takmanız büyük bir hatâdır, zira bunlar altmış bin dinar değerindedir.» dedi. Sonra Mahmûd, Ebû'l-Fevâris'le beraber en seçkin kumandanlarından Ebû Sa'd et-Tâî idaresinde bir ordu gönderdi. Ebû'l-Fevâris bu ordunun desteğinde Kirmân'a gidip şehre hâkim oldu.

Buradan diğer Fars şehirlerine karşı harekete geçti. Sultânüddevle bu bölgeden ayrılıp Bağdâd'a gitmişti. Ebû'l-Fevâris böylece Şîrâz'a girdi.

Sultânüddevle bunu duyunca hemen Fars'a döndü, burada aralarında şiddetli bir çatışma vuku buldu ve Ebû'l-Fevâris mağlûp oldu. Adamlarından bir çok kişi öldürüldü ve çok perişan bir vaziyette geri döndü. Sultânüddevle bu suretle Fars bölgesine yeniden hâkim oldu. Ebû'l-Fevâris 408 (1017-1018) yılında Kirmân'a kaçtı. Sultânüddevle onun peşinden asker sevk etti ve bunlar Kirmân'ı Ebû'l-Fevâris'den aldılar. Ebû'l-Fevâris bundan sonra Hemedân hakimi Şemsüddevle b. Fahrüddevle b. Büveyh'in yanına gitti, Ebû Sa'd et-Tâî'ye çok kötü davranışlarda bulunduğu için tekrar Yemînüddevle'nin yanına dönemedi.

Ebû'l-Fevâris daha sonra Şemsüddevle'nin yanından ayrılıp Batîha emîri Mühezzibüddevle'nin yanına gitti. Mühezzibüddevle onu iyi karşıladı, evinde misafir etti, kardeşi Celâlüddevle de Basra'dan ona mal ve elbise göndererek kendi yanına gelebileceğini söyledi, fakat o kabul etmedi. Sultânüddevle ile aralarında elçiler gelip gitti, sonunda Kirmân'ı Ebû'l-Fevâris'e geri verdi, hil'atler gönderdi ve onu Kirmân'a tayin etti, ayrıca kendisine para da gönderildi. Bunun üzerine Ebû'l-Fevâris Kirmân'a döndü.

İfrîkıyye'de Şîîlerin Öldürülmesi

Bu yılın (407) muharrem ayında (haziran-temmuz 1016) İfrîkiyye'nin bütün şehirlerindeki Şîîler öldürüldü.

Sebebine gelince şudur:

el-Muizz b. Bâdis Kayravân'da ata binip gezerken halk onu selâmlıyor ve dua ediyordu. Bir ara bir topluluğa rastladı ve onların kim olduğunu sordu. Oradakiler: "Bunlar Râfızîler olup Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'e küfrederler." diye cevap verdiler. Bunun üzerine el-Muizz: «Allah Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'den razı olsun» dedi. Bu söze çok öfkelenen Şîîler doğruca Kayravân'daki el-Miklâ kapısına gittiler. Burası Şîîlerin toplandığı bir yerdi. el-Muizz'in adamları buradaki Şîîleri öldürdüler. Bu tamamen askerlerin ve el-Muizz'in adamlarının yağma arzularından kaynaklanan bir hareketti. Halkın eli bu şekilde Şîîlere uzanmıştı, Kayravân valisi de onları tahrik ve teşvik etti.

Valinin bu şekilde davranışının sebebine gelince:

Vali Kayravân'ın işlerini yoluna koymuştu; fakat bir ara el-Muizz b. Bâdis'in kendisini azletmek istediğini duydu, bu yüzden şehirde fesat çıkarmak istedi ve bu sebeple bir çok Şiî öldürüldü, ateşte yakıldı ve evleri yağmalandı. Şîîler İfrîkiyye'nin her yerinde katliama maruz kaldılar. Onlardan bir grup Kayravân yakınlarındaki Kasru'l-Mansûr'da toplanıp ora-

ya sığındılar, fakat halk onları burada kuşatıp sıkıştırdı. Şiîler büyük bir açlık tehlikesine maruz kaldılar, bu yüzden sığındıkları yerden çıkmağa başladılar. Halk çıkanı öldürüyordu. Son şahsa varıncaya kadar hepsini kılıçtan geçirdiler. Bu arada bir kısım Şiîler de el-Mehdiyye'deki camiye sığınmışlardı, bunların da hepsi öldürüldü.

Şiîlere Mağrib'de, Ebû Abdullah eş-Şî'ye nisbetle "el-Meşârıka" denirdi, çünkü Ebû Abdullah şarktan gelmişti. Şairlerin çoğu bu hadiseye temas etmişlerdir. Kimisi sevinç içinde, kimisi de üzüntülü ve göz yaşları dökerek bu olayı şiirlerinde terennüm etmişlerdi.

Çeşitli Olaylar

Bu yılın (407) rebiyülevvel ayında (temmuz-ağustos 1016) Hz. Hüseyn'in türbesinin kubbe ve revakları yandı. Türbede yaktıkları iki büyük şamdan geceleyin düşmüş ve yangına sebep olmuştu. Ateş her tarafa sıçradı, Nehr-i Tâbık, Dâru'l-Kutn ve Bâbu'l-Basra'nın çoğu, bu arada Sâmarrâ (Surre men-raâ) camii yandı.

Aynı yıl Mescid-i Harâm'ın Rükn-ü Yemânî kısmı dağıldı, Rasûlulah'ın hücresinin önündeki duvar yıkıldı. Mescid-i Aksâdaki büyük kubbe ise yere düştü.

Yine bu yılda Vâsıt'ta Sünnîlerle Şiîler arasında büyük bir iç savaş çıktı. Sünnîler galip geldi, Alevî ve Şiîlerin önde gelen simâları Alî b. Mezyed'in yanına kaçıp ondan yardım istediler.

Yine bu yılın recep ayında (aralık 1016)) "İbnü'l-Mahâmilî" diye bilinen Kadı Muhammed b. Ahmed b. el-Kâsım b. İsmâil Ebû'l-Hüseyn ed-Dabbî öldü. Sâfiî fakihlerinin seçkin simâlarından ve büyük muhaddislerdendi. 332 (943-944) yılında doğmuştu.

Nîsâbûr kadısı ve şâfiî fakîhi Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. el-Heysem Ebû Ömer el-Bistâmî de bu sene öldü.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ SEKİZİNCİ (M. 1017-1018) YILI OLAYLARI

Türklerin Çin'den Çıkışları ve Toğan Han'ın Ölümü

Bu sene çeşitli Türk boylarına mensup üç yüz bini aşkın çadır halkı Çin'den çıkmışlardır. Mâverâünnher'e hâkim olan Hitaylar da bu Türk boylarından biridir. Onların Mâverâünnehr'i istilâ etmelerine ileride inşaallah tekrar temas edilecektir.

Bu Türk boylarının Çin'den ayrılmalarının sebebine gelince:

Toğan Han Türkistân'a hakim olunca şiddetli bir hastalığa yakalanmış ve hastalığı uzun süre devam etmişti. Bu yüzden onlar Toğan Han'ın ülkesine göz diktiler, Türkistân'a doğru yola çıkıp ülkenin bir kısmını istilâ ettiler, esir ve ganimet aldılar. Balasagun'a sekiz günlük bir mesafe kadar yaklaşmışlardı. Bu haber Toğan Han'a ulaştığında o hasta yatıyordu. Allah Taâlâ'dan kâfirlerden intikam alması için kendine şifa ihsan etmesini ve ülkesini onlardan korumasını niyaz etti. İyileştikten sonra dilediğini yapacaktı. Allah da onun duasını kabul edip sağlığına kavuşturdu. Hemen asker topladı, diğer İslâm ülkelerine haber gönderip onlara karşı halktan yardım istedi. Bunun üzerine yüz yirmi gönülü Tolğan Han'ın emrine girdi. Toğan Han'ın iyileştiğini, asker topladığını ve etrafında büyük bir kalabalığın toplandığını öğrenen Türkler ülkelerine geri döndüler. Toğan Han yaklaşık üç ay onları takip ettikten sonra arkalarından yetişti. Türkler mesafenin çok uzak olduğunu düşünerek güven içindeydiler. Toğan Han üzerlerine hücum edip iki yüz bin kişiden fazla insanı öldürdü, yaklaşık 100 bin kişiyi de esir aldı. Hayvanlarını, çadırlarını ve bunların dışında altın ve gümüş kaplar ile hiç kimsenin bir benzerine sahip olamadığı Çin işi eşyaları ganimet aldı, sonra Balasagun'a geri döndü. Balasagun'a varınca hastalığı yeniden nüksetti ve öldü.

Âdil, hayır sever ve dindar bir hükümdardı. İlmi ve ilim adamlarını severdi. Din adamlarıyla ilgilenir, onları ziyaret eder ve yakınlık gösterirdi. Onun hikâyesi Sa'd b. Muaz'ın hikâyesine ne kadar da benziyor. Bu konu daha önceki ciltlerde Hendek gazvesiyle ilgili bölümde anlatılmıştı. Baş-

ka bir rivayete göre bu hadise Toğan Han'ın kardeşi Kara Han Ahmed b. Ali ile Çin'den gelen Türkler arasında olmuştu. Ancak o hadise 403 (1012-1013) yılında cereyan etmişti.

Toğan Han'ın Kardeşi Arslan Han'ın Hükümdar Olması

Toğan Han ölünce yerine kardeşi Ebû'l-Muzaffer Arslan Han hükümdar oldu. Lakabı "Şerefüddevle" idi. Buhâra'ya hâkim olan Kadır Han Yûsuf b. Buğra Han Hârûn b. Süleyman, Arslan Han'a karşı çıktı. Kadır Han'dan daha önce bahsedilmişti. Kadır Han, Toğan Han'ın Semerkand'daki nâibiydi. Yemînüddevle'ye mektup yazarak Arslan Han'a karşı yardım istedi, o da Ceyhun nehri üzerinde gemilerden bir köprü kurdu, zincirlerle bağladı ve nehri geçti. Buralarda böyle bir şey daha önce bilinmiyordu. Sultan Mahmûd, Arslan Han'a karşı Kadır Han'a yardım etti.

Yemînüddevle daha sonra Arslan Han'dan korktu ve ülkesine döndü. Kadır Han ile Arslan Han, daha sonra Yemînüddevle'nin ülkesine saldırmak ve topraklarını kendi aralarında paylaşmak üzere anlaştılar ve Belh üzerine yürüdüler:

Bu haber Yemînüddevle'ye ulaşınca onların üzerine yürüdü. İki taraf savaşa girdi ve büyük bir sabırla savaşa devam ettiler. Sonunda Türkler mağlûp oldu ve Ceyhun'u geçtiler. Nehirde boğulanlar kurtulanlardan daha fazlaydı.

Bu olaydan hemen sonra gelen Harezm mütevellisinin elçisi bu zafer sebebiyle Sultan Mahmûd'u tebrik etti. Sultan elçiye: «Zaferi nasıl öğrendiniz?» diye sonunca elçi: «Su üzerinde gelen külâhların çokluğundan» cevabını verdi.» Yemînüddevle daha sonra nehri geçti. Bunun üzerine o bölge halkı Yemînüddevle'nin askerlerinin yaptığı işlerden dolayı Kadır Han'a şikâyetçi oldular. Kadır Han onlara: «Düşmanımızla yakında kozlarımızı paylaşacağız. Eğer biz galip gelirsek sizi onların şerrinden koruruz. Eğer düşmanımız zafer kazanırsa o zaman da bizden rahata kavuşursunuz.» dedi. Daha sonra Yemînüddevle ile Kadır Han bir araya geldiler, yemek yediler. Kadır Han âdil ve iyi bir hükümdardi .Cihada düşkündü. Türkistan ile Çin arasındaki Hoten'i de o fethetmişti. Hoten pek çok âlim ve fazıl insanları barındıran bir şehirdi. Kadır Han 423 (1031-1032) yılına kadar bu şekilde kaldı ve aynı yıl öldü. Namazı devamlı cemaatla kılardı.

Kadır Han geride üç evlât bırakmıştı, Ebû Şücâ' Arslan Han da bunlardan biriydi. Kaşgar, Balasagun ve Hoten ona aitti ve minberlerinde onun adına hutbe okunuyordu. Lakabı "Şerefüddevle" idi. Hiç içki içmezdi. Dindar bir insandı, din ve ilim adamlarına saygı gösterirdi. İlim ve din

adamları ülkenin her tarafından onun yanına gelirler, o da âlimleri ziyaret eder ve onlara ihsanda bulunurdu.

İkinci oğlu ise Buğra Han idi, Taraz ve İsfîcâb onun hakimiyetinde bulunuyordu. Kardeşi Arslan Han gelip ülkesini elinden aldı, bunun üzerine iki kardeş savaşa girdiler. Arslan Han mağlûp olup esir düştü ve hapishaneye atıldı. Buğra Han böylece onun ülkesine hâkim oldu.

Daha sonra Buğra Han, Hüseyn Çağrı Tekin adındaki büyük oğlunu veliaht ilan etti. Buğra Han'ın başka karısından da bir küçük oğlu vardı. Bu kadın bu işe çok öfkelendi, bu yüzden kocasını öldürmeğe karar verdi ve Buğra Han'ı zehirledi. Buğra Han ile beraber aile efradından da bir kaç kişi ölmüştü. Ayrıca Buğra Han'ın kardeşi Arslan Han'ı da boğdurarak öldürttü. Bu hadise 439 (1047-1048) yılında oldu. Kadın ayrıca Buğra Han'ın seçkin adamlarından bazıların da öldürmüştü. Bu olaylardan sonra oğlu İbrâhim'i hükümdâr ilân etti ve onu bir orduyla beraber "Bersuhân" adıyla bilinen şehre gönderdi. Şehrin hâkimi Yınaltekin onu yendi ve öldürdü, asker de bozgun halinde İbrâhim'in annesine döndü. Bundan sonra Buğra Han'ın çocukları birbirine düştüler, bunu üzerine de Semerkand hükümdarı Tafgaç Han üzerlerine yürüdü.

Tafğaç Han ve Oğlunun Hükümdarlığı

Tafğaç Han Ebû'l-Muzaffer İbrâhim b. Nasr İlig'in lakabı «İmâdüddevle» idi. Semerkand ve Fergana'yı yönetiyordu. Babası zâhid ve ibadete düşkün bir insandı. Semerkand'ı ele geçiren de odur. Ölümü üzerine oğlu Tafğaç ona varis ve hükümdar oldu. Tafğaç da dindar bir hükümdardı. Fakihlerden fetva almadan halktan hiç bir vergi almazdı. Zâhid bir vaiz olan Ebû Şücâ' el-Alevî bir gün Tafğaç Han'ı ziyaret eder ve ona nasihatte bulunarak: «Sen hükümdarlığa lâyık değilsin.» der. Bunun üzerine o da kapısını kapatır ve hükümdarlıktan ayrılmağa karar verir, fakat şehir halkı toplanıp: «Bu tutum yanlıştır, bizim işlerimizi yürütmek onun görevidir.» derler. Ancak bunun üzerine Tafğaç Han kapıyı açar. Tafğaç Han 460 (1067-1068) yılında ölmüştür.

Sultan Alp Arslan, amcası Tuğrul Bey zamanında onun ülkesine yürümüş ve şehirlerini yağmalamıştı. Fakat Tafğaç Han bu kötülüğe misliyle karşılık vermiş, halife Kâim Biemrillâh'a 453 (1061) yılında bir elçi göndererek tahtına dönmesi münasebetiyle onu tebrik etmiş ve Alp Arslan'ın, ülkesine saldırmasına mani olmasını istemişti. Halife de bu teklifi kabul etmiş ve ona bazı hil'atler ve lakablar vermişti. Sonra 460 (1067-1068) yılında felç oldu.

Hayatta iken hükümdarlığı oğlu Şemsü'l-Mülk'e bırakmıştı, fakat kardeşi Toğan Han b. Tafğaç onun üzerine yürüyerek Semerkand'ı muhasara altına aldı. Şehir halkı Şemsü'l-Mülk'ün etrafında toplanarak ona: «Kardeşin malımızı mülkümüzü tahrip etti, işe yaramaz hale getirdi. Eğer başka biri olsaydı and olsun ki, biz sana yardım ederdik; fakat o senin kardeşin, biz ikinizin arasına girmeyelim.» dediler. Şemsü'l-Mülk de onlara bu işi bitireceğine söz verdi. Gece yarısı beş yüz muharip adamıyla şehirden çıkıp kardeşine saldırdı. Kardeşi hazırlıksız ve tedbirsiz vaziyetteydi, böylece ona karşı zafer kazandı. Bu hadise babalarının sağlığında olmuştu.

Şemsü'l-Mülk daha sonra Buğra Han Hârûn b. Yûsuf Kadır Han ve Tuğrul Kara Han'ın saldırılarına maruz kaldı. Tafğaç Han her ikisinin ülkelerini de istilâ etmişti. Bunlar Semerkand'a doğru yaklaştılar, fakat Şemsü'l-Mülk'e karşı zafer kazanamadılar ve barış yaptıktan sonra geri döndüler. Ceyhun'a sınır olan şehirler Şemsü'l-Mülk'e ait olacak, el-Hâhir'e bağlı yerler ise onların elinde kalacaktı. Hocend, aralarında sınır olacaktı.

Sultan Alp Arslan, Kadır Han'ın kızıyla evlenmişti. Bu kız daha önce Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin'in yanındaydı. Şemsü'l-Mülk de Sultan Alp Arslan'ın kızıyla evlenmişti. Ayrıca amcası İsâ Han'ın kızı Celâliye Hatun'u da Sultan Melikşah ile evlendirmişti. Celâliye Hatun Sultan Melikşah'tan sonra tahta geçen Melik Mahmûd'un annesidir. Bunları inşallah ileride anlatacağız.

Daha sonra Sultan Alp Arslan ile Şemsü'l-Mülk anlaşmazlığa düştüler. Bu meseleyi 465 (1072) yılı vukuatı arasında Sultan Alp Arslan'ın ölümünden bahsederken anlatacağız. Sonra Şemsü'l-Mülk öldü ve yerine kardeşi Hızır Han geçti. Sonra o da öldü ve yerine oğlu Ahmed Han geçti. Sultan Melikşah, Ahmed Han'ı tevkif etmiş, fakat daha sonra serbest bırakmış ve 485 (1092) yılında ülkesine iade etmişti. Bu hadiseyi de inşallah orada anlatırız.

Daha sonra ordusu Ahmed Han'a karşı ayaklanıp onu öldürmüştü. Onun ölümü üzerine yerine Mahmûd Han geçti. Bunun dedesi de o hanedanın hükümdarlarından biriydi. Sağırdı. Taraz (Talas) hükümdarı Toğan Han b. Kara onun üzerine yürümüş ve öldürüp ülkesini istilâ etmişti. Semerkand'da da Ebû'l-Meâlî Muhammed b. Zeyd el-Alevî el-Bağdâdî'yi nâib tayin etmişti. Ebû'l-Meâlî üç yıl bu görevde kaldı ve daha sonra isyan etti. Bunun üzerine Toğan Han onu muhasara etti, yakalayıp öldürdü. Onunla birlikte bir çok kişiyi daha öldürdü.

Toğan Han daha sonra Tirmiz'e doğru yola çıktı. Horasân'a yürümek istiyordu. Sultan Sencer onu karşılayıp mağlûp etti, böylece bütün Mâve-

râûnnehir şehirleri onun eline geçti. Sencer, Muhammed Han b. Gümüştekin b. İbrâhim b. Tafğaç Han'ı buraya nâib tayin etti, fakat Ömer Han burayı ondan aldı ve Semerkand'a hâkim oldu, sonra Sultan Sencer'in ordusundan korkup kaçtı ve Harezm'e gitti. Daha sonra Sultan Sencer onu mağlûp ve katletti, Semerkand'a Muhammed Han'ı, Buhâra'ya Muhammed Tekin b. Toğantekin'i vali tayin etti.

Kaşgar ve Türkistân

Kaşgar Türkistân'ın bir şehridir. Daha önce de anlattığımız gibi, burası Arslan Han b. Yûsuf Kadır Han'a aitti, daha sonra Taraz (Talas) ve Şaş hükümdarı Buğra Han Mahmûd'un eline geçti ve on beş ay onun hakimiyetinde kaldı. Onun ölümü üzerine de Tuğrul Han b. Yûsuf Kadır Han Kaşgar'a hakim oldu, Balasagun'u da ele geçirdi. On altı yıl hükümdarlık ettikten sonra öldü.

Yerine geçen oğlu Tuğrultekin tahtta iki ay kaldı, sonra Yûsuf Tuğrul Han b. Tafğaç Buğra Han'ın kardeşi Buğra Han Hârûn geldi, Kaşgar'ı geçti ve Hârûn'u tevkif etti. Askerleri ona itaat arz etti ve Kaşgar, Hoten ve Balasagun'a kadar bunlara mücavir olan yerleri ele geçirdi. Yirmi dokuz yıl bu bölgeye hâkim olduktan sonra 496 (1102-1103) yılında öldü, Yerine oğlu Ahmed b. Arslan Han geçti, Halife el-Mustazhir Billâh'a elçi gönderip kendisine hil'at ve lakab vermesini arz etti. Halife de istediklerini gönderdi ve ona «Nûruddevle» lakabını verdi.

Mühezzibüddevle'nin Ölümü ve Batîha'nın Ondan Sonraki Durumu

Bu yılın (407) cemaziyülevvel ayında (ekim-kasım 1016) Mühezzibüddevle Ebû-Hasan Ali b. Nasr vefat etti. 335 (946-947) yılında doğmuştu. el-Kâdir Billâh'ı misafir eden şahıs budur.

Ölüm sebebi şudur :

Kan aldırmıştı, bunun üzerine kolu şişti ve hastalandı ve hastalığı giderek şiddetlendi. Vefatından üç gün önce askerlere oğlu Ebû'l-Hüseyn Ahmed'i kendi yerine geçirmelerini tavsiye etti. Bu haber Abdullah b. Yennâ'ya ulaşınca Deylemlileri ve Türkleri yanına çağırdı, onlara bazı vaatlerde bulundu, kendisini desteklemeğe teşvik etti ve bu konuda onlara yemin ettirdi. Hep birlikte Ebû'l-Hüseyn b. Mühezzibüddevle'nin yakalanıp kendine teslim edilmesini kararlaştırdılar. Bunun üzerine Deylemliler ve

Türkler geceleyin Ebû'l-Hüseyn'in yanına gittiler ve ona: «Sen emîrin oğlu ve ondan sonra bu makama geçecek varisisin. Şayet babadan sonra bu makama geçeğini açıklamak ve senin üzerinde herkesin ittifak ve desteğini sağlamak istiyorsan bizimle beraber hükümet konağına kadar gelmen çok iyi olur.» dediler.

Ebû'l-Hüseyn onlarla beraber evinden çıktı. Evinden ayrılır ayrılmaz üzerine saldırıp onu yakaladılar ve Ebû Muhammed'in yanına götürdüler. Annesi bunu öğrenince ölümünden bir gün önce Mühezzibüddevle'nin yanına gidip olayı anlattı. Mühezzibüddevle: «Ben bu vaziyette ne yapabilirim ki?» dedi. Ve ertesi gün vefat etti. Böylece Ebû Muhammed idareyi ele geçirdi, hazineyi ve şehri teslim aldıktan sonra Ebû'l-Hüseyn b. Mühezzibüddevle'nin dövülmesini emretti. Bunun üzerine Ebû'l-Hüseyin çok fena halde dövüldü ve babasının vefatından üç gün sonra o da öldü.

Ebû Muhammed, şaban'ın 15. gününe (6 Ocak 1018) kadar emîr olarak kaldıktan sonra anjinden vefat etti. Ölümünden önce şöyle demişti: «Rüyamda Mühezzibüddevle'yi gördüm. Boğazıma sarılmış, beni boğmak istiyor ve: «Oğlum Ahmed'i öldürdün, sana yaptığım iyiliklere bu şekilde mukabele ettin.» diyordu. Bir kaç gün sonra öldü. Emîrliği üç ay sürmemiştir.

Ebû Muhammed'in ölümü üzerine halk Mühezzibüddevle'nin yakın adamlarından Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Bekr eş-Şarâbî'nin emîrlik makamına getirilmesine karar verdiler, böylece Ebû Abdullah Batîha emîri oldu. Melik Sultanüddevle'ye çok mal gönderdi, o da Ebû Abdullah'ı bu görevde bıraktı. 410 (1019-1020) yılına kadar Batiha emirliği yaptı, daha sonra Sultânnüddevle, Sadaka b. Fâris el-Mâzyârîyi ona karşı gönderdi ve Sadaka Batîha'ya hâkim olup Ebû Abdullah'ı esir aldı. Sadaka'nın ölümüne kadar yanında esir kaldı ve onun ölümüyle kurtuldu. Bu olayları inşallah ileride anlatacağız.

Ali b. Meyzed'in Ölümü ve Oğlu Dübeys'in Emir Olması

Bu yılın (408) zilkade ayında (nisan-mayıs 1018) Ebû'l-Hasan Ali b. Mezyed el-Esedî öldü ve yerine oğlu Nûruddevle Ebû'l-Ağarr Dubays geçti. Babası onu sağlığında veliaht tayin etmişti. Sultânüddevle de ona hil'at vermiş ve babasının yerine geçmesine müsaade etmişti. Babası ölünce kavmi Dübeys üzerinde ihtilafa düştü. Kardeşi el-Mukallid b. Ebû'l-Hasan Ali de emîr olmak istedi ve Bağdâd'a gidip kendisini desteklemeleri için Türklere mal dağıttı. Büyük bir grup onu destekledi, en-Nu'mâniyye'de Dübeys'e saldırıp silâhlarını yağmaladılar. Böylece Dübeys mağlûp olup Vâsıt taraflarına kaçtı, Türkler de Bağdâd'a geri döndüler. Hadım Esîr, duru-

mu düzelinceye kadar Dübeys'in işlerini yürüttü, Kardeşi el-Mukallid de Ukayloğullarının yanına gitti. Geri kalan haberleri inşaallah yeri geldiğinde anlatacağız.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Deylemliler'in Bağdâd'daki etkinliği azaldı. Herkes onlara gözdikmişti, bu yüzden oradan ayrılıp Vâsıt'a gittiler. Vâsıt halkı ve Türkler karşılarına çıktılar ve onlarla savaşa girdiler. Deylemliler de kendilerini savunmağa başladılar, Vâsıt Türklerinden ve halktan bir çok kişiyi öldürdüler. Bu arada Bağdâd'da ise ayyarlar işi fena halde azıttılar, bozgunculuk yapıp halkın malını yağmaladılar.

Subaşı Hâcib Ebû Tâhir el-Muşattıb da bu sene öldü. İyilik sever bir insandı. Basra ve diğer bazı yerlerin mütevellisi olan Ebû'l-Hasan el-Nümânî de bu sene öldü.

Sultânüddevle bu sene Bağdâd'a geldi. Beş namaz vaktinde nöbet çaldırdı. Daha önce böyle bir âdet yoktu, ancak Adududdevle üç namaz vaktinde nöbet çaldırırdı.

Bu sene İbn Sehlân, Sultânüddevle'den kaçıp Hit'e geldi ve Karvaş'ın yanında kaldı. Bunun üzerine Sultânüddevle onun yerine Ebû'l-Kâsım Ca'fer b. Ebû'l-Ferec b. Fesânces'i tayin etti. 355 (966) yılında Bağdad'a doğmuştu.

Bu sene Kerh ahalisine mensup olan Şiîlerle Sünnîler arasında şiddetli bir çatışma zuhur etti.

el-Kâdir Billâh, kendi inancına muhalif olan Mu'tezile ve Şia gibi mezheplere ileri gelen şahısları nâib tayin etti ,bu konularda münazara yapılmasını da yasakladı. Yasaklara uymayanlar sürgün edilip cezalandırıldı.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ DOKUZUNCU (M. 1018-1019) YILI OLAYLARI

İbn Sehlân'ın Irak Valiliği

Sultânüddevle bu sene er-Ruhhamî'ye Irak valiliği meselesini arz ettı bunun üzerine o: «Irak valiliği zalim ve katı yürekli bir insana muhtaçtır ki, o da İbn Sehlân'dan başkası değildir. İşte ben burada ona halef olurum.» dedi. Bunun üzerine Sultânüddevle muharrem ayında (mayıs-haziran 1018) İbn Sehlân'ı Irak'a vali tayin etti, o da Sultânüddevle'nin yanından yola çıktı. Yolun bir yerinde ağırlıklarını, kâtiplerini ve adamlarını bırakıp Tarrâd b. Dübeys el-Esedî ile birlikte yola koyuldu. Dübeys'in iki oğlu Muhâriş ve Mudar'ı yakalamak istiyordu. Daha önceki bir tarihte Mudar, Fahru'l-Mülk'ün emriyle onu tevkif etmişti; bu yüzden ona kin besliyor ve Ceziret Benî Esed'i ondan alıp Tarrâd'a teslim etmek istiyordu.

Mudar ve Muhâriş onun kendilerini yakalamak niyetinde olduğunu anlayınca el-Mezâr'dan ayrıldılar, İbn Sehlân de onları takip etti. Sıcak oldukca şiddetliydi. İbn Sehlân ve yanındakiler neredeyse susuzluktan öleceklerdi. Allah'ın ona bir lütfu olsa gerek, Benû Esed mallarını toplayıp onları oradan uzaklaştırmakla meşguldü. Yalnız kalan el-Hasan b. Dübeys onlarla şiddetli bir şekilde savaşıp Deylemliler ve Türkler'den bir grubu öldürdüyse de sonunda mağlûp oldular. İbn Sehlân onların mallarını yağma etti, fakat karılarını ve namuslarını korudu. Çadırına gelince: «Ben şimdi yeniden doğmuş oldum.» dedi ve Muhâriş ile Mudar'a ve onların ailelerine emân verdikten sonra el-Cezîre'de Tarrâd ile onlar arasında ortaklık kurdu ve oradan ayrıldı.

Sultânüddevle onun bu hareketini beğenmedi. Vâsıt'a gittiğinde burada da iç savaş hüküm sürüyordu. Vâsıt'ta asayişi sağladı çok sayıda insanı öldürdü.

Bu sırada Bağdâd'da dâhilî karışıklıkların arttığı yolunda haberler gelmesi üzerine Sultânüddevle Bağdâd'a gitti ve rebiyülâhir ayı sonlarında (Eylül 1018) şehre girdi. Ayyârlar korkularından kaçtılar, Sultânüddevle Abbâsîler ve diğer bazı hanedanlara mensup bir grubu sürgün etti, bu ara-

da Şiî fakîhi Ebû Abdullah b. Numân'ı da sürgün etti. Deylemliler'i Kerh'in çevresine ve Bâbu'l-Basra civarına yerleştirdi. Daha önce böyle bir şey olmamıştı. Bunlar burada benzeri görülmemiş fitne fesat çıkardılar.

Meselâ onlardan korkup gizlenen bir adam korkudan kapısını kapatmıştı. Ramazan ayının ilk günü bazı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dışarı çıktı. Deylemlilerin içki aleminde fitne fesat içinde olduklarını gördü, evine geri dönmek istedi; fakat onlar onu zorla kendi evlerine soktular, içki içmesini istediler. Adam içmemekte direnince zorla ağzına içki döktüler, ayrıca ona: «Kalk şu kadınla yat!» dediler, adam istemeyince de zorladılar. Bunun üzerine o kadınla evdeki bir odaya girdi, kadına para verdi ve: «Bu gün Ramazan'ın ilk günüdür, böyle bir günde günah işleminin cezası kat kat olur; ne olur, git onlara benim bu işi yaptığımı söyle.» dedi; fakat kadın: «Öyle üstünlük ve ayrıcalık yok; sen nasıl dinini zinadan sakınmak istiyorsan ,ben de bu ayda yalandan korunmak istiyorum.» diye karşılık verdi. Bu hikâye Bağdâd'da her tarafa yayılmıştı.

Daha sonra Ebû Muhammed b. Sehlân Türkleri ve halkı rahatsız edici davranışlarda bulundu. Bunun üzerine Türkler Vâsıt'a gittiler ve orada Sultânüddevle'ye şikâyet ettiler. Sultânüddevle onları teskin etti ve Bağdâd'a gidip vaziyeti düzelteceğine söz verdi.

Sultânüddevle, İbn Sehlân'a haber salıp yanına çağırdı, fakat o korkup Benû Hafâce'ye sığındı. Sonra Musul'a gitti ve bir müddet orada kaldı, daha sonra da Enbâr'a, oradan da Batîha'ya gitti. Sultânüddevle, eş-Şarâbî'ye elçi gönderip onu kendisine teslim etmesini istedi, fakat o reddetti, bunun üzerine de Sultânüddevle Batîha'ya asker sevk etti ve eş-Şarâbî'yi mağlûp etti. İbn Sehlân da Basra'ya gitti ve Melik Celâlüddevle ile birleşti. er-Ruhhamî de İnb Sehlân ile beraber Musul'a gitmişti. Burada İbn Sehlân'dan ayrıldı ve Sultânüddevle ile anlaşarak onun yanına döndü.

Yemînüddevle'nin Hindistan ve Afganistan Seferi

Yemînüddevle bu sene gazâ gayesiyle Hindistan'a bir sefer düzenlendi. Asker topladı, hazırlıklarını tamamladı ve önceki seferlerden daha çok hazırlık yaptı.

Böyle büyük bir ilgi göstermesinin sebebi ise şudur :

Sultan Mahmûd, Kanavc'ı fethedince bölgenin hâkimi korkup kaçmıştı. Bu racanın lakabı "Raây-ı Kanavc" idi. Raaây Kayser ve Kisrâ gibi bir hükümdar ünvanıydı. Sultan Gazne'ye dönünce Hindistan'ın en geniş topraklara ve en çok askere sahip olan Gucarât racası mel'ûn Baydâ, Kanavc

racası Racyâl (Racyânpal)'a elçiler gönderdi ve Sultan Mahmûd karşısında bozguna uğradığı ve şehirlerini Müslümanlara teslim ettiği için kendisini azarladı. Aralarında uzun müzakereler cereyan etti ve anlaşmazlıkla sonuçlandı.

Her ikisi de birbirlerine karşı hazırlıklarını tamamladılar ve savaşa girdiler. Racyâl öldürüldü, askerlerinin büyük bir kısmı da kılıçtan geçirildi. Baydâ azgınlık ve kötülüklerini artırdı, şan ve şöhreti Hindistan'ın her tarafına yayıldı; bunun üzerine Yemînüddevle'nin ülkesini ele geçirip büyük bir bozguna uğrattığı ve askerlerini kılıçtan geçirdiği bir Hind racası Baydâ'nın yanına gitti ve ona sığınıp maiyyetine girdi. Baydâ ona ülkesini kendine iade edeceğine, kayıplarını telâfi edeceğine söz verdi, fakat kışın yaklaşması ve yağmurların devam etmesinden dolayı (bunu hemen gerçekleştiremeyeceğini söyleyerek) özür diledi. Bu haberler Yemînüddevle'ye ulaştı ve canını sıktı. Hemen gazâ için hazırlıklara başladı, Baydâ üzerine yürüdü ve ülkesini fethetti. Gazne'den ayrılınca yolda Afganlılarla karşılaştı. Bunlar dağlarda yaşayan, fitne fesat çıkaran, Gazne ile bu dağlar arasında yol kesen kâfir bir zümreydi. Bu yüzden onların üzerine yürüdü, dar geçitlerden geçti, mâmur yerlerini tahrip etti ve mallarını ganimet alarak, pek çok kişiyi öldürdü ve esir aldı. Müslümanlar zengin ganimetlere sahip oldular.

Sonra ileri harekâta devamla daha önceki gazâları sırasında ulaşamadığı bir yere vardı. Künk nehrini geçti. Daha önce bu nehri de geçmemişti. Nehri geçince bin kişinin taşıdığı bir kilide rastladı ve ganimet olarak aldı. Bu kilit ud ağacından ve değerli madenlerlerden yapılmıştı. Bundan sonra büyük bir hızla ilerledi. Yolda "Trucanpal (Trilocanpal)" adında Hind racasının, önünden giderek kendisini himaye etmesi için Baydâ'ya sığındığını haber aldı, bunun üzerine sür'atle yol alarak Trilocanpal ve yanındakilere yetişti (14 Şaban 409/26 Aralık 1018). Hindûlarla Sultan Mahmûd arasında derin bir nehir vardı. Mahmûd askerlerinden bir kısmını karşı tarafa geçirerek onları savaşla meşgul etti, daha sonra kendisi ve diğer askerler de geçtiler ve bütün gün boyunca savaştılar. Sonunda Trilocanpal ve maiyyeti mağlûp oldu, pek çok kişi öldürüldü ve esir alındı.

Hindûlar mallarını ve ailelerini teslim ettiler, Müslümanlar da onları ganimet alarak aldılar. Hindûlardan pek çok mücevher ve iki yüz bini aşkın fil alındı. Müslümanlar onların izini sürerek ilerlediler. Racaları yaralanmış ve mağlûp olmuştu. Karşılaştığı bu durumdan dolayı da hayretler içindeydi. Yemînüddevle'ye haber gönderip emân diledi, fakat Sultan Mahmûd ona emân vermedi ve İslâmı kabul etmedikçe hiç bir şeye razı olmayacağını söyledi. Sayısız denecek kadar çok askerini öldürdü.

Trilocanpal, Baydâ'ya katılmak üzere yola devam etti. Bu sırada onunla yalnız başına kalan bir Hindû Trilocanpal'ı öldürdü. Hind racaları bu durumu öğrenince elçilerini Yemînüddevle'ye göndererek haraç vereceklerini ve itaat arz edeceklerini bildirdiler. Yemînüddevle bu olaydan sonra Bârî şehrine gitti. Bu şehir Hind şehirlerinin en müstahkem ve kuvvetli kale ve beldelerinden biriydi. Sultan Mahmûd buranın sakinleri tarafından boşaltılmış olduğunu gördü. Tahtlar ve evler bomboş ve ıssızdı. Sultan bunların yıkılıp tahrip edilmesini emretti. Bunlarla birlikte on tane son derece sağlam kale daha vardı. Halkından pek çok kişiyi öldürdü. Daha sonra Raca Baydâ'nın peşine düştü, nehir kenarına indiği bir sırada ona yetişti.

Baydâ'nın önünden su akıttı ve orayı bataklık haline getirdi, ancak sağında ve solunda çarpışmak istediği takdirde kullansın diye kuru yerler bıraktı. Yanında elli altı bin süvari, yüz seksen dört bin piyade, yedi yüz kırk altı fil vardı. Yemînüddevle bir grup askerini çarpışmak üzere gönderdi, Baydâ da o kadar bir askerî birliği onların karşısına çıkardı. Her iki ordu da askerlerinin sayısını artırıyordu. Sonunda iki taraf da büyük bir yekûna ulaştı, vuruşma ve çarpışma şiddetlendi. Nihayet gece imdatlarına yetişti ve aralarına girdi.

Ertesi gün sabah erkenden Yemînüddevle saldırıya geçti, fakat evleri bırakıp gittiklerini ve her bir fırkanın birbirine zıt istikamette uzaklaştıklarını gördü. Malların ve silâhların saklandığı hazineleri olduğu vaziyette buldular ve hepsini ganimet olarak ele geçirdiler. Sonra mağlûp Hindûların izini takip ettiler ve ormanlık bir bölgede onlara yetiştiler. Bir çok kişiyi öldürüp bir çoğunu da esir aldılar. Baydâ tek başına kaçıp kurtuldu, Yemînüddevle de muzaffer olarak Gazne'ye döndü.

Çeşitli Olaylar

Sultânüddevle bu sene veziri İbn Fesânces ve kardeşlerini tevkif etti. Vezirliğe Zis saaâdeteyn Ebû Gâlib el-Hasan b. Mansûr'u tayin etti. Ebû Gâlib 352 (963) yılında Sîrâf'da doğmuştu.

el-Kâdir Billâh'ın veliaht oğlu el-Gâlib Billâh bu sene ramazan ayında öldü. Ahvâz kadısı Ebû Ahmed Abdullah b. Muhammed Ebû Allân da bu sene ölmüştür. 321 (933) yılında doğmuştu. Mu'tezilî olan bu zatın güzel eserleri vardır.

el-Mu'telif ve'l-Muhtelif adlı eserin sahibi mısırlı hafız Abdu'l-Gani b. Said b. Bişr b. Mervân da bu sene vefat etti. 331 (942-943) yılında doğmuştu.

Mâlikî fakîhlerinden Recâ b. Îsâ b. Muhammed Ebû'l-Abbâs el-Ensınâvî de bu yıl vefat etti. Ensınâ Mısır'ın bir köyüdür. Recâ b. Îsâ aynı zamanda hadis âlimlerinden sema yoluyla pek çok dahisi öğrenip rivayet etmiştir.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ONUNCU (M. 1019-1020) YILI OLAYLARI

Bu yılda Melik Celâlüddevle Ebû Tâhir b. Bahâüddevle, veziri Ebû Sa'd Abdülvâhid b. Ali b. Mâkûla'yı tevkif etti. Onun amcasının oğlu Ebû Ca'fer Muhammed b. Mes'ûd faziletli bir kâtipti. Adududdevle'ye mensup Deylemlileri teftiş ve kontrol edip ona takdim ederdi.

Harrân emiri Vessâb b. Sâbık en-Numeyrî bu yıl vefat etti. Kâtip Ebû'l-Hasan b. Esed, Basra kadısı Ebû Bekr Muhammed b. Abdü'sSelâm el-Hâşimî, Bağdâd'lı Hanbelî fakîhi Abdu'l-Vahîd b. Abdülaziz et-Temîmî de bu sene vefat etmişlerdi.

Ebû'l-Fazl anlatıyor :

Ebû'l-Hasan b. el-Kassâb es-Sûfî'nin şöyle dediğini işittim: «Bir gün bir toplulukla beraber Bağdâd'da bir bîmâristan (akıl hastanesi)a gittik. Hastalığı ileri derecede bir deli gördük. Ona yakınlık gösterip ilgilendik, fakat o fasih bir dil ile reddetti ve: «Siz süslü duygulara ve kokulu cesedlere bakın... Onlar eğlenceyi san'at, oyunu ticaret metaı haline getirmişler ve ilimle başbaşa gitmişlerdir.» dedi. Ben de: «İlimden anlar mısın? Sana bazı şeyler soralım.» dedim O: «Evet, ilmim çoktur, sorunuz.» diye cevap verdi. İçimizden biri: «Gerçekten kerim olan kimdir?» diye sordu. O: «Sizin gibilerle karşılaşan kişidir. Siz bir sarımsağa bile denk değilsiniz.» dedi ve bizi güldürdü. Başka biri: «İnsanların en az şükredeni kimdir? diye sordu. O: «Bir hastalık ve dertten kurtulan ve sonra derdi başkasında görünce ona ilgi gösterip itibar etmeyendir. Halbuki bundan dolayı şükretmek gerekir.» diye cevap verdi ve bizi önce güldürmüşken şimdi ağlattı. «Akıl ve zarafet nedir?» dedik. «Sizde olmayan şeydir» cevabını verdi. sonra da: «Allahım! Eğer aklımı iade etmeyeceksen, bari ellerimi geri ver de şunlardan her birine bir tokat vurayım» dedi biz de oradan uzaklaştık.»

Hacılara yolda aziyet eden el-Usayfir el-Muntafikî ile Isfahanlı Hafız Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. Merdaveyh, Şair Ebû'l-Kâsım Abdüs-samed b. Bâbek de bu sene vefat ettiler. Abdüs-Samed, es-Sâhib b. Abbâd'ın yanına gidince, es-Sâhib ona «Sen Bâbek'in oğlu musun?» diye sormuş o da: «Ben senin kapının oğluyum» demiş, es-Sâhib de onun cevabını beğenmişti.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON BİRİNCİ (M. 1020-1021) YILI OLAYLARI

el-Hâkim'in Öldürülmesi ve Yerine Oğlu ez-Zâhir'in Geçmesi

Fâtımî halifesi el-Hâkim Biemrillâh Ebû Ali el-Mansûr b. el-Azîz Billâh Nizâr b. el-Muizz el-Alevî bu sene 26 şevval pazartesi gecesi (12 Şubat 1021) Mısır'da ortadan kayboldu ve kendisinden hiç bir haber alınamadı.

Kaybolmasının sebebi şu idi:

Kaybolduğu gece her zamanki gibi çevreyi dolaşmağa çıkmıştı. O gece el-Fukkaî'nin kabrinin yanı başında sabahladı, sonra da iki rikâbdârıyla beraber Hulvân'ın doğu tarafına doğru yola çıktı. Daha sonra rikâbdârlarından birini bir Arap kafilesiyle beytülmala gönderdi ve onlara armağan vermesini emretti. Sonra diğer rikâbdâr döndü ve onu kamışlık ve pınarın yanında geride bıraktığını söyledi.

Halk şevvalin sonuna kadar her gün dışarı çıkıp onun dönüşünü bekliyordu. Zilkadenin üçüncü günü (18 Şubat 1021) Muzaffer es-Saklabî ve el-Hâkim'in diğer yakın adamları Kadı ile beraber yola koyulup Usfân'a geldiler ve dağlık bölgeye girdiler. Burada el-Hâkim'in bindiği merkebi gördüler. Ellerine kılıçla vurulduğu için iz bırakmıştı, merkebin üzerinde semeri ve yuları vardı. İz sürüp Hulvân'ın doğusundaki el-Bereke'ye geldiler. Burada el-Hakim'in yünden dokunmuş olan yedi parça elbisesini buldular. Elbisenin düğmeleri çözülmemişti, üzerinde bıçak izleri vardı. Buradan geri döndüler ve onun öldürüldüğüne dair en küçük şüpheleri bile kalmadı.

Başka bir rivayete göre, öldürülmesinin sebebi şudur:

Mısır halkı yaptığı kötü işlerden dolayı ondan hoşlanmıyordu. Bu yüzden ona ve seleflerine küfür yağdırarak mektuplar yazıyorlar, beddua ediyorlardı; hattâ bir defasında kağıttan elinde mektup bulunan bir kadın heykeli yaptılar. el-Hakim bunu görünce şikâyet arz eden bir kadın zannetti, elindeki mektubun alınmasını istedi ve mektubu okudu. Mektup lânet ve çirkin küfürler ihtiva ediyor, şeref ve namusuna dil uzatılıyordu.

Kadının derhal yakalanmasını emretti. Onun kâğıttan yapılmış olduğu söylenince Mısır'ın yakılıp yağmalanmasını emretti. el-Hâkim'in adamları bu emri yerine getirdiler, Mısırlılarla kıyasıya savaştılar. Üçüncü gün Türkler ve el-Meşârıka da Mısır halkına katıldılar, böylece durumları kuvvetlendi. el-Hâkim'e haber gönderip affedilmelerini istediler ve özür dilediler, fakat o kabul etmedi. Bu defa tehdide başvurdular. el-Hâkim onların gücünü kuvvetini anlayınca vaz geçmelerini emretti. Mısır'in bazı yerleri yakılmış ve yağmalanmıştı. Mısırlılar karılarını ve çocuklarını yakalayıp götürenleri araştırdılar. Kadınları ırzlarına geçildikten sonra satın aldılar, bu yüzden kin ve öfkeleri çok arttı.

el-Hakim sonra kız kardeşine cephe aldı, ona çok çirkin muhtevalı mektuplar gönderdi. Mektuplarında: «Duyduğuma göre erkekler senin evine girip çıkıyorlarmış» diyor ve onu ölümle tehdid ediyordu. Bunun üzerine kız kardeşi el-Hakim'in büyük kumandanlarından biri olan İbn Devvâs'a mektup gönderdi. O da aynı şekilde el-Hakim'den korkuyordu. Kız kardeşi mektubunda: «Sana bazı şeyler söylemek istiyorum.» diyordu. Daha sonra İbn Devvâs'ın yanına gelmiş ve ona: «Sana hem benim, hem de senin hayatını korumak gayesiyle geldim. Kardeşimin senin hakkında ne düşündüğünü biliyorsun. O ne zaman fırsatını bulsa seni sağ bırakmaz, aynı şekilde beni de öldürür. Bunlara Müslümanların hoş görmedikleri bazı hususlar da katıldı. Artık müslümanlar ona tahammül edemez. Müslümanların ona karşı ayaklanıp onunla beraber bizi de katletmelerinden ve devletin yıkılmasından korkuyorum.» dedi. İbn Devvâs onun isteklerini kabul etti, bunun üzerine el-Hâkim'in kız kardeşi: «el-Hâkim yarın bu dağa çıkacaktır. Yanında bir rikâbdâr ve bir çocuk hariç hiç kimse olmayacak, tek başına kalacak. Kendilerine güvendiğin iki kişiyi görevlendirir, onu ve yanında bulunan çocuğu öldürtür, yerine de oğlunu tahta çıkarır böylece de devletin yegâne yöneticisi olursun. Ben de iktiaına yüz bin dinar ilave ederim.» dedi.

İbn Devvâs iki kişiyi görevlendirdi. Kız kardeşi onlara bin dinar verdi. Bunlar söz konusu dağa gittiler. el-Hâkim her zamanki gibi merkebe binip tek başına yola çıktı. Kiralık katiller onu öldürdüler. Ömrü otuz altı yıl dokuz aydı. Halifelik müddeti ise yirmi beş sene yirmi gündü. Mal hususunda cömertti, fakat çok kan dökücüydü. Devletinin değerli bir çok devlet adamını ve diğer bazı insanları katletmişti. Ahlâk ve davranışları garip bir insandı.

Meselâ, halifeliğinin ilk yılında Ashab-ı kiram'a küfrettirmişti. Ayrıca cami duvarlarına ve sokaklara küfürlü sözlerin yazılmasını emrettiği gibi valilerine de bu şekilde hareket etmelerini emretmişti. Bu olay 395 (1004-1005) yılında cereyan etmişti.

Bir süre sonra küfürden vaz geçilmesini istedi ve küfredenlerin cezalandırılmasını veya kötülükle anılmalarını emretti. 399 (1008-1009) yılında ise teravih namazının kılınmasını yasakladı. Bunun üzerine halk cami-i Atik'te toplandı, imam bütün ramazan boyu onlara teravih namazı kıldırdı, el-Hâkim de onu yakalatıp öldürttü. Bu yüzden 408 (1017-1018) yılına kadar hiç kimse teravih namazı kılmadı. Daha sonra bundan vazgeçti ve eskiden olduğu gibi kılınmasını istedi. Raşide'de bir cami yaptırdı. Cami ve mescidlere benzeri görülmemiş vasıfta çeşitli malzemeler, mushaflar, hasırlar ve perdeler gönderdi. Gayr-ı müslimleri Müslüman olmağa, kendilerini emniyette hissedecekleri yerlere gitmeğe veya zimmî olduklarını gösteren bir alâmet taşımağa mecbur etti, bunun üzerine bir çok gayr-i müslim Müslüman oldu. Daha sonra bunlardan biri gelir ve: «Ben tekrar kendi dinime dönmek istiyorum.» derse el-Hâkim ona izin verirdi.

Kadınların evlerinden dışarı çıkmalarını yasakladı, çıkanları da öldürdü. Bunun üzerine işlerini görecek bir kimsesi olmayan bir kadın el-Hâkim'e bu durumdan şikayetçi oldu, o da çarşı pazarda satılan ticaret mallarının sınır kapılarına götürülerek oralarda kadınlara satmalarını ve satıcıların yanlarında uzun kollu kepçeye benzer bir şey bulundurmalarını ve satın aldıkları malzemeleri kapının ardında bekleyen kadınlara bununla uzatmalarını emretti. Eğer kadınlar satılan malzemeyi beğenirlerse parasını bu kepçenin içine koyacak ve kepçe ile uzatılan malı alacaklardı, böylece de satıcılar kadınları görmeyeceklerdi. Halk bundan dolayı büyük sıkıntılara maruz kaldı.

el-Hâkim ortadan kaybolunca yerine oğlu Ebû'l-Hasan Ali geçti ve «ez-Zâhir Lii'zâzi Dinillâh» lakabını aldı. ez-Zâhir'e bey'at edildi, o da bütün işleri Vezir Ebû'l-Kâsım Ali b. Ahmed el-Cercerâî'ye havâle etti.

Müşerrifüddevle'nin Irak'a Hakim Olması

Bu yılın zilhicce ayına (mart-nisan 1021) Ebû Ali Müşerrifüddevle b. Bahâüddevle'nin şevket ve azameti arttı, Emîrü'l-Ümerâ unvanını aldı, sonra da Irak'a hâkim oldu ve kardeşi Sultânüddevle'nin Irak hakimiyetine son verdi.

Sebebine gelince :

Ordu Sultânüddevle aleyhinde kargaşa çıkarmıştı, ona rahatça hareket etme imkânı vermiyorlar, kardeşi Müşerrifüddevle'yi tahta geçirmek istiyorlardı. Sultânüddevle'ye kardeşini tevkif etmesi tavsiye edildi, fakat o böyle bir imkânı elde edemedi. Sultânüddevle Vâsıt'a gitmek üzere ayrılmak istiyordu, askerler ona: «Ya oğlunu, ya da kardeşin Müşerrifüddevle'-

yi bizim yanımızda bırakmalısın.» dediler. Bunun üzerine Sultânüddevle bu meseleyi kardeşine bildirdi; fakat o istemedi, ancak bir süre sonra bu teklifi kabul etti. Daha sonra iki kardeş anlaşıp Bağdâd'da bir araya geldiler ve İbn Sehlân'ı hizmetlerine almamağa karar verdiler. Bunun üzerine Sultânüddevle Bağdâd'dan ayrılıp Ahvâz'a gitti, kardeşi Müşerrifüddevle'yi ise Irak'ta yerine vekil bıraktı.

Sultânüddevle Tüster'e varınca İbn Sehlân'ı vezir yaptı ve Müşerrifüddevle'ye cephe aldı. Daha sonra kardeşi Müşerrifüddevleyi Irak'tan çıkarmak üzere veziri İbn Sehlân'ı Irak'a gönderdi. Bunun üzerine Müşerrifüddevle Vâsıt Türklerinden çok sayıda asker topladı. Bu arada Ebû'l-Ağarr Dübeys b. Ali b. Mezyed de Müşerrifüddevle'nin ordusuna katılmıştı.

İbn Sehlân'ı Vâsıt yakınlarında karşıladılar. Neticede İbn Sehlân mağlûp oldu, Vâsıt'a çekildi, Müşerrifüddevle de onu muhasara edip sıkıştırdı. Bu sırada fiyatlar çok artti, öyle ki bir ölçek yemeğin fiyatı bin kâsânî dinara ulaştı, halk hayvanları yemek zorunda kaldı; hattâ köpekleri bile yediler. İbn Sehlân işlerinin kötüye gittiğini görünce şehri teslim etti. Müşerrifüddevle'ye yemin ettirdikten sonra huzuruna gitti. O zaman Müşerrifüddevle'ye «Şahinşah» unvanı verildi. Bu hadise zilhicce'nin sonunda (16 Nisan 1021) vuku bulmuştu. Vâsıt'ta onun hizmetinde bulunan Deylemliler de Müşerrifüddevle ile gittiler. Müşerrifüddevle onlara dokunmayacağına yemin etti ve bazı yerleri ikta etti. Daha sonra Müşerrifüddevle ile kardeşi Celâlüddevle Ebû Tâhir ittifaka vardılar. Sultânüddevle bunu duyunca Ahvâz'dan Errecân'a gitti ve Irak'ta adına hutbe okunmasına son verildi. 412 muharrem ayı sonunda (16 Mayıs 1021) Bağdâd'da hutbe kardeşi adına okundu, İbn Sehlân ise tevkif edilip gözlerine mil çekildi.

Sultânüddevle bunu duyunca morali bozuldu, dört yüz süvariyle Ahvâz'a gitti. Yolda yiyecekleri azalınca yol boyunca şehrin kenarındaki köy ve kasabaları yağmaladı. Ahvâz'da bulunan Türkler derhal toplanıp Sultânüddevle'nin adamlarıyla çatışmaya girdiler. Müşerrifüddevle'nin parolasıyla seslendiler, onun hakimiyetini ilân ettiler. Sultânüddevle ve adamları bunun üzerine buradan ayrıldılar ve yolda bir kafilenin önünü kesip soyduktan sonra çekip gittiler.

ez-Zâhir Li'zâzi Dînillâh'ın Halife Olması

Daha önce anlattığımız gibi, el-Hâkim öldürülünce ordu beş gün bekledikten sonra kız kardeşi Sittü'l-Mülk'ün yanına giderek: «Efendimiz gecikti, onun böyle bir âdeti yoktu.» demiş, bunun üzerine Sittü'l-Mülk de: «Bana gelen mektubunda yarın geleceğini yazıyor.» şeklinde karşılık ver-

miş ve onları dağıtmıştı. Sittü'l-Mülk, İbn Devvâs aracılığıyla kumandanlara mal gönderdi, yedinci gün de kardeşi el-Hâkim'in oğlu Ebûl'-Hasan Ali'ye çok değerli elbiseler giydirdi. Ordu ise verilen randevu için gelmişti. Ebû'l-Hasan birden ordunun huzuruna çıkarıldı. Henüz bir çocuktu. Vezir onun önündeydi ve: «Ey devletin sâdık kulları! Hanım Efendimiz (Sittü'l-Mülk) size şöyle sesleniyor: «Sizin efendiniz Emîrü'l-Mü'minin işte budur, onu selâmlayınız.» diye bağırdı. İbn Devvâs ve Sittü'l-Mülk'ün para dağıttığı diğer kumandanlar yer öptüler ve Ebû'l-Hasan'a dua ettiler, diğerleri de onları takib ettiler ve onunla beraber yürüdüler. Öğleye kadar at üzerinden inmedi, ertesi gün de halkı bey'at etmeğe çağırdı. Bunun üzerine ona bey'at ettiler ve "ez-Zâhir Lii'zâzi Dînillâh" lakabı verdiler. Mısır ve Suriye'deki şehirlere bey'at alınması için mektuplar yazıldı.

Sittü'l-Mülk halkı topladı, onlara vaat ve ihsanlarda bulundu, işleri bir güzelce düzene koydu, devlet idaresini İbn Devvâs'a bıraktı ve ona: «Memleketin bütün işlerini sana havale etmek istiyoruz, iktâını da artıracağız, seni hil'atle şereflendireceğiz; bu iş için bir gün tayin et.» dedi. Bunun üzerine İbn Devvâs yer öptü, duada bulundu. Bu haber halk arasında yayıldı. Sittü'l-Mülk daha sonra İbn Devvâs'ı ve diğer kumandanları huzura çağırdı. Sarayın kapılarını kapattı, sonra da İbn Devvâs'a bir hizmetçi gönderip ona: «Kumandanlara: "Bu efendinizin katli için hazırlanmış bir plândır." de ve İbn Devvâs'ın boynunu kılıçla uçur.» diye emir verdi. Hizmetçi emri yerine getirip İbn Devvâs'ı öldürdü. İki kişi artık ihtilâfa düşmedi ve Sittü'l-Mülk ülke yönetimini tek başına üstlendi. Halk nazarında şevket ve heybeti büyüdü, işler yoluna girdi. Sittü'l-Mülk Hâkimi'in ölümünden sonra dört yıl yaşadı ve öldü.

Hemedân'da Türklerle Kürtler Arasında Çıkan Olaylar

Türkler bu sene efendileri Şemsüddevle b. Fahrüddevle aleyhinde çıkardıkları kargaşalıkları giderek artırdılar. Bu tür karışıklıklar ilk defa çıkmıyordu, buna benzer karışıklıkları daha önce de çıkarmışlardı. Şemsüddevle onlara karşı yumuşak davranıyor, hattâ âciz kalıyordu, bu yüzden de onların iştahları kabarmıştı. Sağa sola saldırmakta ve kargaşa çıkarmada aşırı gittiler, ondan Kûh'a mensup kumandanları (el-Kuvvâdu'l-Kûhiyye) yanından uzaklaştırmasını istediler; fakat o bu teklifi reddetti, bunun üzerine onlar Şemsüddevle'den habersizce bu kumandanlara saldırmağa karar verdiler. Kürtler Şemsüddevle'nin vezîri Tâcü'l-Mülk Ebû Nasr b. Behram ile beraber Bercin kalesine gittiler, Türkler de onların üzerine yürüdüler ve kuşattılar, Şemsüddevle'ye hiç iltifat etmediler. Vezîr, İsfahân hâkimi Ebû Ca'fer b. Kâkeveyh'e mektup yazıp yardım istedi ve askerlerin

oraya ansızın gelecekleri geceyi de haber verdi. Böylece o da belirtilen gece Türkler'e hücum etmek üzere dışarı çıkacaktı. Ebû Ca'fer söyleneni yaptı, iki bin süvari gönderdi. Türklere haber sızdırmamak için yolları tuttular ve seher vaktinde Türklere bir baskın düzenlediler. Vezir ve Kûh'a mensup kumandanlar (el-Kuvvâdu'l-Kûhiyye) kaleden indiler ve onlar da Türkleri kılıçtan geçirdiler. Pek çok kişi öldürüldü, bu arada malları ele geçirildi, sağ kalan Türkler beş parasız kaldılar.

Şemsüddevle Hemedân'da hizmetinde bulunanlara da aynı şekilde yaptı ve onları şehirden çıkardı. Bunlardan üç yüzü Kirmân'a giderek şehrin hâkimi Ebû'l-Fevâris b. Bahâüddevle'nin hizmetine girdiler.

Ebû'l-Kâsım el-Mağribî ve İbn Fehd'in Tevkif Edilmesi

Mu'temidüddevle Karvâş b. el-Mukallid, bu sene veziri Ebû'l-Kâsım el-Mağribî ile Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Fehd'i Musul'da tevkif etti. İbn Fehd gençliğinde es-Sâbî'nin emrinde kâtiplik yapmış ve el-Mukallid b. el-Museyyeb'e hizmet etmişti. Daha sonra Musul'a gitti ve orada mal mülk kazandı. Burada Karvâş'a yardım etmeyi düşündü ve halka zulm edip mallarını müsadere etti. Sonra Karvâş her ikisine de öfkelendi ve hapsetti. Süleyman'dan para istendi, fakat o fakir olduğunu söyleyince öldürüldü.

el-Mağribî ise Bağdâd ve Kûfe'deki mallarını vereceğini söyleyerek Karvâş'ı aldatmıştı. Onun vadine kanan Karvâş, el-Mağribî'nin Kûfe ve Bağdâd'a gönderilmesini emretmiş, böylece serbest bırakılmıştır.

Karvâş İle Garib b. Makn Arasındaki Savaş

Bu yılın rebiyülevvel ayında (haziran-temmuz 1020) Garib b. Makn ve Nûruddevle Dübeys b. Âli b. Mezyed el-Esedî bir araya toplandılar, ayrıca Bağdâd'dan da asker geldi. Bunun üzerine Karvâş'la savaşa girdiler. Karvâş'ın yanında Râfi' b. el-Hüseyn de vardı. Savaş Kerh yakınlarında, Samarra'da vuku buldu. Karvâş ve yanındakiler mağlûp oldular. Karvâş savaşta esir düştü, hazine ve ağırlıkları yağmalandı, Râfi' ise Garib'e iltica etti. Tekrît'i zorla aldılar. Bağdâd askeri on gün sonra geri döndü.

Karvâş daha sonra kurtuldu ve Hafâce Emîri Sultan b. el-Hüseyn b. Semmâl'in yanına gitti. Türklerden bir grup üzerlerine yürüyünce Karvâş geri döndü, yapılan savaşta Sultan b. el-Hüseyn ile Karvâş ikinci defa mağlûp oldular.

Bu hadise Fırat'ın batı yakasında cereyan etmişti. Karvâş mağlûp olunca Sultan b. el-Hüseyn'in adamları onun şehirlerine el uzattılar. Bu-

nun üzerine Karvâş, Sultan'a haber gönderip bağışlanmasını istedi ve itaat arz etti.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Zenâta kabilesi İfrîkıyye emîri el-Muizz b. Bâdis'in hayvanlarını yağmalamak için bir baskın düzenledi. Kabis şehri valisi onların karşılarına çıktı ve yapılan savaşta onları mağlûp etti.

Bu yılın rebiyülâhir ayında (temmuz-ağustos 1020) İfrîkıyye'de beliren bulutlar, şimşekler ve gök gürültüleri arasında taş yağdırdı. Halk bu taşlardan daha büyüğünü görmemişti. Bu taşların bir parçasının isabet ettiği insanların hepsi öldü.

Şair Ebû Bekr Muhammed b. Ömer el-Anberî de bu sene vefat etti. Divanı meşhurdur.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON İKİNCİ (M. 1021-1022) YILI OLAYLARI

Bağdâd'da Müşerrifüddevle Adına Hutbe Okunması ve Veziri Ebû Gâlib'in Öldürülmesi

Irak'ta Sultânüddevle adına okunan hutbeye bu sene muharrem ayında (nisan-mayıs 1021) son verildi ve hutbe Müşerrifüddevle adına okunmağa başladı. Deylemliler Müşerrifüddevle'ye baş vurarak Hûzistân'da bulunan evlerine gitmek istediklerini söylediler, o da onlara izin verdi, Veziri Ebû Gâlib'e de onlarla beraber gitmesini emretti. Bunun üzerine veziri ona: «Eğer onlarla beraber gidersem canımı tehlikeye atmış olurum, fakat sana hizmet uğrunda canımı bile esirgemem.» dedi.

Daha sonra Ebû Gâlib de askerlerle beraber yola çıktı. Ahvâz'a gelince Deylemliler Sultânüddevle'nin lehinde tezahürat yaptılar ve vezir Ebû Gâlib'in üzerine hücum edip onu öldürdüler. Bunun üzerine yanındaki Türkler de Dübeysoğullarına ait el-Cezîre'de bulunan Tarrâd b. Dübeys el-Esedî'nin yanına gittiler, fakat onu müdafaa edemediler. Ebû Gâlib'in vezirlik müddeti on sekiz ay üç gün, ömrü ise altmış yıl beş aydır. Bu arada Ebû Gâlib'in oğlu Ebûl'l-Abbâs da yakalanmış ve otuz bin dinar parası müsadere edilmişti. Ebû Gâlib'in ölüm haberini öğrenen Sultânüddevle rahatladı, morali yükseldi, çünkü ondan korkuyordu. Sonra oğlu Ebû Kâlicâr'ı Ahvâz'a gönderdi ve orayı ele geçirdi.

Batîha Emîri Sadaka'nın Ölümü

Batîha emîri Sadaka bu sene hastalandı, bunun üzerine Ebû'l-Heycâ Muhammed b. İmrân b. Şâhin safer ayında (mayıs-haziran 1021) Batîha'yı istilâ etmek gayesiyle harekete geçti. Babasının ölümünden sonra perişan olan Ebû'l-Heycâ bazan Mısır'da, bazan Bedr b. Hasanaveyh'in yanında, bazan da bu ikisi arasındaki bölgede kalıyordu. Vezir Ebû Gâlib idareyi ele alınca kültürlü ve edebiyata vakıf olduğu için ona yardım etti. Batîha ahalisinden bir kısmı da mektup yazıp şehri kendisine teslim edecek-

lerini bildirdiler. Bunun üzerine Ebû'l-Heycâ da onlara katılmak üzere yola çıktı. Sadaka bu durumu ölümünden iki gün önce öğrendi ve derhal Ebû'l-Heycâ üzerine asker sevk etti. İki ordu savaşa tutuştular, sonunda Ebû'l-Heycâ mağlûp oldu ve esir düştü. Hayatına dokunulmamasını istediyse de Sâbûr b. el-Merzûbân b. Mervân buna karşı çıktı ve onu bizzat kendi eliyle öldürdü.

Ebû'l-Heycâ'nın katlinden sonra, Sadaka da öldü (safer 412 / mayıs-haziran 1021). Batîha ahalisi Sâbûr b. el-Merzûbân'ın vali olmasına karar verdi ve Sâbûr, Batîha valisi oldu. Müşerrifüddevle'ye de haber gönderip Sadaka'nın mükellefiyetlerinin kendi üzerine yazılmasını ve Batîha valiliğine tayin edilmesini istedi, o da memnuniyetle kabul etti, böylece Sâbûr, Batîha valisi oldu.

Daha sonra Ebû Nasr Şîrzâd b. el-Hasan b. Mervân mukataayı artırdı, fakat Sâbûr daha fazlasını kabul etmedi. Bunun üzerine Ebû Nasr vali oldu ve Batîha üzerine yürüdü, Sâbûr da Cezîret Beni Dübeys'e gitmek üzere ayrıldı. Ebû Nasr'ın vali olması sayesinde yol emniyeti sağlandı.

Çeşitli Olaylar

«İbnü'l-Bevvâb» adıyla bilinen meşhur kâtip Ali b. Hilâl bu sene vefat etti. Hat sanatında zirvedeydi. Ahmed b. Hanbel'in kabrinin yanında toprağa verildi. Bağdâd camiinde kıssa anlatırdı. el-Murtazâ onun için mersiye yazmıştı. Başka bir rivayete göre ise İbnü'l-Bevvâb 413 (1022-1023) yılında ölmüştür.

Bu sene Iraklılar hacca gittiler. 410 ve 411 yılında gidememişlerdi.

Yine bu sene Horasân eşrafından bir grup Sultan Mahmûd b. Sebüktekin'i ziyaret ederek ona: «Sen Müslümanların en büyük hükümdarısın. Cihad hususundaki gayret ve faaliyetin herkesçe bilinmektedir. Bildiğiniz gibi hac inkıtaa uğradı. Bu meseleyle ilgilenmek vaciptir. Bedr b. Hasanaveyh kendi gayretiyle hacca adam gönderiyor. Onun yirmi tane adamı bile yok, halbuki senin ondan çok daha fazla adamın var. Lutfedip bu meseleyle biraz ilgilen.» dediler.

Bunun üzerine Sultan Mahmûd ülkesinin baş kadısı (Kâdî el-Kudât) Ebû Muhammed en-Nâsihî'ye hacılarla beraber yola çıkmasını emretti ve ona sadaka olarak verilenlerin dışında Araplara dağıtmak üzere otuz bin dinar verdi. Horasân'da hacca gitmek isteyenlerin hazırlanmaları için tellâl dolaştırdı. Büyük bir kalabalık toplandı ve yola koyuldular. Ebû'l-Hasan el-Aksâsî de onlarla beraber hacca gitti. Feyd'e vardıkları zaman Araplar

tarafından kuşatıldılar. en-Nâsıhî onlara beş bin dinar verdi, fakat onlar buna razı olmadılar ve hacıları yakalayıp tevkif etmeğe karar verdiler. Arapların başında Benû Nebhân kabilesinden Himâr b. Udeyy denilen biri vardı. Silâhını kalkanını alıp atına bindi ve etrafa korku salmak için bir tur attı. Semerkand'lı iyi ok atan bir genç bir ok atıp onu öldürdü, bunun üzerine adamları dağıldılar, hacılar da kurtuldu ve hac farizalarını edâ edip sağ salim döndüler.

Ebû Ca'fer es-Sem'ânî bu yıl Bağdâd'da hisbe, miras ve cenaze işlerine bakmakla görevlendirildi.

Sûfî Ebû Sa'd Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah el-Mâlînî bu yılın şevvâl ayında (ocak-şubat 1022) Mısır'da öldü. Çok hadîs rivayet edenlerdendir. Hatip Ebû Bekr'in şeyhi olan ve "İbn Ruzzikaveyh" adıyla bilinen Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Ruzzık el-Bezzâz da bu sene öldü. 325 (936-937) yılında doğmuştu, Şâfiî fakihiydi. **Tabakâtu's-Sûfiyye** adlı eserin müellifi Nisâbûrlu Sûfî Ebû Abdurrahman Muhammed b. el-Hüseyn es-Sülemî, Ebû'l-Kâsım el-Kuşeyrî'nin şeyhi Nîsâbûrlu Sûfî Ebû Ali el-Hasan b. Ali ed-Dekkâk ve Ebû'l-Feth b. Ebû'l-Fevâris de bu sene öldüler.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON ÜÇÜNCÜ (M. 1022-1023) YILI OLAYLARI

Sultânüddevle İle Müşerrifüddevle Arasında Yapılan Barış

Sultânüddevle ile kardeşi Müşerrifüddevle bu sene anlaştılar ve anlaşmaya sadık kalacağına dair yemin ettiler. Barış, Ebû Muhammed b. Mükrem ile Müşerrifüddevle'nin veziri Müeyyidü'l-Mülk er-Ruhhacî'nin gayretiyle gerçekleşti. Buna göre Irak'ın tamamı Müşerrifüddevle'ye, Fârs ve Kirmân da Sultânüddevle'ye ait olacaktı.

el-Muizz'in Vezirini ve Ordu Kumandanı (Sâhibu'l-Ceyş)nı Öldürmesi

İfrîkıyye hükümdarı el-Muizz b. Bâdis bu sene vezirini ve ordu kumandanı Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasan'ı öldürdü.

Sebebine gelince :

Ebû Abdullah yedi yıl bu görevde kaldığı halde topladığı vergi ve diğer gelirlerden el-Muizz'e hiçbir şey göndermemiş, hepsini kendi yanında alıkoymuş, tahammül edilemeyecek ölçüde aç gözlülük yapmıştı. Adamlarının çokluğuna ve kardeşi Abdullah'ın Trablusgarb'da el-Muizz'in devletine düşman olan Zenâta kabilesine yakın bir yerde olmasına güveniyordu. el-Muizz hiç bir hükümdar ile mektuplaşmaz ve elçi göndermez oldu, bütün mektupları kendi adına Ebû Abdullah kaleme alıyordu.

Bu durum el-Muizz'e çok ağır geldi ve onu öldürdü. Ebû Abdullah'ın şöyle dediği rivayet edilir :

«Bir gece uyuyamadım. Halk arasında yeni uygulayacağım ve lüzumlu gördüğüm bazı hizmetlere karşılık yükleyeceğim bazı vergileri düşünüyordum. Bir ara uyudum ve rüyada el-Muizz'in babası Bâdis'e vezirlik etmiş olan Kâtip Abdullah b. Muhammed'i gördüm. Büyük bir mevkide oturuyordu. İtibarı yüksekti. Bana diyordu ki: "Ey Ebû Abdullah! Hem bütün ahali adına ve hem de kendi adına Allah'tan kork. Gözlerin uyku tutma-

dı. İki bekçini de usandırdım. Sana gizli olan şey bana zahir oldu. Çok geçmeden sen bizim geldiğimiz yere geleceksin, bizim ayak bastığımız yere sen de ayak basacaksın. Şimdi söylediklerimi yaz, çünkü ben ancak doğruyu söylerim." Ve bana bazı beyitler yazdırdı.»

Ebû Abdulah devam ediyor:

«Korkuyla uyandım, söylediği beyitleri hafızama yerleştirdim.»

Nitekim bu rüyanın üzerinden henüz iki ay geçmişti ki, Ebû Abdullah öldürüldü.

Ebû Abdullah'ın ölüm haberi Trablus'da bulunan kardeşi Abdullah'a ulaşınca Zenâta kabilesine haber gönderdi, onlarla anlaştı ve Trablus şehrine soktu. Burada Sanhâce kabilesi mensuplarıyla diğer askerlerin hepsini öldürdüler ve şehri aldılar. el-Muizz bu durumu öğrenince Abdullah'ın çocuklarını ve ailesinden bir grubu yakalayıp hapsetti, bir kaç gün sonra da öldürdü. Trablus'ta öldürülenlerin karıları el-Muizz'e baş vurarak onların öldürülmelerini istediler. Bu sebeple el-Muizz Abdullah'ın oğullarını ve aile halkından tevkif ettiklerini öldürdü.

Çeşitli Olaylar

Bu sene İfrîkıyye'de büyük bir kıtlık ve açlık tehlikesi baş gösterdi. Yiyecek bulmak hususunda buna benzer bir olay olmamıştı. Bununla beraber hiç kimse açlıktan ölmedi, halk büyük bir meşakkatle karşılaşmadı.

Bu sene Ramazan ayında (Aralık 1022) Müşerrifüddevle, Ebû'l-Hüseyn b. el-Hasan er-Ruhhâcî'yi vezirliğe tayin etti. Ebû'l-Hüseyn'e "Müeyyidü'l-Mülk" lakabı verildi. Mihyâr ve diğer şairler ona medhiyeler yazdılar. Vâsıt'ta bir hastahane yaptırdı, buraya çok miktarda ilaç ve şurup tahsis etti; ayrıca hazinedar ve doktorlar tayin etti, bir çok da vakıflar tesis ederek gelirini hastahaneye bağışladı.

Ebû'l-Hüseyn'e daha önce de vezirlik teklif edilir, fakat o kabul etmezdi. Ebû Galip öldürülünce Müşerrifüddevle ona bu görevi verdi, o da reddedemedi.

Sünnîlerin şairi Ebû'l-Hasan Ali b. İsâ es-Sekrî bu sene Bağdâd'da öldü. 357 yılı safer ayında (ocak 968) Bağdâd'da doğmuştu. Kelâm ilmini Ebû Bekr b. Bakıllânî'den okumuştu. Daha çok Ashâb-ı kirâmı övüp Şiî şairlerle birbirlerini nakzetme yarışına girdiğinden "Şâirü's-sünne (ehl-i sünnet şairi)" diye isimlendirilmiştir

Ebû Ali Ömer b. Muhammed el-Alevî de bu sene ölmüş, sultan onun bütün mallarına el koymuştu.

İmâmiyye'nin fakîhi Ebû Abdullah b. el-Muallim de bu sene öldü. el-Murtazâ onun için de mersiye yazmıştı.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON DÖRDÜNCÜ (M. 1023-1024) YILI OLAYLARI

Alâüddevle'nin Hemedân'ı İstilâ Etmesi

Ebû Ca'fer b. Kâkeveyh bu sene Hemedân'a hâkim oldu. Aynı şekilde Hemedân'a yakın yerleri de ele geçirdi.

Sebebi şudur :

Berûcird muktarı Ferhâd b. Merdâvic ed-Deylemî, Hemedân hakimi Semâüddevle Ebû'l-Hasan b. Şemsüddevle b. Büveyh'in saldırısına maruz kalmış ve kuşatılmış, bunun üzerine Alâüddevle'ye iltica etmişti. Alâüddevle onu himaye edip korudu, ikisi birlikte Hemedân'a yürüdüler ve şehri kuşattılar, Hemedân'a erzak naklini engellediler. Semâüddevle bunun üzerine oradaki askerleriyle şehirden çıkıp onlara saldırdı ve iki ordu savaşa girdi. Savaştan sonra Alâüddevle Cerbâzakan'a giti, bu sırada askerlerinden üç yüzü şiddetli soğuklar sebebiyle hayatını kaybetti.

Hemedân ordusu kumandanı Tâcü'l-Mülk el-Kûhî onun üzerine yürüdü ve Cerbâzakan'da onu muhasara etti. Alâüddevle, Tâcü'l-Mülk'ün yanında bulunan kürtleri güzel vaatlerle aldattı, onlar da Tâcü'l-Mülk'ün yanından ayrıldılar; böylece kuşatmadan kurtuldu, tekrar Hemedân'ı muhasara etmek üzere dönmek için hazırlıklara başladı. Bu arada maiyyetini daha da çoğalttı ve Hemedân'a hareket etti. Semâüddevle ordusuyla onu karşıladı, Tâcü'l-Mülk de yanındaydı. İki taraf savaşa girdi, sonunda Hemedân askeri mağlûp oldu. Tâcü'l-Mülk bir kaleye gidip sığındı, Alâüddevle ise Semâüddevle'nin yanına gitti. Semâüddevle hürmeten attan indi ve ona hizmet etti, yanına alıp çadırında misafir etti, mal ve ihtiyaç duyduğu diğer şeyleri de gönderdi. İkisi birlikte Tâcü'l-Mülk'ün bulunduğu kaleye gittiler, kuşattılar ve kaleyi susuz bıraktılar; bunun üzerine Tâcü'l-Mülk emân istedi, Alâüddevle ona emân verdi. Tâcü'l-Mülk kaleden inip huzura geldi ve onunla birlikte Hemedân'a girdi.

Alâüddevle Hemedân'a hakim olduktan sonra Dînever'e yürüdü ve orayı da ele geçirdi. Bilâhare Sâbûr-Hâst'a da hâkim oldu, böylece bütün bu şehirleri idaresi altına aldı. Hemedân'daki Deylem emîrlerini yakala-

yıp tevkif ederek Isfahân yakınlarındaki bir kalede hapsetti, mallarını ve iktalarını ellerinden aldı. Deylemlilerden bozgunculuk çıkaranları uzaklaştırdı, iyi insan olduklarına inandıklarını ise yanında bıraktı. Bu arada bir çoğunu da öldürdü. Bütün bunlardan sonra Alâüddevle'nin heybet ve ihtişamı arttı, halk ondan korktu ve ülkeye tamamen hâkim oldu. Daha sonra Hüsamüddevle Ebû'ş-Şevk üzerine yürüdü, ancak Müşerrifüddevle ona haber gönderip şefaatçi olunca bundan vaz geçti.

Ebû'l-Kâsım el-Mağribî'nin Müşerrifüddevle'ye Vezir Olması

Müşerrifüddevle bu yılın ramazan ayında (kasım-aralık 1023) veziri Müeyyidü'l-Mülk er-Ruhhacî'yi tevkif etti. Vezirliği iki yıl üç gün sürmüştü.

Vezirin azledilmesinin sebebi şu idi:

Hadım Esîr, kendine bağlı olan Yahudi İbn Şa'yâ'nın yüz bin dinarını müsadere ettiği için Vezir Müeyyidü'l-Mülk'ün aleyhine dönmüştü; bu yüzden onu jurnal etti, Müşerrifüddevle de onu azletti. Ondan sonra Ebû'l-Kâsım el-Hüseyn b. Ali b. el-Hüseyn el-Mağribî'yi vezir tayin etti. Ebû'l-Kâsım 370 (980-981) yılında Mısır'da doğmuştu. Babası Seyfüddevle b. Hemdân'ın adamlarındandı. Mısır'a gidip yönetimde görev almış, ancak daha sonra el-Hâkim tarafından öldürülmüştü. Oğlu Ebû'l-Kâsım Suriye'ye kaçmış ve Hassân b. el-Müferric b. el-Cerrâh et-Tâî'nin yanına gitmişti. Burada Hassân'ı el-Hâkim'e karşı çıkmağa ve ona isyana teşvik etmiş, Hassân da onun arzusunu yerine getirmişti. Ayrıca Mekke emîri Ebû'l-Fütûh el-Hasan b. Ca'fer el-Alevî'ye bey'at etmesinin uygun olacağını söylemiş, o da kabul etmiş ve onun Remle'ye gelmesini istemişti. Burada ona "Emîrü'l-Mü'minîn" ünvanı verildi.

Bunun üzerine el-Hâkim, Hassân'a değerli mallar gönderdi ve Ebû'l-Fütûh ile arasını bozdu, Hassân da onu Vadi'l-Kurâ'ya gönderdi. Ebû'l-Fütûh bunun üzerine buradan Mekke'ye döndü. Ebû'l-Kâsım bilâhare Irak'a gitti ve Fahrü'l-Mülk ile iş birliği yaptı. el-Kâdir Billâh, Mısırlı olmasından dolayı onu itham etti, bu yüzden Fahrü'l-Mülk onu uzaklaştırdı. O da Musul'da bulunan Karvâş'ın yanına gitmeğe karar verdi, ona mektup da yazdı, fakat sonra vaz geçti. Müeyyidü'l-Mülk'ün yerine vezirlik makamına gelinceye kadar değişik haller geçirdi.

Çok kötü ve hilekâr, başkalarını çekemeyen bir insandı. Yanına faziletli bir insan gelince halka onun cahilliğini göstermek için ona hiç ilgisi olmayan meseleleri sorardı.

Bu yılın muharrem ayında (mart-nisan 1023) Müşerrifüddevle Bağdâd'a geldi. el-Kâdir Billâh onu resmî elbiseyle karşıladı. Ondan önce hiçbir Büveyhî hükümdarı karşılanmamıştı.

Ebû Muhammed b. Sehlân, Bengir b. İyâd tarafından bu yılda İzec yakınlarında öldürüldü.

Mekke'de Çıkan Karışıklıklar

Bu sene hacıların Mina'dan Mekke'ye geldikleri ilk cuma günü, imam namazı bitirdikten sonra Mısırlı biri bir elinde kılıç, bir elinde çomakla ayağa kalktı ve Hacer-i Esved'e doğru yürüdü. Hacer-i Esved'i selâmlamak ister gibiydi. Elindeki çomakla üç defa vurdu ve: «Daha ne zamana kadar Hacer-i Esved'e, Muhammed ve Ali'ye tapılacak? Biri bana mani olsun, Kâ'be'yi yıkmak istiyorum.» dedi. Orada bulunanlar korkup geri çekildiler. Adam kaçıp gideceği sırada biri üzerine atıldı ve hançerini vurup öldürdü. Halk cesedini parça parça etti ve yaktı. Bu arada arkadaşı olduğu söylenen bir grup da öldürülüp yakıldı. Büyük bir karışıklık çıktı. Öldürülüp ortalığa atılanların sayısı - diğerleri hariç - yirmi bini geçiyordu.

O gün halk Mısırlıların, Mağriblilerin ve Mina'dan Mekke'ye giden yoldaki diğer insanların mallarının yağma ve soyulması hususunda çok ısrar etti. Ertesi gün halk çok heyecanlanıp köpürdü ve o adamın dört arkadaşını yakaladı. Bunlar toplam yüz kişi olduklarını söylediler. Bu dört kişinin boyunları vuruldu. Darbeler sebebiyle Hacer-i esved'in yüzünde ufak tefek kırıntı ve çatlaklar meydana gelmişti. Bu parçalar toplanmış zamk sürülüp iyice yoğurulduktan sonra eski yerlerine yapıştırılmıştır.

Hindistan'daki Bir Kalenin Fethi

Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin bu sene Hindistân'a bir sefer tertip etti, ganimet aldı ve Hind halkından bazılarını öldürdü. Nihayet sarp bir dağın üzerindeki bir kaleye vardı. Çıkışa müsait sadece bir yer vardı. Kale oldukça büyüktü ve pek çok kişiyi barındırıyordu. Kalede beş yüz tane de fil vardı. Dağın tepesinde yiyecek maddeleri, su ve insanın ihtiyaç duyduğu her şey bulunuyordu. Yemînüddevle onları kuşatma altına aldı ve bir müddet muhasarayı sürdürdü. Kaledekileri fena halde sıkıştırdı. Çarpışmalar uzun zaman devam etti ve onlardan bir çok kişi öldürüldü.

Başlarına neler geleceğini öğrenen Hindûlar sonunda Yemînüddevle'ye boyun eğdiler ve emân istediler. Sultan Mahmûd onlara emân verdi ve

alacağı haraç karşılığında onları yerlerinde bıraktı. Hindûlar ona pek çok hediyeler takdim ettiler. Bunlardan biri de Kumru'ya benzer bir kuştu. Kuşun özelliklerinden biri de zehirli bir yemek getirildiğinde gözlerinden yaşlar boşanması ve akan yaşların taş haline gelmesiydi. Bu taşlar büyük yaralara sürülüp üzerine konulduğunda yaranın kaynaması ve iyileşmesiydi.

Çeşitli Olaylar

Kelâm ve diğer İslâmî ilimlere dair meşhur eserleri olan Mu'tezile mezhebine mensup Kadı Abdülcebbâr b. Ahmed er-Râzî bu sene Rey'de öldü. Yaşı doksanı aşkındı. Şâfiî fakîhi Ebû Abdullah el-Keşfelî ve eser sahibi hanefî fakîhi, zâhid Ebû Ca'fer Muhammed b. Ahmed ile Hilâl b. Muhammed b. Ca'fer Ebû'l-Feth el-Haffâr da bu sene vefat etmişti. Ebû'l-Feth (322/934) yılında doğmuştu. Hadis sahasında âlimdi. Rivayet ettiği hadislerin râvîleri sağlam ve güvenilirdi.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON BEŞİNCİ (M. 1024-1025) YILI OLAYLARI

Müşerrifüddevle İle Türkler Arasında Çıkan Anlaşmazlık, Mağribli Vezirin Azli

Hadım el-Esir Anber ve vezir el-Mağribî ile Türkler arasındaki anlaşmazlık bu sene daha da şiddetlendi. Hadım el-Esîr ile vezir, Melik Müşerrifüddevle'ye müracaatla kendilerini emniyette hissedecekleri bir beldeye gitmek üzere izin istediler. Müşerrifüddevle bunun üzerine: «Ben de sizinle geleceğim.» dedi ve Deylemlilerin ileri gelenlerinden bir cemaatla beraber hep birlikte es-Sindiyye'ye doğru yola çıktılar. Karvâş orada bulunuyordu; onları misafir etti, sonra hep birlikte Avânâ'ya gittiler.

Türkler bundan haberdar olunca çok üzüldüler, el-Murtazâ ve Ebû'l-Hasan ez-Zeynî'yi bir grup Türk kumandanıyla beraber gönderip özür dilediler ve: «Biz emre âmâde kullarız.» dediler. Bunun üzerine Ebû'l-Kâsım el-Mağribî onlara: «Sizin maaşlarınızı hesap ettim, altı yüz bin dinar tutuyor. Bağdâd'ın gelirini hesap ettim, baktım ki döt yüz bin dinar. Eğer siz yüz bin dinarı hesaptan düşerseniz, geri kalanını ben üstlenirim.» dedi. Onlar: "kabul, düşeriz." cevabını verdiler, bunun üzerine Ebû'l-Kâsım kuşkulandı ve Karvâş'ın yanına kaçtı. Vezirliği on ay, beş gün sürmüştü. Ebû'l-Kâsım kaçınca Türkler Melik Müşerrifüddevle ile Hadım el-Esîr'in kendileriyle beraber gitmesini istediler, onlar da bu teklifi kabul ettiler ve hep birlikte oradan ayrıldılar.

Kûfe'de Çıkan Karışıklıklar ve Ebû'l-Kâsım el-Mağribî'nin İbn Mervân'a Vezir Olması

Bu sene Kûfe'de Abbâsîlerle Aleviler arasında karışıklıklar zuhur etti. Sebebi şudur :

el-Muhtâr Ebû Ali Ubeydullah el-Alevî ile ez-Zekî Ebûl Ali en-Nehr Sâbesi ve Ebû'l-Hasan Ali b. Ebî Tâlib b. Ömer arasında anlaşmazlık çıktı; bunun üzerine el-Muhtâr Abbâsîlerden yardım istedi ve Bağdâd'a gidip en-

Nehr Sâbesî'nin kendilerine yaptıklarını anlatarak şikâyetçi oldu. Halife el-Kâdir Billâh, Mağribli vezir Ebû'l-Kâsım'ın gözetiminde bir anlaşmaya varmalarını emretti, çünkü en-Nehr Sâbesî vezirin dostu, İbn Ebû Tâlib de eniştesiydi. Bunlar Kûfe'ye geri döndüler ve her bir fırka Hafâce'den yardım istedi, Kûfeli her bir taife de Hafâce'ye mensup birer gruba yardım etti ve aralarında savaş başladı. Alevîler sonunda galip geldiler; Abbâsîlerden altı kişi öldürüldü, evleri yakılıp yağmalandı. Onlar da Bağdâd'a gelip cuma günü hutbeye mani oldular, isyan çıkararak. İbn Ebû'l-Abbâs el-Alevî'yi öldürdüler ve: «Onun kardeşi Kûfe'de kan döküp zulüm ve haksızlık edenler arasındaydı.» dediler.

Bu arada Halife'nin, İbn Ebî Tâlib'in Kûfe nakibliğinden ayrılmasını ve bu görevin el-Muhtâr'a verilmesine emreden mektubu el-Murtazâ'ya ulaştı. Vezir el-Mağribî, eniştesi İbn Ebî Tâlib'in nakiblikten azledilmesinden hoşlanmadı. Bu sırada Sâmarra'da Karvâş'ın yanında bulunuyordu. Derzîcan'daki ileri gelenler bu hususta halifeye karşı çıktılar. Bunun üzerine Halife, Kadı Ebû Ca'fer es-Semmânî'yi bir mektupla Karvâş'a gönderdi ve el-Mağribî'yi yanından uzaklaştırmasını istedi, o da derhal bu emri yerine getirdi. el-Mağribî buradan İbn Mervân'ın yanına, Diyarbekir'e gitti. Halife, en-Nehr Sâbesî'ye çok öfkelendi ve bu kızgınlığı 418 (1027 - 1028) yılına kadar devam etti. Daha sonra Türkler ve diğer kavimler onun için şefaatçi oldular da affetti ve itaatkâr olacağına dair yemin etmesini istedi, o da yemin etti.

Sultânüddevle'nin Ölümü ve Yerine Oğlu Ebû Kâlicâr'ın Melik Olması, İbn Mükrem'in Öldürülmesi

Melik Sultânüddevle Ebû Şücâ b. Bahâüddevle Ebû Nasr b. Adududdevle bu sene şevvâl ayında (aralık 1024) Şîrâz'da öldü. Ömrü yirmi iki yıl, beş aydı. Oğlu Ebû Kâlicâr bu sırada Ahvâz'da bulunuyordu. el-Evhad Ebû Muhammed b. Mükrem babasının yerine melik olması için onu çağırdı, kendisi de onun melik olmasını istiyordu. Türkler ise amcası Kirmân emîri Ebû'l-Fevâris b. Bahâüddevle'nin melik olmasını istiyorlardı. Onlar da ona mektup yazarak yanlarına gelmesini istediler. Ebû Kâlicâr gecikti, amcası Ebû'l-Fevâris daha erken geldi ve meliklik tahtına oturdu.

Ebû'l-Mekârim b. Ebî Muhammed b. Mükrem, bu ihtilâfı sezince babasına kendisini emniyette hissedeceği bir yere gitmesini tavsiye etmiş, fakat o dinlememişti; bunun üzerine o da onu bırakıp Basra'ya gitmişti. Babası daha sonra onun yanında olmamasından dolayı yaptığına pişman oldu. el-Âdil Ebû Mansûr İbn Mâfinne ona: «İşin doğrusu senin Sîraf'a gitmen ve idareye hakim olmandır. Oğlun Ebû'l-Kâsım Umân'dadır, bu se-

beple melikler sana muhtac olur» dedi. Bunun üzerine Sîraf'a gitmek üzere bir gemiye bindi, fakat soğuklar sebebiyle hareket edemedi. Ebû'l-Fevâris'i getirmesi için el-Âdil b. Mâfinne'yi Kirmân'a gönderdi, Âdil de oraya gidip İbn Mükrem'in kendisini davet eden mektubunu verdi. Ebû'l-Fevâris, el-Âdil ile beraber sür'atle yola çıktı ve Fars'a ulaştılar. İbn Mükrem halk ile beraber Ebû'l-Fevâris'i karşılamağa çıktı. Bu arada bey'at bahşişi isteyince Ebû'l-Fevâris onları İbn Mükrem'e gönderdi, İbn Mükrem de buna çok bozuldu. Bunun üzerine el-Âdil ona: «Yapılacak en doğru hareket, işler yoluna girinceye kadar mallarımızı onlara vermektir.» dedi, ancak İbn Mükrem onu azarlayıp susturdu, İbn Mükrem orduya mal dağıtma konusunda biraz duraklayınca asker onu Ebû'l-Fevâris'e şikâyet etti, o da bunun üzerine İbn Mükrem ile el-Âdil b. Mâfinne'yi tevkif etti, daha sonra İbn Mükrem'i öldürdü, el-Âdil b. Mâfinne'ye ise dokunmadı.

Babasının katledildiğini duyan Ebû'l-Kâsım hemen Melik Ebû Kâlicâr'ın safına geçti ve ona tâbi oldu. Ebû Kâlicâr gerekli hazırlıkları tamamladı, bu arada onun emri üzerine mürebbisi Hadım Ebû Muzâhim Sandal da harekete geçti. Orduyla beraber Fars'a yürüdüler. Amcası Ebû'l-Fevâris de veziri Ebû Mansûr el-Hasan b. Ali el-Fesevî'yi onlarla savaşmak üzere gönderdi. Ebû Kâlicâr yaklaştığı halde vezir ordusunun çokluğuna güvenerek ona önem vermiyordu. Nihayet uykudayken Ebû Kâlicâr'ın ordusu baskın yaptı. Vezirin askerleri ihtiyaç duydukları maddeleri almak üzere şehre dağılmışlardı. Vezir savaştan anlamıyordu, birden Ebû Kâlicâr'ın bayraklarını görünce askerleri düzene sokmağa başladı, fakat onları korku kaplamıştı. Onlar bu karışıklıklar içinde bocalarken Ebû Kâlicâr üzerlerine saldırdı ve onları bozguna uğrattı. Ebû Kâlicâr ve askerleri onların mallarını, hayvanlarını ve sahip oldukları diğer şeyleri ganimet aldılar. Hezimet haberi amcası Ebû'l-Fevâris'e ulaşınca Kirmân'a gitti, Ebû Kâlicâr da böylece Fars beldelerine hâkim oldu ve Şîrâz'a girdi.

Ebû'l-Fevâris'in Fars'a Geri Dönmesi ve Ebû Kâlicâr'ı Oradan Uzaklaştırması

Ebû Kâlicâr Fars'a hakim olup Şîrâz'a girince, askerleri arasında bulunan Şîrâzlı Deylemliler'e karşı onları isyana sevk edecek davranışlarda bulundu. Bu muameleler yüzünden Deylemliler onunla beraber olmaktansa amcası ile birlikte öldürülmeyi dahi istediler.

Fesâ şehrindeki bir grup Deylemli, Ebû'l-Fevâris'e bağlıydı. Bunlar Ebû Kâlicâr ile aralarını düzeltmek ve onunla beraber olmak istiyorlardı, ancak Şîrâzlı Deylemliler başlarına gelen işkenceleri onlara haber verdiler ve Ebû'l-Fevâris'e bağlı kalmağa devam etmelerini istediler, onlar da bu isteğe uydular.

Daha sonra Ebû Kâlicâr'ın askerleri ondan mal istediler ve karışıklıklar çıkardılar, bu arada Şîrâzlı Deylemliler de kalblerindeki kini açığa vurdular; bu sebeple Ebû Kâlicâr onların yanında kalamadı ve Şîrâz'dan en-Nevbendecân'a gitti. Yolda büyük sıkıntılarla karşılaştı. Sonra sıcaklar ve havasının kötülüğü yüzünden buradan ayrıldı, adamları da hastalanınca Şi'b-i Bevvân'a geldi ve orada kaldı.

Ebû Kâlicâr Şîrâz'dan ayrılınca, Şîrâzlı Deylemliler amcası Ebû'l-Fevâris'e haber gönderip onu kendi yanlarına gelmeğe teşvik ettiler ve Ebû Kâlicâr'ın kendilerinden çok uzaklarda olduğunu bildirdiler; bunun üzerine Ebû'l-Fevâris onların yanına gitti, Deylemliler de Şîrâz'ı ona teslim ettiler. Ebû'l-Fevâris Şi'b-i Bevvân'da bulunan Ebû Kâlicâr'ın üzerine yürüdü, onunla savaşmak ve bölgeden uzaklaştırmak istiyordu; fakat iki tarafın askeri de barışı tercih etti. Bu mesele için elçiler gelip gitti, sonunda Kirmân ve Fars'ın Ebû'l-Fevâris'e, Hûzistân'nın da Ebû Kâlicâr'a ait olmasını kararlaştırdılar. Ebû'l-Fevâris Şîrâz'a geri dönerken, Ebû Kâlicâr da Eerrecân'a gitti.

Daha sonra Ebû'l-Fevâris'in veziri halkı birbirine düşürdü, zihinlerini bulandırdı; halkın mallarını müsadere ettiği gibi geçerken Ebû Kâlicâr'ın ve onun safında yer alan Deylemlilerin mallarına rastladı ve onlara da el koydu; bunun üzerine el-Âdil b. Mâfinne, Hadım Sandal'ı Şîrâz'a dönmeğe teşvik etti, çünkü orada külliyetli mal bırakmıştı. Bunun üzerine o da Ebû Kâlicâr'ın saflarına katıldı. Deylemliler ona itaat ediyorlardı. Bu defa iş eskisinden daha kötü oldu. Ebû Kâlicâr ve amcası Ebû'l-Fevâris birbirlerinin üzerine yürüdüler. İki taraf karşı karşıya gelip savaşa tutuştu. Ebû'l-Fevâris mağlûp olarak Dârabcird'e gitti, böylece Ebû Kâlicâr Fars'a hakim oldu. Daha sonra Ebû'l-Fevâris geri dönüp Kürtleri topladı ve kalabalık bir gruba sahip oldu. Yanında yaklaşık on bin savaşçı toplanmıştı. el-Beyzâ ile Istahr arasında karşılaştılar ve birinciden daha şiddetli bir savaş vuku buldu. Ebû'l-Fevâris tekrar mağlûp olup Kirmân'a gitti, Ebû Kâlicâr da böylece 417 (1026-1027) yılında Fars'a hakim oldu. Şîrâz halkı ondan nefret ediyordu.

Zenâta Kabilesinin İsyanı ve Bastırılması

Bu sene İfrîkıyye'de Zenâta kabilesine mensup büyük bir grup isyan ve karışıklık çıkardılar; yol kestiler ve Kastîliyye ile Nefzâve'de bozgunculuk, soygun ve yağma yaptılar. Güçleri çok arttı, taraftarları çoğaldı; bunun üzerine el-Muizz b. Bâdis onlara karşı bir süvari birliği sevketti. Süratle gitmelerini ve durumdan haberdâr olmadan üzerlerine saldırmalarını emretti. Askerler de bu emre uyarak hiç bir bilgi sızdırmadılar,

uzun yollar katedip Berberîlere yetiştiler. Onlar böyle bir şey beklemediklerinden kendilerini emniyette hissediyorlardı. Hiç beklenmedik bir şekilde kılıçtan geçirildiler, pek çok kişi öldürüldü. Beş yüz kesik baş atların boynuna asılıp el-Muizz'e gönderildi. Bunların şehre girdikleri gün çok meşhur ve dillere destan bir gündü.

Hacıların Suriye Yoluyla Dönüşleri ve Zâhir'in Onlara Yaptıkları

Hacılar bu sene eski yolun bazı zorlukları sebebiyle Mekke'den Irak'a Suriye üzerinden döndüler. Hacılar Mekke'ye varınca Mısır Fâtımî halifesi ez-Zâhirü'l-Alevî onlara değerli mallar ve nefis hil'atler ve daha bir çok şeyler verdi, ayrıca herbirine yanlarında götürüp Horasân halkına göstermek üzere bir kısım mal daha verdi.

Hacıların kafile başkanı eş-Şerîf Ebû'l-Hasan el-Aksâsî idi. Horasân hacılarına da Yemînüddevle b. Sebüktekin'in nâibi Hasanek riyaset ediyordu. Vuku bulan olaylar halife el-Kâdir Billâh'a çok ağır geldi. Hasanek, el-Avânâ yakınlarında Dicle'yi geçti ve Horasân'a gitti. el-Kâdir Billâh İbnü'l-Aksâsî'yi tehdid etti, bunun üzerine el-Aksâsî hastalanıp öldü. el-Murtazâ ve diğer şairler İbnü'l-Aksâsî'ye ağıtlar yazdılar. el-Kâdir Billâh, Yemînüddevle'ye de bu manada haber göndermişti. Yemînüddevle de adamı Hasanek'e verilen hil'atleri Bağdâd'a gönderdi ve burada ateşe verildi.

Çeşitli Olaylar

Sultan Müşerrifüddevle bu sene Alâüddevle b. Kâkeveyh'in kızıyla evlendi. Mehir elli bin dinardı. Nikâh kıyma işini el-Murtazâ deruhte etti.

Kadı Ebû Ca'fer es-Semnânî bu sene Rusâfe ve Bâbu't-Tâk kadılığına tayin edildi.

Edip Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed es-Simsimî, nahivci İbnu'd-Dekkâk ve muhaddis Ebû'l-Hüseyn b. Bişrân bu sene vefat etmişlerdi. Ebû'l-Hüseyn seksen yedi yaşındaydı. Basra kadısı Ebû Muhammed b. Ebû Hâmid el-Mervrûzî, «İbnü'l-Müslime» adıyla bilinen ve Reîsü'r-rüesâ'nın ceddi olan Ebû'l-Ferec Ahmed b. Ömer, Şafiî fakîhi Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. el-Kâsım Ebû'l-Kâsım el-Mahâmilî de bu yıl ölmüştü. Fıkhı Ebû Hâmid'den okumuştu. Meşhur eserleri vardır. Şâfiî fakîhi, Kurrâ Ubeydullah b. Ömer b. Ali b. Muhammed b. el-Eşres Ebû'l-Kâsım da bu sene ölmüştü.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON ALTINCI (M. 1025-1026) YILI OLAYLARI

Sumnat'ın Fethi

Yemînüddevle bu sene Hindistân'daki bir kaç kale ve şehri fethetti, "Sumnât" adıyla meşhur olan putu da ele geçirdi. Bu put Hindistân'daki putların en büyüğüydü. Hindûlar ayın tutulduğu her gece onu ziyaret eder ve yüz binden fazla insan orada toplanırdı. Hindûlar ruhların bedenden ayrıldıktan sonra tenasüh yoluyla ona geçtiğine ve dilediği şahısta yeniden doğduğuna inanırlardı. Yine med ve cezir olayını da denizin kendi gücü oranında ona ibadet etmesi olarak kabul ederlerdi.

En nefis takıları ona takıyorlar, hizmetkârlar en çok malı ona veriyordı. Bu put adına vakf edilmiş on bini aşkın köy vardı. Sumnat'ın bulunduğu yerdeki mabedde paha biçilmez mücevherat bulunuyordu.

Hindûların "Künk" dedikleri büyük bir nehirleri vardı, onu çok kutsal sayarlardı. İleri gelen ölülerinin kemiklerini oraya atarlar ve bu kemiklerin Naîm cennetine götürüleceğine inanırlardı.

Sumnat ile bu nehir arasında yaklaşık iki yüz fersah mesafe vardı, her gün Sumnat'ı yıkamak için bu nehirden su götürülürdü. Yanında ibadet etmek ve gelen temsilcileri takdim etmek üzere her gün bin brahman görev yapardı. Ayrıca üç yüz kişi de ziyaretçilerin saçını ve sakalını tıraş ederdi. Üç yüz erkek, beş yüz tane de kadın Sumnat'ın bulunduğu mabedin kapısında dans eder, şarkı söylerlerdi. Her birine günlük muayyen bir ücret ödenirdi.

Yemînüddevle ne zaman bir şehri fetheder ve bir put kırarsa Hindûlar şöyle derlerdi: «Bu putlar Sumnat'ın gazabına uğradı; eğer Sumnat onlardan hoşnut olsaydı, hiç şüphesiz kötü niyetle ona yaklaşanı helâk ederdi.» Bu haber Yemînüddevle'ye ulaşınca Sumnat'a karşı bir sefer düzenlemeğe ve onu ortadan kaldırmağa karar verdi. Sultan Mahmûd, Hindûlar Sumnat'ı kaybederler ve batıl iddialarının doğru olmadığını anlarlarsa İslâm'a girerler diye düşünüyordu. Allah Taâlâ'dan hayır dileyip 10 Şaban 416 (6 Ekim 1025) tarihinde gönüllüler hariç otuz bin süvariyle Gaz-

ne'den yola çıktı. Multan yoluna saptı ve 15 Ramazan 416/9 Kasım 1025 tarihinde Sumnat'a ulaştı.

Sultan Mahmûd'un Hindistân'a giden yolu ıssız çöllerden geçiyordu. Buralarda oturan yoktu; ne su ve ne de yiyecek bulunuyordu. Sultan Mahmûd ve ordusu hazırlıklarını buna göre yapmıştı; hattâ su ve erzak taşımak gayesiyle yirmi bin yedek deveyi de ordunun emrine vermişti. Enhelvâra'ya doğru hareket etti. Çölü geçtikten sonra insanlarla dolu kalelere rastladı. Bu kalelerin yakınında muhasara anında kullanmak amacıyla kuyular kazmışlardı. Allah Taâlâ Sultanın oraya yaklaşması üzerine onların kalblerine korku salarak fethi müyesser kıldı. Sultan Mahmûd bu kaleleri teslim aldı, sakinlerini öldürdü ve putlarını parçaladı. Burada su ve diğer ihtiyaçlarını karşıladılar.

Sultan daha sonra Enhelvâra üzerine yürüdü. Zilkade başında (24 Aralık 1025) oraya vardı. "Behim" denilen şehir hakiminin kaçtığını, şehri terk ettiğini ve sığınmak üzere bir kaleye gittiğini gördü. Yemînüddevle bu şehri ele geçirdikten sonra Sumnat üzerine yürüdü. Yolda birkaç kaleye daha rastladı, burada Sumnat'ın temsilcileri ve hâciblerine benzeyen pek çok put vardı. Şeytan onlara bunu güzel göstermiş ve sevdirmişti. Oradakilerle çarpıştı ve şehri fethedip tahrip etti, putları da kırdı. Buradan suyu kıt, ıssız bir çölden geçip Sumnat üzerine yürüdü. Sumnat'ta racaya boyun eğmeyen yirmi bin yerli savaşcıyla karşılaştı. Üzerlerine seriyyeler gönderdi, savaştı ve onları mağlûp ederek mallarını ganimet aldı. Bu arada yanlarındaki yiyeceklere de el koydular. Sonra Debülvâra'ya varıncaya kadar yola devam ettiler. Burası Sumnat'a iki merhale mesafedeydi. Halk Sumnat'a müstahkem bir mevki olması sebebiyle Sultan Mahmûd ve ordusuna boyun eğmeyeceğini ve kendini savunacağını zannederek Sultan Mahmûd'a karşı direniyordu. Sonunda Sultan Mahmûd şehri fethetti, Halkını katledip mallarını ganimet aldı. Oradan Sumnat'a yöneldi, 15 Zilkade perşembe günü (7 Ocak 1026) oraya vardı. Deniz sahilinde ve denize, dalgaların çarpacağı kadar yakın bir mesafede kurulu müstahkem bir kaleye rastladı. Halk surların üzerine çıkarak Müslümanlara bakıyordu. Tanrılarının Müslümanların sonunu getireceğine ve helâk edeceğine inanıyor ve güveniyorlardı.

Ertesi gün, yani cuma günü Sultan Hindûlara saldırdı ve savaşa girdi. Hindûlar, Müslümanların benzerini görmedikleri bir şekilde savaştıklarına şahit oldular, bu sebeple surlardan ayrıldılar. Müslümanlar surlara merdiyenler dayayıp üzerine çıktılar, **Lâ ilâhe illallah Muhammedun Rasûlullah** diye bağırdılar ve İslâmın esasını açıkça ortaya koydular. İşte o zaman şiddetli bir çatışma başladı, vaziyet daha da tehlikeli bir hal aldı. Hindû topluluğu Sumnat'a koşuştu, ona yüz sürüp yardım dilediler. Nihayet karanlığın bastırması üzerine iki taraf birbirinden ayrıldı.

Ertesi gün Müslümanlar sabah erkenden saldırıya geçtiler, Hindûlardan pek çok kişiyi öldürdüler ve onları şehirden çıkarıp putları Sumnat'ın bulunduğu mabede sürdüler. Mabedin kapısında çok şiddetli çatışmalar oldu. Hindûlar grup grup Sumnat'ın huzuruna giriyor, ona sarılıp ağlıyor ve yalvarıyorlar, sonra da buradan çıkıp ölünceye kadar çarpışıyorlardı. Nerdeyse hepsinin kökü kazınacaktı. Çok az sayıda Hindû sağ kaldı. Kalanlar kurtulmak gayesiyle kendilerine ait iki gemiye bindiler ve denize açıldılar, fakat Müslümanlar arkadan yetişip bunların da bir kısmını öldürdüler, bir kısmı ise boğuldu.

Sumnat'ın bulunduğu mabede gelince; bu kurşunla kaplanmış elli altı ağaç sütun üzerine oturuyordu. Sumnat ise taştan yapılmıştı ve uzunluğu beş arşındı. Bunun üç arşınlık kısmı toprağın üzerindeydi ve yuvarlaktı, iki arşınlık kısmı ise temeldeydi. Belirli bir şekli yoktu. Yemînüddevle onu alıp kırdı; bir kısmını yaktı, bir kısmını da beraberinde Gazne'ye götürdü ve camiin eşiğine koydu.

Ma'bed karanlıktı, orada aydınlatma çok değerli mücevher kandillerle yapılırdı. Yanında altın zincir ve içinde bir zil vardı, ağırlığı iki yüz menn idi. Gecenin bir bölümü geçince bu zincir hareket ettirilir ve zil çalar, bunun üzerine Brahmanlardan bir grup ibadete kalkardı. Yanındaki hazinede altın ve gümüşten yapılmış putlar vardı, bunların üzerinde ise mücevherlerle süslenmiş asılı perdeler bulunuyordu. Bunlardan her biri bir büyük puta mensuptu. Bu mabedlerdeki eşyanın değeri yirmi milyon dinarı geçiyordu. Sultan bunların hepsini aldı. Ölülerin sayısı elli binden fazlaydı.

Daha sonra Yemînüddevle Enhelvâra racası Behim'in "Kendehe" adlı bir adaya gittiğini öğrendi. Sumnat ile Kendehe arasında kırk fersah mesafe vardı. Yemînüddevle Sumnat'tan buraya hareket etti Kalenin karşısına gelince iki avcıya rastladı, onlara: "Buradan denize girmek mümkün mü?" diye sordu. Avcılar: "Mümkün, fakat azıcık rüzgâr eserse denizdekiler boğulur.» dediler. Sultan Allah Taâlâ'dan hayırlısını dileyip askerleriyle denize girdi ve salimen Kendehe'ye çıktılar, ancak Behim'in adamlarıyla beraber kaleyi terkedip gittiğini görüp geri döndüler. Sonra buradan el-Mansûra'ya hareket ettiler. Buranın hakimi İslâm'dan dönmüştü. Sultanın geldiğini duyunca el-Mansûra'dan ayrılmış ve Eşbite ormanlarına sığınmıştı. Yemînüddevle iki yerden onun üzerine yürüdü ve çevresini kuşattı. Çoğunu öldürdü, pek çok kişi de boğuldu. Kurtulanların sayısı çok azdı.

Sultan buradan Behâtıya üzerine yürüdü, halk kendisine itaat arz etti ve boyun eğdi. Buradan Gazne'ye hareket etti, 10 Safer 417 (2 Nisan 1026) tarihinde Gazne'ye vardı.

Müşerrifüddevle'nin Vefatı ve Kardeşi Celâlüddevle'nin Melik Olması

Melik Müşerrifüddevle Ebû Ali b. Bahâüddevle bu yılın rebiyülevvel ayında (mayıs 1025) akut bir hastalıktan öldü. Yirmi üç yıl, üç ay ömür sürmüştü, meliklik müddeti ise beş yıl, yirmi beş gündü. Çok hayır severdi, kötülüğü azdı. Âdil ve güzel ahlâklıydı. Annesi o sırada hayattaydı. 425 (1033-1034) yılında ölmüştür.

Müşerrifüddevle ölünce Bağdâd'da kardeşi Ebû Zâhir Celâlüddevle adına hutbe okundu. Kendisi o sırada Basra'da bulunuyordu. Bağdâd'a çağırıldı, fakat gitmedi. Vâsıt'a geldi ve bir süre burada kaldı, sonra Basra'ya döndü. Bunun üzerine adına okunmakta olan hutbeye son verildi ve yeğeni Ebû Kâlicâr b. Sultânüddevle b. Bahâüddevle adına hutbe okunmağa başladı (şevvâl 416/kasım-aralık 1025). Ebû Kâlicâr o sırada Hûzistân'daydı, amcası Kirmân hakimi Ebû'l-Fevâris ile Fars'ta savaşıyordu. Celâlüddevle bunu öğrenince hemen Bağdâd'a gitti. Bağdâd askeri onu şehre sokmamak için harekete geçti. Nehrevân'a bağlı es-Seyyib'de Celâlüddevle ile karşılaştılar, onu geri çevirmeğe çalıştılar, fakat o dönmedi. Bunun üzerine ok yağmuruna tuttular ve hazinelerinin bir kısmını yağmaladılar. Sonunda Basra'ya döndü, onlar da Melik Ebû Kâlicâr'a haber gönderip kendisini melik yapacaklarını bildirdiler ve Bağdâd'a gelmesini istediler. Ebû Kâlicâr geleceğine söz verdi, fakat Kirmân hâkiminin yüzünden Bağdâd'a gelemedi. Celâlüddevle Bağdâd'a geldiğinde veziri Ebû Sa'd b. Mâkûlâ idi.

Nasruddevle b. Mervân'ın Urfa Şehrine Hakim Olması

Diyarbekir emîri Nasruddevle b. Mervân bu sene Urfa şehrini ele geçirdi. Urfa Benû Numeyr'e mensup Utayr adlı birinin hâkimiyetindeydi. Utayr cahil ve kötü bir insandı, Urfa'ya Ahmed b. Muhammed adlı bir şahsı nâib tayin etmişti. Ahmed b. Muhammed burada halka çok iyi davrandı, reâyayı adaletle idare etti, bu yüzden halk ona sevgi göstermeğe başladı.

Utayr ise Hille'de oturuyordu. Ara sıra Urfa'ya gelir ve nâibinin şehre egemen olduğunu, emir verip yasaklar koyduğunu görürdü. Bu sebeple nâibini çekemedi, ona haset etti. Bir gün nâibine: «Sen benim malımı yedin, şehrimi istilâ ettin; âdetâ sen emîr ben de nâib oldum.» dedi. Naib Ahmed b. Muhammed böyle bir niyeti olmadığını söyleyip af dilediyse de kabul etmedi ve onu öldürdü. Halk onun öldürülmesini tasvip etmedi. Utayr'a kızdılar, hemen Nasruddevle b. Mervân'a mektup yazıp şehri teslim almak üzere gelmesini istediler. Nasruddevle onlara Âmid'de bulunan "Zenek"

adlı nâibini gönderdi; Zenek şehri teslim aldı ve bir grup askerle orada kaldı, Utayr da Sâlih b. Mirdâs'ın yanına giderek Nasruddevle nezdinde kendine şefaatta bulunmasını istedi. Sâlih b. Mirdâs'ın ricâsını kabul eden Nasruddevle şehrin yarısını ona verdi. Utayr sonra Meyyâfârikîn'e gidip Nasruddevle'nin huzuruna girdi. Nasruddevle'nin adamları efendilerine Utayr'ı tevkif etmesini tavsiye ettiler, fakat o bu teklifi kabul etmedi ve: «O fesat çıkarsa da ben ona verdiğim sözden dönem; ahde vefa göstererek onun kötülük yapmasına mani olacağımı umuyorum.» dedi. Utayr bu suretle Urfa'nın yarısını tam anlamıyla teslim aldı ve Nasruddevle'nin nâibiyle beraber orada kaldı. Daha sonra Nasruddevle'nin nâibi bir ziyafet hazırlayıp onu da çağırdı, yediler içtiler. Zenek bu arada Utayr'ın öldürdüğü Ahmed b. Muhammed'in oğlunu çağırdı ve ona: «Babanın intikamını almak ister misin? diye sordu. O da: «Evet» dedi. Bunun üzerine «İşte babanın katili Utayr az sayıda adamıyla yanımda duruyor. Buradan çıkınca pazarda peşine takıl ve ona: "Ey zalim! Babamı sen öldürdün." diye bağır. O hemen sana kılıç çekecektir. Böyle yaparsa sen halktan yardım iste ve onu öldür. Ben senin arkandayım." dedi. Çocuk, Nâib Zenek'in dediğini yaptı ve Utayr'ı öldürdü. Yanında üç tane de Arap vardı. Benû Numeyr hemen toplandı ve: "Bu Zenek'in işidir. İntikam almadan sessizce durmak bize yakışmaz; eğer biz onu öldürmezsek hiç şüphesiz o bizi yurdumuzdan çıkaracaktır." dediler. Benû Numeyr toplanıp şehir dışında ona pusu kurdular. Bu arada bir grup şehre yürüdü ve oraya yakın bir yere baskın düzenlediler. Zenek bu durumu öğrenince yanındaki askerlerle onların peşine düştü. Pusu kurulan yeri geçer geçmez Benû Numeyrliler ona saldırdılar, iki taraf savaşa tutuştu. Bu sırada Zenek atılan bir mancınık taşının isabet etmesiyle yere düştü ve öldürüldü (418 yılı başları / Şubat 1027). Böylece Urfa tamamen Nasruddevle'nin hakimiyetine girdi. Sâlih b. Mirdâs daha sonra Urfa'nın Benû Numeyr'e mensup İbn Utayr ve İbn Şibl'e iade edilmesi için aracılık etti ve şehrin tekrar onlara teslim edilmesini sağladı. Urfa'da biri daha büyük iki burç vardı. İbn Utayr büyük burcu İbn Şibl de küçüğünü aldı. İkisi, inşaallah ilerde anlatacağımız üzere, şehri Rumlara satıncaya kadar orada ikamet ettiler.

Sicilya Adasında Donanmanın Batışı

Bu sene Rumlar büyük bir kalabalıkla Sicilya adasına çıktılar, ada yakınındaki Kıllevriye adasındaki Müslümanların mallarını ele geçirdiler ve hükümdarın yeğeniyle birlikte gelecek olan gemilerinin ve askerlerin gelişini gözetlemek amacıyla meskenler yapmağa başladılar. Bu haber el-Muizz b. Bâdis'e ulaşınca dört yüz parça gemiden oluşan büyük bir donanma hazırladı, askerleri gemilere yerleştirdi, ayrıca kalabalık bir halk

kitlesi de topladı. Çok sayıda gönüllü de kendi arzularıyla Allah rızası için cihada katıldı. Donanma ocak ayında hareket etti. İfrîkıyye yıkılarına yakın bir yerdeki Kavsara adasına yaklaşınca şiddetli bir rüzgâr çıktı ve yağmur başladı. Bunun sonucunda az sayıda insan kurtulabildi, askerin büyük bir kısmı boğuldu.

Çeşitli Olaylar

Bu sene ayyârlar Bağdâd'da yeniden sahneye çıktılar ve büyük kötülükler yaptılar. Halkı öldürüp mallarını yağmaladıkları gibi dilediklerini de yaptılar, bu arada Kerh'i ateşe verdiler. Bu yüzden Kerh'te fiyatlar çok arttı; öyle ki, bir kür buğday (yaklaşık bir ton) iki yüz Kâsânî dinara satıldı.

Celâlüddevle bu sene veziri Ebû Saîd Mâkûlâ'yı tevkif etti, onun yerine amcasının oğlu Ebû Ali b. Mâkûlâ'yı vezir tayin etti.

el-Kâdir Billâh, bu yılda Kadı Ebû Ca'fer es-Semnânî'yi Karvâş'a elçi gönderdi ve ondan yanında bulunan vezir Ebû'l-Kâsım el-Mağribî'yi uzaklaştırmasını istedi; o da bu emre uydu ve onu uzaklaştırdı. Ebû'l-Kâsım bunun üzerine Nasruddevle'nin yanına Meyyâfârikîn'e gitti. Bunun sebebi daha önce anlatılmıştı.

Müşerrifüddevle Ebû'l-Fevâris'in veziri Ebû Mansûr Muhammed b. el-Hasan b. Sâlihan bu sene öldü. Yetmiş altı yaşındaydı.

Kadı el-Kudât Ebû'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Ebî'ş-Şevârib de bu yıl ölmüştür. 319 yılı zilkade ayında (kasım-aralık 931) doğmuştu. İffetli ve nezih bir insandı. Başka bir rivayete göre 417 (1026-1027) yılında ölmüştür.

Bizans imparatoru Basileios da bu sene ölmüş ve yerine kardeşi Konstantinos geçmişti.

Mahmûd b. Sebüktekin'in elçisi, Fâtımî halifesi ez-Zâhir Lii'zazî Dinillâh'ın sultana gönderdiği hil'atlerle beraber bu yıl içinde Halife el-Kâdir Billâh'ın huzuruna geldi. Mahmûd: «Ben itaatın farziyyetine inanan bir hizmetkârınızım.» diyor ve bu hil'atleri de kendisine takdim ettiğini belirterek uygun gördüğü şekilde kullanmak üzere divana gönderdiğini söylüyordu. Bunun üzerine hil'atler Bâbu'n-Nûbî'de yakıldı, içinden çok sayıda altın çıktı, bunlar Benû Hâşim'e mensup fakirlere sadaka olarak verdi.

Bahâüddevle'nin veziri Sâbûr b. Erdeşîr de bu sene ölmüştür. İyi bir kâtipti. 381 (991-992) yılında Bağdâd'da bir kütüphane yaptırmış ve burada

on bin cildi aşkın kitap toplamıştı. Bu kütüphane Tuğrul Bey'in 450 (1058-1059) yılında Bağdâd'a gelişi sırasında yakılıncaya kadar ayakta kaldı.

Nîsâbûrlu vaiz Osman el-Harkûşî de bu sene vefat etmiştir. Hayır sever ve iyi bir insandı. Sultan Mahmûd b. Sebüktekin'in yanına gidince sultan ayağa kalkıp onu karşılardı. Sultan Mahmûd Nîsâbûr halkından muayyen zamanlarda vergi alırdı. Bunun üzerine el-Harkûşî Sultan'a: «Dilencilik yaptığını duydum ve canım çok sıkıldı.» dedi. Sultan Mahmûd «Nasıl dilencilik?» diye sorunca el-Harkûşî: "Senin fakir ve güçsüz insanların mallarını aldığını öğrendim. İşte bu dilenciliktir." dedi el-Harkûşî'nin sözleri üzerine Sultan bu vergiden vaz geçti ve onu kaldırdı.

Bu sene Irak ve Horasânlılar hacca gidemediler.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON YEDİNCİ (M. 1026-1027) YILI OLAYLARI

Alâüddevle'nin Askerleriyle Cevzakan Askerleri Arasındaki Savaş

Bu sene Alâüddevle b. Kâkeveyh ile Cevzakan Kürtleri arasında şiddetli bir savaş oldu.

Savaşın sebebi şu idi:

Alâüddevle, amcasının oğlu Ebû Ca'fer'i Sâbûr-Hâst ve civarındaki yöreye vali tayin etmiş, Cevzakan kürtlerinin idaresini de ona vermişti. Bu arada Kürt kabilelerinden birine mensup olan Ebû'l-Ferec el-Bâbûnî'yi de Kürtlerle ilgilenmek üzere onun yanında görevlendirdi. Bir müddet sonra Ebû Ca'fer ile Ebû'l-Ferec arasında düşmanlığa dönüşecek ölçüde bir anlaşmazlık çıktı, fakat Alâüddevle aralarını düzeltti ve her ikisini de görevlerine iade etti.

Ne var ki bu iki arasındaki kin giderek kuvvetlendi, kötülükler yeniden ortaya çıkmağa başladı. Nihayet Ebû Ca'fer elindeki baltayla Ebû'l-Ferec'e vurarak öldürdü. Bunun üzerine Cevzakan kürtleri toptan isyan ederek yağma ve bozgunculuğa koyuldular. Alâüddevle onları yakalamak için harekete geçip üzerlerine asker sevketti, başlarına da amcasının oğlu ve Ebû Ca'fer'in kardeşi Ebû Mansûr'u vali tayin etti, Ferhâd b. Merdâvic ve Ali b. İmrân'ı da onun yanında görevlendirdi.

Cevzakan Kürtleri bundan haberdar olunca Ali b. İmrân'a haber gönderip Alâüddevle ile aralarını düzeltmesini istediler ve aralarından bir topluluk Ali b. İmrân'ın yanına giderek barış görüşmelerine başladılar. Ebû Ca'fer ve Ferhâd ise Ali b. İmrân'a haber göndererek barış için gelen topluluğu kendilerine teslim etmelerini istediler, bu arada onları zor kullanarak yanından almağa niyetlendiler. Bunun üzerine Ali b. İmrân Cevzakan Kürtlerinin yanına gitti ve Ebû Ca'fer ile Ferhâd'a karşı onlara destek verdi. İki grup arasında bir kaç kere savaş vuku buldu. Son savaş Ali b. İmrân ve Cevzakan Kürtlerinin lehine sonuçlandı. Ferhâd mağlûp oldu, Alâüddevle'nin amcasının iki oğlu ve Ebû Ca'fer esir düştüler. Ebû Ca'fer,

Ebû'l-Ferec'e kısas olmak üzere katledildi, Ebû Mansûr ise hapsedildi. Ebû Ca'fer öldürülünce Ali b. İmrân artık Alâdüddevle ile aralarının islâhı mümkün olmayacak ölçüde bozulduğunu anladı ve tedbirli davranmağa başladı.

Karvâş İle Benû Esed ve Hafâce Arasındaki Savaş

Dübeys b. Ali b. Mezyed el-Esedî ile Benû Hafâce emîri Ebû'l-Fityân Menî' b. Hassân bu sene iş birliği yaptılar. Her ikisi de kendi aşiretlerini ve diğer bazı kabileleri topladılar. Karvâş b. el-Mukallid el-Ukaylî ile çarpışmak üzere Bağdâd askerleri de onlara katıldı.

Savaşın sebebi şu idi :

Hafâce kabilesi Sevâd'a ve Karvâş'ın elindeki yerlere saldırmıştı. Karvâş onları uzaklaştırmak gayesiyle Musul'dan ayrılınca Hafâceliler Dübeys'den yardım istediler, Dübeys de onlara yardıma koştu. Bu arada Bağdâd askeri de onlara katıldı. İki taraf Karvâş'ın hakimiyetindeki Kûfe dışında karşılaştılar, öncü birlikleri arasında savaş cereyan etti.

Karvâş onlarla başa çıkamayacağını anlayınca bir gece az sayıdaki bir grupla kaçtı. Adamları bu durumdan haberdar olunca mağlûp olarak onu izlediler ve Enbâr'a geldiler. Esed ve Hafâce kabileri de onların ardından yola çıktı. Enbâr'a yaklaşmaları üzerine Karvâş buradan ayrılıp obasına gitti, böylece onlar da Karvâş'a saldırma imkânı bulamadılar ve Enbâr'ı istilâ ettikten sonra dağıldılar.

Bağdâd'da Dahilî Karışıklıklar, Türkler ve Ayyârların Çapulculukları

Bu sene Bağdâd'da Türklerin taşkınlıkları çoğaldı. Çok sayıda halkın mallarına el koydular, zor kullanarak aldılar. Özellikle Kerh ahalisini muayyen zamanlarda yüz bin dinar vergi ödemeğe mahkûm ettiler. Vaziyet kötüleşti, fitne fesat arttı. Evler, geçitler ve pazarlar yakıldı. Ayyârlar herkesin malına göz diktiler. Hükümdar nasıl bir şahsın malını müsadere ederse ayyârlar da tıpkı onun gibi bir şahsın evine girip zahirelerini alıyorlardı. Halk bunların şerrinden kurtulmak için sınır geçitlerine kapılar yaptı, fakat bundan da bir sonuç alamadılar. Sonunda orduyla halk arasında savaş çıktı. Galip gelen askerler Kerh ve diğer yerleri yağmaladılar, bol miktarda mal aldılar. Bu arada namuslu ve iyi bir çok insan öldürüldü.

Kumandanlar ve ordunun ileri gelenleri Melik Ebû Kâlicâr'ın kendilerine ulaşamayacağını ve şehirlerin tahrip edildiğini, civarda oturan Arap ve Kürtlerin kendilerine göz diktiğini anlayınca Celâlüddevle'ye haber gönderip Bağdâd'a gelmesini istediler, o da bu teklifi kabul edip Bağdâd'a geldi. İnşaallah bunları 418 (1026-1027) yılı olayları arasında anlatacağız.

el-Esîr'in Musul'a Gitmesi ve Benû Ukayl İle Aralarında Vuku Bulan Savaş

el-Esîr Anber, bu sene Bağdâd'dan Musul'a gitti. Sebebi şu idi:

el-Esîr, Büveyhî Devletinde sözü geçen nüfuzlu biriydi. Ordu da ona herkesten çok itaat eder ve herkesten çok onun sözünü dinlerdi; fakat bir an geldi bu saygı yok oldu, ordu kendisine karşı çıktı ve onlardan gördüğü itaat son buldu. Artık ona iltifat etmiyorlardı. Bu yüzden askerlerin kendisine zarar vermesinden korktu ve Karvâş'ın yanına gitti. Bu defa askerler yaptıklarına pişman oldular ve onun geri dönmesini istediler, fakat o kabul etmedi ve Karvâş ile birlikte Musul'a gitti. Bunun üzerine Irak'taki emlâk ve iktaına el konuldu.

Daha sonra Necdetüddevle b. Karrâd ve Râfi' b. el-Hüseyn Ukaylîler'den kalabalık bir cemaat topladılar. Karvâş'ın kardeşi Bedrân da onlara katıldı ve hep birlikte Karvâş'a karşı savaşmak üzere yürüdüler. Karvâş bunu haber alınca Garib b. Makn ve el-Esîr Anber ile bir araya geldiler. İbn Mervân da ona yardım gönderdi, böylece on üç bin savaşçı toplanmış oldu. Beled şehri yakınlarında karşı karşıya geldiler. Her iki taraf da sabırla savaşı sürdürdü. Bir çok kişi öldü. Bunun üzerine Mervân b. Karrâd güzel bir harakette bulundu ve safın ortasında bulunan Garib'in yanına giderek onunla kucaklaştı ve barıştı. Ebû'l-Fazl Bedrân b. el-Mukallid de aynı şekilde kardeşiyle kucaklaştı. Böylece herkes barıştı, Karvâş da Nusaybin'i kardeşi Bedran'a geri verdi.

Hafâce'nin Enbâr'ı Ateşe Vermesi ve Ebû Kâlicâr'a İtaat Etmesi

Hafâce kabilesi emîri Menî' b. Hassân bu sene el-Câmiayn'a gitti ve Nûruddevle b. Dübeys'e ait olan bu yeri yağmaladı, bunun üzerine Dübeys de onu yakalamak gayesiyle Kûfe'ye yürüdü. Fakat Menî' b. Hassân Kûfe'den ayrılıp Enbâr'a gitmişti. Burası Karvâş'a aitti ve daha önce anlattığımız gibi burayı tekrar geri almıştı. Menî' Enbâr'a gelince şehir halkı onunla savaştı, fakat Hafâce'ye karşı koyacak güçleri yoktu; sonunda

Hafâce Enbar'a girdi ve şehri yağmaladı, bu arada çarşıları ateşe verdiler. Karvâş hasta haliyle onlara mâni olmak için Enbâr'a gitti. Yanında Garîb ve el-Esîr Anber de vardı. Daha sonra buradan ayrılıp el-Kasr'a gitti. Bunun üzerine Hafâce'nin hırsı daha da arttı ve tekrar Enbâr'a dönüp şehri ikinci defa yaktılar.

Karvâş buradan el-Câmiayn'a gitti. Burada Nuruddevle Dübeys b. Mezyed ile beraber on bin savaşçı topladı. Hafâce ise bin kişiden ibaretti. Karvâş bu büyük orduyla bin kişi üzerine yürümedi. Şehir halkı Enbâr'ın çevresine sur yapmağa başladı, Karvâş da onlara yardım etti ve kışı yanlarında geçirdi. Menî' b. Hassân daha sonra Melik Ebû Kâlicâr'ın yanına gitti, itaat arz etti, Ebû Kâlicâr da ona hil'at verdi. Menî' buradan Kûfe'ye geldi ve orada Ebû Kâlicâr adına hutbe okuttu. Böylece Ukaylîler'in Sakyu'l-Fırât'daki hakimiyetlerine son verdi.

İfrîkıyye'de Ketâme ve Zenâta Kabileleriyle el-Muizz b. Bâdis Arasında Barış Yapılması

Bu sene Zenâta ve Ketâme kabilelerinin elçileri İfrîkıyye hükümdarı el-Muizz b. Bâdis'e gelerek barış talebinde bulundular, itaatlerinin kabulünü ve hakimiyeti altına girmelerine müsaade edilmesini istediler; ancak yolları kendileri muhafaza etmek istiyorlardı; bunu şart koştular ve bu hususu yerine getireceklerine söz verip and içtiler. el-Muizz onların bu dileklerini kabul etti, bunun üzerine Zenâta ve Ketâme kabilesinin ileri gelenleri el-Muizz'in yanına geldiler, el-Muizz de onları huzura kabul ve misafir etti, onlarla ilgilendi ve bol miktarda mal verdi.

Hammâd b. el-Mansûr'un Vefatı ve Yerine Oğlu el-Kaid'in Geçmesi

İfrîkıyye hükümdarı el-Muizz b. Bâdis'in amcası Hammâd b. Bulukkîn bu sene vefat etti. Gezinmek üzere kalesinden dışarı çıkmıştı; bu sırada hastalandı, öldü ve kaleye götürülüp toprağa verildi. Yerine oğlu el-Kâid geçti. el-Muizz onun ölümüne çok üzüldü, çünkü aralarındaki ilişkiler düzelmişti. Ondan sonra işler el-Muizz'e kaldı. Amcası Hammâd'ın çocukları da ona boyun eğdi ve itaat arz etti.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Irak'da çok şiddetli bir kış hüküm sürdü. Dicle ve diğer büyük nehirler dondu. Su kanalları da tamamen dondu. Yağmurun yağması ve Dicle'nin taşması gecikti. Sevâd'da çok az ekim yapılabildi.

Bu sene Horasân ve Irak'tan hacca giden olmadı.

Yine bu sene Ramazan ayında büyük bir yıldız kaydı; onun etkisiyle yer yüzü aydınlandı ve büyük bir gürültü duyuldu.

Celâlüddevle'nin veziri Ebû Sa'd b. Mâkûlâ bu sene hapishanede öldü. Hatîb-i Bağdâdî'nin hocalarından Nisâbûrlu Hâfız Ebû Hâzım Ömer b. Ahmed b. İbrâhim el-Abdî ve Kurrâ Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Ömer el-Hammâmî de bu yıl vefat etmişlerdi. Ebû'l-Hasan 328 (939-940) yılında doğmuştu.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON SEKİZİNCİ (M. 1027-1028) YILI OLAYLARI

Alâüddevle İle İspehbüd ve Taraftarları Arasında Çıkan Savaş, Bunu Takip Eden Karışıklıklar

Bu yılın rebiyülevvel ayında (nisan-mayıs 1027) Alâüddev b. Kâkeveyh ile İspehbüd ve taraftarları arasında çok işddetli bir savaş oldu.

Daha önce de zikrettiğimiz gibi, bu savaşa Ali b. İmrân'ın, Alâüdddevle'ye itaattan ayrılması sebep olmuştu. Ali b. İmrân, Alâüddevle'den ayrılınca ondan daha çok korkmağa başladı, bu sebeple Taberistân hakimi İspehbüd'e haber gönderdi ve onu el-Cibâl bölgesi üzerine yürümeğe teşvik etti. İspehbüd bu sırada Velkin b. Venderin ile beraber Rey'de bulunuyordu. Ayrıca Menûçehr b. Kâbûs b. Veşmgîr'e de mektup yazıp yardım istedi ve herkeste elindeki şehirlerden kendisini çıkaracak bir kuvvet olmadığı vehmini uyandırdı.

İspehbüd, Alâüddevle'ye düşmandı. Velkin ile beraber Hemedân üzerine yürüdü ve şehri ele geçirdiler; ayrıca el-Cibâl bölgesine de hakim oldular ve Alâüdddevle'nin valilerini buradan uzaklaştırdılar. Menûçehr ve Ali b. İmrân'ın askerleri de onlara katıldı, böylece daha da güçlenerek hep birlikte Isfahan'a gittiler. Alâüddevle şehre kapandı ve malları şehirden dışarı çıkardı. Müttefikler şehri kuşattılar, aralarında çarpışmalar cereyan etti ve neticede Alâüddevle galip geldi. Bunun üzerine karşısındaki askerlerin çoğu ona meyletmeğe başladı. Alâüddevle yanına gelen askerlerin gönlünü alıyor ve onlara bol bol mal veriyordu. Müttefikler burada dört gün kaldılar, sonunda yiyecek sıkıntısı baş gösterince kuşatmadan vaz geçtiler.

Alâüddevle onları takibe koyuldu. el-Cevzakan kürtlerini de kendi tarafına çekmeğe çalıştı ve bir kısmı onun saflarına geçti. Alâüddevle Nihâvend'e kadar onları takip etti. Şehir önünde karşılaştılar, yapılan savaşta bir çok kişi hayatını kaybetti ve çok sayıda insan da esir düştü. Alâüddevle savaşın galibiydi: Velkin'in iki oğlunu savaşta öldürdü; İspehbüd'ü, iki oğlunu ve vezirini de esir aldı. Velkin az sayıdaki bir grupla Cürcân'a gitti.

Ali b. İmrân da Kinkever kalesine sığındı. Alâüddevle sonra üzerine yürüdü ve onu bir süre kuşatma altında tuttu. İspehbüd 419 yılı receb ayında (temmuz-ağustos 1028) vefatına kadar Alâüddevle'nin yanında mahpûs kaldı.

Velkin b. Venderin bu badireden kurtulduktan sonra Menûçehr b. Kâbûs'un yanına gitti ve onu Rey üzerine yürüyüp şehri ele geçirmeğe tahrik etti. Özellikle Alâüddevle Ali b. İmrân'ı muhasara etmekle meşgul olduğundan bu şehirleri ele geçirmenin çok kolay olduğunu söyledi. Alâüddevle'nin damadı olan Velkin'in oğlu da buna taraftar oldu. Alâüddevle Kum şehrini ona vermişti, fakat o Alâüddevle'ye isyan etti, babasının saflarında yer aldı ve ona haber gönderip Alâüddevle'nin ülkesine saldırmağa teşvik etti. Bunun üzerine babası da ordusuyla ve Menûçehr'in askerleriyle beraber Rey üzerine yürüdü. Rey önlerinde karargâh kurdular ve Mecdüddevle b. Büveyh ve yanındaki birliklerle savaştı. İki taraf arasında Rey halkının galip geldiği olaylar vuku buldu. Alâüddevle bu durumu görünce Ali b. İmrân ile anlaştı.

Alâüddevle ile Ali b. anlaştığını haber alan Velkin hiç bir şey elde edemeden Rey'den ayrıldı; bunun üzerine Alâüddevle Rey'e yürüdü Menûçehr'e elçi gönderip onu azarladı ve tehdit etti. Ülkesine saldıracağını da açıkça ifade etti. Bu sırada Ali b. İmrân'ın Menûçehr ile haberleştiğini, onu kendisine karşı tahrik ve yardım vaat ettiğini ve tekrar Rey'e dönmesi için teşvik ettiğini öğrendi. Bunun üzerine Menûçehr'in ülkesine saldırmaktan vaz geçti ve Ali b. İmrân'ın üzerine yürümek gayesiyle hazırlandı. Bunu duyan Ali b. İmrân, Menûçher'e haber gönderip yardım istedi, o da bir kumandanının riyâsetinde altı yüz kişilik bir süvari ve piyade birliğini yardıma gönderdi, İbn İmrân bu arada Kinkever'e sığınıp erzak depo etmişti; fakat Alâüddevle üzerine saldırarak bir süre muhasara edip sıkıştırınca İbn İmrân'ın erzakı bitti ve barış istemek zorunda kaldı. Alâüddevle, Kinkever kalesinin ve amcasının oğlu Ebû Ca'fer'i öldürenlerin ve Menûçehr'in kendisine yardıma gönderdiği kumandanın teslim edilmesini şart koştu. Ali b. İmrân da bu şartları kabul etti ve söz konusu şahısları ona gönderdi. Alâüddevle, Ebû Ca'fer'in katillerini öldürdü, Menûçehr'in kumandanını hapsedip kaleyi teslim aldı, bu arada Kinkever'e karşılık Dînever şehrini Ali'ye verdi. Menûçehr de Alâüddevle'ye haber gönderip barıştı, kumandanı da serbest bırakıldı.

Batîha Ahalisinin Melik Ebû Kâlicâr'a Karşı İsyanı

Batîha ahalisi bu sene Melik Ebû Kâlicâr'a isyan etti. Isyanın öncülüğünü Batîha'nın eski emîri Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Bekr eş-Şarâbî yapıyordu. Ebû Abdullah hakkında daha önce bilgi vermiştik.

Bu anlaşmazlığa şu hadise sebep olmuştu:

Ebû Kâlicâr, veziri Ebû Muhammed b. Bâbşâz'ı Batîha'ya göndermiş, o da halka zulüm yapmış ve mallarını gasbetmişti. Adamlarından eş-Şarabî'ye de emir vererek Salik'deki her eve muayyen bir vergi yükledi. Bunun üzerine herkes bir tarafa gitmiş ve yurtlarından uzaklaşmışlardı. Batîha'da kalanlar ise Ebû Kâlicâr'a karşı başlatacakları isyanda ve eş-Şarabî'nin katlinde kendilerine öncülük edecek birini arıyorlardı ve kendilerine karşı yapılan her hareketten eş-Şarabî'yi mes'ul tutuyorlardı. eş-Şarâbî bunu duyunca yanlarına gidip özür diledi ve yapacakları her işte kendileri için canını feda etmeğe hazır olduğunu söyledi. Onlar da kabul ettiler, verdikleri sözde duracaklarına dair yemin ettiler. eş-Şarâbî onlara bu anlaşma hakkında kimseye bilgi sızdırmamalarını söyledi.

Vezirin yanına dönüp adamlarını vergi tahsil etmek üzere söylediği yerlere göndermesini istedi, o da kabul etti. Daha sonra ortaya çıkan fitne ve fesada son vermek üzere gemileri zikrettiği yere doğru yola çıkarmasını tavsiye etti, vezir bunu da yaptı. Bu işler tamamlanınca eş-Şarâbî ve Batîha ahalisi vezire saldırıp onu yanlarından uzaklaştırdılar .Celâlüddevle'nin askerlerinden bir grup da hapishanede yanlarında bulunuyordu; onları da serbest bırakıp yardımlarından istifade ettiler ve onlarla iş birliği yaptılar, bu arada su kanallarını açtılar; böylece Mühezzibüddevle zamanındaki hallerine tekrar kavuşmuş oldular. Kendilerine yönelen her harekete karşı koydular ve sonunda iş onların istediği tarzda sonuçlandı. Daha sonra İbnü'l-Mi'berânî, eş-Şarâbî'ye karşı harekete geçti ve Batîha'yı istilâ etti. eş-Şarâbî Batîha'dan ayrılıp Dübeys b. Mezyed'in yanına gitti, onun yanında saygı ve itibar gördü.

Ebû Kâlicâr'ın Kirmân Meliki Olan Amcasıyla Barış Yapması

Bu sene Ebû Kâlicâr ile Kirmân meliki olan amcası Ebû'l-Fevâris arasında anlaşmaya varıldı. Ebû Kâlicâr, amcasıyla savaşmak ve Kirmân'ı onun elinden almak gayesiyle yola çıkmış, amcası da dağlara çekilmişti. Artan sıcaklar Ebû Kâlicâr ve askerini perişan etmiş, bir çok kişi hastalanmıştı. Daha sonra iki taraf arasında elçiler gidip gelmiş ve sonunda bir anlaşmaya varmışlardı. Buna göre Kirmân Ebû'l-Fevâris'e, Fars şehirleri de Ebû Kâlicâr'a ait olacaktı, ayrıca Ebû Kâlicâr amcasına her yıl yirmi bin dinar gönderecekti.

Ebû Kâlicâr Ahvâz'a dönünce devlet işlerini el-Âdil b. Mâfinne'ye bıraktı. el-Âdil başlangıçta istemedi, fakat daha sonra kabul etti. el-Âdil 360 (970-971) yılında Kâzerûn'da doğmuştu. Yapacağı işlere müdahele edilmemesini şart koştu, bu isteği de kabul edildi.

Bağdâd'da Hutbenin Celâlüddevle Adına Okunması ve Celâlüddevle'nin Bağdâd'a Gelmesi

Bu yılın cemaziyelevvel ayında (haziran-temmuz 1027) Bağdâd'da hutbe Melik Celâlüddevle Ebû Tâhir b. Bahâüddevle adına okundu. Celâlüddevle de Basra'dan hareketle 3 Ramazan (7 Ekim 1027) günü Bağdâd'a girdi.

Türkler şehirlerin tahrip edildiğini, Arapların, Kürtlerin ve bütün ahalinin kendilerine kem gözle baktıklarını ve aralarında dirlik ve düzeni sağlayacak bir hükümdar olmadığını görünce doğruca hilafet makamına gitmeğe karar verdiler. Halifeye haber gönderip başlangıçta hutbeyi yalnızca Celâlüddevle adına, sonra da onu reddederek Ebû'l-Kâlicâr adına okuttukları için özür dilediler ve bu meseleden dolayı kendilerine muhalefet etmediği için teşekkür ettiler, "Hiç şüphesiz Emîrü'l-Mü'minîn emir verecek yegâne makamdı. Biz ise kul köleyiz. Biz hatâ ettik, şimdi af diliyoruz. Şu anda bizim dirlik ve düzenimizi sağlayacak bir kimse yok, bu sebeple sizin Celâlüddevle'ye Bağdâd'a gelmesi, idareye hakim olması, düzeni sağlaması ve kendi adına hutbe okuması için haber göndermenizi istiyoruz." dediler, ayrıca Celâlüddevle'nin yanına gidecek olan elçiye, onu kendilerine getireceğine dair yemin ettirmesini istediler. Halife onların bütün isteklerini kabul etti. Gerek halife ve gerekse kumandanlar Bağdâd'a gelmesi, halife ve Türklere bir kötülük gelmeyeceğine dair yemin etmesi için Celâlüddevle'ye haber gönderdiler, o da kabul ve yemin etti ve Bağdâd'a gitti. Türkler onu karşılamağa çıktılar ve yolda karşıladılar. Halife de Kadı Ebû Ca'fer es-Semnânî'yi Celâlüddevle'ye gönderdi. Ebû Ca'fer Celâlüddevle'nin halifeye ve Türklere verdiği yemini yenilemesini istedi ve o da kabul etti.

Nihayet Bağdâd'a giren Celâlüddevle en-Necmî'de konakladı. Halife de gemiyle onu karşılamak üzere gitti. Celâlüddevle onu görür görmez huzurunda yer öptü ve bulunduğu gemiye binip huzurunda ayakta durdu. Halife sonra oturmasını emretti, o da oturdu. Daha sonra Mûsâ b. Ca'fer'in türbesine gidip ziyaret ettikten sonra hükümet konağına girdi. Beş namaz vaktinde nevbet çalınmasını emretmişti; fakat halife buna son vermesi için haber gönderince Celâlüddevle de kızarak nevbet çalınmasını durdurdu. Halife bilâhere tekrar buna müsaade etti ve o da yeniden nevbet çaldırdı.

Celâlüddevle, Müeyyidü'l-Mülk Ebû Ali er-Rıhhaçî'yi o sırada Karvâş'ın yanında bulunan Hadım Anber el-Esîr'e gönderdi ve daha önce de anlattığımız gibi kendisine destek olmasını, güvenmesini ve sevgi beslemesini istedi, ayrıca Türklerin yaptıklarından dolayı da özür diledi. Bunun üzerine o da onları affetti ve: "Onlar bizim evlâdımız ve kardeşlerimizdir." dedi.

Ebû'l-Kâsım b. el-Mağribî ve Ebû'l-Hattâb'ın Ölümü

Ebû'l-Kâsım b. el-Mağribî bu sene altmış dört yaşında iken Meyyâfârikîn'de vefat etti. Öleceğini anlayınca Kûfe ile Meyyâfârıkîn arasında kendini tanıyan bütün emir ve reislere mektuplar yazıp karısını vefat ettiğini ve tabutunu Hz. Ali'nin türbesine gönderdiğini bildirdi, onlardan kendi adamlarının hukukuna riayet etmelerini istedi. Bununla ölüm haberini gizli tutmak ve hiç kimsenin, kendi cenazesine mani olmaya kalkışmamasını istiyordu. Vefat edince dostları onu arzu ettiği şekilde götürdü ve mektupları ilgili yerlere ulaştırdılar. Hiç kimse cenazesine mani olmadı. Meşhed'de toprağa verildi, defnedilinceye kadar da hiç kimsenin haberi olmadı. Ebû'l-Kâsım'ın güzel şiirleri vardı.

Ebû'l-Hattâb Hamza b. İbrâhim'e gelince; o da Kerh-i Samerrâ'da felç olarak garip bir vaziyette vefat etti. Yetki ve makamını kaybetmişti. 339 (950-951) yılında doğmuştu. el-Murtazâ onun hakkında bir mersiye kalme almıştı. İlm-i nücûma vukufu sayesinde Bahâüddevle ile yakınlık tesis etmiş Bahâüddevle nazarında hiç kimsenin ulaşmadığı bir seviyeye ulaşmıştı; öyle ki, vezirler dahi ona hizmet ediyorlardı. Fahru'l-Mülk ona yüz bin dinar göndermiş, fakat o bu rakamı az bulmuştu. Ne var ki, son dönemini sıkıntı ve fakru zaruret içinde geçirdi, yalnız başına kaldı.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Irak'a iri dolu yağdı. Bir tanesi bir rıtl (460. 8 gram) ile iki rıtl ağırlığındaydı. En küçüğü de yumurta büyüklüğündeydi. Ekinleri mahvetti, pek az ürün alınabildi.

Yine bu sene Irak'ta Kasım ayında çok soğuk rüzgâr esti, bu yüzden su ve sirke dondu, Dicle üzerindeki dolaplar çalışmaz oldu.

Bu yıl Irak ve Horasân'dan hacca giden olmadı.

"ed-Dârû'l-Muizziyye" olarak bilinen ve Muizzüddevle b. Büveyh tarafından yaptırılıp büyük ehemmiyet verilen saray bu sene yıkıldı. Muizzüddevle buraya bir milyon dinar masraf etmişti. Bu binayı ilk defa yıkmağa teşebbüs eden şahıs Bahâüddevle'dir. O, Sûku's-Sülâsâ'daki sarayını tamir ederken buranın enkazını oraya götürmüştü. Ayrıca ed-Dâru'l-Muizziyye'nin tavanından bir bölümünü de Şîrâz'a nakletmek istiyordu, fakat bu iş gerçekleşmedi. Sarayda altın oyma ve işlemeciliğini yapan şahsa sekiz bin dinar verdi. ed-Dâru'l-Muizziyye bu sene yıkıldı ve enkazı satıldı.

Hibetullah b. el-Hasan b. Mansûr Ebû'l-Kâsım el-Lâlkânî er-Râzî de bu sene ölmüştü. Pek çok hadis dinleyip rivayet etmiştir. Ebû Hâmid el-İsferayînî'den de fıkıh tahsil etmişti. Muhtelif kitaplar kaleme almıştır. Şerîf Ebû'l-Kâsım Tabataba el-Alevî de bu sene vefat etmişti.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ON DOKUZUNCU (M. 1028) YILI OLAYLARI

Bedrân İle Nasruddevle'nin Askerleri Arasındaki Savaş

Bu yılın Cemaziyülevvel ayında (mayıs-haziran 1028) Bedrân b. el-Mukallid el-Ukaylî Araplardan müteşekkil bir askerî birlikle Nusaybin üzerine yürüdü ve şehri muhasara etti. Nusaybin bu sırada Nasruddevle b. Mervân'ın hâkimiyetindeydi. Şehirde bulunan askerleri Bedrân'ın ordusuna saldırdı ve iki taraf böylece savaşa girdi. Sonunda Bedrân onları mağlûp etti ve Nusaybin halkından ve askerlerinden bir kısmını öldürdü. Bunun üzerine Nasruddevle Nusaybin'deki askerlerine yardımcı birlikler gönderdi. Yapılan savaşta yine Bedrân galip geldi ve çoğunu öldürdü. İbn Mervân buna çok üzüldü ve canı sıkıldı. Bu defa üç bin süvariden mürekkep bir askerî birlik daha sevk etti. Bunlar Nusaybin'e girdiler ve buradakilerle birleşerek Bedrân üzerine yürüdüler. Yapılan şiddetli bir savaştan sonra öğle vaktinde Bedrân ve maiyyeti mağlûp oldu ve İbn Mervân'ın askerleri onları takibe koyuldu. Bilâhere Bedrân ve adamları tekrar Nasruddevle'nin askerlerine hücum ettiler, Nasruddevle'nin adamları bu saldırı karşısında tutunamadılar, pek çok kişi öldü, esir düştü ve malları yağmalandı. Sonuçta İbn Mervân'ın ordusu mağlûp oldu ve bozgun halinde geri Nusaybin'e döndü. Burada tekrar toparlanıp Bedrân ile bir kere daha savaşa girdiler, fakat yenişemediler. Daha sonra Bedrân, kardeşi Karvâş'ın Musul'a gittiğini duyunca ondan korkup kaçtı, çünkü aralarında anlaşmazlık vardı.

Türkler'in Bağdâd'da Celâlüddevle Aleyhinde Çıkardığı Karışıklıklar

Türkler bu sene Bağdâd'da Celâlüddevle aleyhine ayaklandılar ve karışıklık çıkardılar. Vezir Ebû Ali b. Mâkûlâ'dan ulûfe ve maaşlarını (idrârât) istediler, verilmemesi üzerine Vezirin, kâtiplerin, hükümdarın maiyyetinin, hattâ şarkıcıların ve kadın kılıklı insanların (muhannesîn) bile evlerini yağmaladılar. Celâlüddevle'nin dinar ve dirhem bastırmak için çı-

kardığı altın ve gümüşleri de yağma edip aralarında dağıttılar. Daha sonra Celâlüddevle'nin sarayını da kuşattılar; yemek yemesine, su içmesine bile mani oldular; öyle ki aile halkı kuyu suyu içmek zorunda kaldı. Bu arada bahçedeki meyveleri yeyip karınlarını doyurdular. Celâlüddevle'nin ayrılıp gitmesine müsaade etmelerini istemesi üzerine ona, aile efradı ve ağırlıkları için gemiler kiraladılar. Celâlüddevle, aile halkının içinden geçerek gitmeleri ve askerlerle halkın onları görmemesi için gemilerle sarayı arasına çadırlar kurdurdu. Bunun üzerine bazı Türkler çadırlara hücum ettiler. Celâlüddevle onların kendi aile etradına saldıracaklarını zannetti ve onlara bağırıp: "İşi haremime saldıracak kadar ileri götürdünüz." diyeyerek elindeki baltayla üzerine saldırdı. Küçük köleler ve halk: "Ey Muzaffer Celâlüddevle!" diye bağırdılar. Birisi atından inip Celâlüddevle'yi bindirdi ve huzurunda yer öptüler.

Türk kumandanlar bu vaziyeti görünce Remle'deki çadırlarına kaçtılar ve kendilerine bir zarar gelmesinden korktular. Depo da çok sayıda silâh vardı. Celâlüddevle bu silâhları küçük kölelere dağıttı ve onları yanına aldı, sonra da halifeye haber gönderip kumandanların bu çeşit hareketlerini düzeltmesini rica etti. Halife el-Kâdir Billâh da Türk kumandanlara haber göndererek Celâlüddevle ile aralarını düzeltti, onlardan sözlerinde duracaklarına dair yemin aldı, onlar da huzurda yer öpüp çadırlarına döndüler. Fakat bir kaç gün sonra yeniden kargaşa çıkarmağa başladılar; bunun üzerine Celâlüddevle ev eşyasını, elbiselerini ve çadını satıp parasını onlara dağıttı ve ancak bu şekilde kargaşaya son verdiler.

Basra'da Türklerle Deylemliler Arasında Çıkan Anlaşmazlık

en-Nefîs Ebû'l-Feth Muhammed b. Erdeşîr bu sene Basra'ya vali oldu. kendisini Celâlüddevle vali tayin etmişti. Ebû'l-Feth en-Nefîs, el-Meşân'a varınca burada bulunan Deylemlilerle aralarında çatışma oldu; Ebû'l-Feth galip geldi ve bir kaç kişiyi öldürdü.

Öte yandan Basra'da Deylemlilerle Türkler arasında çatışma çıktı. Burada el-Melikü'l-Azîz Ebû Mansûr b. Celâlüddevle vardı. Türkler Basra'da giderek güçlendiler ve Deylemliler'i buradan uzaklaştırdılar; onlar da el-Übülle'ye gittiler ve Bahtiyâr b. Ali'nin saflarına katıldılar. el-Melikü'l-Azîz onları geri getirmek ve Türklerle aralarını düzeltmek amacıyla el-Übülle'ye gitti, fakat Deylemliler ona düşmanca tavır takındılar, üzerine saldırdılar ve Ebû Kâlicâr'ın sloganlarını atarak bağırdılar. Bunun üzerine el-Melikül'-Azîz eli boş olarak geri Basra'ya döndü. Bahtiyâr, Nehru'd-Deyr, el-Übülle ve Sevâd'ın diğer yerlerini yağmaladı, Deylemliler de ona yardımcı oldular. Türkler de aynı şekilde yağmacılık ettiler, kanunsuz işler

yaptılar, bu arada el-Evhad b. Mükrem'in kızı olan Celâlüddevle'nin karısının evini de yağmaladılar.

Ebû Kâlicâr'ın Basra'yı İstilâ Etmesi

Melik Ebû Kâlicâr Basra'da olup bitenleri öğrenince Bahtiyâr'a karşı bir ordu sevk etti ve kumandanına Basra'ya girip şehri ele geçirmesini emretti. Askerler Basra üzerine yürüdüler. el-Melikü'l-Azîz Çelâlüddevle orada bulunuyordu, onları şehre sokmamak için savaşa girdi; fakat karşı koyacak gücü yoktu, bu sebeple mağlûp oldu ve Basra'yı terketti. Adamlarıyla beraber neredeyse susuzluktan ölecekti. Allah bol yağmur indirerek onlara yardım etti, böylece yağmur suyundan içtiler ve Vâsıt'a gittiler.

Ebû Kâlicâr'ın askeri Basra'ya hâkim oldu. Bu arada Deylemliler bütün çarşıyı yağmaladılar, ancak bazı şahıslar kendilerini himaye edenlere para vererek bu yağmadan kurtuldular. Deylemliler öte yandan Celâlüddevle'nin Türklerden ve diğer kavimlerinden oluşan adamlarının mallarını araştırdılar. Celâlüddevle bunu duyunca Vâsıt'a gitmek üzere ayrılmak istedi, fakat ordu buna müsaade etmedi ve aralarında paylaşmak üzere ondan mal istediler. Yanında hiç bir şey yoktu, bu yüzden halkın malına el uzattı ve özellikle zenginlerin mallarını aldı. Böylece çok sayıda insanın mallarını müsadere etti.

Kirmân Melikinin Vefatı ve Ebû Kâlicâr'ın Kirmân'a Hakim Olması

Kirmân meliki Kıvâmüddevle Ebû'l-Fevâris b. Bahâüddevle bu yılın zilkade ayında (kasım-aralık 1028) vefat etti. Fars bölgesini ele geçirmek gayesiyle hazırlanmış ve çok sayıda asker toplamıştı. Vefat edince adamları Melik Ebû Kâlicâr lehine gösteri yaptılar, Ebû Kâlicâr'a da haber gönderip Kirmân'a gelmesini istediler; o da sür'atle yola çıktı ve Fars şehirlerine hiç bir savaş ve çarpışma olmadan hakim oldu. Onun sayesinde halk emniyete kavuştu.

Amcası Ebû'l-Fevâris zulüm ve kötü muamele ettiği için halk ondan nefret ediyordu. İçki içtiği zaman adamlarını döverdi. Bir gün de vezirine yüz sopa vurmuştu. Ayrıca bundan dolayı ağlayıp sızlamayacağına ve hiç kimseye de haber vermeyeceğine talak üzerine yemin ettirdi. Rivayete göre onu zehirleyerek öldürmüşlerdi.

Mansûr b. el-Hüseyn'in el-Cezîretü'd-Dübeysiyye'yi İstilâ Etmesi

Mansûr b. el-Hüseyn el-Esedî, Huzistân civarındaki el-Cezîretü'd-Dübeysiyye'yi istilâ ve Celâlüddevle'nin hakimiyetini ilân etti, şehrin hakimi Tarrâd b. Dübeys el-Esedî'yi de oradan uzaklaştırdı 418 (1027-1028). Tarrâd çok geçmeden ölünce oğlu Ebû'l-Hasan Ali Bağdâd'a gitti ve Celâlüddevle'den, kendisiyle beraber asker göndermesini ve Mansûr'u oradan çıkarıp şehri kendisine teslim etmesini istedi. Mansûr Celâlüddevle adına okunmakta olan hutbeyi kesmiş ve Melik Kâlicâr adına okutmaya başlamıştı; bu sebeple Celâlüddevle Ebû'l-Hasan ile birlikte bir askerî birlik gönderdi. Vâsıt'a vardıkları zaman Vâsıt askerinin toplanmasını beklemeden çabucak gitti.

Tam bu sırada Celâlüddevle'den korkup kaçan Ebû Sâlih Kûr-gîr de Ebû Kâlicâr'a katılmak istiyordu. Ali b. Tarrâd'ın Celâlüddevle'den asker sağladığını duyunca maiyyetindeki adamlara: "Yapılacak en doğru iş Mansûr'a yardım etmektir; çünkü biz Celâlüddevle'nin askerini oradan çıkaramayız, bu işi de Ebû Kâlicâr'ın saflarında birlik içinde gerçekleştirelim." dedi. Adamları kabul ettiler ve Mansûr'un yanına gidip toplandılar. Celâlüddevle'nin Ali b. Tarrâd ile gönderdiği askerlerle Besberûd'da karşılaştılar ve savaşa girdiler, sonunda Celâlüddevle'nin askerleri mağlûp oldu; Ali b. Tarrâd ve çok sayıda Türk öldürüldü, mağlûp olup kaçanların büyük bir kısmı da susuzluktan öldü. Böylece Mansûr, el-Cezirütü'd-Dübeysiyye'ye yerleşti.

Çeşitli Olaylar

ed-Dezberî ve Mısır ordusu bu sene Suriye'ye yürüdü. Sâlih b. Mirdâs ve İbnü'l-Cerrâh et-Tâî'nin üzerine hücum ederek onları bozguna uğrattılar; Sâlih ile küçük oğlunu öldürdüler ve bütün Suriye'ye hakim oldular. Başka bir rivayete göre bu hadise 420/1029 yılında vuku buldu.

Mecdüddevle b. Fahrüddevle b. Büveyh'in annesi bu sene öldü. Ülkeyi o idare eder, işleri o düzenlerdi.

el-Hasan b. Ali b. Ca'fer Ebû Ali b. Mâkûlâ bu yılda Celâlüddevle tarafından vezirlikten azledildi, yerine vezirliğe Ebû Tâhir el-Muhassin b. Tâhir getirildi. Kırk gün sonra o da azledildi ve yerine Ebû Sa'd b. Abdurrahim geçti.

Bizans imparatoru Konstantinos bu sene vefat etti ve hükümdarlık kızına intikal etti. Ülkesi ve ordunun idaresiyle kocası ilgilendi. Kocası dayısının oğluydu.

Vezir Ebû'l-Kâsım Ca'fer b. Muhammed b. Fesânces de Arbak'da bu yıl öldü.

Bu yıl geçen yılki soğuklar yüzünden Irak'da hurma yetişmedi, uzak yerlerden az bir miktar getirilebildi.

Bu sene Irak'tan hacca gitmek mümkün olmadı. Horâsân hacılarından bir kısmı Kirmân'a gitti ve oradan deniz yoluyla Cidde'ye giderek hac farîzasını eda ettiler.

Tüccar Muhammed b. Muhammed b. İbrâhim b. el-Muhalled Ebû'l-Hasan bu sene vefat etti. O, İsmâil b. Muhammed es-Saffâr, Muhammed b. Amr er-Rezzâz ve Ömer b. el-Hasan eş-Şeybânî'den hadis rivayet edenlerin sonuncusuydu. Çok zengindi, malının müsadere edilmesinden korkarak Mısır'a gitmişti. Orada bir sene kaldıktan sonra Bağdâd'a dönmüştü. 418 (1027-1028) yılı vukuatı sırasında anlattığımız gibi, Kerh'te ödemesi gereken vergiye karşılık olmak üzere mallarına el konuldu; bu yüzden fakir düştü, hattâ öldüğünde kefen bile bulunamamış, kefenini halife el-Kâdir Billâh göndermişti.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİNCİ (M. 1029) YILI OLAYLARI

Yemînüddevle'nin Rey ve el-Cibâl'e Hakim Olması

Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin bu sene Rey tarafına gitti. Cürcân ve Taberistân hakimi Menûçehr b. Kâbûs geçeceği yol üzerinden çekildi ve dört yüz bin dinar para ile çok miktarda erzak gönderdi.

Rey hakimi Mecdüddevle b. Fahruddevle b. Büveyh, Sultan Mahmûd'a mektup yazıp ordusundan şikâyetçi oluyordu. Mecdüddevle kendisi kadınlarla alem yapıyor, kitap okumak ve yazmakla meşgul oluyor, ülkeyi ise annesi idare ediyordu. O ölünce ordu Mecdüddevle'nin aleyhinde faaliyete başladı. Sultan Mahmûd, Mecdüddevle'nin mektupları kendisine ulaşınca ona hacibi kumandasında bir ordu gönderdi ve hacibine Mecdüddevle'yi yakalayıp tevkif etmesini emretti. Ordu Rey'e varınca Mecdüddevle onları karşılamağa çıktı, bu sırada askerler derhal onu ve oğlu Ebû Dülef'i yakalayıp tevkif ettiler.

Mecdüddevle'nin yakalandığını öğrenen Sultan Mahmûd hemen Rey üzerine yürüdü, rebiyülâhir ayında (nisan-mayıs 1029) şehre girdi. Bir milyon değerinde mal ve beş yüz bin dinar değerinde mücevher, altı bin elbise, sayılamayacak kadar âlet ve malzeme ele geçirdi. Mecdüddevle'yi huzuruna getirtip ona: «Sen Şeh-nâme'yi okumadın mı? O Farsların tarihidir. Taberî'nin tarihini okumadın mı? O da Müslümanların tarihidir.» dedi. Mecdüddevle'nin: «Evet, okudum.» cevabını vermesi üzerine: «Fakat Şehnâme'yi okumuşa benzemiyorsun?» dedikten sonra bu defa: "Sen santranç oynadın mı?" diye sordu. Mecdüddevle: «Oynadım» deyince de: «Peki hiç şahın şah üzerine girdiğini gördün mü?» diye sordu. Mecdüddevle bu soruya: «Hayır.» cevabını verdi, bunun üzerine sultan: «Seni, senden daha güçlü birine teslim etmeğe sevk eden nedir?» dedi ve onu mevkuf olarak Horasân'a gönderdi. Sultan Mahmûd daha sonra Kazvin ve kaleleriyle Sâve, Âbe ve Yaft şehirlerini ele geçirdi ve Yaft hakimi Velkîn b. Venderîn'i tevkif edip Horasân'a gönderdi.

Sultan Mahmûd Rey'e hâkim olunca, Halife el-Kâdir Billâh'a yazdığı mektupta Mecdüddevle'nin elli küsur karısı ve otuz küsur çocuğu olduğu-

nu zikrediyordu. Mecdüddevle'ye niçin bu kadar kadınla evlendiği sorulunca: «Ecdâdımın âdetidir.» diye cevap verdi. Mecdüddevle'nin adamlarından bâtınî olanların bir çoğu öldürüldü, Mu'tezile mezhebine mensup olanlar da Horasân'a sürüldü. Sultan, felsefeye, Mu'tezile mezhebine ve astrolojiye dair kitapları yaktırdı, bunların dışında kalan yüz yük kitabı da aldı.

Öte yandan Menûçehr b. Kâbûs b. Veşmgîr sarp kayalılara ve korkulu geçitlere sığındı, fakat Sultan Mahmûd onu sıkıştırmağa devam etti, bunun üzerine de müstahkem bir mevkideki ormanlık bölgeye kaçtı. Sultanı bu işten vazgeçirmek için beş yüz bin dinar teklif etmesi üzerine Sultan bu teklifi kabul etti, Mecdüddevle de söz konusu parayı gönderdi. Sultan bunun üzerine takipten vaz geçip Nîsâbûr'a döndü.

Menûçehr bundan kısa bir müddet sonra vefat etti, yerine oğlu Enûşirvân geçti. Mahmûd onun hakimiyetini tasdik etti ve ayrıca beş yüz bin dinar daha ödemesini kararlaştırdı. Armenia sınırına kadar uzanan el-Cibâl bölgesindeki şehirlerin çoğunda hutbe Sultan Mahmûd adına okunmağa başladı. Bu sırada oğlu Mes'ûd da Zencân Ebher'i aldı, ayrıca Alâüddevle de Isfahân'da hutbeyi onun adına okuttu. Sultan sonra Horasân'a döndü ve Rey'de oğlu Mes'ûd'u vekil bıraktı. Buradan Isfahân üzerine yürüdü, şehri Alâüddevle'den alarak buraya da adamlarından birini bırakıp ayrıldı. Fakat şehir halkı isyan edip Sultan'ın adamını öldürdüler, Sultan bunun üzerine geri döndü ve yaklaşık beş bin kişiyi öldürdü, buradan Rey'e gitti ve orada ikamet etti.

Yemînüddevle Rey'den Döndükten Sonra Sâlâr İbrahim b. el-Merzubân'ın Yaptıkları

Sercehân, Zencân, Ebher, Şehrizûr ve diğer bazı şehirler Sâlâr İbrâhim b. Merzubân b. İsmâil b. Vehsûzân b. Muhammed b. Müsâfir ed-Deylemî'nin hakimiyetindeydi. Söz konusu yerleri Fahruddevle'nin vefâtından sonra istilâ etmişti. Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin Rey'i ele geçirince Deylem hükümdarlarının torunlarından olup kendisine sığınmış olan el-Merzubân b. el-Hasan b. Harâmîl'i elindeki şehirleri almak için Sâlâr İbrâhim'in üzerine gönderdi. el-Merzubân b. el-Hasan da oraya gidip Deylemlileri kendi safına çekmeğe çalıştı ve bir kısmı onun saflarına katıldı.

Yemînüddevle Horasân'a dönünce Sâlâr İbrâhim Kazvîn üzerine yürüyüp Yemînüddevle'nin buradaki askerleriyle savaşa girdi ve bir çok askeri öldürdü, geri kalanlar da kaçtılar. Şehir halkı da ona yardım etti. Sâlâr daha sonra Sercehân yakınlarında etrafı dağlar ve nehirlerle çevrili bir

yere gitti ve orada kendini emniyete aldı. Rey'de bulunan Mes'ûd b. Yemînüddevle bunları haber alınca sür'atle Sâlâr üzerine yürüdü; aralarında bir kaç defa savaş oldu ve Sâlâr galip geldi.

Daha sonra Mes'ûd, Sâlâr'ın askerleriyle haberleşip onları kendi tarafına çekmeğe çalıştı ve onlara mal bağışladı. Sonunda bu askerler Mes'ûd'un safına geçtiler ve Sâlâr'ın bulunduğu yeri ona gösterdiler. Askerlerinden bir grup bilinmeyen bir yoldan gidip onu arkalarına aldılar ve ramazan'ın birinci günü (13 Eylül 1029) Sâlâr'ın üzerine saldırdılar. Mes'ûd ön cepheden, onlar da arkadan Sâlâr'a hücuma geçip çarpıştılar. Sâlâr ve maiyyeti büyük bir sarsıntı geçirdi, mağlûp olup her biri kaçacak bir yer aramağa başladı. Bu sırada Sâlâr bir yere kaçıp gözlenmişti. Bir köylü kadın onun yerini gösterdi, böylece Mes'ûd onu yakalayıp Sercehân'a götürdü. Oğlu burada bulunuyordu. Mes'ûd şehri kendisine teslim etmesini istedi, fakat o reddetti. Bunun üzerine Mes'ûd oradan ayrılıp Sâlâr'ın elindeki diğer şehir ve kaleleri teslim aldı ve mallarına el koydu. Sercehân'da bulunan oğlu ile onun civarındaki Kürt reislerine de bir miktar vergi tahakkuk ettirdikten sonra Rey'e döndü.

Ebû Kâlicâr'ın Vâsıt'ı Ele Geçirmesi, Celâlüddevle'nin Ahvâz'a Gidip Şehri Yağmalaması ve Vâsıt'ın Tekrar Onun Eline Geçmesi

Melik Ebû Kâlicâr bu sene Vâsıt şehrine yürümüş ve şehri ele geçirmiştir. Burası başlangıçta Hille ve en-Neyl emîri Nuruddevle Dübeys b. Ali b. Mezyed'in hakimiyetindeydi. Vâsıt'a bağlı yerlerde de Ebû Kâlicâr adına hutbe okundu.

Ebû Hassân el-Mukallid b. Ebû'l-Ağarr el-Hasan b. Mezyed ile Nuruddevle arasında düşmanlık vardı. Ebû Hassân ile Hafâceoğulları emîri Menî' anlaştılar ve Bağdâd'a haber gönderip Nuruddevle'ye karşı savaşacak askerleri techiz etmek gayesiyle çok miktarda malzeme vs. göndereceklerini bildirdiler, Nûruddevle bunun üzerine çok zor durumda kaldı ve hemen hutbeyi Ebû Kâlicâr adına okutmağa başladı; ayrıca ona haber gönderip Vâsıt ve çevresindeki yerleri istilâya teşvik etti.

Daha önce anlattığımız gibi, Ebû Kâlicâr daha sonra Basra'yı da ele geçirdi, böylece hırs ve istilâ arzusu daha da kuvvetlendi. Sonra Ahvâz'dan Vâsıt'a hareket etti. el-Melikü'l-Azîz Celâlüddevle bir grup Türkle beraber buradaydı. Ebû Kâlicâr'ın hareketini haber alınca Vâsıt'dan ayrılıp en-

Nu'mâniyye'ye gitti. Bunun üzerine Nûruddevle derhal şehrindeki su kanallarını açarak Celâlüddevle'nin ağırlıklarının büyük bir kısmının telef olmasına sebep oldu, bu arada Celâlüddevle'nin adamlarından bir grup da boğuldu. Nûruddevdevle daha sonra el-Batîha'da hutbeyi Ebû Kâlicâr adına okuttu ve onun yanına gitti.

Ebû Kâlicâr Musul emîri Karvâş'a haber gönderip Celâlüddevle'yi iki kuvvet arasında bırakmak gayesiyle Irak'a gitmesini istedi, bu sırada el-Esîr Anber de yanında bulunuyordu. Kendisi el-Kühayl'e gitti, bu sırada el-Esîr Anber orada vefat etti, Karvâş ise onunla beraber gitmedi. Celâlüddevle'ye gelince; askerlerini toplayıp Ebû'ş-Şevk ve diğer bazı şahıslardan yardım istedi ve doğruca Vâsıt üzerine yürüdüyse de iki ordu arasında savaş olmadı. Sürekli yağmur yağdı ve sonunda helâk oldular.

Celâlüddevle, fakirlik, malî sıkıntı ve malzeme azlığı gibi sebeplerden dolayı çok büyük zorluklarla karşılaştı. Adamlarına ne yapması gerektiği konusunda danıştı, onlar da Ahvâz'a gidip şehri yağmalamasını ve orada Ebû Kâlicâr ve askerlerine ait ne varsa hepsini almasını tavsiye ettiler. Ebû Kâlicâr bunu duyunca hemen adamlarıyla istişâre etti. İçlerinden bazıları: «Celâlüddevle ancak içinde bulunduğu kötü şartlar dolayısıyla savaştan vaz geçer; bu yüzden yapılacak en doğru iş Irak'a gidip bizden alacakları malların kat kat fazlasını onların Bağdâd'daki mallarından almaktır.» dediler. Bu görüş kabul edildi. Bu sırada Ebû'ş-Şevk'in gönderdiği bir casus Mahmûd b. Sebüktekin'in ordusunun Tahr'a geldiğini haber verdi; halbuki onlar Irak'a yürümek istiyorlardı, bu yüzden onlara barış tavsiyesinde bulundu ve Gazneli ordusuna karşı iş birliği yapmalarını söyledi, bunun üzerine de Ebû Kâlicâr Celâlüddevle'ye bir mektup gönderdi. Celâlüddevle bu sırada Ahvâz'a gitmişti. Ebû Kâlicâr mektubun cevabını beklemeğe başladı, Celâlüddevle'nin cevap yazacağını zannediyordu; fakat o cevap yazmağa lüzum görmedi ve Ahvâz'a gidip şehri yağmaladı. Emîrlik (hükümet) konağından iki yüz bin dinar para ile sayılamayacak kadar çok mal aldı. Kürtler, Araplar ve diğer kavimler şehre girdiler. Yaptıkları yağma ve soygunlarla ve ayrıca kadınları da esir almak suretiyle halkı mahvettiler. Bu arada Ebû Kâlicâr'ın annesi ve kızını, çocuklu cariyesini (ümmü veled) ve karısını da esir aldılar. Annesi bu sırada vefat etti, onun haricindekiler Bağdâd'a götürüldü.

Ebû Kâlicâr bunu duyunca Celâlüddevle ile karşılaşmak üzere yola çıktı, Dübeys b. Mezyed ise Hafâce kabilesinin aile fertlerine ve karılarına bir zarar vermesinden korkarak onunla gitmedi. Ebû Kâlicâr ve Celâlüddevle 421 yılı rebiyülâhir ayında (nisan-mayıs 1030) karşı karşıya geldiler. Üç gün boyunca savaştılar, sonunda Ebû Kâlicâr mağlup oldu ve adamlarından bin kişi öldürüldü. Çok perişan bir halde Ahvâz'a gitti, Âdil b. Mâfinne ona biraz mal getirdi de durumu biraz iyileşti.

Celâlüddevle ise geri gelip Vâsıt'ı istilâ etti ve oğlu el-Azîz'i orada bırakıp Bağdâd'a gitti. el-Murtazâ ve Mihyâr ile diğer bazı şairler ona medhiyeler yazdılar ve bu zaferden dolayı tebrik ettiler.

Bozgundan Sonra Dübeys b. Mezyed'in Vaziyeti

Dübeys b. Mezyed el-Esedî, Ebû Kâlicâr'dan ayrılıp beldesine geri dönünce amcasının oğullarından bir grup ona karşı gelmiş ve el-Câmiayn'da karargâh kurmuşlardı. Dübeys onların üzerine yürüyüp savaşa girdi ve sonuçta galip geldi. Aralarında Şebîb, Serâyâ, Vehb, Benû Hammâd b. Mezyed ve Ebû Abdullah el-Hasan b. Ebû'l-Ganâim b. Mezyed'in de bulunduğu bir topluluğu esir aldı ve el-Cavsak'a gönderdi.

Daha sonra el-Mukallid b. Ebû'l-Ağarr b. Mezyed ve diğerleri bir araya geldiler, yanlarında Celâlüddevle'nin askerinden bir grup da vardı. Dübeys'in üzerine yürüdüler ve onunla çarpıştılar. Dübeysonlar karşısında bozguna uğradı, amcasının çocuklarından on beş kişi esir düştü. el-Cavsak'da tutuklu olanlar - ki bunlar Şebib ve arkadaşlarıydı - ailelerinin yanına gidip onları korudular. Dübeys mağlûp vaziyette es-Simdiyye'ye, Necdetüddevle Ebû Mansûr Kâmil b. Karâd'ın yanına gitti; o da Ebû Sinân Garîb b. Makn'ın yanına kadar ona refakat etti, Celâlüddevle ve askerleriyle aralarını düzeltti ve şayet vilâyetine iade edilecek olursa on bin Sâbûriyye dinarı ödemeyi tekeffül ve garanti etti. Bu teklif kabul edildi ve Dübeys'e hil'at verildi.

Bu durum el-Mukallid'e haber verilince Hafâce'ye mensup bir toplulukla Mutîr-âbâd, en-Neyl ve Sûrâ'yı çok fena halde yağmaladılar. Sürüleri alıp götürdüler, evlerini yaktılar. el-Mukallid Dicle'yi geçip Ebû'ş-Şevk'in yanına gitti ve işini sağlama bağlayıncaüya kadar orada kaldı.

Zenâta Kabilesinin İsyanı ve İfrîkıyye'deki Savaşları

Zenâta kabilesi bu sene toplanıp İfrîkıyye'de el-Muizz'e karşı hareketegeçtiler. el-Muizz bunu haber alınca askerlerini topladı ve bizzat kendisi üzerlerine yürüdü. "Hamdîs es-Sâbûn" denilen yerde karşılaştılar. İki taraf arasında savaş oldu ve şiddetli çarpışmalar vuku buldu. Sonunda Zenâta mağlûp oldu, pek çok mensubu öldürüldü, bir o kadarı da esir alındı ve el-Muizz ganimetlerle muzaffer olarak döndü.

Yemînüddevle'nin ve Ondan Sonra da Oğlunun Oğuzlarıla Mücadelesi

Yemînüddevle bu sene Oğuz Türklerine saldırdı ve onları kendi ülkesinde çeşitli yerlere dağıttı, çünkü onlar bulundukları yerde bozgunculuk

yapıyorlardı. Bunlar Türk Arslan b. Selçuk'un adamlarıydı ve Buhâra sarasında ikamet ediyorlardı. Yemînüddevle nehri geçip Buhâra'ya yaklaşınca buranın emîri olan Ali Tekin, ileride de temas edeceğimiz gibi, ondan korkup kaçtı.

Arslan b. Selçuk, Yemînüddevle'nin yanına gelince, Yemînüddevle onu yakalayıp Hindistan'daki şehirlerin birinde hapsetti, ayrıca Arslan b. Selçuk'un obalarına asker sevkedip adamlarından bir çoğunu öldürdü, büyük bir kısmı ise sağ salim kurtulup Yemînüddevle'den kaçarak Horasân'a gittiler ve orada olaylar çıkardılar, yağmacılık yaptılar. Bundan dolayı Yemînüddevle onlara karşı asker sevk etti, bir kısmını esir aldı ve onları Horasân'dan uzaklaştırdı. Bunlardan iki bin çadır halkı Isfahân'a gittiler; bunun üzerine Yemînüddevle kendilerini veya kafalarını göndermesi için Alâlüddevle'ye mektup yazdı, Alâüddevle de nâibine, bir ziyafet hazırlayıp bu Oğuzları davet etmesini ve bu sırada öldürmesini emretti. Nâib bunun üzerine haber gönderip askerî hizmetlerde istihdam etmek üzere isimlerini tesbit etmek istediğini bildirdi, bu arada Deylemlileri de bahçede pusuya yatırdı. Oğuzlardan pek çok kimse geldi. Bu arada Alâüddevle'nin bir Türk kölesi onları karşılayıp nâibin niyetini ve meseleyi bunlara anlattı. Oğuzlar bunu duyar duymaz geri döndüler. Alâüddevle'nin nâibi onların geri dönmesine mani olmak istediyse de Oğuzlar onu dinlemediler. Bu sırada Deylemlilerin kumandanlarından biri Oğuzlardan birine saldırdı, o da bir ok atarak kumandanı öldürdü.

Bu yüzden büyük bir gürültü koptu; Deylemliler pusudan çıktılar, şehir ahalisi de onlara katılınca aralarında savaş vuku buldu. Sonunda Türkleri mağlûp ettiler, onlar da çadırlarını söktüler ve oradan ayrıldılar. Âzerbeycân hakimi Vehsûzân'ın yanına varıncaya kadar yol boyunca uğradıkları her köyü yağmaladılar. Vehsûzân onları iyi karşıladı ve ihtiyaçlarını giderdi.

Isfahân'a gidenlerden daha fazla sayıda Oğuz ise Horasân'da kaldı. Bunlar Eski Harezm'in yanındaki Balcân Dağı'na vardılar ve pek çoğu dağlardan şehirlere inerek yağma ve tahribat yaptılar, insanları öldürdüler. Bunun üzerine Mahmûd b. Sebüktekin Tûs valisi Arslan Câzib'i bunlara karşı sevk etti. Arslan Câzib Oğuzların üzerine yürüdü ve kalabalık bir orduyla iki yıl boyunca onları takip etti. Sonunda bunlar yüzünden Sultan Mahmûd bizzat kendisi Horasân'a yürümek zorunda kaldı. Onları takip ederek Nîsâbûr'dan Dihistân'a geldi. Oğuzlar bu defa Cürcân'a gittiler. Mahmûd da bunun üzerine onları takip etmekten vaz geçti, daha önce zikrettiğimiz gibi, oğlu Mes'ûd'u Rey'e tayin etti, Mes'ûd da bunlardan bir kısmını orduda istihdam etti ki, bunların reisleri Yağmur idi.

Mahmûd b. Sebüktekin vefat edip oğlu Mes'ûd Horasân'a giderken bu Oğuzlar Mes'ûd'un yanına yer alıyorlardı. Mes'ûd Gazne'ye hakim olunca

yanındaki Oğuzlar ondan Balcân Dağı'nda kalanların geri dönmelerine müsaade etmesini istediler, Mes'ûd da itaat etmeleri ve doğru dürüst hareket etmeleri şartıyla buna izin verdi.

Daha sonra Mes'ûd, Ahmed Yınaltekin'in isyanını bastırmak için Hindistân'a gidince bunlar yeniden fesat çıkardılar; bunun üzerine Mes'ûd, Rey'i Alâüddevle'nin elinden almak üzere Taş-Ferrâş'ı büyük bir orduyla oraya gönderdi. Taş-Ferrâş, Nisâbûr'a gelip Oğuzların fenalıklarını görünce Oğuz reislerini çağırdı ve elli küsur adam öldürdü ki, Yağmur da bunların arasındaydı. Neticede Oğuzlar burada daha fazla kalmayıp Rey'e doğru hareket ettiler.

Mes'ûd bunların çıkardığı karışıklıklardan haberdar olunca obalarını ele geçirip Hindistân'a gönderdi; birçoğunun da el ve ayaklarını kesti ve astı.

Bunlar Arslan b. Selçuk'un aşiretiyle ilgili haberlerdi. Tuğrul Bey, Davud (Çağrı Bey) ve kardeşleri Yabgu ile ilgili haberlere gelince; onlar Mâverâünnehr'de idiler; onlarla ilgili olayları inşaallah ileride anlatayacağız, çünkü onlar, ileride haberlerini anlataacğımız gibi, hükümdar oldular.

Sultan Mes'ûd'un hacibi Taş-Ferrâş Oğuzlara saldırınca, onlar daha önce Âzerbaycân'a giden kafileye katılmak amacıyla: "Oraya gitmek istiyoruz," diyerek Rey üzerine yürüdüler. Bunlara "Irak Oğuzları (Irâkıyye)" denir ki, bu taifenin başında Göktaş, Boğa, Kızıl, Yağmur, Anasıoğlu adındaki beyler bulunuyordu. Bunlar Damğan'a varınca asker ve şehir halkı onları şehre sokmamak için çalıştılar, fakat güçleri yetmedi ve dağa çıkıp saklanmak zorunda kaldılar. Oğuzlar şehre girip yağma ettiler. Buradan Semnân'a gittiler ve orayı da aynı şekilde yağmaladılar. Daha sonra Huvâru'r-Rey'e girdiler, aynı şeyleri burada da yaptılar. İshak-âbâd ve civarındaki köyleri de yağmaladılar. Daha sonra Rey'e bağlı Müşkeveyh üzerine yürüdüler ve orayı da yağma ettiler.

Bu olaylar üzerine Ebû Sehl el-Hamdûnî ve Taş-Ferrâş savaşa hazırlandılar. Melik Mes'ûd ile Cürcân ve Taberistân hakimine mektuplar yazarak durumdan haberdar ettiler ve yardım istediler. Taş-Ferrâş silâhlanıp fillerin desteğindeki üç bin kişilik süvariyle Oğuzlara saldırmak ve onlara ağır bir darbe indirmek üzere yola çıktı. Bunu duyan Oğuzlar karılarını, mallarını ve Horasân'dan ve yukarıda zikredilen şehirlerden aldıkları ganimetleri bırakarak süvari birlikleriyle Taş-Ferrâş'a karşı harekete geçtiler. İki taraf karşı karşıya geldi. Taş-Ferrâş bir file binmişti: İki taife arasında savaş başladı. Savaş başlangıçta Taş-Ferrâş'ın lehineydi, fakat Oğuzlar Taş'ın saflarında savaşan Kürt askerlerinin reisini esir aldılar. Onu öldürecekleri sırada bu reis onlara: «Beni öldürmeyiniz, Taş'ın maiyyetinde

savaşan Kürt askerlerine emredeyim, savaşı bıraksınlar.» dedi; bunun üzerine Oğuzlar onu öldürmekten vaz geçtiler ve kendisini serbest bırakacaklarına dair söz verdiler. Reis de Kürtlere haber gönderip: «Eğer savaşırsanız ben mutlaka öldürülürüm.» dedi, bunun üzerine neşesi kırılan Kürtler savaşa son verdiler.

Bu defa Oğuzlar beş bin kişiyle Taş ve ordusu üzerine saldırdılar. Kürtler bozuldu, fakat Taş ve askerleri savaşa devam ettiler. Oğuzlar Taş'ın bindiği fili öldürünce Taş yere düştü ve hemen öldürdüler. Öldürülen Oğuzların intikamını almak gayesiyle Taş-Ferrâş'ı parça parça ettiler. Taş ile beraber çok sayıda Horasânlı ve büyük kumandan da öldürülüd. Oğuzlar geride kalan filleri ve askerin ağırlıklarını ganimet aldılar, sonra Rey üzerine yürüyerek Ebû Sehl el-Hamdûnî ve maiyyetindeki askerleriyle ve şehir halkıyla savaşa tutuştular. Ebû Sehl yanındakilerle Taberek Kalesi'ne gitti. Oğuzlar şehre girip her tarafı yağma ettiler, hiç bir şey bırakmadılar. Sonra Ebû Sehl ile savaşa tutuştular Ebû Sehl Oğuz emîri Yağmur'un kız kardeşinin oğlunu ve büyük kumandanlardan birini esir etti, bunun üzerine Oğuzlar kumandanlarını esaretten kurtarmak için Taş'ın askerlerinden aldıkları şeyleri geri vermeyi, esirleri serbest bırakmayı ve otuz bin dinar fidye vermeyi teklif ettiler, fakat Ebû Sehl: «Sultanın emri olmadan böyle bir iş yapamam.» dedi.

Oğuzlar şehirden çıktıkları sırada Cürcân askeri yetişti. Bunlar Rey'e doğru uzaklaşınca Oğuzlar üzerlerine baskın düzenlediler, reislerini ve onunla beraber yaklaşık iki bin kişiyi esir aldılar, geri kalanlar ise bozulup geri döndüler. Bu hadise 427 (1035-1036) senesinde vuku bulmuştu.

Alâüddevle'nin Rey'e Gelip Oğuzlarla İş Birliği Yapması ve Oğuzların Onunla Tekrar Bozuşmaları

Alâüddevle Oğuzların Âzerbaycân'a gitmek üzere Rey'den ayrıldıklarını öğrenince doğruca Rey'e yürüdü ve şehre girdi. Sultan Mesûd b. Sebüktekin'e itaat eder gibi görünüyordu; bu sebeple Ebû Sehl el-Hamdûnî'ye haber gönderip vereceği mala karşılık bulunduğu yerde kalmasına muvafakat edilmesini istedi. Ebû Sehl ise Alâüddevle'den korktuğu ve güvenemediği için bu isteği yerine getirmekten çekindi. Alâüddevle bunun üzerine Oğuzlara haber gönderdi ve kendilerine ikta vereceğini söyleyerek onları iş birliğine davet etti, böylece el-Hamdûnî'ye karşı onlardan destek sağlamak istiyordu. Oğuzlardan yaklaşık bin beş yüz kişi beyleri Kızıl'ın kumandasında geri döndüler, geri kalanlar ise Âzerbaycân'a gittiler.

Oğuzlar yanına gelince Alâüddevle onlara ihsanda bulundu ve bağrına bastı, böylece Alâüddevle'nin yanında kaldılar. Sonra Horasânlı ku-

mandanlardan birinin Alâüddevle'ye karşı isyan etmek için Oğuzların kendini desteklemeğe çağırdığı haberi duyuldu, bunun üzerine Alâüddevle o kumandana haber gönderip yanına getirtti ve yakalayıp Taberek Kalesi'ne hapsetti. Oğuzlar bu işten ürktüler ve bunu soğuk karşıladılar. Alâüddevle onları teskine çalıştıysa da Oğuzlar dinlemedi ve tekrar olay çıkarmağa, yağmacılığa ve yol kesmeye başladılar. Bunun üzerine Alâüddevle Taberistân'da bulunan Ebû Sehl el-Hamdûnî ile haberleşerek Rey meselesini Mes'ûd'a itaat etmek şartıyla birlikte çözmeyi kararlaştırdı. Ebû Sehl bunun üzerine bu teklifi kabul etti ve Nîsâbûr'a gitti, Alâüddevle ise Rey'de kaldı.

Âzerbaycân'daki Oğuzların Yaptıkları ve Oradan Ayrılmaları

Oğuzlardan bir taifenin Âzerbaycân'a gittiğini yukarıda anlatmıştık.

Vehsûzân onların kötülüklerine mâni olacağını ve yardım sağlayacağını ümit ederek Oğuzlara ikramda bulunmuş ve akrabalık tesis etmişti.

Bu Oğuz taifesinin reisleri Boğa, Göktaş, Mansûr ve Dana adlı beylerdi. Vehsûzân'ın ümitleri boşa çıktı, çünkü onlar fitne ve fesat çıkarmağa, adam öldürmeğe ve yağmacılığa devam ettiler. Bunlar sonra Merâga üzerine yürüdüler ve 429 (1037-1038) yılında şehre girdiler. Camiyi yaktılar, halktan pek çok kişiyi öldürdüler. Aynı şekilde Hezbâniyye kürtlerinden bir çoğunu da katlettiler. Olay büyüdü ve karışıklıklar arttı.

Kürtler ve diğer şehirlere mensup ahali başlarına gelen felâketi görünce Oğuzların kötülüklerine mani olmak gayesiyle barış ve ittifak yapmak için teşebbüse geçtiler. Ebû'l-Heycâ b. Rebîbüddevle ile Âzerbaycân hakimi Vehsûzân barış ve iş birliği yaptılar. O böglenin halkı da onlara katıldı. Böylece Oğuzlardan intikam alabilecek hale geldiler. Oğuzlar bütün ülke halkının kendileriyle savaşmak üzere birleştiklerini görünce Âzerbaycân'dan ayrılıp gittiler; artık orada kalmaları mümkün değildi. İki kola ayrıldılar. Bir kol Rey'de bulunan Oğuzların yanına gitti. Bunların reisleri Boğa idi. Mansûr ve Göktaş'ın kumandasındaki diğer kol ise Hemedân'a gidip şehri muhasara etti. Ebû Kâlicâr b. Alâüddevle b. Kâkeveyh orada bulunuyordu. Oğuzlarla savaşmak ve onları oradan uzaklaştırmak için şehir halkıyla anlaştı. Vuku bulan savaşta her iki taraftan da çok sayıda insan öldürüldü. Oğuzlar Hemedân'ı üzun süre muhasara ettiler. Ebû Kâlicâr b. Alâüddevle muhasaranın uzadığını ve onlara karşı koyamayacağını anlayınca Göktaş'a haber gönderip onunla barış yaptı ve akrabalık (sıhriyet) tesis etti.

Oğuzların Rey'e giden koluna gelince, bunlar da orayı muhasara ettiler. Burada da Alâüddevle b. Kâkeveyh vardı. Fennâ Husrev b. Mecdüd-

devle ile Sâve hakimi Deylemli Kâmrev de onlara katılınca sayıları çoğaldı ve kuvvetleri arttı. Alâüddevle onların gittikçe kuvvetlendiğini, kendisinin de giderek zayıfladığını görünce kendilsine bir zarar gelmesinden korktu ve recep ayında (temmuz-ağustos 1029) geceleyin şehri terk etti ve kaçıp Isfahân'a gitti. Bunun üzerine şehir halkı korkup dağıldı ve savaşmaktan vaz geçip kaçmanın yolunu aradılar. Oğuzlar ertesi gün erkenden saldırdılar ve şehir halkı onların karşısında tutunamadılar. Oğuzlar şehre girip fena halde yağmaladılar, bu arada kadınları da esir aldılar. Yağma beş gün boyunca devam etti: Kadınlar camiye sığınmak zorunda kaldılar. Halk her tarafa dağıldı, kaçacak yer aradı. Herkes kendi derdine düştü. Canını kurtarabilenler bahtiyardı. Daha önce de böyle bir olay olduğu için bu ikinci hadise imhâ edici bir vak'a oldu; hattâ rivayete göre, bazı cumalarda camide elli kişi bile olmazdı.

Alâüddevle Rey'den ayrılınca Oğuzlardan bir grup peşine düştü, fakat yetişemediler ve Kerec tarafına sapıp şehri yağmaladılar. Burada da çok çirkin işler yaptılar. Öte yandan Anasıoğlu kumandasındaki bir taife de Kazvîn'e gitti. Şehir halkı bir süre onlarla savaştıysa da daha sonra yedi bin dinar vererek onlarla barış yaptılar ve itaat arz ettiler.

Urmiye'de bulunan Oğuzlar ise Armenia diyarına yürüdüler, onlara da ağır bir darbe indirdiler. Burada oldukça aşırı gittiler, pek çok kişiyi öldürdükleri gibi ganimet ve esir aldılar. Sonra tekrar Urmiye'ye ve Ebû'l-Heycâ' el-Hezbânî'nin hakimiyetindeki şehirlere döndüler. Oğuzların iyi bir komşu olmadığını bilen bölge Kürtleri onlarla savaşa tutuştular. Savaş sırasında pek çok kişi öldürüldü, Oğuzlar bu bölgedeki köyleri de yağmaladılar ve Kürtlerden pek çok kişiyi öldürdüler.

Oğuzların Hemedân'ı Ele Geçirmeleri

Oğuzların Hemedân'ı muhasara edip şehrin hakimi Ebû Kâlicâr b. Alâüddevle ile barış yaptıklarını yukarıda anlaşmıştık. Oğuzlar Rey'e hakim olunca yeniden Hemedân'ı muhasara etmeğe başladılar. Kızıl ve adamları hariç diğer Oğuz boyları Rey'den Hemedân üzerine yürüdüler ve oradaki Oğuzlarla birleştiler. Ebû Kâlicâr bunu buyunca onlara mukavemet edemeyeceğini anladı ve şehrin ileri gelenleri ve büyük tüccarlarla Hemedân'dan kıçıp Kinkever'e sığındı.

Oğuzlar 430 (1038-1039) yılında Hemedân'a girdiler, reislerinden Göktaş, Boğa ve Kızıl da orada toplandılar. Fennâ Husrev b. Mecdüddevle b. Büveyh de çok sayıda Deylemli ile yanlarında bulunuyordu. Bunlar daha önceki muharebe sebebiyle Hemedân ahalisine çok kin besledikleri ve öfke-

li oldukları için şehre girince burayı başka hiç bir şehirde yapmadıkları tarz da fena halde yağmaladılar. Kadınları esir aldılar, Dînever köylerine ve Esedâbâd'a seriyyeler (çete birlikleri) sevk ettiler. Bu yöreleri tamamen yağmalayıp halkı perişan ettiler. Halka karşı en sert ve acımasız davrananlar ise Deylemlilerdi. Dînever hakimi Ebûl'-Feth b. Ebi'ş-Şevk bunlara karşı savaşıp galip geldi ve onlardan bir topluluğu da esir aldı. Oğuz reisleri adamlarının serbest bırakılması için Ebû'l-Feth'e haber gönderdiler, fakat Ebû'l-Feth barış ve anlaşma olmadan salıvermeyeceğini bildirdi. Sonunda Ebû'l-Feth'in teklifini kabul edip onunla anlaşma yaptılar, o da esirleri serbest bıraktı.

Daha sonra Hemedân'daki Oğuzlar Ebû Kâlicâr b. Alâüddevle'ye haber gönderip onunla da anlaşma yaptılar. Yanlarına gelip işlerini idare etmesini istediler ve onun görüşüne uygun olarak hareket edeceklerini söylediler. Oğuzlardan evlenmiş olduğu karısını da yanına gönderdiler. Ebû Kâlicâr yapılan teklifi kabul edip Oğuzların yanına geldi, fakat yanlarına gelir gelmez üzerine hücum edip mallarını ve yanında bulunan eşya ve hayvanları yağmaladılar. Ebû Kâlicâr'ın babası bunu duyunca olup bitenleri görmek için Isfahân'dan çıkıp buraya bağlı dağ basabalarına gitti, orada çok sayıdaki Oğuz taifesine saldırıp onları mağlûp etti ve bir çok kişiyi öldürüp bir o kadarını da esir aldıktan sonra muzaffer olarak Isfahân'a girdi.

Tebriz Şehrindeki Oğuzların Öldürülmeleri ve Onların Âzerbaycân'dan Ayrılıp Hakkâri'ye Gitmeleri

432 (1040-1041) yılında Vehsûzân b. Mehlân Tebriz şehrinde Oğuzlardan çok sayıda insanı öldürdü.

Vehsûzân Oğuzlardan büyük bir cemaatı kendileri için hazırladığı bir ziyafete davet etmişti. Bunlar yiyip içtikten sonra ileri gelenlerinden otuz kişiyi tevkif etti, bunun üzerine kalanların cesaretleri kırıldı, moralleri bozuldu. Vehsûzân burada Oğuzlardan bir çok kişiyi öldürdü. Bunun üzerine Urmiye'de oturan Oğuzlar toplanıp Musul'a bağlı olan Hakkârî kasabasına gittiler: Hakkâri'deki Kürtler Oğuzlarla savaşa tutuştular. Aralarında büyük bir savaş vuku buldu. Sonunda Kürtler mağlûp oldular; Oğuzlar bunların obalarını, mallarını ele geçirdiler, kadınlarını ve çocuklarını esir aldılar. Kürtler bunun üzerine dağlara ve dar geçitlere sığındılar, ancak Oğuzlar bunları takip edip üzerlerine saldırdılar. Bu defa Kürtler Oğuzları yendiler, bin beş yüz kişiyi öldürdüler, çok sayıda insanı da esir aldılar. Yedi Oğuz beyi ile ileri gelenlerinden yüz kişi de esirler arasında bulunuyordu. Kürtler Oğuzların silâhlarını, hayvanlarını ele geçirdikleri gibi daha

önce kendilerinden alınan ganimetleri de geri aldılar. Bunun üzerine Oğuzlar dağ yolunu tuttular ve dağıldılar.

İbn Rebîbüddevle bu haberi işitince geri kalan Oğuzları da imha etmek üzere arkalarından asker sevk etti. Daha sonra Rey'de ikamet etmekte olan Oğuz beyi Kızıl öldü. Öte yandan Sultan Tuğrul Bey'in kardeşi İbrâhim Yınal Rey'e doğru yola çıktı. Rey'deki Oğuzlar İbrâhim Yınal'ın geldiğini duyunca onun önünden kaçtılar ve ondan korkup el-Cibâl bölgesinden ayrılarak 433 (1041-1042) yılında Diyarbekir ve Musul tarafına gittiler.

Oğuzların Diyarbekir'e Girmeleri

433 (1041-1042) yılında Oğuzlar Âzerbaycân'dan ayrıldılar. Bunun sebebi şudur :

Tuğrul Bey'in kardeşi İbrâhim Yınal, yukarıda zikredildiği gibi, Rey üzerine yürümüş ve bunu duyan Rey'deki Oğuzlar İbrâhim Yınal'ın önünden kaçmış ve ondan korkarak el-Cibâl diyarını terk edip Âzerbaycân'a doğru yola çıkmışlardı, fakat daha önce ahalisine yaptıklarından dolayı orada ikamet edemediler, ayrıca İbrâhim Yınal da arkalarından geliyordu. Bunlar İbrâhim Yınal ile iki kardeşi Tuğrul Bey ve Davud'a bağlı olduklarından İbrâhim Yınal'dan korkuyorlardı. Kendilerine kılavuzluk etmesi için Kürtlerden adam tuttular. Kılavuz bunları ez-Zevezân üzerindeki sarp dağlardan götürdü. Bunlar Cezîret İbn Ömer'e çıkınca Boğa, Anasıoğlu ve diğer bazı Oğuz beyleri Diyarbekir'e gittiler ve Karadâ, Bâzebdâ, el-Hasaniyye ve Habur'u yağma ettiler. Bu arada Mansûr b. Kızoğlu el-Cezîre'de şark tarafında kaldı.

el-Cezîre'de ikamet etmekte olan Süleyman b. Nasruddevle b. Mervân, Mansûr'a adam gönderip barış teklif etti ve kış geçip diğer Oğuzlarla beraber Suriyeye'ye gidinceye kadar el-Cezîre'ye bağlı kasabalarda oturabileceğini bildirdi. Mansûr bu teklifi kabul etti her ikisi barışıp anlaştılar; fakat Süleyman Mansûr'a hainlik etmeyi aklına koymuştu, bunun için büyük bir ziyafet tertip etti ve Mansûr'u bu ziyafete çağırdı. Mansûr el-Cezîre'ye girer girmez Süleyman onu yakaladı ve hapsetti, bunun üzerine Mansûr'un adamları her tarafa dağıldılar.

Karvâş bu durumdan haberdar olunca Oğuzların arkasından büyük bir ordu gönderdi. Fenek Kalesi'nin hakimleri olan el-Beşneviyye Kürtleriyle Nasruddevle'nin askerleri de Karvâş'ın ordusuna katıldılar, Oğuzları takip ederek arkalarından yetiştiler ve onlarala savaşa tutuştular. Oğuzlar ele geçirdikleri bütün ganimetleri vererek kendileri için emân diledi-

lerse de onlar kabul etmediler, bunun üzerine Oğuzlar ölüme meydan okurcasına savaşmağa başladılar, çok sayıda Arab'ı yaraladıktan sonra çeşitli yönlere dağıldılar.

Oğuzların bir kısmı yağma için Nusaybin ve Sincâr'a gitmişlerdi; bu hadise üzerine el-Cezîre'ye döndüler ve orayı muhasara ettiler, Araplar kışı geçirmek için Irak'a gidince Oğuzlar Diyarbekir'e gidip şehri yağmalayarak tahrip ettiler, bir çok kişiyi öldürdüler; bunun üzerine Nasruddevle Oğuz beyi Mansûr'u oğlu Süleyman'dan teslim aldı ve Oğuzlara haber gönderip ülkesinden ayrıldıkları takdirde kendilerine çok miktarda mal vereceğini ve Mansûr'u da serbest bırakacağını bildirdi. Oğuzlar bu teklifi kabul edince Nasruddevle de Mansûr'u serbest bıraktı ve vaat ettiği malın bir kısmını gönderdi; fakat Oğuzlar sözlerinde durmadılar ve karışıkları daha da artırdılar. Bir kısmı Nusaybin, Sincâr ve Habur'a gidip oraları yağma ettiler, bir kısmı da Cüheyne'ye ve el-Ferec (Merc?)'e bağlı kasabalara gidip yağmaladılar. Karvâş onlardan korktuğu için Musul'a girip kapandı.

Oğuzlar'ın Musul Şehrini Ele Geçirmeleri

Oğuzlar Âzerbaycân'dan Nasruddevle b. Mervân'ın idaresindeki beldelerden Cezîret İbn Ömer'e gittiklerinde bir kısmı yukarıda adı geçen emîrleriyle beraber Diyarbekir üzerine yürümüş, geri kalanlar da Bik'â'ya giderek Berkaîd'de konaklamışlardı. Bunun üzerine Musul emîri Karvâş onları gözetleyip üzerlerine baskın düzenlemek için asker sevk etti. Oğuzlar bunu haber alınca Musul'a doğru ilerlediler, korkuya kapılan Karvâş Oğuzlara adam gönderip merhamet dilenmeğe ve onlara yumuşak davranmağa başladı, ayrıca üç bin dinar verecek oldu, fakat Oğuzlar kabul etmediler. Karvâş'ın ikinci defa elçi gönderip barış teklif etmesi üzerine Oğuzlar on beş bin dinar istediler. Karvâş bu teklifi kabul ederek şehir halkını toplayıp durumu anlattı.

Onlar bu meblağı toplamağa çalışırken Oğuzlar Musul'a varıp el-Hasbâ'da konakladılar. Karvâş ve askerleriyle bütün şehir halkı Oğuzlara karşı çıkarak bütün gün savaştılar. Ertesi sabah tekrar savaşa başladılar, sonunda Araplar ve şehir halkı mağlûp oldular, Karvâş ise evinden bir gemiye binerek kaçtı, mallarının çok az bir kısmını ancak alabildi. Oğuzlar şehre girip yağmaya koyuldular; Karvâş'a ait ne kadar mal, mücevherat, lüks eşya, elbise varsa hepsini aldılar. Karvâş yanındaki bir adamla gemiye binip kurtuldu, es-Sinn'e varıp burada konaklayarak. Melik Celâlüddevle'ye elçi gönderip durumu bildirdi ve yardım istedi, ayrıca Dübeys b. Mezyed ve diğer Arap ve Kürt emirlerine haber gönderip yardım talebetti ve başına gelen olaylardan şikâyetçi oldu.

Oğuzlar ise Musul'da adam öldürmek, namusa tecavüz etmek ve malları yağmalamak gibi çok çirkin işler yaptılar. Sadece Ebû Necih Sokağı, el-Cessâsa, Cârsûk, nehir kıyısı ve Kasaplar kapısı gibi bazı mahaller Oğuzlara mal vererek yağma ve katliamdan kurtuldular ve bu yüzden Oğuzlar onlara el uzatmadılar.

Musul Halkının Oğuzlara Hücumu ve Onların Yaptıkları

Oğuzların Musul'u ele geçirdiklerini yukarıda anlatmıştık. Bunlar Musul'a yerleşince şehir halkına yirmi bin dinar tutarında vergi tahakkuk ettirip bunu toplamışlardı. Sonra tekrar ahaliye baskı yaptılar, evlerini barklarını arayıp: «Bunlar Arapların malıdır.» diyerek onların bir çok malına el koydular, ayrıca dört bin dinarlık vergi daha tarh ettiler. Bu arada Oğuzlardan bir grup Musul'lu İbn Fergân'ın yanına gidip orada bulunan bir adamı sıkıştırdılar, gayr-ı ahlâkî davranışlarda bulundular ve çirkin sözler söylediler.

Yine Oğuzlardan biri bir Musul'lu ile kavga edip onu yaraladı ve saçını kesti. Bunun üzerine Musul'lunun acı dilli annesi yüzünü kana boyadı ve oğlunun kesilen saçını eline alıp: "Allah'tan ve Müslümanlardan yardım istiyorum. Oğlum öldürüldü işte kanı; kızım öldürüldü, işte saçı." diye bağırdı ve çarşıları dolaştı. Bunun üzerine ahali galeyana gelerek İbn Fergân'ın evine yürüdüler, onun yanında bulunan Oğuzlardan birini ve ele geçirdikleri diğer Oğuzları öldürdükten sonra evi muhasara altına aldılar ve evin damındaki Oğuzlarla çarpışmağa giriştiler. Musul'lular bir süre sonra evin çatısını delip Oğuzların üzerine saldırdılar ve hepsini öldürdüler. Sadece yedi kişi kurtulabildi. Bunlar arasında Ebû Ali Mansûr da vardı. Mansûr el-Hasbâ'ya gitti, sağ kalan Oğuzlar da onun yanına gittiler.

Göktaş ise büyük bir toplulukla Musul'dan ayrılmıştı. Elçi gönderip durumu haber vermeleri üzerine derhal yanlarına döndü, 25 Receb 435 (27 Şubat 1044) tarihinde zor kullanarak şehre girdi. Şehir halkını kılıçtan geçirdiler, çok sayıda esir aldılar ve mallarını yağma ettiler. On iki gün boyunca halkı öldürüp mallarını yağmaladılar. Ebû Necih Sokağı bu felâketten kurtuldu; çünkü burada oturanlar Emîr Mansûr'a iyilik etmişlerdi, Göktaş bu yüzden onların hukukuna riayet etti. Bu arada katliamdan kurtulanlar da Ebû Necih Sokağı'na sığındılar. Ölüler, defnedecek kimse olmadığından yollarda kaldı ve kokuştu, daha sonra topluca bir çukura atıldılar. Oğuzlar önce Halife, sonra da Tuğrul Bey adına hutbe okutuyorlardı.

Oğuzlar uzun süre bu bölgede kalıp yukarıda zikrettiğimiz olaylara karışınca Melik Celâlüddevle b. Büveyh, Tuğrul Bey'e mektup yazıp onla-

rın yaptıklarını anlattı, ayrıca Nasruddevle b. Mervân da Tuğrul Bey'e bir mektup yazıp onlardan şikâyetçi oldu. Bunun üzerine Tuğrul Bey Nasruddevle'ye yazdığı cevâbî mektupta: «Bana ulaşan haberlere göre adamlarımız ülkenize girmiş ve siz de onlara mal verip güzel muamele etmişsiniz. Halbuki sen sınır boylarında oturuyorsun, asıl sana mal vermek lâzım ki kâfirlerle çarpışasın.» diyor ve onları o bölgeden uzaklaştırmak üzere asker gönderedeceğini vaat ediyordu.

Oğuzlar daha sonra Armenia diyarına gidip oraları yağmaladılar ve halkını esir almağa başladılar. O kadar esir alınmıştı ki en güzel cariyenin değeri beş dinardı, erkek kölelere ise kimse dönüp bakmıyordu.

Tuğrul Bey Celâlüddevle'ye gönderdiği mektupta: «Bu Türkmenler bizim kullarımız, hizmetçilerimiz, reâyâ ve tebeamız olup emrimizi tutar, kapımızda hizmet ederlerdi; fakat ne zaman ki Mahmûd b. Sebüktekin hânedânının işini halletmeğe kalkıştık ve Harezm işini yoluna koymak için yapılan daveti kabul etti, işte o zaman bunlar Rey'e gittiler, orada bozgunculuk ve fesat çıkarmağa başladılar. Bu yüzden Horasân'dan askerlerimizle üzerlerine yürüdük. Onların emân dileyeceklerine affımıza ve merhametimize sığınacaklarına inanıyorduk, fakat onları korku istilâ etti, haşmetimiz onları bizden uzaklaştırdı. Ne olursa olsun onları itaat ettirerek bayrağımız altına iade etmemiz; ister yakında, ister uzakta olsunlar, ister yükseklere (dağlara) çıksınlar isterse ovalara insinler bu inatçı asilere ceza olmak üzere şiddetimizden bir parça tattırmamız lâzımdır.» diyordu.

Musul Emîri Karvâş'ın Oğuzlara Galip Gelmesi

Karvâş'ın Sinn'e doğru gittiğini ve çevresindeki emîrlere mektup yazarak onlardan yardım istediğini daha önce anlatmıştık.Celâlüddevle ordusundaki Türkler itaat etmedikleri için kendisine yardım edememiş, Dübeys b. Mezyed ise bütün Ukayloğullarıyla beraber ona yardıma gitmişti. Ebû'ş-Şevk ile İbn Verrâm ve diğerleri de yardımcı kuvvetler gönderdiler, fakat bunlar savaşa yetişemediler, çünkü Karvâş Ukayloğulları ve Dübeys'in yardımını sağlar sağlamaz Musul üzerine yürümüştü.

Bu haber Oğuzlara ulaşınca Tell-Afer, Bûmariyye ve o havalideki diğer kasabalara çekildiler. Anasıoğlu ve Boğa'nın riyasetinde Diyarbekir'de bulunan Oğuzlara haber gönderip Araplar'a karşı kendilerine yardım etmelerini istedi; bunun üzerine onlar derhal Musul'daki Oğuzların yardımına koştular.

Karvâş onların geldiğini duydu, fakat cesaretleri kırılmasın ve korkuya kapılmasınlar diye adamlarına haber vermedi. Sonra harekete geçip

"Accâc" denilen yerde konakladı, bu arada Oğuzlar da gelip el-Ferec (Merc)'e bağlı Re'su'l-Eyyil'de karargâh kurdular. Aralarında yaklaşık iki fersah mesafe vardı. Oğuzlar Arapları rahatlıkla yenebilecekleri düşüncesine kapılarak Arapların obalarına kadar yaklaştılar.

20 Ramazan sabahı başlayan savaş sonunda Oğuzlar galip geldiler ve Araplar bozguna uğrayarak geri çekildiler. Savaş Arapların obalarının yakınında cereyan etti. Arap kadınları da savaşı seyrediyorlardı. Öğlene kadar Oğuzlar galip durumdaydı, sonra Allah Araplara yardım etti ve onlar üstün duruma geçtiler. Nihayet Oğuzlar bozuldular ve Araplar onları kılıçtan geçirmeğe başladılar. Bu arada dağılan Oğuzlardan bir çok kişi öldürüldü, Araplar Oğuz beylerinin çadır ve obalarını ele geçirdiler, bütün mallarını ganimet aldılar. Akşam olunca iki taraf birbirinden ayrıldı.

Karvâş ölülerin bir çoğunun kafalarını bir gemiye doldurup Bağdâd'a yaklaşınca Türkler ırkdaşlarının kafalarını alıp defnettiler, ırk ve hamiyyet duygusuyla kesik başlarını Bağdâd'a götürülmesine mani oldular. Allah, Musul ahalisini onların şerrinden kurtardı. Karvâş, daha sonra Oğuzları Nusaybin'e kadar takip ettikten sonra geri döndü. Oğuzlar ise Diyarbekir'e gidip şehri yağmaladılar, daha sonra Armenia ve Rum diyarına da gidip oraları yağma ettiler. Buradan Âzerbaycân diyarına gittiler. Karvâş etrafındaki emirlere mektup yazıp bu zaferini müjdeledi. Urmiye hâkimi İbn Rebîbüddevle'ye yazdığı mektupta da Oğuzlardan üç bin kişiyi öldürdüğünü bildiriyordu. İbn Rebîbüddevle Karvâş'ın elçisine: «Tuhaf şey! Bunlar benim ülkemden geçerken üzerinden geçmek zorunda oldukları köprüye adam koyup onları saydırdım. Maiyyetleriyle birlikte sayıları otuz bin küsurdu. Bu bozgunu müteakip dönüşlerinde ise sayıları beş bini bile bulmuyordu. Buna göre ya öldürüldüler, ya da başka bir şekilde helâk oldular.» diyordu.

Şairler bu galibiyeti dolayısıyla Karvâş'a medhiyeler yazdılar. İbn Şibl de yazdığı bir kasideyle onu medhediyordu.

Oğuzların Irak kolunun haberleri bundan ibarettir. Devletleri olayları senelere göre (kronolojik olarak) zikredecek kadar uzun sürmediğinden ve kısa süre içinde dağılan yaz bulutuna benzediğinden dolayı sırasıyla burada anlattık.

Selçuklulara gelince, onlara ait olayları kronolojik olarak zikredeceğiz ve inşaallah onların ilk devirlerini 432 (1040) yılından itibaren anlatmağa başlayacağız.

Çeşitli Olaylar

ez-Zâhir bu sene Anuştekin el-Berîdî kumandasındaki bir orduyu Mısır'dan yola çıkardı. Sâlih b. Mirdâs öldürüldü ve Nasr b. Sâlih Haleb şehrine hakim oldu. Bunu 402 yılı vukuatı arasında zikretmiştik.

Bu sene başta Irak olmak üzere çeşitli ülkelere büyük dolu düştü; bundan sonra şiddetli bir toz fırtınası esti, Irak'taki ağaçların çoğunu kökten söktü. Aynı şekilde Nehrevân'ın Doğu yakasındaki büyük bir zeytin ağacını kökünden koparıp Batı yakasında uzak bir yere attı. Yine bir hurma ağacını kökünden koparıp uzak bir evin yanına uçurdu. Bu evle yukarıda söz konusu ettiğimiz ağaç arasında üç ev vardı. Bazı köylerde de mescitlerin çatısını söküp atmıştı.

Bu sene zilkade ayında (kasım-aralık 1029) Ebû Abdullah b. Mâkûla Kadı el-Kudâtlık görevini deruhte etti.

Nahiv âlimi Ebû'l-Hasan Ali b. İsâ er-Rub'i doksan küsur yaşında iken bu sene vefat etmiştir. Ebû Ali el-Fârisî ve Ebû Saîd es-Sayrafî'den ders okumuştu. Şakacı bir insandı, çok şaka yapardı. Bir gün Bağdâd'da Dicle kenarında oturuyordu. Melik Celâlüddevle de el-Murtazâ ve er-Radî ile beraber bir gemideydiler. el-Murtazâ ile er-Radî'nin yanlarında nahivci Osman b. Cinnî de vardı. Bunu gören er-Rub'î: "Ey Melik! Sen Ali b. Ebî Tâlib'in sadık bir taraftarı değilsin, çünkü Osman'ı yanına almışsın. Halbuki Ali (yani kendisi) burada duruyor.» dedi. Bunun üzerine Melik Celâlüddevle hemen onun da gemiye binmesini emretti. Gemi kıyıya yanaştı ve Celâlüddevle, Ali'yi de yanına aldı.

Başka bir rivayete göre bu sözler Şerîf er-Radî ve kardeşi el-Murtazâ'ya söylenmiştir. Osman b. Cinnî de yanlarındaydı. Bunu gören Er-Rub'î: "Şu iki şerif'in halleri ne kadar tuhaf! Osman'ı yanlarına almışlar da Ali kenarda duruyor!" demişti.

"el-Esîr lakabıyla tanınan Ebû'l-Misk Anber de bu sene öldü. Celâlüddevle'ye kızarak Musul'a gitmişti. Karvâş ve aile efradı onu karşılayıp huzurunda yer öptüler. el-Esîr onların yanında ikamet etti. Bahâüddevle b. Büveyh'in hadımı idi. Büveyhîler devletinde büyük bir itibarı vardı. Onların devletinde hiç bir emîr ve vezir yoktur ki, onun elini öpmemiş veya huzurunda diz çöküp yer öpmemiş olsun. Karvâş ve Ebû Kâlicâr ile el-Esîr, Ebû Kâlicâr'ın Vâsıt'tan el-Esîr ve Karvâş'ın da Musul'dan Celâlüddevle üzerine yürümelerini kararlaştırmışlardı. el-Esîr bu maksatla Musul'dan ayrılmış ve el-Kuheyl türbesine varınca orada vefat etmişti.

Bu sene Recep ayında büyük bir yıldız kaydı, yer yüzü aydınlandı ve gök gürültüsüne benzer büyük bir ses işitildi, yıldız dört parçaya ayrıldı. Bundan iki gece sonra başka bir yıldız kaydı. Bir süre sonra bu iki yıldızdan daha büyük ve daha parlak bir yıldız kaydı.

Bağdâd'da bu yıl olaylar çıktı. Ayyârlar ve hırsızlar işi fena halde azıttılar, göz göre göre (halkın) paralarını alıyorlardı.

Yine bu yılda Berâsâ Cemii'nde cuma namazına son verildi. Sebebi de şudur :

Bu camideki hatip hutbede: "Hz. Peygamber'e salât ve selâmdan sonra Emîrü'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib'e de salât ve selâmda bulunur ve Hz. Ali hakkında" Kafataslarını konuşturan, onlara hayat veren ilâhî ve beşerî varlık..." vs. gibi aşırı ve bid'at kabilinden sözler söylerdi; bu yüzden Halife onun yerine başka bir hatip tayin etti, fakat halk onu taşa tuttu ve bunun üzerine bu camide namaz kılınmasına son verildi. Kerh'in ileri gelenlerinden bir grup el-Murtazâ'nın yanında toplandılar ve Halife'ye bu işleri yapan sefihlerin ne yaptıklarını bilmediklerini söyleyerek özür dilediler ve söz konusu camide yeniden hutbe okunmasını istediler. İstekleri kabul edildi ve mezkûr camide yeniden namaz kılınmağa ve hutbe okunmağa başlandı.

Kûfe'de ikamet eden zâhid İbn Ebî'l-Hubeyş de bu sene öldü. Zühdde ileri mertebeydi. Kabri bugüne kadar ziyaret edilegelmiştir, ben de ziyaret ettim.

Menûçehr b. Kâbus da bu yılda ölmüş ve yerine oğlu Enûşirvan geçmiştir.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ BİRİNCİ (M. 1030) YILI OLAYLARI

Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin'in Hemedân'a Hakim Olması

Mes'ûd b. Yemînüddevle Mahmûd bu sene Hemedân'a bir ordu göndererek şehri ele geçirdi, Alâlüddevle b. Kâkeveyh'in oradaki nâiblerini uzaklaştırdı, kendisi de Isfahân üzerine yürüdü. Mes'ûd yaklaşınca Alâüddevle'ye ait ne kadar silâh, hayvan ve zahire varsa hepsini ganimet aldı. Alâüddevle aceleye getirildiğinden mallarının ancak bir kısmını alabildi ve Melik Celâlüddevle'den yardım istemek ve ülkesini Mes'ûd'un elinden kurtarıp geri dönmek için Tüster'e gitti. Bir süre Ebû Kâlicâr'ın yanında kaldı. Ebû Kâlicâr kısa bir müddet önce Celâlüddevle karşısında mağlûp olduğu için yardım edecek durumda değildi. Bununla beraber eğer Celâlüddevle ile anlaşma yapabilirse yardımda bulunmayı ve asker göndermeyi vaat etti.

Alâüddevle, Ebû Kâlicâr'ın yanında bulunduğu sırada Yemînüddevle Mahmûd'un vefat ettiğine ve Mes'ûd'un Horasân'a gittiğine dair haber geldi; bunun üzerine de Alâüddevle hemen ülkesine gitti. İnşaallah bu husu ileride anlatacağız.

Müslümanların Hindistân'a Yaptıkları Bir Gazâ

Mahmûd b. Sebüktekin'in Hindistân'daki nâibi Ahmed b. Sebüktekin, bu sene Hindûların en büyük şehirlerinden biri olan Nersa'ya bir sefer düzenledi. Ahmed'in yanında yüz bin kişilik bir piyade ve süvari kuvveti vardı. Hind şehirlerine saldırdı, yağmaladı, esir aldı ve şehir ve kasabaları tahrip etti. Bu arada pek çok kişiyi öldürdü ve esir aldı. Nersa şehrine vardıklarında Müslümanlar şehrin bir tarafından içeri girip orayı sabahtan akşama kadar kadar yağmaladılar. Yağmaladıkları yer sadece attarlar ve sarraflar çarşısı idi, burayı bile yağmalayıp bitiremediler. Şehrin diğer taraflarında oturan halk bundan tamamen habersizdi, çünkü yağmalanan tarafın uzunluğu bir Hindû menzili vardı, genişliği de bu kadardı. Akşam olun-

ca halkının kalabalıklığı yüzünden hiç kimse geceyi orada geçirmeğe cesaret edemedi; bu sebeple Ahmed hem kendi, hem de askerin hayatını emniyet altına almak için şehrin dışına çıktı.

Müslümanlar buradan o kadar çok ganimet almışlardı ki, altın ve gümüşü ölçek ölçek paylaştılar. Buraya ondan önce de bundan sonra da başka hiç bir Müslüman askeri gelmedi. Ahmed şehirden ayrıldıktan sonra tekrar geri dönmek istediyse de böyle bir imkânı bulamadı, halk onu bir daha şehre sokmadı.

Bedrân b. el-Mukallid'in Nusaybin'i Ele Geçirmesi

Bedrân'ın Nusaybin'i kuşattığını ve Karvâş'tan korktuğu için kuşatmağa son verip gittiğini yukarıda anlatmıştık. Bedrân şehirden ayrılır ayrılmaz Karvâş ile aralarını düzeltmek için teşebbüse geçti, fakat sonunda anlaştılar. Daha sonra Karvâş ile Nasruddevle arasında düşmanlık zuhur etti. Sebebi şudur :

Nasruddevle, Karvâş'ın kızıyla evli olduğu halde sonra onun üstüne başka birini almıştı; bunun üzerine Karvâş'ın kızı babasına mektup yazıp şikâyet etti, Karvâş da Nasruddevle'ye haber gönderip kızını iade etmesini istedi ve o da gönderdi. Karvâş'ın kızı Musul'da ikamet ediyordu. Daha sonra İbn Mervân'a ait olan Cezîret İbn Ömer'in mustahfızının oğlu Karvâş'ın yanına kaçtı ve onu Cezîre üzerine yürümeğe teşvik etti. Karvâş Nasruddevle'ye haber gönderip kızının yirmi bin dinar tutarındaki mehirini istedi, ayrıca Cezîre'nin kızına nafaka olarak verilmesini ve geçen yıl Nusaybin yüzünden oradan çıkarıldığını ileri sürerek buranın kardeşi Bedrân'a bırakılmasını istedi.

Bu meseleyi bir çözüme kavuşturmak için aralarında elçiler gidip geldi, fakat bir anlaşmaya varamadılar. Bunun üzerine Karvâş Cezîre'yi muhasara etmek üzere bir ordu gönderdiği gibi kardeşi Bedrân ile beraber başka bir orduyu da Nusaybin'e gönderdi. Bedrân Nusaybin'i kuşatmağa başladı, Karvâş da yardıma gelip şehri birlikte muhasara ettiler; fakat ne Cezîre'yi ve ne de Nusaybin'i alabildiler. Yanlarındaki Kürt ve Arap askerler de dağıldı. Bedrân kardeşinin yanındaki askerlerin dağıldığını görünce Meyyâfârikîn'e Nasruddevle'nin yanına gitti ve Nusaybin'i kendisine vermesini istedi. Nasruddevle Nusaybin'i ona verdiği gibi Karvâş'ın kızına ait mehirin on beş bin dinarlık kısmını da gönderdi ve anlaştılar.

Ebû'ş-Şevk'in Dakûka'yı Ele Geçirmesi

Ebû'ş-Şevk bu sene Dakûka'yı muhasara etti. Burada Malik b. Bedrân b. el-Mukallid el-Ukaylî bulunuyordu. Muhasara uzayınca Mâlik b. Bed-

rân, Ebû'ş-Şevk'e elçi gönderip: "Bu şehir babamındı, benim buradan vaz geçmem mümkün değil, en doğrusu senin çekip gitmendir." dedi ve teslim teklifini reddetti. Bunun üzerine Ebû'ş-Şevk muhasarayı sürdürdü ve galip gelip şehre hakim oldu. Mâlik ondan şahsına, adamlarına ve malına bir zarar gelmeyeceğine dair emân istedi, ancak Ebû'ş-Şevk sadece Mâlik'e emân verdi. Mâlik, Ebû'ş-Şevk'in huzuruna çıkınca ona: "Ben senden şehri iyilikle teslim etmeni ve Müslüman kanı akıtmamanı istemiştim, fakat sen kabul etmedin." dedi; Mâlik ise: "Eğer kabul etseydim Araplar beni ayıplardı, şimdi ise benim ayıplanmam için bir sebep yoktur." diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebû'ş-Şevk: "Bir iyilik yaptık, onu tamamlamak için sana ve adamlarına ait ne varsa sana teslim etmeliyiz." dedi ve ona ait ne varsa hepsini verdi, o da hepsini alıp salimen döndü.

Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin'in Ölümü ve Yerine Oğlu Muhammed'in Geçmesi

Yemînüddevle Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Sebüktekin bu yılın rebiyülâhir ayında (nisan-mayıs 1030) vefat etti. 10 Muharrem 360 (13 Kasım 970) tarihinde doğmuştu. Başka bir rivayete göre ise 11 Safer (18 Şubat 1030) tarihinde ölmüştü. Hastalığı za'fiyet ve ishaldi ve yaklaşık iki sene sürdü. Canı pek bir insandı; hastalığı sırasında bile yatmaz, sadece yastığına dayanırdı. Doktorlar istirahatı tavsiye ettikleri halde o sabah akşam halkla beraber otururdu. Kendine istirahat tavsiye edenlere: "Hükümdarlıktan ayrılmamı mı istiyorsunuz?" derdi. Ölünceye kadar bu şekilde yaşadı ve oturduğu yerde vefat etti.

Ölüm saati yaklaşınca oğlu Muhammed'in hükümdar olmasını vasiyyet etti. Muhammed o sırada Belh'de bulunuyordu ve Mes'ûd'dan daha küçüktü. Ancak Mahmûd, Mes'ûd'dan hoşlanmıyordu, çünkü Mes'ûd babasının emirlerini dinlemezdi. Kötü niyetli ve kindar insanlar ikisi arasında laf taşıyıp babasını oğlundan daha da nefret ettirdiler. Sultan Mahmûd oğlu Muhammed'in yerine hükümdar olmasını vasiyyet ettikten sonra öldü. Hindistân'ın en uzak noktalarından Nîsâbûr'a kadar her tarafta Muhammed adına hutbe okundu. Lakabı Celâlüddevle idi. Devletin ileri gelenleri Muhammed'e babasının öldüğünü ve yerine kendisini vasiyyet ettiğini haber verdiler, onu davet edip sür'atle gelmeğe teşvik ettiler ve kardeşi Mes'ûd'dan gelecek bir tehlikeden dolayı onu ikaz edip korkuttular. Muhammed haberi alır almaz Gazne'ye hareket etti, babasının ölümünden kırk gün sonra Gazne'ye vardı. Bütün ordu kendisine itaat arz etti, Muhammed askerlere cülûs bahşişi ve nefis hil'atler dağıttı. Bu konuda çok müsrif davrandı.

Mes'ûd'un Hükümdar Olması ve Muhammed'in Hal' Edilmesi

Yemînüddevle vefat ettiğinde Mes'ûd Isfahân'da bulunuyordu, babasının ölüm haberini alınca doğruca Horasân'a gitti. Adamlarından birini bir askerî birliğin refakatinde Isfahân'da nâib bırakmıştı Şehirden ayrılır ayrılmaz ahali bu valiye karşı isyan edip onu öldürdüler, yanındaki askerleri de katlettiler.

Mes'ûd bu durumu öğrenince geri dönüp Isfahân'ı kuşattı ve silâh zoruyla içeri girerek pek çok kişiyi öldürdü ve mallarını yağmaladı. Şehirde kabiliyetli birini nâib bıraktı, kardeşi Muhammed'e yazdığı mektupta da bu durumu bildirdi. Ayrıca babasının Muhammed'e vasiyet ettiği yerlerde gözü olmadığını, Taberistân'da fethettiği şehirlerin, el-Cibâl diyarının, Isfahân ve diğer bazı şehirlerin kendisine kâfî olduğunu anlattı ve ondan söz konusu yerler için muvafakat etmesini ve hutbede adını kendi adından önce zikretmesini istedi. Muhammed onun bu teklifine demagojik tarzda karşılık verdi.

Mes'ûd Rey'e varıncaya ahaliye iyi davrandı; buradan Nîsâbûr'a gitti, oranın halkına da aynı şekilde iyi davrandı. Muhammed ise askerlerinden kendisine bağlı kalacaklarına ve Mes'ûd'a karşı koyacaklarına dair yemin ve teminat aldıktan sonra ordusuyla kardeşi Mes'ûd üzerine yürüdü. Askerlerinin bir kısmı yaşça büyüklüğü ve cesareti dolayısıyla Mes'ûd'dan yana idiler; çünkü Mes'ûd orduya kumanda etmeğe ve ülkeler fethetmeğe alışıktı, bazıları da kuvvetli ve otoriter bir şahsiyet olduğundan dolayı ondan korkuyordu.

Muhammed ordusunun başına amcası Yûsuf b. Sebüktekin'i getirmişti. Gazne'deki sarayında yola çıkmak üzere atına binmek isterken külâhı (kalensüve) başından düşünce halk bunu uğursuzluk saydı. Öte yandan babası Mahmûd'un önde gelen adamlarından biri olan Harezm hakimi Altuntaş Muhammed'e haber gönderip kardeşiyle çekişmekten vaz geçip ona muvafakat etmesini tavsiye etti, fakat o bu sözlere hiç kulak asmadı ve yola çıkıp Ramazanın birinci günü (2 Eylül 1030) Tekinâbâd'a vardı, bayrama kadar burada kalarak Bayramı burada geçirdi. Şevvâl'in üçüncü günü (4 Ekim 1030) salı gecesi ordu Muhammed'e karşı isyan etti; onu yakalayıp bağladılar ve hapishaneye attılar. O, ülke yönetimiyle meşgul olacağı, ordunun ve halkın durumuyla ilgileneceği yerde içki ve eğlenceyle meşguldü.

Muhammed'in aleyhinde çalışan şahıs babası Sultan Mahmûd'un adamı Ali Hîşâvend idi, amcası Yûsuf b. Sebüktekin de ona yardımcı oluyordu. Askerler Muhammed'i tevkif edince Mes'ûd'u lehinde bağırdılar, Muhammed'i Tekinâbâd kalesine götürdüler, sonra da Mes'ûd'a mektup yazarak durumu bildirdiler, Mes'ûd Herât'a varınca da askerler Hâcib Ali Hîşâvend

ile birlikte onu karşıladılar. Hâcib Ali, Mes'ûd'u karşılayınca Mes'ûd onu yakalatıp öldürdü, ayrıca amcası Yûsuf'u da aynı şekilde öldürdü. İhanetin akıbeti budur. İkisi de Mes'ûd'un hükümdar olması için çalışmışlardı. Mes'ûd daha sonraki tarihlerde ileri gelen kumandanlardan bir kısmını da öldürdü ve zilkade ayında (kasım 1030) ülkede dirlik ve düzeni sağlamıştı. Babasının veziri Ebû'l-Kâsım Ahmed b. el-Hasan el-Meymendî'yi hapisten çıkardı ve onu vezir tayin etti, işleri ona bıraktı. Sultan Mahmûd 412 (1021-1022) yılında hoşuna gitmeyen işler dolayısıyla onu tevkif etmişti. Rivayete göre Mahmûd onu malına tamah ederek tevkif etmiş ve bu sırada on beş milyon dinar değerinde eşya ve para almıştı.

Mes'ûd 8 Cemaziyülâhir 422 (2 Haziran 1031) tarihinde Gazne'ye vardı. Gazne'ye girip orada hükümdarlık makamına geçince çeşitli ülkelerin hükümdarlarından saraya elçiler geldiler Horasân, Gazne Hindistân, Sind, Sicistân, Kirmân, Mekrân, Rey, Isfahân, el-Cibâl ve diğer bazı yerler Mes'ûd'un hakimiyeti altındaydı. Hakimiyet ve otoritesi çok geniş bir sahaya yayılmış ve korkulan bir hükümdar olmuştu.

Yemînüddevle'nin Ahlâk ve Şahsiyeti

Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin akıllı, dindar ve hayır sever bir hükümdardı. İlim ve marifet sahibiydi. Muhtelif ilim dallarında onun adına eserler yazılmıştır. Âlimler çeşitli ülkelerden onun sarayına gelir, o da onlara ikram eder, hüsn-ü kabul ve saygı gösterir, ihsanda bulunurdu. Adaletli bir hükümdardı. Halkına çok iyi davranır, onlara şefkatle muamele ederdi. Gazâları çoktu, devamlı cihada ederdi. Fetihleri meşhurdur ve her zaman anlatılır. Aradan uzun zaman geçmesine rağmen fetihlerinden bize kadar intikal edenleri anlattık. Bu fetihler onun canını Allah rızası için fedâ ettiğine ve cihada ne kadar özen gösterdiğine delâlet eder.

Tenkid edilecek yegâne tarafı çeşitli yollarla halkın mallarını almağa kalkışmasıydı. Meselâ Nîsâbûr'da malı mülkü çok, büyük bir zenginin olduğunu öğrendiğinde onu derhal yanına Gazne'ye getirtmiş ve ona: «Bize ulaşan haberlere göre sen Karmatî imişsin.» deyince adam: «Hayır ben Karmatî değilim, malımdan istenildiği kadar alınsın, yeter ki ben bu ihhamdan kurtulayım.» cevabını vermiş Sultan da bunun üzerine malını almış ve ona itikadının sağlam olduğuna dair bir belge vermişti.

Ali b. Mûsâ er-Rızâ ile (Hârûn) er-Reşid'in kabirlerinin bulunduğu Tus şehrindeki türbeyi yeniden çok güzel bir şekilde onardı. Babası Sebüktekin burayı tahrip etmişti. Tus halkı türbeyi ziyaret edenleri rahatsız ediyordu, buna da mani oldu. Mahmûd, Emîrü'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib'i

rüyasında görmüştü. Hz. Ali ona: "Daha ne zamana kadar?" diye soruyordu. Mahmûd Hz. Ali'nin "Meşhed'i" kasdettiğini anladı ve hemen imar edilmesini emretti.

Sultan Mahmûd, orta boylu, yakışıklı bir insandı. Güzel bir siması vardı. Küçük gözlü, kızıl saçlıydı. Oğlu Muhammed ona benzerdi. Mes'ûd ise dolgun vücutlu ve uzun boyluydu.

Alâüddevle'nin Isfahân ve Diğer Şehirlere Geri Dönüşü ve Meydana Gelen Olaylar

Mahmûd b. Sebüktekin vefat edince, Fennâ Husrev b. Mecdüddevle b. Büveyh, Rey'i ele geçirmeyi düşündü. Mahmûd'un ordusu Rey'e hakim olunca Fennâ Husrev buradan kaçıp Kasarân Kalesi'ne sığınmıştı. Sultan Mahmûd ölüp oğlu Mes'ûd Horasân'a dönünce Fennâ Husrev Deylemliler, Kürtler ve diğer kavimlerden müteşekkil bir ordu toplayıp Rey üzerine yürüdü. Mes'ûd'un Rey'deki nâibi orada bulunan askerlerle Fennâ Husrev'in ordusunu karşılayıp onlarla muharebe ettiyse de mağlûp oldu ve şehre geri döndü. Askerlerinden bir grup da bu savaşta öldürüldü.

Öte yandan, daha önce zikrettiğimiz gibi, Hûzistân'da Melik Ebû Kâkeveyh Mahmûd'un ölüm haberini alınca onun yardımından ümit kesti, bu arada yanında bulunan asker ve adamlarından bir kısmı dağıldı, geri kalanlar da ayrılmağa kararlıydılar. Alâüddevle Mes'ûd'un Isfhân'dan kendi üzerine yürümesinden ve Ebû Kâlicâr ile beraber ona karşı koyamamaktan korkuyordu. Bu sırada hiç hesapta olmayan Sultan Mahmûd'un ölüm haberi gelince biraz ferahladı. Mahmûd'un ölümünü duyar duymaz Isfahân'a yürüyüp şehri ele geçirdi, daha sonra Hemedân'a ve diğer şehirlere de hakim oldu, ayrıca Rey üzerine yürüdü ve orayı da ele geçirdi; hattâ Enûşirvân b. Menûçehr b. Kâbûs'un şehirlerine kadar uzandı, Hüvârü'r-Rey ve Dünbâvend şehirlerini onun elinden aldı.

Enûşirvân bir mektup yazarak Mes'ûd'un hükümdarlığını tebrik etti, göndereceği mal (para) karşılığında sahip olduğu yerlerin kendine bırakılmasını istedi. Mes'ûd bu isteği kabul etti ve Horasân'dan ona asker gönderdi. Bunlar Dünbâvend üzerine yürüdüler ve şehri geri aldılar. Buradan Rey tarafına gittiler, burada kendilerine yardımcı kuvvetler iltihak etti. Bunlar arasında Ali b. İmrân da vardı. Sayıları çoğaldı ve Rey'i muhasara ettiler. Alâüddevle burada bulunuyordu. Bir gün çok şiddetli çarpışmalar oldu ve ordu Rey'e zor kullanarak girdi. Yanlarında filler de vardı. halkından ve Deylemlilerden bir grup öldürüldü ve şehir yağmalandı. Alâüddevle böylece bozguna uğradı; askerlerden bir kısmı onu takip ettiler ve

başından ve omuzundan yaraladılar. Alâüddevle yanında bulunan dinarları onlara attı, onlar paralarla meşgulken de kaçıp kurtuldu, Hemedân'dan on beş fersah uzaktaki Kardacân'a gitti ve yarası iyileşinceye kadar orada kaldı. Daha sonraki olayları inşaallah ileride anlatacağız. Rey'de ve Enûşirvân'a ait beldelerde Mes'ûd adına hutbe okundu, böylece Mes'ûd'un şanı şöhreti arttı.

Celâüddevle'nin Askerleriyle Ebû Kâlicâr'ın Askerleri Arasındaki Savaş

Bu yılın şevval ayında (ekim 1030) Celâüddevle el-Mezâr'a asker sevk etti. Ebû Kâlicâr'ın askerleri de oradaydı. İki ordu savaşa tutuştu, sonunda Ebû Kâlicâr'ın ordusu mağlûp oldu. Celâüddevle'nin adamları el-Mezâr'ı istilâ ettiler, şehir halkına her türlü fena muamelede bulundular.

Ebû Kâlicâr bu haberi duyunca onlara karşı kalabalık bir ordu sevk etti. İki ordu şehir dışında savaşa girdiler. Celâüddevle'nin ordusu bozuldu, pek çok kişi öldürüldü. Şehir ahalisi de onların gulamlarına karşı ayaklandı ve onları öldürüdüler, onlarla beraber kendilerine karşı çok kötü davrandıkları için mallarını yağma ettiler. Savaştan sağ salim kurtulanlar Vâsıt'a döndüler.

Karvâş İle Garîb b. Makn Arasındaki Savaş

Bu yılın cemaziyülevvel ayında (ekim-kasım 1030) Karvâş ile Garîb b. Makn arasında anlaşmazlık çıktı. Sebebi şudur :

Garîb, Araplar ve Kürtlerden müteşekkil bir ordu toplayıp Celâlüddevle'den yardım istemiş, o da en seçkin askerlerini ona yardıma göndermişti. Garîb bu orduyla Tekrît üzerine yürüdü ve muhasara etti. Burası Ebû'l-Müseyyeb Râfi' b. el-Hüseyn'e aitti. O da Musul'a gidip Karvâş'dan yardım istedi. İkisi birlikte asker topladılar ve yanlarındaki adamlarla Musul'dan yola çıkıp ed-Dükke'ye vardılar. Garîb, Tekrît'i muhasara etmeğe devam ediyordu, Tekrît'tekileri fena halde sıkıştırmıştı. Halk emân istiyor, fakat o kabul etmiyordu. Onlar da canlarını korumak için onunla çok şiddetli bir şekilde savaştılar.

Garîb, Karvâş ile Râfi'in yaklaştığını öğrenince onların üzerine yürüdü. ed-Dükke'de karşılaştılar ve şiddetli bir muharebeye tutuştular. Adamlarından bir kısmı Garîb'e hainlik ettiler, ona ve Celâüddevle'nin ordusuna ait silâh ve malları yağmaladılar, bunun üzerine Garîb mağlûp oldu.

Karvâş ve Râfi' onu takip ettiler. Sonra Garîb ve adamlarının peşini bıraktılar, ona ait oba ve çadırlara ve orada bulunan eşyalarına dokunmadılar, hepsini muhafaza altına aldılar. Sonra birbirlerine elçi gönderip sulh yaptılar ve tekrar eski anlaşmalarına döndüler.

Bizans İmparatorunun Suriye'ye Sefere Çıkması ve Mağlûp Olması

Bizans İmparatoru bu sene üç yüz bin silâhşörle İstanbul'dan Suriye üzerine hareket etti, Haleb yakınlarına kadar geldi. Haleb hakimi Şiblüddevle Nasr b. Sâlih b. Mirdâs idi. Haleb'e bir günlük mesafede konakladılar. Büyük bir su sıkıntısı baş gösterdi. Mevsim yazdı. Adamları İmparatorla ihtilâfa düşmüşlerdi; bir kısmı onu çekemiyor, bir kısmı da ondan hoşlanmıyordu.

İmparatorun yanında bulunanlardan biri de Dukas'ın oğluydu ve imparatorluğun ileri gelen simalarından biriydi. İmparatordan sonra tahta geçmek istediğinden onun mahvolması için çalışıyordu. İmparator: «Yapacağımız en doğru iş yağmurlar yağıp sular çoğalıncaya kadar burada beklemektir.» deyince, Dukas'ın oğlu bu görüşü tenkit etti ve yolda İmparatorun başına bir kötülük gelmesi ve planladığı komployu gerçekleştirmek için süratle hareket edilmesi gerektiğini söyledi. Bunun üzerine İmparator yola çıktı. Dukas'ın oğlu ve İbn Lu'lu' on bin süvariyle imparatordan ayrılıp başka bir yola saptı. İmparator adamlarından biriyle baş başa kalınca bu adam Dukas'ın oğlu ile İbn Lu'lu'un kendisini öldürmek üzere kırk kişiyle anlaştığını kendisinin de bu kırk kişiden biri olduğunu söyledi. İmparator bu işten kuşkulandı ve korkuya kapılarak hemen o gün geri döndü.

Dukas'ın oğlu İmparatora yetişip dönmesini gerektiren sebebi sordu. İmparator: «Araplar bize karşı iş birliği yapıp toplanmışlar ve bize yaklaşmışlar.» dedi ve derhal Dukas'ın oğlu ile İbn Lu'lu' ve onlarla birlikte hareket eden bir topluluğu yakalayıp tevkif etti. Bunun üzerine halk birbirine girip anlaşmazlığa düştü, imparator da oradan ayrıldı. Araplar ve Sevâd ahalisi Bizanslıların peşine düştüler, Armenia diyarına kadar onları öldürdüler ve mallarını yağmaladılar. İmparatordan elbise ve mal yüklü dört yüz katır aldılar. Bu arada çok sayıda Rum da susuzluktan öldü. İmparator sadece kendi canını kurtarabildi, mallarından ve hazinesinden ise hiç bir şeyi kurtaramadı. Böylece Allah müminlere savaş yapmadan zafer nasîb etti. Allah aziz ve kuvvetlidir.

Başka bir rivayet göre ise, imparator başka bir sebepten dolayı geri dönmüştü. Az sayıdaki Arap askeri imparatorun ordusuna saldırdı. Rum-

lar bunun bir baskın olduğunu anladılar, fakat ne yapacaklarını kestiremediler. İmparatorları siyah bir ayakkabı giymişti; halbuki Bizans imparatorları kırmızı ayakkabı giyerlerdi. İmparator bu âdeti bırakıp kendisini yakalamak isteyenlere karşı izini kaybettirmek gayesiyle siyah ayakkabı giymişti. Sonunda Bizanslılar bozguna uğradılar, Müslümanlar onların yanında ne varsa ganimet aldılar.

Ebû Ali b. Mâkûlâ'nın Basra'ya Gitmesi ve Öldürülmesi

Melik Celâlüddevle Vâsıt'ı istilâ edip oğlunu buraya tayin ettikten sonra veziri Ebû Ali b. Mâkûlâ'yı Batîha ve Basra'yı ele geçirmek üzere gönderdi, Ebû Ali de Batîha'yı işgal ettikten sonra gemiyle Basra'ya hareket etti. Çok sayıda gemi ve adamı vardı.

Basra'da Ebû Kâlicâr'ın nâibi Ebû Mansûr Bahtiyâr b. Ali bulunuyordu; o da dört yüz gemiden mürekkep bir filoyu Batîha emîri Abdullah eş-Şarâbî'nin kumandasında Ebû Ali üzerine sevk etti. Vezir Ebû Ali ile Ebû Abdullah karşılaştılar. Bu karşılaşma ve çarpışma sırasında kuzeyden esen rüzgâr Basralıların aleyhine vezirin lehindeydi, bu yüzden Basralılar mağlûp olup Basra'ya geri döndüler. Bahtiyâr, Abbâdân'a kaçmağa karar verdi, ancak kurtulan askerlerden yanında bulunanlar kaçmasına mani oldular, o da sabır ve metanetle orada kaldı.

Bir grup Vezir Ebû Ali'ye buradan ayrılmakta acele etmesini ve Bahtiyâr'ın toparlanıp geri dönmesinden önce fırsatı iyi değerlendirmesini tavsiye etti. Bahtiyâr onların yanına geldiği zaman yanında bin üç yüz gemi vardı. Daha sonra yanındaki yaklaşık otuz parça gemiyi de gönderdi. Bunların içinde savaşçılar vardı. Başka bir askerî birliği de kara yoluyla sevketmişti. Ebû'l-Hasîb Nehri'nin ağzında da mal yüklü beş yüz parça gemisi vardı. Askerlerine ait mal ve ev eşyası ile aile fertleri de bu gemilerdeydi. Gemileri ileri harekâta geçince gemide bulunanlar bağırdılar, aile fertlerinin ve eşyalarının bulunduğu gemide olanlar da onlara katıldılar; bu arada kara yoluyla gönderilen askerler de yetişti; bunun üzerine vezir kendisine Bahtiyâr'a mühlet vermeden hemen hareket etmeyi tavsiye edenlere: «Siz dğil miydiniz onun az sayıda askeri var, ona karşı süratle harekete geçmek lâzım diyenler? Şimdi görüyorum ki, yer yüzü asker dolu.» dedi. Onlar bu işin hakkından gelebileceklerini ve bunun basit bir şey olduğunu anlatmağa çalıştılar. Bu defa vezir öfkelendi ve gemilerin yarına kadar kıyıya çekilmesini ve tekrar savaşa girilmesini emretti.

Gemilerini geri gönderince adamları onun mağlûp olduğunu zannettiler ve: «Bozgun! Bozgun!» diye bağırmağa başladılar, bu da hezimete se-

bep oldu. Başka bir rivayete göre ise, Vezir gemilerini geri gönderince Bahtiyâr'ın gemilerinde bulunanlar onlara yetiştiler ve «Bozgun! Bozgun!» diye bağırdılar, Bahtiyâr'ın karadaki askerleriyle mallarının ve eşyalarının bulunduğu gemilerdekiler de onlara katılınca Vezir Ebû Ali gerçekten mağlûp oldu. Bahtiyâr'ın adamlarıyla Sevâd ahalisi veziri takip ettiler. Bahtiyâr gemiyle gelip halktan yardım istedi ve onların izinden giderek öldürüp esir almağa başladı. Ebû Ali'nin askerleri boğuluyorlardı, bütün gemilerden kurtulabilenlerin sayısı elliden fazla değildi.

Vezir Ebû Ali mağlûp olarak giderken esir alındı ve Bahtiyâr'ın huzuruna götürüldü. Bahtiyâr ona ikram etti, saygı gösterdi, karşısında oturdu ve: «Sana ne yapmamı istersin?» diye sordu. Vezir Ebû Ali: «Melik Ebû Kâlicâr'ın yanına göndermeni isterim.» diye cevap verdi. Bahtiyâr onun bu arzusunu kabul etti ve onu serbest bırakarak Ebû Kâlicâr'ın yanına gönderdi. Rivayete göre, Vezirin bir cariyesiyle kölesi fitne fesat çıkarmağa karar verdiler, ancak vezir bunu anladı, onlar da vezirin kendi hallerinden bunu sezdiğini anladılar; bu yüzden esir düşmesinden yaklaşık bir ay kadar sonra onu öldürdüler.

Vezir eyaletinde ağır vergiler ve kötü usuller icat ve ihdas etmişti. Meselâ un sevk etme vergisi, patlıcan kebabı vergisi, gemi vergisi, satılan malların reklâm vergisi, hurmaları gemilere yükleyen hammallardan alınan ücret vergisi ve kasapların Yahudilere verdiği şeylerden alınan vergiler gibi... Bu yüzden halk ile asker arasında çatışma çıkardı.

Celâlüddevle'nin Askerinin Basra'yı İstilâ Etmesi ve Şehri Onlardan Alması

Yukarıda zikrettiğimiz gibi, Vezir Ebû Ali b. Mâkûlâ Basra'ya giderken Celâlüddevle'nin yanındaki Basralı askerlerden hiçbirini yanına almadı; çünkü Basra'daki Deylemlilere yakınlık göstermek istiyordu. Daha önce anlatıldığı üzere, Vezir öldürülünce bu Basralı askerler hazırlanıp Basra'ya gittiler, Ebû Kâlicâr'ın buradaki askerleriyle muharabe ettiler; Ebû Kâlicâr'ın ordusu mağlûp oldu ve Celâlüddevle'nin askeri şaban ayında (ağustos 1030) Basra'ya girdi.

Ebû Kâlicâr'ın askeri Bahtiyâr ile beraber el-Übülle'de toplandılar, dönüş hazırlıklarını tamamlamak üzere burada kaldılar ve Ebû Kâlicâr'a da haber gönderip yardım istediler. Ebû Kâlicâr veziri Zû's-Sââdet Ebû'l-Ferec b. Fesânces'in riyasetinde büyük bir ordu gönderdi, bunlar da el-Übülle'ye gelip Bahtiyâr'a katıldılar. Savaş Celâlüddevle'nin Basra'daki adamlarından başladı; bunun üzerine Bahtiyâr bir kaç gemiyle çok sayıda

asker sevk etti. Bunlar Celâlüddevle'nin adamlarıyla savaşa girdiler. Celâlüddevle'nin adamları galip geldi ve onları hezimete uğrattı. Bahtiyâr kendi askerlerini azarladı ve büyük bir orduyla ve çok sayıda gemiyle harekete geçti. Çok şiddetli bir muharebe sonunda Bahtiyâr mağlûp oldu; adamlarından birçoğu öldürüldü, kendisi de esir alındı ve bir kasıt olmadan öldürüldü. Bu arada gemilerinden pek çoğunu ele geçirdiler. Her bir taife kendi yerine döndü.

Celâlüddevle'ye mensup olan Türkler sabah erkenden saldırıya geçmek ve bu hezimeti noktalamak istediler. Basra âmilinden mal taleb ettiler, bu yüzden aralarında anlaşmazlık çıktı ve iktalar konusunda münakaşaya girdiler. Bunun üzerine Batîha emîri İbnü'l-Mi'berânnî oradan ayrıldı. Vâsıtlı Türklerden müteşekkil bir grup onu geri çevirmek için gittiler, fakat o dönmedi, Türkler de peşinde gittiler. Geride kalanlar birbirlerine karşı samimî davranmamaktan ve bir savaş sırasında onları kendi hallerine yardımsız bırakmaktan endişe ederek korkmağa başladılar, bu yüzden de dağıldılar. Bir kısmı Zü's-Saâdet'ın yanına gidip emân diledi. O da onlardan korkuyordu. Bu sırada hiç hesaba katmadığı halde galip geldi. Basra'da kalanlar: "Ebû Kâlicâr'ı isteriz." diye bağırdılar. Ebû Kâlicâr'ın askeri şehre girdi ve yağmalamak istedi, fakat Zü's-Saâdât onlara mani oldu.

Fazlûn el-Kürdî'nin Hazar Ülkesine Düzenlediği Sefer ve Yaptıkları

Fazlûn el-Kürdî Âzerbaycân'ın bir parçasını istilâ etmiş ve oraya sahip olmuştu. Anlatıldığına göre, bu sene Hazar ülkesine bir sefer düzenledi. Halkın bir kısmını öldürüp esir aldı ve çok miktarda ganimet ele geçirdi. Onları itaat altına aldığını ve başlarına gelen musibetle meşgul olduklarını zannederek halka muzaffer olarak döndüğünü göstermek gayesiyle ülkesine girince hareketini yavaşlattı.

Fakat onlar süratle Fazlûn'u takip ettiler ve bir baskın düzenlediler. Fazlûn'un adamlarından ve gönüllülerden on binden çok insan öldürdüler. Fazlûn'un kendilerinden aldığı ganimetleri geri aldılar ve Müslüman askerlerin mallarını yağma ederek geri döndüler.

Veliahta Bey'at

el-Kâdir Billâh bu sene hastalandı ve öldüğüne dair asılsız haberler çıktı; bunun üzerine halife umumi bir kabul merasimi düzenledi, her tabakadan insana izin verdi, herkes kendisini görmeğe geldi. Halk toplanınca

es-Sâihb Ebû'l-Ganâîm ayağa kalktı ve: «Efendimiz Emîrü'l-Mü'minîn'in hizmetçileri ömrünün uzaması için ona duacıdırlar. Kendilerini ve bütün Müslümanları düşünerek Emîr Ebû Ca'fer'i veliaht tayin ettiği için de ona müteşekkirdirler.» dedi.

Bunun üzerine halife halka hitaben: «Veliahtlık konusunda ona izin verdik.» dedi Halife daha önce de ona bey'at edilmesini istemişti. Ebû'l-Hasan b. Hâcib en-Nu'mân da ondan övgüyle söz etti. Veliaht ilân edilince yere örtü serildi, Ebû Ca'fer onun üzerine kurulmuş olan tahta (serir) oturdu, orada bulunanlar da ona hizmet edip tebrik ettiler. Bu arada Ebû'l-Hasan b. Hâcib en-Nu'mân ileri atılıp Ebû Ca'fer'in elini öptü ve onu tebrik etti, bunun üzerine Ebû Ca'fer: **«Allah o inkâr edenleri hiç bir şey elde etmeden öfkeleriyle geri çevirdi. Allah'ın yardımı savaşta müminlere kâfi geldi»** (Ahzâb suresi, 25) meâlindeki ayet-i kerimeyi okudu ve halifenin bu konudaki fikrini ifsad ettiği için ona ta'rizde bulundu. Ebû'l-Hasan b. Hâcib en-Nu'mân hemen ayaklarını öpmek, yüzünü toprağa sürüp özür dilemek için yere kapandı, Ebû Ca'fer de onu affetti. 23 Cemaziyülevvel (29 Mayıs 1030) Cuma günü minberlerde Ebû Ca'fer için dua edildi.

Çeşitli Olaylar

Celâlüddevle bu sene İbn Mâkûlâ'dan sonra Ebû Sa'd b. Abdurrahîm'i vezir tayin etti ve ona "Amidüddevle" lakabını verdi.

Ebû'l-Hasan b. Hâcib en-Nu'man bu sene vefat etti. 340 (951-952) yılında doğmuştu. el-Kâdir Billâh'ın yakın dostuydu. Devletin bütün işlerine hâkimdi. et-Tâî ve el-Kâdir Billâh'a kırk yıl kâtiplik yaptı.

Bu sene Bağdâd'da hırsızlık olayları oldu. Kürtler Türklerin hayvanlarını çalıyorlardı; bu yüzden Türkler atlarını evlerine götürdüler, Celâ'lüddevle de hayvanlarını hükümet konağındaki bir yere götürdü.

Nahivci Ebû'l-Hasan b. Abdu'l-Vâris el-Fesevî bu sene Fesâ'da öldü. Ebû Ali el-Fârisî'nin soyundandı.

"el-Kâfî" lakabıyla tanınan Ebû Muhammed el-Hasan b. Yahyâ el-Alevî en-Nehrsâbesî Kûfe'de öldü.

Bu yılın recep ayında (temmuz-ağustos 1030) Gazne'de büyük bir sel felâketi oldu, ekinleri ve sürüleri mahvetti. Sayılamayacak kadar çok insan boğuldu. Bu arada Amr b. el-Leys'in yaptırdığı köprüyü de tahrip etti. Bu muazzam bir hadiseydi.

Bu yılın ramazan ayında (eylül 1030) Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin Gazne'de bir milyon dirhem sadaka dağıttı. Âlimlerden ve reayadan fakir olan pek çok kişiye maaş bağladı.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ İKİNCİ (M. 1030-1031) YILI OLAYLARI

Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin'in et-Tîz ve Mekrân'a Hakim Olması

Sultan Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin bu sene et-Tîz'e bir ordu sevk etti ve bu şehir ile civarını ele geçirdi.

Şehrin hakimi Mi'dân vefat etmiş ve geride Ebû'l-Asâkir ve İsâ adında iki evlât bırakmıştı. İsâ yönetime ve hazineye tek başına hakim olmuş, bunun üzerine Ebû'l-Asâkir Mes'ûd'un yanına Horasân'a giderek ondan yardım istemişti. Mes'ûd bunun üzerine onunla beraber bir ordu göndermiş ve İsâ'nın elindeki şehirlerin alınmasını veya kendisine itaat etmek şartıyla kardeşiyle anlaşmasını emretmişti. Mes'ûd'un gönderdiği ordu Tîz'e varınca İsâ'yı itaat ve anlaşmaya davet etti, fakat İsâ bu teklifi kabul etmedi ve on sekiz bin kişilik büyük bir ordu toplayarak onların üzerine saldırdı. İki ordu karşı karşıya gelince İsâ'nın adamlarından çoğu kardeşi Ebû'l-Asâkir'e sığındı ve emân diledi. İsâ mağlûp oldu, daha sonra bir grup adamıyla geri dönüp savaş meydanına atıldıysa da öldürüldü. Ebû'l-Asâkir bütün şehirleri ele geçirdi ve üç gün boyunca yağmaladı, halkı perişan etti.

Rumların Urfa Şehrini Ele Geçirmesi

Rumlar bu sene Urfa şehrini ele geçirdiler. Urfa şehri daha önce zikrettiğimiz gibi Nasruddevle b. Mervân'ın elindeydi. Şehrin hakimi Utayr öldürülünce Hâleb hakimi Sâlih b. Mirdâs, Nasruddevle'nin şehrin yarısını Utayr'ın oğluna, yarısını da Şibl'in oğluna vermesi için tavassut etti. Nasruddevle de onun isteğini kırmadı ve şehri onlara teslim etti.

Urfa'nın biri büyük, diğeri ondan biraz daha küçük olmak üzere iki burcu vardı. İbn Utayr büyüğünü, İbn Şibl de küçüğünü teslim aldı. Şehir bu yıla gelinceye kadar onların elinde kaldı. Bu sene İbn Utayr Bizans imparatoru Romanos'a haber gönderip şehrin kendisine ait olan hissesiyle ba-

zı köyleri -ki bunlar arasında bugün bile Sinn-i İbn Utayr adıyla bilinen köy de vardı- yirmi bin dinara sattı. Rumlar burcu teslim aldılar ve içeri girip şehri ele geçirdiler. İbn Şibl'in adamları kaçtı, Rumlar oradaki Müslümanları öldürüdüler, mescitleri tahrip ettiler.

Nasruddevle bu haberi alır almaz Urfa'ya bir ordu gönderdi, bu ordu şehri bir süre muhasara ettikten sonra silâh zoruyla fethetti. Şehirdeki Rumlar burçlara sığındılar, Hristiyanlar ise kiliselerine kapandılar. Bu kilise kiliselerin en büyüğü olduğu gibi yapı itibariyle da en güzeliydi. Müslümanlar kilisedeki Hristiyanları muhasara altına aldılar ve dışarı çıkarıp çoğunu öldürdüler, ayrıca şehri yağma ettiler. Sadece iki bruçta Rum kalmıştı. Onların üzerine de yaklaşık on bin savaşçı gönderdi, fakat İbn Mervân'ın adamları Rumlar karşısında mağlûp oldular. Rumlar bundan sonra Urfa'ya ve ona yakın Müslüman şehirlerine girdiler. İbn Vessâb en-Numeyri, Harrân ve Serûc üzerinde onlarla bir anlaşmaya vardı ve onlara haraç verdi.

Mes'ûd b. Mahmûd'un Kirmân'ı Ele Geçirmesi ve Ordusunun Kirmân'dan Geri Dönüşü

Horasân ordusu bu sene Kirmân üzerine yürüdü ve şehri ele geçirdi. Kirmân, Melik Ebû Kâlicâr'ın hakimiyetindeydi. Ebû Kâlicâr'ın askeri Berdesîr şehrine sığındı ,Horasân askerleri onları orada muhasara ettiler. Aralarında bir kaç muharebe vuku buldu. Kirmân askeri Ebû Kâlicâr'a baş vurup ondan yardım istedi, o da el-Âdil Behrâm b. Mâfinne'yi büyük bir ordu ile yardıma gönderdi. Bunun üzerine Berdesîr'de bulunan askerler Horasânlılara karşı hücuma geçti. Aralarında şiddetli bir muharebe oldu. Kirmânlılar sabırla mukavemet ettiler, sonunda savaş Horasânlıların hezimetiyle sonuçlandı. Deylemliler onları Kirmân'dan uzaklaştırıncaya kadar takip ettiler, sonra tekrar Berdesîr'e döndüler.

el-Âdil bu olaydan kısa bir süre sonra Cîruft'a vardı ve askerini Horasânlılar'ın üzerine sevk etti. Horasânlılar mağlûp oldular ve geri dönmek üzere çöl yoluna girdiler. el-Âdil ise işleri düzeltinceye kadar Kirmân'da kaldıktan sonra Fars'a döndü.

el-Kâdir Billâh'ın Vefatı, Onun Ahlâk ve Davranışların Dair Bir Kaç Söz, el-Kâim Biemrillâh'ın Halifeliği

Emîrü'l-Mü'minîn İmam el-Kâdir Billâh bu yılın zilhicce ayında (kasım-aralık 1031) vefat etti. Ömrü seksen altı yıl on aydı. Kırk bir yıl üç ay

yirmi gün halifelik yapmıştır. O halife olmadan önce halifelik Deylemlilerle Türklerin vesayeti altındaydı. Halife olunca bu makama lâyık olduğu ciddiyeti iâde etti, şeref ve itibarını yeniden tesis etti. Allah halkın kalbine ona saygılı olmayı ilham etti, bu yüzden halk ona mutlak manada en güzel şekilde itaat arz etti.

Yumuşak huylu, güzel ahlâklı ve cömertti. Hayırlı işleri ve hayır sahiplerini sever, iyiliği emreder, kötülüğü önlemeye çalışır ve kötü insanlardan hoşlanmazdı. İtikadı sağlamdı. Ehl-i sünnet akaidine dair bir de eser yazmıştı.

Cenaze namazını oğlu el-Kâim Biemrillâh kıldırdı.

el-Kâdir Billâh beyaz yüzlü, güzel endamlıydı. Sakalı gür ve uzundu. Sakalının kına ile boyardı. Halktan biri gibi normal bir kıyafetle sarayından çıkar ve Ma'ruf-ı Kerhî gibi salihlerin kabirlerini ziyaret ederdi.

Kadı el-Hüseyn b. Hârûn anlatıyor:

«Kerh'te bir yetime ait bir mülk ve içinde de değerli eşyaları vardı. Bana hâcibi İbn Hâcib en-Nu'mân'ı göndererek adamlarından birinin o mülkü satın alabilmesi için üzerindeki satış yasağını kaldırmamı emretti, fakat ben kabul etmedim. Bir adam gönderip beni çağırdı, ben de kölesine: «Sen git, ben geliyorum.» dedim; fakat korktum, doğruca Ma'ruf-ı Kerhî'nin kabrine gittim ve beni halifenin şerrinden koruması içinde dua ettim. Orada bulunan yaşlı bir zat bana: «Ne için dua ettin?» diye sordu, ben de aynen anlattım. Sonra İbn Hâcib en-Nu'mân'ın yanına gittim. Bana kaba sözler söyledi ve mazeretimi kabul etmedi. Bu sırada elinde bir pusulayla bir hizmetçi geldi. İbn Hâcib en-Nu'mân pusulayı açıp okudu ve birdenbire rengi değişti. Sertlikten vaz geçip bu defa o benden özür diledi ve bana «Halifeye bir şey yazdın mı?» diye sordu, ben de: «Hayır.» dedim. İşte o zaman anladım ki, Ma'ruf-ı Kerhî'nin kabri başında gördüğüm o zat meğer halife imiş.»

Rivayete göre, iftar yemeğini her gün üç parçaya ayırır, bir kısmını kendine bırakır, bir kısmını Rusâfe Camii'ne bir kısmını da şehrin camiine (Câmiu'l-Medîne) gönderir ve bu iki camide kalanlara dağıtırdı.

Anlatıldığına göre, hizmetçi bir gece şehrin camiine yemek götürmüş, oradakilere dağıtmıştı, herkes yemeğini almış, fakat bir genç kabul etmemişti.

Akşam namazını kıldıktan sonra, halifenin hizmetçisi namazdan çıkan genci takip etti ve kapının önünde durup yemeği almasını istedi. Artan kırıntıları ve yemeği ona verdiler. Genç bu defa yemeği aldı ve camiye geri döndü. Bunun üzerine hizmetçi ona: «Yazıklar olsun sana, utan-

mıyor musun?» Allah'ın halifesi sana helâl bir yemek gönderiyor da sen onu reddediyor ve çıkıp gidiyorsun, sonra da kapıdan tekrar alıyorsun» dedi. Genç: "Vallahi ben onu reddetmedim. Sen yemeği bana akşam olmadan önce getirmiştin. Benim o sırada yemeğe ihtiyacım yoktu. Şimdi ise ihtiyaç hissettim ve istedim" diye cevap verdi. Hizmetçi geri dönüp olanları halifeye anlatınca halife ağladı ve: "Bu gibilerini gözet, onun bir lokma almasını ganimet bil. İftar vaktine kadar bekle." dedi.

Ebû'l-Hasan el-Ebheri anlatıyor:

«Bahâüddevle beni bir mektupla el-Kâdir Billâh'a göndermişti. Bu vesileyle halifeden bir şiir dinledim ve: «Emîrü'l-Mü'minîn'i böyle beyitler yazmaya muvaffak eden Allah'a şükürler olsun» dedim. Bunun üzerine halife: "Minnet ve şükür bize zât-ı ulûhiyyetini zikretmeyi vacip kılan ve şükretmeye muvaffak eden Allah'adır. Hasan-ı Basrî'nin asi ve günahkâr insanlar hakkından söylediği şu sözü duymadın mı?» dedi:

«Allah'ı lâyıkıyla takdir etmeyip O'na isyan ettiler; şayet Allah'ı taziz etselerdi, andolsun ki, Allah da onları korurdu."

Halife'nin menkıbeleri çoktur.

el-Kâim Biemrillâh'ın Halifeliği

el-Kâdir Billâh vefat edince yerine oğlu el-Kâim Biemrillâh Ebû Ca'fer Abdullah geçti. Kendisine yeniden bey'at edildi. Daha önce anlattığımız gibi, babası 421 (1030) yılında veliaht olarak ona bey'at almıştı, böylece halifelik makamına o geçti. Ona ilk bey'at eden Şerîf Ebû'l-Kâsım el-Murtazâ'dır ve halife hakkında şiirler yazmıştır.

el-Kâim Biemrillâh, Kadı el-Kudât Ebû'l-Hasan el-Mâverdî'yi bey'at alması ve ülkesinde adına hutbe okutması için Melik Ebû Kâlicâr'a gönderdi. Ebû Kâlicâr Halife'nin isteğine icâbetle ona bey'at etti ve ülkesinde onun adına hutbe okuttu, ayrıca bir çok değerli hediye ve mal da gönderdi.

Bağdâd'da Çıkan Olaylar

Bu yılın rebiyülevvel ayında Bağdâd'da Sünnîlerle Şiîler arasında savaş çıktı. Çatışmaya şu hadise sebep olmuştu:

'el-Mezkûr" lakabıyla bilinen şahıs gazaya çıkmaya karar verdi ve bu konuda halifeden izin istedi, halife de izin verdi. Hilâfet sarayından bir de menşûr yazıldı ve sancak verildi. Çeşitli kabilelere mensup çok sayıdaki halk da sefere katıldı. el-Mezkûr yola çıkıp en önde silâhlı şahıslarla Bâbu'ş-Şa'ir ve Tâku'l-Harrânî'den geçerken: "Ebû Bekr ve Ömer!" diye

yüksek sesle bağırdılar ve: "Bu gün Muaviye günüdür.» dediler. Bunun üzerine Kerh ahalisi üzerlerine hücum etti ve ok yağmuruna tuttu, böylece fitne koptu, bu arada Kerh ahalisine yardım ettiği söylenen Yahudilerin evleri yağmalandı.

Ertesi gün Sünnîler iki tarafta (şark ve garb) toplandılar. Yanlarında çok sayıda da Türk vardı. Kerh üzerine yürüdüler, çarşı pazarı yakıp yıktılar. Kerh ahalisi büyük bir felâketle karşı karşıya kaldı. Halife bu durumu çok yadırgadı ve gazilerin yanında bulunan alâmetinin de onlar tarafından yırtılıp parçalandığını söyledi. Bunun üzerine vezir harekete geçti bu sırada göğsüne bir kiremit isabet etti ve sarığı yere düştü. Çarpışmalar sonunda Kerh ahâlisinde bir topluluk öldürüldü. Bu karışıklıklar sırasında el-Arûs Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı, Yağcılar ve Uncular Çarşısıyla diğer bazı yerler yakılıp tahrip edildi. İş fena halde kızıştı, halk el-Kelâlîkî'yi öldürdü. Yardım işine o bakıyordu. Cenazesini yaktılar. Şehrin her iki tarafında da çarpışmalar meydana geldi. Batı yakasında Kerh, Nehr-i Tâbık, Kallâyûn ve Babu'l-Basra ahalisi, doğu tarafta ise Sûku's-Sülâsâ, Sûk-u Yahyâ, Babu't-Tâbık, el-Esâkife, er-Rehadire ve Derb-i Süleyman ahalisi arasında muharebe vuku buldu. İki tarafı birbirinden ayırmak için köprünün önü kesildi. Ayyârlar (çapulcular) şehre girdiler, halkı sürekli takip ettiler. Hırsızlık ve soygun gibi çirkin fiiller arttı. Ordu Melik Celâlüddevle'yi istemediğini açıkça belli etti, hutbelerden onun adını kaldırmak istediler; bunun üzerine askerlere mal dağıtıp yemin verdi ve böylece onları teskin etti. Fakat daha sonra onun hakkında halifeye yine şikâyette bulundular ve hutbelerden onun adını kaldırmasını istediler. Halife bu isteği kabul etmedi, işte o zaman Celâüddevlede tahta oturmaktan, namaz vakitlerinde nevbet çaldırmaktan vaz geçti, bunun üzerine de davulcular mutad bir geleneğin terk edilmesi sebebiyle çekip gittiler. Bu vaziyet Ramazan Bayramı'na kadar devam etti. Ne davul ve ne de trampet çalındı, şehir süslenmedi ve karışıklıklar arttı.

Bu yıl şevvâl ayında (eylül-ekim 1031) "Ashâbu'l-Eksiye" ve "Ashâbu'l-Hal'ân" denilen iki şiî taifesi arasında fitne koptu. Kötülükler çoğaldı. Bu vaziyet zilhicce ayına (9 Kasım 1031) kadar devam etti. Nihayet ayyârların şehir dışına sürülmesi istendi, onlar da çıktılar. Babu'l-Basra ahalisi Kum şehrinden gelen ve Hz. Ali ve Hz. Hüseyn'in türbelerini ziyaret etmek isteyen bir kavme manî oldular ve bunlardan üç kişiyi öldürdüler, bunun üzerine Mûsâ b. Ca'fer'in türbesi ziyarete kapatıldı.

Rumların Efâmiye Kalesi'ni Ele Geçirmesi

Rumlar bu sene Suriye'deki Efâmiye Kalesi'ni ele geçirdiler. Mısır halifesi ez-Zâhir, veziri ed-Dezberî'yi Suriye'ye göndermiş ve oraya hakim

olmuştu. Dezberî daha sonra Hassân b. el-Müferric et-Tâî üzerine yürümüş ve onu yakalamak için çok ısrar etmiş, bunun üzerine Hassân kaçarak Rum diyarına girmişti. Burada imparatorun verdiği elbiseyi giydi ve başında üzerinde haç işareti olan bir sancak olduğu halde dışarı çıktı. Yanında büyük bir ordu vardı. Efâmiye üzerine yürüdü ve şehre baskın düzenledi; içerde ne varsa aldı, halkı ve aile efradını esir aldı, bunun üzerine de ed-Dezberî ülkesine haber gönderek Müslümanları cihada çağırdı.

Barstoğan İle Celâlüddevle Arasında Çıkan Anlaşmazlık

Küçük köleler bu sene Celâlüddevle'ye karşı ayaklandılar ve: «Biz fakirlikten, açlıktan öleceğiz. Kumandanlar devleti ve hazineyi sana ve bize karşı istedikleri gibi idare ediyorlar; bunlar Barstoğan ve Yelderek'tir, ikisi hem seni hem de bizi fakirliğe ittiler.» dediler.

Kumandanlar bunu haber alınca Celâlüddevle'nin huzuruna gitmediler ve ondan soğudular. Celâlüddevle onlara ulûfelerini almak üzere köleler gönderdi, fakat onlar ellerinin dar olduğunu söyleyerek özür dilediler ve doğru Medâin'e gittiler. Bu defa Türkler yaptıklarına pişman oldular; bunun üzerine Celâlüddevle Müeyyidü'l-Mülk er-Ruhhacî, el-Murtazâ ve diğer bazı şahısları göndererek onları geri çağırdı, onlar da geri döndüler, fakat köleler Celâlüddevle'nin sarayından mefruşât, âletler, hayvanlar ve diğer bazı eşyayı yağmalayıncaya kadar ona karşı daha çok nazlanmağa başladılar. Bu hadise üzerine Celâlüddevle öğle vakti hilâfet sarayına gitmek üzere ata bindi; yanında da birkaç rikâbdârı ve kölesi vardı. Halktan bir çok kişi de yanına toplandı. Celâlüddevle sarhoş vaziyetteydi. Halife onun bu şekilde yanına gelmesine öfkelendi ve sarhoş olduğunu öğrenince hemen sarayına dönmesini emretti ve gönlünü aldı. Bunun üzerine Celâlüddevle halifenin eyerinin kaşını öptü, sarayın duvarına el sürdükten sonra elini yüzüne değdirdi ve yanındaki ahaliyle beraber sarayına döndü.

Çeşitli Olaylar

Kadı el-Kudât Ebû Abdullah b. Mâkûlâ bu sene Ebû'l-Fazl b. Abdulaziz b. el-Hâdî, Kadı Ebû't-Tayyib et-Taberî ve Ebû'l-Hüseyn b. el-Mühtedî'nin şahitliklerini kabul etti. Ebû'l-Kâsım b. Bişrân da Kadı el-Kudât'ın yanında hazır bulundu ancak bundan önce şahitliği bırakmıştı.

Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin Rey, Hemedân ve el-Cibâl bölgesinin emîrliğini bu sene Taş Ferrâş'a verdi. Nîsâbûr âmiline de haber gön-

derip Taş Ferrâş'ın maiyyetine hazineden mal vermesini emretti; o da bu emri yerine getirdi. Taş Ferrâş daha sonra kendi vilâyetine gitti ve orada halka çok kötü davrandı.

Melik Celâlüddevle bu yılın receb ayında (haziran-temmuz 1031) ahırdakî hayvanlarını dışarı çıkardı. Toplam on beş taneydi. Hepsini hiç bir bakıcı, koruyucu ve yem olmaksızın ortalığa salıverdi. Bunu iki sebepten dolayı yapmıştı: Birincisi yem yokluğu, ikincisi de Türklerin sık sık ondan hayvanlarını istemeleriydi. Türklerin çok hayvan istemelerine kızan Celâlüddevle onları ahırdan çıkardı ve: «Bu hayvanlardan beşi benim binek hayvanımdır, geri kalanları da adamlarımındır.» dedi; sonra maiyyetindekilerden hizmetçilerinden ve etbaından yüz çevirdi, huzuruna kimseyi kabul etmediği için sarayın kapılarını kapattı. Bu hadise yüzünden halk ile ordu arasında karışıklıklar çıktı, iş büyüdü ve ayyârlar kol gezmeğe başladı.

Celâlüddevle'nin vezîri Amidüddevle bu sene azledildi, onun yerine Ebû'l-Feth Muhammed b. el-Fazl b. Erdeşîr vezir oldu. Bir kaç gün bu görevde kaldı, fakat işi rast gitmedi, azledildi, yerine Ebû İshâk İbrâhim b. Ebû'l-Hüseyn vezir oldu. O, Harezm hakimi Me'mûn'un veziri olan Ebû'l-Hüseyn es-Sehlî'nin yeğeniydi. Elli beş gün vezirlik yaptıktan sonra o da kaçtı.

Mısır'daki Mâlikî fakîhi Abdu'l-Vahhâb b. Ali b. Nasr Ebû Nasr bu sene vefat etti. Daha önce Bağdâd'daydı, fakat geçim sıkıntısı yüzünden oradan ayrılıp Mısır'a gitmişti. Mağriblîler onu sıkıntıdan kurtardılar ve zengin ettiler.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ ÜÇÜNCÜ (M. 1031-1032) YILI OLAYLARI

Ordunun Celâlüddevle'ye Saldırması ve Onu Bağdâd'dan Uzaklaştırması

Bu yılın rebiyülevvel ayında (şubat-mart 1032) Celâlüddevle ile Türkler arasında yeniden çatışma çıktı, karışıklıklar meydana geldi; bunun üzerine Celâlüddevle kapısını kapattı, Türkler gelip sarayını yağmaladılar, kâtipleri ve divandaki görevlilerin elbiselerini soydular. Bu arada Vezir Ebû İshâk, es-Sehlî'yi de yakalamak istediler, fakat o Kemâlüddevle Garîb b. Muhammed'in obasına kaçtı. öte yandan Celâlüddevle rebiyülâhir ayında (mart-nisan 1032) Ukbârâ'ya gitti. Türkler Bağdâd'da hutbeyi Melik Ebû Kâlicâr adına okuttular. O sırada Ahvâz'da bulunan Ebû Kâlicâr'a haber gönderip onu Bağdâd'a gelmesini istediler, fakat el-Âdil b. Mâfinne bazı kumandanları gelinceye kadar Ebû Kâlicâr'ın Bağdâd'a gitmesine mani oldu.

Türkler onun gelmek istemediğini anlayınca hutbeyi tekrar Celâlüddevle adına okuttular; yanına gidip Bağdâd'a geri dönmesini istediler, yaptıklarından dolayı da özür dilediler. Celâlüddevle kırk üç gün sonra Bağdâd'a geri döndü, Ebû'l-Kâsım b. Mâkûlâ'yı vezir tayin ettiyse de sonra azletti, onun yerine Amîdüddevle Ebû Sa'd b. Abdürrahim vezir oldu. Bir kaç gün vezirlik yaptıktan sonra ortadan kayboldu.

Sebebi şudur :

Celâlüddevle ona malına göz diktiği Ebû'l-Muammed İbrâhim b. el-Hüseyn el-Bessâmî'yi tevkif etmesini emreder, Vezir de onu yakalatıp evine hapsedeı; bunun üzerine Türkler ayaklanırlar ve ona mani olmak isterler, doğruca vezirin evine gider, onu yakalayıp döverler. Onu evinden yalınayak çıkarırlar, elbiselerini parçalarlar, sarığını alıp keserler, mühürleri elinden alırlar, bu arada parmaklarını kanatırlar. O sırada hamamda olan Celâlüddevle korku içinde dışarı çıkar ve olup bitenleri öğrenmeğe gider. Vezir huzurunda yer öpüp başına gelenleri anlatır, bunun üzerine Celâlüddevle «Ben Bahâüddevle'nin oğlu olduğum halde bundan daha fazlası ba-

na yapıldı.» der ve el-Bessâmî'den bin dinar alıp onu salıverir, Vezir de saklanır.

Alâüddevle b. Kâkeveyh'in Mesud b. Mahmûd b. Sebüktekin'in Ordusu Karşısında Mağlûp Olması

Alâüddevle Ebû Ca'fer'in Rey'de mağlûp olup oradan ayrıldığını yukarıda anlatmıştık. Alâüddevle Ferdcân Kalesi'ne varınca yarasını tedavi etmek üzere orada kaldı. Ferhâd b. Merdâvic de yanındaydı, ona yardım etmek üzere gelmişti. Buradan Berûcird'e gittiler. Horasân ordusu baş kumandanı Taş Ferrâş, Ali b. İmrân kumandasındaki bir orduyu Alâüddevle'üzerine sevk etti, Ali b. İmrân da Alâüddevle'nin izini takip ederek yola koyuldu. Berûcird'e varınca Ferhâd, Selimûh Kalesi'ne çıktı. Ebû Ca'fer de Sâbûr-Hâst'a gitti ve Cevzakân Kürtlerinin yanında konakladı.

Horasân ordusu Berûcird'i ele geçirdi. Ferhâd, Ali b. İmrân'ın maiyyetindeki Kürtlerle haberleşip onları kendi tarafına çekmeğe çalıştı. Kürtler Ferhâd'ın teklifini kabul edip onun safına geçtiler ve Ali'yi öldürmek istediler. Ali durumdan haberdâr olup geceleyin yakın adamlarıyla beraber Hemedân tarafına hareket etti. Yolda "Kesb" adıyla bilinen müstahkem bir köyde konakladı ve istirahata çekildi, bu sırada Ferhâd askerleri ve yanındaki Kürtlerle beraber adı geçen köyde onu kuşattı. Öldürüleceğine kesin gözüyle bakıyordu, teslim olmak istedi; fakat Allah Taâlâ o gün yağmur ve kar yağdırdı, çadırları ve kış mevsiminde soğuğa karşı korunacak malzemeleri olmadığından orada daha fazla kalamadılar ve çekip gittiler. Ali b. İmrân, Emîr Taş Ferrâş ile haberleşip ondan yardım ve Hemedân'a asker göndermesini istedi. Daha sonra Ferhâd ve Alâüddevle Berûcird'de bir araya geldiler ve Hemedân üzerine yürümeğe karar verdiler. Alâüddevle Isfahân'a adam gönderip buradaki yeğenini yanına çağırdı, gelirken de silâh ve mal getirmesini emretti. Yeğeni bu isteği yerine getirip Alâüddevle'nin yanına gitti. Ali b. İmrân bu haberi alınca bir süvari birliğiyle onun üzerine yürüdü ve Cerbâzekân'da ona hücum edip esir aldı; ayrıca askerlerinden de pek çok kişi esir düştü ve öldürüldü, bu arada yanındaki silâh, mal ve diğer eşyası ganimet alındı.

Ali Hemedân'dan ayrılınca Alâüddevle oraya girdi ve Ali'nin bozguna uğradığı zannıyla Hemedân'ı ele geçirdi. Alâüddevle Hemedân'dan Kerec'e gitti, burada yeğeninin başına gelenleri öğrenince cesareti kırıldı.

Ali b. İmrân bu olaydan sonra Isfahân'a gitti. Burayı istilâ etmek ve Alâüddevle'nin malını ve ailesini ele geçirmek niyetindeydi; fakat bu imkânı bulamadı. Şehir halkı ve oradaki askerler ona mani oldular, o da geri

döndü. Alâüddevle ve Ferhâd onun yanındaki esirleri kurtardılar, ancak Alâüddevle'nin kardeşi Ebû Mansûr Taş Ferrâş'ın yanına gönderilmiş olduğundan onu kurtaramadılar. Ali savaştan mağlûp olarak Taş Ferrâş'ın yanına gitti, Kerec'de ona yetişti ve geç kaldığı için onu azarladı. Daha sonra Alâüddevle ve Ferhâd'ın üzerine yürümeğe karar veridler. Alâüddevle saklanmak gayesiyle Berûcird yakınlarındaki bir dağa çekilmişti. Taş ile Ali birbirlerinden ayrılıp iki istikametten Alâüddevle'nin üzerine saldıracaklardı; biri arka taraftan, diğeri de doğruca dağa uzanan yoldan çıkıp hücum edecekti. Alâüddevle askerler üzerine saldırıncaya kadar durumdan haberdar olamadı, sonunda Alâüddevle ile Ferhâd mağlûp olup adamlarından pek çok kişi öldürüldü. Alâüddevle Isfahân'a giderken Ferhâd, Selîmûh Kalesi'ne çekildi ve oraya saklandı.

Çeşitli Olaylar

Türk hakanı Kadır Han bu sene Mâverâünnehr'de öldü.

Mes'ûd b. Sebüktekin'in elçisi Şâfiî fakîhi Ahmed b. Muhammed el-Münkederî, el-Kâdir Billâh'ın ölümü münasebetiyle baş sağlığı dilemek üzere el-Kâim Biemrillah'ın yanına geldi.

el-Kâdir Billâh'ın tabutu bu sene Rusâfe'deki türbeye nakledildi. Merâsime Horasânlı hacılar ve büyük bir kalabalık katıldı. O gün dillere destan bir gündü.

Ülkede şiddetli bir kuraklık vardı. Halk yağmur duasına çıktı, fakat yağmur yağmadı. Bunu korkunç bir vebâ salgını izledi. Kuraklık Irak, Musul, Suriye, el-Cibâl, Horasân, Gazne, Hindistân ve diğer ülkelerde de vardı. Pek çok kişi öldü. Isfahân'da bir kaç gün içinde kırk bin cenaze defnedildi. Halk arasında çiçek salgını başladı. Musul'da çiçek hastalığına yakalanan dört bin çocuk öldü. Bu musibetten nasibini almayan ev kalmadı; bir çok insan hayatını kaybetti. el-Kâim Biemrillah da çiçek hastalığına yakalandı ve daha sonra iyileşti.

Nasruddevle b. Mervân'ın el-Cezîre'deki nâibi bu sene on bin küsur asker toplayıp o civardaki Ermeni topraklarına gazaya çıktı ve onlara ağır bir darbe indirdi. Pek çok ganimet ve esir ele geçirdikten sonra muzaffer olarak döndü.

Bu sene İfrikıyye'de Tunus ahalisi arasında anlaşmazlık çıktı; bunun üzerine el-Muizz b. Bâdis bizzat kendisi onların üzerine yürüdü ve aralarını düzeltti, anlaşmazlığa ve çatışmalara son verip geri döndü.

Bu sene pek çok Şiî, İfrîkıyye'de toplanarak Nafta'ya bağlı şehir ve kasabalara gidip orayı istilâ ettiler ve yerleştiler; bunun üzerine el-Muizz üzerlerine asker sevk etti, askerler bu şehirlere girip Şiîlerle savaşarak hepsini öldürdüler.

Bu sene Araplar Basralı hacıların yolunu kesip mallarını yağmaladılar. Irak hariç diğer yerlerden gelen halk hacc farizalarını edâ ettiler.

Mısırlı nahivci Ebû'l-Hasan b. Rıdvân bu yılın receb ayında öldü.

Melik Ebû Kâlicâr bu sene Hadım Sandal'ı öldürdü. Hadım ülke yönetimini ele geçirmişti, onun yanında Ebû Kâlicâr'ın sadece adı vardı.

Basralı Alî b. Ahmed b. el-Hasan b. Muhammed b. Nuaym Ebû'l-Hasan en-Nuaymî de bu sene öldü. Bir çok kişiden hadis rivayet etmiştir. Hafız, şair ve Şâfiî mezhebinde fakîhti.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ DÖRDÜNCÜ (M. 1032-1033) YILI OLAYLARI

Mes'ûd'un Gazne'ye Geri Dönmesi, Rey ve el-Cibâl'de Çıkan Karışıklıklar

Melik Mes'ûd b. (Mahmûd) b. Sebüktekin bu yılın receb ayında (haziran 1033) Nîsâbûr'dan Gazne'ye ve Hindistân diyarına döndü.

Sebebi şudur :

Mes'ûd, Sultan Mahmûd'un yerine Gazne tahtına oturunca babasının Hindistân'da fethettiği topraklarda Ahmed Yınaltekin adlı şahsın nâib olarak kalmasını uygun buldu. Babası Mahmûd, yiğitliği ve atılganlığına güvenerek onu buraya nâib tayin etmişti. Ahmed Yınaltekin de buraya iyice yerleşmiş ve kabiliyetini ortaya koymuştu.

Mes'ûd, hükümdarlığını sağlam temeller üzerine oturttuktan ve amcası Yûsuf ile diğer muhaliflerini yakalayıp tevkif ettikten sonra Irak'ı istilâ gayesiyle Horasân'a hareket etti. Mes'ûd'un bölgeden uzaklaştığını gören Ahmed Yınaltekin Hindistân'da istyan etti, bu yüzden Mes'ûd geri dönmek zorunda kaldı ve Alâüddevle b. Kâkeveyh'e haber gönderip her yıl belirli bir miktar haraç ödemesi şartıyla onu Isfahân'a emîr tayin etti. Zaten Alâüddevle daha önce Sultan Mes'ûd'a haber gönderip böyle bir talepte bulunmuştu. Mes'ûd bu teklifi kabul etti. İbn Kâbûs b. Veşmgîr'in de yine haraç vermesi şartıyla Cürcân ve Taberistân'a hâkim olmasını onaylamıştı. Ebû Sehl el-Hamdûnî'yi el-Cibâl yöresindeki işleri yürütmek ve şehre sahip çıkmak üzere Rey'e göndermiş, kendisi de Hindistân'a dönmüştü. Mes'ûd Hindistân'da adı geçen âsiyi yola getirmiş, isyana kalkan Ahmed Yınaltekin'i itaat altına almıştır. Ayrıca ileride zikredeceğimiz üzere müstahkem Serestî Kalesi'ni de fethetti. Babası daha önce bir kaç kere bu kaleyi muhasara etmiş, ancak alamamıştı.

Ebû Sehl, Rey'e varınca halka iyi davrandı. Adaletle hükmetti, halktan haksız yere alınan vergilere ve müsaderelere son verdi. Taş Ferrâş ülkeyi zulüm ve haksızlığa boğmuştu; öyle ki halk onlardan ve devletlerinden kurtulmağa can atıyordu. Ülke harap olmuş, halk çeşitli yerlere da-

ğılmıştı. el-Hamdûnî buraya vali olup ülkeyi adalet ve iyilikle yönetmeye başlayınca ülke tekrar eski haline döndü, yeniden bayındır hale geldi ve halk huzura kavuştu. Sultan Mes'ûd Nîsâbûr'da iken Irak'ta asılsız haberler çok artmıştı, Sultan Nîsâbûr'dan ayrılınca halk huzur ve sükûna kavuştu.

Mes'ûd'un Sâve Hakimini Mağlûp Edip Öldürmesi

Sultan Mes'ûd b. Mahmûd'un ordusu bu sene Şehriyûş b. Velkîn'i ele geçirdi. Sultan onun öldürülmesini emretti; bunun üzerine Şehriyûş öldürülüp cesedi Sâve surları önüne asıldı.

Sebine gelince :

Sâve, Kumm ve o yörenin hâkimi olan Şehriyûş, Sultan Mahmûd'un ölümü üzerine Mes'ûd'un, kardeşi Muhammed ile uğraşmasını fırsat bilerek asker toplayıp Rey üzerine yürümüş, şehri muhasaraya kalkışmıştı, fakat istediğini elde edememiş, Mes'ûd'un ordusu gelince de oradan ayrılmıştı. Ayrıca bu sene Horasân'dan gelen hacıların yolunu kesmiş, onlara işkence ederek mutad olmadığı halde bazı şeyler almış ve kötü muamele etmişti: Bu durum Mes'ûd'a anlatılınca Taş Ferrâş ile onun yanındaki temsilcisi Ebû't-Tayyib Tâhir b. Abdullah'a haber gönderip her nerede olursa olsun Şehriyûş'u yakalayıp getirmelerini ister, onunla savaşmak hususunda bütün imkânların seferber edilmesini emreder; bunun üzerine askerler Şehriyûş'un peşine düşerler. Şehriyûş Kumm yakınlarındaki "Fustak" adlı müstahkem bir kaleye sığınır. Kale çok yüksek bir yerde olup gayet sağlam bir yapıya sahipti. Mes'ûd'un askerleri kaleyi kuşatarak onu yakalarlar ve Mes'ûd'a bir mektup yazarak hakkında ne yapacaklarını sorrlar, Mes'ûd da Sâve Kalesi önünde asılmasını emreder.

Celâlüddevle'nin Basra'yı İstilâ Etmesi ve Daha Sonra Şehrin Onun Emrinden Çıkması

Celâlüddevle'nin askerleri bu sene oğlu el-Meliku'l-Azîz ile beraber Basra üzerine yürüdü ve cemaziyülevvel ayında (nisan 1033) şehre girdiler.

Sebebi şudur :

Basra'da idareyi elinde tutan Bahtiyâr bu sene ölmüş, yerine yiğitliği ve kabiliyeti dolayısıyla kayın biraderi Zahîrüddîn Ebû'l-Kâsım geçmişti. O, Melik Ebû Kâlicâr'a bağlıydı ve öylece kaldı; bunun üzerine bazıları Ebû Kâlicâr'a: "Ebû'l-Kâsım sana sadece sözde itaat etmektedir; istesen bile onu görevinden alamazsın." dediler.

Bu sözler Ebû'l-Kâsım'ın kulağına gitti ve onun bu emrine karşı koymak için gerekli hazırlıklarını tamamladı. Bir süre sonra Ebû Kâlicâr ona haber gönderip görevden azlettiğini bildirdi, fakat Ebû'l-Kâsım ona itibar etmedi ve Celâlüddevle'nin emrine girdiğini ilân edip hutbeyi onun adına okuttu. Vâsıt'ta bulunan oğlu el-Melikû'l-Azîz'e de haber gönderip yanına çağırdı, o da babasının Vâsıt'taki askerleriyle beraber Basra'ya doğru yola çıktı. Şehre girip orada ikamete başladı, Ebû Kâlicâr'ın oradaki askerlerini uzaklaştırdı. el-Meliku'l-Azîz 425 (1033-1034) yılına kadar Ebû'l-Kâsım ile beraber Basra'da kaldı, fakat idare yine tamamen Ebû'l-Kâsım'ın elindeydi.

Ebû'l-Kâsım daha sonra Deylemli birini yakalamak isteyince adam kaçıp el-Meliku'l-Azîz'in evine girdi ve oraya sığındı. Deylemliler de onun çevresinde toplandılar ve Ebû'l-Kâsım'dan şikâyetçi oldular. Geçimsizliğinden dolayı ona zaten çok kızan ve kin besleyen el-Melikü'l-Azîz Deylemlilerin bu şikâyetlerine hak verdi ve onların Ebû'l-Kâsım'ın Basra'dan uzaklaştırılmasına dair isteklerini kabul etti. el-Melikü'l-Azîz sonra Deylemlilerle bir araya geldi, bunu haber alan Ebû'l-Kâsım da Übülle'ye çekilip adamlarını yanına aldı. İki taraf arasında bir çok savaşlar oldu ve sonunda el-Azîz Basra'dan uzaklaştırılıp Vâsıt'a geri döndü, Ebû'l-Kâsım da tekrar Ebû Kâlicâr'a itaat arz etti.

Celâlüddevle'nin Saraydan Çıkarılması ve Sonra Tekrar Oraya İade Edilmesi

Bu sene ramazan ayında (ağustos 1033) ordu Celâlüddevle'ye karşı ayaklandı, onu yakalayıp tevkif ettiler, sonra da sarayından çıkardılar; fakat bilâhere geri dönmesini istediler, o da döndü.

Sebebine gelince :

Celâlüddevle, vezir Ebû'l-Kâsım'a, onlara haber vermeden yanına gelmesini istedi; o da gelince askerler onun kendi mal ve servetlerine el koymak için geldiğini zannederek ona karşı cephe aldılar ve evine yürüyüp üzerine hücum ettiler. Oradaki bir mescide götürdüler, burada onu gözetim altına aldılar; daha sonra ona çirkin sözler söylediler ve evindeki bazı eşyayı yağmaladılar. Onu gözetim altına aldıkları zaman kumandanlardan biri bir grup askerle ve onlara katılan halk ve ayyarlarla oraya geldi, Celâlüddevle'yi mescidden çıkarıp sarayına götürdü; bunun üzerine Celâlüddevle oğlunu, hanımlarını ve geride kalan eşyalarını Bağdâd'ın batı yakasına nakletti, kendisi de geceleyin Kerh'e gitti. Kerh ahalisi onu dua ile karşıladı. Celâlüddevle el-Murtazâ'nın evine misafir oldu. Vezir Ebû'l-Kâsım da onunla beraber Kerh'e gelmişti.

Daha sonra ordu içinde anlaşmazlık çıktı. Bazıları: «Onu ülkemizden çıkarıp başkasını melik tayin edelim.» derken bazları da: "Ebû Kâlicâr ve Celâlüddevle'den başka Büveyhî hanedanına mensup kimse yoktur; bu durumda o ülkesine dönsün, onunla iyi geçinmekten başka çaremiz yoktur." dediler. Bunun üzerine ona haber gönderip: «Sen bizim hükümdarımızsın, fakat yanımızdan ayrılıp Vâsıt'a gitmeni ve küçük çocuklarından birini burada yanımızda bırakmanı istiyoruz.» dediler; o da kabul etti, fakat ileri gelen kölelerden her birine ve küçük kölelere gizlice haber gönderip onları kendi tarafına çekti. İleri gelen kölelerden her birine: «Ben sana güveniyorum ve kendimi sana yakın hissediyorum.» diyerek onları da kendi safına çekti. Bunun üzerine köleler doğruca onun yanına gittiler ve huzurunda yer öperek yeniden saraya, hükümet merkezine dönmesini istediler, o da geri döndü. Celâlüddevle onlara karşı samimî davranacağına ve iyi muamele edeceğine, onlar da Celâlüddevle'nin emirlerinden çıkmayacaklarına yemin ettiler. Böylece Celâlüddevle tekrar sarayına yerleşti.

Çeşitli Olaylar

Sultan Mes'ûd b. (Mahmûd) b. Sebüktekin'in veziri Ahmed b. el-Hasan el-Meymendî bu sene öldü, yerine Harezmşâh Altuntaş Hârûn'un veziri olan Ebû Nasr Ahmed b. Ali b. Abdü's-Samed geçti, onun yerine de oğlu Abdü'l-Cebbâr, Hârûn'un veziri oldu.

Ayyârlar bu sene Bağdâd'da ayaklandılar, halkın mallarını açıkca aldılar, halk çok zor durumda kaldı. Ayyârlar çok ileri gittiler; öyle ki, büyük bir kumandan ayyârlardan dördünü yakalayınca onların ele başıları da gelip o kumandanın adamlarından dördünü yakalayıp götürdü, kumandanın evine gelerek kapıyı çaldı ve kumandan evin içinden onunla konuştu. Bunun üzerine ele başı: "Ben de senin adamlarından dördünü yakaladım; şayet benim adamlarımı serbest bırakırsan ben de senin adamlarını serbest bırakırım, aksi halde onları öldürürüm, evini de ateşe veririm." dedi. Bunun üzerine kumandan dört ayyârı salıverdi.

Horasânlı hacı adayları bu sene hac farizasını edâ edemediler.

Basralı hacılar bu sene muhafızla yola çıktılar, fakat o hacılara hainlik etti ve mallarını gasbetti.

Şâfiî fakîhi Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. el-Beyzâvî bu yılın Cemaziyülevvel ayında seksen küsur yaşında vefat etti.

Kadı Ebû'l-Hasan b. Semmâk de bu sene Şevvâl ayında doksan beş yaşında öldü.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ BEŞİNCİ (M. 1033-1034) YILI OLAYLARI

Hindistan'daki Serestî Kalesi'nin ve Diğer Bazı Yerlerin Fethi

Sultan Mes'ûd b. Mahmûd bu sene Serestî Kalesi'yle onun civarındaki Hind topraklarını fethetti.

Sultanın bu seferinin sebebi, daha önce de anlattığımız gibi, Hindistân'daki nâibi Ahmed Yınaltekin'in isyanıdır. Ahmed tekrar Sultana itaat arzedince bu bölgeyi uzun süre idare etmiş, emniyet ve istikrarı temin etmişti. Sultan daha sonra Hindistân'daki kalelerin en müstahkemi olan Serestî Kalesi'ne yürümüş ve orayı muhasara etmiştir. Babası burayı bir kaç defa muhasara etmiş, fakat fethedememişti. Mes'ûd burayı muhasaraya başlayınca kale hâkimi ona haber göndermiş ve kendisine bir miktar mal vaat ederek barış teklif etmiş, Sultan da kabul etmişti.

Bu sırada Serestî'de bir grup Müslüman tüccar vardı. Kale hakimi onların mallarına el koyup bunları sultana vaat ettiği mallar arasına katıp ona göndermeğe karar verdi; bunun üzerine Müslüman tüccarlar yazdıkları bir mektubu bir okun ucuna bağlayıp Sultan'ın bulunduğu yere attılar ve burada Hindûların çok zayıf durumda olduklarını ve eğer sebat edecek olursa kaleyi ele geçirebileceğini bildirdiler. Bu durum karşısında Sultan barıştan vaz geçip tekrar savaşa döndü. Hendekleri ağaçlar ve şeker kamışlarıyla doldurdu. Böylece Allah ona fethi nasib etti. Kaledekileri öldürdü, çoluk çocuklarını esir aldı; ayrıca oraya yakın yerleri de ele geçirdi. Burada uzun süre kalmak ve cihada devam etmek istiyordu, fakat Horasân'dan Oğuzlar hakkında gelen haberler üzerine geri döndü. İnşaallah bunları ileride anlatacağız.

Hindistan'daki Bir Kalenin Muhasarası

Sultan Mes'ûd Serestî Kalesi'ni fethettikten sonra oradan Nağsî Kalesi'ne gitti. 10 safer (4 Ocak 1034) günü oraya vardı, kaleyi bir süre kuşattı, fakat kalenin çok yüksek ve ele geçirilemez bir vaziyette olduğunu

gördü. Ona bakan gözler yorgun ve bitkin bir halde geri dönerdi. Buna rağmen Sultan muhasaraya devam etti. Bu sırada yaşlı bir sihirbaz kadın çıktı; Hinduca uzun uzun konuştu, sonra eline bire süpürge aldı ve onu su ile ıslatıp Müslüman askerlerin bulunduğu tarafa serpti. Müslüman askerler bunun üzerine hastalandı ve başlarını kaldıramaz oldular, çok zayıf ve takatsız düştüler. Sonunda şiddetli hastalık yüzünden bu kaleden ayrıldılar. Kaleden uzaklaşınca hastalıktan kurtuldular, sağlıklarına kavuştular ve Gazne'ye doğru yola çıktılar.

Nîsâbûr'daki Karışıklıklar

Anlatacağımız üzere, Türkler Horasân'da şiddete baş vurunca pek çok bozguncu, fitne ve fesat erbâbı ortaya çıktı. İlk defa fitne ve bozgunculuğa başlayanlar Ebîverd ve Tûs ahalisiydi. Pek çok kişi de onlara katıldı ve yağmacılık yapmak üzere Nîsâbûr'a gittiler. Şehrin valisi Melik Mes'ûd'un yanına gitmişti. Halk çok korktu, öldürüleceklerine kesin gözüyle bakıyorlardı.

Onlar ölümü ve imha edilmeyi, canlarının ve mallarının yok olmasını beklerken üç yüz süvariyle Kirmân emîri oraya geldi. O da aynı şekilde Mes'ûd'un yanına gidiyordu. Müslümanlar ondan yardım talep ettiler ve kendilerine işkence edilmesine mani olmak üzere orada kalmasını istediler. o da kabul etti ve çapulcularla savaşa girdi. Durum kötüleşti, savaş kızıştı; sonunda Kirmân emîri ve Nîsâbûr halkı galip geldi, Tûs ve Ebîverd halkıyla onlara katılanlar bozguna uğradılar. Her yandan kılıç darbelerine maruz kaldılar. Kirmân emîri onlara çok ağır bir darbe indirdi, pek çok kişiyi esir aldı ve yollarda ağaçlar üzerine astı. Rivayete göre Tûs halkından yirmi bin kişi öldürüldü.

Kirmân emîri daha sonra Tûs köylerinin önde gelen sîmalarını yanına getirtti; çocuklarını, kardeşlerini ve diğer aile fertlerini rehin aldı ve onları hapishaneye attı, onlara da: «Eğer Nîsâbûr halkından birine veya başkalarına karşı çıkacak veya yol kesecek olursanız, bilin ki, çocuklarınız ve kardeşleriniz sizin cinayetlerinize karşı rehin alınmışlardır.» dedi. Bunun üzerine halk sesini kesti. Allah Taâlâ Nîsâbûr halkını hiç hesap etmedikleri bir şekilde kurtardı, huzura kavuşturdu.

Alâüddevle İle Horasân Askerleri Arasındaki Savaş

Alâüddevle b. Kâkeveyh ile Ferhâd b. Merdâvîc bu sene bir araya gelip Mes'ûd b. Mahmûd'un askerleriyle savaşmağa karar verdiler. Horasân

askerleri Ebû Sehl el-Hamdûnî ile beraber Horasân'dan hareket etmişti. İki ordu karşı karşıya geçip çok çetin bir savaş yaptılar. Her iki taraf da sabırla savaşa devam ediyordu. Sonunda Alâüddevle mağlûp oldu ve Ferhâd öldürüldü. Alâüddevle Isfahân ile Cerbâzakân arasındaki dağlarla saklandı, Mes'ûd'un ordusu ise Kerec'de konakladı. Ebû Sehl Alâüddevle'ye gönderdiği mektupta geri kalan beldeleri kendisine vermesi halinde, tekrar ittaat arz edeceğini, bol miktarda mal göndereceğini ve Mes'ûd ile aralarını düzelteceğini bildirdi, ancak aralarında elçiler gidip geldiyse de bir anlaşma sağlanamadı, bunun üzerine Ebû Sehl Isfahân'a gitti ve orayı ele geçirdi. Alâüddevle yakalanmaktan korkarak İzec'e kaçtı. Burası Melik Ebû Kâlicâr'a aitti.

Ebû Sehl Isfahân'a hakim olunca Alâüddevle'nin hazine ve mallarını yağmaladı. Ebû Ali b. Sînâ da Alâüddevle'nin hizmetinde çalışıyordu. Onun kitapları alınıp Gazne'ye götürüldü ve orada kütüphaneye konuldu. İleride inşallah zikredeceğimiz gibi, bu kitaplar Gur hükümdarı el-Hüseyn b. el-Hüseyn'in askerleri tarafından yakılıncaya kadar orada kaldı.

Nûruddevle Dübeys İle Kardeşi Sâbit Arasındaki Savaş

Bu sene Dübeys b. Ali b. Mezyed ile kardeşi Ebû Kavvâm Sâbit b. Ali b. Mezyed arasında çok çetin bir savaş oldu.

Sebebi şudur :

Sâbit, el-Besâsîrî'den yardım görüyor ve ona yakınlık gösteriyordu. 424 (1032-1033) yılında el-Besâsîrî onunla beraber kardeşi Dübeys'e karşı savaşmak üzere harekete geçti. en-Nîl'e girdiler ve Nûruddevle Dübeys'a ait yerlerle burayı istilâ ettiler; bunun üzerine Nûruddevle onlara karşı adamlarından bir grup sevk etti, yapılan savaşta bunlar mağlûp oldular. Dübeys adamlarının mağlûp olduğunu görünce bulunduğu şehirden ayrıldı, Sâbit de bu tarihe kadar orada kaldı. Bu sene Dübeys, Ebû'l-Mağra Annâz b. el-Mağrâ, Benû Esed ve Hafâce birleştiler. Ebû Kâmil Mansûr b. Kurâd da ona yardım etti. Hep beraber Dübeys'i ülkesine ve ona bağlı yerlere iade etmek üzere süvari birlikleriyle yola çıktılar, silâh ve ağırlıklarını Hussâ ile Harbâ arasında bıraktılar.

Bunlar hareket edince Sâbit Cercerâyâ yakınlarında onları karşıladı. Aralarında savaş cereyan etti ve her iki taraftan da çok sayı da insan öldürüldü. Daha sonra elçiler gidip geldi ve Dübeys'in ülkesine dönmesi ve onun da bazı yerleri kardeşine ikta etmesi şartıyla barış yaptılar ve anlaştılar. el-Besâsîrî de Sâbit'te yardım etmek üzere harekete geçmişti, fakat

en-Nu'mâniyye'ye varınca onların anlaştıklarını haber aldı ve Bağdâd'a geri döndü.

Rumların Bergirî Kalesi'ni Ele Geçirmeleri

Bergirî Kalesi Armenia sınırında ve Vehsûzân b. Memlân'ın yeğeni Ebû'l-Heycâ b. Rebîbüddevle'nin hakimiyetindeydi. Ebû'l-Heycâ dayısıyla anlaşmazlığa düşünce dayısı Rumlara haber gönderip onları bu kaleyi ele geçirmeğe tahrik etti, Bizans imparatoru da büyük bir ordu göndererek kaleyi aldı. Halife bu durumdan haberdar olunca Ebû'l-Heycâ ile dayısının aralarını düzeltmek ve kaleyi geri almak için iş birliği yapmalarını sağlamak üzere elçi gönderdi. Ebû'l-Heycâ ile dayısı barıştılar, fakat kaleyi geri alamadılar. Bunlara pek çok gönüllü katıldı, fakat Rumlar'ın kaleye iyice yerleşmeleri sebebiyle kaleyi geri almağa güçleri yetmedi.

Çeşitli Olaylar

Celâlüddevle bu sene Amîdüddevle Ebû Sa'd b. Abdu'r-Rahîm'i vezir tayin etti. Bu beşinci vezirdi. Ondan önce vezaret makamında İbn Mâlûlâ vardı. O bu görevden ayrılıp Ukbarâ'ya gitmişti; Celâlüddevle onu tekrar vezir yaptı ve Ebû Sa'd'ı azletti, o da bir kaç gün kaldıktan sonra bırakıp Avânâ'ya gitti.

Bu sene Bağdâd'ın Batı yakasını koruma görevi el-Besâsîrî'ye verildi, çünkü ayyârlar işi azıtmış ve fenalıkları çoğalmıştı. Sultanın nâibleri burada huzuru sağlayamadıkları için kabiliyeti ve atılganlığı sebebiyle el-Besâsîrî'yi buraya tayin ettiler.

Ebû Sinan Garîb b. Muhammed b. Makn bu sene Rebiyülâhir ayında Kerh-i Sâmerrâ'da öldü. Lakabı "Seyfüddevle" idi. "Seyfiyye" adını verdiği dirhemler bastırmıştı. Yerine oğlu Ebû'r-Reyyân geçti. Geride beş yüz bin dinar bıraktı. Onun emri üzerine: «Ben alacaklı olduğum herkese hakkımı helâl ediyorum, siz de aynı şekilde hakkınızı helâl ediniz.» diye tellâl çağırttı. Öldüğünde yetmiş yaşındaydı.

Bedrân b. el-Mukallid de bu sene öldü. Oğlu, amcası Karvâş'ın yanına gitti, amcası da onu babasından kalan mal mülk elinde kalmak üzere babasının yerine Nusaybin valiliğine tayin etti. Benû Nümeyr Nusaybin'i ele geçirmek için muhasaraya başladı ,fakat İbn Bedrân derhal onların üzerine yürüverek oradan uzaklaştırdı.

Bizans imparator Romanos da bu sene öldü, yerine hanedandan olmayan bir sarrâf (es-Sayrafî) geçti. Konstantinos'un kızı onu bu makama seçmişti.

Bu sene Mısır ve Suriye'de pek çok zelzele oldu. En çoğu da Remle'de meydana geldi. Halk bir kaç gün evlerini terk etti. Şehrin üçte biri yıkıldı ve enkaz altında kalan bir çok kişiöldü. Yine bu sene İfrîkıyye'de büyük bir açlık tehlikesi ve kıtlık baş gösterdi.

Karvâş bu sene ayyar el-Burcumî'yi yakalatıp boğdurdu. Sebebine gelince :

Karvâş, Ukbarâ valisi İbnü'l-Kalaî'yi tevkif etmişti. Ayyâr el-Burcumî dostu İbnu'l-Kalaî'nin meselesini görüşmek üzere Karvâş'ın yanına geldi, Karvâş da onu yakalatıp tevkif ettirdi. el-Burcumî kendisini serbest bırakması için ona pek çok mal vaat etti, fakat Karvâş kabul etmedi ve onu boğdurdu. el-Burcumî'nin şanı şöhreti artmış ve fitne fesadı çoğalmıştı. Şark tarafındaki hazinelere, el-Murtazâ'nın ve vezirin evine komşu olan İbn Udeyse'nin evine baskınlar düzenlemişti. Bunun üzerine halk Cuma günü hatibe karşı ayaklanmış ve: "Ya el-Burcumî adına hutbe okursun, ya da hiç kimsenin. Ne bir Sultan ve ne de bir başkası için hutbe okutmayız." dediler. el-Burcumî Bağdâd'da halkı mahvetmişti. Hikâyeleri pek çoktu. Bununla beraber mert ve yiğit biriydi; hiç bir kadına veya kendisine boyun eğene karşı saldırmamıştır.

Bu sene Nusaybin'de şiddetli bir toz fırtınası esti ve bahçelerdeki pek çok ağacı kökünden kopardı. Bazı bahçelerde kireç ve tuğladan yapılmış köşkler vardı, onları da kökünden söktü.

Bu sene Irak, Suriye, Musul, Hûzistân ve diğer yerlerdeki bir çok şehirde boğmacadan pek çok kişi öldü; hattâ öyle evler vardı ki, hane halkının hepsi öldüğünden kapıları kapanmıştı.

Bu sene Zilkade ayında görünüşü insanlara ürperti veren bir yıldız kaydı. Bundan iki gece sonra da ondan daha büyük başka bir yıldız kaydı. Âdetâ yer yüzüne yapışmış bir şimşek gibiydi. Lambaların ışığı onun parlaklığı yanında sönük kaldı. Uzun süre kaldıktan sonra kayboldu.

Basra kadısı ve Şâfiî fakîhi Ebû'l-Abbâs el-Ebîverdi ile meşhur üstad ve muhaddis Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Gâlib el-Berkânî bu sene öldüler. el-Berkâni receb ayında vefat etmişti.

Şâfiî fakihi el-Hüseyn b. Abdullah b. Yahyâ Ebû Ali el-Bendenicî de bu sene öldü. O Ebû Hâmid el-İsferâyînî'nin adamlarındandı. Hanbelî fakîhi Abdu'l-Vehhâb b. Abdulazîz b. el-Hâris b. Esed Ebû'l-Ferec et-Temîmî de bu sene öldü.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ ALTINCI (M. 1034-1035) YILI OLAYLARI

Halifelik ve Saltanatın Bağdâd'daki Durumu

Bu sene Bağdâd'da halifelik ve saltanatın otoritesi zayıfladı; öyle ki, bazı askerler Yahyâ köyüne gitmişler ve orada Kürtler bu askerlerin karşısına çıkıp atlarını gasbetmişlerdi. Bunun üzerine askerler de Halife el-Kâim Biemrillâh'ın tarlasına gidip meyvelerin bir kısmını yağmalamışlar ve orada çalışan işçilere: «Siz Kürtlerin durumunu bildiğiniz halde bize haber vermediniz.» demişlerdi.

Halife bu durumu öğrenince çok üzüldü; fakat Celâlüddevle korkaklığı ve acizliği yüzünden bu Kürtleri yakalayamadı. Askerlerin halifenin nâibine teslim edilmesi için çalıştıysa da bu da mümkün olmadı ;bunun üzerine Halife kadılara kadılık vazifesini bırakmalarını ve çekilmelerini, şahitlere şahitliği bırakmalarını, fakihlere de fetva vermemelerini emretti.

Celâlüddevle bu durumu görünce bu askerlerden kendilerini halifelik divanına götürünceye kadar yanından ayrılmamalarını istedi; onlar da kabul ettiler, halifelik sarayına gelince de salıverildiler.

Öte yandan ayyârlar işi fena halde azıttılar. Halkın mallarını gece gündüz demeden alıyorlar, hiç kimse onlara mani olamıyordu; çünkü ordu, Sultan ve nâiblerine karşı onları himaye ediyordu, sultan ise onların hakkından gelmekten âcizdi. Bedevî Araplar ülkenin her tarafına yayılmıştı; çeşitli yörcleri yağmalıyor, yolları kesiyorlardı. Sonunda Bağdâd'ın civarına, el-Mansûr Camii'ne kadar geldiler, Kabristandaki kadınların elbiselerini bile aldılar.

Ahmed Yınaltekin'in İsyanı ve Öldürülmesi

Mes'ûd b. Mahmûd, daha önce zikrettiğimiz gibi, 425 (1033-1034) yılında Oğuzlarla hesaplaşmak üzere Hindistân'dan geri dönmüştü; bunun

üzerine Ahmed Yınaltekin Hindistân'da tekrar isyan etti ve asker toplayıp o yöredeki halka eziyete başladı. Sultan Mes'ûd, Ahmed Yınaltekin'e karşı büyük bir ordu sevk etti. Hind hükümdarları da onun ülkelerine girmesine mani oluyorlardı, böylece Ahmed Yınaltekin'in kaçış yolları kapandı.

Ordu onun bulunduğu yere varınca Ahmed onlarla çatışmaya girdi ve mağlûp olarak Multân'a kaçtı, oradan da Bhâtiya'da bulunan bir Hind racasının üzerine yürüdü. Yanında savaştan sağ salim kurtulmuş çok sayıda asker vardı. Bu racanın ona karşı koyacak imkânı yoktu, bu yüzden Ahmed'in Sind Nehri'ni geçmek için istediği gemileri derhal hazırlattı.

Nehrin ortasında bir ada vardı. Ahmed ve maiyyetindekiler bunun bir yarım ada olduğunu zannediyorlar, adanın her taraftan su ile çevrili olduğunu bilmiyorlardı. Raca gemi sahiplerine onları adada indirip geri dönmelerini emretmişti, onlar da bu emre uydular. Böylece Ahmed ve yanındakiler adada kaldılar. Yanlarında bulunan yiyecekten başka erzakları da yoktu. Burada dokuz gün kaldılar. Nihayet yiyecekleri bitti, atlarını yediler ve daha sonra güçsüz düştüler. Suya dalıp karşı tarafa geçmek istediler, fakat nehrin derin ve çok balçıklı oluşu yüzünden bunu da yapamadılar. Hindûlar gemilerdeki askerleriyle onlara saldırdılar. Onlar aç ve perişan bir haldeydiler, bu yüzden Hindûlar Ahmed ve yanındakilere ağır bir darbe indirdiler ve çoğunu öldürdüler, Ahmed'in bir oğlunu da esir aldılar. Ahmed bu vaziyeti görünce intihar etti; adamlarının bazısı öldürüldü, bazısı esir alındı, bir kısmı da boğuldu ve böylece hepsi mahvoldu.

Mes'ûd'un Cürcân ve Taberistân'a Hakim Olması

Melik Mes'ûd, Dârâ b. Menûçehr b. Kâbûs'u eskiden olduğu gibi Cürcân ve Taberistân'da yerinde bırakmış ve onu kendi tarafına çekmek için Dârâ'nın ordu kumandanı ve onun adına ülkeyi idare eden Ebû Kâlicâr el-Kûhî'nin kızıyla da evlenmişti; ancak Sultan Mes'ûd Hindistân'a gidince kararlaştırılan haracı ödemediler ve Alâüddevle b. Kâkeveyh ile Ferhâd'a haber gönderip sultana karşı çıkıp isyan etmek üzere anlaştılar. Oğuzların Horasân'daki isyanları hakkındaki haberler de bu niyet ve azimlerini kuvvetlendirdi.

Sultan Mes'ûd Hindistân'dan dönüp Oğuzları mağlûp etti ve oradan uzaklaştırdı; daha sonra da Cürcân üzerine yürüdü, şehri istilâ etti ve oraya hakim oldu. Buradan da Âmul-u Taberistân'a gitti. Ahâli şehri terkedip yolu ormanlık ve sık ağaçlarla kaplı dar ve korkulu geçitlerden geçen bir yerde toplandı. Mes'ûd, üzerlerine yürüdü, dar ve tehlikeli geçitlerden ge-

çip onları mağlûp etti, bir kısmını öldürdü, bir kısmını da esir aldı. Daha sonra Dârâ ile Ebû Kâlicâr Sultan'a haber gönderip affedilmelerini ve ülkelerinin kendilerine verilmesini istediler, Sultan da kabul etti. Dârâ ve Ebû Kâlicâr ödemek zorunda oldukları haracı gönderdiler, Sultan da Horasân'a geri döndü.

İbn Vessâb İle Rumların İbn Mervân'ın Ülkesine Yürümeleri

İbn Vessâb en-Numeyrî bu sene Araplar ve diğer kavimlerden müteşekkil büyük bir ordu topladı, ayrıca Urfa'daki Rumlardan da yardım istedi. Büyük bir Rum ordusu da onlarla beraber yola çıktı ve Nasruddevle b. Mervân'ın ülkesine yürüdüler, ülkeyi yağmalayıp tahrip ettiler; bunun üzerine İbn Mervân da asker topladı, ayrıca Karvâş ve diğerlerinden yardım istedi. Her taraftan yardımcı kuvvetler geldi. İbn Vessâb bu durumu görüp maksadına ulaşamayacağını anlayınca vaz geçip geri döndü.

İbn Mervân, Bizans İmparatoruna elçi gönderip anlaşmayı bozduğundan ve aralarındaki barışı feshettiğinden dolayı onu kınadı, çevredeki emîrlere haber gönderip gaza için onlardan yardım istedi; böylece çok sayıda asker ve gönüllü topladı, Urfa üzerine yürümeğe ve şehri muhasara etmeğe karar verdi. Bunun üzerine Bizans imparatorunun elçileri gelip özür dilediler. İmparator olup bitenlerden bilgisi olmadığına yemin etti, Urfa'da bulunan askerlerine ve kumandanına haber gönderip bu davranışlarından dolayı onları azarladı, ayrıca Nasruddevle'ye değerli hediyeler gönderdi. Bu gelişmeler üzerine o da çıkmağa karar verdiği gazâdan vaz geçti, yanında toplanan askerleri de dağıttı.

Çeşitli Olaylar

Celâlüddevle'nin veziri Ebû Sa'd vezirlikten ayrılarak Ebû'ş-Şevk'in yanına gitti, onun yerine Ebû'l-Kâsım vezir oldu. Ne var ki askerlerin istekleri çoğalınca görevi bırakıp kaçtı, daha sonra yakalanıp başı açık ve üzerinde basit bir gömlek olduğu halde saraya götürüldü. Bu defaki vezirliği iki ay, sekiz gün sürmüştü. Ondan sonra Ebû Sa'd b. Abdu'r-Rahîm yeniden vezir oldu.

Bu yılın zilhicce ayında el-Hasan b. Ebû'l-Berekât b. Semmâl el-Hafâcî, Benû Hafâce emîri olan amcası Ali b. Semmâl'e saldırıp öldürdü ve onun yerine Benû Hafâce emîri oldu.

Bu sene Rumlar toplanıp Haleb vilâyetine yürüdüler. Haleb hakimi Şiblüddevle b. Sâlih b. Mirdâs onların karşısına çıktı ve savaş tutuştular.

Rumlar mağlûp oldular, Şiblüddevle onları Azâz'a kadar takip etti, pek çok ganimet ele geçirip salimen geri döndü.

Hafâce kabilesi bu sene Kûfe üzerine yürüdü. Başlarında el-Hasan b. Ebû'l-Berekât b. Semmâl vardı. Şehri yağmaladılar ve tahrip etmek istediler. Hurmalıklara su verilmesine mani oldular, bu yüzden ağaçların çoğu kurudu.

ez-Zekî Ebû Ali en-Nehrsâbesî bu sene hapsedildiği yerden kaçtı, Karvâş onu Musul'da tevkif etmişti, iki yıldan beri hapisteydi.

Bu sene Irak'tan hacca giden olmadı.

Endülüslü şair ve edip Ahmed b. Küleyb bu sene öldü. Eslem b. Ahmed b. Saîd ile yaptığı söyleşi meşhurdur. Onu çok severdi, onun hasretiyle öldü.

Endülüslü edib Ahmed b. Abdülmelik b. Ahmed b. Şehîd bu sene cemaziyülevvel ayında öldü.

Alevîlerin Basra'daki nakîbi Ebû'l-Meâlî b. Sahta ve Ebû Muhammed b. Maiyyetü'l-Alevî bu sene vefat ettiler.

Eş'arî mezhebine mensup olan muhaddis Ebû Ali el-Hüseyn b. Ahmed b. Şâzân da bu sene ölmüştür. 337 (948-949) yılında Bağdâd'da doğmuştu. Hadisçilerden Hamza b. Yûsuf el-Cürcânî de bu sene öldü.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ YEDİNCİ (M. 1035-1036) YILI OLAYLARI

Ordunun Celâlüddevle'ye Saldırması

Bu sene Bağdâd'da ordu Celâlüddevle'ye karşı ayaklandı ve kendisini Bağdâd'dan çıkarmak istedi. Celâlüddevle üç gün mühlet istedi, fakat kabul etmediler ve onu taş yağmuruna tuttular. Atılan taş ve tuğla parçalarından bir kısmı Celâlüddevle'ye isabet etti, bunun üzerine köleler toplanıp askerleri uzaklaştırdılar. Celâlüddevle bir gemideki küçük kapıdan gizlice çıkıp, yaya olarak el-Murtazâ'nın Kerh'teki evine gitti, daha sonra el-Murtazâ'nın evinden ayrılıp Tekrît'de bulunan Râfi' b. el-Hüseyn b. Makn'ın yanına gitti. Türkler Celâlüddevle'nin evinin kapılarını kırarak içeri girip yağmaladılar, evin iç kapılarını ve söğelerini söktüler. Bunun üzerine halife ona haber gönderip orduyu teskin ettiğini bildirdi ve onu tekrar Bağdâd'a gönderdi.

Sehl b. el-Hamdûnî İle Alâüddevle Arasındaki Savaş

Isfahân'da Vezir Ebû Sehl el-Hamdûnî'nin maiyyetinde bulunan Horasânlı askerlerden bir grup yiyecek aramağa çıkmıştı. Alâüddevle'nin onları kendisine yakın yörelerde yiyecek aramağa teşvik etmeleri için adamlar görevlendirmesi üzerine bu Horasânlı askerler de o bölgeye doğru hareket ettiler. Alâüddevle'ye yakın bir yere geldiklerini bilmiyorlarlardı. Alâüddevle onların bir yere geldiklerini öğrenince üzerlerine hücum edip onlara ağır bir darbe indirdi ve yanlarında bulunan malları ganimet aldılar.

Alâüddevle sonra bu olaydan cesaret alıp Deylemliler ve diğer kavimlerden müteşekkil bir ordu toplayarak Isfahân üzerine yürüdü. Ebû Sehl, Mes'ûd'un askerleriyle beraber Isfahân'da bulunuyordu; Alâüddevle'nin karşısına çıktı ve savaşa tutuştular. Türkler Alâüddevle'ye hainlik edince Alâüddevle mağlûp oldu ve silâhları yağmalandı. Alâüddevle buradan Berûcird'e, oradan da et-Tiram'a gitti, fakat İbn Sellâr onu kabul etmedi; «Benim Horasânlılara karşı koyacak gücüm yoktur.» deyip onu kendi haline bıraktı, Alâüddevle de oradan ayrıldı.

ez-Zâhir'in Vefatı ve Yerine Oğlu el-Mustansır'ın Geçmesi

Fâtımî Halifesi ez-Zâhir Li'i'zâz Dinillâh Ebû'l-Hüseyn Ali b. Ebû Ali el-Mansûr el-Hakim bu sene 15 Şaban (13 Haziran 1036) günü Mısır'da vefat etti. 33 yaşındaydı. Halifelik müddeti ise on beş yıl dokuz ay on yedi gündür. Mısır ve Suriye onun hakimiyetinde bulunuyordu. İfrîkıyye'de de hutbe onun adına okunuyordu. Halka karşı şefkatli iyi bir insan, iyi bir devlet adamı ve idareciydi; fakat zevkine düşkündü, lüks ve rahatı severdi. Devlet işlerini güvenilir ve kabiliyetli olduğunu bildiği veziri Ebû'l-Kâsım Ali b. Ahmed el-Cercerâî'ye bırakmıştı.

Ölümü üzerine yerine oğlu Ebû Temîm Maadd geçti ve el-Mustansır Billâh lakabını aldı. 410 (1019-1027) yılında Kahire'de doğmuştu. el-Besâsîrî hadisesi onun halifelik devrinde meydana gelmiş, 450 (1058-1059) yılında Bağdâd'da hutbe onun adına okunmuştu.

el-Mustansır devrinde devlet idaresi "el-Efdal" lakaplı ordu kumandanı Bedr b. Abdullah el-Cemâl'ın elindeydi. Âdil ve iyi bir insandı.

el-Hasan b. es-Sabbân el-İsmâili 479 (1086-1087) yılında tüccar kılığında el-Mustansır Billâh'ı ziyaret edip Horasân ve Acem diyarında adına davette bulunmak istediğini söyledi, el-Mustansır da onu bu hususta izin verdi. Bunun üzerine geri dönüp onun adına gizlice davette bulundu. Bu arada el-Mustansır.a: «Senden sonra kim imam olacak?» diye sormuş, o da: «Oğlum Nizâr» cevabını vermişti. Bu sebeple İsmâilîler Nizâr'ın imamlığına inanırlar. Fakat daha sonra imamlığın ondan nasıl geri alındığını inşaallah 487 (1094) yılı olayları arasında anlatacağız.

es-Süveydâ ve Urfa Varoşlarının Fethi

İbn Vessâb ve İbn Utayr bu yılın receb ayında (mayıs 1036) bir araya geldiler. Aralarında kız alıp vererek akrabalık tesis ettiler, daha sonra da asker topladılar, Nasruddevle b. Mervân da büyük bir orduyu onlara yardıma gönderdi ve hep birlikte es-Süveydâ üzerine yürüdüler. Rumlar o sırada şehri yeni tamir etmişlerdi. O civardaki köylüler de oraya toplandılar. Müslümanlar es-Süveydâ'yı muhasara edip silâh zoruyla fethettiler. Üç bin beş yüz kişiyi öldürdüler, şehirdeki malları ganimet aldılar, bu arada pek çok kişiyi de esir ettiler. Buradan Urfa'ya yürüdüler ve şehri muhasara ederek şehre erzak girmesine mani oldular. Bu yüzden buğdayın ölçeği bir dinara varmıştı. İş çok kritik bir hâl aldı. Patrik gizlice kaçtı ve Bizans İmparatorunun yanına gidip vaziyeti bildirdi. Bunun üzerine Bizans İmparatoru onunla beraber beş bin süvari gönderdi. Patrik de onlarla bera-

ber şehre geri döndü. İbn Vessâb ile Nasrüddevle'nin ordu kumandanı bu gelişmelerden haberdâr olup patrikle beraber gelen Bizans askerlerine pusu kurdu ve yaklaştıklarında pusudakiler üzerlerine saldırarak Rumlardan pek çok kişiyi öldürdüler; bir o kadar da esir alındı. Bu arada patrik de esir alınıp Urfa kapısına götürüldü. Şehirdekilere: «Ya bize kapıyı açarsınız, ya da patriği ve yanındaki esirleri öldürürüz.» diye seslenilince korumaktan aciz kaldıkları için şehrin kapılarını açtılar. Rum askerleri kaleye kapandı. Müslümanlar şehre girdiler, içerdeki malları ganimet aldılar, elleri ganimet ve esirlerle doldu. İbn Vessâb Rumların kesik başlarını yüklediği yüz altmış deveyi Âmid'e gönderdi ve kaleyi kuşatmağa devam etti.

Daha sonra Hassân b. el-Cerrâh et-Tâî Arap ve Rumlardan müteşekkil beş bin süvariyle Urfa'dakilerin yardımına koştu. İbn Vessâb onun yaklaştığını öğrenince şehre varmadan önce onunla karşılaşmak üzere sür'atle hareket etti. Bu arada Rumlardan bir kısmı Urfa'dan çıkıp Harrân'a gitti, fakat halk onlara karşı koydu ve İbn Vessâb bunu duyunca sür'atle geri döndü ve Rumlara saldırarak bir çok kişiyi öldürdü. Mağlûp olan Rumlar tekrar Urfa'ya döndüler.

es-Senâsine'nin Hacılara Hainlik Edip Onları Yakalamaları ve Aldıkları Şeyleri Geri Vermeleri

Bu sene hac maksadıyla Âzerbaycân, Horasân, Taberistân ve diğer vilâyetlerden pek çok kişi geldi. Yolları Armenia ve Ahlat'tan geçiyordu. Ani ve Vestân'a geldiklerinde o yöredeki Ermeniler hacılara saldırdılar. Bu arada es-Senâsine de bu Ermenilere yardım etti. Bunlar da Ermeni idiler, fakat Ahlat civarında müstahkem kaleleri vardı ve Ahlât hâkimiyle barış halindeydiler.

Bu kaleler uzun süre tek başına onların elinde kalmıştır. Ancak onlar 508 (1114) yılına kadar Ahlat hükümdarıyla anlaşmalıydılar; bu tarihte Müslümanlar kaleleri onlardan aldılar ve onları oradan uzaklaştırdılar. Bu konuları inşaallah ileride anlatacağız. Ermeniler adı geçen yerlerin ahalisiyle anlaşınca hacıları yakalayıp pek çok kişiyi öldürdüler, bir kısmını da esir alıp mallarını yağmaladılar, sonra da hepsini Rumlara gönderdiler. Ermeniler bu beldeleri ele geçirmeyi hedef almışlardı. Nasruddevle bunu haber alınca hemen asker toplayıp onlarla savaşa karar verdi. Ermeniler bunu duyup da Nasruddevle'nin bu konudaki ciddiyet ve gayretini görünce es-Senâsine kralı, Nasruddevle'ye haber gönderip adamlarının gasp ettiği malları geri vermeyi, esirleri ve çoluk çocuğu salıvermeyi vaat etti, Nasruddevle de onların barış teklifini kabul etti. Kalelerini müstahkem olması ve ülkelerinde çok sayıda dar geçitlerin bulunmasından dolayı onlarla

savaşa girmekten vaz geçti; ayrıca onlar Rumlara yakın bir yerde idiler, bu yüzden Ermenilerin Rumlardan yardım istemelerinden ve onlarla kuvvetlenip kendilerine karşı koymalarından korkarak anlaşma yaptı.

el-Muizz İle Zenâta Arasındaki Savaş

Zenâta kabilesi bu sene İfrîkıyye'de toplandı. Süvarileri ve piyâde kuvvetleriyle el-Mansûra şehrine saldırmak niyetindeydiler. Bunun üzerine İfrîkıyye hükümdarı el-Muizz'in ordusu Kayrevân yakınlarında "el-Cefne" denilen yerde onların karşısına çıktı. Aralarında çok çetin bir savaş cereyan etti, sonunda el-Muizz'in ordusu bozuldu ve savaş meydanını terk edip müdafaaya çekildiler. Bir süre sonra tekrar savaşa girdiler. Birbirlerini teşvik ediyorlardı. Sanhâce kabilesi sabırla karşı koyunca Zenâta çok kötü bir mağlûbiyete maruz kaldı; pek çok adamları öldürüldü, bir o kadarı da esir düştü. Bu hadise "el-Cefne Vak'ası" olarak bilinir. Azameti sebebiyle onlara göre meşhur bir hadisedir.

Çeşitli Olaylar

Bu yılın recep ayında büyük bir yıldız kaydı. Aydınlığı güneş ışığını bile sönük bıraktı. Bunun hemen arkasından siyaha çalan ejderha gibi bir şey görüldü. Bir saat kadar kalıp sonra kayboldu.

Yine bu yıl her tarafı gittikçe koyulaşan bir karanlık kapladı; öyle ki insan yanında oturanı bile göremez hale geldi. Halkın nefesi tutuldu. Şayet biraz daha devam etseydi halkın çoğu helâk olacaktı.

Celâlüddevle'nin veziri Ebû Sa'd b. Abdurrahîm bu yılda tevkif edildi. Bu altıncı vezirliğiydi.

Râfi' b. el-Hüseyn b. Makn bu yılın Ramazan ayında vefat etti. Temkinli, sabırlı ve cesur bir adamdı. Tekrît'te beş yüz bin dinarı aşkın miras bırakmıştı. Bunlara yeğeni Hamîs b. Sa'leb sahip oldu; halbuki Hamîs amcasının zamanında oradan uzaklaştırılmıştı. Celâlüddevle'ye seksen bin dinar gönderdi, o da bununla orduyu islâh etti. Râfi'in bir eli kesikti. Amca çocuklarının köleleriyle beraber içki içerken iki köle arasında münakaşa çıkmış, her biri kılıçlarını çekince Râfi' onları barıştırmak için ayağa kalkmış, bu sırada kölenin biri kılıcı eline vurup yanlışlıkla onun elini kesmişti. Râfi'in bu konuda bir de şiiri vardır. Fakat bu onu savaştan alıkoy-

madı. Kendisi için başka bir el yapıp onunla kılıcın kabzasını tutar ve savaşırdı.

el-Kâim Biemrillâh bu sene safer ayında (aralık 1035-Ocak 1036) mağribde basılan dinarların (ed-Denâniru'l-Mağribiyye) kullanılmasına son verilmesini emretti. Şahitlere de bu çeşit altın paranın kullanıldığı alış verişlerde ve diğer meselelerde şahitlik etmemelerini söyledi. Bu yüzden halk "el-Kâdiriyye", "es-Sâbûriyye" ve "el-Kâsâniyye" adlı dinarları kullanmaya başladı.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ SEKİZİNCİ (M. 1036-1037) YILI OLAYLARI

Celâlüddevle İle Barstoğan Arasında Çıkan Anlaşmazlık

Bu sene Celâlüddevle ile Barstoğan arasında olay çıktı. Barstoğan büyük emîrlerden biri olup "Hâcibü'l-huccâb" lakabıyla anılırdı.

Sebebi şudur :

Celâlüddevle Barstoğan'ı Türkleri bozgunculuğa teşvik etmekle itham ederken Türkler de onu malları gasbetmekle suçluyorlardı. Bu sebeple Barstoğan kendine bir zarar gelmesinden korktu ve 427 yılı receb ayında (mayıs 1036) halifelik sarayına sığındı.

Bastoğan ile ilgili olarak Celâlüddevle ile el-Kâim Biemrillah birbirlerine elçiler gönderdiler. Halife onu müdafaa ediyordu. Bu arada Barstoğan, Melik Ebû Kâlicâr'a mektup gönderip durumu haber verdi, bunun üzerine de Ebû Kâlicâr bir ordu gönderdi. Bu ordu Vâsıt'a kadar geldi ve Vâsıt askeri de onlara katıldı. Bunlar el-Melikü'l-Azîz b. Celâlüddevle'yi oradan uzaklaştırdılar, o da babasının yanına gitti. Barstoğan meseleye vakıf olunca küçük köleleri kendine tâbi olmaya çağırdı, köleler de! «Ebû Kâlicâr'ı isteriz.» diye bağırdılar ve Celâlüddevle'yi Bağdâd'dan çıkardılar. Celâlüddevle bunun üzerine el-Besâsîrî ile birlikte Avânâ'ya gitti, Barstoğan da devlet işlerini yürütmesi için Vezir Ebû'l-Fazl el-Abbâs b. el-Hasan b. Fesânces'e emir verdi ve o da Melik Ebû Kâlicâr'a vekâleten devlet işlerini idare etti. Barstoğan daha sonra Hlifeye haber gönderip hutbeyi Ebû Kâlicâr adına okutmasını istedi, fakat Halife Celâlüddevle ile yapılan anlaşmayı delil gösterdi ve hatipleri, hutbeyi Celâlüddevle adına okumağa zorladı, onlar da Celâlüddevle adına hutbe okudular.

İki taraf aarsındaki mücadeleler devam etti. Bu arada Vâsıtlı askerler Bağdâd'da bulunan Barstoğan'ın yanına gittiler ve onun emrinde girdiler. Durum bazan Celâlüddevle'nin, bazan da Barstoğan'ın lehine değişiyordu.

Bunun üzerine Celâlüddevle Bağdâd'a döndü ve şehrin batı yakasına indi. Karvâş b. el-Mukalild el-Ukaylî ve Dübeys b. Ali b. Mezyed el-Ese-

dî de yanındaydı. Bağdâd'ın batı yakasında hutbe Celâlüddevle adına, doğu yakasında da Ebû Kâlicâr adına okunuyordu. Ebû'ş-Şevk ve Ebû'l-Fevâris Mansûr b. el-Hüseyn de Ebû Kâlicâr'a itaat etmesi şartıyla Barstoğan'a yardım ettiler.

Celâlüddevle daha sonra Enbâr'a Karvâş da Musul'a gitti. Öte yandan Barstoğan, İbn Fesânces'i tevkif etti, bunun üzerine Mansûr b. el-Hüseyn beldesine döndü. Bu arada Barstoğan Melik Ebû Kâlicâr'ın Fars'a döndüğünü haber aldı. Yardım etmek üzere gelen Deylemli askerler de kendisinden ayrıldılar; bu yüzden cesareti kırıldı, malını ve ailesini halifelik sarayına gönderdi, kendisi de Vâsıt'a gitti. Bunun üzerine Celâlüddevle de Bağdâd'a döndü ve el-Besâsîrî, el-Mürşid ve Benû Hafâce'ye haber gönderip onu takip etmelerini istedi. Celâlüddevle ile Dübeys b. Ali b. Mezyed de onların ardından çıktılar ve el-Hayzerâniye'de Barstoğan'a yetişip savaşa tutuştular. Bu sırada atından düşen Barstoğan esir alınarak Celâlüddevle'nin yanına götürüldü, Celâlüddevle de onu derhal öldürüp başını yanına götürdü. Barstoğan bu sırada yaklaşık yetmiş yaşındaydı.

Celâlüddevle buradan Vâsıt'a giderek şehre hakim oldu, daha sonra da Bağdâd'a hareket etti. Bundan sonra Türklerin cesareti kırıldı ve nüfuzları azaldı, bu yüzden de Araplar Türkleri boy hedefe seçtiler, onlara ait iktaları ele geçirdiler ve Türkler onları buralardan el çektirmeğe muvaffak olamadılar. Barstoğan'ın Celâlüddevle'ye karşı çıktığı tarihten ölümüne kadar geçen süre altı ay on gündür.

Celâlüddevle İle Ebû Kâlicâr Arasındaki Barış ve Akrabalık Kurmaları

Bu sene Celâlüddevle ile yeğeni Sultânüddevle Ebû Kâlicâr arasında barış ve ittifak yapmak ve aralarındaki anlaşmazlığa bir son vermek üzere elçiler gidip geldi. Akda'l-Kudât Ebû'l-Hasan el-Maverdî ve Ebû Abdullah el-Merdûsti ve diğer bazı şahıslar da bu elçiler arasındaydı. Sonunda her ikisi de barış yapmağa karar verdiler. Her iki melik de anlaşma ve barış şartlarına sadık kalacaklarına dair yemin ettiler. Halife el-Kâim Biemrillâh da Ebû Kâlicâr'a değerli hil'atler gönderdi. Celâlüddevle'nin kızı Ebû Kâlicâr'ın oğlu Ebû Mansûr'a nikâhlandı. Kararlaştırılan mehir elli bin Kâsâniyye idi.

Çeşitli Olaylar

Umân hakimi Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hüseyn b. Mükrem bu sene öldü. Cömert ve övgüyle anılan bir insandı. Yerine oğlu geçti.

Yemen'deki Thâme emîri Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Sellame de bu yıl öldü ve yerine oğlu geçti. Babasının hadımı olan şahıs kendisine karşı ayaklanarak idareyi ele geçirmek istedi ve aralarında günlerce devam eden eden pek çok savaş cereyan etti. Bu yüzden Thame ahalisi vaziyetin giderek kötüleşmesinden ve fenalıktan kaçarak vatanlarını terkedip el-Hüseyn'in oğlunun ülkesinden başka yerlere gittiler.

Şair Mihyâr da bu sene ölmüştü. Aslen mecûsî olan şair 394 (1003-1004) yılında Müslüman olmuştu. eş-Şerîf er-Radî ile dost olan şaire Ebû'l-Kâsım b. Burhan: «Ey Mihyâr! Sen Müslüman olmakla cehennemdeki bir yerden diğerine geçmiş oldun.» demiş, bunun üzerine Mihyâr ne demek istediğini sorunca da Ebû'l-Kâsım: «Sen daha önce Mecûsî idin, şimdi ise şiirlerinde Resulullah (s.v.)'ın Ashâbına küfrediyorsun.» cevabını vermişti.

Hanefî fakîhi Ebû'l-Hüseyn el-Kudûrî ve Hâcib Ebû'l-Hüseyn Hibetullah b. el-Hüseyn bu sene vefat ettiler. el-Fâzıl'ın yeğeni olarak tanınan Ebû'l-Hüseyn devrin ediplerinden biriydi. Güzel şiirleri vardır. Ebû Ali b. Ebû'r-Reyyân da bu sene Matirâbâd'da öldü. 354 (945) yılında doğmuştu. er-Radî ve İbn Nubâte ile diğerleri onun için medhiyeler yazmışlardı.

el-Muizz b. Bâdis bu sene İfrîkıyye'de Zenâta kabilesiyle yeniden savaşa girdi ve onları mağlûp edip pek çok kişiyi öldürdü evlerini ve saraylarını tahrip etti.

Felsefî akımlar doğrultusunda bir çok eser kaleme almış olan meşhur filozof ve hakîm Ebû Ali b. Sîna da bu sene şaban ayında (mayıs-haziran 1037) Isfahân'da ölmüştür. İbn Sînâ, Alâüddevle Ebû Ca'fer b. Kâkeveyh'in hizmetindeydi. Hiç şüphesiz Ebû Ca'fer'in itikadı bozuktu, bu yüzden ülkesinde İbn Sînâ'yı eserlerinde ilhad konusunu işlemeğe ve şeriat aleyhtarlığı yapmağa teşvik etti.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ YİRMİ DOKUZUNCU (M. 1037-1038) YILI OLAYLARI

Abhazların Tiflis'i Muhasarası ve Daha Sonra Kuşatmayı Kaldırıp Oradan Ayrılmaları

Ahbaz kralı bu sene Tiflis şehrini kuşattı. Şehir halkı teslim olmamakta direnince kral muhasarayı bir süre devam ettirdi ve onları zor durumda bıraktı. Yanlarındaki yiyecekler bitip erzak gelmez olunca Tiflis halkı Âzerbaycân'daki Müslümanlara haber gönderip onları Abhazlara karşı savaşa ve kendilerine yardıma çağırdı. Oğuzların Âzerbaycân'a varmaları ve kendilerine yaklaşmaları, ayrıca Ermenilere neler yaptıklarını duymaları üzerine Abhazlar korkup kaçtılar. Âzerbaycân hakimi Vehsûzân Oğuzların kuvvetinine ve onlara karşı koyacak durumda olmadığını anlayınca, yukarıda zikredildiği üzere, Oğuzlara iyi davrandı; onlarla akrabalık tesis etti ve yardımlarını gördü.

Tuğrul Bey'in Horasân'da Yaptıkları

Rükneddîn Ebû Tâlib Tuğrul Bey Muhammed b. Mikâil b. Selçuk bu sene Nîsâbûr'a hakim oldu ve şehre girdi.

Sebebi şudur :

Daha önce anlattığımız gibi, Selçuklu Oğuzları Horasân'a ayak bastıkları zaman fesat çıkarıp yağmacılık yapmışlar, şehirleri tahrip ederek çoluk çocuğu esir almışlardı. Bunu duyan Melik Mes'ûd b. Mahmûd hâcibi Subaşı kumandasındaki otuz bin kişilik bir orduyu Oğuzların üzerine sevk etmiş, Subaşı Gazne'den yola çıkıp Horasân'a varınca Oğuzlardan kurtulan ve zarar görmeyen beldelerde ikamet ederek o bölge ahalisine ağır yük olmuştu, hattâ Oğuzların tahrip etmediği yerleri bile harabeye çevirmişti. Bir sene boyunca Oğuzları uzaktan takip ederek müdafaaya çekilmişti. Oğuzlar uzaklaştıkça onları takip ediyor, fakat onlar üzerine yürüyünce savaştan korktuğu ve savaşa girmek istemediği için geri dönüyordu. Bu yılın başında Subaşı Serahs'ın arkasında yer alan bir köyde bulunuyordu;

Oğuzlar ise Tuğrul Bey ile beraber Merv önlerinde idiler. Subaşının yaklaştığını duyunca üzerine yürüdüler ve vardıkları gün savaşa tutuştular. Geceleyin karanlık bastırınca Subaşı taşınması kolay olan hafif eşyalarını alıp yakın adamlarıyla beraber kaçtı, çadırlarını ve yaktıkları ateşleri olduğu gibi bıraktılar. Rivayete göre Subaşı bu işi Oğuzlarla anlaşarak yapmıştır. Subaşı'nın geri kalan askerleri ise sabahleyin durumu öğrenince kaçıp gittiler, böylece Oğuzlar onların karargâhında silâh vs. ne buldularsa hepsini aldılar, geri kalan Hindlilerden pek çok kişiyi de öldürdüler.

Daha sonra Tuğrul Bey'in kardeşi ve Alp Arslan'ın babası olan Dâvud Nîsâbûr üzerine yürüdü. Ebû Sehl el-Hamdûnî ve maiyyetindekiler Dâvud'un hareketini haber alınca Nîsâbûr'dan ayrıldılar. Dâvud ve yanındakiler Nîsâbûr'a geldiler ve çatışma olmadan şehre girdiler. Dâvud şehrin idaresinde hiç bir değişiklik yapmadı. Onlardan sonra Tuğrul Bey de Nîsâbûr'a ulaştı. Bu sırada kendilerine halifenin elçileri geldi; Halife Nîsâbûr, Rey, Hemedân ve el-Cibâl'deki Oğuzlara haber gönderip onları yağmacılık, adam öldürme ve tahribattan menediyor ve onlara bu konuda nasihatte bulunuyordu. Oğuzlar halifenin elçilerine ikram, hürmet ve hizmet ettiler.

Dâvud, Tuğrul Bey'e şehri yağmalamak istediğini söylediyse de Tuğrul Bey Ramazan ayında bulunduklarını öne sürerek bunu uygun bulmadı, o da Tuğrul Bey'in fikrini kabul etti. Dâvud Ramazan ayı çıktıktan sonra yağmaya kesin karar verdi, ancak Tuğrul Bey bu defa da halifenin elçilerinin ve mektubunun geldiğini ileri sürerek yine mani olmak istedi, fakat Dâvud onun sözlerine kulak asmadı ve yağmacılık azmi kuvvet kazandı. Bunun üzerine Tuğrul Bey bir bıçak çıkardı ve: «Allah'a yemin ederim ki, eğer en ufak bir şey yağma edersen kendimi öldürürüm.» dedi. Dâvud (Çağrı Bey) da bunun üzerine yağma fikrinden vazgeçti ve halktan taksitle haraç almağa razı oldu. Nîsâbûr halkının ödemesi gereken haracı yaklaşık otuz bin dinar olarak tesbit ettiler ve bu meblağı toplayıp adamlarına dağıttılar.

Tuğrul Bey hükümet konağına (saray) yerleşti ve Sultan Mes'ûd'un tahtına oturdu. Horasân valilerinin âdetini devam ettirerek haftanın iki gününü halkın şikâyetlerini dinlemeğe ve davalarına bakmaya (mezalim) ayırdı. Öte yandan kardeşi Dâvud'u Serahs'a gönderdi ve orayı zaptetti. Daha sonra Belh hariç diğer Horasân şehirlerini ele geçirdiler. Hutbeyi göz boyamak gayesiyle Sultan Mes'ûd adına okutuyorlardı. Bunlar Tuğrul Bey, Dâvud (Çağrı Bey) ve Yabgu olmak üzere üç kardeştiler. Asıl adı İbrâhim olan Yınal ise Tuğrul Bey ile Çağrı Bey'in ana bir üvey kardeşleriydi.

Daha sonra Mes'ûd Gazne'den hareket etti ve İnşallah ileride zikredeceğimiz olaylar meydana geldi.

Celâlüddevle'ye Melikü'l-Mülûk Unvanının Verilmesi

Celâlüddevle bu sene Halife el-Kâim Biemrillâh'a müracaat edip kendisine "Melikü'l-Mülûk" ünvanının verilmesini istedi. Halife önce buna karşı çıktıysa da daha sonra fakihlerin bunun caiz olduğuna dair fetva vermeleri üzerine kabul etti. Fakihlere mektup yazılıp bu meseledeki görüşleri soruldu. Kadı Ebû't-Tayyib, Kadı İbnü'l-Beyzâvî ve Ebû'l-Kâsım el-Kerhî bunun caiz olduğuna dair fetva verdiler, fakat Kadı el-Kudât Ebû'l-Hasan el-Mâverdî böyle bir fetva vermekten çekindi. el-Mâverdî ile bu meselenin caiz olduğuna dair fetva veren kadılar konuyu tekrar gözden geçirip istişare ettiler ve sonunda Celâlüddevle'ye "Melikü'l-Mülûk" ünvanı verildi.

el-Mâverdî, Celâlüddevle'nin en yakın adamlarındandı, saraya hemen her gün gider gelirdi; fakat bu meselede aleyhte fetva verince artık ayağını oradan çekti, korkup evine kapandı ve ramazan ayından itibaren Kurban Bayramı'na kadar saraya hiç gitmedi. Bunun üzerine Celâlüddevle onu yanına çağırdı, el-Mâverdî de korkarak huzura geldi. Celâlüddevle onu yalnız başına huzura kabul etti ve: «Herkes bilir ki, sen mal, mevki ve bize yakınlık itibarıyla diğer fakihlerden daha öndesin. Benim isteğime karşı çıkarak diğer fakihlere muhalefet ettin ve bunu sadece iltimas yapmamak, hakka uymak ve doğru karar vermek için yaptın. Bu davranışın bana senin dînî açıdan ne kadar üstün, ilmî açıdan da ne kadar yüksek bir mevkide olduğunu gösterdi. Bu davranışını mükâfatlandırmak maksadıyla ben de seni tek başına huzura kabul ettim, senin isteğini kabul ettiğimi göstermek gayesiyle de şu anda burada bulunanların içeri girmesine müsade ettim.» dedi. Bunun üzerine Mâverdî Celâlüddevle'ye teşekkür etti ve hayır duada bulundu. Hizmete devam etmek ve ayrılmak isteyen herkese izin verdi.

Çeşitli Olaylar

Haleb hakimi Şiblüddevle Nasr b. Sâlih b. Mirdâs bu sene ed-Dezberî ve Mısır askerleri tarafından öldürüldü ve Mısır ordusu Haleb'i ele geçirdi.

Ebû Ya'lâ b. el-Ferrâ el-Hanbelî'nin, yazdığı kitapta Allah Taâlâ'nın sıfatlarıyla ilgili olarak -Hâşâ- Allah'a şekil ve suret isnat ettiğini belirtmesi âlimlerin tepkilerine yol açtı. Zâhid Ebû'l-Hasan el-Kazvinî, el-Mansûr Camii'ne gelerek bu konudaki görüşlerini ifade etti ve Allah Taâlâ'nın zalimlerin dediği bu çeşit sözlerden çok yüce ve münezzeh olduğunu söyledi.

Harrân hakimi İbn Vessâb en-Numeyrî bu yıl içinde karşı koymaktan aciz kaldığı Urfa'daki Rumlarla anlaşmaya vardı ve Urfa varoşlarını on-

lara teslim etti. Şehri nasıl teslim ettiğini daha önce anlatmıştık. Rumlar Urfa'ya ait olan kaleden aşağı inip şehre girmişler ve buradaki Rumların sayısı artmıştı. Müslümanlar Rumların Harrân'ı ele geçirmelerinden korkuyorlardı. Rumlar Urfa'yı güzelce tamir etmişler ve müstahkem bir hale sokmuşlardı.

Yine bu yıl içinde Mısır Fâtımî halifesi el-Mustansır Billâh el-Alevî Bizans imparatoruyla barış yaptı. Buna göre Rumlar beş bin esiri serbest bırakacaklar, el-Mustansır da Kumâmet Kilisesi'ni tamir ettirecekti. Anlaşmayı müteakip Bizans imparatoru kiliseyi tamir etmek üzere adam gönderdi ve bol miktarda da malzeme sevk etti.

el-Muizz b. Bâdis'in İfrîkıyye'deki askerleri ez-Zâb şehri üzerine yürüdüler, Burus (Tunus?) adlı şehri fethettiler ve pek çok Berberîyi öldürdüler. Zenâta ülkesinden de "Kürûm" denilen bir kaleyi ele geçirdiler.

«İbnü'l-Bakırhî» adıyla tanınan İshâk b. İbrâhim b. Muhalled Ebû'l-Fazl bu sene rebiyülâhir ayında öldü.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZUNCU (M. 1038-1039) YILI OLAYLARI

Melik Mes'ûd'un Gazne'den Horasân'a Gelmesi ve Selçukluları Oradan Uzaklaştırması

Melik Mes'ûd bu sene safer ayında (kasım 1038) Gazne'den Belh'e geldi ve oğlunu çekindiği Karahanlı hükümdarlarından birinin kızıyla evlendirdi. Harezm'i Cend'li Şâh Melik'e ikta etti, Şâh Melik de doğru Harezm'e gitti. Harezmşâh İsmâil b. Altuntaş orada bulunmaktaydı, hemen askerlerini toplayıp Şâh Melik'in karşısına çıktı ve onunla savaşa girdi. Aralarındaki savaş bir ay sürdü, sonunda İsmâil mağlûp olup Selçuklulardan Tuğrul Bey ve kardeşi Dâvud'a sığındı, böylece Şâh Melik Harezm'i ele geçirdi.

Mes'ûd, 428 yılı başında (ekim 1036) Gazne'den hareket etmişti. Onun Gazne'den hareket etmesinin sebebi de Oğuzlarla ilgili haberler ve onların ülkede yaptıkları tahribat ve halka verdikleri zararlardı. Oğuzlar Horasân şehirlerini istilâ ediyor, halkı öldürüyor, çoluk çocuğu esir alıyorlardı. Mes'ûd bir süre Belh'te kalıp istirahat etti, Harezm meselesini ve Karahanlılarla olan işlerini hallettikten sonra Subaşı'yı takviye etmek ve böylece Oğuzlar meselesini ciddî olarak ele alıp onları tamamen yok etmek üzere yardımcı kuvvetler gönderdi; fakat Subaşı'da onların hakkından gelecek cesaret ve kabiliyet yoktu, âdeti olduğu gibi işi uzatıp vakit kazanmak niyetindeydi.

Bu sebeple Mes'ûd b. (Mahmûd) b. Sebüktekin bizzat kendisi Belh'ten hareket ederek Serahs üzerine yürüdü. Oğuzlar Mes'ûd ile karşılaşmaktan çekindiler, bu yüzden de hile ve aldatma yoluna saparak Merv ile Harezm arasındaki çöle çekilmek niyet ve kararında olduklarını belirttiler. Mes'ûd'un askerleri bunları takip edip yakalamak isterken Oğuzlara mensup bir grupla karşılaştılar; savaşa tutuşup onları mağlûp ettiler ve bir çoğunu öldürdüler.

Daha sonra bu yılın şaban ayında (nisan-mayıs 1039) Sultan Mes'ûd bizzat kendisi Oğuzlara hücum etti ve galip geldi; bunun üzerine Oğuzlar

Mes'ûd'un yanından uzaklaştılar. Daha sonra ise Merv yakınlarında Mes'ûd'a yeniden yaklaştılar. Mes'ûd onlarla tekrar savaştı ve yaklaşık bin beş yüz kişiyi öldürdü. Geri kalanlar kaçıp her zaman saklandıkları çöle çekildiler.

Öte yandan Nîsâbûr halkı da şehirdeki Oğuzlara karşı ayaklanıp bir kısmını öldürdüler, geri kalanlar da çöldeki arkadaşlarının yanına gittiler. Mes'ûd, Oğuzları takip etmek ve nerede olurlarsa olsunlar onları yakalamak için ordu hazırlamak üzere Herât'a gitti, Tuğrul Bey ise Mes'ûd'dan uzak yerlere çekildi ve her tarafı yağmaladı. Halk oraya buraya dağılmış olduğundan ellerini ganimetlerle doldurdular. Bunun üzerine Mes'ûd, Tuğrul Bey'i yakalamak üzere harekete geçti. Mes'ûd yaklaşınca Tuğrul Bey onun önünden kaçıp Ustüvâ'ya gitti ve orada kaldı. Mevsim kıştı. Kar ve soğukların Mes'ûd'un kendisini takip edip yakalamasına mani olacağını zannediyordu, fakat Mes'ûd onun arkasından Ustüvâ'ya gitti. Bunun üzerine Tuğrul Bey oradan ayrıldı ve Tûs yoluna girerek sarp dağlara ve çıkılması zor dar geçitlere saklandı. Sultan Mes'ûd bu defa veziri Ahmed b. Muhammed b. Abdüs-Samed'i büyük bir orduyla Tuğrul Bey üzerine sevk etti. Vezir bir süvari birliğiyle yol alıyordu. Tuğrul Bey onun yaklaştığını görünce bulunduğu yerden ayrılıp Ebîverd taraflarına gitti.

Mes'ûd da şayet Tuğrul Bey o tarafa gidecek olursa onun önünü kesmek gayesiyle o tarafa gitmişti. Nihayet Tuğrul Bey Mes'ûd'un öncü birliklerine rastladı ve savaşa girdiler, fakat Gazneli kuvvetleri galip geldi ve Tuğrul Bey'in adamlarından bir çoğu emân diledi. Her taraftan takip edildiğini gören Tuğrul Bey tekrar Harezm'e doğru çöllere çekildi ve oldukça içerilere gitti.

Oğuzlar Horasân'dan ayrılınca Mes'ûd, Tûs dağlarından çıkılması imkânsız sarp bir dağa hareket etti. Bu dağda yaşayan halk Oğuzlarla işbirliği yapıp fitne ve fesada karışmışlardı. Oğuzlar bu bölgeden ayrılınca bu dağ halkı dağlarının sarp ve çıkılmasının imkânsız olmasına güvenerek oralara saklandılar. Mes'ûd geceleyin süvarileriyle yalın kılıç bunların üzerine yürüdü ve hiç beklenmedik bir anda üzerlerine saldırdı. Dağlılar ailelerini ve mallarını bırakıp dağın tepesine çıkıp saklandılar. Mes'ûd'un askeri de onların mallarını ve biriktirmiş oldukları eşyayı ganimet aldılar.

Mes'ûd daha sonra askerlerine dağın tepesine çıkmalarını emretti ve bizzat kendisi de savaşa girdi. Bu sırada dağdakiler Gazneli kuvvetlerine saldırdılar ve onlarla benzeri görülmemiş bir tarzda savaştılar, Mevsim kıştı, dağlar karlarla kaplıydı, bu yüzden pek çok asker dağ aralarında ve yollarda helâk oldu. Sonunda dağlıları mağlûp ederek bir çok kişiyi esir aldılar, öldürdüler ve böylece onların işini bitirip Müslümanları onların şerrinden kurtardılar.

Mes'ûd 431 yılı cemaziyülevvel ayında (ocak-şubat 1040) hem kendileri istirahat etmek, hem de hayvanlarını dinlendirmek, böylece ilkbaharda daha zinde olarak Oğuzları takip etmek ve çöllere çekilseler dahi peşlerini bırakmamak niyet ve azmiyle Nîsâbûr'a hareket etti. Bu hadise ile Oğuzların Horasân'dan uzaklaştırılmaları, inşaallah ileride anlatacağımız üzere, 431 (1039-1040) yılında meydana gelmiştir.

Ebû'ş-Şevk'in Hûlincân Şehrini Ele Geçirmesi

Hüsâmüddevle Ebû'ş-Şevk, el-Cibâl'e bağlı kasabalardan Karmîsîn'i zapt ve hâkimini tevkif etmişti. Karmîsîn hakimi Kûhiyye Kürtlerindendi. Kasabanın hakimi tevkif edilince kardeşi Ebû'ş-Şevk'den kaçıp Ernebe kalesine sığınmıştı. Adamlarını da Hûlincân şehrine gönderip orayı Ebû'ş-Şevk'e karşı muhafaza etmelerini istemişti. Ebû'ş-Şevk bu sene Hûlincân üzerine bir ordu sevkedip orayı muhasara altına aldı, fakat hiç bir şey elde edemedi. Bunun üzerine askerlere emir verip kuşatmayı kaldırmalarını istedi, askerlerin oradan ayrılmasıyla da şehir halkı huzur ve güvene kavuştu.

Daha sonra başka bir süvari birliği hazırladı. Hiç kimsenin bundan haberi olmadı. Hemen o gün bu süvari birliğini Hûlincân üzerine gönderdi ve Ernebe kalesinin varoşlarını yağmalamalarını, ele geçirdikleri adamları öldürmelerini ve buradaki işlerini bitirir bitirmez hiç vakit kaybetmeden ve hiç bir haber sızdırmadan Hûlicân üzerine yürümelerini emretti, onlar da bu emre uydular. Hûlincân'a vardıklarında şehir halkı hiç bir şeyden habersiz ve hazırlıksızdı. Kısa süren çarpışmayı müteakip şehirdekiler teslim olmak istediler ve Ebû'ş-Şevk'in askerleri Hûlincân'ı teslim aldılar. Orada bulunan askerler şehrin ortasındaki kaleye sığındılar. Ebû'ş-Şevk'in adamları kaleyi bir müddet kuşatıp bu yılın zilkade ayında (temmuz-ağustos 1039) orayı da ele geçirdiler.

Harrân ve Rakka'da Abbâsî Halifesi Adına Hutbe Okunması

Harrân ve Rakka hakimi Şebîb b. Vessâb en-Numeyrî bu sene el-Mustansır Billâh el-Alevî namına okunmakta olan hutbeye son verdi ve hutbeyi Abbâsî halifesi el-Kâim Biemrillâh adına okuttu.

Sebebi şu idi:

Nasruddevle b. Mervân, Şiî Fâtımîlerin Suriye'deki nâibi ed-Dezberî nin ülkesine yürümek istediğini ve kendini tehdit ettiğini haber alınca hemen Musul hakimi Karvâş'a haber gönderdi ve yardım istedi. Şebîb en-

Numeyrî'ye de elçi gönderip onu kendini desteklemeğe çağırdı ve Mağrib lilere karşı dikkatli olmasını hatırlattı. O da bunu kabul etti ve Şiî Fâtımîler adına okunmakta olan hutbeye son vererek hutbeyi Abbâsîler adına okuttu. Bunun üzerine ed-Dezberî ona haber gönderip tehdit etti. Daha sonra Şebîb bu yılın zilhicce ayında (ağustos-eylül 1039) Harrân'da hutbeyi tekrar Fatımîler adına okuttu.

Çeşitli Olaylar

Büveyhî vezirlerinden olup daha sonra vezirlikten ayrılan Müeyyidül mülk Ebû Ali el-Hüseyn b. el-Hasan er-Ruhhacî bu sene öldü. Görevde olmadığı zamanlarda bile vezirlerden daha nüfuzluydu.

Mekke emîri Ebû'l-Fütûh el-Hasan b. Ca'fer el-Alevî de bu sene öldü.

Vezir Ebû'l-Kâsım b. Mâkûlâ da Hit'de hapiste iken öldü. İki yıl beş aydır hapisteydi. 365 (975-976) yılında doğmuştu. Ebû'l-Kâsım, Celâlüddevle'nin veziri ve **Kitâbu'l-İkmâl fi'l-Mü'telif ve'l-Muhtelif** adlı eserin yazarı Emîr Ebû Nasr'ın babasıydı. Celâlüddev onu Karvâş'a teslim etmiş o da Hit'de hapsetmişti.

Bu sene 24 Rebiyülevvel (24 Aralık 1038)'de Bağdâd'a kar yağdı ve yüksekliği bir karışı buldu. Halk çatılardaki karı sokaklara attı. Bu arada sular altı gün boyunca dondu. İlk kar 23 Aralık günü yağmıştı.

Hâfız Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk el-Isfahanî ve şair emir Ebû'r-Rızâ el-Fazl b. Mansûr b. ez-Zarif el-Fârikî bu sene öldüler. Ebû'r-Rızâ'nın güzel bir divanı ve iyi şiirleri vardı.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ BİRİNCİ (M. 1039-1040) YILI OLAYLARI

Sultan Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin bu sene Horasân'da Oğuzların elinde bulunan bir kaleyi zabtetti, Oğuzlardan bir grubu da öldürdü. Oğuzlarla Sultan Mes'ûd arasında onların Horasân'dan ayrılıp çöllere çekilmeleriyle sonuçlanan bazı savaşlar cereyan etmişti. Biz bunları 430 (1038-1039) yılı olayları arasında anlatmıştık.

Melik Ebû Kâlicâr'ın Basra'ya Hakim Olması

Melik Ebû Kâlicâr, bu sene el-Âdil Ebû Mansûr b. Mâfinne ile beraber Basra'ya asker sevk etti ve safer ayında (ekim-kasım 1039) Basra'yı ele geçirdi. Basra bu sırada ez-Zâhir Ebû'l-Kâsım'ın elindeydi. Onun Bahtiyâr'dan sonra buraya hakim olduğunu yukarıda anlatmıştık. Ebû'l-Kâsım bir ara Melik Ebû Kâlicâr'a isyan etmiş ve Celâlüddevle'nin emrine girmişti; fakat daha sonra Celâlüddevle'den ayrılarak tekrar Melik Ebû Kâlicâr'ın yanına döndü. Ebû'l-Kâsım yapacağı işlerde onun karşı fikir ve iddialarını dikkate almazdı. ez-Zâhir, Ebû Kâlicâr'a her yıl yetmiş bin dinar gönderiyordu; böylece malı çoğaldı, hakimiyeti uzun süre devam etti, oraya iyice yerleşti ve şanı şöhreti yayıldı.

Tam bu sırada ez-Zâhir Ebû'l-Kâsım, Umân hakimi Ebû'l-Hasan b. Ebû'l-Kâsım b. Mükrem'in mal ve mülküne saldırdı, o da Ebû Kâlicâr'a mektup yazarak Basra'yı kendisine iltizama vermesi halinde her yıl otuz bin dinardan fazla para vermeyi vaat etti. Basra'yı ele geçirme konusunu görüştüler. Ebû Kâlicâr ez-Zâhir'in çok kindar bir adam olduğunu gördü ve Ebû'l-Hasan'ın teklifini kabul etti. Ebû Kâlicâr daha sonra bir ordu hazırlayıp el-Âdil Ebû Mansûr ile beraber Basra'ya gönderdi, el-Âdil de bu orduyla Basra'yı kuşattı.

Aynı şekilde Umân'dan deniz yoluyla hareket eden ordu da Basra'yı muharasa etti ve şehri ele geçirdi. ez-Zâhir yakalanıp tevkif edildi ve bütün malları alındı. Aldıkları doksan bin dinara ilâveten on beş gün içinde göndermek şartıyla yüz on bin dinar daha ödemesi kararlaştırıldı. Melik

Ebû Kâlicâr da Basra'ya gelip orada ikamete başladı. Sonra Ahvâz'a döndü ve oğlu İzzû'l-Mülûk'u vezir Ebû'l-Ferec b. Fesânces ile birlikte Basra'dan ayrılırken ez-Zâhir'i de yanında Ahvâz'a götürmüştür.

Ebû'l-Kâsım b. Mükrem'in Ölümünden Sonra Umân'da Meydana Gelen Olaylar

Ebû'l-Kâsım ölünce geride Ebû'l-Ceyş, el-Mühezzib ve Ebû Muhammed adlarındaki üç çocukla (ismini bilmediğimiz) bir küçük çocuk bırakmıştı. Babasının yerine Ebû'l-Ceyş geçti. Ordu kumandanı olan Ali b. Hettâl el-Menûcânî'yi yerinde bıraktı ve ona iyi davranarak çok saygı gösterdi. Yanına gelince ona hürmeten ayağa kalkardı. Kardeşi el-Mühezzib onun bu davranışını yadırgayarak İbn Hettâl'in aleyhinde konuştu. Bu sözler İbn Hettâl'in kulağına gitti ve el-Mühhezzib'e kin besledi. Hazırladığı bir ziyafete kardeşi el-Mühezzib'in de gelmesi için Ebû'l-Ceyş'ten izin istedi, Ebû'l-Ceyş de kabul etti. el-Mühezzib gelince İbn Hettâl ona çok güzel hizmet etti, el-Mühezzib de yiyip içip zilzurna sarhoş olunca İbn Hettâl ona: «Kardeşin Ebû'l-Ceyş zayıf, korkak ve ülkeyi idare etmekten âcizdir, bu sebeple işin doğrusu bizim seni desteklememiz ve senin emîr almandır.» diyerek oyun yaptı. el-Mühezzib de bu sözlere kandı, bunun üzerine İbn Hettâl ondan idareyi kendisine verdiği ve bu işi gerçekleştirmek için kendisiyle birlikte çalıştığı takdirde ikta edeceği kasaba ve köylere dair bir yazı aldı, ertesi gün de Ebû'l-Ceyş'in yanına gidip ona: «Kardeşin adamlarından bir çoğunun aklını çeldi, benimle de konuşup kendi tarafına çekmek istedi, fakat ben kabul etmedim. O, bu yüzden beni kötülüyor ve aleyhimde konuşuyor. Dün gece kararlaştırılan meselelere dair yazısı da işte buradadır.» dedi. Ebû'l-Ceyş, kardeşinin yazısını görünce hemen onun yakalanmasını emretti. İbn Hettâl bu emri yerine getirerek el-Mühezzib'i tevkif etti, sonra onu boğmak üzere adamlar görevlendirip cesedini bir çukura attı, sonra da onun bu çukura düşüp öldüğünü söyledi.

Bundan kısa bir müddet sonra da Ebû'l-Ceyş öldü. İbn Hettâl bu defa onun diğer kardeşi Ebû Muhammed'i Umân'a vali tayin etmek ve öldürmek istedi, fakat annesi izin vermedi ve: «İşleri sen idare edersin; bu henüz küçüktür, ülkeyi idare edecek durumda değildir.» dedi. Bunun üzerine İbn Hettâl idareyi ele aldı. Halka çok kötü davrandı, tüccarların mallarını müsadere etti.

İbn Hettâl'in Mükremoğullarına neler yaptığını öğrenen Melik Ebû Kâlicâr ile el-Âdil Ebû Mansûr b. Mâfinne yapılan işleri çok vahim buldular. el-Âdil derhal harekete geçti ve Ebû'l-Kâsım b. Mükrem'in Umân dağlarındaki nâibi el-Murtazâ'ya haber gönderip hemen İbn Hettâl üzerine

yürümesini emretti, ayrıca el-Murtazâ'ya yardıma göndermek üzere Basra'da bir askerî birlik hazırladı. el-Murtazâ halkı yanına çağırdı, herkes onun yanına koşuştu ve İbn Hettâl'e isyan ettiler. İbn Hettâl'in durumu zayıfladı, el-Murtazâ ülkenin büyük bir kısmını ele geçirdi. Daha sonra da İbn Mükrem'in İbn Hettâl'e katılmış olan bir hadımını onu öldürmek üzere görevlendirdi. İbn Hettâl'in bir hizmetçisi (ferrâş) de ona bu hususta yardım etti. el-Âdil, İbn Hettâl'in öldürüldüğünü duyunca Ebû Muhammed b. Mükrem'i çıkarmak üzere Umân'a adam gönderdi ve onu emîr tayin etti. Böylece bu sene idâre Ebû Muhammed'in eline geçti.

Ebû'l-Feth b. Ebû'ş-Şevk İle Amcası Mühelhil Arasındaki Savaş

Bu sene Ebû'l-Feth ile amcası Mühelhil arasında çok çetin bir savaş oldu.

Sebebi şu idi:

Ebû'l-Feth, babasının Dînever'deki nâibiydi. Mevkii yükelmişti. Bir kaç kaleyi fethederek Dînever'e bağlı kasaba ve köyleri Oğuzlar'a karşı müdafa ederek onlardan bir kısmını öldürmüş, bu yüzden kendini beğenip artık babasının emîrlerini dinlemez olmuştu.

Ebû'l-Feth bu yılın şaban ayında (nisan-mayıs 1040) Bulvâr Kalesi'ni ele geçirmek üzere harekete geçti. Kalenin hakimi Kürtlerdendi ve o sırada karısı oradaydı. Kaleyi, Ebû'l-Feth'e karşı müdafaa edemeyeceğini anlayan kadın Mühelhil b. Muhammed b. Annâz'a haber gönderip kaleyi teslim almak üzere gelmesini istedi. Mühelhil bu sırada es-Sâmgân yöresindeki obasında bulunmaktaydı. Mühelhil elçiye: «Kale önünde yalnızca o mu var, yoksa asker mi? diye sordu. Elçinin Ebû'l-Feth'in aradan ayrıldığını ve yalnız askerlerinin orada kaldığını söylemesi üzerine Mühelhil hemen yola çıktı. Kale önüne gelince Ebû'l-Feth'in kaleye geri döndüğünü gördü ve kendisinin bu kaleye değil de başka bir yere gitmekte olduğunu zannetsin diye yönünü başka tarafa çevirdi ve sonra da geri döndü. Ebû'l-Feth onu takip etti ve yetişti. İki ordu birbirlerinin karşısına dikilip bakıştılar, nihayet Mühelhil, Ebû'l-Feth'in üzerine yürüdü. Savaşa tutuştular, fakat adamlarında bir değişiklik sezen Ebû'l-Feth korkmağa başladı ve geri dönüp kaçtı. Adamları da savaşı bırakıp onun peşine koyuldular. Mühelhil'in askerleri Ebû'l-Feth'in ordusundaki piyadeleri öldürdüler, mağlûp olarak kaçan askerleri de takip edip bir kısmını öldürdüler ve bir kısmını da esir aldılar. Öte yandan Ebû'l-Feth'in atı durdu, bunun üzerine esir alınıp amcası Mühelhil'in yanına getirildi. Mühelhil ona bir kaç kırbaç vurarak bağlattıktan sonra yanında hapsetti ve geri döndü.

Daha sonra Ebû'ş-Şevk askerlerini toplayıp Şehrizûr'a yürüdü ve orayı kuşattı, sonra oğlu Ebû'l-Feth'i kurtarmak gayesiyle kardeşinin ülkesi-

ne hareket etti. İş uzadı ve oğlunu kurtaramadı. Muhelhil bu arada Alâüddevle b. Kâkeveyh'i Ebû'l-Feth'in ülkesine davet etmek üzere pek çok kişi gönderdi, bunun üzerine de Alâüddevle Dînever ve Karmîsîn'e girdi. Halka çok kötü davrandı, onlara zulüm ve işkence etti ve neticede buralara hakim oldu. Bu hadise 432 (1040-1041) yılında meydana gelmiştir.

Türklerin Celâlüddevle'ye Karşı Ayaklanmaları

Türkler bu sene Bağdâd'da Celâlüddevle'ye karşı ayaklandılar. Çadırlarını şehrin dışına çıkardılar ve bir kaç yeri yağmaladılar. Celâlüddevle onlardan korkup kendi çadırlarını karşı tarafa, şehrin batı yakasına geçirdi. Sonra barış yapmak üzere aralarında elçiler gidip geldi.

Celâlüddevle Bağdâd'dan ayrılmak istedi, fakat adamları bırakmadılar; bunun üzerine Dübeys b. Mezyed ve Musul hakimi Karvâş'a ve diğer emîrlere haber gönderip yardım istedi. Bu askerler yanında toplanmağa başlayınca aralarında anlaşma sağlandı ve Celâlüddevle sarayına geri döndü. Öte yandan Türkler işi azıtıp halka eziyet ettiler, yağmacılık yapıp adam öldürdüler. Sonunda işler tamamen ve düzelmesi beklenmeyecek kadar bozuldu.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Cemaziyülâhir ayında Halife el-Kâim Biemrillâh'ın Ebû'l-Abbâs Zahîretüddîn adlı çocuğu dünyaya geldi.

Rakka, Seruc ve Harrân hakimi Şebîb b. Vessâb en-Numeyrî de bu sene vefat etti.

Mahmûd b. Sebüktekin ve oğlu Mes'ûd'un inşâ kâtibi olan Ebû Nasr b. Müşkân da bu sene öldü. Mahir kâtiplerden biriydi. Ben de onun gayet güzel bir yazısını gördüm.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ İKİNCİ (M. 1040-1041) YILI OLAYLARI

Selçuklu Devletinin Kuruluşu ve Sırayla Haberleri

Bu sene Mîkâil b. Selçuk b. Dukak'ın iki oğlu Sultan Tuğrul Bey Muhammed ile Çağrı Bey Dâvud'un hakimiyetleri kuvvetlendi.

Önce Tuğrul Bey'in ataları hakkında bilgi vereceğiz, sonra da bizzat Tuğrul Bey'in durumunu ve sultan oluncaya kadar geçirdiği safhaları anlatacağız. Gerçi daha önce onlarla ilgili haberlerin çoğunu yıllara göre ayırarak zikretmiştik, ama hepsini bir arada ve sırayla anlatmanın daha uygun olacağını düşünerek burada o haberleri toplu olarak zikrettik.

Dukak'a gelince: Kelime anlamı «demir yay» demek olan Dukak yiğit, ileri görüşlü ve tedbirli bir insandı. Oğuz Türklerinin başbuğu ve her zaman ve her hususta fikir danıştıkları bir şahıstı. Onun sözlerine muhalefet etmez, emirlerine karşı çıkmazlardı. "Yabgu" denilen Türk hakanı bir gün asker toplayıp İslâm ülkelerine yürümek ister, fakat Dukak ona mani ni olur. Yabgu ile münakaşa ederler, bu arada Türk hakanı çok kaba ve ağır sözler söyler, bunun üzerine de Dukak onu tokatlar ve başını yarar. Hakan'ın adamları Dukak'ın etrafını sararlar ve onu yakalamak isterler, fakat Dukak kendini müdâfaa eder ve onlarla çarpışır. Adamlarının toplanıp Dukak'ı müdafaa etmeleri üzerine de Yabgu'nun adamları dağılırlar. Sonra araları düzelir ve Dukak Yabgu'nun yanında kalır. Bu sırada Selçuk adlı bir oğlu dünyaya gelir.

Selçuk büyüyünce onda asalet ve liderlik vasıfları belirmiş, bu yüzden Türk hakanı onu kendi yanına alarak önemli mevkiler vermişti: Bu arada ona «ordu kumandanı» demek olan «Subaşı» lakabını vermişti. Hakan'ın karısı Selçuk'un ilerlerdiğini, yükseldiğini ve halkın ona itaat edip boyun eğdiğini görünce kocasını Selçuk'a karşı dikkatli olmağa çağırdı ve ısrarla onu öldürmesi için kışkırttı.

Bunu haber alan Selçuk bütün adamlarını ve kendine itaat edenleri yanına alıp "darü'l-harb" den İslâm ülkelerine gitti, iman etme mutluluğuna erdi ve Müslümanlara komşu olmak bahtiyarlığına kavuştu. Mevki ve

itibarı arttı, büyük bir emir oldu ve halk ona daha çok itaat arz etti. Selçuk, Cend taraflarında ikamet edip henüz İslâmı kabul etmemiş olan Türkler üzerine cihada çıktı. Gayrımüslim Türklerin Hakanı o diyardaki Müslümanlardan haraç almaktaydı. Selçuk, Hakan'ın âmilleri (tahsildârlar)ni oradan kovdu ve bu bölge Müslümanların hakimiyetine girdi.

Hârûn b. İlig Han, Sâmânî hükümdarlarından birinin bir kısım topraklarını istilâ edince, Sâmânî hükümdarı Selçuk'a haber gönderip yardım istemiş, Selçuk da adamlarını oğlu Arslan kumandasında ona yardıma göndermişti. Selçuklu kuvvetlerinin yardımı sayesinde Sâmânî hükümdarı, Hârûn'a üstünlük sağladı ve onun daha önce işgal ettiği yerleri geri aldı. Arslan bundan sonra babasının yanına geri döndü.

Selçuk'un Arslan, Mîkâil ve Mûsâ adlarında üç oğlu vardı. Selçuk 107 yaşında Cend'de ölüp orada toprağa verildi. Geride kalan oğullarından Mîkâil gayrımüslim Türk ülkelerine cihada çıkarak bizzat kendisi savaşa girdi ve Allah yolunda şehit düştü. Geride Yabgu, Tuğrul Bey Muhammed ve Çağrı Bey Dâvud adlı üç çocuğu kaldı. Selçuk'a bağlı kavim ve kabileler onlara itaat eder, emir ve yasaklarından dışarı çıkmazlardı. Bunlar Buhâra'ya yirmi fersah mesafedeki bir yerde konakladılar. Buhâra emiri onlardan korktu ve bu yüzden de çok kötü davrandı, onları yok etmek ve başlarına ağır bir darbe indirmek istedi; bunun üzerine Selçuklular Türkistan hakanı Buğra Han'a sığındılar, onun ülkesinde ikamet ettiler ve onun himayesine girip kendilerini emniyete aldılar. Fakat Tuğrul Bey ile kardeşi Dâvud ikisi birlikte Buğra Han'ın yanında bulunmamaya karar verdiler; birisi Buğra Han'ın yanında kalırken diğeri onun kendilerine bir oyun yapmasından korkarak kavminin yanında kalacaktı ve daimâ bu şekilde kaldılar.

Daha sonra Buğra Han ikisini birlikte yanında bulundurmağa ne kadar çalıştı ise de hiç bir zaman ikisi birlikte yanına gelmediler. Buğra Han bunda başarılı olamayınca Tuğrul Bey'i yakaladı ve esir aldı; bunun üzerine Çağrı Bey kavmiyle ve kendisine tiaat eden diğer şahıslarla beraber kardeşini kurtarmak için ayaklandı. Buğra Han'ın üzerine yürüdüler. Buğra Han da Çağrı Bey'e karşı asker sevk etti. İki taraf savaşa tutuştu. Sonunda Buğra Han'ın askerleri mağlûp oldu ve pek çoğu öldürüldü. Çağrı Bey kardeşini esirlikten kurtardı, hep birlikte Buhâra yakınlarındaki Cend'e giderek orada ikamet ettiler.

Sâmânî Devleti yıkılıp İlig Han Buhâra'ya hakim olunca Tuğrul ve Çağrı Beyler'in amcaları olan Arslan b. Selçuk'un Mâveraünnehr'deki nüfuz ve itibarı arttı. İlig Han'ın kardeşi Arslan Han tarafından hepsedilen Ali Tekin hapisten kaçarak Buhâra'ya geldi ve şehri istilâ etti, Arslan b. Selçuk ile de ittifak edip onlara karşı kendilerini korudu ve böylece durum-

ları kuvvetlendi. Bunun üzerine Arslan Han'ın kardeşi İlig Han üzerlerine yürüdü, yapılan savaşta Arslan ile Ali Tekin İlig Han'ı mağlûp ettiler ve Buhâra'da kaldılar.

Ali Tekin, Yemînüddevle Mahmûd b. Sebüktekin'in sınırdaki şehirlerine sık sık taarruz eder ve onun Türk hükümdarlarına gönderdiği elçilerin yolunu keserdi. Yukarıda zikrettiğimiz gibi, Mahmûd Ceyhun'u geçince Ali Tekin Buhâra'dan kaçtı, Arslan b. Selçuk ve kavmi ise çöllere ve kumluk araziye çekilerek Mahmûd'dan korundular. Mahmûd Selçuklular'ın kuvvetini, şevket ve azametini, sayılarının çokluğunu görünce, Arslan b. Selçuk'a mektup gönderip onu kendi tarafına çekmeğe çalıştı ve teşvik etti, o da bu teklifi kabul edip Mahmûd'un yanına geldi. Ne var ki Mahmûd yanına gelir gelmez onu yakaladı ve hiç zaman tanımadı. Bir kaleye hapsedip çadırlarını yağmaladı. Arslan'ın aile fertlerine ve kavmine ne yapılması gerektiğini adamlarıyla iştişare etti. Mahmûd'un yakın adamlarından en büyüğü olan Arslan Cazib, ok atamaz hale gelsinler diye baş parmaklarının kesilmesini veya Ceyhun nehrinde boğulmalarını tavsiye etti. Bunun üzerine Mahmûd ona: «Ne kadar katı kalpli ve taş yüreklisin.» dedi ve onları Ceyhun nehrinin öbür yakasına geçirmelerini emretti. Nehrin öte yakasına geçen Oğuzları Horasân'ın muhtelif yerlerine dağıttı ve üzerlerine vergi tahakkuk ettirdi. Vergi memurlarının zulüm ve haksızlık edip mallarına ve çocuklarına el uzatmaları üzerine Selçuklular'a mensup iki binden fazla şahıs oradan ayrılıp Kirmân'a, oradan da Isfahân'a gittiler. Bunun üzerine Selçuklularla Isfahân hakimi Alâüddevle b. Kâkeveyh arasında daha önce anlattığımız savaşlar cereyan etti, bu yüzden de bu defa Isfahân'dan ayrılıp Âzerbaycân'a gittiler. Bunlar Arslan b. Selçuk'a mensup olan topluluktu.

Arslan b. Selçuk'un kardeşlerinin çocuklarına gelince: Buhâra hakimi Ali Tekin onları mağlûp etmek için hileye baş vurdu, Yûsuf b. Mûsâ b. Selçuk'a haber gönderip ona pek çok vaatlerde bulundu, ısrarla kendi tarafına geçmesini istedi ve onu yanına çağırdı. Tuğrul Bey Muhammed ile Çağrı Bey'in amcazâdesi olan Yûsuf da Ali Tekin'in bu teklifini kabul etti. Ali Tekin yanına gelen Yûsuf'u ülkesindeki bütün Türklerin reisliğine getirip bir çok iktalar tevcih etti, ayrıca "Emîr İnaç Yabgu" lakabını verdi.

Ali Tekin'i böyle bir hileye baş vurmağa sevkeden âmil Tuğrul ve Çağrı Beylere karşı Yûsuf'tan, onun kavim ve adamlarından istifade etmek, bunun için de onları birbirlerine düşürerek dirlik ve düzenlerini bozmak istemesiydi, fakat onları Ali Tekin'in maksadını anladılar ve Yûsuf'un hiç bir emrini yerine getirmediler. Ali Tekin hilesinin işe yaramadığını ve bu yolla arzusunun gerçekleşmeyeceğini anlayınca Yûsuf'un öldürülmesini emretti. Bu emir yerine getirildi ve Yûsuf öldürüldü. Yûsuf'un öldürülme-

ei işini Ali Tekin'in emirlerinden Alp Kara üstlenmişti. Yûsuf'un öldürülmesi Tuğrul Bey ve kardeşi Çağrı Bey ile onların kabile ve adamlarına çok ağır geldi: karalar giydiler ve Yûsuf'un intikamını almak için güçlerinin yettiği kadar asker topladılar. Ali Tekin de aynı şekilde asker topladı ve Selçuklular üzerine sevk etti. Yapılan savaş sonunda Ali Tekin'in askerleri mağlûp oldu. Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan bu savaştan önce 1 Muharrem 420 (20 Ocak 1029) tarihinde doğmuştu. Bunu uğur saydılar. Diğer bir rivayete göre Alp Arslan başka bir tarihte dünyaya gelmişti.

Tuğrul Bey ve Çağrı Bey 421 (1030) yılında amcazâdeleri Yûsuf'u öldüren Alp Kara üzerine yürüdüler ve onu öldürdüler, ayrıca Ali Tekin'in askerlerinden bir gruba da saldırıp ağır darbe indirdiler ve yaklaşık bin kişiyi öldürdüler. Bunun üzerine Ali Tekin de askerlerini topladı; kendisi, çocukları ve eli silâh tutan adamları hep birlikte Selçuklular'ın üzerine yürüdüler. Ülke halkından çok sayıda insan da onlarla beraber Selçuklular'ın peşine düşmüştü. Böylece Selçuklular'ı her taraftan kuşattılar ve onlara ağır bir darbe indirdiler. Bu büyük savaşta çok sayıda Selçuklu askeri öldürüldü, malları ve çocukları ele geçirildi, çoluk çocukları esir alındı. Nihayet zarûretler onların tekrar Horasân'a geçmelerine sebep oldu.

Selçuklular Ceyhun'u geçince Harezmşah Hârûn b. Altuntaş onları kendisiyle iş birliği yapmağa ve tek bir el halinde birleşmeğe davet etti; bunun üzerine Tuğrul Bey ve iki kardeşi Dâvud ile Yabgu Harezmşah Hârûn'un yanına gittiler, 426 (1034-1035) yılında Harezm dışında karargâh kurdular. Hârûn'a güvendiler ve ondan kendilerine bir zarar gelmeyeceğine inanmışlardı; fakat Hârûn onlara hainlik etti, Emîr Şâh Melik'i bunlara karşı sevk etti, Şâh Melik de Hârûn'un askerleriyle beraber Selçuklulara bir gece baskını düzenledi, pek çok kişiyi öldürdü, esir aldı ve mallarını yağmalayıp hainliğin en âdisini yaptı. Bunun üzerine Selçuklular bütün kavim ve aşiretleriyle Nesâ çöllerine çekildiler, sonra aynı yıl Merv'e gittiler. Hiç kimseye kötülük yapmadılar, çoluk çocukları esaret hayatı yaşamağa devam etti.

Daha önce anlattığımız gibi, Mes'ûd b. Mahmûd bu sene ele geçirdiği Taberistân'da idi. Ona haber gönderip emân dilediler, Ülkesinde fitne fesat çıkaran taifelerle savaşıp onları oradan uzaklaştıracaklarına, gerek bu bozgunculara ve gerekse diğerlerine karşı kendisinin en büyük yardımcıları olacaklarına söz verdiler; fakat Mes'ûd bunların elçilerini tevkif edip üzerlerine hacibi İltoğdu ve diğer büyük emirlerin kumandasında çok sayıda asker sevk etti. Bunlar Selçukluların üzerine yürüdüler, bu yılın şaban ayında (haziran-temmuz 1035) Nesâ'da karşı karşıya geldiler ve savaşa tutuştular. Ortalık kızıştı, sonunda Selçuklular mağûlp oldu, malları yağmalandı. Bu arada ganimet yüzünden Mes'ûd'un askerleri arasında anlaşmazlık çıktı ve birbirlerine girdiler.

Selçuklular mağlûp olunca Çağrı Bey onlara: «Şimdi Gazneli kuvvetleri atlarından inip endişesiz bir şekilde istirahata çekilmiştir. Takip edilmediklerinden de emindirler. Eğer hemen onların üzerine yürürsek belki de amacımıza ulaşırız.» dedi. Bunun üzerine geri dönüp birbirleriyle çekişmekte ve savaşmakta olan Gazneli kuvvetlerine yetiştiler, üzerlerine saldırıp ağır bir darbe indirdiler, bir çok kişiyi öldürüp esir ettikleri gibi Gaznelilerin kendilerinden ganimet aldığı malları ve esirleri de kurtardılar. Bozulan Gazneli kuvvetleri Sultan Mes'ûd'un yanına döndüler. Sultan bu sırada Nîsâbûr'da bulunuyordu. Selçukluların itaat isteklerini kabul etmediğine pişman oldu, onların azamet ve heybetinin kendi askerlerinin kalblerine korku saldığını, bu galibiyet sebebiyle Selçukluların ümitlerinin arttığını, başlangıçta savaşmaktan korktuları sultanın askerlerine karşı şimdi cesaretle savaşacaklarını anladı ve buna benzer hadiselerin tekerrüründen korktu, bu sebeple de elçi gönderip onları tehdit etti. Bunun üzerine Tuğrul Bey kendi imamına: «Sultan Mes'ûd'a şunları yaz, başka bir şey ilâve etme» dedi: **«Ey Allahım! Mülkün asıl sâhibi sensin. Sen mülkü dilediğine verir, mülkü dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini aziz kılar, dilediğini zelil edersin. İyilik yalnız senin elindedir. Sen her şeye hakkıyla kâdirsin»** (Âl-i İmrân sûresi, 26).

İmam, Tuğrul Bey'in dediğini yazdı. Mektup Sultan Mes'ûd'un eline geçince cevabının yazılmasını emretti. Bunun üzerine güzel vaatlerle dolu bir mektup yazıldı ve mektupla birlikte değerli hil'atler gönderildi; ayrıca Ceyhun nehri kıyısındaki Âmulu'ş-Şatt'a gitmelerini emrederek orada olay çıkarmalarını yasakladı. Dâvud'a Dihistân'ı, Tuğrul Bey'e Nesâ'yı ve Yabgu'ya da Ferâve'yi ikta etti ve her birine "Dihkân" unvanını verdi; fakat Selçuklular Sultanın elçisini ve gönderilen hil'atleri halife aldılar ve elçiye: «Eğer Sultanın bizi ele geçirdiğinde sağ bırakacağını bilseydik hiç şüphesiz ona itaat ederdik, ancak iyi biliyoruz ki, sultan ele geçirdiği takdirde daha önce yaptıklarımızdan dolayı bizi derhal öldürecektir. Bu sebeple ona itaat etmeyeceğiz ve güvenmeyeceğiz.» dediler ve olay çıkarmağa devam ettiler. Sonra bundan vaz geçip bozgunculuğu terk ettiler, "Eğer Sultanla hesaplaşabileceksek ne âlâ; yoksa dünyayı mahvetmenin ve halkın mallarını yağmalamanın lüzumu yoktur.» dediler. Sultan Mes'ûd'a adam gönderip sözde ona itaat arz etmiş ve fenalıktan vaz geçmiş gibi görünerek onu aldattılar ve amcaları Arslan b. Selçuk'u hapisten çıkarmasını istediler. Sultan da kabul etti ve Arslan'ı Belh'te huzuruna getirip ona kardeşinin çocukları Tuğrul Bey, Çağrı Bey ve Yabgu'ya haber gönderip doğruluk üzere olmalarını, fitne ve fesattan el çekmelerini tavsiye etmesini emretti. Arslan da onlara bir elçi gönderip fenalıktan el çekmelerini emretti. Arslan, elçiyle beraber bir de biz (dikiş aleti) göndermiş ve bunu yeğenlerine teslim etmesini söylemişti. Elçi yanlarına varıp mektubu

ve 'biz'i teslim edince Tuğrul Bey, Çağrı Bey ve Yabgu nefret edip sultandan soğudular, eskiden yaptıkları gibi yağmacılığa ve karışıklık çıkarmaya başladılar; bunun üzerine Sultan Mes'ûd da Arslan'ı tekrar hapse attı ve Gazne'ye döndü Selçuklular ise daha önce anlattığımız gibi Belh, Nîsâbûr, Tûs ve Cüzcân üzerine yürüdüler.

Çağrı Bey Dâvud Merv şehrinde kaldı. Sultan Mes'ûd'un askerleri onlar karşısında bir kaç kere üst üste mağlûp oldular. Adamlarının kalbini korku kapladı, özellikle sultanın uzakta, Gazne'de bulunmasından dolayı çok korktular. Sultanın nâibleri ve âmilleri sürekli olarak mektup gönderip yardım istiyorlar, Selçuklulardan şikayet ediyor ve onların ülkede neler yaptıklarını anlatıyorlardı; fakat Sultan cevap vermiyor ve onların istek ve şikâyetlerine dönüp bakmıyordu. Sultan bu sırada Horasân ve Selçuklu meselesini bir tarafa bırakıp Hindistân işleriyle meşguldu.

Selçuklular Horasân'da kuvvetlenip itibarları artınca Sultan Mes'ûd'un vezirleri ve ileri görüşlü devlet adamları toplanıp ona: «Horasân işleriyle ilgilenmemeniz Selçuklular için büyük bir bahtiyarlıktır. Onlar bu fırsatı iyi değerlendirir, ülkeyi ele geçirirler ve hükümdarlıkları yoluna girer. Biz ve her akıl sâhibi gayet iyi bilir ki onlar bu vaziyette kendi hallerine bırakılacak olurlarsa Horasân'ı sür'atle istilâ ederler, sonra da oradan Gazne'ye yürürler. İşte o zaman gayretimiz hiç bir sonuç vermez; tembellik ve uyuşukluktan, oyun ve eğlenceyle meşgul olmaktan dolayı onlara karşı koyacak imkânı dahi bulamayız.» dediler. Bunun üzerine Mes'ûd daldığı uykudan uyandı ve gafletten sonra doğru yolu gördü. En büyük kumandanı ve hâcibi Subaşı kumandasında kalabalık bir ordu hazırlatıp Selçuklular üzerine sevk etti. Daha önce anlatıldığı gibi, vaktiyle Irak'taki Oğuzlar üzerine de onu göndermişti. Subaşı ile beraber "Merdâvic b. Beşû" adlı büyük bir kumandanı da görevlendirmişti.

Subaşı korkak biriydi. Herât ve Nîsâbûr'da ikamet ettikten sonra ansızın Merv'e bir baskın düzenledi. Çağrı Bey Dâvud buradaydı, sür'atle yola çıkıp üç gün içinde Gazneli kuvvetlerine yetişti; ancak askerleri ve atları yorulmuştu, bu yüzden Subaşı karşısında bozguna uğradı. Gazneli askerleri arkadan yetişti, bu arada Cüzcân hakimi Çağrı Bey'in üzerine hücum ettiyse de Çağrı Bey ona karşı koydu, sonunda Cüzdân hakimi öldürüldü ve askerleri mağlûp oldu. Onun öldürülmesi Subaşı ve maiyyetindekilere çok ağır geldi, üzerlerine zillet ve miskinlik çöktü, buna karşılık Selçukluların cesaretleri ve ümitleri ise arttı.

Çağrı Bey Dâvud Merv'e döndü, halka çok iyi davrandı ve 428 yılı recep ayının ilk cuma günü (22 Nisan 1037) burada Çağrı Bey adına hutbe okundu. Hutbede adı "Melikü'l-mülûk" unvanıyla zikredildi. Subaşı bu arada işi oyalayıp vakit kazanıyor ve bir yerden diğerine dolaşıp duruyor-

du. Selçuklular ise tilki gibi bir o tarafa, bir bu tarafa yan çizmekte ve onları şaşırtmaktaydılar. Anlatıldığına göre, Subaşı bunu korkaklığından dolayı yapıyordu. Başka bir rivayete göre ise Selçuklular onunla haberleşip onu kendi tarafına çektikleri için bu şekilde hareket ediyor ve böylece Selçuklulara nefes alma imkânı tanıyor ve onları takip hususunda yavaş ve gevşek davranıyordu. Doğrusunu Allah bilir.

Subaşı ve ordusuyla Selçukluların Horasân'da uzun müddet kalmaları, ülkenin yağmalanması ve sürekli kan dökülmesi yüzünden özellikle Gazneli kuvvetlerinin erzak ve yiyecekleri azaldı. Selçuklulara gelince, onlar azıcık bir şeyle yetindiklerinden dolayı yiyecek meselesine fazla önem vermiyorlardı, bu yüzden de Subaşı savaşa karşı olan tutumundan vaz geçerek savaşa başlamağa mecbur oldu ve Çağrı Bey üzerine yürüdü. Çağrı Bey de ona doğru ilerledi, nihayet 428 yılı şaban ayında (mayıs-haziran 1037) Serahs kapısında karşılaştılar. Dâvud'un, "es-Savmaî" adlı bir müneccimi vardı bu adam Dâvud'a savaşa girmeyi tavsiye etti ve galip geleceğini söyledi. Şayet dediği çıkmazsa kanının dökülmesine ses çıkarmayacağını ifade etti ve yanındakileri şahit gösterdi. Nihayet iki ordu savaşa girdiler. Subaşı'nın askerleri sebat göstermedi ve çok kötü bir hezimete uğrayarak rezil ve perişan bir vaziyette Herât'a gittiler. Dâvud ve askerleri Tûs'a kadar onları takip ederek yakaladılar, fakat öldürmekten vaz geçtiler, sadece mallarını ganimet aldılar. İşte bu hadiseden sonradır ki, Selçuklular Horasân'a hakim olmuşlar ve eyalete bağlı kasabalara girmişlerdir. Daha sonra Tuğrul Bey Nîsâbûr'a girdi ve Şâzyâh'da ikamet etti. Bu yılın şaban ayında (mayıs-haziran 1037) Nîsâbûr'da hutbe "es-Sultânu'l-muazzam" unvanıyla Tuğrul Bey adına okundu, bu arada muhtelif yerlere nâibler gönderildi.

Öte yandan Dâvud da Herât üzerine yürüdü, bunun üzerine Subaşı oradan ayrılıp Gazne'ye gitti. Mes'ûd onu azarladı, huzura kabul etmedi ve: «Sen askerleri mahvettin, boşuna zaman harcadın, bu yüzden düşman kuvvetlendi ve rahatça hareket ederek ülkede dilediklerini yapacak duruma geldiler.» dedi. Subaşı da özür dileyerek: «Selçuklular üç kola ayrılmıştı, bunlardan her hangi birini takip edecek olsam bunlar önümden kaçıp giderken geride kalan iki fırka ülkede dilediklerini yapıyorlardı.» dedi. Bunun üzerine Sultan Mes'ûd bizzat kendisi Horasân'a yürümek zorunda kaldı. Asker toplayıp onlara bol miktarda mal dağıttı ve yere göğe sığmayan askerle Gazne'den yola çıktı. Yanında çok sayıda fil vardı. Mes'ûd Belh'e varınca, Dâvud da Belh üzerine yürüdü ve şehre yakın bir yerde konakladı. Bir gün az sayıdaki bir süvari birliğiyle Gazneli askerlerinin gafil oldukları bir ânı kollayıp Belh'e girdi ve Sultanın sarayının kapısında bulunan büyük bir fil ile bir kaç tane yedek at alıp çıktı. Bu başarısıyla Dâvud gönüllere taht kurdu, askerler onu gözlerinde büyüttüler ve ondan daha çok çekinmeğe başladılar.

Daha sonra Mes'ûd, 1 Ramazan 429 (7 Haziran 1038) tarihinde kendisine tâbi olanlar hariç yüz bin süvariyle Belh'ten yola çıkıp Cüzcân'a gitti. Selçukluların Cüzcân valisini yakalayıp astı, sonra oradan ayrılıp Mervü'ş-Şâhcân'a gitti. Dâvud ise Serahs'a giderek kardeşleri Tuğrul Bey ve Yabgu ile birleşti. Bunun üzerine Mes'ûd onlara haber gönderip barış teklifinde bulundu. Selçukluların cevabını bildirmek üzere Yabgu gitti, Mes'ûd da ona ikramda bulundu ve hil'at verdi.

Selçuklular'ın cevabî mektubunun muhtevası şöyleydi:

«Seni öfkelendiren ve her biri ölüm ve felâket getiren bunca işleri yaptıktan sonra barış teklifine güvenemeyiz.»

Böylece Mes'ûd'un barış ümidini yok ettiler, bunun üzerine de Mes'ûd Merv'den ayrılıp Herât'a gitti, Dâvud ise Merv üzerine yürüdü. Fakat halk şehri ona teslim etmedi. Dâvud, Merv'i yedi ay muhasara ederek halkı zor durumda bıraktı, savaşı ısrarla sürdürdü ve sonunda Merv'e hakim oldu.

Mes'ûd bu haberi duyunca Merv'den ayrıldığına pişman oldu, Herât'dan Nişâbûr'a, oradan da Serahs'a gitti. Selçukluları takip etmek üzere her nereye gitse, onlar oradan ayrılıp başka bir yere gitmekte idiler. Kış bastırıncaya kadar böyle yaptılar. Kış gelince ilk baharı bekleyerek Nisâbûr'da kaldılar. Baharda Mes'ûd içki ve eğlenceye daldı ve bahar bu şekilde geldi. geçti. Yaz gelince vezirleri ve yakın adamları düşmanı ihmal ettiği için onu kınadılar, bunun üzerine Selçuklular'ı takip ederek Nisâbûr'dan Merv'e gitti. Selçuklular çöle çekildiler, Mes'ûd da onları takip ederek iki merhale kadar çöle girdi. Mes'ûd'un askerleri seferlerin uzamasından ve ailelerinden ayrı kalmalarından dolayı savaştan usanmış ve konup göçmekten bıkmışlardı; çünkü yaklaşık üç yıldır bazan Sübaşı ve bazan da Sultan Mes'ûd ile birlikte seferdeydiler. Sultan çöle girince suları az bir yerde konaklamıştı. Sıcak çok şiddetliydi ve su Sultana ve maiyyetine bile yetmedi.

Öte yandan Dâvud da Selçukluların büyük bir kısmıyla Sultan Mes'ûd'un karşısında karargâh kurmuştu, askerlerinden bir kısmı ise Gazneli kuvvetlerinin artçıları (sâka)nın karşısındaydı. Bunlar Sultanın geride kalan askerlerini kapıp kaçıyorlardı. Tam bu sırada Allah Taâlâ'nın dilemesiyle şu hadise vukua geldi: Mes'ûd'un maiyyetindeki adamlarıyla askerlerinden bir grup arasında su yüzünden anlaşmazlık çıktı ve birbirlerine girdiler. Hadise büyüdü, hattâ birbirleriyle savaşmağa ve birbirlerinin mallarını yağmalamağa başladılar. Bunun üzerine askerler arasında Mes'ûd'a karşı bir soğukluk meydana geldi. Mes'ûd'un yanından ayrılmak ve onu kendi haline bırakmak için birbirlerini teşvik etmeğe başladılar. Bu sırada Dâvud onların ihtilâfa düştüklerini anladı ve onlar birbirleriyle da-

laşıp çekişerek birbirlerinin mallarını yağmalarken üzerlerine yürüdü ve hücuma geçti. Bunun sonucunda Gazneli kuvvetleri bozguna uğrayarak geri dönüp kaçtılar; öyle ki öndekiler arkasına dönüp bakmadan kaçıyorlardı. Dâvud bunlardan pek çoğunu öldürdü. Sultan Mes'ûd ve veziri kaçan askrerlere bağırıp geri dönmelerini emrediyorlar, ancak onlar geri döndüyorlardı. Böylece bozgun bütün orduya sirayet etti. Fakat Mes'ûd sebatla savaşıyordu. Sultan'a: «Ne bekliyorsun? Adamların seni terk edip kaçtı. Tehlikeli bir çölde bulunuyorsun. Önünde ve arkada düşman var. Artık bu vaziyette beklemenin ne faydası var?» denildi. Bunun üzerine Sultan yanında yaklaşık yüz süvari olduğu halde kaçtı. Bir Selçuklu süvarisi kendisini takip ediyordu. Mes'ûd üzerine saldırıp onu öldürdü ve Garşistân'a varıncaya kadar hiç durmadan yola devam etti.

Selçuklular Mes'ûd'un askerlerinden sayılamayacak kadar çok ganimet aldılar. Dâvud bu ganimetleri kendine ayırmaksızın adamlarına paylaştırdı ve Mes'ûd'un otağına inip tahtına oturdu. Selçuklu askerleri Mes'ûd'un askerlerinin geri dönmesinden çekinerek üç gün boyunca at sırtından inmediler; sadece yemek içmek gibi zarurî ihtiyaçlarını karşılamak için iniyorlardı. Öte yandan Mes'ûd esirleri serbest bıraktı ve bütün bir yılın vergisini de affetti. Bu arada Tuğrul Bey Nîsâbûr üzerine yürüdü ve orayı zaptedip 431 yılı sonlarıyla 432 yılı başlarında (Kasım 1040) şehre girdi. Adamları halkın mallarını yağmaladılar.

Bu konuda Tuğrul Bey badem helvası görüp yemiş ve: «Bu iyi tutmaçmış, fakat sarımsağı yokmuş.» demiş. Yine Oğuzlar gördükleri Kâfûr'u tuz zannetmişler ve: «Bu ne acı tuzmuş.» demişler. Buna benzer pek çok şey anlatılır.

Bu sıralarda Ayyârlar Nîsâbûr'da halka çok zarar vermeğe başlamışlar ve işi iyice azıtmışlardı. Halk onların yüzünden büyük sıkıntılara maruz kalmıştı. Halkın malını yağmalayarak insanları öldürüyor, ırz ve namusa tecavüz edip her istediklerini yapıyorlar, ancak hiç kimse çıkıp da onlara engel olamıyordu. Tuğrul Bey Nîsâbûra gelince ayyârlar ondan korkarak yaptıkları çirkin işlerden vaz geçtiler, böylece halk da huzur ve sükûna kavuştu, rahat etti.

Selçuklular bu şekilde bütün ülkeleri ele geçirmiş oldular. Yabgu bu arada Herât'a gidip şehre girdi, Dâvud da Belh üzerine yürüdü. Mes'ûd'un valisi Hacib Altuntak buradaydı. Dâvud ona elçi gönderip şehri kendisine teslim etmesini istedi ve efendisinin artık ona yardım etmekten aciz olduğunu ifade etti; fakat Altuntak eliçiyi hapsetti, bunun üzerine de onunla savaşa girdi ve şehri muhasara altına aldı. Altuntak Sultan Mes'ûd'a haber

gönderip vaziyeti bildirdi ve çok sıkı kuşatma sebebiyle içinde bulunduğu durumu ona iletti. Mes'ûd bu sırada Gazne'deydi, hemen büyük bir ordu toplayıp Belh üzerine sevk etti. Gazne kuvvetlerine mensup bir taife er-Ruhhac'a geldi ve burada bulunan Selçuklularla savaşa tutuştu Selçuklular bu savaşta mağlûp oldular. Sekiz yüz adamları öldürüldü, aralarından çok sayıda kişi de esir alındı. Böylece bu bölge Selçuklulardan temizlendi.

Mes'ûd'un gönderdiği kuvvetlerden bir kısmı da Herât üzerine yürüdü. Yabgu bu sırada burada bulunuyordu. Onunla muharebe edip Herât'tan uzaklaştırdılar. Daha sonra Mes'ûd oğlu Mevdûd'u büyük bir orduyla bu kuvvetlere yardıma gönderdi, fakat -inşaallah ileride anlatacağımız gibi- Mes'ûd bu sırada Horasân'da öldürüldü. Yardımcı kuvvetler 432 (1040) yılında Gaznede'den hareket ettiler. Bunlar Belh'e yaklaşınca Dâvud, bir kısım Selçuklu kuvvetlerini üzerlerine sevk etti. Bu askerler Mevdûd'un öncü birliklerine saldırıp ağır bir darbe indirdiler. Öncü birlikleri mağlûp oldu, Dâvud'un askerleri ise onları takibe koyuldu. Mevdûd'un askerleri takip edildiklerini anlayınca geri döndüler ve beklediler. Belh hakimi Altuntak bu haberi duyunca Dâvud'a itaat arz edip şehri teslim etti ve onun sergisine ayak bastı.

Sultan Mes'ûd'un Yakalanıp Öldürülmesi ve Kardeşi Muhammed'in Hükümdar Olması

Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin'in Horasân'dan Gazne'ye döndüğünü yukarıda anlatmıştık. Mes'ûd 431 yılı şevval ayında (haziran-temmuz 1040) Gazne'ye vardı. Daha önce zikrettiğimiz gibi, Subaşı ve diğer emîrlerini tevkif edip yerlerine başkalarını tayin etti, oğlu Mevdûd'u büyük bir orduyla Selçukluları oradan uzaklaştırmak üzere Horasân'a önderdi, Mevdûd da Tuğrul Bey'in kardeşi Dâvud'u oradan uzaklaştırmak için Belh üzerine yürüdü. Babası Mes'ûd, işleri idare etmek üzere veziri Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed b. Abdu's-Samedi de oğlu Mevdûd ile beraber göndermişti. Bu ordu 432 yılı rebiyülevvel ayında (eylül-ekim 1040) Gazne'den hareket etmişti.

Mes'ûd onlardan yedi gün sonra babasının âdeti üzerine Hindistân'da kışlamak üzere yola çıktı, kardeşi Muhammed'i gözlerine mil çekerek beraberinde götürdü, hazineleri de yanına aldı; çünkü Selçuklularla yapacağı savaşta ahitlerine güvendiği Hindlilerden yararlanmak istiyordu. Mes'ûd Dicle gibi büyük bir nehir olan Seyhun nehrini geçip hazinelerinin de bir kısmını karşı tarafa geçirince Belhli Anuştekin ve saraya mensup köleler geride kalan hazineleri yağmalayarak 13 Rebiyülevvel (21 Kasım 1040) günü kardeşi Muhammed'i yerine emîr tayin edip selâmladılar. Mu-

hammed bunu kabul etmek istemedi, ancak onu tehdit edip kabule zorladılar sonunda kabul etti. Mes'ûd maiyyetindeki askerlerle kaldı ve müdafaaya çekildi. Rebiyülâhir 432 (23 Aralık 1040) tarihinde iki ordu karşı karşıya gelip savaşa tutuştular. İki taraf da çok zor durumda kaldı, sonunda Mes'ûd'un askeri mağlup oldu. Mes'ûd Mârikle Kalesi'ne saklandı, kardeşi de onu muhasara etti, ancak Mes'ûd teslim olmadı ve bunun üzerine annesi ona: «Bulunduğun yer seni kurtaramaz; onlardan yemin ve emânnâme alarak teslim olman, onların seni zorla ele geçirmelerinden çok daha hayırlıdır.» dedi. Mes'ûd bu tavsiyeye uyarak dışarı çıkınca kardeşinin adamları onu derhal yakaladılar. Kardeşi Muhammed ona: «Allah'a yemin ederim ki, ben sana senin bana yaptığın şekilde mukabele etmeyecek sana ancak güzellikle muamele edeceğim. Şimdi düşün, nereye gitmek istersen seni çoluk çocuğunla beraber oraya göndereceğim.» dedi. Bunun üzerine Mes'ûd Kiki Kalesi'ne gitmeyi tercih etti, Muhammed de onu muhafızlarla birlikte bu kaleye gönderdi, bu arada muhafızlara kardeşine iyi davranmalarını ve onu korumalarını emretti.

Mes'ûd kardeşi Muhammed'e haber gönderip ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal istedi, o da beş yüz dirhem gönderdi; bunun üzerine Mes'ûd ağlayıp: «Daha dün üç bin yük hazineye sözüm geçerken bu gün tek bir dirheme dahi sâhip değilim.» dedi. Bu defa elçi kendi parasından ona bin dinar verdi, Mes'ûd da kabul etti. Bu hadise elçi için büyük bir bahtiyarlığa vesile oldu; çünkü Mevdûd b. Mes'ûd hükümdar olunca ona önemli bağışlarda bulundu.

Muhammed devlet işlerini oğlu Ahmed'e bıraktı. Ahmed ise aklı başında biri değildi, bu sebeple amcasının oğlu Yûsuf b. Sebüktekin ve İbn Ali Hîşâvend ile anlaşarak saltanat sadece babasına kalsın diye Mes'ûd'u öldürmeğe karar verdiler. Ahmed babasının yanına gidip bir kısım hazineleri mühürlemek üzere mührünü istedi, o da verdi. Ahmed mührü alıp kaleye çıktı ve mührü mustahfıza verip: «Mes'ûd'a verilmek üzere bir mektup getirdik.» dedi, kale mustahfızı da onları içeri aldı ve Mes'ûd'u öldürdüler. Muhammed bu durumu öğrenince çok üzüldü, zoruna gitti ve yapılan işi tavsip etmedi.

Başka bir rivayete göre ise, Mes'ûd hapsedilince kardeşi Muhammed'in Abdurrahman ve Abdurrahim adlarındaki iki oğlu amcaları Mes'ûd'un yanına gittiler. Abdurrahman uzanıp amcası Mes'ûd'un başından sarığını aldı, Abdurrahim de bunun üzerine sarığı kardeşinden alarak ona çıkışıp küfretti ve sarığı öptükten sonra tekrar amcasının başına koydu. İleride anlatacağımız gibi, Mevdûd b. Mes'ûd hükümdar olunca, Abdurrahim bu davranışından dolayı öldürülmekten ve esir alınmaktan kurtulmuştur.

Daha sonra oğlu Ahmed babası Sultan Muhammed'i amcası Mes'ûd'u öldürmeğe teşvik ve tahrik etti, o da Mes'ûd'u öldürmek üzere adam gön-

derdi ve cesedini bir kuyuya atıp üzerine kapattı. Başka bir rivayete göre ise, diri olarak bir kuyuya atılmış ve üzeri kapatılarak öldürülmüştür. Doğrusunu Allah bilir.

Mes'ûd'un ölümü üzerine Muhammed Horasân'da bulunan yeğeni Mevdûd'a bir mektup yazıp: «Baban kısas için öldürülmüştür. Ahmed Yınaltekin'in oğulları onu benim rızam olmadan öldürmüşlerdir.» dedi. Mevdûd da ona: «Allah hükümdar olan amcamın saltanatını daim eylesin, aptal oğlu Ahmed'e de hayatını sürdürecek kadar akıl fikir versin. Hiç şüphesiz büyük bir günah işledi ve Emîrü'l-Mü'minîn'in "Seyyidü'l-Mülûk ve's-Selâtîn" unvanını verdiği babam gibi bir hükümdarın kanına girdi. Hangi konuda yanıldığınızı ve nasıl bir kötülüğe saplandığınızı pek yakında öğreneceksiniz. **«O zulmedenler, yakında, hangi dönüş yerine döneceklerini bileceklerdir.»** (Şu'arâ sûresi, 227) cevabını verdi.

Daha sonra ordusu Muhammed'i hedef aldı ve Muhammed'in ordu üzerindeki nüfuzu yok oldu. Askerler reâyânın malına el uzatıp yağmaladılar, ülke tahrip edildi ve halk yurtlarını terk etti. Özellikle Berşâvûr şehri halkı mahv oldu, malları yağmalandı. Berşâvûr'da bir köle bir dinara satıldığı gibi bir menâ (yaklaşık 921 gr.) şarap da bir dinara satılırdı. İleride zikredeceğimiz üzere, Muhammed daha sonra 28 recep (3 Nisan 1041) günü oradan ayrıldı.

Sultan Mes'ûd cesûr, cömert ve iyi bir hükümdardı. Bir çok faziletlere sahipti. Ulema dostuydu, âlimlere pek çok ihsanlarda bulunur, onlara ilgi ve yakınlık gösterirdi. Bir çok âlim çeşitli ilim dallarında onun adına eserler kaleme aldılar. Fakirlere çok sadaka verir yardım ederdi. Meselâ bir defasında ramazan ayında fakirlere bir milyon dirhem dağıtmıştı. Ülkesinde bir çok mescid yaptırdı. İmar faaliyetleri anlatılmağa gerek kalmayacak kadar meşhurdur. Onun devrinde kervanlar halkın malını bir yerden diğerine emniyet içinde götürürlerdi. Şairleri büyük armağanlarla mükafatlandırırdı. Bir şaire, yazdığı bir kasideden dolayı bin dinar vermişti. Bir başkasına da her bir beyit için bin dirhem vermişti. Hattattı, güzel yazı yazardı. Ülkesi çok geniş ve muazzamdı. Isfahân, Rey, Hemedân ve ona komşu ülkeler, Taberistân, Cürcân, Horasân, Harezm, Râven diyarı, Kirmân, Sicistân, Sind, er-Ruhhâc, Gazne, Gûr ülkesi, Hindistân ve daha bir çok yerler onun hakimiyeti altındaydı. Herkes ona itaat etmişti. Menkıbeleri çoktur. Bu konuda yazılmış bir çok meşhur eser vardır. Biz burada onları zikrederek sözü uzatmak istemiyoruz.

Mevdûd b. Mes'ûd'un Hükümdar Olması ve Amcası Muhammed'i Öldürmesi

Sultan Mes'ûd öldürülüp bu haber o sırada Horasân'da bulunan oğlu Mevdûd'a ulaşınca ordusuyla beraber süratle Gazne'ye döndü ve 3 şaban

(8 Nisan 1041) tarihinde amcası Muhammed ile savaşa girdi. Muhammed mağlûp oldu; Mevdûd amcası Muhammed'i, oğlu Ahmed'i, Hadım Anûştekin el-Belhî'yi ve İbn Ali Hişâvend'i ele geçirip öldürdü, ayrıca Abdurrahim hariç amcasının bütün çocuklarını da öldürdü. Abdurrahim kardeşi Abdurrahman'ın amcası Mes'ûd'a yaptıklarına karşı çıktığı için onu öldürmedi. Savaşın cereyan ettiği yere de bir köy ve bir rıbat yaptırdı, buraya Fethâbâd adını verdi. Babasının yakalanıp tevkif edilmesinde dahli olan herkesi öldürdü. Daha sonra Gazne'ye döndü ve 23 Şaban 432 (28 Nisan 1041) tarahinde şehre girerek babasının veziri olan Ebû Nasr'ı vezaret makamına getirdi. Adaletle hükmetti ve halka iyi davrandı, böylece dedesi Mahmûd'un açtığı çığırı takip etti.

Bu arada Tuğrul Bey'in kardeşi Çağrı Bey de Belh şehrini ele geçirmiş ve daha önce zikrettiğimiz gibi burada her çeşit yağmacılık ve tahribata izin vermişti. Mevdûd gelip onun karşısına durduğu sırada da Mes'ûd öldürülmüştü. Mevdûd işte bu sebeple Gazne'ye döndümüş ve babasını öldürenleri cezalandırmıştı. Mevdûd'un bu başarısı üzerine Herât ahalisi oradaki Selçuklu Oğuzlarına karşı ayaklandılar ve onları şehirden çıkarıp burayı Mevdûd adına muafaza ettiler. Mevdûd Gazne'de hakimiyeti sağladı, böylece kardeşi Mecdûd'dan başka bir problemi kalmadı. Babası Sultan Mes'ûd onu 426 (1034-1035) yılında Hindistân'a göndermişti. Onun kendisine karşı çıkmasından korkuyordu. Tam bu sırada Mecdûd'un Lahor ve Multan üzerine yürüyüp oraları ele geçirdiğine, halkın mallarına el koyup asker topladığına ve kardeşi Mevdûd'a isyan ettiğine dair haber geldi. Bunun üzerine Mevdûd kardeşiyle savaşmak ve onu oradan uzaklaştırmak üzere asker gönderdi, Mecdûd da ordusunun sefere hazır olup olmadığını kontrol etti. Kurban bayramına iştirak etti ve bayramdan sonra üç gün daha yaşadı, dördüncü gün Lahor'da ölü olarak bulundu. Nasıl ve ne şekilde öldüğü anlaşılmadı. Bunun üzerine bütün ülke Mevdûd'a itaat arz etti, böylece hükümdarlığı sağlam temeller üzerine oturdu ve ülkeye tam anlamıyla hakim oldu. Selçuklulara mensup Oğuzlar bunu duyunca ondan dan korkup çekindiler, Mâverâünnehr'deki Türk Hükümdarı da Mevdûd'a elçi gönderip itaat ve bağlılığını bildirdi.

Celâlüddevle İle Musul Hakimi Karvâş Arasında Çıkan Anlaşmazlık

Irak hükümdarı Celâlüddevle ile Musul hakimi Karvâş b. el-Mukalid el-Ukaylî bu sene anlaşmazlığa düştüler.

Sebebi şu idi:

Karvâş 431 (1039-1040) yılında asker gönderip Hamîs b. Sa'leb'i Tekrît'de muhasara etmiş ve aynı yılın zilkade ayında (temmuz-ağustos 1040)

da iki taraf arasında çok çetin bir savaş cereyan etmişti. Bunun üzerine Hamîs oğlunu Melik Celâlüddevle'nin yanına göndererek pek çok mal vermeyi vaat etti. Melik Celâlüddevle bu teklifi kabul etti ve Karvâş'a elçi gönderip kuşatmaya son vermesini istedi; fakat Karvâş, Celâlüddevle'yi yanılttı ve bu muhasarayı sürdürdü. Bunun üzerine Karvâş bizzat kendisi Tekrît'e gitti ve Hamîs'i muhasara etti. Celâlüddevle onun bu hareketinden çok müteessir oldu.

Karvâş daha sonra Bağdâd'daki Türklere mektuplar gönderip onları bozgunculuk yapmağa, Melik Celâlüddevle aleyhinde karışıklıklar çıkarmağa ve ona karşı fitne uyandırmağa teşvik etti. Bu ve buna bağlı diğer bazı şeyler Celâlüddevle'nin kulağına gidince, Ebû'l-Hâris Arslan el-Besâsîrî'yi 432 yılı safer ayında (ekim-kasım 1040) Karvâş'ın es-Sindiyye'deki nâibini yakalayıp tevkif etmek üzere gönderdi. el-Besâsîrî Türklerden müteşekkil bir toplulukla yola çıktı, bu arada Araplardan bir kısmı da ona tâbi oldu. Yolda Benû Îsâ kabilesine ait develere rastladılar. Türkler ve Araplar bu develere saldırıp bir kısmını aldılar, fakat Türkler daha fazlasını almak istediler.

Bunu duyan Araplar atlarına binip Trükleri takibe koyuldular. İki taraf arasında Türklerin mağlûbiyetiyle sonuçlanan bir savaş cereyan etti, bu arada bir grup Türk de esir düştü. Mağlûp olan Türkler geri dönüp el-Besâsîrî'ye Arapların kendi sayılarının çok fazla olduğunu söylediler. Bunun üzerine el-Besâsîrî de geri döndü ve maksadına nail olamadı.

Daha sonra Benû Îsâ kabilesine mensup bir grup çevredeki köylerde fesat çıkarmak için Sarsar ile Bağdâd arasında pusu kurdular. Tam bu sırada Türklerin ileri gelen kumandanlarından biri buradan geçerken üzerine saldırıp onu ve adamlarından bir kısmını öldürdüler. Bunların cesetleri Bağdâd'a götürüldü ve şehirde karışıklıklar çıktı. Mu'temidüddevle Karvâş'a karşı büyük bir ürküntü doğdu. Bunun üzerine Celâlüddevle asker toplayıp Enbâr üzerine yürüdü. Burası Karvâş'a aitti. Celâlüddevle Enbâr'ı ve Irak'ta Karvâş'a ait diğer yerleri ele geçirmek istiyordu. Enbâr'a varınca şehrin kapıları kapatıldı ve Karvâş'ın adamları onlara karşı savaştı. Karvâş da savaş gayesiyle Tekrît'ten Hussâ'ya hareket etti. Celâlüddevle, Enbâr önünde konaklayınca yiyecekleri azalmıştı, bu yüzden Arap ve askerlerden müteşekkil bir grup yiyecek aramak gayesiyle el-Hadîse'ye gittiler. el-Hadîse yakınında bir grup Arap onları karşılayıp üzerlerine saldırdı. Bunlardan bir kısmı mağlûp olup ordunun yanına geri döndüler. Araplar onların erzakını taşıyan hayvanlarını yağmaladılar. Erzak getirmek üzere yola çıkan bu birliğin başında bulunan el-Mürşid Ebû'l-Vefâ ile bir grup asker orada kalıp Araplara karşı sebat ettiler.

Ebû'l-Vefâ'nın savaşa devam ettiğini Araplara sabırla karşı koyduğunu ve hayatta olduğunu duyan Celâlüddevle onların savaşı sürdürüp yar-

dım istediğini öğrenince askerleriyle oraya hareket etti. Celâlüddevle buraya gelince, Araplar Ebû'l-Vefâ'yı ele geçirmekten aciz kalmışlardı. Onun ve yanındaki az sayıdaki insanın üzerine bir kaç defa saldıran ve onların da bu saldırıya sabırla karşı koyduğunu gören Araplar onu kendi hâline bırakıp geri dönmüşlerdi. Daha sonra Ukaylîler Karvâş ile anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Karvâş Celâlüddevle'ye haber gönderip onun hoşnutluğunu istedi, aralarını düzeltmek amacıyla mal gönderdi ve tekrar ona itaat arz etti. Bunun üzerine anlaşmaya vardılar ve her biri yerine döndü.

Ebû'ş-Şevk'in Dakûkâ'ya Hakim Olması

Dakûkâ, Ebû'l-Mâcid el-Mühelhil b. Muhammed b. Annâz'a aitti, ancak kardeşi Hüsâmüddevle Ebû'ş-Şevk oğlu Sa'dî'yi buraya gönderip muhasara etti. Dakûkâ'da bulunanlar Sa'îd'ye karşı koydular.

Bunun üzerine Ebû'ş-Şevk bizzat kendisi Dakûkâ'ya gitti ve şehri ciddî olarak muhasara ettikten sonra surları delip zorla içeri girdi. Adamları şehrin bir bölümünü yağmaladılar, Kürtlerin silâh ve elbiselerini aldılar. ve el-Bendenîcîn ve Hulvân'ı kaybetmekten korkarak geri döndü; zira kardeşi Sürhâb b. Muhammed b. Annâz ona ait bir kaç yeri yağmalamış ve Ebû'l-Feth b. Verrâm ve el-Cavâniyye ile onun aleyhinde bir anlaşma yapmıştı. Hüsamüddevle bu sebeple endişe içindeydi ve Celâlüddevle'ye haber gönderip yardım istedi. Celâlüddevle'nin gönderdiği orduyla kuvvetlerini takviye etti.

Mısır ve Bizans Askerleri Arasındaki Savaş

Bu sene ed-Dezberî'nin gönderdiği Mısır ordusuyla Rumlar arasında savaş çıktı ve Müslümanlar galip geldiler.

Sebebi şu idi :

Bizans İmaparatoru ile Mısır Fâtımî halifesi el-Mustansır Billâh el-Alevî, daha önce zikrettiğimiz gibi, bir anlaşma yapmışlardı. Ancak bu sene Bizans imparatoru İbn Sâlih b. Mirdâs'a haber gönderip onu kendi tarafına çekmek istedi. Daha önce de Sâlih, ed-Dezberî'nin Rakka'yı elinden almasından korkarak ona karşı yardım temin etmek maksadıyla Bizans imparatoruna elçi göndermişti. ed-Dezberî bu durumdan haberdar olunca İbn Sâlih'i tehdit etti. Bunun üzerine İbn Sâlih imparatorla olan haberleşmelerini inkâr ederek özür diledi.

Daha sonra Ca'fer b. Kilâboğullarına mensup bir grup Efâmiye'ye girip orada fitne fesat çıkardılar ve bir kaç köyü yağmaladılar. Bunun üze-

rine Rumlar onlarla savaşa girdiler ve onları mağlûp edip ağır bir darbe indirdiler, ülkelerinden de uzaklaştırdılar.

Bu haber Haleb'deki nâzıra ulaşınca orada bulunan Rum tüccarlarını şehirden çıkardı ve Antakya mütevellisine de haber gönderip orada bulunan Müslüman tüccarları Antakya'dan çıkarmasını emretti. Fakat Antakya mütevellisi elçiye çok kaba davrandı ve onu öldürmek istedi, ancak sonra bu fikrinden vaz geçti. Haleb nâzırı, ed-Dezberî'ye elçi gönderip vaziyeti bildirdi ve Rumların ülkesine saldırıya geçmek üzere hazırlandığını haber verdi, ed-Dezberî de derhal bir ordu hazırlayıp başına Haleb nâzırını getirdi. Tam bu sırada bunlar Rum ordusuyla karşılaştılar. Bunlar aynı maksatla çıkmışlardı. İki ordu Hama ile Efâmiye arasında karşılaştı ve çok çetin bir savaş cereyan etti. Sonunda Allah müslümanlara zafer nasip etti ve kâfirleri zelil etti. Rumlar mağlûp olup pek çok adamları öldürüldü. Bu arada imparatorun amcazâdesi esir alınmıştı. Rumlar onu kurtarmak için pek çok mal verdiler ve ayrıca bir çok Müslüman esiri serbest bıraktılar. Bu olaydan sonra Rumlar işkenceden el çektiler.

el-Muizz İle Hammâdiler Arasındaki Anlaşmazlık

Hammâd'ın oğulları bu sene İfrîkıyye hakimi el-Muizz b. Bâdis'e muhalefet ettiler ve daha önce olduğu gibi tekrar ona karşı isyan bayrağı açtılar. el-Muizz üzerlerine yürüdü asker toplayıp "Hammâd Kalesi" diye meşhur olan kaleyi muhasara ederek onları fena halde sıkıştırdı ve yaklaşık iki yıl onlarla uğraştı.

Alâüddevle İle Ebû'ş-Şevk Arasındaki Barış

Ebû'ş-Şevk'in kardeşi Mühelhil bu sene Alâüddevle b. Kâkeveyh'in yanına gitti ve kardeşine karşı ondan yardım istedi. Alâüddevle de onunla beraber yola çıktı. Karmîsîn'e varınca Ebû'ş-Şevk, Hulvân'a döndü, Alâüddevle de onun geri döndüğünü haber alıp peşine düştü. el-Merc'e kadar geldi ve Ebû'ş-Şevk'e yaklaştı; bunun üzerine Ebû'ş-Şevk es-Sîrevân Kalesi'ne gidip orada saklanmağa karar verdi. Daha sonra kahramanlık taslayıp Alâüddevle'ye: «Senin önünden seni gözetmek ve senin kadrini yüceltmek gayesiyle kaçtım. Sana acıdığım için böyle yaptım. Şayet beni başka şekilde davranmak zorunda bırakırsan mesulü sen olursun. Eğer ben seni yenersem bütün düşmanların seni hedef alırlar, eğer sen beni mağlûp edecek olursan kale ve şehirlerimi Melik Celâlüddevle'ye teslim ederim.» diye haber gönderdi. Alâüddevle de ed-Dînever'in kendisine bırakılması

şartıyla bu barış teklifini kabul edip geri döndü ve inşaallah ileride zikredeceğimiz gibi, yolda hastalanıp öldü.

Çeşitli Olaylar

Bu sene yağmur yağmadığı için İfrîkıyye'de büyük bir kıtlık oldu, bu yüzden bu seneye "kuralıklık yılı" denildi. Kuraklık 434 (1042-1043) yılına kadar sürdü, bu arada halk yağmur duasına çıktı.

Oğuzların Irak kolu emîri Kızıl bu sene Rey'de öldü ve oraya bağlı bir nahiyede defnedildi. Nîsâbûr kadısı Saîd b. Muhammed Ebû'l-Alâ' el-Üstüvâî de bu yıl öldü. Hanefî mezhebine mensup alim ve fakih bir zat idi. Horasân'daki hanefîlerin en büyük reisiydi.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ ÜÇÜNCÜ (M. 1041-1042) YILI OLAYLARI

Alâüddevle b. Kâkeveyh'in Vefatı

"İbn Kâkeveyh" adıyla tanınan Alâüddevle Ebû Ca'fer b. Düşmenziyâr Ebû'ş-Şevk'in beldesinden döndükten sonra bu sene Muharrem ayında (eylül 1041) vefat etti. Mecdüdevle b. Büveyh'in dayısının oğlu olduğu için ina "İbn Kâkeveyh" denilmiştir. Onların dilinde **Kâkeveyh** "dayı" demektir. Isfahân'da onun yerine en büyük oğlu Zahîrüddîn Ebû Mansûr Ferâmurz geçti. Isfahân'daki ordu da ona itaat arz etti. Diğer oğlu Ebû Kâlicâr Gerşasf Nihâvend'e gitti ve orada ikamet edip şehri muhafaza etti. el-Cibâl'e bağlı yerleri de zapt edip orayı kendine mal etti. Bunun üzerine kardeşi Ebû Mansûr Ferâmurz de ona müdahele etmedi.

Daha sonra Ebû Mansûr, Alâüddevle'nin Natanz Kalesi'ndeki mustahfızına haber gönderip yanındaki mal ve zehirelerden bir kısmını kendisine göndermesini istedi, fakat kale mustahfızı hiç birş ey vermedi ve isyan etti. Bu defa Ebû Mansûr ile küçük kardeşi Ebû Harb onun üzerine yürüdüler. Ne suretle olursa olsun bu kaleyi ondan almak istiyorlardı. Ebû Harb kaleye çıktı ve mustahfızın isyanını destekledi. Bunun üzerine Ebû Mansûr Isfahân'a döndü, Ebû Harb de Rey'de bulunan Selçuklu Oğuzlarına elçi gönderip yardım istedi. Oğuzlara mensup bir taife hemen Kâcân üzerine yürüdü. Şehre girip yağmaladılar ve burayı Ebû Harb'e teslim edip Rey'e geri döndüler. Öte yandan Ebû Mansûr da burayı kardeşinin elinden almak gayesiyle asker sevk etti. Bunu duyan Ebû Harb Kürtlerden ve diğer kavimlerden asker topladı, bunların başına da bir adamını getirip Isfahân'ı ele geçirmek niyetiyle oraya gönderdi. Kardeşi Ebû Mansûr da onlara karşı asker sevk etti. İki ordu karşılaşıp savaşa tutuştu, sonunda Ebû Harb'in ordusu bozuldu ve bir grup adamı esir düştü.

Ebû Mansûr'un adamları daha sonra ileri harekâta devam edip Ebû Harb'i muhasara ettiler. Ebû Harb vaziyeti görünce korktu ve kaleden gizlice inerek Fars ve Irak hükümdarı Melik Ebû Kâlicâr'ın yanına Şîrâz'a gitti, Isfahân üzerine yürüyüp burayı kardeşinden alması için onu teşvik etti. Bunun üzerine Melik Ebû Kâlicâr Isfahân'a gidip orayı muhasara et-

ti. Ebû Mansûr Isfahân'da bulunuyordu, teslim olmayı reddetti. İki taraf arasında bir kaç savaş oldu, sonunda Ebû Mansûr'un Isfahân'da kalması ve bir miktar haraç vermesi şartıyla anlaşma sağlandı ve Ebû Hrb, Natanz Kalesi'ne döndü. Ebû Harb burada çok sıkı bir şekilde muhasara altına alınınca kardeşi Ebû Mansûr'a haber gönderip barış talebinde bulundu. Kaledeki mallardan bir kısmını kardeşine vermesi ve Ebû Harb'in de orada aynı vaziyette kalması şartıyla anlaştılar.

Daha sonra İbrahim Yınal -ileride zikredeceğimiz gibi- Rey üzerine yürüdü ve Ebû Mansûr Ferâmurz'a haber gönderip onunla anlaşmak istedi, fakat Ebû Mansûr kabul etmedi ve Hemedân ile Berûcird üzerine yürüyüp bu iki şehri ele geçirdi. Bir süre sonra Ebû Mansûr ile Kardeşi Gerşasf anlaştılar ve Ebû Mansûr, Isfahân'ı Gerşasf'a ikta etti. Gerşasf'ın hakim olduğu yerlerde de Ebû Mansûr adına hutbe okundu. Böylece ikisi iş birliği yaptılar. İki kardeşin işlerini el-Kiyâ Ebû'l-Feth el-Hasan b. Abdullah yürütüyordu. Onlar arasında iş birliği sağlamak için çalışan da yine o idi.

Tuğrul Bey'in Cürcân ve Taberistân'a Hakim Olması

Tuğrul Bey bu sene Cürcân ve Taberistân'ı zapt etti.

Sebebine gelince :

Taberistân ve Cürcân hakimi olan Enûşirvân b. Menûçehr b. Kâbûs b. Veşmgîr ordu kumandanı ve üvey babası olan Ebû Kâlicâr b. Veyhân'ı annesinin de yardımıyla tevkif etti, bunun üzerine bu ülkeyi ele geçirmesine hiç bir mani kalmadığını düşünen Tuğrul Bey derhal Cürcân ve Taberistân üzerine yürüdü. Önce Merdâvic b. Bessû ile birlikte Cürcân'a hareket etti. Tuğrul Bey Cürcân önüne karargâh kurunca şehirde oturanlar ona kapıları açtılar. Tuğrul Bey şehre girip halkın barış yoluyla yüz bin dinar vergi ödemesini kararlaştırdı ve burayı Merdâvic'e teslim etti. Merdâvic Cürcân'a bağlı yerlerin tamamı için her yıl elli bin dinar vergi ödeyecekti. Tuğrul Bey bu işleri hallettikten sonra Nîsâbûr'a döndü.

Bunun üzerine Merdâvic, Sâriye'de bulunan Enûşirvân'ın üzerine yürüdü. Enûşirvân'ın Merdâvic'e otuz bin dinar vermesi şartıyla anlaşmaya vardılar. Bütün bu bölgede hutbe Tuğrul Bey adına okundu. Merdâvic, Enûşirvân'ın annesiyle evlendi. Enûşirvân artık sadece Merdâvic'in emriyle hareket edip ona aslâ muhalefet edemez oldu.

Bizans İmparatorlarının Durumu

Burada Rumların imparator Basileois devrinden bu güne kadarki durumlarından söz edeceğiz. Bayram günlerinde o bayrama mahsus törene katılmak Bizans imaparatorlarının âdetlerindendi. İmparator tören alanından

geçerken halk ellerindeki buhurdanlıklardan güzel kokular saçarak onu seyrederlerdi. Bir bayram günü Basileios ve Konstantinos'un babası böyle bir tören için çıkmıştı. Rum büyüklerinden birinin güzel bir kızı vardı, o da imparatoru seyretmek üzere dışarı çıkmıştı. İmparator yanından geçerken bu güzel kızı çok beğendi, hemen adamlarına bu kız hakkında bilgi toplamalarını emretti. Kızı tanıdıktan sonra onu istedi ve onunla evlendi. İmaparator onu çok seviyordu. Ondan Basileios ve Konstantinos adlı iki oğlu oldu, ancak onlar daha küçük yaşta iken imparator öldü. İmparatoriçe onun ölümünden uzun bir süre sonra Nikephoros ile evlendi. Basileios ve Konstantinos, Nikephoros'dan hiç hoşlanmadılar anneleri bu yüzden Nikephoros'u öldürmek için çalışıyordu. Bu maksatla Çimiskes'e haber gönderip bu meseleyi anlattı; bunun üzerine Çimiskes gizlice İstanbul'a geldi, imparatoriçe onu saraya soktu, ikisi iş birliği yapıp geceleyin onu öldürdüler. İmparatoriçe sonra patrikleri ayrı ayrı huzuruna çağırıp onlara para verdi ve Çimiskes'i imparator yapmağa çağırdı, onlar da kabul ettiler. Böylece imparatoriçe daha sabah olmadan bütün arzularını gerçekleştirmiş oldu. Bu meselede hiç bir ihtilâf çıkmadı.

İmparatoriçe Çimiskes ile evlendi ve bir sene onunla beraber kaldı; ancak Çimiskes daha sonra ondan korktu ve bir hileye baş vurup onu uzak bir kiliseye gönderdi. İmparatoriçe burada bir yıl kaldı, daha sonra bir rahibi yanına çağırıp ona mal verdi ve İstanbul'a gidip imparatorun kilisesinde kalmasını ve az bir yiyecekle yetinmesini emretti. Eğer imparatorun güvenini kazanır ve bayram gecesi imparator ondan bir kadeh içki isterse onu zehirlemesini istedi. Rahib de bu emri yerine getirip Çimiskes'i zehirledi. Bu arada imparatoriçe yanında iki oğluyla beraber Çimiskes'in öldüğü gün İstanbul'a vardı. Oğlu Basileios tahta çıktı, ancak yaşı küçük olduğu için işleri o idare etti. Basileios büyüyünce Bulgar ülkesine yürüdü, kendisi orada iken imparatoriçe öldü ve bunu haber alınca bir hadımına dönüşüne kadar ülkeyi idare etmesini emretti.

Basileios Bulgarlarla kırk yıl süren savaşlar yaptı, sonunda mağlûp oldu ve geri döndü. Daha sonra İstanbul'da Bulgarlara karşı yeni bir sefere hazırlandı ve tekrar üzerlerine yürüyerek onları mağlûp etti. Hükümdarlarını öldürüp çoluk çocuğunu esir aldı. Ülkelerini ele geçirerek halkını Anadolu'ya sürdü ve Bulgar ülkesine Rumları yerleştirdi. Bunlar gayr-ı müslim Bulgarlardı ve Rum diyarına Müslüman Bulgarlardan yaklaşık iki ay daha yakın idiler. Her ikisi de "Bulgar" adıyla anılırdı.

Basileios âdil ve iyi bir hükümdardı. Yetmiş küsur yıl hükümdarlık yaptı, geride çocuk bırakmadan öldü ve yerine kardeşi Konstantinos geçip ölümüne kadar imparator olarak kaldı. Geride üç kız çocuğu bırakmıştı. En büyükleri imparatoriçe olup Romanos ile evlendi ve Konstantinos'un

akrabası olan kocasını imparator yaptı. Romanos bir müddet Bizans tahtında kaldı. Urfa'yı Müslümanların elinden alan imparator odur.

Romanos'un imparator olmadan önce kendine hizmet eden bir adamı vardı. Sarraf bir ailenin çocuğu olan bu şahsın adı Mikhail idi. Romanos tahta geçince onu sarayın hakimi yapmıştı. Konstantinos'un karısı gönlünü buna kaptırdı ve Mikhail ile birlikte Romanos'u öldürmek için hileye baş vurdular. Romanos hastalanınca onu zorla hamama sokup orada boğdular, sonra da hamamda eceliyle öldüğünü duyurdular. İmaparatorun karısı Mikhail'i tahta çıkardı. Rumların bir kısmının karşı çıkmasına rağmen onunla evlendi.

Mikhail sonra uzun süre devam eden sar'a hastalığına yakalandı ve bu hastalık onun çehresini çirkinleştirdi, bunun üzerine kız kardeşinin oğlu ve adaşı olan Mikhail'i veliaht ilân etti, ölünce de yerine yeğeni olan bu Mikhail geçti Mikhail halkı iyi idare etti, bu arada dayısının aile fertleriyle onun kardeşlerini (kendi dayılarını) tevkif etti, ayrıca bu sene (433/1041-1042) altın para bastırdı, daha sonra da imparator kızı olan karısını yanına çağırıp ondan hükümdarlık işlerinden el etek çekmesini ve bir manastıra çekilip rahibe hayatı yaşamasını istedi. Fakat o kabul etmedi; bunun üzerine onu dövüp bir adaya sürgün etti ve patriği de tevkif etmeğe ve onun tahakkümünden kurtulmağa karar verdi, çünkü ona karşı çıkmağa gücü yetmiyordu. Onu yanına getirmek gayesiyle patrikten kendisi için İstanbul dışındaki bir manastırda bir ziyafet vermesini istedi, pratik de bu teklifi kabul etti ve imparatorun arzusunu yerine getirmek üzere manastıra gitti. Bunun üzerine V. Mikhail Ruslar ve Bulgarlardan müteşekkil bir topluluğu oraya gönderdi ve onu gizlice öldürmeleri için onlarla anlaştı. Bunlar geceleyin patriğin yanına gittiler ve onu manastırda muhasara altına aldılar. Patrik onlara pek çok para verdi ve gizlice çıkıp kendisinin kaldığı kiliseye gitti. Çan çalıp Rumları yanına topladı ve onları imparatoru tahtından uzaklaştırmağa çağırdı. Hepsi kabul ettiler ve imparatoru sarayında kuşattılar. Bunun üzerine İmparator V. Mikhail bir adaya sürgün ettiği karısına haber gönderip onu yanına getirtti, kendisini patrikten kurtarmasını istedi, fakat o kabul etmedi ve onu tek başına kalacağı bir manastıra sürgün etti.

Daha sonra patrik ve Rumlar Mikhail'in karısını da yönetimden uzaklaştırdılar ve onun küçük kız kardeşini imparatoriçe yaptılar. Bunun adı Theodora idi. Bu arada babasının hadımlarından birini de devlet işlerini idare etmekle görevlendirdiler, ayrıca Mikhail'in gözlerine mil çektiler. İstanbul'da Mikhail taraftarlarıyla Theodora ve patrik taraftarları arasında savaş çıktı, sonunda Theodora'nın adamları galip gelip onların mallarını yağmaladılar. Daha sonra Rumlar kendilerini idare edecek bir imparatora

muhtaç oldular. İmparatorluğa lâyık kişilerin adlarını birer kâğıt parçasına yazarak bu kâğıtları çamur bilyelerin içine koydular, sonra da bir şahsa bunlardan birini çekmesini emrettiler. Adam bunların içinde kimin adının yazılı olduğunu bilmiyordu. Kur'ada Konstantinos'un adı çıktı, onlar da onu imparator ilân ettiler. Büyük imparatoriçe Konstantinos ile evlendi, küçük kardeşi Theodora'ya da mal vaat ederek tahttan inmesini istedi. Böylece Konstantinos 434 (1042-1043) yılında tahta çıktı.

Bunun üzerine Erminâs adlı asi bir rum ona karşı ayaklandı ve halkı kendini desteklemeğe çağırdı. Pek çok kişi Erminâs'ın çevresinde toplandı. Sayıları yirmi bini geçiyordu. Konstantinos onun isyanıyla ilgilenmek zorunda kaldı ve üzerine büyük bir ordu sevk etti. Asi Erminâs mağlûp oldu ve öldürüldü. Başını kesip İstanbul'a götürdüler. Erminâs'ın önde gelen adamlarından yüz kişi de esir alındı ve şehirde halka teşhir edildikten sonra serbest bırakılıp nafakaları verildi ve istedikleri yere çekip gitmeleri emredildi.

ed-Dezberî'nin Suriye'deki Nüfuzunun Kırılması ve Ülkede Meydana Gelen Olaylar

Bu sene Mısır Fâtımî halifesi el-Mustansır Billâh'ın Suriye'deki naibi Anuştekin ed-Dezberî'nin nüfuzu sarsıldı. Hüküdarların Anuştekin ed-Dezberî'ye saygı göstermeleri ve Rumların da ondan çekinmeleri efendisinin çok ağrına gidiyordu.

Vezir Ebû'l-Kâsım el-Cerrcerâî de onu çekemiyordu, onu hedef almıştı, ancak bir fırsatını bulamıyordu. ed-Dezberî bir tesadüf eseri Ebû Sa'd adındaki kâtibi tarafından jurnal edildi ve onun efendisini Mısırlılardan başka yöne çekmek istediği söylendi; bunun üzerine ed-Dezberî'ye uzaklaştırıldığına dair mektup yazıldı, fakat ed-Dezberî görevden ayrılmadı. Bu davranış, karşısında ondan ürküp çekindiler, el-Cercerâî de ed-Dezberî'nin hacibi ve diğer bazı şahısları ona muhalefet etmek üzere görevlendirdi.

Daha sonra bir grup asker Mısır'a gitti ve Anuştekin'i el-Cercerâî'ye şikâyet ettiler, o da onlara ed-Dezberî hakkında sûiniyet beslediğini söyledi. el-Cercerâî onları Dımaşk'a geri gönderip orduyu onun aleyhine kışkırtmalarını emretti, onlar da bu emri yerine getirdiler.

ed-Dezberî olup bitenleri sezdi ve gönlünden yatan düşüncelerini açıkladı. el-Cercerâî'nin nâibini yanına çağırdı ve ona efendisine hakaret edip vurmasını emretti. ed-Dezberî daha sonra hizmetindeki askerlerden bir gruba erzaklarını verirken geri kalanlara vermedi. Bu davranış askerlerin niyetlerini kuvveden fiile geçirmeğe sevk etti ve Mısır'dan hakkında yazılanlardan dolayı ona karşı besledikleri hırslarını artırdı. Bu sebeple ed

Dezberî'ye karşı isyan ettiler ve onun şehir dışındaki konağına doğru yürüdüler. Halktan yağmacılık yapmak isteyenler de onlara katıldı ve bunlar ed-Dezberî ile savaşa tutuştular. Onlara karşı koymaktan âciz olduğunu anlayan ed-Dezberî kırk kölesiyle bulunduğu yerden ayrıldı. Hayvanlardan, ev eşyası ve diğer mallardan da götürebildiği kadarını yanına aldı, geri kalanlar ise yağmalandı. ed-Dezberî buradan Baalbek'e gitti, fakat müszahfız onu oraya sokmadı ve yanındaki mallardan alabildiği kadarını aldı. Bu arada bir grup asker de onun izinden gidip ellerine geçirebildiklerini şeyleri yağmaladılar.

ed-Dezberî daha sonra Hama şehrine gitti, ancak oraya da sokulmadı ve kendisine karşı konuldu. Bunun üzerine Kefertablı el-Mukallid b. Munkız el-Kinânî'ye mektup yazıp yardıma çağırdı, o da kabul etti ve Kefertâb ve diğer yerlerden topladığı yaklaşık iki bin kişi ile onun yanına geldi. ed-Dezberî böylece onunla durumunu takviye edip Haleb üzerine yürüdü ve şehre girip bir müddet oturdu, nihayet bu yılın cemâziyelevvel ayında (aralık 1041-ocak 1042) vefat etti.

ed-Dezberî vefat edince Suriye ülkelerinin durumu bozuldu. İşler karıştı, nizam yok oldu. Araplar her tarafı ele geçirmeye niyetlendi ve ona ait yerlerde ayaklandılar. Hassân b. el-Müferric et-Tâî Filistin'de, Muizzüddevle b. Sâlih el-Kilâbî Haleb'de ayaklandı. Muizzüddevle Dımaşk'a yürüdü ve şehri muhasara edip ele geçirdi. ed-Dezberî'nin adamları kaleye kapandılar ve Mısır'a haber gönderip yardım istediler, fakat Mısırlılar yardım göndermediler. Dımaşk askerleri ed-Dezberî'den sonra Dımaşk'ın idaresini ele alan kumandanları el-Hüseyn b. Ahmed, Hassân ile savaşmakla meşguldu. Kaledekiler arasında ölenler oldu, bu sebeple şehri emân ile Muizzüddevle'ye teslim ettiler.

Çeşitli Olaylar

Melik Ebû Kâlicâr bu sene Fars'dan Umân'a deniz yoluyla asker sevk etti. Umân'dakiler ona karşı isyan etmişlerdi. Ebû Kâlicâr'ın askerleri Umân'ın Suhâr şehrine varıp orayı zapt ettiler ve isyan edenleri tekrar itaat altına aldılar. Böylece olaylar yatıştı ve ordu Fars'a geri döndü.

Ebû Nasr b. el-Heysem bu sene Batîha'ya bağlı es-Salik üzerine yürüdü ve orayı ele geçirerek şehri yağmaladı. Daha sonra Celâlüddevle'ye bir miktar para göndermesi şartıyla burada da anlaşma sağlandı.

el-Âdil lakabıyla tanınan Ebû Mansûr Behrâm b. Mâfinne bu sene öldü. Melik Ebû Kâlicâr'ın veziri olan Ebû Mansûr 366 (976-977) yılında doğmuştu. İyi bir idareciydi. Fîrûzâbâd'da bir kütüphane yaptırmış ve buraya

yedi bin cilt kitap bağışlamıştı. Onun ölümü üzerine yerine Mühezzibüddevle Ebû Mansûr Hibetullah b. Ahmed el-Fesevî vezir oldu.

Bu sene bir Bulgar cemaatı hacca giderken Bağdâd'a uğradı. Divandan onlara bol miktarda mal tahsis edildi.

Bunlardan birine: «Bulgarlar hangi millettendir?» diye sorulunca, o: «Bulgarlar, Sılavlar ile Türklerin karışmasından doğmuş bir kavimdir. Ülkeleri Türklerin en uzak bölgesindedir. Bunlar daha önce kâfir bir kavim iken kısa bir süre önce Müslüman olmuşlardır ve Ebû Hanîfe'nin mezhebine mensupturlar.» cevabını verdi.

Bizans imparatoru Mikhail de bu sene öldü, yerine biraderzâdesi ve adaşı Mikhail geçti.

Şair Ebû'l-Hasan Muhammed b. Ca'fer el-Cehremî de bu yılın cemaziyülâhir ayında öldü. el-Mutarriz ile aralarında atışmalar (hicivler) olmuştu.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ DÖRDÜNCÜ (M. 1042-1043) YILI OLAYLARI

Tuğrul Bey'in Harezm Şehrini Zapt Etmesi

Harezm'in Mahmûd b. Sebüktekin'in ülkesine dahil olduğu daha önce zikredilmişti. Sultan Mahmûd ölüp yerine oğlu Mes'ûd geçince Harezm de onun hakimiyetine girmiştir. Harezm'de babası Sultan Mahmûd'un hacibi Altuntaş vardı. Büyük emîrlerden biri olan Altuntaş, Harezm'i Mahmûd ve daha sonra da Mes'ûd adına idare ediyordu. Mes'ûd, kardeşi Muhammed'den hükümdarlığı almak için onun üzerine yürüme hazırlığıyla meşgul iken Mâverâünnehr hâkimi Emîr Ali Tekin onun ülkesinin sınırlarına saldırmış ve bazı yerleri yağmalamıştı. Mes'ûd kardeşiyle olan meselesini halledip tahta yerleşince 424 (1032-1033) yılında Ali Tekin'in üzerine yürümesi, Semerkand ve Buhâra'yı ele geçirmesi için Altuntaş'a mektup yazdı, ayrıca büyük bir orduyu da ona yardıma gönderdi. Bunun üzerine Altuntaş Ceyhun'u geçip Ali Tekin'in ülkesinden dilediği yerleri zap etti, Ali Tekin ise onun önünden kaçtı.

Altuntaş bir müddet fethettiği şehirlerde oturdu; ancak buranın gelirlerinin ihtiyacını karşılamağa kâfi gelmeyeceğini anladı, çünkü Türklere karşı koymak için çok sayıda asker bulundurmak istiyordu. Bu sebeple Mes'ûd'a bir mektup yazıp bu konuyu anlattı ve Harezm'e dönmek için izin istedi, Sultan da izin verdi. Altuntaş dönünce Ali Tekin arkadan yetişip habersizce bir baskın düzenledi, ancak mağlûp oldu ve Debûsiye Kalesi'ne çekildi. Altuntaş onu muhasaraya başladı ve neredeyse yakalayacaktı. Bunun üzerine Ali Altuntaş'a haber gönderip ondan merhamet diledi ve yalvardı, Altuntaş da kuşatmayı kaldırıp oradan ayrıldı ve Harezm'e döndü.

Altuntaş bu muhasara sırasında yaralanmıştı. Harezm'e dönünce bu yaranın tesiriyle hastalandı ve öldü. Geride Hârûn, Reşîd ve İsmâil adında üç çocuk bıraktı. Altuntaş ölünce veziri Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed b. Abdü's-Samed ülkede idareyi ele geçirip hazine ve diğer şeyleri muhafaza altına aldı. Durumu Mes'ûd'a da haber verdi, bunun üzerine Mes'ûd büyük oğlu Hârûn'u Harezm'e vali tayin etti ve yanında bulunan Hârûn'u Harezm'e gönderdi.

Tesadüfen tam bu sırada Mes'ûd'un veziri el-Meymendî vefat edince Mesûd, Ebû Nasr b. Muhammed b. Abdü's-Samed'i çağırıp vezir tayin etti. Ebû Nasr da oğlu Abdu'l-Cebbâr'ı Hârûn'un yanında naib bıraktı ve onu Hârûn'un veziri yaptı. Hârûn ile veziri arasında düşmanlık zuhur etti, ancak bu durumu içinde gizliyordu. Adamları ona veziri Abdu'l-Cebbâr'ı tevkif edip Sultan Mes'ûd'a isyan etmeğe teşvik ettiler. Bunun üzerine Hârûn 425 yılı ramazan ayında (temmuz-ağustos 1034) sultana karşı açıkça isyan etti ve Abdulcebbâr'ı öldürmek istedi. Abdulcebbâr saklandı. Babasının düşmanları Sultan Mes'ûd'a: «Hârûn'u isyana teşvik eden hiç şüphesiz Ebû Nasr'dır. O hile ve kurnazlıkla oğlunu sakladı.» dediler. Bunun üzerine Sultan ondan soğudu, fakat bunu ona açıkça söylemedi.

Mes'ûd bu gelişmeler üzerine Gazne'den Harezm'e gitmeğe karar verdi. Kış mevsiminde Gazne'den ayrıldı, fakat Harezm'e gidemedi. Enûşirvân b. Menûçehr'i yakalamak ve Hindistan'da Ahmed Yınaltekin ile çarpıştığı sırada yaptığı işlerden dolayı onu cezalandırmak niyetiyle Cürcân üzerine yürüdü. Sultan Mes'ûd Cürcân yöresinde iken Abdulcebbâr b. Ebû Nasr'ın Hârûn'un öldürüldüğünü ve ülkenin tekrar ona itaat arz ettiğini bildiren mektubunu aldı. Abdulcebbâr gizlenmeden önce Hârûn'u öldürmek için çalışıyordu ve bir grubu onun kanını dökmek için görevlenmişti. Bunlar Hârûn'u ava çıkarken öldürdüler, böylece Abdulcebbâr ülke yönetimini üstlendi.

Mes'ûd, Abdulcebbâr'ın mektubunu okuyunca kendisine babası Ebû Nasr aleyhinde söylenenlerin asılsız olduğunu anladı, ona olan güvenini yeniledi. Bir süre sonra Hârûn'un köleleri Abdulcebbâr'ın üzerine saldırıp onu öldürdüler. Harezm'in idaresini İsmâil b. Altuntaş'a verdiler. Devlet işlerini babasının hadımı Şükr deruhte etti. Hârûn'un adamları daha sonra Mes'ûd'a isyan ettiler; bunun üzerine Mes'ûd, Harezm yöresindeki beldelerin sahiplerinden biri olan Şah Melik b. Ali'ye meütup yazıp Harezm üzerine yürüyüp zapt etmesini istedi, Şâh-Melik de hemen Harezm üzerine yürüdü. Şükr ve İsmâil ona karşı koydular ve teslim olmayıp Harezm'i ona karşı müdafaa ettiler; fakat Şâh-Melik ikisini de mağlûp edip Harezm'i ele geçirdi. İsmâil ve Hadım Şükr doğruca Selçuklu Tuğrul Bey ile Dâvud'un yanına gidip onlara sağınarak onlardan yardım dilediler. Dâvud onlarla beraber Harezm üzerine yürüdü, Şâh-Melik karşılarına çıktı, onlara karşı koyup mağlûp etti. Mes'ûd öldürülüp Mevdûd tahta geçince Şâh-Melik ona tiaat arz etti, onunla dost oldu ve birbirlerine sıkı sıkıya bağlandılar.

Daha sonra Tuğrul Bey Harezm üzerine yürüdü ve orayı muhasara edip ele geçirdi. Şâh-Melik onun önünde dize geldi mal ve zahirelerini yanına alıp çöle, Dihistân'a gitti. Sonra buradan Tabes'e geçti, daha sonra

Kirmân taraflarına, buradan da et-Tîz ve Mekrân'a gitti. Buraya varınca çok uzaklarda olduğunu düşünerek artık kurtulduğunu anladı ve kendini emniyette hissetti. Tuğrul Bey'in amcazâdesi ve İbrâhim Yınal'ın kardeşi olan Ertaş onun buralarda olduğunu öğrenince dört bin süvariyle üzerine yürüdü, hücum edip esir aldı ve yanındaki eşyayı ele geçirdi. Sonra geri dönüp onu Dâvud'a teslim etti ve ganimet alınan mallarından kendisi de pay aldı. Bundan sonra Herât yakınlarındaki Badgîs'e döndü ve Herât'ı muhasaraya başladı. Herâtlılar bu zamana kadar şehirlerini teslim etmemekte ve oraya sığınıp Mevdûd b. Mes'ûd'a bağlı kalmağa devam etmekteydiler. Herât halkı onlara karşı direndi, köy ve kasabalarının tahrip edilmesine rağmen şehirlerini korudular. Onları böyle hareket etmeğe sevkeden şey Oğuzlarla savaşmak korkusuydu.

İbrâhim Yınal'ın Hemedân Üzerine Yürümesi ve Meydana Gelen Olaylar

İbrâhim Yınal'ın Rey'e gitmek üzere Horasân'dan ayrıldığını ve orayı istilâ ettiğini yukarıda anlatmıştık. İbrâhim Yınal düzeni sağladıktan sonra oradan çıkıp o civardaki şehirleri de zapt etmiş ve buradan Berûcird'e geçerek oraya da hâkim olmuştu. İbrâhim Yınal daha sonra Hemedân üzerine yürüdü. Şehrin hakimi Ebû Kâlicâr Gerşasf b. Alâüddevle burada idi. Onun yaklaştığını duyunca Hemedân'ı terk edip Sâbûr-Hâst'a gitmişti. İbrâhim Yınal da Hemedân önlerinde karargâh kurup şehre girmek istedi. Halk ona: «Eğer itaat etmemizi ve sultanın reayâdan istediği şeyleri bizden istiyorsan biz bunları yapmağa ve sultanın emrine uymağa hazırız. Sen bizim yanımızda bulunan şu muhalifinin, yani Gerşasf'ın hakkından gel, çünkü biz onun geri dönmeyeceğinden emin değiliz. Onu yakalar veya buradan uzaklaştırırsan sana tiaat etmeğe hazırız.» dediler.

Bunun üzerine onlarla uğraşmaktan vazgeçen İbrâhim Yınal halktan biraz para aldıktan sonra hemen Gerşasf üzerine yürüdü. Sâbûr-Hâst'a yaklaşınca Gerşasf kaleye çıkıp müdafaaya çekildi, İbrâhim de şehri muhasara etti. Halk Oğuzlardan korktuğu için ona karşı koydular, fakat onları uzaklaştırmağa güçleri yetmedi. İbrâhim zorla şehre hâkim oldu; Oğuzlar halkın mallarını yağmaladılar, çok çirkin işler yaptılar, sonra da ele geçirdikleri ganimetlerle Rey'e geri döndüler. Tuğrul Bey'i bu sırada oraya gelmiş buldular. Oğuzlar ve İbrâhim Hemedân'dan ayrılınca Gerşasf şehre girdi ve Tuğrul Bey Rey'e gelinceye kadar orada kaldı. Tuğrul Bey Rey'e gelince -inşaallah ileride zikredeceğimiz gibi- İbrâhim Yınal da onun yanına gitti.

Tuğrul Bey'in Rey'e Gitmek Üzere Yola Çıkması ve el-Cibâl Diyârını Ele Geçirmesi

Tuğrul Bey bu sene Taberistân, Cürcân ve Harezm meselesini halletikten sonra Rey'e gitmek üzere Horasân'dan hareket etti. Kardeşi İbrâhim Yınal onun Rey'e geldiğini duyunca yanına gidip onu karşıladı, Tuğrul Bey de Rey şehrini ve el-Cibâl'deki diğer şehirleri ondan teslim aldı. İbrâhim Yınal daha sonra Sicistân'a gitti, Tuğrul Bey ise Taberek Kalesi'ni Mecdüddevle b. Büveyh'den aldı, ilgi ve itibar görerek onun yanında kaldı. Tuğrul Bey sonra harabeye çevrilmiş olan Rey şehrinin onarılmasını emretti, bu sırada hükümet konağında altın ve mücevher takımları ile içi mücevher, çok miktarda para v.s. dolu iki Çin küpü buldu.

Kâmrev, Tuğrul Bey Horasân'da iken ona hediyeler sunuyor ve hizmet ediyordu. Daha önce İbrâhim Yınal Rey'de iken ona da hizmet etmişti. Tuğrul Bey'in yanına gelince ona pek çok ve çeşitli hediyeler şundu. Kâmrev bu hediyelerden dolayı Tuğrul Bey'in kendine yeni yerler ikta edeceğini ve daha önce ona yaptığı hizmetleri göz önünde bulunduracağını zannediyordu; fakat umduğunu bulamadı, Tuğrul Bey onun sahip olduğu iktalardan her yıl için yirmi yedi bin dinar vergi ödemesini kararlaştırdı.

Tuğrul Bey daha sonra Kazvîn üzerine yürüdü, fakat halk teslim olmayı reddetti. Tuğrul Bey de onlara hücum edip ok ve taş yağmuruna tuttu, bu yüzden halk surların önünde tutunamadı. Şehir halkından bazıları atılan oklardan öldü, Tuğrul Bey bu arada üç yüz elli kişiyi yakaladı. Kâmrev ve Merdâviç b. Bessû bu durumu görünce şehri zor kullanarak ele geçirmesinden ve yağmalamasından korkarak halkın savaşmasına mani oldular ve seksen bin dinar ödenmesi şartıyla anlaşmazlığa son verdiler. Şehrin hâkimi de ona itaat arz etti.

Tuğrul Bey daha sonra bir süre önce isyan etmiş olan Göktaş, Boğa ve diğer Oğuz beylerine haber gönderdi; onların gönlünü alıyor ve yanına gelip hizmetine girmeğe davet ediyordu. Tuğrul Bey'in elçisi onların yanına varınca Zencân yöresindeki bir nehrin kıyısında konaklayıncaya kadar yollarına devam ettiler, sonra da elçiyi geri gönderip ona: «Tuğrul Bey'e de ki: "Bizi tevkif etmek niyetiyle bir araya toplamak niyetindesin. Korktuğumuz için senden uzak duruyoruz. Şimdi buraya konaklamış bulunuyoruz; eğer üzerimize yürüyecek olursan Horasân'a veya Diyâr-ı Rûm'a gideriz ve hiç bir zaman için seninle beraber olmayız."» dediler.

Tuğrul Bey daha sonra Deylem melikine elçi gönderdi; onu itaate davet ediyor ve kendisinden mal istiyordu. Deylem meliki Tuğrul Bey'in istediğini kabul etti ve ona mal ve eşya gönderdi. Tuğrul Bey aynı şekilde

Sâlâr-ı Tırm'a da haber gönderip hizmetine girmeye çağırdı. ve iki yüz bin dinar göndermesini istedi. Bunun üzerine Tuğrul Bey'e itaat arz edip bir miktar para göndermesi şartıyla anlaşma sağlandı. Tuğrul Bey Isfahân'a da bir askerî birlik sevk etti. Ebû Mansûr Ferâmurz b. Alâüddevle orada bulunuyordu. Bu askerî birlik Isfahân'a bağlı köy ve kasabaları yağmalayıp kayıp vermeden döndü.

Tuğrul Bey Isfahân'a gitmek üzere Rey'den çıktı, bunun üzerine Ferâmurz onunla haberleşerek kendisine para verip gönlünü aldı, Tuğrul Bey de Isfahân'a gitmekten vaz geçip Hemedân'a yürüdü ve şehri hakimi Gerşasf b. Alâüddevle'den aldı. Daha önce Tuğrul Bey Rey'de iken onunla bir kaç defa haberleştikten sonra Gerşasf burayı gelmişti. Tuğrul Bey onunla beraber Ebher ve Zencân'a gitmiş ve Hemedân'ı elinden almıştı. Bunun üzerine Gerşasf'ın yanındaki adamları dağıldı. Tuğrul Bey daha sonra ondan Kinkever Kalesi'ni kendine teslim etmesini istedi ve kaleyi teslim almak üzere oraya adam da gönderdi; fakat kaleyi teslim etmediler ve Tuğrul Bey'in elçisine: «Efendine: "Vallahi, eğer Gerşasf'ı parça parça doğrasan dahi biz burayı sana teslim etmeyiz." de dediler.» Tuğrul Bey de bunun üzerine Gerşasf'a: «Onlar senin emrin ve fikrin yüzünden teslim olmuyor ve diretiyorlar; oraya çık ve onlarla beraber otur, ben sana izin verinceye kadar da oradan ayrılma.» dedi.

Tuğrul Bey daha sonra Rey'e döndü; "Nâsır el-Alevî" adlı birini Hemedân'a nâib tayin etti. Nâsır, Gerşasf tarafından tevkif edilmişti, Tuğrul Bey onu hapisten çıkardı ve Rey'e vali tayin edip şehirde görevlendireceği şahsa yardımcı olmasını emretti. Yanında Cürcân ve Taberistân'daki nâibi Merdâvic b. Bessû vardı. O ölünce yerine oğlu Cestân geçmişti. Tuğrul Bey Cürcân'a gidip Cestân'ı azletti ve Menûçehr b. Kâbûs'un yakın adamlarından Esfâr'ı Cürcân'a vali tayin etti. Tuğrul Bey Cürcân ve Taberistân işini hallettikten sonra Dihistân üzerine yürüdü ve orayı muhasara etti. Şehrin hakimi Kâmyâr oradaydı ve müstahkem olduğu için burada müdafaaya çekilmişti.

Tuğrul Bey'in Askerlerinin Kirmân Üzerine Yürümeleri

Tuğrul Bey Rey'e geldikten sonra adamlarından bir topluluğu kardeşi İbrâhim Yınal ile beraber Kirmân üzerine gönderdi. Başka bir rivayete göre ise İbrâhim Yınal Kirmân'a gitmemiş, Sicistân'a gitmişti. Kirmân'a hareket eden ordunun başında başkası bulunuyordu. Selçuklu ordusu Kirmân'ın çevresine gelince orayı yağmaladı, fakat yağmacılıkta aşırı gitmediler. Bu arada askerlere mani olmayı da düşünmediler, orta yolu takip ettiler ve sadece bir kaç yeri ele geçirip yağmaladılar.

Kirmân hakimi Melik Ebû Kâlicâr bu haberi öğrenince veziri Mühezzibüddevle'yi büyük bir orduyla onların üzerine sevk etti ve Cîruft'u ele geçirmeden önce onlara yetişmek üzere süratle hareket etmesini emretti. Selçuklular Cîruft'u muhasara ediyorlardı. Vezir onlara yakın bir yere kadar geldi, bunun üzerine onlar Cîruft'tan ayrılıp altı fersah ötede bir yerde konakladılar.

Mühezzibüddevle oraya gelip konakladı ve askere erzak ulaştırılması için haber gönderdi. Oğuzlar erzakı, develeri ve katırları ele geçirmek üzere çıktılar. Mühezzibüddevle bunu haber alınca onlara mani olmak için bir müfreze asker sevk etti. Bunlar Oğuzlarla savaşa tutuştu ve çarpıştılar. Oğuzların galip geldiğini duyan Mühezzibüddevle savaşmak için ordusuyla hareket eti. Onlar savaşa devam ediyorlardı. Her iki taraf da sabırla savaşı sürdürüyordu. Savaş son derece kızışmıştı. Oğuzlardan biri Ebû Kâlicâr'ın adamlarından birinin atına bir ok attı. Ok isabet etti, atın sahibi de mızrakla onu yaraladı. Bu arada Oğuzlara mensup olan şahsın atı da isabet aldı ve bunun üzerine Oğuz atın sahibi üzerine saldırıp bir darbeyle elini kesti. Atın sahibi ise bu vaziyette ona hücum edip kılıcıyla vurup onu ikiye biçti. Her ikisi de ölü olarak yere düştüler, atları da telef oldu. Bu öyle bir haldi ki cesur iki kişi hakkında bundan daha güzeli kaydedilmemiştir.

Mühezzibüddevle savaşa yetişince Oğuzlar mağlûp oldular ve yağmaladıkları şeyleri bırakıp çöllere kaçtılar. Deylemliler onları sınıra kadar takip ettiler ve sonra Kirmân'a dönüp bozulan duruma düzelttiler.

Emîrü'l-Mü'minîn el-Kaîm Biemrillâh ile Celâlüddevle Arasındaki Soğukluk

Bu sene muharrem ayında Bağdâd'da cizye mevsimi açıldı; bunun üzerine Melik Celâlüddevle adam gönderip cizyeden elde edilen geliri aldı. Halbuki geleneğe göre cizyeden elde edilen gelirler halifelere gönderilir ve hükümdarlar bu hususta halifelere müdahele etmezlerdi. Celâlüddevle'nin bu davranışi el-Kaîm Biemrillâh'ın çok zoruna gitti. Celâlüddevle'ye kızdı ve Akda'l-Kudât Ebû'l-Hasan el-Mâverdî ile ona mektup gönderdi. Daha sonra yine mektuplar teatî edildi; fakat Celâlüddevle yazılıp söylenenlere hiç kulak asmadı ve cizyeyi aldı, bunun üzerine halife Haşimîleri ve ileri gelen zevâtı topladı, kayıkların ve gemilerin ıslâhını emretti ve çevredeki emîrlere ve kadılara haber gönderip Bağdâd'dan ayrılmağa karar verdiğini bildirdi, fakat bu niyeti gerçekleşmedi. İki taraf arasında bir soğukluk belirdi ve sonunda vaziyet melik Celâlüddevle'nin gelecek sene halifenin oradaki nâiblerine müdaheleden vaz geçmesini gerektirdi.

Şehrizûr ve Diğer Şehirlerin Muhasara Edilmesi

Ebû'ş-Şevk bu sene Şehrizûr üzerine yürüdü ve muhasara etti. Şehri yağmaladı ve ateşe verdi, köy ve kasabalarını tahrip etti. Tîranşâh Kalesi'ni muhasara etti, fakat Ebû'l-Kâsım b. İyâd onu oradan uzaklaştırdı ve oğlu Ebû'l-Feth'i kardeşi Mühelhil'in elinden kurtarmağa ve aralarını düzeltmeğe söz verdi.

Mühelhil, kardeşi Ebû'ş-Şevk'in Şehrizûr üzerine yürüdüğünü duyunca oradan ayrılmış ve Ebû'ş-Şevk'in hakimiyetindeki Sinde ve diğer vilâyetlere gitmiş, oraları yağmalayıp yakıp yıkmış, bu yüzden her iki taraf da kayıplar vermişti.

Daha sonra Ebû'ş-Şevk, Ebû'l-Kâsım b. İyâd'a haber gönderip oğlunu kurtaracağına dair verdiği sözü ve aralarında kararlaştırdıkları şartları yerine getirmesini istedi. Ebû'l-Kâsım, Mühelhil'in bu teklifleri kabul etmediğini söyledi. Bu sırada Ebû'ş-Şevk Hulvân'dan Samgân'a giderek hem orayı, hem de Mühelhil'e ait bütün vilâyetleri yağmaladı. Mühelhil onun önünden kaçtı. Aralarında elçiler gidip geldi, sonunda her konuda anlaştılar, Ebû'ş-Şevk de geri döndü.

Sekîn'in Mısır'da İsyan Etmesi

Bu yılın recep ayında (şubat-mart 1043) Sekîn adındaki bir şahıs Mısır'da isyan etti. Mısır halifesi el-Hâkim'e benziyordu. Kendisinin el-Hâkim olduğunu ve öldükten sonra geri döndüğünü iddia ediyordu. el-Hâkim'in geri döndüğüne inananlardan bir kısmı ona tâbi oldular. Halifenin Mısır'daki sarayında askerlerinin bulunmamasını fırsat bilerek Sekîn ile birlikte öğle üzeri saraya saldırdılar. Koridora girdiler; oradaki askerler hücuma geçince Sekîn'in adamları onlara: "O, el-Hâkim'dir" dediler. Bunun üzerine korktular, sonra da şüphelenip Sekîn'i yakaladılar. Büyük bir hengâme koptu, iki taraf çarpışmağa başladı. Bu arada askerler saraya döndüler. Savaş devam ediyordu. Sekîn'in adamlarından bir kısmı öldürüldü, geri kalanlar da esir alınıp diri olarak asıldı ve ölünceye kadar askerler tarafından ok yağmuruna tutuldular.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Tebrîz'de büyük bir zelzele oldu. Şehrin kalesi, surları, evleri, pazar yerleri ve hükümet konağının büyük bir kısmı yıkıldı. Emîr o sırada bahçede olduğundan kurtuldu. Şehir halkından ölenlerin sayısı yakla-

şık elli bin kadardı. Emîr bu büyük felâket dolayısıyla siyah matem elbiseleri giydi ve Selçuklu Oğuzlarının saldırmasından korkarak kalelerinden birine çıkmağa karar verdi. Bunu Alevîlerin Musul'daki nakîbi Ebû Ca'fer b. er-Rakkî haber vermişti.

Karvâş, kâtibi Ebû'l-Feth b. el-Müferric'i bu sene öldürdü.

Hâfız Abdullah b. Ahmed Ebû Zerr el-Herevî de bu sene ölmüştür. Ebû Zerr Mekke'de ikamet ediyordu. Araplardan bir kadınla evlenip er-Seravât'da oturmağa başlamıştı. Her yıl hac mevsiminde hacca gider ve tekrar ailesinin yanına dönerdi. Kadı Ebû Bekr el-Bakıllânî ile dost olmuştu.

Ömer b. İbrâhim b. Saîd ez-Zührî de bu sene öldü. Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın ahfâdından olan ez-Zührî şâfiî fakîhiydi.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ BEŞİNCİ (M. 1043-1044) YILI OLAYLARI

Müslümanlarla Yabancı Hristiyanların İstanbul'dan Çıkarılmaları

Bizans imparatoru bu sene Müslüman, Hristiyan ve diğer dinlere mensup yabancıları İstanbul'dan çıkardı.

Sebebi şu idi:

Konstantinos'un sabık imparatorun idareyi ellerinde tutan iki kızını öldürdüğüne dair bir haber çıkmış, bunun üzerine halk toplanıp karışıklıklar çıkarıp yağmacılığa başlamıştı. Konstantinos onların yanına gidip böyle bir harekete girişmelerinin sebebini sormuş, onlar da: «Sen iki melikeyi öldürdün ve devlete zarar verdin.» demişlerdi. Konstantinos ise: "Hayır, ben onları öldürmedim." diye karşılık vermiş ve ikisini de dışarı çıkarıp halka göstermişti: Bunun üzerine halk da karışıklığa son vermişti.

Daha sonra bu hareketin sebebini araştırdı. Konstantinos'a bu sözlerin yabancılar tarafından ortaya atıldığı söylendi ve onları uzaklaştırması tavsiye edildi. O da emir verip otuz yıldan beri İstanbul'a gelip yerleşen hiç kimsenin artık bu şehirde oturmamasını ve üç günden fazla burada oturacak olanın gözlerine mil çekileceğini duyurdu. Bunun üzerine yüz binden fazla insan İstanbul'u terk etti. Şehirde yabancılardan sadece on iki kişi kalmıştı. Rumlar kefil olduğu için Konstantinos bu on iki kişiye dokunmadı.

Celâlüddevle'nin Ölümü ve Ebû Kâlicâr'ın Melik Olması

Melik Celâlüddevle Ebû Tahir b. Bahâüddevle b. Adududdevle b. Büveyh 6 Şaban 435 (9 Mart 1044) tarihinde Bağdâd'da vefat etti. Hastalığı akciğer veremiydi. Bir kaç gün hasta yattıktan sonra öldü 383 (993) yılında doğmuştu. Bağdâd'da on altı yıl on biray hükümdarlık etmişti. Sarayında defnedildi. Onu hayatını, ahlâk ve zaafını, asker ve nâiblerin ona olan tahakkümlerini ve hükümdarlığının bu vakte kadar nasıl geldiğini bilen

bir insan Allah Taâlâ'nın her şeye gücü yettiğini, mülkü dilediğine verip dilediğinden aldığını çok iyi bilir.

Celâlüddevle salihleri ziyaret eder, onlara yakınlık gösterirdi. Bir defasında Hz. Ali ve Hz. Hüseyn'in türbelerini ziyaret ediyordu. Her birinin türbesine varmadan yaklaşık bir fersah önce ayakkabılarını çıkarıp yalınayak yürüdü. Bunu dindarlığından dolayı yapardı.

Celâlüddevle vefat edince vezir Kemâlülmülk b. Abdürrahim ve Celâlüddevle'nin ileri gelen adamları Türklerin ve halkın evlerini yağmalamasından korkarak Bâbu'l-Merâtib ve halifelik sarayının harem dairesinin önüne gittiler. Ordu kumandanları da hükümet konağının altında toplanarak halkın orayı yağmalamasına mani oldular.

Celâlüddevle vefat edince büyük oğlu el-Melikü'l-Azîz Ebû Mansûr her zaman olduğu gibi Vâsıt'ta idi. Askerler mektup yazıp itaat arz ettiklerini bildirdiler ve mutad olan cülûs bahşişinin süratle dağıtılmasını şart koştular. Cülûs bahşişinin miktarı ve hazinede para olmadığında dolayı da tehir edilmesi için aralarında mektup teatî edildi.

Melik Ebû Kâlicâr b. Sultânüddevle b. Bahâüddevle, Celâlüddevle'nin ölüm haberini duyunca askerlere ve kumandanlara haber gönderip, kendilerine daha çok mal dağıtacağını ve bunu âcilen yerine getireceğini söyleyerek kendini desteklemeğe teşvik etti, onlar da el-Melikü'l-Azîz'den vaz geçip Ebû Kâlicâr'ı desteklediler.

el-Melikü'l-Azîz ise, 436 (1044-1045) yılı olayları arasında zikredeceğimiz gibi, Melik Ebû Kâlicâr'ın Vâsıt'a yaklaşması üzerine Bağdâd'a hareket etti. Askerleri de yanındaydı ve Bağdâd'ı ele geçirmek istiyordu; fakat en-Nu'mâniyye'ye varınca askerleri ona hainlik etti, Vâsıt'a geri döndüler, hutbeyi de Ebû Kâlicâr adına okuttular. Bağdâd'daki ordunun Ebû Kâlicâr'ı desteklediğini öğrenen el-Melikü'l-Azîz, önce Nûruddevle Dübeys b. Mezyed'in, oradan da Karvâş b. el-Mukallid'in yanına gitti. Bağdâd'a bağlı köylerden Hussa'da ona katıldı ve birlikte Musul'a hareket ettiler. Daha sonra Karvâş'ın yanından da ayrılıp kayın pederi olan Ebû'ş-Şevk'in yanına gitti. Yanına varınca Ebû'ş-Şevk de hainlik etti ve kızını boşamasını istedi, o da boşadı. el-Melikü'l-Azîz oradan Tuğrul Bey'in kardeşi İbrâhim Yınal'ın yanına gitti. Şartlar değişmişti, bu sebeple askerleri kendi tarafına çekmek ve tahtı ele geçirmek gayesiyle az sayıdaki adamıyla Bağdâd'a geldi. Melik Ebû Kâlicâr'ın adamları ona karşı ayaklandılar ve yanındaki adamlardan bir kısmını öldürdüler. Kendisi de gizlice oradan ayrıldı ve Nasruddevle b. Mervân'ın yanına gitti ve onun yanında Meyyâfârikîn'de öldü. Cenazesi Bağdâd'a nakledildi ve 441 (1049-1050) yılında Babu't-Tebn türbesinde, Kureyş Kabristanında babasının yanına defnedildi.

eş-Şeyh Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî el-Melikü'l-Azîz'in Büveyhîlerin son hükümdarı olduğunu söyler; fakat bu doğru değildir, çünkü ondan sonra sırasıyla Ebû Kâlicâr ve el-Melikü'r-Rahîm b. Ebû Kâlicâr hükümdar oldular. el-Melikü'r-Rahîm, ileride göreceğimiz gibi, son Büveyhî hükümdarıdır.

Melik Ebû Kâlicâr'a gelince, Bağdâd askerleriyle onun arasında elçiler gidip gelmeğe devam etti ve sonunda iş Ebû Kâlicâr'ın lehine sonuçlandı ve askerler ona yemin ettiler. İnşallah ileride zikredeceğimiz gibi, 436 yılı safer ayında (ağustos 1044) Bağdâd'da hutbeyi onun adına okuttular.

Ebû'l-Feth Mevdûd b. Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin'in Durumu

Sultân Ebû'l-Feth Mevdûd b. Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin bu sene hacibinin kumandasında Horasân taraflarına asker sevk etti; bunun üzerine Tuğrul Bey'in kardeşi Horasân hakimi Dâvud, oğlu Alp Arslan'ı bir orduyla bu Gazneli kuvvetleri üzerine gönderdi. İki ordu karşılaşıp savaşa tutuştular. Alp Arslan galip geldi ve Gazne ordusu mağlûp olarak geri döndü.

Yine aynı yılın (435) safer ayında (eylül 1043) bir Oğuz taifesi Bust taraflarına gitti. Bilinen yağmacılık ve fenalıklarını icra ettiler, bunun üzerine Ebû'l-Feth Mevdûd onlara karşı asker sevk etti. Bust vilâyetinde karşılaştılar ve çok çetin bir savaş cereyan etti. Oğuzlar mağlûp olup Mevdûd'un askerleri galip geldi, Oğuzlardan pek çok kişiyi öldürdüler.

Mevdûd'un Hindistan'daki Bir Kaç Kaleyi Zapt Etmesi

Bu sene üç Hind racası birleşip Lahor üzerine yürüdüler ve orayı muharasa ettiler. Bunun üzerine o diyardaki İslâm orduları kumandanı da yanındaki askerleri topladı ve efendisi Sultan Mevdûd'a haber gönderip yardım istedi, Mevdûd da asker sevk etti.

Bu sırada bu üç Hind racasından biri onlardan ayrılıp tekrar Mevdûd'a itaat arz etti, geri kalan iki raca da kendi ülkelerine döndüler. İslâm orduları bunlardan biri üzerine yürüdüler. Dûbâl Herbâta adıyla bilinen raca İslâm orduları karşısında mağlûp oldu ve askerleriyle beraber müstahkem bir kaleye çıktı ve oraya sığındı. Hindûlar beş bin süvari ve yetmiş bin piyadeden müteşekkildi. Müslümanlar onları muhasara edip sıkıştırdılar, bir çok kişiyi öldürdüler, bunun üzerine Hindûlar kaleyi teslim ederek emân

dilediler, fakat Müslümanlar ellerindeki diğer kaleleri de teslim etmedikçe bunu kabul etmediler. Korku ve yiyecek yokluğu Hindûları Müslümanların istedikleri şeyleri kabul etmeğe sevk etti. Müslümanlar hepsini teslim ve orada bulunan malları ganimet aldılar, Hindûlara ait kalelerde bulunan yaklaşık beş bin Müslüman esiri serbest bıraktılar.

Bu bölgedeki işlerini bitirdikten sonra diğer racanın üzerine yürüdüler. Bunun adı Tabet Bâlerî idi. O da Müslümanlara doğru ilerledi ve iki ordu karşı karşıya gelip çetin bir savaşa tutuştular. Hindûlar mağlûp oldu ve savaş raca ile 5.000 hindunun öldürülmesiyle sona erdi. Zayıf ve güçsüzleri yaralandı ve esir düştü. Müslümanlar onların mallarını, silâhlarını ve hayvanlarını ganimet aldılar. Diğer Hind racaları da bunların başına gelen felâketleri görerek itaat arz ettiler. Para gönderip emân dilediler ve ülkelerinde kalmalarına müsaade edilmesini istediler. Müslümanlar da kabul ettiler.

Melik Ebû Kâlicâr İle Ferâmürz b. Alâüddevle Arasındaki Anlaşmazlık

Isfahan hakimi Emîr Ebû Mansûr Ferâmürz b. Alâüddevle b. Kâkeveyh bu sene Melik Ebû Kâlicâr ile aralarında mevcut anlaşmayı bozdu ve Kirmân taraflarına asker sevk etti. Askerler buradaki iki kaleyi zabtedip içindekileri ganimet aldılar.

Bunun üzerine Melik Ebû Kâlicâr ona haber gönderip iki kaleyi iade etmesini ve bir daha bu kalelere müdahale etmemesini istedi. Fakat Ebû Mansûr bunları dinlemedi. Ebû Kâlicâr da bir ordu techiz edip Eberkûh'a gönderdi. Orayı kuşatıp zabetti. Bunu duyan Fermürz'ün canı sıkıldı ve büyük bir ordu hazırlayıp Ebû Kâlicâr'ın askerleri üzerine sevk etti. Melik Ebû Kâlicâr bunu haber alınca önceki orduyu takviye etmek üzere ikinci bir ordu daha sevk etti. İki ordu karşı karşıya gelip savaşa tutuştular ve savaşı azimle sürdürdüler. Sonunda Isfahan askerleri bozuldu ve kumandanları Emîr İshak b. Yınal esir alındı. Ebû Kâlicâr'ın nâibleri onların Kirmân'da elę geçirdikleri şeyleri geri aldılar.

Mâverâünnehr'deki Türklere Dair Haberler

Balasagun ve Kâşgar taraflarında İslâm ülkelerine girip yağmacılık yapan ve olay çıkaran gayr-ı müslim Türklerden on bin çadır halkı bu yılın safer ayında (eylül-1043) Müslüman oldu ve Kurban Bayramı'nda da yirmi bin baş koyunu kurban kestiler, böylece Allah Müslümanları onların şerrinden kurtardı.

Bunlar yaz mevsimini Bulgar ülkesinde geçirir, Balasagun'da da kışlarlardı. Müslüman olunca çeşitli ülkelere dağıldılar. Her bir yörede bin çadır halkı vardı. Kendi güvenliklerini sağlamak gayesiyle daha az veya daha çok çadır halkı bir arada olabilirdi, çünkü onlar Müslümanlar karşısında birbirlerini himaye etmek gayesiyle bir araya toplanırlardı. İslâm'ı kabul etmeyen Türk zümreleri Tatar ve Hıtaylar ise Çin'de oturuyorlardı.

Balasagun ve Türk ülkelerinin hâkimi olan Seyfüddevle Müslüman bir hükümdardı. Kardeşlerinden ve akrabalarından bir kısmını itaat arz etmeğe ikna etti ve ülkeyi onlar arasında paylaştırdı. Türk ülkelerinden bir çok yeri kardeşi Arslan Tekin'e, Taraz ve İsfîcâb'ı da diğer kardeşi Buğra Han'a verdi. Amcası Toğa Han'a ise Fergana'nın tamamını vermiş, Ali Tekin'in oğluna da Buhâra, Semerkand ve diğer bazı yerleri bırakmıştı. Kendisi Balasagun ve Kâşgar ile iktifa etti.

Rumlar ve İstanbul'a Dair Haberler

Yine bu yılın safer ayında (eylül 1043) çok sayıda Rus deniz yoluyla İstanbul'a gelip mutad hilâfına imparator Konstanstinos'a elçi gönderdiler, bunun üzerine de Rumlar onlarla savaşmak üzere hazırlandılar. Ruslardan bir kısmı gemileri terk edip karaya çıkmışlardı, bir kısmı ise gemilerdeydi. Rumlar onların gemilerini ateşe verdiler, Ruslar ise ateşi bir türlü söndüremediler, pek çoğu yanarak veya boğularak hayatını kaybetti. Karaya çıkmış olan Ruslara gelince, bunlar Rumlarla çarpıştılar ve büyük bir sabırla savaşı sürdürdüler. Sonunda mağlûp oldular, fakat sığınacak bir yer bulamadılar. Başlangıçta teslim olmak isteyen ve merhamet dileyenler kurtuldular, bir kısmı ise teslim olmayı reddetti, fakat sonunda zorla ele geçirildiler. Rumlar yeminlerini bozup onları şehirde dolaştırdılar. Sadece Rus kralının oğluyla az sayıda insan kurtuldu. Böylece Rumlar Rusların şerrinden emin oldular.

el-Muizz'in İfrîkıyye'de el-Kâim Biemrillâh'a İtaat Arz Etmesi

el-Muizz bu sene İfrîkıyye'deki şehirlerde Abbâsî Devleti adına açıkça propaganda yaptı ve hutbeyi Emîrü'l-Mü'minîn el-Kâim Biemrillah adına okuttu. Bunun üzerine el-Muizz'e hil'atler ve İfrîkıyye ülkeleriyle fethedeceği bütün yerlere hakim olacağını bildiren menşûrlar gönderildi. Elçilerin getirdiği mektubun başında şu satırlar yer alıyordu:

«Allah'ın kulu ve dostu Emîrü'l-Mü'minîn Ebû Ca'fer el-Kâim Biemrillâh'tan eşsiz hükümdar, İslâm'ın teminatı, halifenin medar-ı iftiharı, halkın yegâne dayanağı, Allah'ın dininin yardımcısı, Allah düşmanlarını

kahreden, Resulullah (s.a.v.)'ın sünnetini teyid eden, Emîrü'l-mü'minîn'in bütün Mağrib vilâyetindeki ve yine onun kılıcıyla fethedeceği yerlerdeki yegâne temsilcisi... Ebû Temîm el-Muizz b. Bâdis b. el-Mansûr'a.»

Mektup oldukça uzundu.

Halife el-Kâim Biemrillâh ona İstanbul üzerinden kılıç, at ve sancaklar gönderdi. Bu hil'atler cuma günü oraya vardı, el-Muizz bunları camiye götürdü. Bu sırada hatip İbnü'l-Fâkât, minberde ikinci hutbeyi okuyordu. Sancaklar içeri girince hatip: «Bu sizi altında toplayan "İlivâü'l-hamd"dır. İşte Muizzüddîn sizi dinliyor. Allah'tan bana ve size mağfiret niyaz ediyorum.» dedi. Şiî Fâtımîler adına okunmakta olan hutbeye bu andan itibaren son verildi. Sancakları yakıldı.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Batîha emîri İbnü'l-Heysem ile Oğuzlar ve Deylemli askerleri arasında savaş çıktı. Canlı cansız her şeyi yaktılar, ordu Ebû Kâlicâr adına hutbe okuttu.

Halife el-Kâim Biemrillah bu sene Şâfiî fakîhi Akda'l-Kudât Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb el-Maverdî'yi Celâlüddevle'nin vefatından önce Sultan Tuğrul Bey'e gönderdi ve Tuğrul Bey, Celâlüddevle ve Ebû Kâlicâr arasında barış sağlamasını emretti el-Mâverdî, Cürcân'da bulunan Tuğrul Bey'in yanına gitti. Tuğrul Bey halifenin mektubunu tazim maksadıyla el-Mâverdî'yi Cürcân'a dört fersah kala karşıladı. el-Mâverdî 436 (1044-1045) yılında geri döndü ve Tuğrul Bey'in halifeye itaat arz ettiğini, emirlerine saygılı olduğunu ve emrinin dışına çıkmıyacağını bildirdi.

Şeyhu'l-Hutabâ Ebû Bekr "İbnu's-Sevârî" adıyla tanınan hadis âlimi Abdullah b. Ahmed b. Osman b. el-Ferec b. el-Ezher Ebû'l-Kâsım b. Ebû'l-Feth el-Ezherî bu sene vefat etti. Onun öğrencilerin biri de el-Hatîbu'l-Bağdâdî'dir.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ ALTINCI (M. 1044-1045) YILI OLAYLARI

Mâverâünnehr'deki İsmâilîlerin Öldürülmeleri

Mâverâünnehr hükümdarı Buğra Han bu sene İsmâiliyye mezhebine mensup büyük bir topluluğa ağır bir darbe indirdi.

Sebebi şu idi:

İsmâîlilerden bir grup Mâverâünnehr'e gelerek Mısır'ın Şiî Fâtımî halifesi el-Mustansır Billâh adına propaganda yapmaya başladılar. Çok sayıda insan yapılan propagandalara kanarak onlara tâbi oldu ve o bölge halkının hoşlanmadığı mezhepler adına açıkça davette bulundular.

Hükümdar Buğra Han bu durumdan haberdâr olunca onlara hücum edip ağır bir darbe indirmek istedi; fakat bölge halkından olup onlara tâbi olanlardan bir kısmının kurtulmasından korkuyordu, bu sebeple İsmâîlilerden bazılarına kendisinin de bâtınîliğe sempati duyduğunu ve mezheplerine girmek istediğini bildirdi. Onları huzuruna kabul etti ve İsmâîlilerin fikirlerini benimseyenlerin tamamını tanıyıncaya kadar bu toplantıları sürdürdü. Onları tanıyınca da toplantıya katılanların hepsini öldürdü. Diğer ülkelere de haber gönderip oralardaki İsmâîlilerin öldürülmesini istedi. Bu emir derhal yerine getirildi ve böylece bütün bu bölge İsmâîlîlerden kurtulmuş oldu.

Hutbenin Melik Ebû Kâlicâr Adına Okunması ve Ebû Kâlicâr'ın Bağdâd'a Gitmesi

Celâlüddevle'nin ölümü üzerine ordusunun Melik Ebû Kâlicâr ile haberleştiğini ve hutbeyi onun adına okuttuklarını yukarıda anlatmıştık. Aralarında anlaşma sağlanınca Ebû Kâlicâr'ın gönderdiği mallar Bağdâd'daki askerler ve çocukları arasında dağıtıldı. Ebû Kâlicâr halifeye de on bin dinar ile birlikte bir çok hediyeler gönderdi, bunun üzerine safer ayında (eylül 1046) Bağdâd'a hutbe Ebû Kâlicâr adına okundu. Ebû'ş-Şevk ile Dübeys b. Mezyed de kendi ülkelerinde hutbeyi onun adına okuttular, aynı

şekilde Nasruddevle b. Mervân da Diyarbekir'de hutbeyi Ebû Kâlicâr adına okuttu. Halife ona "Muhyiddîn" lakabını verdi. Ebû Kâlicâr Türkler kendisinden korkmasın diye adamlarından sadece yüz süvariyle Bağdâd'a gitti.

en-Nu'mâniyye'ye varınca Dübeys b. Mezyed tarafından karşılandı, daha sonra Kûfe ve Kerbelâ'daki türbeleri ziyaret etti. Ramazan ayında (mart-nisan 1045) veziri Zü's-Saâdât Ebû'l-Ferec Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Fesânces ile beraber Bağdâd'a girdi. Halife el-Kâim Biemrillah onu karşılayacağını belirterek affını istedi ve Celâlüddevle'nin iki veziri Amîdüddevle Ebû Sa'd b. Abdurrahim ve kardeşi Kemâlü'l-Mülk'ü onu karşılamak üzere Bağdâd'dan gönderdi. Ebû's-Sa'd Tekrît'e gitti. O geleceği için Bağdâd süslendi, halifenin emri üzerine ordu kumandanlarına hil'atler verildi. Hil'at verilen kumandanlar şunlardır: el-Besâsîrî, en-Neşâvûrî ve el-Hümâm Ebû'l-Likâ. Teşrifat görevlileri (Vülâtü'l-Arz) bazı askerleri öne alıp bazılarını geri bırakınca karışıklıklar çıktı, askerler birbirine girdi ve bu arada teşrifat görevlilerden biri Ebû Kâlicâr'ın gözleri önünde öldürüldü. Bunun üzerine Ebû Kâlicâr gemiden Kinkever'de indi, nüfuz ve otoritesinin sarsılmasından korkarak oradan uzaklaştı ve barışı sağlamak için seferber oldu.

Halife ez-Zâhir ve el-Mustansır'ın veziri olan Ebû'l-Kâsım Ali b. Ahmed el-Cercerâî bu sene ramazanda öldü. Ehliyetli, yiğit ve güvenilir bir vezirdi. Cenaze namazını el-Mustansır Billâh kıldırdı.

Çeşitli Olaylar

Emîr Ebû Kâlicâr Gerşasf b. Alâüddevle bu sene Kinkever'den ayrılıp Hemedân üzerine yürüdü. Burayı zapt edip Sultan Tuğrul Bey'in nâiblerini uzaklaştırdı. Hutbe Melik Ebû Kâlicâr adına okundu, daha sonra ona itaat arz etti.

Melik Ebû Kâlicâr bu sene Şîrâz şehrinin surlarının yapılmasını istedi. Emri üzerine surların inşaatına başlandı ve çok sağlam bir şekilde yapıldı. Surların uzunluğu on iki bin genişliği ise sekiz arşın idi. On bir kapısı vardı. İnşaat 441 (1049-1050) yılında tamamlandı.

Celâlüddevle'nin tabutu sarayında Bâbu't-Tebn'de kendisine ait türbeye ankledildi.

Sultan Tuğrul Bey, Ebû'l-Kâsım Ali b. Abdullah el-Cüveynî'yi bu yıl vezir tayin etti. Bu onun ilk veziriydi. Daha sonra sırayla Reîsü'r-Rüesâ Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Ali b. Mikâil, Nizâmü'l-mülk Ebû Muhammed el-Hasan b. Muhammed ed-Dihistânî Tuğrul Bey'e vezir oldular. İlk defa

"Nizâmü'l-mülk lakabını alan şahıs odur. Nizâmü'l-mülk'ten sonra Amîdü'l-mülk el-Kündürî vezaret makamına getirildi ki, vezirlerinin en meşhuru budur; çünkü Tuğrul Bey'in devleti onun zamanında muazzam bir devlet halini aldı. Yine Tuğrul Bey onun vezirliği döneminde Irak'a gitti ve sultan olarak adına hutbe okundu. Onun hakkında ileride yeteri kadar bilgi verileceği için burada zikretmeye gerek yoktur.

er-Radî'nin kardeşi eş-Şerîf el-Murtazâ Ebû'l-Kâsım Ali bu sene Rebiyülevvel ayı sonunda vefat etti. 355 (965-966) yılında doğmuştu. Yerine kardeşi er-Radî'nin oğlu Ebû Ahmed Adnân, Alevîlerin nakîbi oldu.

Devrindeki Ebû Hanife taraftarlarının lideri olan Kadı Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Ali Muhammed es-Saymarî bu sene öldü. Kadı Ebû Abdullah ed-Dâmgânî de onun öğrencilerinden biriydi. 351 (962) yılında doğmuştu. Onun ölümü üzerine Kerh kadılığına, yürüttüğü Bâbu't-Tâk kadılığına ilâveten Kadı Ebû't-Tayyib et-Taberî getirildi.

Hûzistan ve Fars kadısı, Kadı Ebû'l-Hasan Abdu'l-Vehhâb b. Mansûr b. el-Müşteri de bu sene öldü. Şâfiî mezhebine mensuptu.

Mutezile mezhebine mensup kelâmcı ve meşhur eserlerin yazarı olan Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Ali el-Basrî de bu yıl öldü.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ YEDİNCİ (M. 1045-1046) YILI OLAYLARI

İbrâhim Yınal'ın Hemedân ve el-Cibâl'e Varması

Sultan Tuğrul Bey bu sene kardeşi İbrâhim Yınal'a el-Cibâl diyârına gitmesini ve orayı zapt etmesini emretti; bunun üzerine İbrâhim Yınal Kirmân'dan el-Cibâl'e hareket etti ve geçerken Hemedân üzerine yürüdü. Gerşasf b. Alâüddevle buradaydı. İbrâhim Yınal'dan korkup Hemedân'ı terk etti, İbrâhim Yınal da şehre girip zapt etti, Gerşasf ise el-Cevzakan Kürtlerine katıldı.

Ebû'ş-Şevk bu sırada Dînever'de idi o da İbrâhim Yınal'dan korkarak Karmîsîn'e gitti bunun üzerine Yınal'ın o bölgedeki şehirleri ele geçirme hırsı daha da arttı, Dînever üzerine yürüyüp orayı ele geçirdi ve işlerini düzene koyduktan sonra Karmîsîn üzerine yürüdü.

Ebû'ş-Şevk bunu haber alınca Hulvân'a hareket etti ve Karmîsîn'i Yınal'a karşı müdafaa ve muhafaza etmeleri için Şâzencân Kürtleriyle Deylemlilerden müteşekkil bir askerî birliği orada bıraktı. Yınal süvarileriyle aniden onların üzerine geliverdi. Ebû'ş-Şevk'in askerleri Yınal'a karşı koydular ve onu şehre sokmadılar, bunun üzerine İbrâhim Yınal oradan ayrıldı, fakat daha sonra çadır ve obalarıyla tekrar geri geldi. Karmîsîn'deki askerler onunla yine çarpışmaya girdiler, fakat zayıf düştüler ve onu oradan uzaklaştırmaktan âciz kaldılar. İbrâhim Yınal böylece recep ayında (ocak 1046) zorla Karmîsîn'e hâkim oldu, askerlerden bir çoğunu öldürdü, öldürülmekten kurtulanların mallarını ve silâhlarını alarak oradan kovdu, onlar da Ebû'-Şevk'in yanına gittiler. İbrâhim Yınal şehri yağmaladı ve halktan bir çok kişiyi esir aldı.

Ebû'ş-Şevk bunları duyunca çoluk çocuğunu ve silâhlarını Hulvân'dan es-Sîravân kalesine gönderdi, askerlerinin arasında yalnız başına kaldı. Yınal daha sonra şaban ayında (şubat-mart 1045) es-Saymara'ya gitti ve orayı da zapt edip yağmaladı. Oraya yakın yerlerde oturan Cevzakan Kürtleri üzerine hücum edip onlara ağır bir darbe indirdi. Kürtler bozulup kaçtılar. Gerşasf b. Alâüddevle onların yanında bulunuyordu, o da Kürtlerle beraber Şihâbüddevle Ebû'l-Fevâris Mansûr b. el-Hüseyn'in yanına gitti.

İbrâhim Yınal daha sonra Hulvân üzerine yürüdü. Ebû'ş-Şevk, oradan ayrılmış ve es-Sîrevân kalesine gitmişti. Yınal şaban ayı sonunda (mart 1045) oraya vardı. Halk korkudan şehirlerini terkedip gitmiş ve her biri bir tarafa dağılmıştı. Yınal orayı da yağmaladı ve ateşe verdi, bu arada Ebû'ş-Şevk'in evini de yaktı. Yınal şehri imha ve tahrip ettikten sonra oradan ayrıldı.

Oğuzlara mensup bir taife ise çoluk çocukları ve mallarıyla Hulvân'dan ayrılmış olan halkın izini takip ederek Hânikayn'a gittiler, onlara yetişip mağlûp ederek yanlarındaki malları ganimet aldılar ve o bölgeye yayıldılar. Mâyedeşt ve ona yaktn yerlere kadar vardılar, orayı da yağma ve talan ettiler.

Hûzistân'da bulunan Melik Ebû Kâlicâr bu haberleri öğrenince canı sıkıldı ve çok üzüldü. Onların üzerine yürümeğe, Yınal ve Oğuzları o diyardan uzaklaştırmağa karar verdi. Askerlerine Oğuzlara karşı sefere hazırlanmalarını emretti, fakat çok sayıda hayvanları telef olduğu için sefere çıkamadılar. Daha sonra böyle bir imkânı bulunca Fars şehirlerine hareket etti, askerler de ağırlıklarını merkeplere yüklediler.

Çeşitli Olaylar

Bu sene muharrem ayında (temmuz-ağustos 1045) Isfahân ve ona bağlı kasabalarda hutbe Melik Ebû Kâlicâr adına okundu, Emîr Ebû Mansûr b. Alâüddevle de tekrar ona itaat arz etti.

Sebebi şu idi:

Ebû Mansûr, yukarıda anlattığımız gibi, Melik Ebû Kâlicâr'a isyan edip Kirmân üzerine yürümüştü. Ebû Mansûr daha sonra Tuğrul Bey'e sığınmış, ancak Tuğrul Bey'den umduğunu bulamamıştı. Tuğrul Bey Horasân'a dönünce Ebû Mansûr Melik Ebû Kâlicâr'dan korkarak ona mektup yazmış ve tekrar itaat arz etmek istediğini bildirmişti. Ebû Kâlicâr da kabul etti ve anlaştılar.

Ebû'ş-Şevk ile kardeşi Mühelhil de bu sene barıştılar. Mühelhil'in Ebû'l-Feth b. Ebû'ş-Şevk'i esir aldığı ve onun hapishanede öldüğü tarihten beri araları bozuktu. Bu sene Oğuzlardan korkup barışmak üzere elçi ve mektup teâtisinde bulundular. Mühelhil yaptıklarından dolayı özür diledi ve oğlu Ebû'l-Ganâim'i Ebû'ş-Şevk'in yanına gönderdi, ayrıca Ebû'l-Feth'in hapishanede öldürülmeyip kendi eceliyle öldüğüne yemin etti ve: "İşte bu benim oğlumdur; sen de ona karşılık bunu öldür." dedi. Ebû'ş-Şevk bu sözlerden hoşnut oldu ve Ebû'l-Ganâim'e iyi davrandı, onu babasına iade etti ve barışıp iş birliği yaptılar.

Halife bu yılın cemaziyülevvel ayında (kasım-aralık 1045) Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasan b. el-Mesleme'ye hil'at verdi ve onu vezir tayin etti, ayrıca ona "Reîsü'r-Ruesâ" lakabını verdi. Onun tarih sahnesine çıkışı böyle olmuştur.

Bu tayinin sebebi şu idi:

Ebû Kliâcâr'ın veziri Zû's-Seâdât b. Fesânces, halifenin veziri Amîdü'r Rüesâ'nın aleyhinde konuşur, onu kötülerdi; bu yüzden halifeden onu azletmesini istedi, halife de onu azledip Reîsü'r-Ruesâ'yı niyâbeten vezir tayin etti, daha sonra ise hil'at verip vezaret makamına getirdi.

Ebû'ş-Şevk'in kardeşi Sürhâb b. Muhammed b. Annâz da bu yılın şaban ayında el-Bendenîcîn üzerine yürüdü. Sa'dî b. Ebû'ş-Şevk oradaydı. Bunun üzerine Sa'dî oradan ayrılıp babasının yanına geldi, Sürhâb ise şehrin bir kısmını yağmaladı. Ebû'ş-Şevk daha önce Dezdîlûye hariç Sürhâb'ın ülkesini işgal etmişti, bu yüzden birbirlerine düşman idiler.

Ebû'ş-Şevk Fâris b. Muhammed b. Annâz bu sene Ramazan ayı sonunda es-Sîrevân Kalesi'nde vefat etti. Hulvân'dan es-Sirevân'a gittiğinde hastalanmıştı. Ölümü üzerine Kürtler oğlu Sa'dî'ye ihanet ettiler ve amcası Mühelhil ile beraber oldular; bunun üzerine Sa'dî de İbrâhim Yınal'ın yanına gitti ve inşaallah ileride zikredeceğimiz gibi, Oğuzları yanında getirdi.

Erbil hakimi İsâ b. Mûsâ el-Hezebânî bu sene öldürüldü. Ava çıktığı bir gün kardeşinin iki oğlu tarafından öldürüldü Yeğenleri Erbil Kalesine giderek orayı zapt ettiler. Kardeşi Selâr ise İsâ ile araları bozuk olduğundan Musul hâkimi Karvâş b. el-Mukallid'in yanında bulunuyordu. İsâ öldürülünce Karvâş, Selâr ile Erbil'e gitti ve orayı zapt edip Selâr'a teslim etti ve geri döndü.

Bu sene Bâbu'l-Basra halkıyla Kerh halkı arasında karışıklıklar çıktı ve çetin bir savaş meydana geldi, bu sırada halktan bir çok kişi öldürüldü.

Yine bu sene atlar vebâ hastalığına yakalandı ve başlarına büyük bir felâket geldi. Melik Ebû Kâlicâr'ın askerlerine ait on iki bin at telef oldu. Hastalık bütün şehirlere sirayet etti.

Meşhur risalelerin yazarı Kâtib Ali b. Muhammed b. Nasr Ebû'l-Hasan da bu sene Vâsıt'ta öldü.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ SEKİZİNCİ (M. 1046-1047) YILI OLAYLARI

Mühelhil'in Karmîsîn ve Dînever'i Ele Geçirmesi

Sebebi şudur :

İbrâhim Yınal Hulvân'dan dönerken, Karmîsîn'e Bedr b. Tâhir b. Hilâl'i vali tayin etmişti. Mühelhil kardeşi Ebû'ş-Şevk'in ölümünden sonra melik olunca Mâyedeşt'e gidip orada konakladı, daha sonra ise Karmîsîn tarafına gitti; bunun üzerine Bedr, Karmîsîn'den ayrıldı ve Mühelhil orayı ele geçirdi, oğlu Muhammed'i de Dînever'e gönderdi. Yınal'ın askerleri buradaydı, onlarla savaşa tutuştular. Her iki taraftan da bir çok kişi öldürüldü, sonunda Yınal'ın adamları bozguna uğradı Muhammed şehre hâkim oldu.

Sa'dî b. Ebû'ş-Şevk'in İbrahim Yınal'a Katılması ve Daha Sonra Meydana Gelen Olaylar

Sa'dî b. Ebû'ş-Şevk bu yılın rebiyülevvel ayında (ağustos-eylül 1046) amcası Mühelhil'den ayrılarak İbrâhim Yınal'a katıldı ve onun safında yer aldı.

Sebebine gelince :

Mühelhil, Sa'dî'nin annesiyle evlenince çevresini ihmal etti ve küçümsemeğe başladı, aynı şekilde eş-Şâzencân kürtlerinin haklarını da kıstı, onları da ihmal etti. Bunun üzerine Sa'dî İbrâhim Yınal'a mektup yazıp kendisine katılmak istediğini bildirdi, Yınal da kabul etti ve babasına ait şehirlere hâkim olmasını sağlayacağına söz verdi. Sa'dî de eş-Şâzencân Kürtlerine mensup bir toplulukla beraber Yınal'ın yanına gitti. Yınal onların gelmesiyle daha da kuvvetlendi, onları çok güzel karşılayıp ikramda bulundu. Oğuzlara mensup bir taife de Yınal'a katıldı. Yınal sonra Sa'dî'yi Hulvân üzerine gönderdi, o da orayı ele geçirdi. Bu yılın rebiyüelevvel ayında da (ağustos-eylül 1046) Hulvân'da hutbeyi İbrâhim Yınal adına okuttu. Sa'dî burada bir kaç gün kaldıktan sonra Mâyedeşt'e döndü; bunun üze-

rine amcası Mühelhil Hulvân'a giderek orayı zapt etti, İbrâhim Yınal adına okunmakta olan hutbeye de son verdi.

Bunu haber alan Sa'dî hemen Hulvân'a hareket etti, amcası Mühelhil de oradan ayrılıp Belûta'ya gitti; böylece Sa'dî Hulvân'a tekrar hakim oldu. Daha sonra diğer amcası Sürhâb üzerine yürüdü, bir baskın düzenleyerek yanındaki eşyayı yağmaladı. el-Bendenîcîn üzerine de bir müfreze gönderdi. Bunlar orayı istilâ ettiler, Sürhâb'ın oradaki nâibini tevkif ettiler, şehrin bir kısmını da yağmaladılar. Sürhâb onlar karşısında mağlûp oldu ve Dezdilûye Kalesi'ne çekildi. Sa'dî daha sonra Karmîsîn'e döndü. amcası Mühelhil de oğlu Bedr'i Hulvân üzerine sevk etti ve Hulvân'a tekrar hakim oldu. Sa'dî yeniden çok sayıda asker topladı ve Hulvân'a geri döndü: bunun üzerine amcasının oradaki adamları şehri terk ettiler, sadece kaledekiler kaldı ve Sa'dî Hulvân'a hâkim oldu. Bu sefer sırasında Oğuzlara mensup büyük bir topluluk da Sa'dî'ye refakat etmişti. Sa'dî şehirde muhafız kuvvetleri bırakıp Oğuzlarla beraber amcası Mühelhil üzerine yürüdü. Sa'dî'nin yaklaştığını duyan amcası onun önünden kaçarak Şehrizûr yakınlarındaki Tirânşâh kalesine gitti ve oraya sığındı. Oğuzlar o yöredeki pek çok yeri ve sürüleri ele geçirip çok sayıda hayvan ve eşyayı ganimet aldılar.

Sa'dî amcasının kendisine karşı müdafaaya çekildiğini görünce Hulvân'da bıraktığı muhafız birliğine bir zarar gelmesinden korkarak oradaki kaleyi muhasara etmek üzere geri döndü, gidip kaleyi muhasara etti, amcasının adamları ona karşıkoydular. Oğuzlar Hulvân'ı yağmaladılar, kan dökûp halkın namusuna tecavüz ettiler, evleri ateşe verdiler; bu yüzden de halk dağıldı. Oğuzlar o bölgenin her yerinde aynı çirkin işleri yaptılar.

Melik Ebû Kâlicâr'ın adamlarıyla veziri bu haberleri duyunca Mühelhil'i karşılamak ve kardeşinin oğluna karşı ona yardım etmek ve Sa'dî'yi bu bölgeden uzaklaştırmak üzere asker sevk ettiler, fakat onlar bunu gerçekleştiremediler.

Sa'dî daha sonra el-Bendenicin'i Ebû'l-Feth b. Verrâm'a ikta etti. İkisi amcası Sürhâb b. Muhammed b. Annâz'ın üzerine yürümek ve onu Dezdilûye Kalesi'nde muhasara etmek için ittifak ve iş birliği yaptılar. Yanlarındaki askerlerle harekete geçtiler, kaleye yaklaşınca onu küçümseyerek ve kuvvetlerine güvenerek öncü birliği çıkarmadan oradaki dar bir boğaza girdiler. Sürhâb ise bir kürt topluluğunu dağın başına ve boğazın girişine dikmişti; bu sebeple boğaza girer girmez kaleden inen Sürhâb onların karşısına çıktı. İki taraf savaşa tutuştu, Sa'dî ile Ebû'l-Feth'in askerleri boğazdan çıkmak için geri döndüler, fakat atları onları sırtından attı ve yere düştüler. Bu sırada dağda görevlendirilen Kürtler de onları ok yağmuruna tuttular, bu yüzden Sa'dî ve Ebû'l-Feth'in adamları zayıf düştü

ve zor durumda kaldılar. Sa'dî ile Ebû'l-Feth b. Verrâm ile ileri gelen bazı şahıslar esir düştü, Oğuzlar ve Kürtler orayı zapt edip yerleştikten bir süre sonra çeşitli yerlere dağıldılar.

Tuğrul Bey'in Isfahân'ı Kuşatması

Tuğrul Bey bu sene Isfahân şehrini muhasara etti. Isfahân hakimi Ebû Mansûr Ferâmürz b. Alâüddevle'yi sıkıştırıp zor durumda bıraktı, fakat muhasaradan hiç bir şey elde edemedi. Sonunda Ferâmürz'ün Tuğrul Bey'e bir miktar mal göndermesi, Isfahân ve çevresinde onun adına hutbe okutması şartıyla anlaşmaya vardılar.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Tibet'ten gelen sayılamayacak kadar çok Türk Balasagun hükümdarı Arslan Han'a haber gönderip halkına çok iyi davrandığı için teşekkürlerini bildirdiler. Bunlar Arslan Han'ın ülkesine saldırmaksızın orada oturdular. Arslan Han bu Türklerle haberleşip onları İslâm'a davet etti, ancak onlar kabul etmediler, bununla beraber Arslan Han'a karşı düşmanlık da beslemediler.

Nahivci Ebû'l-Hasan el-Hayşî bu sene zilhicce ayında doksan küsur yaşında vefat etti.

Vezir Zü's-Seâdât'ın oğlu Alâaddin Ebû'l-Ganâim Batîha üzerine yürüdü ve orayı muhasara etti. Batîha hâkimi Ebû Nasr b. el-Heysem'i sıkıştırdı, büyük bir kalabalıkla birleşti.

İmâmü'l-Harameyn Ebû'l-Meâli'nin babası Abdullah b. Yûsuf Ebû Muhammed el-Cüveynî bu sene zilkade ayında vefat etti. Şafiî mezhebinde imamdı. Ebû't-Tayyib Sehl b. Muhammed es-Salûkî'den fıkıh tahsil etmişti. Edebiyat ve diğer ilimlerde de âlimdi. Tay kabilesinin bir kolu olan Sinbisoğullarındandı.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ OTUZ DOKUZUNCU (M. 1047-1048) YILI OLAYLARI

Sultan Tuğrul Bey İle Melik Ebû Kâlicâr Arasında Yapılan Barış

Melik Ebû Kâlicâr bu sene Sultan Rükneddîn Tuğrul Bey'e haber gönderip barış teklif etti, Tuğrul Bey de kabul etti ve anlaştılar, bunun üzerine Tuğrul Bey kardeşi İbrâhim Yınal'a mektup yazıp ele geçirdiği yerlerin haricine çıkmamasını emretti. Bu arada Tuğrul Bey'in Ebû Kâlicâr'ın kızıyla Ebû Kâlicâr'ın oğlu Emîr Ebû Mansûr'un da Tuğrul Bey'in kardeşi Dâvud'un kızıyla evlenmesi kararlaştırıldı. Nikâhlar bu yılın rebiyülahir ayında (ağustos-eylül 1047) kıyıldı.

Ebû'ş-Sevk'in Kardeşi Sürhâb'ın Tevkif Edilmesi

el-Luriyye Kürtleriyle Sürhâb'ın askerlerinden müteşekkil bir grup bu sene Sürhâb'ı yakalayıp tevkif ettiler, çünkü Sürhâb onlara çok kötü davranıyordu. Onu yakalayıp İbrâhim Yınal'ın yanına götürdüler, o da Sürhâb'ın bir gözünü çıkardı ve Ebû'ş-Şevk'in oğlu Sa'dî'yi serbest bırakmasını istedi, fakat Sürhab kabul etmedi.

Sa'dî'yi yakalayıp tevkif ettiği zaman Sürhâb'ın oğlu Ebû'l-Asker babasına kızmış ve yaptığı işi beğenmeyerek onun yanından ayrılmıştı. Babası esir alınınca hemen amcazâdesi Sa'dî'nin bulunduğu kaleye giderek onu hapisten çıkardı, zincirlerini çözdü, ona çok iyi davrandı ve serbest bıraktı; bu arada geçmiş yıllarda olup bitenleri unutmasını ve babası Sürhâb'ın kurtulması için gayret göstermesini istedi. Sa'dî oradan ayrılınca çok sayıda Kürt onun çevresinde toplandı. Sa'dî buradan doğruca İbrâhim Yınal'ın yanına gitti, fakat aradığını bulamadı, bu yüzden oradan ayrılıp ed-Destkere'ye döndü. Halife ile Melik Ebû Kâlicâr'ın nâiblerine mektup yazıp tekrar itaat arz etmek istediğini bildirdi ve orada kaldı.

İbrâhim Yınal'ın Kinkever Kalesiyle Diğer Bazı Yerleri Zapt Etmesi

İbrâhim Yınal bu sene Kinkever Kalesi üzerine yürüdü. Ukber b. Fâris buradaydı ve kaleyi efendisi Gerşasf b. Alâüddevle adına muhafaza edi-

yordu. Ukber az miktardaki erzakı tükeninceye kadar teslim olmadı. Erzak bitince kalede bulunan erzak depolarına giderek oraları taş ve toprakla doldurdu ve kapılarını kapattı. Kapıların aralıklarına ve toprakla taşların görünen kısımlarına birazcık yiyecek serpti, daha sonra da İbrâhim Yınal'a haber gönderip oradaki adamlarına ve mallarına dokunulmayacağına dair emân vermesi şartıyla kaleyi teslim etmek istediğini bildirdi. İbrâhim Yınal ise mala dokunmama teklifini kabul etmedi, bunun üzerine Ukber, İbrâhim Yınal'ın elçisini alıp erzak depolarını gezdirdi, kapılarını kapattığı yerleri açıp gösterdi. Elçi depoların dolu olduğunu gördü ve bunları erzak zannetti. Ukber elçiye: "Ben efendine, işin uzamasından veya erzakın tükenmesinden korkarak teslim teklifinde bulunmadım; ona itaat arz etmek için kaleyi teslim etmek istediğimi bildirdim. Eğer bana, emîr Gerşasf'a ve mallarına, kalede bulunan şahıslara istediğim şartlarla emân verirse kaleyi ona teslim eder ve onun yiyecek ihtiyacını karşılarım.» dedi.

Elçi İbrâhim Yınal'ın yanına gelip bu durumu anlatınca Yınal Ukber'in şartlarını kabul etti, bunun üzerine Ukber kaleden indi ve kaleyi İbrâhim Yınal'a teslim etti. İbrâhim kaleye çıkınca yapılan hilekârlık anlaşıldı. Ukber yanındaki adamlarla Sermâc Kalesi'ne gitti ve oraya çıktı.

Yınal ise Kinkever kalesini zapt ettikten sonra Hemedân'a döndü ve Sürhâb'a ait kaleleri ele geçirmek üzere bir ordu sevk etti, ordunun başına ise Ahmed adlı bir akrabasını getirdi. Kalelerini zapt etmesi için Sürhâb'ı da ona teslim etti. Ahmed, Sürhâb'ı yanına alıp Kelekân Kalesi'ne yürüdü, ancak kale teslim olmadı; bunun üzerine Dezdîlûye Kalesi'ne hareket ettiler ve orayı kuşattılar. Onlara mensup bir taife de el-Bendenicin'e kadar uzandı ve cemaziyülâhir ayında (kasım-aralık 1047) orayı yağmaladılar. Yağmacılık, cinayet, namusa tecavüz, mal kaçırmak için işkence etmek gibi pek çok çirkin işler yaptılar. Bir çok kişi de dayak ve işkencenin şiddetinden hayatını kaybetti.

Bu arada bir zümre de Ebû'l-Feth b. Verrâm'ın üzerine yürüdü. Ebû'l-Feth onlardan korkup kaçtı, obasını olduğu gibi bıraktı. Bunlar onun obasını da yağmalamak istediler, bunun üzerine Ebû'l-Feth geri döndü, böylece yağmaya fırsat bulamadılar ve onu takibe koyuldular. Ebû'l-Feth, onların kendisini mağlûp edip kalmalarından korkarak geri dönüp onlarla savaştı ve galip geldi. Bir çok kişiyi öldürdü ve esir etti, yanlarındaki malları da ganimet aldı. Sağ kalanlar geri döndüler. Ebû'l-Feth onların geri gelmelerinden korkarak Bağdâd'a haber gönderip yardım istedi, fakat onlar cesaretsizlikleri ve emre bağlılıklarının azlığından dolayı Ebû'l-Feth'e yardım gönderemediler. Verrâmoğulları da Dicle'nin batı yakasına geçtiler.

Oğuzlar daha sonra recep ayında (aralık 1047-ocak 1048) Sa'dî b. Ebû'ş-Şevk üzerine yürüdüler ve Bâcisrâ'dan iki fersah uzakta karargâh

kurmuş olan Sadî'ye baskın düzenlediler. Sa'dî ve yanındakiler bozuldu ve neye uğradıklarını bilmediler, öyle ki kardeş kardeşe, baba oğluna dönüp bakamadı, pek çok kişi öldürüldü. Oğuzlar onların mallarını ganimet aldılar, o yöreyi yağmaladılar. Sa'dî'nin es-Sirevân Kalesi'nden getirttiği mallar da o gece oraya ulaşmıştı, Oğuzlar bu malları da yağmaladılar, ancak çok az bir kısmını yanına alıp kurtarabildi. Sa'dî bu olaydan ölümün eşiğinden dönüp kıl payı farkla kurtuldu. Oğuzlar ed-Destkere'yi Bâcisrâ ve el-Harûniyye'yi Kasr-ı Sâbûr ve o yöredeki bütün kasaba ve köyleri yağmaladılar.

Burada İbrâhim Yınal'ın Bağdâd'ı ele geçirmek üzere yola çıktığına dair haberler Bağdâd'a ulaştı. Halk korkuya kapıldı, Emîr ve kumandanlar Melik Ebû Kâlicâr'ın oğlu Emîr Ebû Mansûr'un yanına gidip hep birlikte onun üzerine yürümek ve ona mani olmak üzere anlaştılar, bu hususta ittifaka vardılar; fakat daha sonra Emîr Ebû Mansûr ve vezirin adamları ile az sayıdaki bir grup hariç hiç kimse yola çıkmadı, ötekiler geride kaldılar. Yağmalanan bu yöre halkından pek çok kişi mahvoldu. Bir kısmı öldürüldü, bir kısmı boğuldu ve bazıları da soğuktan öldüler.

Sa'dî ise önce Deyâlî'ye, daha sonra da Ebû'l-Agarr Dübeys b. Mezyed'in yanına gitti ve orada kaldı. İbrâhim Yınal da es-Sîravân'a giderek kaleyi kuşattı ve oradakileri sıkıştırdı. Gönderdiği müfrezeler o civardaki yerleri yağmaladılar ve Tekrît'e on fersah mesafedeki bir mevkie kadar geldiler. Tarîk-ı Horasân'dan Bağdâd'a gelen çok sayıdaki insan onların gözleri yaşartacak kadar perişan hallerini anlattılar. Kale mustahfızı kendisi ve malı için emân aldıktan sonra burayı Yınal'a teslim etti, Yınal da Sa'dî'nin bıraktığı mallardan geri kalanların çoğunu aldı. Yınal kaleyi zapt edince Saht-Kemân adlı büyük bir kumandanını orada bıraktı ve kendisi Hulvân'a gitti. Oradan da Mühelhil'in iki oğlu Mâlik ve Bedr ile birlikte Hemedân'a gitti; onlara iyi davrandı ve ikramda bulundu.

Daha sonra Bedr b. Hasanaveyh'in sülâlesinden olan Sermâc Kalesi hakimi vefat etti, bunun üzerine kale İbrâhim Yınal'a teslim edildi. İbrâhim Yınal sonra vezirini Şehrizûr'a gönderdi ve orayı da zapt etti. Mühelhil ondan korkup kaçtı ve çok uzaklara gitti. Ahmed daha sonra Tîrânşah Kalesi önlerine karargâh kurarak kaleyi muhasara etti, bir kaç yerden duvarı deldi; bunun üzerine Mühelhil Şehrizûr halkına haber gönderip büyük bir orduyla gelmekte olduğunu bildirdi ve yanlarındaki Oğuzların üzerine hücum etmelerini emretti, onlar da bu emre uyarak Oğuzlardan bir kısmını öldürdüler. Bunu duyan Ahmed b. Tâhir geri dönüp Şehrizûr ahalisine saldırdı, mallarını yağmaladı ve bir çoğunu da öldürdü.

Daha sonra el-Bendenîcîn'de oturan Oğuzlar ve onların yanında bulunanlar Berâzû'r-Rûz üzerine yürüdüler, es-Selîl nehrine kadar ilerledi-

ler. Ebû Dülef el-Kâsım b. Muhammed el-Câvânî ile çok çetin bir savaşa tutuştular. Sonunda Ebû Dülef galip geldi, Oğuzlar mağlûp düştüler ve yanlarındaki eşyalar ganimet alındı.

Oğuzlara mensup bir topluluk bu yılın zilhicce ayında (mayıs-haziran 1048) Ali b. el-Kâsım el-Kürdî'nin beldesine saldırıp yağma ve talan ettiler. Onları zor duruma soktular ve ağır bir darbe indirip perişan ettiler. Bir çoğunu öldürdüler ve onun ülkesinden aldıkları ganimetlerle geri döndüler.

Ebû Kâlicâr'ın el-Batîha'yı İstilâ Etmesi

Melik Ebû Kâlicâr'ın askerleri bu sene el-Batîha hâkimi Ebû Nasr b. el-Heysem'i şiddetle muhasara ettiler; bunun üzerine anlaşmak istedi, fakat vezir Zü's-Seâdât'ın oğlu Ebû'l-Ganâim ona haksızlık etti. Daha sonra Ebû Nasr'ın adamlarından bir grupla denizcilerinden bir kısmı Ebû'l-Ganâim'e sığınıp emân dilediler ve Ebû Nasr'ın durumunu zayıf olduğunu söyleyerek onu bulunduğu yerden ayrılmağa teşvik ettiler; bunun üzerine o da yolları tuttu. 5 safer (temmuz-ağustos 1047) günü iki taraf arasında büyük bir savaş çıktı. Çok çetin bir savaş cereyan etti ve Ebû'l-Ganâim'in galibiketiyle sonuçlandı. Batîhalılardan bir çok kişi öldürüldü, çok sayıda da gemi battı. Halk muhtelif kalelere dağıldı. İbnü'l-Heysem kendi canını kurtardı ve bir gemiyle gitti. Bu arada İbnü'l-Heysem'in evi zapt edildi ve içindeki eşyalar yağmalandı.

el-Asfer'in Ortaya Çıkışı ve Esir Alınması

el-Asfer et-Tağlibî bu sene Re'sü'l-Ayn'da ortaya çıktı ve kendisinin kitaplarda adı geçen şahıslardan biri olduğunu iddia etti. Cömertçe dağıttığı paralarla bir kabileyi ayarttı ve etrafına topladığı adamlarla Rum diyarına gazâlar düzenledi. Rumları mağlûp edip aldığı ganimetlerle geri döndü, böylece şöhreti her tarafta duyuldu ve yaymak istediği din güçlendi. Öncekinden daha büyük bir kitleyle tekrar cihada çıktılar, Rum ülkelerine girip ilerlediler ve birinci seferden daha fazla ganimet elde ettiler; o kadar ki düşük bir fiyata güzel bir cariye bile satın alındı.

Halk bu olayları duyup ona koşuştu; böylece adamlarının sayısı çoğaldı, azamet ve itibarı arttı. el-Asfer'ın, topraklarına girip onlarla savaşması Rumlar'a çok ağır geldi; bu sebeple Bizans imparatoru, Nasruddevle b. Mervân'a haber gönderip: «Aramızdaki anlaşmayı biliyorsun, buna rağmen bu adam (el-Asfer) şunları şunları yaptı. Eğer anlaşmadan vaz geçtiy-

sen bize haber ver de biz de bu adamı hapsetmek için gerekli tedbiri alalım.» dedi.

Tam bu sırada el-Asfer'in elçisi de aynı şekilde Nasruddevle'nin yanına geldi ve gazâyı terk edip lüks ve refaha meylettiği için onu kınadı. Bu da ona ağır geldi, Benû Nemeyr'e mensup bir grubu yanına çağırıp onlara: «Bu adam (el-Asfer) Rumları bize karşı ayaklandırdı, halbuki bizim onlara karşı koyacak gücümüz yok.» dedi ve onu öldürmeleri için para verdi, onlar da el-Asfer'in üzerine yürüdüler. el-Asfer onları yanına aldı, el-Asfer'i yakından takip ediyorlardı. Bir gün yanına muhafız almadan ata binip dışarı çıktı, onlar da yanındaydı. Bu sırada üzerine hücum edip yakaladılar ve Nasruddevle b. Mervân'ın yanına götürdüler. Nasruddevle el-Asfer'i tevkif etti, böylece Rumların işi de halledilmiş oldu.

Çeşitli Olaylar

Rumlarla, Mısır Fâtımî halifesi arasındaki anlaşma bu sene yenilendi. Her iki taraf da birbirlerine büyük hediyeler gönderdi.

Bu sene Bağdâd, Musul, Irak ve el-Cezîre'deki diğer şehirlerde büyük bir kıtlık oldu; öyle ki, insanlar leş yediler. Bunu korkunç bir veba salgını izledi ve halktan bir çok kişi öldü; bu yüzden çarşı pazar yerleri boşaldı. Hastaların muhtaç olduğu şeylerin fiyatları arttı. Bir ölçek (menn) şurup yarım dinara, bir ölçek badem on beş kırata, bir ölçek nar iki kırata, bir ölçek salatalık da bir kırata satıldı. Diğer şeylerin fiyatları da bu şekildeydi.

Emîr Ebû Kâlicâr Fennâ Husrev b. Mecdüddevle b. Büveyh bu sene büyük bir ordu toplayıp Âmid üzerine yürüdü ve şehre girdi. Halk da ona yardım etti, Tuğrul Bey'in orada bulunan adamlarına hücum edip bir kısmını öldürdü ve bir kısmını da esir aldılar. Tuğrul Bey bunu duyunca Ebû Kâlicâr ile savaşmak üzere Rey'den Âmid'e hareket etti.

Amîdüddevle Ebû Sa'd Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdürrahîm bu yılın zilkade ayında Cezîret İbn Ömer'de vefat etti. Güzel şiirleri vardı. Bir kaç defa Celâlüddevle'ye vezir oldu.

İfrîkıyye hükümdarı el-Muizz b. Bâdis bu yıl içinde İstanbul adalarına bir donanma sevk etti. Müslümanlar galip geldi ve ganimetlerle döndüler.

Telkâte'ye mensup taifeler arasında yine bu yılda çatışmalalar çıktı ve birbirleriyle savaşa girdiler. Taraflar sabırla savaşı sürdürdüler ve çok sayıda insan öldürüldü.

Melik Ebû Kâlicâr, veziri "Zü's-Seâdât b. Fesânces" lakaplı Muhammed b. Ca'fer b. Ebû'l-Ferec'i tekvif ve hapsetti, oğlu Ebû'l-Ganâim ise

kaçtı. Vezir dört yüz kırk yılı ramazan ayında ölümüne kadar hapista kaldı. Başka bir rivayete göre Ebû Kâlicâr'ın gönderdiği adamlar tarafından öldürüldü. Elli bir yaşındaydı. Vezir Zü's-Seâdât'ın güzel yazışmaları ve değerli şiirleri vardı. Zü's-Seâdât tektif edilince Ebû Kâlicâr, Kemâlü'l-Mülk Ebû'l-Meâlî b. Abdurrahîm'i vezir tayin etti.

"el-Mutarriz" nâmıyla tanınan şair Ebû'l-Kâsım Abdülvâhid b. Muhammed b. Yahyâ b. Eyyûb da bu sene öldü. Onun da güzel şiirleri vardır.

Şair Ebû'l-Hattâb el-Cîlî de bu yıl öldü. Suriye'ye gidip l-Maarrî ile görüşmüş ve âmâ olarak geri dönmüştür.

Hâfız Ebû Muhammed el-Hasan b. Muhammed el-Hasan el-Hallâl da bu sene öldü. 352/963 yılında doğmuştu. Ebû Bekr el-Katîî ve diğer âlimlerden hadis dinlemişti. Hâfız el-Hatîb Ebû Bekr de onun yakın dostlarından biriydi.

Hanefî fakihlerinin ileri gelenlerinden biri olan fakîh Ahmed el-Velvâlicî bu sene öldürüldü. Alim ve imamlara çok ağır tankitler yöneltirdi. Riyazet yolunu seçmiş ve aklını kaybetmişti. Bu yılın Zilhicce ayında Merv ile Serahs arasında öldürüldü.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRKINCI (M. 1048-1049) YILI OLAYLARI

Yınal'ın Askerlerinin Tîrânşâh'dan Ayrılmaları ve Mühelhil'in Şehrizûr'a Dönmesi

Yınal'ın veziri Ahmed b. Tâhir'in Şehrizûr'u işgal edip Tîrânşâh Kalesi'ni kuşattığını geçen yılın olayları arasında zikretmiştik. Ahmed b. Tâhir muhasarayı bu âna kadar sürdürmüş, ancak askerleri arasında veba salgını çıkmış ve bir çok kişi hayatını kaybetmişti. Vezir bunun üzerine efendisi Yınal'a haber gönderip yardım taleb etti ve asker göndermesini istedi, bu arada veba salgını olduğunu bildirdi, Yınal da derhal oradan ayrılmasını emretti. Vezir Ahmed b. Tâhir bu emre uyarak oradan ayrıldı ve Mâyedeşt'e gitti. Bunu duyan Mühelhil çocuklarından birini Şehrizûr'a gönderdi ve orayı ele geçirdi. es-Sîrevân'da bulunan Oğuzlar bundan rahatsız oldular ve korkuya kapıldılar.

Daha sonra Bağdâd askerlerinden bir grup Hulvân'a gidip kaleyi muhasara ettiler, fakat ele geçiremediler, o yöredeki kasaba ve köyleri yağmaladılar. Geride kalan Oğuzlar da geldiler. Bunlar o bölgedeki kasaba ve köylerin tamamen harabeye çevrilmesine sebep oldular. Mühelhil aile fertleriyle mallarını yanına alıp Bağdâd'a gitti. Mühelhil Oğuzlardan korkup aile halkını hilâfet sarayındaki Bâbu'l-Merâtib'e indirdi ve obasına döndü. Obasıyla Bağdâd arasında altı fersah mesafe vardı. Bir grup Bağdâd askeri de el-Bendenîcin üzerine yürüdü. Ukber b. Ahmed b. Iyâd ile Oğuzlara mensup bir taife burada bulunuyordu. Birbirlerine girip savaşa tutuştular. Bağdâd askerleri mağlûp oldu ve bir kısmı öldürüldü. Esir alınan bir taife de daha sonra öldürüldü.

İbrâhim Yınal'ın Anadolu Seferi

İbrâhim Yınal bu sene Rumlara karşı bir sefer düzenledi, onları mağlûp etti ve ganimet ele geçirdi.

Sebebine gelince :

Mâverâünnehr'de bulunan Oğuzların büyük bir kısmı İbrâhim Yınal'ın yanına gelmiş, bunun üzerine Yınal onlara: «Sizin burada kalmanız ve ihtiyaçlarınızı buradan karşılamanızdan dolayı ülkem sıkıntı içine girdi. Bana kalırsa yapacağınız en doğru iş Rumlara karşı gazâya çıkıp Allah yolunda cihad etmenizdir. Böylece ganimet de elde edersiniz. Ben de sizin izinizden gelip yapacağınız işlerde size yardımcı olacağım.» demiş, onlar da kabul edip sefere çıkmışlardı.

Oğuzlar, İbrâhim Yınal'ın önünden ilerlediler, Yınal da onları takip etti. Malazgirt, Erzenü'r-Rûm (Erzurum) ve Kalikala'ya kadar geldiler. Trabzon'a ve o bölgedeki bütün şehir ve kasabalara kadar uzandılar. Bu sırada Rumlar ve Abhazlar'dan müteşekkil elli bin kişilik büyük bir orduyla karşılaşıp savaşa tutuştular. Aralarından çok çetin bir savaş cereyan etti. Vuku bulan bir kaç savaşta bazan Rumlar, bazan da Müslüman Oğuzlr galip geldiler, sonunda Müslümanlar kesin bir zafer elde ettiler, çok sayıda patriği de esir aldılar. Abhaz kralı Karit de esirler arasındaydı. Kurtuluş akçası olarak üç yüz bin dinar para ile yüz bin dinar tutarında hediye verdi, fakat Yınal kabul etmedi. İstanbul'a on beş günlük yol kalıncaya kadar o bölgedeki bütün şehir ve kasabaları talan ve yağmalamağa devam etti. Müslümanlar da o yöreyi zapt edip yağmaladılar ve buldukları malları ganimet aldılar, yüz binden fazla kişiyi de esir ettiler. Sayılamayacak kadar çok hayvan, katır, ganimet ve mal ele geçirdiler. Rivayete göre, ele geçirilen ganimetler on bin arabayla taşındı. Ganimetler arasında on dokuz bin tane de zırh vardı.

Tuğrul Bey'in akrabalarından bir şahsın kumandasındaki bir grup Oğuz daha önce Rum topraklarına girmiş, fakat büyük bir başarı sağlayamamıştı. Adamlarından bir çok kişi öldürülmüş ve geri dönmüştü. İbrâhim Yınal ondan sonra Rum topraklarına ayak bastı ve yukarıda anlattığımız hadiseleri gerçekleştirdi.

Melik Ebû Kâlicâr'ın Ölümü ve Yerine Oğlu el-Melikü'r-Râhim'in Geçmesi

Melik Ebû Kâlicâr el-Merzubân b. Sultânüddevle b. Bahâüddevle b. Adududdevle b. Büveyh bu sene 4 Cemaziyülevvel (15 Ekim 1048) tarihinde Kirmân'daki Cenâb şehrinde vefat etti.

Ebû Kâlicâr'ın Cenâb'a gitmesinin sebebi şu idi: Ebû Kâlicâr'ın Kirmân'ın idaresini harp ve haraç yoluyla Behrâm b. Leşkerisitân ed-Deylemî'ye bırakmış ve onun muayyen bir vergi ödemesini kararlaştırmıştı; fakat Behram bu hususu yerine getirmekte geç kaldı ve onu oyalamağa ve

savsaklamağa kalktı, bunun üzerine Ebû Kâlicâr da ona karşı hileye beş vurdu ve Berdesîr şehrini onun elinden almağa çalıştı. Bu onun kapanıp sığındığı bir kaleydi. Ebû Kâlicâr bu maksatla oradaki askerlerden bir kısmıyla haberleşip onların zihnini ifsat etti. Behrem bunları öğrenince o askerleri öldürdü, böylece Ebû Kâlicâr'a karşı nefret ve endişesi daha da arttı ve bunu açığa vurdu, bunun üzerine de Ebû Kâlicâr rebiyülâhir ayında (eylül-ekim 1048) Behrâm'ın üzerine yürüdü. "Mücâşi' Kasrı" denilen yere vardığında boğazında bir sertlik hissetti; fakat aldırış etmedi; içki içti, ava çıktı, kızartılmış geyik ciğeri yedi; bunun üzerine hastalığı daha da şiddetlendi, ateşi yükseldi, ata binemeyecek hale düştü. Yiyecek yokluğundan dolayı da burada fazla kalamaldı, adamların omuzlarında taşıdıkları bir sedye ile Cenâb şehrine götürüldü ve orada öldü. Yaşı kırk yıl ve bir kaç aydı. Hükümdarlık müddeti Celâlüddevle'nin ölümünden itibaren dört yıl iki ay ve yirmi küsur gündür.

Ebû Kâlicâr vefat edince ordudaki Türkler hazine, silâh ve atları yağmaladılar. Oğlu Ebû Mansûr Fulâsütûn, askerlerden ayrı bir yerde tek başına kalmakta olan vezir Ebû Mansûr'un yanına gitti ve orada kaldı. Türkler vezirin ve emîr Ebû Mansûr'un mallarını da yağmalamak istediler; fakat Deylemliler buna izin vermediler, bunun üzerine Türkler Şîrâz'a döndüler. Emîr Ebû Mansûr orayı zapt etti, vezir de endişeye kapılıp Hurme Kalesi'ne çekildi ve oraya kapandı.

Ebû Kâlicâr'ın ölüm haberi Bağdâd'a varınca burada bulunan oğlu el-Melikü'r-Râhim Ebû Nasr Hurra (Husrev?) Fîrûz orduyu toplayıp askerlerden kendisini destekleyeceklerine dair yemin istedi. Halife el-Kâim Birillâh'a da elçi gönderip hutbeyi kendi adına koutmasını ve "el-Melikü'r-Rahîm" lakabını vermesini istedi. el-Melikü'r-Rahîm lakabı hariç diğer istekleri yerine getirilinceye kadar aralarında elçiler gidip geldi. Halife el-Melikü'r-Rahîm lakabını vermekten çekindi ve «Yalnızca Allah'a mahsus olan sıfatların lakab olarak verilmesi caiz değildir.» dedi.

Böylece Ebû Nasr Hurra (Husrev?) Irak, Hûzistân ve Basra'da hükümdarlığını kabul ettirdi. Basra'da kardeşi Ebû Ali b. Ebû Kâlicâr vardı.

Ebû Kâlicâr geride, el-Melikü'r-Rahîm Emîr Ebû Mansûr Fülâsütûn, Ebû Tâlib Kâmrev, Ebû'l-Muzaffer Behrâm, Ebû Ali Keyhusrev, Ebû Sa'd Husrevşâh adlarındaki altı erkek evlât ile üç tane de küçük çocuk bırakmıştı. Ebû Mansûr Şîrâz'a hakim oldu. el-Melikü'r-Rahîm, diğer kardeşi Ebû Sa'd'ı bir orduyla onun üzerine sevk etti. Bunlar Şîrâz'ı ele geçirdiler, el-Melikü'r-Rahîm adına hutbe okuttular ve Emîr Mansûr ile annesini yakalayıp tevkif ettiler. Bu hadise şevval ayında (mart-nisan 1049) vuku bulmuştu.

Mısır Ordusunu Haleb Şehrini Kuşatması

Büyük bir Mısır ordusu bu yılın cemaziyelâhir ayında (kasım-aralık 1048) Haleb'e vardı ve şehri muhasara altına aldı. Burada bulunan Muizzüddevle Ebû Ulvân b. Sâlih el-Kilâbî piyade ve süvarilerden müteşekkil beş bin kişilik bir ordu topladı ve onlar Haleb önlerinde karargâh kurunca üzerlerine saldırdı ve çok çetin bir savaşa tutuştu. Akşama kadar sabırla muharebe ettikten sonra şehre girdi. Ertesi gün de yine akşama kadar savaştı ve sabırla karşı koydu. Savaş üçüncü gün de aynı şekilde devam etti. Hiç kimsenin kendilerine karşı koyamayacağını zanneden Mısırlılar Semmâl'in sabır ve metanetini görünce oradan uzaklaştılar. Bir tesâdüf eseri o gece öyle yağmur yağdı ki halk benzerini görmemişti. Sel suları evlerine kadar geldi. Suyun yüksekliği iki adam boyu olmuştu. Eğer Mısır askerleri oradan ayrılmamış olsalardı mutlakâ boğulurlardı. Daha sonra yukarı Suriye'ye gittiler.

Karvâş İle el-Hamîdiyye ve el-Hezebâniyye Kürtleri Arasındaki Anlaşmazlık

Bu sene el-Hezebâniyye ve el-Hamîdiyye Kürtleriyle Karvâş arasında anlaşmazlık çıktı. el-Hamîdiyye (el-Humeydiyye) Kürtlerinin Musul civarında ve yakınlarında "el-Akr" gibi bir kaç kaleleri vardı. Erbil kalesi ve oraya bağlı kasaba ve köyler de el-Hezebâniyye Kürtlerine aitti. O sırada el-Akr kalesinin hâkimi Ebû'l-Hasan b. Aysekân el-Hamîdî idi. Erbil hâkimi ise Ebû'l-Hasan b. Mûsek el-Hezebânî idi. Bunun Ebû Ali b. Mûsek adlı kardeşi vardı. el-Hamîdîler Erbil'i kardeşi Ebû'l-Hasan'dan alması için ona yardım ettiler, o da burayı zapt etti ve kalenin hâkimini esir aldı.

Karvâş ile kardeşi Zâimüddevle Ebû Kâmil Irak'ta meşgul idiler, Musul'a döndükleri zaman bu işe çok öfkelenmişler, ancak belli etmemişlerdi. Karvâş, Nasruddevle b. Mervân'a karşı el-Hâmîdî (el-Humeydî) ve el-Hezebânî Kürtlerinden yardım istedi, Ebû'l-Hasan el-Hamîdî bizzat kendisi yardıma gitti, Ebû Ali el-Hezebânî ise kardeşini gönderdi. Bu arada Karvâş ile Nasruddevle barıştılar. Karvâş, Ebû'l-Hasan el-Hamîdî (el-Humeydî)'yi tevkif etti ve daha sonra Erbil hâkimi olan Ebû'l-Hasan el-Hezebânî-yi serbest bırakmağa ve Erbil'i kardeşi Ebû Ali'den alıp ona teslim etmeğe ikna etti. Eğer Ebû Ali kaleyi teslim etmezse o da ona yardım edecekti. Bu yüzden kabul etti, Ebû'l-Hasan el-Hamîdî (el-Humeydî) çoluk çocuğu ile

kalelerinden üçünü Erbil'i teslim edinceye ve Ebû'l-Hasan el-Hezebânî'yi hapisten salıverinceye kadar rehin bıraktı.

Ebû'l-Hasan el-Hamîdî'nin bir kardeşi ona ait kaleleri istilâ etmişti. Önce bu kalelere gitti ve onları kardeşinin elinden alıp Karvâş ile kardeşi Zaîmüddevle'nin yanına döndü. Bu ikisi ona güvenip çoluk çocuğunu serbest bıraktılar. Ebû'l-Hasan el-Hamîdî daha sonra Erbil hâkimi Ebû Ali'ye haber gönderip kaleyi teslim etmesini istedi, o da kabul etti ve Erbil'i kardeşi Ebû'l-Hasan'a teslim etmek üzere Musul'a geldi. Burada el-Hamîdî Karvâş'a: «Ben sözümde durdum, şimdi siz de bana kalelerimi teslim edeceksiniz.» dedi. Bunun üzerine onlar kalelerini Ebû'l-Hasan'a teslim ettiler ve Karvâş, Ebû'l-Hasan ve Ebû Ali el-Hezebânî şehri Ebû'l-Hasan'a teslim etmek için birlikte Erbil'e hareket ettiler. Ancak bu ikisi yolda Karvâş'a hainlik ettiler. Karvâş onların kötülük yapacağını sezdi, bu sebeple onlardan biraz geride kaldı ve Erbil'i teslim almak üzere de adamlarını onlarla beraber gönderdi. Bunlar Karvâş'ın adamlarını yakalayıp tevkif ettiler, ayrıca Karvâş'ı da yakalamak için harekete geçtiler, fakat o Musul'a kaçtı. Bu hadiseden sonra Karvâş ve kardeşiyle Kürtler arasındaki soğukluk ve nefret daha da arttı. Birbirleriyle irtibatı kopardılar ve her biri diğerine karşı kin ve düşmanlık besledi.

Çeşitli Olaylar

el-Melikü'r-Rahîm bu sene Bağdâd'dan Hûzistan'a gitti. Oradaki askerler kendisini karşılayıp itaat arz ettiler. Bunlar arasında Hemedân ve Kinkever'in eski hâkimi Gerşasf b. Alâüddevle de vardı. Gerşasf, Yınal ülkesini istilâ edince Melik Ebû Kâlicâr'ın yanına gitmişti. Ebû Kâlicâr ölünce el-Melikü'l-Azîz b. Melik Celâlüddevle Basra'yı ele geçirmek üzere hareket etti. Orada bulunan askerler onunla savaşa tutuşup onu mağlûp ettiler. Bunun üzerine el-Melikü'l-Azîz geri döndü. O bundan önce Karvâş'ın daha sonra ise Yınal'ın yanındaydı. el-Melikü'r-Rahîm'in işlerini yoluna koyduğunu görünce artık ümidi kesildi. el-Melikü'r-Rahîm Bağdâd'dan ayrılınca orada bir hayli karışıklıklar çıktı ve Bâbu'l-Ezc halkıyla Sünnî olan Bâbu'l-Esâkife ahalisi arasında devam etti, bu arada pek çok ev yakıldı.

Sa'dî b. Ebû'ş-Şevk, İbrâhim Yınal ile haberleşip ondan teminat aldıktan ve Yınal ile nâiblerinin elindeki yerler hariç sâhip olduğu yerlerin tamamına hakim olması kararlaştırıldıktan sonra Dübeys b. Mezyed'in obasından ayrılıp onun yanına hareket etti, bunun üzerine Sa'dî ed-Destkere üzerine yürüdü. Burada bulunan Bağdâdlı askerlerle aralarında savaş çıktı, Bağdâd'dan gelen askerler mağlûp oldular. Sa'dî ed-Destkere'yi ve civarını ele geçirdi. Bu defa Sa'dî'ye karşı Bağdâd'dan ikinci bir askerî birlik sevk edildi, onların da kumandanını öldürüp mağlûp etti. Daha sonra ed-

Destkere'den ayrılıp Ba'kûbâ yakınlarındaki kasaba ve köylere kadar ilerledi. Adamları o civardaki beldeleri yağmaladılar ve hutbeyi İbrâhim Yınal adına okuttular.

Mu'temidüddevle Karvâş b. el-Mukallid ile kardeşi Zaîmüdevle Ebû Kâmil b. el-Mukallid arasında ilk defa bu sene ihtilâf çıktı. Kureyş b. Bedrân b. el-Mukallid amcası Karvâş'a iltihak edip asker toplayarak diğer amcası Ebû Kâmil ile savaşa girdi ve galip ve muzaffer olup amcası Ebû Kâmil'i bozguna uğrattı. Kureyş, Karvâş'ı kardeşi aleyhinde tahrik etmeğe devam etti ve sonunda aralarındaki düşmanlık nefret ve ihtilâf daha da arttı.

Bu sene Emîr Ebû'l-Abbâs Muhammed b. el-Kâim Biemrillâh adına veliaht olarak hutbe okundu, kendisine "Zahîretüddîn" lakabı verildi ve Müslümanların idaresini deruhte etti.

Emîr Aksungur bu sene ramazanda (şubat-mart 1049) Hemedân'da bâtınîler tarafından öldürüldü, çünkü o bâtınîlere karşı bir çok sefer düzenlemiş, bazılarını öldürüp mallarını yağmalamış ve ülkelerini tahrip etmişti. Aksungur bu sene zahidlerden birini ziyarete gitmişti, bu sırada bâtınîlerden bir grup üzerine hücum edip onu öldürdüler.

Ebû'l-Hasan Muhammed b. el-Hasan b. İsâ b. el-Muktedir Billâh bu sene öldü. Hadis râvîlerinden olup salih bir insandı. Ahmed b. Hanbel'in kabrinin yakınına defnedilmesini vasiyet etmişti. 343 (953-954) yılında doğmuştu.

347 (958-959) yılında doğan Ebû Tâlib Muhammed b. Muhammed b. Gaylân el-Bezzâz da bu sene şevval ayında öldü. Ebû Bekr eş-Şafiî ve diğerlerinden hadis rivayet etmişti. O, ed-Dâra Kutnî'nin tahric ettiği "el-Gaylâniyyât" diye meşhur olan hadislerin râvîsi olup, bunlar hadislerin en güzeli ve en üstünüydü. "İbn Şâhin" diye tanınan vâiz Ubeydullah b. Ömer b. Ahmed b. Osman Ebû'l-Kâsım da bu sene vefat etti. 351 (962) yılında doğmuştu.

Bu sene bütün ülkelerde, Mekke, Irak, Musul, el-Cezire, Suriye, Mısır ve diğer yerlerde kıtlık ve veba salgını zuhur etti.

Vezir Fahrü'l-Mülk Sadaka b. Yûsuf bu sene Mısır'da yakalanıp öldürüldü. Fahru'l-Mülk başlangıçta Yahudi iken sonradan Müslüman olmuştu. ed-Dezberî ile irtibat sağlayıp Suriye'de ona hizmet etmiş, fakat daha sonra korkup Mısır'a dönmüş ve vezir el-Cercerâî'nin hizmetine girmişti. Cercerâî de ona ihsanda bulundu. el-Cercerâî ölünce el-Mustansır onu vezir tayin etti ve öldürülünceye kadar bu görevi sürdürdü. el-Mustansır daha sonra onu öldürüp Kadı Ebû Muhammed el-Hasan b. Abdurrahman el-Yâzûrî'yi bu yılın zilkade ayında vezaret makamına getirdi.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK BİRİNCİ (M. 1049-1050) YILI OLAYLARI

Karvâş İle Kardeşi Ebû Kâmil Arasındaki İhtilâf ve Daha Sonra Anlaşmaları

Bu sene Mu'temidüddevle Karvâş ile kardeşi Zaîmüddevle Ebû Kâmil arasında ihtilâf çıktı ve savaşa dönüştü. Bu ihtilâfın sebebini daha önce anlatmıştık. Ortalık kızışıp vaziyet düzelmesi mümkün olmayacak kadar bozulunca her biri savaşmak üzere asker topladı. Karvâş muharrem ayında (haziran-temmuz 1049) yola çıkıp Beled taraflarında Dicle'yi geçti. Süleyman b. Nasruddevle b. Mervân ile Ebû'l-Hasan b. Aysekûn el-Humeydî ve diğer bazı Kürtler de onun yanına geldi ve birlikte Ma'lasâyâ'ya gittiler. Şehri tahrip ve yağma ettikten sonra el-Muğîsiyye'de konakladılar. Ebû Kâmil de yanındaki Araplar ve el-Müseyyeb oğullarıyla beraber gelip Bâbunîsâ'da karargâh kurdular. İki taraf arasında yaklaşık bir fersah mesafe vardı. 12 muharrem (16 Haziran 1049) cumartesı günü savaşa tutuştular. Her iki taraf da bir başarı sağlayamadan dağıldı. Pazar günü aynı şekilde tekrar savaşa girdiler, fakat Süleyman b. Mervân savaşa bulaşmadan bir kenarda durdu. Ebû'l-Hasan el-Humeydî de ona uydu ve Karvâş'ın yanından ayrıldılar. Ayrıca Araplardan bir grup da Karvâş'dan ayrılıp kardeşinin yanına gitti; bunun üzerine Karvâş'ın cesareti kırıldı ve durumu sarsıldı. Obasında sadece bir kaç kişi kalmıştı. Ebû Kâmil'in yanındaki Araplar atlarına binip Karvâş'a saldırmak istediler, fakat Ebû Kâmil onlara mani oldu. Pazartesi günü ortalık aydınlanınca Karvâş'ın yanında bulunan Araplar birbirlerine saldırıp mallarını yağmalamağa başladılar, bunun üzerine Ebû Kâmil, Karvâş'ın yanına geldi ve ona katıldı. Onu alıp kendi obasına götürdü ve iyi davrandı, daha sonra da onu yetkileri ve hakları kısıtlanmış bir vaziyette Musul'a gönderdi. Karılarından birini de bir evde onun refakatine verdi.

Karvâş'ın cesaretini kıran ve gücünü zayıflatan hususlardan biri de onun Enbâr'da bulunan avcılardan bir kısmını kötü yolda oldukları ve fesat çıkardıları için tevkif etmesiydi. Avcılardan geri kalanlar kaçmış, bir kısmı da es-Sindiyye'de kalmıştı. Bu sene bir avcı topluluğu Enbâr'a gide-

rek 5 Muharrem 441 (9 Haziran 1049) tarihinde surlara tırmanarak muhafızı öldürdüler ve kapıları açarak Ebû Kâmil'in hakimiyetini ilân ettiler. Akrabaları ve dostlarıyla Ebû Kâmil'i sevenler de onlara katıldı, böylece sayıları çoğaldı. Karvâş'ın adamları da onlara karşı ayaklandı ve savaşa tutuşarak Mu'temidüddevle Karvâş'ın adamlarını mağlûp edip bir kısmını öldürdüler, geri kalanlar ise kaçtılar. Karvâş kardeşinin orayı istilâ ettiğini öğrendi, fakat adamlarının geri dönüp dönmediklerini öğrenemedi.

Daha sonra el-Müseyyeb ve Arap emîrleri Ebû Kâmil'e yapamayacağı şeyleri teklif ettiler ve ona baskı yaptılar; bunun üzerine Ebû Kâmil onların tekrar Karvâş'a itaat arz edip onu ülkesine iade etmelerinden korktu ve onlardan daha erken davranıp Karvâş'ın yanına gitti, elini öperek: «Ben her ne kadar senin kardeşin isem de senin kölenim; bütün bunlar benim hakkımdaki düşünceni ifsat ederek seni benden soğutup endişeye sevk eden adamların yüzünden olmuştur. Şimdi sen emîrsin, ben de sana tâbi ve senin emrindeyim.» dedi. Karvâş da: «Hayır, sen benim kardeşimsin. İşleri sana bıraktım. Sen bu hususta benden daha güçlü ve liyakatlisin.» cevabını verdi. Böylece araları düzeldi, bunun üzerine de Karvâş dilediği şekilde hareket etmeğe başladı.

Ebû Kâmil, Bilâl b. Garîb b. Makn'a Harbâ ve Avânâ'yı ikta etmişti. Karvâş ile anlaştıktan sonra Bilâl'i Harbâ'dan uzaklaştırmak üzere adam gönderdiler, fakat Bilâl onlara karşı açıkca cephe aldı, kendi adına asker topladı ve Karvâş'ın adamlarıyla çarpıştı. Harbâ ve Avânâ'yı onların izni olmadan aldı, bunun üzerine Karvâş Musul'dan ayrılıp Harbâ ve Avânâ üzerine yürüdü, bir süre kuşattıktan sonra her ikisini de zapt etti.

el-Melikü'r-Rahîm'in Şîrâz'a Gitmesi ve Daha Sonra Geri Dönmesi

el-Melikü'r-Rahîm bu sene muharrem ayında (haziran temmuz 1049) Ahvâz'dan Fars diyarına hareket etti ve oraya vardı. Şîrâz askerleri onu karşılayıp hizmetine girdiler. Şehre girmek üzere Şîrâz'a yakın bir yerde karargâh kurdu.

Fakat daha sonra Şîrâzlı Türklerle Bağdâdlılar anlaşamadılar, aralarında çatışma çıktı ve Bağdâdlılar galip gelip Irak'a döndüler; bu sebeple el-Melikü'r-Rahîm de onlarla dönmek zorunda kaldı, çünkü o Şîrâzlı Türklere güvenmiyordu.

Fars'daki Deylemliler İstahr kalesinde bulunan kardeşi Fûlâsütûn'un tarafını tutuyorlardı, zaten kendisi de onlardan hoşlanmıyordu; bu yüzden Bağdâd'lılarla dostluk kurmak zorunda kaldı ve bu yılın rebiyülevvel ayın-

da (ağustos 1049) Ahvâz'a dönüp orada ikamet etti. Errecân'da da kardeşleri Ebû Sa'd ile Ebû Tâlib'i vekil bıraktı. Bu arada Fars'da ihtilâf çıktı, Emîr Ebû Mansûr Fülâsütûn kurtulup Istahr kalesine gitti, İran askerlerinin önde gelen sîmalarından bir grup da ona katıldı. el-Melikü'r-Rahîm Ahvâz'a dönünce bütün şehirleri hakimiyeti altına aldı, bunun üzerine çok sayıda asker onun üzerine yürüdü ve Fars diyarını istilâ ettiler, daha sonra da Ahvâz'ı zapt etmek gayesiyle Errecân üzerine yürüdüler.

el-Besâsîrî İle Ukaylîler Arasındaki Savaş

Benû Ukayl'e mensup bir topluluk bu sene Irak'a bağlı kasabalardan Beledü'l-Acem ve Bâdûryâ üzerine yürüyüp her ikisini de yağmaladılar, büyük çapta mal ele geçirdiler. Bu iki belde de el-Besâsîrî'nin iktaı idi. Fars'tan dönünce Bağdâd'dan onların üzerine yürüdü. Zaîmüddevle Ebû Kâmil b. el-Mukallid ile karşı karşıya gelip çok çetin bir savaşa tutuştular. Her iki kuvvet de güzel bir imtihan geçirdi ve çok büyük sabır ve metanet gösterdi. Bu arada iki taraftan da çok sayıda insan hayatını kaybetti.

Tuğrul Bey İle Kardeşi İbrâhim Yınal Arasındaki Soğukluk

İbrâhim Yınal bu sene kardeşi Tuğrul Bey'den ürküp çekindi.

Sebebi şu idi:

Tuğrul Bey, İbrâhim Yınal'dan Hemedân şehriyle elinde bulunan el-Cibâl yöresindeki kaleleri kendisine teslim etmesini istedi, fakat İbrâhim Yınal kabul etmedi ve veziri Ebû Ali'yi aralarını bozmağa çalışmakla suçlayarak tevkif edip huzurunda dövdürdü, bir gözüne mil çekti ve dudaklarını kesti, daha sonra da Tuğrul Bey'in yanından ayrılarak askerlerinden bir kısmını toplayıp Tuğrul Bey ile savaşa girdi. İki ordu arasında çetin bir savaş cereyan etti, Yınal mağlûp olup geri döndü. Tuğrul Bey de onu takip ederek elindeki bütün kale ve şehirleri zapt etti.

İbrâhim Yınal Sermâc kalesine kapandı ve Tuğrul Bey'e teslim olmadı. Tuğrul Bey onu adı geçen kalede muhasara etti. Çeşitli kavimlerden müteşekkil olan askerlerinin sayısı yüz bini buluyordu. Yınal'a karşı savaşı sürdüren Tuğrul Bey dört gün zarfında kaleleri ele geçirdi, Sermâc kalesi alınması son derece zor ve müstahkem kalelerden biriydi, buna rağmen Yınal'ı oradan zorla indirdi. Tuğrul Bey, Nasruddevle b. Mervân'a da haber gönderip ülkesinde hutbeyi kendi adına okutmasını istedi. O da itaat arz edip Diyârbekir yöresinde onun adına hutbe okuttu. Bizans imparatoru da Tuğrul Bey'e elçi göndererek büyük bir hediye takdim edip barış talebinde bulundu, Tuğrul Bey de kabul etti.

Bizans imaparatoru İbn Mervân'a da haber gönderip yukarıda bahsedilen Abhâz kralının fidye karşılığında bırakılması için gayret göstermesini istedi. Nasruddevle bunun üzerine Şehyu'l-İslâm Ebû Abdullah b. Mervân'ı bu hususu görüşmek üzere Tuğrul Bey'e gönderdi, Tuğrul Bey de onu fidye almadan serbest bıraktı. Tuğrul Bey bundan dolayı hem Abhâz kralı ve hem de Bizans imparatoru nezdinde muazzam bir itibar kazandı. İmparator da buna karşılık pek çok hediye gönderdi ve İstanbul'daki mescidi tamir ettirip burada namaz kılınmasına müsaade etti ve Tuğrul Bey adına hutbe okuttu. Bunun üzerine herkes Tuğrul Bey'e itaat arz etti, şan ve şöhreti arttı, hükümdarlığı sağlam temeller üzerine oturdu, iktidarı kökleşti.

Yınal Tuğrul Bey'in yanına gelince ona iyi davrandı ve ondan aldığı yerlerin çoğunu geri verdi. Tuğrul Bey, Yınal'a isterse ikta edeceği beldelere gidebileceğini, dilerse kendisiyle beraber kalabileceğini söyledi. Yınal onun yanında kalmayı tercih etti.

Dübeys b. Mezyed ile Vâsıt Askerleri Arasındaki Savaş

Bu sene Dübeys b. Mezyed ile Vâsıtlı Türkler arasında çok çetin bir savaş cereyan etti.

Sebebi şudur :

el-Melikü'r-Rahîm, Vâsıtlıların iktaı olan Nehru's-Sıla ile Nehru'l-Fazl'ı Nûruddevle'ye ikta etmiş, o da bu kasabalara gidip idareyi üstlenmişti. Bunu duyan Vâsıtlı askerler çok öfkelendiler, derhal toplandılar ve Nûruddevle ile çarpışarak onu bu iki beldeden uzaklaştırmak maksadıyla harekete geçtiler. Nûruddevle'ye haber gönderip tehdid ettiler, Nûruddevle de cevaben onlara: «Burayı bana el-Melikü'r-Rahîm ikta etmiştir. Siz de ben de ona haber gönderelim, o neyi emrederse ona razı olalım.» dedi. Bunun üzerine ona küfrettiler ve sür'atle üzerine yürüdüler. Nûruddevle de askerlerinden bir taifeyi onların yolu üzerine gönderdi. Vâsıtlı askerler onların olduğu yere varınca askerlerini pusuya yatırdı. İki taraf karşılaşınca Araplar, Vâsıtlı Türkler pusu kurulan yeri geçinceye kadar ses çıkarmadılar, fakat pusu yerini geçer geçmez pusudakiler dışarı fırlayıp Vâsıtlı Türklerin üzerine saldırdılar, onlara ağır bir darbe indirdiler. Pek çok adamı öldürdü ve esir aldılar, bir o kadarı da yaralandı. Vâsıtlılar tam anlamıyla bozguna uğradılar. Nûruddevle onların mallarını ve hayvanlarını ganimet aldı. Daha sonra da Vâsıt üzerine yürüdüler ve şehre yakın bir yerde konakladılar.

Bunun üzerine Vâsıtlılar Bağdâd'a haber gönderip askerî yardım istediler. Nûruddevle'yi başlarından uzaklaştırması, Nehru's-Sıla ile Neh-

ru'l-Fazl'ı da kendi namına ondan alması için el-Besâsîrî'yi teşvik ettiler ve ona bazı vaatlerde bulundular.

Mevdûd b. Mes'ûd'un Vefatı ve Amcası Abdürreşîd'in Hükümdar Olması

Gazneli hükümdarı Ebû'l-Feth Mevdûd b. Mes'ûd b. Mahmûd b. Sebüktekin 20 Receb 441 (18 Aralık 1049) tarihinde Gazne'de öldü. Öldüğünde yirmi dokuz yaşındaydı. Hükümdarlık müddeti dokuz yıl on aydır. Mevdûd muhtelif vilâyetlerdeki hükümdar ve emîrlere mektup yazıp onları kendine askerî yardımda bulunmağa çağırdı ve onlara büyük çapta mal vaat etti, ayrıca Horasân'a bağlı şehir ve kasabaları mertebelerine göre onlara bırakacağına söz verdi. Isfahân hakimi Ebû Kâlicâr da Mevdûd'un teklifini kabul edenler arasındaydı. Askerlerini toplayıp çöle girmiş, fakat bir çoğu mahv olduğu gibi sonunda kendisinde hastalanıp geri dönmüştü.

Bunlardan biri de Türk hükümdarı Hakan idi. O da Tirmiz'e giderek orayı tahrip edip yağmalamış ve o yöredeki halkın mallarını müsadere etmişti. Mâverâünnehr'deki başka bir taife de Harezm üzerine yürümüştü.

Mevdûd da Gazne'den hareket etmiş, ancak daha bir merhale bile uzaklaşmadan kulunç hastalığına yakalanmış ve hastalığı giderek artmıştı; bu yüzden hasta vaziyette Gazne'ye dönmüş ve veziri Ebû'l-Feth Abdürrezzâk b. Ahmed el-Meymendî'yi büyük bir orduyla Sicistân'a göndermiş ve burayı Oğuzların elinden almasını istemişti. Bu arada Mevdûd'un hastalığı şiddetlendi ve öldü, yerine oğlu geçti ve beş gün tahtta kaldıktan sonra halk onu bırakıp amcası Ali b. Mes'ûd'u desteklediler. Mevdûd tahta geçince amcası Abdürreşîd'i tevkif ve Bust yolu üzerindeki Meydîn kalesine hapsetmişti. Mevdûd vefat ettiğinde veziri bu kaleye yakın bir yere gelmişti. Abdürreşîd kaleden inip askerlerin yanına gelerek onları kendine itaat etmeğe çağırdı, onlar da kabul edip Abdürreşîd ile birlikte Gazne'ye döndüler. Gazne'ye yaklaşınca Ali b. Mes'ûd kaçtı, böylece Abdürreşîd Gazne'ye hakim oldu ve tahta geçti. Kendisine "Şemsü Dînillâh Seyfüddevle" başka bir rivayete göre ise "Cemalüddevle" lakabı verildi, böylece Allah Dâvud'u Mevdûd'un şerrinden kurtardı. Bu öyle bir saadettir ki, düşmanları silah ve asker kullanmadan öldürür.

el-Besâsîrî'nin Enbâr'ı Ele Geçirmesi

el-Besâsîrî bu yılın zilkade ayında (mart-nisan 1050) Enbâr'ı ele geçirdi,adamları da şehre girdi.

Sebebine gelince:

Karvâş Enbâr halkına çok kötü davranıp mallarına el uzatmış, bunun üzerine Enbâr ahâlisinden bir grup Bağdâd'da bulunan el-Besâsîrî'nin yanına giderek şehri teslim etmek üzere kendileriyle beraber bir ordu göndermesini istemişlerdi. el-Besâsîrî de kabul edip onlarla birlikte bir ordu gönderdi, bunlar Enbâr'ı teslim aldılar. Arkadan el-Besâsîrî de yetişti ve halka iyi ve âdilane muamele edip adamlarından hiç birinin bir ölçek ekmeği dahi parasız almalarına müsade etmedi. Şehirde vaziyeti düzeltip bazı kuralları yerleştirinceye kadar Enbâr'da kaldı ve daha sonra Bağdâd'a döndü.

el-Melikü'r-Rahîm'in Fars Askerleri Karşısında Mağlûp Olması

el-Melikü'r-Rahîm bu yılın zilkade ayında (mart-nisan 1050) Ahvâz'dan Râmhürmüz'e döndü. Milh vadisine varınca Fars askerleri karşısına dikildi ve çok çetin bir savaşa tutuştular. Askerlerinden bir kısmı da el-Melikü'r-Rahîm'e hainlik ettiler, bu sebeple el-Melikü'r-Rahîm ve bütün ordusu bozguna uğradı. Kardeşleri Ebû Sa'd ve Ebû Tâlib ile beraber Basınnî'ye, oradan da Vâsıt'a gitti. Fars askerleri de Ahvâz üzerine yürüdü ve orayı zapt edip şehir dışında çadır kurdular.

Çeşitli Olaylar

Mısır ordusu bu sene Haleb'e vardı. Şehir hakimi Semmâl b. Sâlih b. Mirdâs da oradaydı. Mısır askerlerinin kalabalık olduğunu görünce korkup oradan ayrıldı, böylece Mısırlılar da Haleb'i ele geçirdiler.

Bu sene zilkade ayında geceleyin siyah bir bulut belirdi, gece karardıkça onun karanlığı da arttı, daha sonra gök yüzünde yanan bir ateş gibi tutuşup parladı. Bu sırada çok şiddetli bir rüzgâr esti ve hilafet sarayının çatısını söktü. Halk korkulu ve üzücü hadiselere şahit oldu, dua ve niyaza başladı, daha sonra gecenin ilerleyen saatlerinde gök yüzü açıldı.

el-Besâsîrî bu yılın şaban ayında Bağdâd'dan Tarîk-i Horasân'a hareket etti. ed-Dizdâr yöresine gidip orayı ele geçirdi ve içerde ne varsa ganimet aldı. Sa'dî b. Ebû'ş-Şevk burayı zapt edip surlarla çevirmiş ve müstahkem ve sığınılacak bir kale haline getirmişti, ele geçirdiği ganimetleri de burada biriktiriyordu. el-Besâsîrî buranın tamamını ondan aldı.

Bu sene Kerh ahalisinin ağlayıp feryat etmeleri ve her yıl aşure günü yapa geldikleri âdetleri yapmaları yasaklandı; fakat onlar bu yaşağa uymayıp âdetlerini icra ettiler, bu yüzden de Sünnîlerle Şiîler arasında büyük karışıklar ve olaylar çıktı, çok sayıda insan yaralandı. Türkler Kerh'e

geçip çadırlarını onlara yakın bir yerde kuruncaya kadar iki taraf arasındaki çatışmalar sürdü, Türkler gelince her iki taraf da kenara çekildi. Daha sonra Kerh ahalisi şehrin çevresine sur yapmağa başladılar, Sünnî kebapçılar da kebapçılar çarşısına sur yapmağa başladılar. Her iki taraf da bu iş için büyük ölçüde para harcadı ve aralarında bir çok çatışmalar oldu, bu yüzden çarşı işe yaramaz hale geldi. Olaylar giderek arttı, bu yüzden bir çok kimse şehrin batı yakasından doğu yakasına geçti ve orada ikamet etmeğe başladı, bunun üzerine halife, Ebû Muhammed b. en-Nesevî'ye Kerh'e gidip durumu düzeltmesini ve fitne fesada son vermesini emretti. Şehrin batı yakasında oturan Sünniler ve Şiîler bunu duyunca onu şehre sokmamak için toplandılar. Kebapçılar çarşısı ve diğer bazı yerlerde «hayya alâ hayri'l-amel» şeklinde, Kerh'te ise "es-Salâtu hayrun mine'n-nevm" şeklinde ezan okundu. Ashâb-ı kiram hakkında da: «Allah rahmet eylesin.» diye dua edildi, bu sebeple halifenin elçisi Ebû Muhammed Kerh'e gidemedi.

Hafız Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Abdullah es-Sûrî bu sene öldü. O Abdülganî b. Saîd'in sohbetlerinde bulunmuş, önde gelen bir simâ idi, ondan icazet almıştı, el-Hatîb Ebû Bekr de onun öğrencilerinden biriydi.

el-Melikü'l-Azîz Ebû Bekr Mansûr b. Celâlüddevle de bu yıl ölmüştür. Onun önceki durumunda ne gibi değişiklikler olduğunu yukarıda anlatmıştık. Güzel şiirleri vardı.

Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Ebû'l-Hasan el-Atîkî de bu sene öldü. Atîk adlı dedesine nisbetle el-Atîkî denilmişti. 367 (977-978) yılında doğmuştu.

Akda'l-Kudât Ebû'l-Hasan el-Mâverdî'nin oğlu Ebû'l-Kâsım Abdu'l-Vehhâb da bu sene öldü. 431 (1039-1040) yılında şahitlik yapmıştı. Kadı onun şahitliğini Beytü'n-Nûbe'de kabul etmiş, ondan başka hiç bir şahsı orada kabul etmemişti. Bunu onun babası el-Maverdî'ye olan saygısından dolayı yapmıştı.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK İKİNCİ (M. 1050-1051) YILI OLAYLARI

Tuğrul Bey'in Isfahân'ı Zapt Etmesi

Isfahân hakimi Ebû Mansûr b. Alâüddevle Sultan Tuğrul Bey'e karşı sabit ve istikrarlı bir siyaset takip etmiyor, değişik yollar izliyordu. Bazan itaat arz edip onun tarafına geçiyor, bazan da ondan ayrılıp el-Melikü'r-Rahîm'e itaat ediyordu. Bu yüzden Tuğrul Bey ona bir kötülük düşündü. Bu defa el-Cibâl yöresindeki beldeleri kardeşi İbrâhim Yınal'dan almak üzere Horasân'dan dönünce yukarıda zikrettiğimiz gibi orayı istilâ etmiş, daha sonra da Isfahân'ı Ebû Mansûr'un elinden almak üzere oraya yönelmişti. Bunu duyan Ebû Mansûr, şehrine kapanmış ve surların himayesine sığınmıştı. Tuğrul Bey muharrem ayında (mayıs-haziran 1050) Isfahân önlerine gelip yaklaşık bir yıl boyunca şehri muhasara etti, aralarında bir çok savaşlar vuku buldu. Tuğrul Bey Isfahân'a bağlı köy ve kasabaları ele geçirdi, bir askerî birliği de Fars taraflarına sevk etti. Bunlar el-Beyzâ'ya kadar geldiler ve oradaki köyleri yağmalayıp ganimetlerle döndüler.

Isfahân kuşatması uzun sürüp oraya bağlı kasaba ve köyler tahrip edilince şehrin hakimi ve ahalisi zor durumda kaldılar ve Tuğrul Bey'e haber gönderip itaat arz etmek ve mal vermek isdediklerini bildirdiler, fakat Tuğrul Bey kabul etmedi, şehri teslim etmedikleri müddetçe buna razı olmadı, bunun üzerine onlar da erzakları tükeninceye kadar dayandılar. Sonunda sabırları tükendi ,erzak ve ikmal maddeleri gelmez oldu. Halk camiyi yıkmak zorunda kaldı, oduna şiddetle muhtaç oldukları için camiin ahşap kısımlarını aldılar. Ancak bu hâle eldikten sonradır ki, Tuğrul Bey'e boyun eğip tiaat arz etmek istediler ve şehri Tuğrul Bey'e teslim ettiler. Tuğrul Bey içeri girip Ebû Mansûr'un askerlerini oradan çıkardı ve onlara el-Cibâl yöresindeki bazı yerleri ikta etti. Halka iyi davrandı. Isfahân hakimi Ebû Mansûr'a da Yezid ve Eberkuya şehirlerini ikta etti. 443 yılı muharrem ayında (mayıs-haziran 1051) Isfahân'a girip yerleşti. Burayı çok güzel buldu, hoşuna gitti ve Rey'de bulunan mal, silâh ve zahirelerini de buraya nakledip Isfahân'ı bişkent yaptı. Daha sonra şehrin surlarından

bir bölümünü tahrip ederek "surlara ancak zayıf ve güçsüz insanlar ihtiyaç hisseder. Kalesi, askerleri ve kılıçı olan bir insanın surlara ihtiyacı yoktur." dedi.

Fars Askerlerinin Ahvâz'dan Ayrılmaları ve el-Melikü'r-Rahîm'in Oraya Dönmesi

Fars hakimi Emîr Ebû Mansûr'un maiyyetindeki askerler bu yılın muharrem ayında (mayıs-haziran 1050) Ahvâz'dan Fars'a döndüler.

Dönüş sebebi şudur :

Askerler arasında ihtilâf ve karışıklıklar çıktığından uzun zamandan çoluk çocuklarından ayrı kalmışlardı. Bu sebeple bir kısmı efendilerinden izin almadan Fars'a dönerken bazıları Ebû Mansûr'un yanında kalmış, bir bir kısmı da Ahvâz'da bulunan el-Melikü'r-Rahîm'in yanına giderek ondan tekrar kendi aralarına dönmesini istemişlerdi. Bunun üzerine o da yanındaki askerlerle döndü ve Bağdâd'daki askerlere haber gönderip Fars'a gitmek üzere yanına gelmelerini emretti. Ahvâz'a varınca askerler onu itaat arz ederek karşıladılar ve Fars askerlerinin de itaat arz ettiğini haber verdiler. Zaten onlar da el-Melikü'r-Rahîm'in gelmesini bekliyorlardı. el-Melikü'r-Rahîm rebiyülâhir ayında (ağustos-eylül 1050) Ahvâz'a girdi ve orada durup Bağdâd askerlerinin gelmesini bekledi, daha sonra da Asker-Mükrem'e gitti ve zapt edip orada ikamet etti.

Zaîmüddevle'nin Kardeşi Karvâş'ın Ülkesini İstilâ Etmesi

Zaîmüddevle Ebû Kâmil Bereket b. el-Mukallid bu sene cemaziyülevvel ayında (eylül-ekim 1050) kardeşi Karvâş'ı yendi ve onu dilediği gibi hareket etmekten alıkoydu.

Sebebi şudur :

Karvâş, kardeşinin ülkeye tahakküm etmesinden bıkıp usanmıştı; öyleki kendisinin hiç bir hükmü ve yetkisi kalmamıştı. Bu yüzden Bağdâd'a gitmeğe ve kardeşinden ayrılmağa karar verdi, bu maksatla da Musul'dan ayrıldı. Onun bu hareketi Bereket Ebû Kâmil'e çok ağır geldi, zoruna gitti.

Daha sonra ileri gelen adamlarından bir grubu onu geri dönmeğe, birlik içinde hareket etmeğe teşvik etsinler, ihtilâf ve tefrikadan sakındırsınlar diye Karvâş'ın yanına gönderdi. Bunlar Karvâş'ın yanına varınca, Karvâş onların tavsiyelerini reddetti, bunun üzerine onlar: «Senin her hangi bir faaliyette bulunman yasaklanmıştır, yapacağın en doğru iş bu teklifi

kabul edip sanın rağbet devam ettiği sürece geri dönmendir.» dediler. Karvâş o zaman kendisine zorla mani olunacağını anladı ve Musul'daki hükümet konağında (emirlik sarayı) oturması şartıyla geri dönmeyi kabul etti ve onlarla beraber döndü. Kardeşi Zaîmüddevle olbasına yaklaşınca onu karşılayıp yanında misafir etti; fakat adamları ve aile efradı korkup kaçtılar, bunun üzerine Zaîmüddevle onlara emân verdi, Karvâş'ın yanına gelip ona hizmet etti, her türlü hizmete hazır olduğunu söyledi ve onun dilediği şekilde hareket etmesine mani olmak üzere birini görevlendirdi.

Oğuzların Fesâ Şehrini İstilâ Etmesi

Melik Alp Arslan b. Dâvud bu sene cemaziyülevvel ayında (eylül-ekim 1050) Merv'den Horasân'a gitti, Fars beldelerine gitmek üzere çöllere girdi. Hiç kimsenin bundan haberi yoktu, amcası Tuğrul Bey dahi bilmiyordu. Fesâ şehrine vardı, orada bulunan nâib Alp Arslan'ın önünden şehri terk etti. Alp Arslan şehre girip orada bulunan bin Deylemli ile halktan bir çok kimseyi öldürdü, bir milyon dinar değerindeki eşyayı ganimet aldılar, üç bin kişiyi de esir ettiler. Bu büyük bir hadiseydi. Oğuzlar buradaki işlerini bitirince Horasân'a döndüler, Tuğrul Bey'in kendilerine adam gönderip elde ettikleri ganimeti almasından korktular.

Hâricîlerin Umân'ı İstilâ Etmeleri

Umân dağlarında oturan Hâricîler bu sene o vilâyetin merkezini yağmaladılar.

Sebebi şudur :

Umân hakimi Emîr Ebû'l-Muzaffer b. el-Melik Ebû Kâlicâr orada oturuyordu. Devlet işlerine bir hadımı el koymuş ve bütün beldeleri tahakkümü altına almıştı. Hadım halka çok kötü davranıyordu, mallarına da el koymuştu, bu yüzden ona nefret duyup buğzettiler.

Hâricîlerden "İbn Râşid" adlı biri bu durumu farketti, yanındaki Hâricîleri toplayıp şehre yürüdü. Emîr Ebû'l-Muzaffer askerleriyle karşılarına çıktı, karşılaşıp savaşa tutuştular, sonunda Hâricîler mağlûp olup yerlerine döndüler.

İbn Râşid bir süre asker toplamağa ve sefer hazırlığına devam etti, daha sonra ikinci defa Umân'a yürüdü. Deylemliler karşı koydular, fakat şehir halkı Deylemliler kendilerine kötü davrandığı için İbn Râşid'e yar-

dım ettiler, bu yüzden de Deylemliler bozguna uğradı. İbn Râşid şehre hakim olup Hadım'ı ve Deylemlilerden bir çok kişiyi öldürdü, Emîr Ebû'l-Muzaffer'i de yakalayarak onu kendi dağlarına gönderdi. Deylemlilerden yazı yazmayı bilen ve sözü geçen herkesi ve kasaba reislerini onunla beraber hapsetti. Hükümet konağı (emîrlik sarayı)nı tahrip etti ve: «Bu saray tahrip edilmeğe en çok müstahak olan saraydır.» dedi. Adaletle muamele edip bazı örfî vergileri kaldırdı ve kendilerine gelen öşrü azaltıp dörtte biriyle yetindi. Kendi adına hutbe okuttu ve "er-Reşîd Billâh" lakabını aldı. Yün elbise giydi ve mescid şeklinde bir yer yaptırdı. Bu adam Ebû'l-Kâsım b. Mükrem'in devrinde isyan etmişti, bunun üzerine Ebû'l-Kâsım ona engel olacak adamlar gönderdi ve onu muhasara ederek bu hırs ve arzusunu yok etti.

Arapların İfrîkıyye'ye Girmeleri

Araplar bu sene İfrîkıyye'ye girdiler.

Sebebi şudur :

el-Muizz b. Bâdis hutbeyi Abbâsî halifesi el-Kâim Biemrilâh adına okutmuş ve Mısır Fâtımî hailfesi el-Mustansır el-Alevî adına okunmakta olan hutbeye son vermişti 440 (1048-1049), bunun üzerine Mısır Fâtımî halifesi el-Mustansıru'l-Alevî mektup yazarak onu tehdit etti, el-Muizz de ona sert ve ağır bir cevap verdi.

el-Mustansır daha sonra, el-Hasan b. Ali el-Yâzûrî'yi vezir tayin etti. Bu vezir olacak bir adam değildi, ancak bir çiftçi ve sapla samanla uğraşan biriydi, bu yüzden el-Muizz ona daha önceki vezirlere hitap ettiği gibi hitab etmedi. Onlarla köleleri vasıtasiyle konuşurdu, el-Yâzûrî ile ise hizmetçisi aracılığıyla görüşmeğe başladı. Bu onun çok ağrına gitti, el-Muizz'i kınadıysa da o el-Yâzûrî'nin istediği tarzda görüşmeyi kabul etmedi, bunun üzerine sık sık el-Muizz'in aleyhinde konuşmağa ve el-Mustansır'ı ona karşı kışkırtmağa başladı. Bunun üzerine Araplar'ı Mağrib'e doğru göndermeğe başladılar, bu arada Benû Zuğbe ile Benû Riyâh kabilelerinin aralarını düzelttiler. Bunlar arasında savaş ve düşmanlık vardı, onlara mal verdiler ve el-Kayravân diyarına gitmelerini emrettiler. Zapt edecekleri her yeri onlara temlik ettiler, ayrıca silâh, araç gereç ve asker yardımında bulunmayı vaat ettiler. Böylece Araplar İfrîkıyye'ye girdiler. el-Yâzûrî, el-Muizz'e: «Biz sizin hakkınızdan gelsinler diye üzerinize kuvvetli erkek atlar gönderdik. Bunların üzerine de ergin insanlar bindirdik.» dedi.

Bunlar Berka arazisine ve civarındaki yerlere girince, otlakları çok ve insanı olmayan ıssız yerlerle karşılaştılar. Buradaki ahali Zenâta kabile-

sine mensuptu ve el-Muizz tarafından imha edilmişlerdi. Araplar orada oturup burayı vatan tuttular, çevre beldelerde olay çıkardılar.

el-Muizz bunları duyunca onları küçümsedi. Bu arada Sanhâce kabilesinin Berberîlerle savaşmaktan vaz geçip bir kenara çekildiğini görünce yeni köleler satın aldı, onlara daha çok ihsanlarda bulundu, bu yüzden otuz bin köle el-Muizz'in emrinde toplanmıştı. Zuğbe kabilesine mensup olan Araplar ise 446 (1054-1055) yılında Trablus şehrine hâkim olmuşlardı. Bunun ardından Riyâh el-Esbec ve Benû Adîy kabilesi de İfrîkıyye'ye gelmişti. Bunlar yol kesip yer yüzünde fitne fesat çıkarıyorlar ve Kayravân'a gitmek istiyorlardı, bunun üzerine Mu'nis b. Yahyâ el-Mirdâsî: «Bana kalırsa bu işe teşebbüs etmek doğru değildir.» dedi. Onların: "Peki sen ne yapmak istiyorsun?" diye sormaları üzerine bir örtü alıp yere serdi ve onlara: "Bu sergiye ayak basmadan ortasına kadar kim gidebilir?" dedi. «Böyle bir şeyi yapamayız.» demeleri üzerine Mu'nis: «İşte Kayravân da böyledir; siz önce Kayravân'a kadar olan yerleri parça parça alın, sonra da Kayrevân'ı alırsınız.» dedi. Araplar da: «Andolsun ki, sen Arapların şeyhi ve emîrisin. Bizim kumandanımız ve liderimiz de sensin, senden habersiz veya sana rağmen hiç bir şey yapmayız.» dediler.

Daha sonra Arap emîrleri el-Muizz'in yanına geldiler. el-Muizz onlara çok iyi davrandı ve pek çok vaat etti, fakat el-Muizz'in yanından çıkınca onun yaptığı iyilik ve vaatlere kanaat etmediler, daha da saldırgan oldular, yol kestiler, ekinleri tahrip ettiler, meyve ağaçlarını kestiler, şehirleri muhasara ettiler; bu sebeple halk büyük bir sıkıntıya maruz kaldı, vaziyetleri kötüleşti, seferleri durakladı. İfrîkıyye'nin başına bu güne kadar görülmemiş bir felâket geldi, bunun üzerine el-Muizz meseleye önem verdi, askerlerini topladı, otuz bin süvarî ve bir o kadar da piyadeden müteşekkil bir ordu hazırladı. Yola çıkıp Cendrân'a kadar geldiler. Cendrân Kayravân'a üç günlük bir mesafedeki bir dağ idi. Arapların sayısı ise üç bin süvariden ibaretti. Araplar el-Muizz'in emrindeki Sanhâce kabilesi mensuplarıyla kölelerinden oluşan askerleri görünce korktular, dehşete kapıldılar; bunun üzerine Mu'nis b. Yahyâ onlara: «Bugün firar günü değildir.» dedi, onlar da: «Miğfer ve zırha bürünmüş bu adamların neresini yararlayacağız?" diye sordular. Mu'nis: «Gözlerini hedef alacaksınız» cevabını verdi, bu yüzden bu savaşa «Yevmü'l-Ayn (Göz savaşı)» adı verildi.

Çarpışmalar başladı ve savaş kızıştı. Sanhâce onların yaptıklarını ve çoğunun öldürüldüğünü görünceye kadar geri çekilmeğe ve el-Muizz'i köleleriyle baş başa bırakmağa karar verdi. Sanhâce tam bu sırada geri dönüp Araplara saldıracaktı. Sanhâce kabilesi bozulup geri çekildi, köleler el-Muizz ile beraber savaşa devam ettiler. Savaş sırasında kölelerden ve Araplardan bir çok kişi öldürüldü; bunun üzerine geri dönüp Araplara sal-

dırmak istedi, fakat bu arzularını gerçekleştiremediler. Bozgun devam etti, Sanhâce kabilesinden çok büyük bir kütle öldürüldü. el-Muizz kuvvetlerinin çokluğuna rağmen mağlûp vaziyette Kayravân'a döndü. Araplar atları, çadırları ve buldukları her şeyi aldılar.

Bu sene Kurban Bayramı günü el-Muizz yirmi yedi bin süvari toplayıp tekrar Arapların üzerine yürüdü, haber sızdırmadan Araplar bayram namazında iken üzerlerine saldırdı, fakat Araplar derhal atlarına binip karşı hücuma geçtiler, Sanhâce yine mağlûp oldu ve çok sayıda insan öldürüldü.

Daha sonra el-Muizz yeniden asker topladı, Sanhâce ve Zenâta kabilelerinden müteşekkil büyük bir orduyla bizzat kendisi yola çıktı. Arapların Cendrân dağları tarafındaki evlerine yaklaşınca ok yağmuru başladı. Savaş ateşi tutuştu. Araplar yedi bin süvariden müteşekkildi. Sanhâce yine bozuldu ve Sanhâceliler birer birer geri dönüp yurtlarına gittiler. Ardından Zenâta kabilesi de mağlup oldu; fakat el-Muizz yanındaki kölelerıyle beraber benzeri duyulmamış bir sabır ve sebatla savaşı sürdürdü, ancak daha sonra o da mağlûp olmaktan kurtulamadı ve el-Mansûrîye'ye döndü. O gün Sanhâce'den öldürülenler sayıldı, bunların üç bin üç yüz kişi oldukları tesbit edildi.

Araplar daha sonra harekete geçip Kayravân'daki namazgâha kadar geldiler. Burada savaş vuku buldu ve el-Mansûriye ile Rakkâde halkından çok sayıda insan öldürüldü. el-Muizz bu olayları görünce, alış veriş etme ihtiyaçları dışında askerlerinin şehre girmelerini men etti. Askerler alış veriş için içeri girdiklerinde halk onlara sataştı, bir bedevî Arapla halktan biri arasında çıkan münakaşanın sebep olduğu çarpışmada galip gelen taraf yine Araplardı.

444 (1052-1053) yılında Zevîle ile Kayravân şehirlerinin surları yapıldı. 446 (1054-1055) yılında Araplar Kayravân'ı kuşattılar. Mu'nis b. Yahyâ, Bâcce şehrini zapt etti, bunun üzerine el-Muizz halka, kendilerini Araplara karşı koruyamayacağını bildirerek el-Mehdiyye'ye gitmelerini tavsiye etti.

Araplar kale ve sarayları yıkmağa başladılar, meyve ağaçlarını kestiler, nehirleri tahrip ettiler. Halk el-Mehdiyye'ye göç etmeğe devam ettiği halde el-Muizz 449 (1057) yılına kadar orada kaldı ve 449 yılı şaban ayında (ekim 1057) o da el-Mehdiyye'ye gitti. Oğlu Temîm tarafından karşılandı ve onun önünde yürüdü. Babası, Temîm'i 445 yılında el-Mehdiyye valiliğine tayin etmişti, Temîm de babası gelinceye kadar orada kaldı.

449 yılı ramazan ayında (kasım 1057) Araplar Kayravân'ı yağmaladılar.

Bulukkîn 450 (1058-1059) yılında yanındaki Araplarla beraber Zenâta kabilesiyle savaşmak üzere çıktı. Çarpıştı ve sonunda Zenâta mağlûp olup bir çok kişi öldürüldü.

453 (1061) yılında Araplarla Hevâra kabilesi arasında savaş çıktı, sonunda Hevâre mağlûp oldu ve çok sayıda adamları öldürdüldü.

453 (1061) yılında Takyûs halkı Araplardan iki yüz elli kişiyi öldürdü.

Sebebine gelince :

Araplar alış veriş maksadıyla şehre gelmişlerdi; içlerinden biri şehrin ileri gelenlerinden olup el-Muizz'den övgüyle söz eden ve ona dua eden birini öldürdü, bunun üzerine şehir halkı Araplara karşı ayaklandı ve onlardan iki yüz elli kişiyi öldürdü.

Aslında bu olayları vuku buldukları yıla göre anlatmak gerekirdi. Ama biz daha güzel olur düşüncesiyle olayları peş peşe nakletmek istedik. Çünkü olaylar peş peşe anlatılmaz ve yıllara göre araya başka hadiseler girerse iyi anlaşılmaz.

Çeşitli Olaylar

Ebû'ş-Şevk'in kardeşi el-Mühelhil b. Muhammed b. Annâz bu sene Tuğrul Bey'in yanına gitti. Tuğrul Bey onu iyi karşıladı ve iktaında bıraktı. es-Sîrevân, Dakûkâ, Şehrizûr ve es-Sâmağân da el-Mühelhil'in iktaları arasında idi. el-Mühelhil ayrıca Tuğrul Bey'in yanında hapiste olan kardeşi Sürhâb b. Muhammed b. Annâz'ı da bağışlattı. Sürhâb oradan kendisine ait olan el-Mâhiki Kalesi'ne gitti. Sa'dî b. Ebû'ş-Şevk'e de er-Râvendeyn'i ıkta etti.

el-Mustansır bu sene Ebû'l-Kâsım el-Cercerâî'nin amcası Ebû'l-Berekât'ı Mısır'da tevkif etti ve Kadı Ebû Muhammed el-Hasan b. Abdurrahman el-Yâzûrî'yi vezir tayin etti. Yâzûr, Remle'ye bağlı bir kasabaydı.

Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Abdüs-Samed b. el-Mühtedî Billâh Ebû'l-Hüseyn bu sene vefat etti. 384 (994-995) yılında doğmuştu.

Salih ve zahidlerden olan Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer el-Kazvînî bu yılın şaban ayında öldü. Hadis, hikâye ve şiir rivayet etmiştir. İbn Nubâta'nın şiirlerinden de bir bölümünü rivayet etmişti.

"es-Semânînî" diye tanınan, âmâ nahivci Ebû'l-Kâsım Ömer b. Sâbit de bu sene zilkade ayında ölmüştür.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ, KIRK ÜÇÜNCÜ (M. 1051-1052) YILI OLAYLARI

Surrak'ın Yağmalanması, Bu Sırada Vuku Bulan Savaş ve el-Melikü'r-Rahîm'in Râmhürmüz'ü Zapt Etmesi

Bu sene muharrem ayında (mayıs-haziran 1051) Arap ve Kürtlerden müteşekkil kalabalık bir kütle Hûzistân'daki Surrak şehrine saldırdı ve yağmaladılar. Bu arada Dûrak'ı da yağma ettiler. Liderleri Mutârid b. Mansûr ve Mezkûr b. Nizâr idi. el-Melikü'r-Rahîm üzerlerine bir ordu sevk etti. İki taraf Surrak ile Dûrak arasında karşılaşıp savaşa tutuştular. Savaş sırasında Mutârid öldürüldü, oğlu da esir düştü; ayrıca onlardan pek çok kişi öldürüldü. Onların yağmaladığı malları kurtardılar, geri kalanlar ise yağmalandıkları ve yaralandıkları için çok perişan bir halde döndüler. el-Melikü'r-Rahîm bu zaferi tamamladıktan sonra Dübeys b. Mezyed, el-Besâsîrî ve diğer bazı şahıslar da yanında olduğu halde Asker-Mükrem'den Erbak köprüsü'ne doğru hareket etti.

Daha sonra Fars hakimi Ebû Mansûr, Hezâresb b. Bengîr, Mansûr b. el-Hüseyn el-Esedî ve bu ikisinin maiyyetindeki Deylemliler ve Türkler Errecân'dan Tüster'e hareket ettiler, fakat el-Melikü'r-Rahîm onlardan önce Tüster'e vardı ve Tüster ile onların arasına girdi. İki tarafın öncü birlikleri karşılaştı ve el-Melikü'r-Rahîm'in askerleri galip geldi.

Daha sonra Hezâresb'in askerleri arasında Emîr Ebû Mansûr b. el-Melik Ebû Kâlicâr'ın Şîrâz şehrinde öldüğüne dair bir şayia çıktı, bu yüzden pişman olup geri döndüler. Bu arada çoğu el-Melikü'r-Rahîm'in yanına gidip onun saflarında yer aldılar. el-Melikü'r-Rahîm bir askerî birliği Râmhürmüz'e gönderdi. Hezâresb'in adamları da oradaydı, bu yöredeki şehir ve kasabalarda fitne fesat çıkarmışlardı. el-Melikü'r-Rahîm'in askerleri oraya varınca Hezâresb'in adamları mağlûp olup geri şehre çekildiler. Burada el-Melikü'r-Rahîm'in askerleri tarafından kuşatıldılar. Sonra bunlar şehri zorlar zapt ettiler, yağmaya girişip orada bulunan askerlerden bir grubu esir aldılar. Bunların büyük bir kısmı Hezâresb'in yanına kaçtı. He-

zâresb bu sırada İzec'teydi. el-Melikü'r-Rahîm bu yılın rebiyülevvel ayında (temmuz-ağuostos 1051) Râmhürmüz'ü ele geçirdi.

el-Melikü'r-Rahîm'in İstahr ve Şirâz'a Hakim Olması

el-Melikü'r-Rahîm bu sene kardeşi Emîr Ebû Sa'd'ı bir orduyla Fars diyarına gönderdi.

Sebebi şudur :

Istahr kalesinde mukîm olan Ebû Nasr b. Husrev'in iki kardeşi Emîr Ebû Mansûr'un emriyle Hezâresb b. Bengîr tarafından tevkif edildi, bunun üzerine Ebû Nasr, el-Melikü'r-Rahîm'e mektup göndererek ona itaat arz edip yardım vaat etti ve Fars şehirlerini zapt etmek üzere kardeşini kendisine göndermesini istedi, o da kardeşi Ebû Sa'd'ı bir orduyla Ebû Nasr'a gönderdi. Ebû Sa'd, Devletâbâd'a varınca Araplar, Türkler, Kürtler ve Deylemlilerden müteşekkil Fars ordusu üzerine yürüdüler, Ebû Sa'd buradan Istahr kalesine gitti. Kale hakimi Ebû Nasr kendisini misafir etti, karşılayıp kaleye çıkardı, ona ve maiyyetindeki askerlere armağanlar, yiyecek, elbise ve diğer bazı şeyler gönderdi.

Daha sonra Behender kalesine yürüdüler ve orayı muhasara ettiler. Bu sırada Fars şehirlerinin mustahfızlarından itaat arz ettiklerini bildiren mektuplar geldi. Bunlar arasında Dârâbcird mustahfızı ve diğerleri de vardı. Ebû Sa'd buradan Şîrâz'a gitti ve ramazan ayında (ocak 1052) orayı zapt etti. Kardeşi Emîr Ebû Mansûr, Hezâresb ve Mansûr b. el-Hüseyn el-Esedî bunu haber alınca askerleriyle beraber, ileride anlatacağımız gibi, el-Melikü'r-Rahîm'in üzerine yürüdüler ve onu bozguna uğrattılar. el-Melikü'r-Rahîm de Ahvâz'dan ayrılıp Vâsıt'a gitti. Onlar da Ebû Sa'd'ı Şîrâz'dan uzaklaştırmak maksadıyla Ahvâz'dan Şîrâz'a yöneldiler. Şîrâz'a yaklaştıkları zaman Ebû Sa'd karşılarına çıktı ve onlarla çarpışarak mağlûp etti. Bunun üzerine Behender kalesinin bulunduğu dağa sığındılar. İki taraf arasında 15 şevvâl (9 şubat 1052) e kadar bir kaç defa savaş vuku buldu. Ebû Sa'd'ın askerlerinden bir grup onların üzerine hücum ederek akşama kadar savaştıktan sonra geri döndüler. Ertesi gün iki ordu topluca savaşa girdi ve çarpıştılar, sonunda Emîr Ebû Mansûr'un askerleri bozuldu, Ebû Sa'd galip geldi ve onlardan bir çok kişiyi öldürdüler, büyük bir kısmı da emân diledi. Ebû Mansûr da Behender kalesine çıktı ve orayı kapandı. İleride zikredeceğimiz gibi, tahtına dönünceye kadar da orada kaldı.

Emîr Ebû Mansûr Ahvâz'dan ayrılınca hutbe tekrar el-Melikü'r-Rahîm adına okundu. Orada bulunan askerler de el-Melikü'r-Rahîm'e haber gönderip onu oraya davet ettiler.

el-Melikü'r-Rahîm'in Ahvâz'da Mağlûp Olması

Yukarıda zikrettiğimiz gibi, Emîr Ebû Mansûr Hezâresb ve maiyyetindekiler Tüster yakınlarındaki karargâhlarından ayrılıp Îzec'e gitmişler ve orada ikamet etmişlerdi. el-Melikü'r-Rahîm'den korktular ve kendilerinin ona karşı koyacak durumda olmadığını anladılar, bu sebeble Tuğrul Bey'e haber göndererek ona itaat arz edip yardım istemeğe karar verdiler. Tuğrul Bey de onlara çok sayıda asker gönderdi. Tuğrul Bey bu sırada Isfahân'ı zapt edip orayla ilgili meselelerini halletmişti.

el-Melikü'r-Rahîm bunu haber alınca askerlerinin büyük bir kısmı onu terk etmişti. el-Besâsîrî, Nûruddevle Dübeys b. Mezyed, Araplar ve Kürtler de ayrılanlar arasındaydı. el-Melikü'r-Rahîm'in yanında Ahvâzlı Deylemliler ve az sayıdaki Bağdâdlı Türkler kalmıştı. Bunlar yanına en sonra gelen Türklerdi. el-Melikü'r-Rahîm Asker-Mükrem'den Ahvâz'a dönmeğe karar verdi, çünkü burası çok müstahkemdi. Orada kalıp askerlerin gelmesini bekleyecekti. Bu arada kardeşi Emîr Sa'd'ı Fars'a göndermeyi düşündü. Yukarıda anlattığımız gibi, onun Istahr'a gelmesi isteniyordu. Askerlerden seçkin bir topluluğu da onunla beraber gönderdi. el-Melikü'r-Rahîm kardeşi Fars'a varıp Istahr kalesi ele geçirilince Emîr Ebû Mansûr, Hezârebs ve maiyyetindekilerin buna canlarının sıkılacağını ve onunla uğraşırken bu yöreleri ihmal edeceklerini, böylece üzüntülerinin artıp cesaretlerinin kırılacağını sanıyordu, fakat bunlar Ebû Sa'd ile hiç ilgilenmediler, doğruca ve süratle Ahvâz'a yürüdüler, rebiyülâhir ayının sonlarında (ağustos 1051) oraya vardılar.

İki taraf arasında aralıksız iki gün devam eden bir savaş cereyan etti. Savaş oldukça kızıştı ve pek çok kişi öldürüldü. Sonunda el-Melikü'r-Rahîm bozguna uğradı ve az sayıdaki adamıyla Vâsıt'a gitti. Yolda bir sürü meşakkatlerle karşılaştı, nihayet sâlimen Vâsıt'a vardı ve mağlûp olup kendisine iltihak edenlerle beraber oraya yerleşti. Ahvâz yağmalandı ve bir kaç yer ateşe verildi. el-Melikü'r-Rahîm'in veziri Kemâlü'l-mülk Ebû'l-Meâlî b. Abdürrahîm de bu savaş sırasında kayboldu ve kendisinden hiç bir haber alınamadı.

Bağdâd'da Halk Arasında Çıkan Karışıklıklar ve Meşhed'in Yakılması

Bu sene safer ayında (haziran-temmuz 1051) Bağdâd'daki Sünnîlerle Şiîler arasında eskisine oranla bir kaç kat daha büyük fitne ve karışıklıklar zuhur etti. Geçen yıl anlattığımız ittifak gönüllerde biriken kin ve nefret sebebiyle öyle bozulmayacak, sağlam bir ittifak değildi.

Bu karışıklıkların sebebi şu idi:

Kerh ahalisi Bâbu's-Semmâkîn'i, Kallâyûn halkı da Babu Mes'ûd'un kalan kısımlarını yapmağa başladılar. Kerh ahalisi işlerini bitirdi ve yaptıkları burçların üzerine: «Muhammed ve Ali beşeriyetin en hayırlılarıdır.» mealindeki ibareyi altın harflerle yazdılar. Sünnîler bunu yadırgadılar ve burçların üzerine: «Muhammed ve Ali beşeriyetin en hayırlılarıdır; kim bundan hoşnut olursa şükretmiş olur, kim bunu kabul etmezse küfre girer.» mealindeki ibarenin yazıldığını iddia ettiler. Kerh ahalisi ise bu fazlalığı inkâr ettiler ve: «Biz geleneksel olarak mescidlerimize yazdığımız ibarenin dışına çıkmadık.» dediler. Bunun üzerine Halife el-Kâim Biemrillâh Abbâsîlerin nakîbi Ebû Temmâm ile, Alevîlerin naîbi Adnân b. er-Radî'yi meseleyi açıklığa kavuşturmak ve bir sonuca varmak üzere gönderdi. Her ikisi de Kerh ahalisinin dediklerini tasdik ettiler. Halife ve el-Melikü'r-Rahîm'in temsilcileri de bunun üzerine çatışmalara son erilmesini emrettiler, fakat onlar kabul etmediler. Kadı İbnü'l-Müzehhib ve ez-Züheyrî ile Abdüs-Samed'in adamları olan diğer Hanbelîler bütün halkı olaylara katılmağa davet ettiler, fakat el-Melikü'r-Rahîm'in nâibleri Reisü'r-Ruesâ'nin Hanbelî taraftarı olmasından dolayı ona kızdıkları için onlara mani olmaktan vaz geçtiler. Bu Sünnîler Dicle'den Kerh'e su götürülmesine mani oldular. Öte yandan Îsâ nehrinin önündeki setler de açılmıştı, bu yüzden Şiîler büyük sıkıntılara maruz kaldılar, bunun üzerine bir grup toplanıp Dicle'ye gittiler ve kaplara su doldurdular, üzerine de biraz gül suyu döktüler, sonra da: «Bu su hayrattır.» diye bağırarak Sünnîleri kışkırttılar, Sünnîler de bunun üzerine onlara saldırdılar.

Reîsu'r-rüesâ Şiîlere karşı daha sert davranmağa başladı, bunun üzerine onlar da «Hayru'l-beşer" ibaresini kazıyıp "Allah'ın selâmı her ikisinin de üzerine olsun" mealindeki ibareyi yazdılar. Bu defa Sünnîler: «Üzerinde Muhammed ve Ali yazılı olan tuğla yerinden sökülmedikçe ve «Hayya alâ hayri'l-amel» şeklindeki Şiî ezanından vaz geçilmedikçe razı olmayız.» dediler; fakat Şiîler bunu kabul etmediler, bu yüzden çatışmalar rebiyülevvelin üçüne kadar devam etti. Sünnîlerden Hâşimîlere mensup biri öldürüldü, ailesi onun cenazesini bir tabuta koyup el-Harbiyye, Bâbu'l-Basra ve diğer Sünnî yerleşim merkezlerinde dolaştırdı, halkı onun intikamını almağa çağırdı. Daha sonra onu Ahmed b. Hanbel'in kabrinin yanına defnettiler. Bu defa onların yanında eskisinden kat kat fazla insan toplanmıştı.

Cenazeyi defnettikten sonra Bâbu't-Tebn türbesine yürüdüler. Bu sırada kapı kapatıldı, fakat onlar duvarları delip kapıcıları tehdit ettiler, onlar da korkup kapıyı açtılar. İçeri girip türbedeki altın ve gümüşten yapılmış kandilleri, mihrab ve perdeleri yağmaladılar, türbelerde ve evlerde ne varsa talan ettiler, akşam olunca da geri döndüler.

Ertesi gün daha büyük bir kalabalık tolandı ve doğruca Meşhed'e gidip türbe ve benzeri yerleri ateşe verdiler, Mûsâ'nın ve torunu Muhammed b. Ali'nin kabirlerini ve o civardaki diğer kabirleri yaktılar. Bunların üzerlerindeki saçtan yapılmış iki kubbeyi Büveyhî hükümdarlarından Muizzüddevle ile Celâlüddevle'nin onların karşılarında veya civarında yer alan kabirlerini, vezirlerin ve rüesânın mezarlarını, Ca'fer b. Ebû Ca'fer el-Mansûr'un kabrini, Emîr Muhammed b. er-Reşîd ile annesi Zübeyde'nin mezarlarını da ateşe erdiler; öyle ki, dünyada benzerî görülmemiş çirkin ve adice işler cereyan etti.

Ertesi gün, yani ayın beşinci günü geri döndüler ve Mûsâ b. Ca'fer ile Muhammed b. Ali'nin kabirlerini, cesetlerini Ahmed b. Hanbel'in kabrine nakletmek maksadıyla kazdılar; bu sırada yıkıntılar aralarına girdi, çukur kabrin yan tarafına düştüğünden dolayı kabri bulamadılr.

Abbâsîlerin nakîbi Ebû Temmâm ile Hâşimîlere mensup olan diğer Sünnîler bu haberi duyunca oraya gelip buna mani oldular. Kerh ahalisi bu defa Hanefî fukahâsının hangâhına giderek orayı yağmaladılar, Hanefîlerin müderrisi Ebû Sa'd es-Serahsî'yi öldürdüler, Hanefîlerin ibadet yerlerini ve fakihlerin evlerini yaktılar. Fitne şehrin doğu yakasına da sıçradı, Bâbu't-Tâk, Sûku Becc ve el-Esâkife halkı ve diğerleri arasında çatışmalar oldu.

Meşhed'in yakıldığı haberi Nûruddevle Dübeys b. Mezyed'e ulaşınca bu çok zoruna gitti, çok müteessir oldu; çünkü hem kendisi ve hem de aile efradı en-Nîl'e bağlı diğer şehir ve kasabalar ve o vilâyetin tamamı Şiî mezhebine mensuptu. Bu olay sebebiyle hakimiyetindeki şehirlerde halife el-Kâim Biemrillâh adına okunmakta olan hutbeye son verildi, bunun üzerine Nûruddevle'ye elçi gönderilip bu davranışından dolayı azarlandı. Nûruddevle vilâyetindeki halkın Şiî olduğunu söyleyerek özür diledi. Bu hususta anlaşmaya vardılar, fakat halifenin Meşhed'deki çirkin işleri icra eden ayak takımını bundan vaz geçirmesi mümkün olmadığı gibi Nûruddevle de Şiîleri bu hususta zorlayamadı ve hutbeyi eski şekline iade etti.

Benû Kurra Kabilesinin Mısır'da el-Mustansır Billâh'a Karşı Ayaklanması

Benû Kurra kabilesi bu yılın şaban ayında (aralık 1051) Mısır'da Fâtımî halifesi el-Mustansır Billâh'a karşı isyan etti.

Sebebi şu idi:

el-Muntansır Benû Kura kabilesinin başına aynı kabileden el-Mukarreb adlı birini tayin etmiş ve onu önemli bir mevkie getirmişti. Benû Kur-

ra kabilesi bu adamdan hoşlanmadı ve nefret ederek görevden alınmasını istediler. el-Mustansır bunu kabul etmedi, bunun üzerine onlar da el-Mustansır'a karşı açıkça cephe aldılar ve isyan ettiler. Mısır'ın karşısında yer alan el-Cîze'de ikamet ederek fitne fesat çıkarmak hususunda birbirleriyle yardımlaştılar. el-Mustansır Billâh onlarla savaşmak ve isyanlarını bastırmak üzere bir ordu gönderdi. Benû Kurra bu orduyla savaştı ve mağlûp edip çok sayıda Mısır askerini öldürdü. Benû Kurra daha sonra çöl tarafına geçti. Bu el-Mustansır'ın çok zoruna gitti. Tay, Kelb ve diğer Arap kabilelerinden asker topladı ve Benû Kurra kabilesini takip etmek üzere gönderdi. Bunlar el-Cîze'de Benû Kurra kabilesine yetiştiler ve zilkade ayında savaşa tutuştular. Çarpışmalar şiddetlendi bu arada Benû Kurra'dan çok sayıda adam öldürüldü. Sonunda Benû Kurra mağlûp oldu ve Mısır ordusu geri döndü. Şehirlere saldırmak istedikleri taktirde onlara mani olmak üzere bir grup askeri de Benû Kurra'nın karşısında bıraktılar. Allah böylece halkı onların şerrinden kurtardı.

Zaîmüddevle'nin Vefatı ve Kureyş b. Bedrân'ın Emir Olması

Zaîmüddevle Ebû Kâmil Bereket b. el-Mukallid bu yılın ramazan ayında (ocak 1052) Tekrît'te öldü. Ebû Kâmil, el-Melikü'r-Rahîm'in Irak'taki nâibleriyle mücadele etmek ve o yöreyi yağmalamak maksadıyla obalarıyla beraber Tekrît'e gitmişti. Oraya varınca, Oğuzlar'ın Musul'u zapt ettikleri sırada aldığı yara tekrar nüksetti ve bu yüzden öldü, Tekrît'teki el-Hızır türbesinde defnedildi.

Ebû Kâmil'i destekleyen Araplar Alemüddîn Ebû'l-Meâlî Kureyş b. Bedrân b. el-Mukallid'i emîr seçmek üzere anlaştılar, bunun üzerine Kureyş b. Berdân obaya, Araplar da Musul'a döndüler. Kureyş, tutuklu bulunan amcası Karvâş'a haber gönderip Zaîmüddevle'nin öldüğünü ve kendisinin emîrlik makamına geçtiğini, artık dilediği gibi hareket edebileceğini ve kendisine vekâleten işleri idare edebileceğini bildirdi. Kureyş Musul'a varınca amcası Karvâş ile aralarında çekişme başladı, fakat bu mücadele Karvâş'ın durumunu sarsarken yeğenini güçlendirdi. Araplar da Kureyş'in tarafına geçtiler, böylece emîrlik makamına o yerleşti. Amcası daha sonra o eski güzel tutukluluk devrine döndü, yine az sayıdaki maiyyetiyle karıları ve azıcık nafakayla yetindi. Kureyş onu daha sonra Musul'a bağlı el-Cerrâhiyye kalesine gönderdi ve orada tevkif etti.

Çeşitli Olaylar

Bu yıl 6 safer çarşamba günü ikindi vaktinde Bağdâd'da öyle bir yıldız zuhur etti ki, aydınlığı Güneş'in aydınlığını bastırdı. İki arşın uzunluğun-

da da kuyruğu vardı. Ağır ağır hareket etti ve sonra da halkın gözleri önünde kayboldu.

Tuğrul Bey, kendisine gönderdiği mektuba cevap vermek ve ihsan ettiği hil'at ve lakaplara teşekkür etmek maksadıyla bu yılın ramazan ayında (ocak 1052) halifeye bir elçi heyeti gönderdi. Elçiyle birlikte halifeye on bin dinar, nefis mücevher takılar, elbiseler, güzel kokular vs. gönderdi, ayrıca aile efradına beş bin dinar, Reîsü'r-rüesâ'ya da iki bin dinar gönderdi. Halife, elçilik heyetini Bâbu'l-merâtib'de misafir etti ve onlara ikramda bulunulmasını emretti. Bayramda Bağdâd ordusu ne kadar güçlü olduklarını göstermek maksadıyla en değerli ziynet eşyalarını, en fefis atları ve en güzel zırhlarıyla elçilerin huzurunda bir gövde gösterisi yaptılar.

Tuğrul Bey'in kardeşi Melik Dâvud'a bağlı Oğuzlar da bu sene Kirmân'dan döndü. Sebebi şudur :

Gazne hükümdarı Abdür-reşîd b. Mahmûd b. Sebüktekin Gazne'den Horasân'a gitmiş, orada Melik Davud ile karşılaşmış, aralarında çok çetin bir savaş cereyan etmişti. Sonunda Dâvud mağlûp olmuş ve işte bu sebeple adamları Kirmân'dan dönmek zorunda kalmıştır.

Tuğrul Bey de bu sene Isfahân'dan Rey'e döndü.

Ebû Kâlicâr Gerşâsf b. Alâüddevle b. Kâkeveyh bu sene Ahvâz'da öldü. Emîr Ebû Mansûr Ahvâz'dan Şîrâz'a dönerken onu orada vekil bırakmıştı. Ölümü üzerine Ahvâz'da hutbe el-Melikü'r-Rahîm adına okundu.

Ebû Abdullah el-Hüseyn b. el-Murtazâ el-Mûsevî de bu sene öldü.

Şâir Ebû'l-Hasan Muhammed b. Muhammed el-Busravî bu yılın rebiyülevvel ayında öldü. Ebû'l-Hasan, Ukbarâ yakınındaki Busrâ adlı köydendi. Güzel şiirleri ve sözleri vardır. Adamın biri ona: «Dün gece çok su içtim, bu yüzden de dedem gibi her saat başı ayak yoluna çıkmak zorunda kaldım.» demiş, Ebû'l-Hasan da ona: «Niçin kendini küçültüyorsun?» şeklinde karşılık vermişti.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK DÖRDÜNCÜ (M. 1052-1053) YILI OLAYLARI

Gazne Hükümdarı Abdurreşîd'in Öldürülmesi ve Ferruh-zâd'ın Hükümdar Olması

Gazne hükümdarı Abdürreşîd b. Mahmûd b. Sebüktekin bu sene öldürüldü.

Sebebi şu idi :

Kardeşi Mes'ûd'un oğlu Mevdûd'un Tuğrul adında bir hacibi vardı. Mevdûd ona çok önem verir ve ismiyle hitap ederdi. Kız kardeşiyle de evlendirmişti. Mevdûd ölüp Abdürreşîd hükümdar olunca Tuğrul'u eskiden olduğu gibi önemli bir mevkide görevlendirdi ve onu Hâcibü'l-hüccâb tayin etti. Tuğrul, Abdürreşîd'e Oğuzlar üzerine bir sefer düzenlemesini ve onları Horasân'dan uzaklaştırmasını tavsiye etti, fakat Sultan uzak bulduğu için bu işe girişmek istemedi. Tuğrul yine israr edince onu bin süvariyle gönderdi. Tuğrul Sicistân'a doğru hareket etti. Ebû'l-Fazl, Yabgu'ya vekâleten Sicistân'da bulunuyordu. Tuğrul Tak kalesini muhasara etmeye başladı ve Ebû'l-Fazl'a haber gönderip onu Abdürreşîd'e itaat arz etmeğe çağırdı. Ebû'l-Fazl: «Ben Yabgu'nun nâibiyim; ona hiyanet etmek ne dinle ve ne de erkeklikle bağdaşır. Sen onun üzerine yürü; eğer hakkından gelirsen kaleyi sana teslim ederim.» dedi. Tuğrul, Tak kalesini kırk gün kuşattı, fakat alamadı. Bu arada Ebû'l-Fazl Yabgu'ya mektup yazarak Tuğrul'un yaptığı işler hakkında bilgi verdi, bunun üzerine Yabgu, Tuğrul'u oradan uzaklaştırmak maksadıyla Sicistân üzerine yürüdü.

Daha sonra Tuğrul da Tak kalesini muhasara etmekten usandı ve Sicistân'a hareket etti. Sicistân'a bir fersah kalınca fırsat kollamak ve ele geçireceği fırsatı değerlendirmek amacıyla hiç kimsenin görmeyeceği bir yerde pusuya yattı. Bu sırada davul ve boru sesleri duydu ve dışarı çıkıp yoldan geçen birine sordu, o da Yabgu'nun Sicistân'a varlığını haber verdi; bunun üzerine adamlarının yanına dönüp durumu onlara da anlattı ve: «Onlarla savaşmaktan ve kılıçların gölgesinde şereflice ölmekten başka çaremiz yoktur; zira sayımızın azlığı ve onların sayılarının ise çokluğundan dolayı kaçma imkânımız yoktur.» dedi. Böylece pusu kurdukları yerden

çıktılar. Yabgu onları görünce Ebû'l-Fazl'a bunların kim olduğunu sordu, o da Tuğrul'un adamları olduğunu söyledi. Yabgu, Tuğrul'un yanındaki adamların az olduğunu anladı ve adamlarından bir grubu onlarla savaşmak için gönderdi, fakat Tuğrul onların üzerine yürümedi ve atını oradaki nehre sürüp geçtikten sonra Yabgu ve yanındaki birliklere saldırarak onlarla savaştı ve mağlûp etti, yanlarında bulunan malları ganimet aldı, daha sonra da diğer grubun üzerine hücum edip aynı şekilde onları da bozguna uğrattı. Yabgu ile Ebû'l-Fazl daha sonra Herât'a müteveccihen hareket ettiler. Tuğrul yaklaşık iki fersah kadar onları takip ettikten sonra şehre dönüp orayı ele geçirdi. Abdürreşîd'e de mektup yazıp olup bitenleri anlattı, ayrıca Horasân üzerine yürümek için yardımcı kuvvetler istedi. Abdürreşîd de çok sayıda süvariyi Tuğrul'a yardıma gönderdi. Bu yardımcı kuvvetler ulaşınca Tuğrul daha da güçlendi, orada kısa bir süre kaldı, daha sonra Gazne'ye dönmeyi ve orayı istilâ etmeyi düşündü. Bu düşüncesini adamlarına da açtı, onlara iyilik ve ihsanda bulunup güvenlerini kazandı, daha sonra da asıl maksadını gizleyerek Gazne'ye doğru yola koyuldu. Gazne'ye beş fersah mesafeye kadar yaklaşınca hileye baş vurarak Abdürreşîd'e askerlerin kendisine muhalefet edip ücretlerinin artırılmasını istediklerini, bu sebeple kalplerinin ona karşı kin ve nefret dolu olarak döndüklerini bildirdi. Abdürreşîd bu durumdan haberdâr olunca adamlarını ve güvendiği kişileri toplayıp meseleyi onlara anlattı, onlar kendisine Tuğrul'a karşı uyanık ve dikkatli olmasını söylediler ve: «Vaziyet hazırlık yapamayacağımız kadar naziktir; bu sebeple kaleye çıkıp kapanmaktan başka çıkar yol yoktur.» dediler. Bunun üzerine Abdürreşîd de Gazne kalesine çıktı ve oraya kapanıp savunmaya çekildi.

Tuğrul ertesi gün aniden şehre girdi ve hükümet konağı (emîrlik sarayı)na indi. Kaledekilerle haberleşip Abdürreşîd'i teslim etmelerini istedi. Onu teslim ettikleri takdirde kendilerine pek çok ihsanda bulunmayı vaat ederek onları teşvik etti, teslim etmemeleri halinde şöyle şöyle yaparım diye de tehdit etti, onlar da korkup teslim ettiler. Tuğrul Abdürreşîd'i onlardan teslim alıp öldürdü, Gazne'yi istilâ etti ve Mes'ûd'un kızıyla da zorla evlendi.

Hindistan diyarında "Hırhîz" adlı bir emîrin çok sayıda askeri vardı. Tuğrul, Abdürreşîd'i öldürüp duruma hakim olunca ona mektup yazıp Oğuzların ellerindeki şehirleri geri almak için kendisine muvafakat etmesini ve yardımcı olmasını istedi, ona da pek çok vaatlerde bulunup bir çok şey bağışladı; fakat Hırhîz kabul etmedi ve onun yaptığı işleri beğenmedi, ondan nefret edip çok sert ve kaba bir cevap verdi, ayrıca Mes'ûd'un kızı olan Tuğrul'un karısına ve ileri gelen kumandanlara da mektup yazıp onları da kınadı. Tuğrul'un hükümdarlarını ve oğlunu öldürmesine göz yumup ses çıkarmadıkları için onları azarladı ve hükümdarlarının ih-

tikamını almağa teşvik etti. Hırhîz'in mektubunu okudukları zaman hatalarını anladılar. İçlerinden bir grup Tuğrul'un huzuruna girip önünde durdular, bu arada birisi kılıcıyla Tuğrul'a vurdu, diğerleri de onu takip etti ve Tuğrul'u öldürdüler.

Hâcib Hırhîz beş gün sonra geldi ve Abdürreşîd'e yapılanlardan dolayı üzüntüsünü ifade etti, ayrıca Tuğrul'u ve onu destekleyenleri kötüledi, şehrin ve kumandanların ileri gelenlerini toplayıp onlara: «Diyanet ve emanete muhalefet edilmesinden doğan olayları biliyorsunuz. Ben hükümdar değilim, hükümdara tâbi olacağım. Devlet hükümdarsız, idarecisiz olmaz, mutlakâ bir idareci bulmak lâzım, bu konuda ne düşündüğünüzü, kimi seçmek istediğinizi söyleyiniz.» dedi. Onlar da Ferruh-zâd b. Mes'ûd b. Mahmûd'u tavsiye ettiler. Ferruhzâd bir kalede hapisteydi .Oradan getirilip hükümet konağında (emîrlik sarayı) tahta çıkarıldı, Hırhîz de devlet işlerini idare etmek üzere onun yanında kaldı, Abdürreşîd'in öldürülmesine yardımcı olanları yakalayıp öldürdü. Tuğrul Bey'in kardeşi ve Horasân hâkimi Dâvud, Abdürreşîd'in öldürüldüğünü duyunca askerlerini toplayıp Gazne üzerine yürüdü, fakat Hırhîz karşısına çıkıp karşıkoydu, Dâvud mağlûp oldu, Hırhîz onun yanındaki eşyayı ganimet aldı.

Ferruhzâd hükümdar olup tahta iyice yerleşince Horasân üzerine büyük bir ordu sevk etti. Büyük emîrlerden biri olan Emîr Gülsarığ Gazne ordusunun karşısını çıktı ve onlara sabırla karşı koydu, fakat Gazne kuvvetleri onu mağlûp ettiler. Yanındaki adamlar da bozulup Emîr Gülsarığ'ı yalnız bıraktılar. Gülsarığ esir alındı, onunla beraber çok sayıda Horasân askeri, ileri gelen zevât ve kumandanlar da esir düştü; bunun üzerine Alp Arslan büyük bir ordu hazırlayıp babası Dâvud'u bu ordunun başında Gülsarığ'ı esir alan kuvvetlerin üzerine gönderdi. Dâvud onlarla savaştı, Gazne ordusunu bozguna uğrattı, ileri gelen kumandanlardan bir grubu esir aldı; bunun üzerine Ferruhzâd esirleri serbest bıraktı, Gülsarığ'a hil'at verip onu da salıverdi.

Oğuzlar'ın Fars'a Varmaları ve Orada Mağlûp Olmaları

Sultan Tuğrul Bey'in adamları bu sene Fars'a vardılar, Şîrâz'a kadar geldiler ve el-Beyzâ'da konakladılar. Melik Ebû Kâlicâr Ebû Mansûr'un veziri el-Âdil Ebû Mansûr da onlara katıldı ve işlerini idare etti, fakat onlar onu yakalayıp tevkif ettiler ve Kebze, Cüveym ve Behender adlı üç kaleyi onun elinden alıp orada oturdular. Oğuzlardan yaklaşık iki yüz kişi el-Melikü'r-Rahîm'in kardeşi Emîr Ebû Sa'd'ın yanına giderek onun saflarına katıldılar. Ebû Sa'd adı geçen üç kalede bulunan Oğuzlara haber

gönderip onları da kendi tarafına çekmeğe çalıştı, onlar da itaat arz edip kaleleri Ebû Sa'd'a teslim ettiler ve onun hizmetine girdiler.

Bu arada Şîrâzlı askerler ez-Zâhir Ebû Nasr'ın kumandasında toplanıp Şîrâz kapısında Oğuzlara ağır bir darbe indirdiler. Oğuzlar bozguna uğradılar ve önde gelen adamlarından Taceddîn Nasr b. Hibetullah b. Ahmed esir düştü. Oğuzlar mağlûp olunca Şîrâzlı askerler Fesâ üzerine yürüdüler. Ayak takımından biri Şîrâz'da idareyi zorla ele geçirmiş ve askerlerin Oğuzlarla meşgul olmasından dolayı da durumu giderek kuvvetlenmişti. Şîrâzlı askerler o zorbayı da oradan uzaklaştırdılar ve şehre tekrar hakim oldular.

Kureyş İle Kardeşi el-Mukallid Arasındaki Savaş

Bu sene Alemüddîn Kureyş b. Bedrân ile kardeşi el-Mukallid arasında ihtilâf çıktı. Kureyş, amcası Karvâş'ı Musul'a bağlı el-Cerrâhiyye kalesine sevk edip orada hapsetmiş, daha sonra da Irak üzerine yürümek maksadıyla hareket etmişti. Bu sırada kardeşi el-Mukallid ile aralarında anlaşmazlığa sebep olan bazı münakaşalar olmuş, bunun üzerine de el-Mukallid, Nûruddevle Dübeys b. Mezyed'in yanına gidip ona sığınmıştı. Bu hareketi kardeşinin öfkelenmesine ve onun obasını yağmalayıp Musul'a dönmesine sebep oldu, böylece araları bozuldu. Araplar Kureyş aleyhinde anlaşmazlığa düştüler, el-Melikü'r-Rahîm'in Bağdâd'daki nâiblerini de Irak'ta Kureyş'in elinde bulunan yerlerden şehrin doğu yakasındaki Ukbarâ, el-İls ve diğer bazı yerlerdeki ona ait mahsûlü almak ve Avânâ ve Baytar nehri gibi şehrin batı yakasındaki yerleri de Ebû'l-Hind Bilâl b. Garîb'e teslim etmek üzere adamlar gönderdi.

Daha sonra Kureyş, Arapları kendi tarafına çekti ve onlarla olan ihtilâfını halletti, Araplar da amcası Karvâş'ın ölümünden sonra ona itaat arz ettiler. Karvâş da o günlerde ölmüştü. Kureyş kendisinden alınan yerlerin iade edilmesini istemek üzere Irak'a gitti. es-Salihiyye'ye varınca adamlarından bir bölümünü el-Hatîra yöresine ve civarına gönderdi, bunlar oraları yağmalayıp geri döndüler. Bu sırada el-Hatîra hakimi Kâmil b. Muhammed b. el-Müseyyeb ile karşılaştılar. Kâmil onlara saldırıp savaşa girdi, onlar da durumu Kureyş'e bildirdiler. Kureyş derhal Araplar ve Kürtlerden müteşekkil büyük bir orduyla onların yardımına koştu. Kâmil yenildi, Kureyş onu takip ettiyse de yetişemedi. Bu defa Bilâl b. Gârib'in obalarına yürüdü. Burada hiç kimse yoktu, yağmaya girişmeleri üzerine Bilâl onlara karşı koydu ve güzel bir imtihan verdi. Sonunda yaralandı ve mağlûp oldu. Kureyş, el-Melikü'r-Rahîm'in nâiblerine haber gönderip itaat arz ettiğini bildirdi ve elindeki yerlerin kendinde bırakılmasını istedi.

Onlar da Kureyş'in kuvvetli, kendilerinin ise zayıf durumda olduğunu, Hûzistân'da bulunan el-Melikü'r-Rahîm'in de kendileriyle yeteri kadar ilgilenmediğini düşünerek onun bu teklifini istemeyerek kabul ettiler. Böylece Kureyş'in işleri yoluna girdi, şan ve şöhreti arttı.

Karvâş'ın Ölümü

Musul emîri Mu'temidüddevle Ebû'l-Menî' Karvâş b. el-Mukallid el-Ukaylî bu sene recep ayı başında (27 Ekim 1052) daha önce zikrettiğimiz gibi hapiste olduğu Musul'a bağlı el-Cerrâhiyye Kalesi'nde vefat etti. Cenazesi Musul'a götürüldü ve Musul'un doğusunda yer alan Nineva şehrindeki Tevbe tepesi'nde defnedildi.

Arapların önde gelen, akıllı, ileri görüşlü simalarından biriydi. Güzel şiirleri vardır.

Rivayete göre, iki kız kardeşi aynı anda nikâhında tutmuştu. Kendisine: «Şeriat bunu haram kılmıştır.» denilince: «Yaptığımız hangi iş şeriata uygun ki?» cevabını vermiştir. Bir defasında da: «Boynumda öldürdüğüm beş altı kişinin dışında hiç bir bedevînin günah yükü yoktur. Şehirlilere (yerleşiklere) gelince, zaten Allah onlara değer vermez.» demiştir.

el-Melikü'r-Rahîm'in Basra'yı İstilâ Etmesi

el-Melikü'r-Rahîm bu yılın şaban ayında (kasım-aralık) veziri ve el-Besâsîrî'nin kumandasındaki bir orduyu Basra'ya gönderdi. Kardeşi Ebû Ali b. Ebû Kâlicâr oradaydı. Onu muhasara ettiler, o da askerleri çarpışmak üzere gemilerle onların üzerine sevk etti. Bir kaç gün savaştılar, sonunda Basralılar mağlûp oldu ve deniz yoluyla Basra'ya döndüler. el-Melikü'r-Rahîm'in askerleri Dicle ve diğer bütün nehirleri istilâ ettiler. Askerler Matârâ'daki karargâhlarından kara yoluyla Basra'ya gittiler, şehre yaklaşınca Rebia ve Mudar kabilelerinin elçileri tarafından karşılandı ve emân istendi. el-Melikü'r-Rahîm'in askerleri de kabul etti ve aynı şekilde bütün Basralılara da emân verdiler. el-Melikü'r-Rahîm Basra'ya girdi, halk çok seyindi, el-Melikü'r-Rahîm de onlara ihsanda bulundu.

el-Melikü'r-Rahîm Basra'ya girince Hûzistân'daki Deylemlilerin elçileri de gelip itaat arz ettiler ve itaatten ayrılmadıklarını söylediler. el-Melikü'r-Rahîm bundan dolayı onlara teşekkür etti, kendisi de şehrin işlerini yoluna koymak ve düzeltmek üzere Basra'da kaldı.

Basra hakimi olan kardeşi Ebû Ali'ye gelince, o Şatt-ı Osmân'a giderek oraya sığındı ve etrafında hendek kazdı. el-Melikü'r-Rahîm onun üze-

rine yürüdü ve çarpışarak orayı ele geçirdi. Ebû Ali ve annesi bunun üzerine Abbâdân'a giderek gemiye binip Mehrûbân'a geçtiler, karaya çıkıp hayvanlar kiralayarak Sultan Tuğrul Bey'in yanına gitmek maksadıyla Errecân'a hareket ettiler. el-Melikü'r-Rahîm de kardeşinin ordusunda yer alan Deylemli askerleri Basra'dan uzaklaştırdı, onların yerlerine ise başkalarını görevlendirdi.

Ebû Ali daha sonra Isfahân'da bulunan Sultan Tuğrul Bey'in yanına vardı. Tuğrul Bey onu iyi karşıladı, ikramda bulundu, mal verdi ve akrabalarından bir kadınla evlendirdi. Cerbâzakân'a bağlı bir şehri ona ikta etti, ayrıca aynı yöredeki iki kaleyi de ona teslim etti. el-Melikü'r-Rahîm de Basra'yı el-Besâsîrî'ye teslim edip Ahvâz'a gitti. Mansûr b. el-Hüseyn ve Hezâresb ile el-Melikü'r-Rahîm arasında elçiler gidip geldi, sonunda anlaştılar ve Errecân ile Tüster el-Melikü'r-Rahîm'in eline geçti.

Sa'dî'nin Irak'a Gelmesi

Sa'dî b. Ebû'ş-Şevk zilkade ayında (şubat-mart 1053) Sultan Tuğrul Bey'in yanından bir orduyla Irak taraflarına geldi, Mâyedeşt'te konakladı, daha sonra yanındaki Oğuzlarla beraber bir süvari birliğiyle Ebû Dülef el-Câvânî'nin üzerine yürüdü. Ebû Dülef ondan korkup kaçtı, Sa'dî arkadan yetişip onu yağmaladı ve mallarını aldı. Ebû Dülef şahsî gayretiyle kaçıp kurtuldu. Sa'dî'nin adamları şehirleri yağmaladılar ve en-Nu'mâniyye kadar geldiler. Talan ve yağmacılıkta çok aşırı gittikleri gibi yörede çok da kan döktüler; bu arada kızların namusunu kirlettiler, mal mülk, ev eşyası, ne varsa hepsini aldılar. Daha sonra da el-Bendenîcîn'e gittiler.

Bu haber Ukaylîlerden Ali b. Makn'ın iki oğlu ez-Zerîr ile Matar'ın misafiri olan dayısı Hâlid b. Ömer'e ulaşınca kendi oğlunu ez-Zerîr ve Matar'ın çocuklarıyla beraber Sa'dî'ye gönderip amcası Mühelhil ve Kureyş b. Bedrân'ın kendilerine yaptıklarından şikâyetçi oldu. Bunlar Sa'dî'ye Hulvân'da yetişip hallerinden şikâyetçi oldular. Sa'dî onlara yanlarına geleceğine ve kendilerine saldıranlardan intikam alacağına söz verdi, bunun üzerine geri döndüler. Bu sırada Mühelhil'in adamlarından bir grup onlara yetişip üzerlerine hücum etti, fakat Ukayliler onları mağlûp ve esir ettiler.

Mühelhil bunu duyunca beş yüz kişilik bir süvari birliğiyle Matar ve ez-Zerîr'in obaları üzerine yürüdü. Ukbarâ tepesi eteklerinden onlara saldırıp mallarını yağmaladı, adamlar mağlûp olup dağıldılar. Hâlid, Matar ve ez-Zerîr, Tamerrâ önlerinde Sa'dî b. Ebû'ş-Şevk'e yetişip vaziyeti haber verdiler ve onu amcasıyla savaşa teşvik ettiler, o da amcasının yoluna çık-

tı ve iki ordu karşılaştı. Sa'dî'nin askerleri çoktu, amcasını yendi ve esir aldı. Adamları bozulup her biri bir tarafa dağıldılar. Amcası Mühelhil'in oğlu Mâlik de esir düştü. Onların yanında bulunan ganimetleri de alıp adamlarına dağıttı ve Hulvân'a döndü.

Bu haber Bağdâd'da duyuldunca halk korkuya kapıldı ve büyük bir sarsıntı geçirdi, bunun üzerine el-Melikü'r-Rahîm'in askerleri Sa'dî ile savaşmak için Hulvân'a gitmek üzere yola çıktılar. Ebû'l-Ağarr Dübeys b. Mezyed el-Esedî onların yanına geldi, fakat hiç bir şey yapmadılar.

Çeşitli Olaylar

İsâ b. Hamîs b. Makn bu sene kardeşi Tekrît hakimi Ebû Gaşşâm'ı Tekrît'de tevkif edip kalenin bodrumunda hapsetti, Tekrît'i de istilâ etti.

Bu sene Hûtistân, Errecân, İzec ve o yöredeki diğer bazı şehirlerde çok sayıda deprem oldu. Bunların en büyüğü Errecân'da olanıydı. Burada bir çok şehir ve ev harabe haline geldi. Errecân yakınlarındaki büyük bir dağ yarıldı ve ortasında gizlenmiş vaziyetteki tuğla ve kiremitten yapılmış bir merdiven ortaya çıktı. Halk bunu hayretle karşıladı. Horasân'da da aynı şekilde büyük bir deprem olmuş ve bir çok yeri tahrip etmişti. Deprem sebebiyle çok sayıda insan hayatını kaybetmişti. En şiddetlisi de Beyhak şehrinde meydana gelmiş ve şehir harabeye dönmüştü. Bu arada şehrin surları ve camileri de yıkılmıştı. Surların harabe hali 464 (1071-1072) yılına kadar devam etti, söz konusu tarihte Nizâmülmülk'ün emriyle yeniden yapıldı. Daha sonra ise Melikşâh'ın ölümünden sonra Arslan Argun tarafından tekrar tahrip edildi. Bunu ait olduğu yılda anlattık Bu defa da Mecdülmülk el-Balâsânî tarafından tamir edilmişti.

Bu sene Mısır'a hakim olan Alevîlerin soyunu zemmeden bilgileri içine alan bir şerece tanzim edildi. Bunlar Alevîlerin Hz. Ali'nin soyundan geldiklerine dair iddialarını yalanlıyor ve onların Mecûsîlerden ed-Deysâniyye, Yahûdilerden de el-Kaddâhiyye soyundan geldiklerini söylüyorlardır. Bu şecerede Alevîlerin, Abbâsîlerin, fakihlerin, kadıların, şahitlerin yazıları vardı. Şecereler bir kaç nüsha istinsah edilip diğer ülkelere de gönderildi, hem bedevîler ve hem de şehirliler arasında yayıldı.

eş-Şâmil adlı eserin müellifi Ebû Nasr Abdüs-Seyyid b. Muhammed b. Muhammed b. Abüdülvâhid b. es-Sabbâğ, Kadı el-Kudât Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Ali b. Mâkûlâ'nın huzurunda şahitlik yaptı.

Bu sene Bağdâd'da Sünnîlerle Şiîler arasında büyük karışıklıklar çıktı. Olayları önlemek mümkün olmadı, ayyârlar her tarafa yayıldı, halkın

malına musallat oldular, çarşıyı haraca bağladılar. Şehir ve köy reislerinin aldığı vergileri de bunlar topladılar. Liderleri "et-Tıktıkî" ve "ez-Zeybek" idi. Bu arada Şiîler ezanı eskiden olduğu gibi «Hayya alâ hayri'l-amel» şeklinde okumağa başladılar, mescidlerine de «Muhammed ve Ali beşeriyetin en hayırlılarıdır.» mealindeki ibareyi yazdılar; bu sebeple Sünnîler ve Şiîler arasında çatışmalar çıktı, olaylar büyüdü.

Nûruddevle Dübeys b. Mezyed, oğlu Bahâüddevle Mansûr'u Ebû'l-Berekât b. el-Besâsîrî'nin kızıyla bu yıl içinde evlendirdi.

Kadı Ebû Ca'fer es-Semnânî de bu sene rebiyülevvel ayında Musul'da öldü. Fıkhî meselelerde Ebû Hanîfe'nin mezhebinde usul sahasında ise Eş'arî mezhebinde imamdı. ed-Dârakutnî ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir.

Vâiz Ebû Ali el-Hasan b. Ali b. el-Müzehhib de bu sene aynı ayda öldü. Ahmed b. Hanbel'in **Müsned**'inin râvilerindendir.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK BEŞİNCİ (M. 1053-1054) YILI OLAYLARI

Bağdâd'da Sünnîlerle Şiîler Arasındaki Karışıklıklar

Bu yılın Muharrem ayında Kerh ahalisiyle diğer şehirlere mensup Sünnîler arasındaki olaylar daha da arttı. Bu karışıklıklar 444 yılı sonlarında (Nisan 1053) başlamıştı.

Bu sene Muharrem ayında fitne fesat daha da arttı, olaylar sultanın kontrolünden çıktı, bu arada Türklere mensup gruplar her iki fırkaya da karıştı. Ortalık kızışınca kumandanlar bir araya gelip olayların şiddetlendiği yerlere giderek fitne fesat çıkaranlara karşı gerekli tedbirleri almayı ve cezalandırmayı kararlaştırdılar. Kerh ahalisinden alevî birini yakalayıp öldürdüler, bunun üzerine adamın karıları ayaklandılar, duygu ve düşüncelerini her tarafa yayıp yardım istediler. Kerh ahalisi de onlara katılınca kumandanlar ve kadınlarla beraber hareket eden halk arasında çok çetin çarpışmalar cereyan etti. Türkler Kerh'teki çarşıları ateşe verdiler, çarşıların büyük bir bölümü yanıp yerle bir oldu, bu yüzden Kerh halkından çoğu başka yerlere göç ettiler.

Kumandanlar yaptıklarına pişman oldular, Halife el-Kâim Biemrillâh da bu olayları yadırgadı, sonunda ortalık düzeldi ve divanda, Türklerin Kerh halkına müdahale etmemesi kararlaştırıldıktan sonra daha önce oradan göç etmiş olan insanlar geri döndüler.

el-Melikü'r-Rahîm'in Errecân ve Yörelerini İstilâ Etmesi

el-Melikü'r-Rahîm bu yılın cemaziyülevvel ayında (ağustos-eylül 1053) Errecân şehrini istilâ etti, oradaki askerler de ona itaat arz ettiler. Askerlerin başında Fûlâd b. Husrev ed-Deylemî vardı.

Errecân'a yakın beldeler "Haşnâm" adlı bir zorba tarafından istilâ edilmişti. Fûlâd onun üzerine bir ordu sevk etti, bu ordu Haşnâm'ın üzerine saldırıp ona ağır bir darbe indirerek o bölgeden uzaklaştırdılar, bunun üzerine onlar da el-Melikü'r-Rahîm'e sığındılar.

Hezâresb b. Bengîr bu olaydan korktu, çünkü o, yukarıda zikrettiğimiz gibi, el-Melikü'r-Rahim'e muhalifti. Bu yüzden el-Melikü'r-Rahîm'e haber göndererek yalvarıp yakardı, onunla yakınlık kurdu, ayrıca Fûlâd'a, komşularına iyi davranmasını da emretmesini istedi. Hezâresb'in bu isteği kabul edildi.

Sultan Tuğrul Bey'in Hastalanması

Sultan Tuğrul Bey bu sene hasta vaziyette Isfahân'a geldi. Öldüğüne dair şayialar giderek kuvvet kazandı, fakat sonra iyileşti. Eski Basra hakimi Melik Ebû Kâlicâr'ın oğlu Emîr Ebû Ali, Tuğrul Bey'in yanına geldi, aynı şekilde İzec hakimi Hezâresb b. Bengir de Tuğrul Bey'i ziyaret etti, çünkü el-Melikü'r-Rahîm Basra ve Errecân'ı istilâ edince korkmuştu. Tuğrul Bey her ikisini de iyi karşıladı, ihsan ve ikramda bulundu ve yardımı vaat etti.

Sa'dî b. Ebû'ş-Şevk'in Tekrar el-Melikü'r-Rahîm'e İtaat Arz Etmesi

444 (1052-1053) yılı olayları arasında Sa'dî'nin Irak'a vardığını ve amcasını esir aldığını anlatmıştık. Amcası esir düşünce oğlu Bedr b. Mühelhil, Sultan Tuğrul Bey'in yanına gitti, babasını serbest bırakması için Sa'dî ile nasıl irtibat kuracaklarını konuşup görüştüler, bunun üzerine Tuğrul Bey Sa'dî'nin kendi yanında rehin tuttuğu oğlunu ona teslim etti, ayrıca onunla beraber bir de elçi gönderdi ve ondan Sa'dî'ye şöyle demesini istedi. «Eğer elindeki esir için kurtuluş akçesi istiyorsan, işte oğlunu sana geri gönderdim. Şayet kabul etmez, muhalefet etmeğe ve halktan ayrılmağa kalkışırsan biz de senin bu eylemine karşılık veririz.»

Bedr ve Tuğrul Bey'in elçisi Hemedân'a varınca, Bedr biraz geride kaldı ve elçi Sa'dî'nin yanına gidip bu sözleri aktarınca Sa'dî'nin çok zoruna gitti, içerledi ve Tuğrul Bey'e muhalefet edip Hulvân'a giderek orayı zapt etmek istedi, fakat mümkün olmadı. Rûşenkubâd ile el-Beredân arasında gidip geldi, sonra el-Melikü'r-Rahîm'e mektup yazıp ona itaat arz etti; bunun üzerine Tuğrul Bey'in ordusundaki önde gelen iki adamı İb-

râhim b. İshâk ve Saht-kemân, Bedr b. el-Mühelhil'in askerleriyle beraber Sa'dî'nin üzerine yürüdüler, hücum edip ona ağır bir darbe indirdiler. Sa'dî ve adamları mağlûp oldu, Oğuzlar da onlardan ayrılıp Hulvân'a döndüler. Bedr bir Oğuz taifesiyle birlikte Şehrizûr'a, Sa'dî de Rûşen-Kubâd kalesine gitti.

Emîr Ebû Mansûr'un Şîrâz'a Dönmesi

Emîr Ebû Mansûr Fûlâsütûn b. el-Melik Ebû Kâlicâr bu sene şevval ayında (ocak-şubat 1054) Şîrâz'ı istilâ etmek üzere döndü, kardeşi Emîr Ebû Sa'd da Şîrâz'dan ayrıldı.

Sebebi şu idi :

Amîdüddevle Ebû Nasr b. ez-Zâhir adlı biri Emîr Ebû Sa'd ile beraber devlet içinde önemli bir mevkie gelmiş ve yönetime ortak olmuştu. Askerleri de yanından uzaklaştırmış ve onları küçümsemişti. Emîr Ebû Sa'd'ı davet edip onu melik yapan Istahr kalesi hakimi Ebû Nasr b. Husrev'i de endişeye sevk etmişti.

Amîdüddîn Ebû Nasr bu şekilde davranınca onlar da ona karşı birleşip işbirliği yaptılar. Ebû Nasr b. Husrev, Emîr Mansûr b. Ebû Kâlicâr'ı yanına getirtti ve Amîdüddîn'e karşı birlikte hareket etmesi için çalıştı. Askerlerin büyük bir çoğunluğu Amîdüddîn'i sevmedikleri için Ebû Nasr b. Husrev'e katılarak onu desteklediler ve Amîdüddîn'i yakalayıp tevkif ettiler, Emîr Ebû Mansûr lehinde tezahürat yaptılar ve ona itaat arz ettiler. Emîr Ebû Sa'd'ı ise yanlarından uzaklaştırdılar, o da az sayıdaki bir grupla Ahvâz'a döndü. Emîr Ebû Mansûr da Şîrâz'ı zapt ederek şehre girdi, burada hutbeyi sırasıyla Tuğrul Bey, el-Melikü'r-Rahîm ve kendi adına okuttu.

el-Besâsîrî'nin Kürtler ve Bedevî Araplara Saldırması

Kürtler ve Araplardan müteşekkil toplulukların Oğuzları bahane ederek saltanatı ele geçirmek maksadıyla muhtelif şehirlerde bozgunculuk yaptıkları, yol kesip köyleri yağmaladıklarına dair haberler bu yılın şevval ayında (ocak-şubat 1054) Bağdâd'a ulaştı, bunun üzerine el-Besâsîrî bir süvari birliğiyle üzerlerine yürüdü ve el-Bevâzic'e kadar onları takip etti. Bedevî Araplar ve Kürtlere mensup çok sayıda topluluğa hücum edip ağır darbe indirdi, bazılarını öldürüp mallarını yağmaladı, bir kısmı ise geri dönüp kaçarak el-Bevâzic yakınlarında Zap suyunu geçtiler, bu sebeple

el-Besâsîrî onlara yetişemedi. Onları yakalamak maksadıyla nehri geçmek istediyse de bedevî Araplar ve Kürtlerin nehrin öbür yakasında bulunmaları suyun ise taşkın akması sebebiyle nehri geçemediler, böylece onlar da kurtulmuş oldular.

Çeşitli Olaylar

Nakîbu'n-nukabâ eş-Şerîf Ebû Temmâm Muhammed b. Muhammed b. Ali ez-Zeynebî bu sene öldü ve yerine oğlu Ebû Ali nâib oldu.

Ebû İshâk İbrâhim b. Muhammed b. Ahmed el-Bermekî de bu sene öldü. Çok hadis rivayet etmiştir. İbn Mâlik el-Katîî ve diğerlerinden sema yoluyla hadis rivayet etmişti. Bağdâd'da "el-Berâmike (Bermekîler)" adıyla bilinen bir yerde ikamet ettiği için "el-Bermekî" denilmişti. Başka bir rivayete göre ise Basra yakınlarındaki el-Bermekiyye adlı bir köyden olduğu için el-Bermekî denilmiştir.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK ALTINCI (M. 1054-1055) YILI OLAYLARI

Türklerin Bağdâd'da Karışıklık Çıkarmaları

Türkler bu sene muharrem ayında (nisan-mayıs 1054) Bağdâd'da karışıklıklar çıkardılar.

Sebebi şu idi:

Türklerin el-Melikü'r-Rahîm'in vezirinden büyük bir yekûn tutan alacakları kalmıştı. Haklarını ısrarla istediler, bunun üzerine vezir halifelik sarayına saklandı. Türkler divana baş vurup haklarını istediler ve alacaklarını geçiktirdiği için de şikâyetçi oldular, fakat vezirin divana çıkması için yaptıkları teklifler kabul edilmedi, bunun üzerine de vezirden şikâyetçi olmaktan vaz geçip divandan şikâyetçi oldular ve: «İdareciler sarayda oturup para alıyorlar, biz aradığımız zaman huzurumuza bile çıkmak istemiyorlar. Vezir ile halife de bizi onların yanından uzaklaştırmak için karşımıza dikiliyorlar. Biz mahvolduk.» dediler.

Onlar bu konuda mektup yazmağa, vezir de cevap vermeğe devam etti. Nihayet isyan ettiler. Ertesi gün halifelik sarayını muhasara etmeğe karar verdikleri duyuldu. Halk buna çok üzüldü ve mallarını sakladı. el-Besâsîrî halifelik sarayına gelip vezir hakkında bilgi edinmek istedi, fakat hiç bir şey öğrenemedi. Bu defa hem kendi evinde ve hem de onunla iş birliği yapmakla suçlananların evleri arandı, bu evlere baskınlar düzenlendi, fakat yine de hakkında bilgi edinilemedi.

Bunun üzerine Türklerden bir grup Rumların evlerine gidip yağmaladılar, kilise ve manastırları yaktılar, bu arada el-Besâsîrî'nin veziri Ebû'l-Hasan b. Ubeyd'in evini de yağmaladılar.

Nehru'l-mu'allâ, Bâbu'l-Ezc ve diğer bazı yerlerin ahalisi Türklere mani olmak maksadıyla geçitleri tuttular. Ortalık kızıştı, Türkler de Bağdâd'a gelen herkesin malını yağmaladılar. Bu yüzden fiyatlar arttı, yiyecek maddeleri tükendi. Halife onlara haber gönderip bu hareketlerden vazgeçmelerini istedi, fakat onlar yağmacılığa son vermediler; bunun üzerine

halife Bağdâd'dan ayrılmak istediğini bildirdi, fakat buna rağmen yağmacılık yapmalarına mani olunamadı.

el-Besâsîrî onların yaptıklarına razı değildi. Kendisi halifelik sarayında oturuyordu. Vezir ortaya çıkıncaya kadar bu işler devam etti. sonunda el-Besâsîrî onların geri kalan paralarını kendi malından, hayvanlarını satıp elde ettiği paradan ve diğer şeylerden karşıladı, fakat yine de zulüm ve haksızlıklarını sürdürdüler. Bu arada bedevî Araplar ve Kürtler de eskisinden daha büyük bir hırsla yağmacılığa döndüler, soygun ve talan yapıp adam öldürmeğe başladılar. Şehirler harabe haline geldi. Sâkinleri de muhtelif yerlere dağıldı.

Kureyş b. Bedrân'ın adamları da yağmacılık niyetiyle Musul'dan yola çıkıp Kâmil b. Muhammed b. el-Müseyyeb'in obalarına saldırdılar. Kâmil b. Muhammed'in obaları el-Beredân'daydı, orayı yağmaladılar. el-Besâsîrî'nin atları ve iyi cins develeri de buradaydı, hepsini gasp ettiler. Bu haber Bağdâd'da duyuldu, halk ayak takımından ve Türklerden daha çok korkmağa başladı. Bu arada saltanatın nüfuz ve hakimiyeti de tamamen sarsıldı İhtilâf ve anlaşmazlıkların zararlarından biri de budur.

Tuğrul Bey'in Âzerbaycân'ı İstilâ Etmesi ve Anadolu Gazâsı

Tuğrul Bey bu sene Âzerbaycân'a gitti ve Tebrîz üzerine yürüdü. Şehrin hakimi Emîr Ebû Mansûr Vehsûzân b. Muhammed er-Ravvâdî Tuğrul Bey'e itaat arz edip adına hutbe okuttu, onu hoşnut edecek hadiyeler gönderdi ve oğlunu da tehin bıraktı. Tuğrul Bey oradan Cenze hakimi Emîr Ebû'l-Esvâr üzerine yürüdü. O da aynı şekilde itaat arz edip Tuğrul Bey adına hutbe okuttu. O yöredeki diğer şehirlerin hakimleri de Tuğrul Bey'e haber gönderip itaatlarını bildirdiler ve adına hutbe okuttular.

Arkerler ona boyun eğdiler, Tuğrul Bey de onları yerlerinde bıraktı. Her birinden rehineler alıp Armenia'ya hareket etti ve Malazgirt üzerine yürüdü. Burası Rumlara ait bir yerdi. Şehri kuşatıp halkın zor durumda bıraktı, ayrıca o civardaki şehirleri yağma ve tahrip etti. Malazgirt müstahkem bir şehirdi. Bu sırada Diyarbekir hakimi Nasruddevle b. Mervân da Tuğrul Bey'e pek çok hediyeler ve askerler gönderdi. Nasruddevle daha önce Tuğrul Bey'e itaat etmiş ve adına hutbe okutmuştu.

Sultan Tuğrul Bey Anadolu gazâsında büyük işler başardı. Rumların mallarını yağmalamak, adamları öldürmek ve esir almak suretiyle onlardan pek çok şey elde etti ve maksadına nail oldu.

Tuğrul Bey bu gazâsı sırasında Erzenü'r-Rûm (Erzurum)' kadar geldi ve daha sonra kış bastırınca Malazgird'i zapt edemeden Âzerbaycân'a

döndü. Kış geçinceye kadar Azerbaycân'da kalacağını ve gazâlarını tamamlamak gayesiyle tekrar Anadolu'ya geleceğini ilân etti. Daha sonra Rey'e hareket etti ve 447 (1055) yılına kadar orada kaldı. İnşaallah ileride zikredeceğimiz gibi, oradan Irak tarafına döndü.

Benû Hafâce'nin Yaptığı Savaş ve Mağlûp Olması

Benû Hafâce bu sene receb ayında (ekim 1054) el-Câmiayn'a ve Nûruddevle Dübeys'in şehirlerine saldırdı. Bu yöredeki halkın mallarını yağmaladı ve ken döktü. Nûruddevle Fırat'ın doğu yakasında, Hafâce kabilesi ise batı yakasındaydı. Nûruddevle, el-Besâsîrî'ye haber gönderip yardım istedi, el-Besârîsî de ona yardıma gitti. Fırat'a varır varmaz nehri geçerek Hafâce kabilesiyle savaşa girdi ve onları el-Câmiayn'dan uzaklaştırdı. Hafâce kabilesi mağlûp olup çöllere çekildiler, el-Besâsîrî de onları takip etmekten vaz geçti, bunun üzerine onlar tekrar fitne fesat çıkarmağa başladılar. Bu defa el-Besâsîrî de her nereye giderlerse gitsinler onları yakalamak üzere hazırlığa girişti, savaşmak maksadıyla üzerlerine yürüdü ve onları izleyerek Haffân'da kendilerine yetişti. Haffân çölde müstahkem bir kaleydi. el-Besâsîrî burada onlara hücum edip ağır bir darbe indirdi ve bir kısmını öldürdü. Mallarını develerini yağmaladı, köle ve cariyelerini gasbetti ve her birini bir tarafa dağıttı. Haffân'ı muhasara edip ele geçirerek tahrip etti, ayrıca kalede bulunan bir kuleyi (el-kâim) de tahrip etmek istedi. Bu kule (el-kâim) kireç ve tuğladan yapılmıştı. Kale hakimi Rebîa b. Mutâ' mal vererek onu bu fikrinden vaz geçirdi, o da yıkmaktan vaz geçerek kuleyi o haliyle bırakıp ülkesine döndü.

Rivayete göre bu kule (el-kâim) gemilerin Necef'e gelirken rotalarını tayin etmelerine yarayan bir işaret (alem) idi. el-Besâsîrî yanında yirmi beş tane Hafâceli olduğu halde Bağdâd'a girdi. Bunların üzerlerinde birer tulum vardı, el-Besâsîrî onları iplerle develere bağlamıştı. Daha sonra bir kısmını öldürdü, bir kısmını da astıktan sonra Harbâ'ya giderek orayı da muhasara etti. Halkının dokuz bin dinar vergi ödemesini kararlaştırdı ve onlara emân verdi.

Kureyş b. Bedrân'ın Enbâr'ı İstilâ Etmesi ve Hâkim Olduğu Yerlerde Tuğrul Bey Adına Hutbe Okutması

Musul hakimi Emîr Ebû'l-Meâlî Kureyş b. Bedrân bu sene şaban ayında Enbâr'ı kuşatıp zapt etti, burada ve sahip olduğu diğer yerlerde Tuğrul Bey adına hutbe okuttu, ayrıca el-Besâsîrî ve diğerlerine ait ne varsa

yağmaladı. Onun adamlarının el-Hâlis'te bulunan obalarını yağmaladılar ve bendlerini açtılar. el-Besâsîrî buna çok içerledi, büyük bir ordu toplayıp, ileride zikredeceğimiz gibi, Enbâr ile Harbâ üzerine yürüyerek her ikisini de geri aldı.

el-Kâid b. Hammâd'ın Ölümü ve Onun Ölümünden Sonra Ailesinin Başına Gelenler

el-Kâid b. Hammâd bu sene recep ayında (ekim 1054) öldü. Ölmeden önce yerine oğlu Muhassin'in geçmesini, Muhassin'e de amcalarına iyi davranmasını vasiyyet etti, fakat babası vefat eder etmez Muhassin onun emirlerinin aksine hareket etti ve hepsinin görevden uzaklaştırılmasını istedi. Amcası Yûsuf b. Hammâd niyetinden haberdar olunca yeğenine karşı çıktı, büyük bir ordu topladı ve sarp bir dağ üzerinde bir kale inşa edip ona «Tayyâre» adını verdi.

Muhassin daha sonra amcalarından dördünü öldürdü, bunun üzerine Yûsuf'un nefreti daha da arttı. Amcasının oğlu Bulukkîn b. Muhammed kendine ait olan Afriyûn şehrindeydi. Muhassin ona mektup yazıp yanına çağırdı, o da gitti. Bulukkûn yanına yaklaşınca Muhassin bir kaç Araba onu öldürmelerini emretti. Araplar dışarı çıkınca kumandanları Halife b. Mekn onlara: «Bulukkîn bize daimâ iyilik ve ihsanda bulunmuştur, biz nasıl olur da onu öldürürüz?» dedi, onlar da kendisine Muhassin'in emir verdiğini söylediler. Bulukkîn öldürülmekten korktu, bunun üzerine Halife ona: «Korkma! Eğer Muhassin'in öldürülmesini istiyorsan onu senin için ben öldüreyim.» dedi. Bulukkîn onunla çarpışmak üzere hazırlanarak Muhassin'in üzerine yürüdü. Muhassin bunu haber alınca kaçarak ayrıldığı kaleye geri döndü, Bulukkîn de arkadan yetişip onu öldürdü, kaleyi ele geçirip idareyi ele aldı. Bulukkîn bu kaleye 447 (1055-1056) yılında hakim olmuştur.

el-Besâsîrî İle Halife Arasında Anlaşmazlığın Başlangıcı

Bu yılın ramazan ayında (aralık 1054) Halife ile el-Besâsîrî arasında anlaşmazlık baş gösterdi.

Sebebi şudur:

Kureyş b. Bedrân'ın iki adamı Ebû'l-Ganâim b. el-Muhallebân ile Ebû Sa'd b. el-Muhallebân gizlice Bağdâd'a girdiler. el-Besâsîrî buna çok içerledi ve: «Bunlar ve arkadaşları (Kureyş) adamlarımın obalarına saldırıp

yağmaladılar, bendleri açarak çok sayıda insanın mahvolmasına sebep oldular.» dedi ve onları yakalamak istediyse de bu imkânı bulamadı. Bunun üzerine Harbâ'ya gitti, daha sonra geri döndü, ancak her zamankinin aksine halifelik sarayına gitmedi, bu hareketin Reîsü'r-rüesâ'dan kaynaklandığını söyledi ve onu itham etti.

Reîsü'r-ruesâ'nın akrabalarından birine ait olan bir gemi el-Besâsîrî'nin yanına uğradı, fakat o, gemiyi oradan uzaklaştırıp vergisinin ödenmesini istediği gibi Halifenin, Reîsü'r-rüesâ'nın ve saray görevlilerinin maaşlarının da darphaneden ödenmesine son verdi. Benû Muhallebân'ın evlarını de yıkmak istedi, fakat buna mani olundu, bunun üzerine: «Ben sadece şehirleri harabeye çeviren ve Oğuzlarla haberleşerek onları tahrik eden Reîsü'r-rüesâ'dan şikayetçiyim.» dedi.

Bu vaziyet zilhicce ayına (mart 1055) kadar devam etti. el-Besâsîrî bu tarihte Enbâr'a gitti, Dummâ ve el-Fellûce yörelerini ateşe verdi. Ebû'l-Ganâim b. el-Muhallebân Enbâr'da idi, daha önce Bağdâd'dan buraya gelmişti. Nûruddevle Dübeys de muhasaraya yardım etmek üzere el-Besâsîrî'nin yanına geldi. el-Besâsîrî mancınıklar kurup şehrin bir burcunu tahrip etti, neft yağı atarak şehir halkının kendisine karşı savaşmak üzere hazırladığı araç ve malzemeleri yaktı, zor kullanarak şehre girip Hafâce kabilesinden yüz kişiyi esir aldı. Bu arada Ebû'l-Ganâim de esir düştü. Ebû'l-Ganâim kendini Fırat nehrine atarak kurtulmak istediyse de yakalandı. el-Besâsîrî Enbâr'ı yağmaladı, şehir halkından beş yüz kişiyi esir aldı ve Bağdâd'a döndü. Bir deveye binmiş olan Ebû'l-Ganâim de onun önünde geliyordu. Üzerinde kırmızı bir gömlek, başında bir kavuk ve ayaklarında da zincir vardı. el-Besâsîrî onu ve yanındaki diğer esirleri asmak istedi, Nûruddevle ise bu işi dönünceye kadar tehir etmesini istedi. el-Besâsîrî sonra Tâc'ın karşısına gelip yer öptükten sonra evine döndü. Ebû'l-Ganâim'i asmadı ise de esirlerden bir kısmını astı. Anlaşmazlık işte böyle başlamıştır.

Oğuzların ed-Destkere ve Diğer Bazı Şehirlere Varmaları

Selçuklu Oğuzlarının beylerinden olan İbrâhim b. İshâk bu yılın şeval ayında (ocak 1055) ed-Destkere'ye vardı. Daha önce Hulvân'da oturuyordu. ed-Destkere'ye varınca şehir halkı onunla savaşa girdi, ancak daha sonra cesaretleri kırılıp onunla baş etmekten aciz kaldılar ve dağılarak kaçtılar. Oğuzlar şehre girip çok fena halde yağmaladılar. Kadınları ve çocuklarını dayaktan geçirerek bu yolla pek çok mal aldılar, daha sonra da Rûşenkübâd'a giderek orayı ele geçirmek istediler. Burası Sa'dî'ye aitti.

Sa'dî'nin mallarının bir kısmı Rûşenkubâd'da, bir kısmı da el-Beredân kalesindeydi.

Yukarıda anlattığımız gibi, Sa'dî, Tuğrul Bey'e itaattan ayrılmıştı. el-Besâsîrî burayı alamadı ve o yöredeki halkı oradan uzaklaştırdı. Bu arada köyler tahrip edildi ve halkın malları yağmalandı.

Başka bir Oğuz taifesi de Ahvâz ve oraya bağlı kasaba ve köylere gitti, oraları yağmaladı ve halkı imha etti. Böylece Oğuzların o beldelere olan hırs ve tamahları daha da arttı, bunun üzerine Deylemliler ve onların yanında bulunan Türkler perişan oldular, cesaretleri kırıldı ve güçleri azaldı.

Tuğrul Bey daha sonra Basra hakimi olan Emîr Ebû Ali b. el-Melik Ebû Kâlicâr'ı Oğuzlardan müteşekkil bir orduyla Hûzistân'ı zapt etmek üzere gönderdi. Emîr Ebû Ali, Sâbûr-Hâst'a varınca Ahvâz'da bulunan Deylemliler'i itaate çağırdı. İtaat ettikleri takdirde kendilerine iyilik ve ihsanda bulunacağını, eğer kabul etmeyecek olurlarsa cezalandıracağını bildirdi. Bir kısmı itaat arz ederken bazıları da karşı çıktılar, bunun üzerine Emîr Ebû Ali Ahvâz'a hareket etti, şehri zapt ve istilâ etti. Hiç kimsenin malına mülküne saldırmadı, fakat bu Oğuzların işine gelmedi ve halkın malına el uzatıp, yağma, talan ve müsadere ettiler. Halk onlardan dolayı bir çok haksızlık ve sıkıntılara maruz kaldı.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Bağdâd'da çok sert ve soğuk rüzgarlar esti; öyle ki, geceleyin çekirgelerin uçarken çıkardığı sese benzer bir ses duyulurdu.

Musul hakimi, Kureyş b. Bedrân'ın kardeşi Ebû Hassan el-Mukallid b. Bedrân bu sene zilhicce ayında öldü.

Konstantinos'un kızı Theodora'nın kocası imparator Konstantinos bu sene öldü. Theodora imparatoriçe namıyla meşhurdu, çünkü Konstantinos onunla evlendiği için imparator olmuştu.

"İbnu'l-Lebbân" adıyla tanına Şâfiî fakihi Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman Ebû Abdullah el-Isfahânî bu sene öldü. Ebû Hâmid el-İsferâyînî'nin adamlarındandı. İbnu'l-Mukrî, el-Muhlis ve diğerlerinden hadis rivayet etmişti.

Ahmed b. Ömer b. Ravh Ebû'l-Hasan er-Nehrevânî de bu sene öldü. Güzel şiirleri vardı.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK YEDİNCİ (M. 1055-1056) YILI OLAYLARI

el-Melikü'r-Rahîm'in Şîrâz'ı İstilâ Etmesi ve Orada Tuğrul Bey Adına Okunmakta Olan Hutbeye Son Vermesi

Istahr kalesi hakimi Fûlâd adındaki Deylemli büyük bir kumandan bu sene muharrem ayında (nisan 1055) Şîrâz üzerine yürüdü ve şehre girip Emîr Ebû Mansûr Fûlâsütûn b. el-Melik Ebû Kâlicâr'ı oradan çıkardı. Daha sonra da Firûzâbâd üzerine yürüdü ve orada kaldı.

Fûlâd, Şîrâz'da Tuğrul Bey adına okunmakta olan hutbeyi kesti, el-Melikü'r-Rahîm ve kardeşi Ebû Sa'd adına okutmağa başladı, her ikisine de mektup yazarak kendilerine itaat arz ettiğini bildirdi, ancak onlar Fûlâd'ın kendilerine bir hile ve oyun yaptığını anladılar. Ebû Sa'd Errecân'dan onun peşine düştü, yanında da büyük bir ordu vardı. Ebû Sa'd ve kardeşi Emîr Ebû Mansûr kardeşleri el-Melikü'r-Rahîm'e itaat arz ettikleri sırada aralarında kararlaştırılan şartlara uygun olarak Şîrâz üzerine yürüyüp şehri muhasara etmeğe karar verdiler. İkisi yanlarındaki askerlerle birlikte Şîrâz'a müteveccihen hareket ettiler ve Fûlâd'ı muhasara ettiler.

Muhasara erzak bitinceye kadar devam etti, bu sırada fiyatlar çok arttı. Yedi ölçek (rıtl) buğday bir dinar ediyordu, halk açlıktan öldü. Şehirde yaklaşık iki bin kişi vardı. Fûlâd'ın artık Şîrâz'da kalması çok zordu, yanındaki Deylemlilerle beraber el-Beyzâ yöresine ve Istahr kalesine gitti, bunun üzerine Emîr Ebû Sa'd ile Emîr Ebû Mansûr askerleriyle Şîrâz'a girdiler ve şehri zapt edip orada oturdular.

el-Cezîre Hakimi Ebû Harb b. Mervân'ın Öldürülmesi

Emîr Ebû Harb Süleyman b. Nasruddevle b. Mervân bu sene öldürüldü. Babası el-Cezîre'yi ve o yöredeki şehir ve kasabaları orada oturup bu şehirleri muhafaza etsin diye ona teslim etmişti.

Cesûr ve atılgan biriydi. İdareyi tek başına üstlendi ve vaziyete hakim oldu. Bu arada el-Buhtıyye Kürtlerinin reisinin torunu Emîr Mûsek b. el-Mücellâ ile aralarında anlaşmazlık çıktı.

Emîr Mûsek'in el-Cezîre'nin doğusunda müstahkem kaleleri vardı.

Daha sonra Ebû Harb haber gönderip onu kendi tarafına çekti, Fenek ve diğer bazı kalelerin hakimi olan Emîr Ebû Tâhir el-Beşnevi'nin kızıyla da evlendirdi. Ebû Tâhir Nasruddevle b. Mervân'ın kız kardeşinin oğluydu. Fenek kalesi hakimi olan Ebû Tâhir, Ebû Harb'in Emîr Mûsek'i kendi kızıyla evlendirme tavsiye ve teşebbüsüne karşı çıkmadı, kızını Emîr Mûsek ile evlendirdi ve kızını onun yanına gönderdi. Mûsek ancak o zaman mutmain olup Ebû Harb Süleyman'ın yanına gitti, fakat Ebû Harb onu hainee tevkif ve hapsetti.

Sultan Tuğrul Bey, yukarıda zikrettiğimiz gibi, Anadolu gazâsına çıkınca bu bölgeye de uğramıştı. Bu sırada Nasruddevle b. Mervân'a haber gönderip Mûsek'in bağışlanmasına tavassut etmesini istedi, bunun üzerine Nasruddevle onun öldüğünü bildirdi. Bu durum onun kayınpederi Ebû Tâhir el-Beşnevî'nin çok zoruna gitti, Nasruddevle ile oğlu Süleyman'a elçi gönderip: «Madem onu öldürmek istiyordunuz, öyleyse niçin benim kızımı bu işe alet ettiniz ve benim şeref ve haysiyetimle oynadınız?» dedi ve onlara karşı tavrını değiştirdi. Ebû Harb ondan korktu, bu yüzden onu zehirlemek üzere adam görevlendirerek bu yolla onu öldürdü.

Ebû Tâhir'in ölümü üzerine yerine oğlu Ubeydullah geçti. Ebu Harb aralarını düzeltmek ve söylenenlerle hiç bir ilgisi olmadığını göstermek maksadıyla ona dotluk ve sevgi gösterdi, böylece birbirlerine karşı güvenlerini yenilemeğe ve yeniden iş birliği yapmağa karar verdiler, bunun üzerine Ebû Tâhir'in oğlu adamlarıyla Fenek kalesinden aşağı indi, Ebû Harb de az sayıdaki adamıyla onu karşılamak üzere el-Cezîre'den yola çıktı. Karşılaştıkları zaman onu derhal öldürdüler.

Babası bu durumdan haberdar olunca çok üzüldü ve canı sıkıldı. Oğlu Nasr'ı el-Cezîre'ye göndererek o havaliyi muhafaza etmesini ve kardeşinin intikamını almasını istedi, emrine de bir ordu verdi.

Musul hakimi Kureyş Ebû Harb'in öldürüldüğünü duyunca fırsatı ganimet bilip el-Cezîre'yi zapt etmek üzere harekete geçti. el-Buhtıyye ve el-Beşneviyye kabilelerine haber gönderip onları da kendi tarafına çekmek istedi, onlar da kabul edip Nasr b. Mervân'a karşı yapacağı savaşta onu desteklemek ve onun saflarında yer almak üzere geldiler. İki taraf karşı karşıya geldi ve aralarında pek çok kişinin öldürüldüğü çok çetin bir savaş cereyan etti. İki ordu da sabırla savaşı sürdürdü, sonunda Nasr b. Mervân

galip geldi. Çarpışmalar sırasında Kureyş çok ağır bir şekilde yaralandı ve ve geri döndü, böylece İbn Mervân'ın el-Cezîre'deki hakimiyeti güçlendi. el-Beşneviyye ve el-Buhtiyye kabilelerini kendi tarafına çekmek umuduyla onlarla tekrar haberleşti, fakat onlar İbn Mervân'a boyun eğmediler.

Türklerin Bağdâd'da el-Besâsîrî'nin Aile Fertlerine Saldırmaları, Onu Yakalayıp Evlerini ve Emlâkini Yağmalamaları ve Bu Yüzden Reîsü'r-rüesâ İle Arslan el-Besâsîrî Arasındaki Anlaşmazlığın Daha da Artması

Bu sene Bağdâd'da şehrin doğu yakasındaki halk arasında karışıklıklar çıktı. Sünnîlerden bir grup ayaklanıp «iyiliği emretmek ve kötülükten vaz geçirmek» üzere harekete geçtiler, Divan'a çıkıp bu hususta divan erbabından da üstün tutulmalarını istediler, Bu istekleri kabul edildi, fakat bundan dolayı bir çok fenalıklar zuhur etti.

Daha sonra el-Besâsîrî'nin adamı olan Hristiyan Ebû Sa'd rebiyülâhir ayında (temmuz 1055) Vâsıt'ta bulunan el-Besâsîrî'ye göndermek maksadıyla bir gemiye altı yüz şarap yükledi. İbn Sükkere el-Haşimî ve ileri gelen diğer bazı zevât bu mesele için geldiler, çok sayıda insan da onları takip etti. Divan adına da Bâbu'l-Merâtib'in hâcibi geldi ve hep birlikte şarap yüklü geminin üzerine yürüdüler, şarap küplerini kırıp şarapları yere döktüler.

el-Besâsîrî bu haberi duyunca çok zoruna gitti, bu işleri Reîsü'r-rüesâ'nın yaptığını iddia etti, böylece aralarındaki anlaşmazlık tekrar yenilendi. el-Besâsîrî, Hanefî fukahasından Hristiyan bir adamın malı olan şarap küplerini kırıp şarabı yere dökmenin vacip ve caiz olmadığına dair fetva aldı ve bu fetvâları onlara bildirdi. Bu konudaki konuşma ve atışmalar devam etti, böylece her iki taraf birbirlerinden daha da nefret etti. Sonunda Reîsü'r-rüesâ, Bağdâdlı Türkleri el-Besâsîrî'yi bu hareketinden dolayı ayıplamak ve kötülemekle görevlendirdi, aleyhlerine cereyan eden her türlü şeyin onun parmağından çıktığını söyledi; bunun üzerine Türkler onu hedef aldılar, bu meselede Reîsü'r-rüesâ'nın istediğinden daha fazlasını yaptılar. Ramazan ayına kadar günler bu şekilde geçti, ramazanda hilâfet sarayına geldiler ve el-Besâsîrî'nin evlerine hücum edip yağmalamak için izin istediler, Halife de onlara izin verdi. Türkler derhal el-Besâsîrî'nin evlerine hücum edip yağmaladılar ve ateşe verdiler, çoluk çocuğunu ve nâiblerini başkalarına ibret olacak şekilde cezalandırdılar; hayvanlarını ve Bağdâd'da sahip olduğu her şeyi yağma ettiler.

Reîsü'r-rüesâ da el-Besâsîrî'yi kötülemek için ağzına geleni söyledi, onun Mısır Fâtımî halifesiyle haberleştiğini iddia etti. Halifeyle olan ilişkilerini de ıslâhı mümkün olmayacak ölçüde bozdu, ayrıca el-Melikü'r-Rahîm'e de mektup yazıp el-Besâsîrî'yi uzaklaştırmasını istedi, o da onu uzaklaştırdı. Bu hadise Tuğrul Bey'in Irak'a hakim olmasının ve el-Melikü'r-Rahîm'i tevkif etmesinin önemli sebeplerinden biriydi.

Bu meseleye ileride inşaalah tekrar temas edilecektir.

Tuğrul Bey'in Bağdâd'a Gelmesi ve Orada Kendi Adına Hutbe Okutması

Tuğrul Bey'in Anadolu gazâsından döndükten sonra o taraftaki gelişmeleri gözden geçirmek maksadıyla Rey'e gittiğini daha önce anlatmıştık. Rey'deki işlerini bitirdikten sonra da bu yılın muharrem ayında (nisan 1055) Hemedân'a döndü. Hacc etmek, Mekke yolunu düzene koyup Suriye ve Mısır'a gitmek ve Şiî Fâtımî halifesi el-Mustansır'ı oradan uzaklaştırmak istediğini ilân etti.

Dînever, Karmîsîn, Hulvân ve diğer yerlerdeki adamlarına mektup yazıp erzak ve yem tedarik etmelerini emretti. Bu haber Bağdâd'da büyük çalkantı ve karışıklıklara sebep oldu, halkın moralini bozdu ve kuvvetini zayıflattı. Türkler Bağdâd'da olay çıkardılar ve halifelik divanına saldırdılar.

Sultan Tuğrul Bey Hulvân'a vardı, adamları da Tarîk-ı Horasân'da her tarafa yayıldılar. Halk korkup Bağdâd'ın batı yakasına çekildi, Türkler de çadırlarını Bağdâd'ın dışına kurdular.

el-Melikü'r-Rahîm, Tuğrul Bey'in Bağdâd'a yaklaştığını duyunca Vâsıt'tan Bağdâd'a gitti. el-Besâsîrî yolda ondan ayrıldı, çünkü el-Kâim Biemrillâh el-Melikü'r-Rahîm'e el-Besâsîrî'nin itaattan çıktığını ve düşmanlarla, yani Mısırlılarla mektuplaştığını bildirmişti. Halifenin el-Melikü'r-Rahîm'e el-Melikü'r-Rahîm'in de halifeye ahitleri vardı. el-Melikü'r-Rahîm eğer el-Besâsîrî'yi tercih edecek olursa aralarındaki anlaşmayı bozmuş olacak, onu uzaklaştırıp Bağdâd'a gidecek olursa da divanın işlerini deruhte edecekti. Bu sebeple el-Melikü'r-Rahîm ve beraberindekiler: «Biz divanın emirlerine saygılıyız ve el-Besâsîrî'den ayrılmış bulunuyoruz.» dediler.

Bu olayın sebebi zikredildiği gibidir. el-Besâsîrî onlardan ayrılıp aralarındaki hısımlık sebebiyle Nûruddevle Dübeys b. Mezyed'in yanına, el-Melikü'r-Rahîm de Bağdâd'a gitti, Tuğrul Bey ise halifeye elçi gönderip

itaat ve kullukta elinden geleni yapacağını bildirdi, ayrıca Bağdâdlı Türklere de ihsan ve iyilik vaadinde bulundu. Türkler bunu yadırgadılar ve bu mesele hakkında halifeye elçi gönderip: «Biz el-Besâsîrî'ye şunları şunları yaptık, o halifenin emriyle bizim büyüğümüz ve kumandanımızdır. Emîru'l Mu'minin bu hasmı (Tuğrul Bey'i) bizim yanımızdan uzaklaştıracağını vaat etmişti. Şimdi görüyoruz ki, o bize yakın bir yere gelmiş, gelmesine de mani olunmamış.» dediler ve geri dönmesi için emir vermesini istediler, bunun üzerine askerlere oyalayıcı ve karışık cevaplar verdiler. Reîsü'r-Rüesâ Tuğrul Bey'in gelmesini ve Deylemliler devletinin yıkılmasını istiyordu.

el-Melikü"r-Rahîm 15 Ramazan (8 Aralık 1055) tarihinde Bağdâd'a vardı ve Halifeye bağlılığını arz etti. el-Melikü'r-Rahîm, Sultan Tuğrul Bey ile şartların gerektirdiği şekilde bir anlaşma yapma işini halifeye bırakmış, el-Melikü'r-Rahîm'in yanındaki kumandanlar da aynı şeyi söylemişlerdi, bunun üzerine askerlerin çadırlarını Bağdâd dışından şehrin içine getirip orada kurmalarının ve Tuğrul Bey'e bir elçi gönderip itaat arzettiklerinin ve adına hutbe okutacaklarının bildirilmesinin daha doğru olacağı söylendi. Onlar da kabul edip çadırları şehrin içinde kurdular. Tuğrul Bey'e elçiler gönderdiler, Tuğrul Bey de onların isteklerini kabul etti, onlara ihsan ve yardım vaadinde bulundu.

Halife, hatiplere Bağdâd camilerinde hutbeyi Tuğrul Bey adına okumalarını emretti, bunun üzerine 22 Ramazan (15 Aralık 1055) Cuma günü Tuğrul Bey adına hutbe okundu. Tuğrul Bey, halifeye haber gönderip Bağdâd'a girmek için izin istedi, o da kabul etti. Tuğrul Bey en-Nehrevân'a kadar geldi; Vezir Reîsü'r-rüesâ, kadılar, nakibler, eşraf, şahitler, hizmet erbâbı ve devletin ileri gelen simâlarından müteşekkil büyük bir alayla Tuğrul Bey'i karşılamağa çıktı. el-Melikü'r-Rahîm'in önde gelen kumandanları da ona refakat ettiler. Tuğrul Bey onların kendisini karşılamak üzere yola çıktığını öğrenince, onları karşılamak maksadıyla kumandanlarını ve veziri Ebû Nasr el-Kündürî'yi gönderdi. Reîsü-rüesâ Sultan'ın yanına varınca halifenin mektubunu ona takdim etti ve halife ile el-Melikü'r-Rahîm ve ordu kumandanlarına bir zarar gelmeyeceğine dair yemin etmesini istedi. Tuğrul Bey yoluna devam edip 25 ramazan (18 Aralık 1055) pazartesi günü Bağdâd'a girerek Bâbu's-Şemmâsiyye'de konakladı. Musul hakimi Kureyş b. Bedrân da Tuğrul Bey'in yanına geldi. Yukarıda zikrettiğimiz gibi, Kureyş daha önce Tuğrul Bey'e itaat arz etmişti.

Bağdâd'da Halkın SultanTuğrul Bey'in Askerlerine Saldırması ve el-Melikü'r-Rahîm'in Tevkif Edilmesi

Sultan Tuğrul Bey Bağdâd'a varınca askerleri yiyecek aramak ve halktan istedikleri şeyleri satın almak maksadıyla şehre girdiler. Halka

iyi davrandılar. Ertesi gün, yani salı günü, bazı askerler Bâbu'l-Ecz'e gelip halkten birini saman istemek için götürdüler. Adam askerlerin ne dediğini anlamıyordu, bu sebeple halktan yardım istedi, bunun üzerine herkes askerlere bağırıp çağırmağa başladı ve onları taşa tuttular ve böylece halkı askerlerin aleyhinde tahrik ettiler.

Halk bu feryatları duyunca, el-Melikü'r-Rahîm ile askerlerinin Tuğrul Bey ile savaşa girdiklerini zannetti. Şehrin her tarafında çalkalanmalar oldu, halk her taraftan koşuşup gelmeğe başladı. Bağdâd'ın içinde buldukları Oğuzları öldürüyorlardı. Ancak Kerh ahalisi Oğuzlara saldırmadığı gibi onları bir araya toplayıp muhafaza ve müdafaa ettiler.

Tuğrul Bey, Kerh halkının adamlarını himaye etmek için yaptıklarını öğrenince onlara iyi davranılmasını emretti. Vezir Amîdülmülk, Alevîlerin nakîbi Adnân b. er-Radî'ye haber gönderip huzura gelmesini emretti, Adnân da geldi. Vezir ona Tuğrul Bey adına teşekkür etti, sultanın emriyle kendisi ve mahalleyi korumak amacıyla bir süvari birliğini onun yanında Kerh'te bıraktı.

Bağdâd halkına gelince, onlar yaptıklarıyla yetinmediler, bazı askerlerle beraber Bağdâd'ın dışına çıktılar. Sultan Tuğrul Bey'in ordusuna saldırmak niyetindeydiler. el-Melikü'r-Rahîm ve askerleri de ardlarından gelecek olsalardı muradlarına ereceklerdi, fakat onlar geç kaldılar. el-Melikü'r-Rahîm'in önde gelen adamları halifelik sarayına girdiler ve töhmet altında kalmamak için orada durdular. Bu davranışlarının kendilerine bir yarar sağlayacağını zannediyorlardı.

Tuğrul Bey'in askerlerine gelince, onlar halkın yaptıklarını ve şehirden çıktıklarını görünce çatışmaya girdiler. iki taraftan da çok sayıda insan öldü, sonunda Bağdâd halkı mağlûp olup geri kaçtı. Bir kısmı yaralandı, bir çok kişi de esir düştü. Oğuzlar Derb-i Yahyâ ve Derb-i Selîm'i yağmaladılar. Reîsü'r-rüesâ ile aile efradının evleri de oradaydi. Her taraf yağmalandı, bu arada er-Rusâfe ve halifelerin türbeleri de yağmaya uğradı. Buralardan sayısız mal aldılar, zira o yöre halkı oranın kutsal bir yer olduğuna inandıkları için mallarını oraya nakletmişlerdi. Yağmacılık Nehrü'l-muallâ çevresine kadar yayıldı. Halk büyük bir felâkete maruz kaldı ve panik içinde mallarını Bâbü'n-Nûbî'ye, Bâbu'l-Âmme ve Saray camiine nakletti. İzdiham sebebiyle cuma namazları kılınamadı.

Tuğrul Bey ertesi gün Halifeye haber gönderip ona serzenişte bulundu. Vuku bulan hadiseleri el-Melikü'r-Rahîm ile askerlerinin yaptığını iddia ederek: «Eğer hemen gelirlerse kendilerini temize çıkarırlar, huzura gelmekte geç kalırlarsa işte o zaman bütün bu olayları onların kundakladığına kesin olarak inanırım.» dedi.

Tuğrul Bey, el-Melikü'r-Rahîm ve onun ileri gelen adamları için emân verdi, bunun üzerine Halife onlara Tuğrul Bey'in yanına gitmelerini emretti, onlar da ata binip Tuğrul Bey'in yanına gittiler. Halife onlarla beraber Sultanın zihnini bulandıran bu işlerle onların hiç bir ilgileri olmadığını söylemek üzere bir de elçi gönderdi. Sultanın çadırlarının bulunduğu yere varınca Oğuzlar onları yağmaladılar, aynı şekilde halifenin elçisini de yağmalayarak atlarını ve elbiselerini dahi aldılar.

el-Melikü'r-Rahîm Sultan'ın çadırına girince, Tuğrul Bey onun ve maiyyetindekilerin tevkif edilmelerini emretti. Ramazan'ın son günü (23 Aralık 1055) hepsi tevkif ve hapsedildiler. el-Melikü'r-Rahîm daha sonra es-Sîrevân kalesine gönderildi.

el-Melikü'r-Rahîm'in Bağdâd'daki hakimiyeti altı yıl on gündür.

Musul hakimi Kureyş b. Bedrân ve yanındaki Araplar da aynı şekilde yağmalandı. Kureyş'in malları soyulup gasp edildikten sonra kendisi kurtuldu ve Bedr b. el-Mühelhil'in çadırına sığındı. Üzerine battaniye atarak onu Oğuzlardan sakladılar.

Slutan Tuğrul Bey daha sonra bunu duydu ve ona elçi gönderip hil'at verdi, teskin etmek amacıyla da obasına ve adamlarının yanına dönmesini emretti.

Halife Sultan Tuğrul Bey'e haber gönderip el-Melikü'r-Rahîm ile adamlarının tevkif edilmesi ve Bağdâd'ın yağmalanmasını yadırgadı: «Onlar benim emrim ve emânımla senin yanına gittiler. Ya onları derhal salıverirsin, ya da ben Bağdâd'ı terk ederim; çünkü ben seni emr-i şerife olan saygının artacağını, aile mahremiyeti ve mesken masûniyyetine saygı duvulacağını düşünenerek çağırmış ve tercih etmiştim, halbuki şimdi olayların bunun tam aksine cereyan ettiğini görüyorum.» dedi. Bunun üzerine Tuğrul Bey onların bir kısmını serbest bıraktı. el-Melikü'r-Rahîm'e ait ik taların hepsine el koydu, onlara kendi erzaklarını temin etmek üzere çalışmalarını emretti. el-Melikü'r-Rahîm'in askerleri de el-Besâsîrî'nin yanına giderek onun emrine girdiler, böylece el-Besâsîrî'nin adamlarının sayısı arttı, çarşı pazar canlılık kazandı.

Tuğrul Bey Bağdâdlı Türklerin mallarının da alınmasını emretti, ayrıca Nûruddevle Dübeys'e haber gönderip el-Besâsîrî'nin oradan uzaklaştırılmasını da emretti, o da bu emre uyarak el-Besâsîrî'yi oradan uzaklaştırdı. el-Besâsîrî de ileride anlatacağımız gibi Suriye topraklarında bulunan Rahbe'ye gidip Fâtımî halifesi Mustansır'a mektup yazıp itaat arz ederek emrine girmek istediğini bildirdi. Nûruddevle de ülkesinde Tuğ-

rul Bey adına hutbe okuttu. Selçuklulara bağlı Oğuzlar Bağdâd'ın köy ve kasabalarına dağıldılar, Tekrît'in batı yakasından en-Nîl'e, doğu yakasından da en-Nehrevân'a kadar olan yerleri ve daha aşağıdaki kasaba ve köyleri yağmaladılar. Yağmacılıkta çok aşırı gittiler, bu sebeple Bağdâd'da bir öküzün fiyatı beş-on kırata, bir merkebin fiatı da iki-beş kırata kadar çıktı. Bu arada Bağdâd'ın etrafındaki mahalle ve köyleri (sevâd) de tahrip ettiler, halk korkudan yurtlarını terketti.

Sultan Tuğrul Bey Basra ve Ahvâz arazisini üç yüz altmış bin dinar karşılığında Hezâresb b. Bengir b. İyâd'a iltizama verdi ve Errecân'ı onu ikta etti. İltizama verdiği şehir ve kasabalar hariç Ahvâz'da kendi adına hutbe okutmasını emretti. Emîr Ebû Ali b. Ebû Kâlicâr'a da Karmîsîn ve ona bağlı yerleri ikta etti. Kerh ahalisine de camilerinde sabah ezanını (Sünnîler gibi) **"es-Salâtu hayrun mine'n-Nevm** (Namaz uykudan daha hayırlıdır)" şeklinde okumalarını ve hükümet konağı (emirlik sarayı)nı tamir etmelerini emretti. Hükümet konağı tamir edildi ve bazı ilâveler yapıldı Sultan şevval ayında (aralık 1055-ocak 1056) da Kerh'e gitti.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Bağdâd'da Şâfiî fukahasıyla Hanbelî fukahası arasında anlaşmazlık çıktı ve bazı olaylar zuhur etti. Hanbelîlerin lideri Ebû Ali b. el-Ferrâ ve İbnü'l-Temîmî idi. Halktan da büyük bir kalabalık onlara tâbi oldu. Namazda besmelenin açıktan (cehren) okunmasına karşı çıktılar. Ezan okunurken **"Eşhedü enlâ ilâhe illâllah ve Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah"** cümlelerinin tekrar edilmesine ve sabah namazında kunut duasının okunmasına mani oldular. Halifelik divanına gittiler, fakat meseleye bir çözüm bulunamadı. Hanbelîler Bâbü'ş-Şaîr'deki mescide gelerek imamın besmeleyi açıktan okunmasını yasakladılar, bunun üzerine imam bir mushaf (Kur'ân-ı Kerim) getirerek: «Besmeleyi mushaftan çıkarın ki, ben de okumayayım.» dedi.

Bu sene Mekke'de büyük bir kıtlık oldu. On ölçek (rıtl) ekmek bir mağrib dinarına satılır oldu. Daha sonra onu da bulamaz oldular. Halk ve hacılar neredeyse mahvolacaktı, fakat Allah Taâlâ yer yüzünü dolduracak kadar çekirge gönderdi de insanlar ekmek yerine onunla karınlarını doyurdular. Hacılar ülkelerine dönünce Mekke halkının durumu iyileşti. Bu kıtlığın sebebi Mısır'daki Nil nehrinin her zamankinin aksine taşmamasıydı, bu yüzden Mısır'dan Mekke'ye yiyecek gönderilemedi.

Bu sene Yemen'de Ebû Kâmil Ali b. Muhammed es-Suleyhî adlı bir adam çıkıp Yemen'i istilâ etti. Ebû Kâmil bir öğretmendi ve etrafına bir

çok kişi toplamıştı. Mısır Fâtımî halifesine tâbi oldu ve ona itaat ederek desteğini sağladı, böylece taraftarları ve adamları daha da çoğaldı. Bütün beldeleri istilâ etti. el-Kâim Biemrillâh'a bağlı olan ve orada oturan İbn Sâdil ile İbnü'l-Küreydî'ye karşı üstünlük sağladı. Bâtınî mezhebi mensuplarından yardım sağlıyordu.

Hafâce kabilesi reisi Mahmûd bu sene Şefâsâ ve el-Ayn'da Mısır Şiî Fâtımî halifesi el-Mustansır adına hutbe okutup ona tiaat arz etti.

Kadı el-Kudât Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Ali b. Mâkûlâ bu sene şevval ayında (aralık 1055-ocak 1056) vefat etti. 368 (978-979) yılında doğmuştu. Yirmi yedi yıl kadılık yaptı. Şâfiî mezhebine mensuptu. Muttakî, nezih ve emin bir insandı. Yerine Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Dâmgânî el-Hanefî geçti.

Emîrü'l-Mu'minîn'in oğlu Zahîretüddîn Ebû'l-Abbâs Muhammed bu sene zilkade ayında (şubat-mart 1056) vefat etti. 431 yılı cemaziyülâhir ayında (şubat-mart 1040) doğmuştur.

el-Melikü'r-Rahîm bu sene Tuğrul Bey Bağdâd'a gelmeden önce vezir Ebû Abdullah Abdur-Rahmân b. el-Hüseyn b. Abdur-Rahîm'i tevkif etti ve hükümet konağı (saray)ndaki bir kuyuya atarak üzerini de toprakla örttü. Ebû Abdullah Büveyhîler devletine tek başına hakim despot bir vezirdi.

Kadı Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Muhassin b. Ali et-Tanûhî de bu sene muharrem ayında (nisan 1055) vefat etti. 365 (975-976) yılında Basra'da doğmuştu. Geride Ebû'l-Hasan Muhammed b. Ali adında küçük bir çocuğu kaldı, onun da 494 yılı şevval ayında (ağustos 1101) vefat etmesiyle bu sülâle sona erdi.

Kadı Ebû Abdullah b. ed-Damgânî anlatıyor:

«Ölümünden kısa bir süre önce Ebû'l-Kâsım'ı ziyaret ettim. Cariyesinden olan bu oğlunu bana gösterip ağladı. Ben de: "İnşallah yaşar ve bu çocuğu yetiştirirsin." dedim, bunun üzerine: "Heyhat! Vallahi o bir yetim olarak büyüyecektir." dedi ve nitekim onun dediği gibi yetim olarak büyüdü.»

Dilci Muhammed b. el-Hasan b. Recâü'd-Dehhân da bu yılın cemaziyülevvel ayında (ağustos 1055) öldü.

Şâfiî fakihi Ebû'l-Kâsım Mansûr b. Hamza b. İbrâhim el-Kerhî (Kerh-i Cüddân'dan) de bu sene cemaziyülâhir ayında (eylül 1055) oldü.

Şâfiî fakihi Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed es-Sâbitî de bu sene recep ayında (eylül-ekim 1055) öldü. Baba oğul Ebû Hâmid el-İsferâyînî'nin adamlarının hocalarındandı.

Nahivci Ebû'l-Berekât Hüseyn b. Ali b. Îsâ er-Rub'i de bu sene şaban ayında (ekim-kasım 1055) öldü. Bağdâd'da vezirlere nâiblik ederdi.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK SEKİZİNCİ (M. 1056-1057) YILI OLAYLARI

Halifenin, Tuğrul Bey'in Kardeşi Çağrı Bey'in Kızıyla Nikâhlanması

Halife Kâim Biemrillâh bu sene muharrem ayında (mart-nisan 1056) umûmî bir kabul resmi (bâr-ı âmm) verdi. Bu toplantıya Tuğrul Bey'in veziri Amîdülmülk, Ebû Ali b. el-Melik Ebû Kâlicâr, Hezâresb b. Bengir b. İyâd el-Kürdî ve İbn Şevk ile Tuğrul Bey'in ordusunda görevli Türk kumandanlar katıldılar.

Tuğrul Bey'in veziri Amîdülmülk elinde topuzla ayağa kalktı. Daha sonra Reîsü'r-rüesâ kıza dünür oldu ve Arslan Hatun ile halifenin nikâhını kıydı. Arslan Hatun'un adı Hatice olup Tuğrul Bey'in kardeşi Çağrı Bey'in kızıydı. Halife nikâh merasiminde bizzat hazır bulundu ve nikâha "Evet" dedi. Nikâh törenine Nakîbü'n-nukabâ Ebû Ali b. Temmâm, Alevîlerin nakibi Adnân b. eş-Şerîf er-Radî, Akda'l-Kudât el-Mâverdî ve diğer bazı şahıslar katıldılar. Hatice Arslan Hatun aynı yılın şaban ayında (ekim-kasım 1056) halifeye takdim edildi. Halifenin annesi geceleyin gidip Hatice Arslan Hatun'u teslim aldı ve saraya getirdi.

el-Muizz b. Bâdis'in Köleleriyle Oğlu Temîm'in Köleleri Arasındaki Savaş

Bu sene el-Muizz'in, el-Mehdiyye'de oturan köleleriyle oğlu Temîm'in köleleri aarsında savaş çıktı. Bir münakaşa çatışmaya ve savaşa sebep oldu. Zevile halkıyla Temîm'in maiyyetindeki donanmada görevli askerler ayaklanıp el-Muizz'in kölelerini oradan çıkardılar. Bir çok kişi öldürüldü, geri kalanlar da Kayrevân'a gitmek üzere yola çıktılar. Temîn Arapları onların üzerine sevk etti, Araplar onlardan çok sayıda insanı öldürdüler. Bu hadise Temîm'in hükümdar olunca babasının kölelerinde bir kısmını öldürmesine sebep olmuştur.

el-Mülessimîler (Murâbıtlar) Devletinin Kuruluşu

el-Mülessimîler devleti bu sene kurulmuştur. Mülessimîler Himyer'e mensup olduğu söylenen bir kaç kabileden ibarettir ki, en meşhurları şunlardır: Lümtûne (Emîrü'l-Müslimîn Ali b. Yûsuf b. Taşfin bu kabiledendir), Cedâle ve Lumta.

Bunlar Yemen'den ilk defa Hz. Ebû Bekr devrinde ayrılmışlardı. Hz. Ebû Bekr onları Suriye'ye gönderdi. Buradan Mısır'a geçtiler ve Mûsâ b Nusayr ile beraber Mağrib'e girdiler, Tarık ile de Tanca'ya geçtiler. Daha sonra ondan ayrılmak istediler ve Büyük Sahra'ya girip oraya yerleştiler, bu seneye kadar da orada kaldılar.

Bu sene onlardan Cedâle kabilesine mensup "el-Cevher" adındaki bir şahıs hacc maksadıyla İfrîkıyye'ye gitti. Dine ve din adamlarına karşı sevgi beslerdi. Bu sırada Kayrevân'daki bir fakîhin yanına gitti. Fakihin yanında fıkıh tahsil eden öğrencileri vardı. Rivayete göre bu fakîh büyük bir ihtimalle Ebû İmrân el-Fâsî'dir. el-Cevher onu dinledi, orada gördüğü manzara çok hoşuna gitti, âdetâ onu büyüledi.

Hacc dönüşü fakîhe: «Biz İslâmiyet adına kelime-i şehadetten ve bazı zamanlarda da namaz kılmaktan başka bir şey bilmiyoruz. Benimle beraber bize İslâmî meseleleri öğretecek bir din adamı gönder.» dedi, o da cesur ve iyi bir insan olan Abdullah b. Yâsin el-Küzûlî adlı bir fakîhi onunla beraber gönderdi. İkisi birlikte yollarına devam edip Lümtûne kabilesine kadar geldiler. el-Cevher İslâm şeriatine saygısından dolayı devesinden inip Abdullah b. Yâsin'in devesinin yularını tuttu. Kabile halkı el-Cevher'in yanına gidip sağ salim döndüğü için onu tebrik ettiler ve ona fakîh hakkında bazı sorular sordular. el-Cevher de: «O Resûlulah (s.a.v.)'ın sünnetini bien bir şahıstır, size öğrenmeniz gereken İslâmî hususları öğretmek üzere geldi.» cevabını verdi. Her ikisine de: «Hoş geldiniz» dediler ve evlerine misafir ettiler, sonra da Fakihe: »Bize İslâm şeriatini anlat.» dediler. Fakîh onlara İslâm akâidini ve İslâm'ın farz kıldığı hususları anlattı, bunun üzerine onlar: «Namaz ve zekât ile ilgili olarak söylediklerinizde bir şey yok: ancak "Öldüren öldürülür, hırsızlık yapanın eli kesilir, zina eden dövülür veya recmedilir" gibi hususlara gelince, biz bunları yapamayız, sen git bunları başkalarına anlat.» dediler.

el-Cevher ile fakîh oradan ayrıldılar. Yaşlı bir adam onlara bakıp: "Yol alan bu deve dünya tarihinde yankılar uyandıracak, önemli bir hizmete vesile olacaktır.» dedi. el-Cevher ile fakih, el-Cevher'in mensup olduğu Cedâle kabilesine geldiler. Abdullah b. Yâsin onları ve o civarda oturan diğer kabileleri İslâm şeriatına çağırdı, bir kısmı kabul ederken bir kısmı da yüz çevirip isyan etti.

İslâm şeriatine karşı çıkanlar bir araya gelip toplandılar, bunun üzerine daveti kabul edip itaat edenlere: "Hakka karşı çıkan ve İslâm şeriatini inkâr eden ve sizinle savaşmak üzere hazırlık yapan bu adamlarla savaşmak size vacib oldu. Kendinize bir sancak hazırlayın, başınıza da bir emîr tayin edin.» dedi. Bunun üzerine el-Cevher ona: «Emîr sensin.» dedi, fakat Abdullah b. Yâsin «Hayır! Ben şeriat emanetini taşıyorum, sen emîr ol» dedi, Cevher ise: «Eğer ben emîrliği kabul edersem, kabile halkım insanlara musallat olur, bunun günahı da bana ait olur.» cevabını verdi. Abdullah b. Yâsin bu defa ona: «Öyleyse en doğrusu, Lümtûne kabilesi reisi ve ulusu Ebû Bekr b. Ömer'i emîr tayin etmemizdir. O değerli bir insandır, doğru yoldadır ve kavmi arasında sözü dinlenen bir kişidir. O reisliği sevdiği için bizim teklifimizi kabul eder, kabilesi de ona tabi olur ve böylece onlarla kuvvetlenmiş oluruz.» dedi.

İkisi birlikte Ebû Bekr b. Ömer'in yanına geldiler ve aynı şeyi ona teklif ettiler. Ebû Bekr kabul etti, herkes de ona bey'at etti. İbn Yâsin ona «Emirü'l-Müslimîn» adını verdi. Daha sonra Cedâle'ye döndüler. İslâmiyeti her yönüyle güzelce kabul edenler de onlara katıldı. Abdullah b. Yâsin onları Allah yolunda cihada teşvik etti ve onlara «Murâbıtlar» adını verdi. Müslümanlara karşı çıkanlar ise onların aleyhinde savaş hazırlığı yapmak üzere toplanmağa başladılar, fakat Murabıtlar onlarla savaşa girmediler, İbn Yâsin ve Ebû Bekr b. Ömer bu kötü insanlara karşı kendi kabilelerindeki ıslâhatçılardan yardım isteyerek onları kendi taraflarına çekmeğe çalıştılar ve nihayet fitne fesat çıkaran azgın ve serkeş insanlardan yaklaşık iki bin kişiyi topladılar, onları bir yerde bırakıp etraflarına hendek kazdılar ve muhafaza altına aldılar. Daha sonra diğer kavimleri teker teker çıkarıp öldürdüler; işte o zaman es-Sahrâ'daki kabilelerin ihtişamından korktular, böylece de Murâbıtların şevket ve azameti arttı.

Abduullah b. Yâsin bu arada ilimle meşgul olmağa devam etti, bu suretle yanında kendisinden fıkıh tahsil eden bir cemaat oluştu. Ebû Bekr b. Ömer ile Abdullah b. Yâsin idareyi tek başlarına ele geçirip el-Cevher el-Cedâlî'nin hiç bir nüfuzu kalmayınca içine haset ateşi düştü. Bu yüzden fesat çıkarıp işleri bozmağa çalıştı. Yaptıkları haber alındı ve bir meclis teşkil edilip söylenilen şeylerin doğruluğu tesbit edildi. Bey'atı bozduğu, cemaattan ayrılıp isyan ettiği ve Müslümanlarla savaşmak istediği için ölüm cezasına çarptırıldı. İki rekât namaz kıldıktan sonra öldürüldü. Allah Taâlâ'ya kavuşacağı için öldürülmekten dolayı sevinç duyduğunu ifade etti. Böylece bütün kabileler onlara itaat arz etti, muhalefet edenleri ise öldürdüler.

450 ((1058-1059) yılında ülkelerinde kıtlık oldu. İbn Yâsin de fakir ve güçsüz ahaliye zekât toplamak üzere es-Sûs'a gitmelerini emretti. Yakla-

şık dokuz yüz kişi yola çıkıp Sicilmâsa'ya gelerek zekât istediler ve muayyen bir şey toplayıp geri döndüler.

Daha sonra Sahrâ onlara dar gelmeğe başladı. İslâmiyeti yaymak, hakkı tebliğ etmek ve kâfirlerle cihâd etmek gayesiyle Endülüs'e geçmek istediler. es-Sûsu'l-Aksâ'ya kadar geldiler. es-Sûs ahalisi toplanıp onlarla savaşa girdi, Murâbıtlar sonunda mağlûp oldular. Fakîh Abdullah b. Yâsin de bu arada öldürüldü. Bunun üzerine Ebû Bekr b. Ömer geri dönüp bir ordu teçhiz etti ve iki bin süvariyle es-Sûs'a çıktı. es-Sûs yöresindeki halktan ve Zenâta kabilesinden de on iki bin süvari onlara katıldı. Ebû Bekr onlara haber gönderip: «Biz Endülüs'e geçip İslâm düşmanlarıyla savaşmak istiyoruz; yoldan geçmemize müsaade edin.» dedi, fakat onlar kabul etmediler. Ebû Bekr namaz kılıp Allah Taâlâ'ya: «Allahım! Eğer doğru yolda isek bize yardım et, aksi halde bizi bu dünyadan kurtar.» diye dua etti. Sonra onlarla savaşa girdi. Ebû Bekr ve adamları sadakatle savaştılar. Allah Taâlâ onlara yardım etti, es-Sûs ahalisi ve onların maiyyetindekileı mağlûp oldular. İçlerinden bir çok kişi öldürüldü. Murâbıtlar onların mallarını ve eşyalarını ganimet aldılar. Bu zafer hem Ebû Bekr'in, hem de adamlarının moralini düzeltti, cesaretlerini yükseltti. Buradan Sicilmâsa'ya giderek orada konakladılar. Halktan zekât istediler, onlar ise vermek istemediler, bunun üzerine Sicilmâsa hakimi onlara karşı harekete geçip savaşa tutuştu. Onu bozguna uğratıp öldürdükten sonra Sicilmâsa'ya girip istilâ ettiler. Bu hadise 453 (1061) yılında olmuştur.

Yûsuf b. Taşfin'in Hükümdarlığı

Ebû Bekr b. Ömer Sicilmâsa'yı zapt edince Lümtûne kabilesinden Yûsuf b. Taşfin'i oraya vali tayin etti. Yûsuf onun yakın amca çocuklarındandı. Ebû Bekr daha sonra Sahrâ'ya geri döndü. Halka çok iyi davrandı, onlardan zekâttan başka bir şey almadı. Sahrâ'da bir müddet oturduktan sonra Sicilmâsa'ya döndü ve bir yıl orada kaldı. Hutbe onun adına okunuyor, emir ve yasakları o koyuyordu. Daha sonra yeğeni Ebû Bekr b. İbrâhim b. Ömer'i yerine vekil tayin etti. Yûsuf b. Taşfin kumandasında teçhiz ettiği bir orduyu es-Sûs'a gönderdi ve es-Sûs onun sayesinde fethedildi.

Yûsuf dindar, hayırsever, temkinli, çok zeki ve ileri görüşlü, tecrübeli bir insandı. 462 (1069-1070) yılına kadar aynı vaziyette kaldı. 462 (1069-1070) yılında Ebû Bekr b. Ömer, Sahrâ'da öldü, bunun üzerine Murâbıtlar'a bağlı bütün cemaatlar Yûsuf b. Taşfin'in çevresinde toplandılar ve onu kendilerine hükümdar seçerek "Emîru'l-Müslimin" ünvanını verdiler. Mağrib diyarında hakimiyet, karışıklıklar sırasında ayaklanmış olan Zenâta kabilesine aitti. Zenâta kabilesinin devleti çökmekte olan, gidişatı

kötü ve sevilmeyen bir devletti. Ne idârî ve ne de dinî bir siyasetleri vardı. Halbuki Emîrü'l-Müslimîn ve adamları Resulullah'ın sünnetine ve İslâm şeriatine bağlı kimselerdi, bu sebeple Mağrib ahalisi Emîrü'l-Müslimînden yardım istedi. Emîrü'l-Müslimîn Yûsuf b. Taşfin de bu daveti kabul ederek Mağrib'e hareket etti. Kaleler ve şehirleri teker teker ve kolayca fethetti. Halk onu sevdi, hal ve vaziyetleri düzeldi.

Yûsuf daha sonra Merâkeş şehri üzerine yürüdü. Burası meskûn ve mamûr bir yer değildi. Merâkeş, Mağrib ülkesinin ortasında bulunuyordu, tıpkı İfrîkıyye'deki Kayrevân gibi. Merâkeş de sarp dağların altında yer alıyordu. Halk kuvvet itibariyle Mağrib'in en güçlü insanlarıydı, kale itibarıyla da en müstahkem kalesine sahibtiler. Dağlıların bir karışıklık çıkarmaları halinde onları itaat altına almak için orada Merâkeş şehrini planladılar ve burayı karargâh yaptılar; fakat hiç kimse olay çıkarmağa teşebbüs etmedi. Sebte, Tanca ve Selâ gibi oraya yakın ve geçit teşkil eden şehirleri de zapt ettiler, böylece askerlerinin sayısı arttı.

Bir topluluk Lümtûne ve diğer kabilelerin yanına gitti, bunun üzerine onlar yaşmaklarını sıkıca bağladılar; halbuki daha önce Arapların yaptığı gibi Sahrâ'da sıcaktan ve soğuktan korunmak maksadıyla yaşmak bağlıyorlardı. Çoğunun rengi esmerdi, o yöredeki şehirleri zapt edince yaşmaklarını sıkıca bağladılar.

Rivayete göre, onların yaşmak bağlamalarının sebebi şudur;

Lümtûne kabilesine mensup bir topluluk düşmanlarına baskın düzenlemek maksadıyla yola koyulmuş, bunun üzerine de düşman onların ardından evlerine kadar gelmişti. Evde de sadece yaşlılar, çocuk ve kadınlar vardı. Yaşlılar gelenlerin düşman birlikleri olduğunu anlayınca tanınmasınlar diye kadınlara erkek elbisesi giymelerini ve yaşmaklarını sıkıca bağlayıp silahlanmalarını emrettiler, Onlar da bu emre uydular.

Yaşlılar ve çocuklar önde olduğu halde ilerlediler. Kadınlar da evi kuşattılar. Düşmanlar büyük bir kalabalık gördüler ve onları erkek zannederek: «Bunlar karılarının yanında ölürcesine savaşacaklardır, en iyisi biz develerimizi sürüp geri gidelim; bizi takip edecek olurlarsa onlarla karılarından uzakta savaşmış oluruz.» dediler.

Onlar otlamakta olan develerini toplaya dursunlar, tam bu sırada kabilenin erkekleri onlara hücuma geçti, böylece düşman, kadınlarla erkekler arasında kaldı. Düşmanlardan bir çok kişiyi öldürdüler. Kadınlar erkeklerden daha fazla adam öldürmüşlerdi: Bu andan itibaren yaşmak bağlamayı vaz geçilmez bir gelenek haline getirdiler. Bu yaşmak yüzünden yaşlıları gençlerden ayırmak mümkün değildi. Yaşmağı gece gündüz çıkarmazlardı.

Emîrü'l-Müslimîn'in bundan sonraki haberlerini inşaallah ileride ait olduğu yerlerde anlatacağız.

Ebû'l-Ganâim b. el-Mühaleebân'ın Beyaz Elbiseler giymesi

Alâeddîn Ebû'l-Ganâim b. el-Muhallebân bu sene Vâsıt'ta beyaz elbise giydi ve hutbeyi Şiî Mısır Fâtımîleri adına okuttu.

Sebebi şu idi:

Reîsü'r-rüesâ onun Vâsıt ve oraya bağlı yerleri yönetmesini istemiş, bu teklif kabul edilmişti: Alâeddin Ebû'l-Ganâim bunun üzerine Vâsıt'a gitti, şehrin ileri gelen bir zümresi de onun yanında yer aldı. Büyük bir ordu topladı, Batîhalıların yardımıyla daha da güçlendi. Vâsıt'ın batı yakasına hendek kazdı ve surlarla çevirdi. Bu arada Halifeye gönderilen gemilerden de vergi aldı. Bunun üzerine Irak amîdi Ebû Nasr onunla savaşmak üzere Vâsıt'a gönderildi. İki taraf savaşa tutuştu ve İbnü'l-Mühallebân mağlûp olup adamlarından bir çok kişi esir alındı. Ebû Nasr ilerleyip surlara vardı, halk da surların üzerine çıkıp onunla savaştı.

Daha sonra şehri teslim aldı, adamlarına hendeği doldurmalarını ve surları tahrip etmelerini emretti, daha sonra da Bağdâd'a hareket etti. Ebû Nasr Vâsıt'tan ayrılınca İbn Fesânces oraya geldi ve Abdullah'ın köyünü yağmaladı. Vâsıt'da gördüğü bütün amâları öldürdü ve hutbeyi tekrar Mısır Fâtımîleri adına okuttu. Bu arada her mahalle halkına da surların kendilerine yakın olan kısmını tamir etmelerini emretti.

Öte yandan Mansûr b. el-Hüseyn de el-Medâr'a gitti ve Bağdâd'a haber gönderip yardım istedi, bunun üzerine Irak amîdi ve Reîsü'r-rüesâ ona mektup yazıp İbnü'l-Heysem ile birlikte Vâsıt'a gitmelerini ve şehri muhasara etmelerini emretti. Onlar da maiyyetlerindeki askerleri Vâsıt üzerine yürüyüp şehri karadan ve denizden kuşattılar. Bu muhasara 449 (1057-1058) yılında olmuştur. Muhasara sebebiyle şehirde büyük bir kıtlık baş gösterdi; hurma, ekmek ve işkembenin her birinin beş ölçeği (rıtl) bir dinara satılmağa başladı. Eğer bulabilirlerse ebe gümecinin yirmi ölçeğini (rıtl) bir dinara satıyorlardı.

Daha sonra muhasaradan usandılar ve güçsüz duruma düştüler. İbn Fesânces savaşmak için dışarı çıktı, fakat tutunamadı ve adamlarından bir grup öldürüldü. Surların yanına geri çekildiler. Vâsıtlılardan bir kısmı Mansûr b. el-Hüseyn'den emân dilediler, İbn Fesânces de Vâsıt'tan ayrılarak Kasr İbn Ahdar'a gitti. Bir grup asker onunla savaşmak maksadıyla üzerine yürüdü, en-Nîl yakınlarında ona yetiştiler. İbn Fesânces ve aile efradı esir alınıp Bağdâd'a götürüldü. 449 yılı safer ayında (nisan-mayıs

1057) Bağdâd'a girdi ve bir deveye bindirilip halka teşhir edildi. Üzerinde kırmızı bir gömlek, başında boncuklu bir kukulâta ve boynunda idam fermanı olduğu halde asıldı.

el-Besâsîrî İle Kureyş Arasındaki Savaş

Bu sene şevval ayı sonunda (29 Aralık 1057) el-Besâsîrî ve Nûruddevle Dübeys b. Mezyed ile Musul hakimi Kureyş b. Bedrân ve Sultan Tuğrul Bey'in amcazadesi ve (Anadolu Selçuklu) hükümdarlarının atası olan Kutalmış arasında Sincâr yakınlarında bir savaş çıktı. Kureyş'in yanında Sehmüddevle Ebû'l-Feth b. Amr da vardı. İki taraf arasında çok çetin bir savaş cereyan etti. Sonunda Kureyş ve Kutalmış yenildi, her ikisinin adamlarından bir çok kişi öldürüldü.

Sincâr ahalisi Kutalmış ve adamlarına çok işkence ettiler. Kureyş b. Bedrân da yaralandı ve yaralı vaziyette Nûruddevle'nin yanına getirildi. Nûruddevle ona Mısır'dan gönderilmiş olan bir hil'at verdi, Kureyş de hil'atı giyip onun tarafına geçti. İkisi birlikte Musul'a gittiler ve orada Mısır Fâtımî halifesi el-Mustansır Billâh adına hutbe okuttular. Zaten daha önce mektup gönderip ona bağlılıklarını ifade etmişlerdi. Halife el-Mustansır, el-Besâsîrî, Nûruddevle Dübeys b. Mezyed, Câbir b. Nâşib, Kureyş'in kardeşi Mukbil b. Bedrân, Ebû'l-Feth b. Verrâm, Nusayr b. Ömer, Ebû'l-Hasan b. Abdürrahim, Muhammed b. Hammâd'a verilmek üzere Mısır'dan hilâtler gönderdi. Daha sonra Kureyş b. Bedrân da onlara katıldı.

Sultan Tuğrul Bey'in Musul'a Gitmesi

Tuğrul Bey Bağdâd'da uzun süre kalıp da askerleri halka zarar vermeğe başlayınca evleri halka dar gelmeğe başladı, rahatsız oldular, çünkü askerler Bağdâd'da konaklamış ve halkın erzakını zorla alarak gayr-ı meşrû her işi yapmışlardı; bunun üzerine Halife el-Kâim Biemrillâh veziri Reîsü'rrüesâ'ya Sultan Tuğrul Bey'in veziri Amîdülmülk el-Kündürîye mektup yazıp onu yanına çağırmasını emretti. Amîdülmülk vezirinin yanına gelince de halife ona kendi adına halkın karşılaştığı zulüm ve haksızlıkları Sultan Tuğrul Bey'e anlatmasını, ona vaaz ve nasihat etmesini söyledi ve: «Tuğrul Bey ya bu zulüm ve haksızlıklara son verir ve Allah'ın emrini yerine getirir, ya da halife bu gayr-ı meşrû işlerden uzak durmak maksadıyla Bağdâd'dan ayrılmak için elinden geleni yapar.» dedi.

Reîsü-rüesâ da el-Kündürî'ye mektup yazıp onu yanına çağırdı. el-Kündürî gelince halifenin emirlerini ona tebliğ etti. Halife, sultana vaaz

ve nasihatı muhtevi bir tevki gönderdi. Amîdülmülk el-Kündürî, Sultan Tuğrul Bey'in yanına gidip vaziyeti ona bildirdi. Tuğrul Bey askerlerinin çokluğunu ve onları disiplin altına almaktan ve terbiye etmekten âciz olduğunu ifade ederek özür diledi. Amîdülmülk'e de Reîsü'r-rüesâ'ya cevabî mektubun derhal yazılmasını ve anlattığı hususlardan dolayı özür dilenmesini emretti.

Tuğrul Bey o gece rüyasında Ka'be yanında Rasûlullah (S.a.v.)'ı gördü. Tuğrul Bey Rasûlullah'a selâm verdi, ancak O kendisinden yüz çevirdi ve dönüp bakmadı, sonra da: «Allah Taâlâ seni yer yüzüne ve kullarına hâkim kıldığı halde sen onları gözetip korumuyor, gerekli kontrolü yapmıyorsun. Onlara kötü muamele etmekten dolayı da Aziz ve Celîl olan Allah Taâlâ'dan hayâ etmiyorsun, halka zulüm ve haksızlık yapılırken vazifeni ihmal ederek başka şeylerle avunuyorsun.» dedi.

Tuğrul Bey korkarak uyandı ve hemen Amîdülmülk'ü huzuruna çağırdı. Gördüğü rüyayı ona da anlattı ve onu mektubunda belirttiği hususları okuyup itaat arz ettiğini bildirmek üzere halifeye gönderdi. Bu arada askerleri de halkın evlerinden çıkardı, gizlenen ve saklananların da ortaya çıkmasını ve göz altında tutulan şahısların salıverilmesini emretti.

Bu olaylar üzerine Tuğrul Bey halkın yükünü ve sıkıntılarını hafifletmek amacıyla Bağdâd'dan ayrılmağa karar verdi, fakat bu konuda biraz müteredditidi. Yukarıda anlatılan hadiseyle ilgili haberi alınca gerekli hazırlıkları yaptı ve 10 zilkade (19 Ocak 1057) tarihinde Bağdâd'dan ayrıldı. Silâh ve mancınık depolarını da yanında götürdü. Bağdâd'da on üç ay ve bir kaç gün kaldığı halde bu süre içinde halifeyle hiç görüşmedi. Avânâ'ya varınca askerler orayı yağmaladılar, daha sonra Ukberâ ve diğer yerleri de talan ettiler.

Tuğrul Bey, Tekrît'e varıp şehri muhasara etti, şehrin hakimi Nasr b. Ali b. Hamîs oradaydı. Kale üzerine siyah bir bayrak dikti ve ona para vaadinde bulundu. Sultan da bunu kabul etti ve oradan el-Bevâzic'e gitti. Musul'a yürümek üzere askerlerin toplanmasını bekledi. Tuğrul Bey Tekrît'den ayrılınca buranın hakimi vefat etti. Nasr b. Ali'nin annesi Emine, Garîb b. Makn'ın kızıydı, şehre kardeşi Ebû'l-Gaşşâm'ın sahip olmasından korktu ve onu öldürüp Musul'a giderek Dübeys b. Mezyed'in misafiri oldu. Kureyş bı Bedrân onunla evlendi. Tekrît'den ayrılırken orada Ebû'l-Ganâim b. el-Muhallebân'ı vekil bırakmıştı. Reîsü'r-rüesâ ile haberleşip bağışlanmasını istedi; böylece araları düzeldi ve Tekrît'i Sultan Tuğrul Bey'e teslim edip Bağdâd'a gitti.

Sultan Tuğrul Bey, 449 (1057-1058) yılına kadar el-Bevâzic'de kaldı. O buradayken kardeşi Yâkûtî askerlerle yanına geldi. Tuğrul Bey onlarla

Musul'a gitti, Beled şehrini ise el-Hezârebs b. Bengîr'e ikta etti. O yöre halkı korkularından yurtlarını terk edip Beled'e gittiler. Askerler onları yağmalamak istediler, fakat Tuğrul Bey onlara mani oldu ve: «Hezâresb'in şehri Beled'e saldırmanız caiz değildir.» dedi; ancak onlar ısrar ederek: «Orada ikamet etmek istiyoruz.» dediler, bunun üzerine Tuğrul Bey Hezâbersb'e: «Bunlar orada ikamet edeceklerini ileri sürüyorlar.» dedi ve Beled ahalisini canlarını korumak için kendi kışlana gönder.» dedi. O da kabul etti, onları kendi yanına aldı. Beled bir saat içinde boşaldı. Hezâresb onlara mal dağıttı, yürüyemeyecek durumdaki insanlar hayvanlara bindi ve emin olsunlar diye onları Mısır'a gönderdi.

Sultan oradan Nusaybin'e hareket etti. Hezâresb ona: «Aradan uzun zaman geçti. Askerler arasında bin süvari seçip onlarla çöle gitmek istiyorum, belki bu şekilde Araplar'dan intikam alabilirim.» dedi, Sultan da ona izin verdi. Hezâresb Araplar'ın üzerine yürüdü, onlara yakın bir mevkie gelince iki yerde pusu kurdu ve obaların bulunduğu yere doğru ilerledi. Araplar onu görünce savaşa girdiler. Hezâresb karşılarında bir saat dayanabildi, sonra da bozguna uğramışcasına önlerinden kaçtı. Araplar da onun peşine düştüler. Bu sırada pusuda bekleyen birlikler Arapların üzerine hücum edip onları perişan etti. Bir çok kişi öldürüldü ve esir alındı. Harrân, Rakka ve o yöredeki diğer kasabalara hâkim olan Benû Numeyr de onlara katılmıştı. Esirler Sultan'ın yanına gönderildi. Sultan huzuruna getirilen esirlere: «Ben sizin toprağınıza ayak bastım mı, herhangi bir şehrinizi aldım mı?» diye sordu onlar: «Hayır» dediler. Tuğrul Bey bu defa: «Peki, öyleyse niçin benimle savaşmak üzere geldiniz.» diye sordu, sonra fil getirtip esirleri öldürdü. Bu arada fil henüz yetişme çağındaki bir çocuğu öldürmek istemedi, bunun üzerine de Sultan Tuğrul Bey onu affetti.

Nûruddevle Dübeys b. Mezyed ile Kureyş b. Bedrân'ın Tekrar Sultan Tuğrul Bey'e İtaat Arz Etmeleri

Hezâresb Araplar karşısında zafer kazanıp Sultan Tuğrul Bey'in yanına dönünce, Nûruddevle ile Kureyş, Hezârebs'e haber gönderip hallerinin Tuğrul Bey'e arz edilmesini ve aralarının düzeltilmesine tavassut etmesini istediler, o da aralarını düzeltmek için çaba harcadı ve Sultan Tuğrul Bey'den onları affetmesini istedi, bunun üzerine Tuğrul Bey: «Onların ikisini de affettim, ancak el-Besâsîrî'nin cezasını halife verecektir. Biz bu hususta halifenin emrine uyacağız.» dedi. el-Besâsîrî tam bu sırada Rahbe'ye gitti ve Bağdâdlı Türkler ile Mukbil b. el-Mukallid ve Ukaylilerden bir grup da kendisine katıldı.

Öte yandan Dübeys ve Kureyş, Tuğrul Bey'den Ebû'l-Feth b. Verrâm'ı kendilerine göndermesini istediler, o da kabul etti. Ebû'l-Feth onların yanından geri dönüp her ikisinin de itaat arz ettiğini ve ikisine bir zarar gelmeyeceğine dair yemin etmesi için Hezâresb'in yanlarına gelmesini istediğini bildirdi. Sultan Hezâresb'e de onların yanına gitmesini emretti. Hazâresb oraya gidip onlara katıldı ve ikisine de Tuğrul Bey'in yanına gitmelerini tavsiye etti, fakat her ikisi de korkup çekindiler. Kureyş Ebû's-Sedâd Hibetullah b. Ca'fer'i, Dübeys de oğlu Bahâüddevle Mansûr'u gönderdi. Sultan her ikisini de misafir edip ikramda bulundu, her ikisine de sahip oldukları yerleri bildiren bir de menşûr yazdırdı. Buna göre Nehru'l-Melik, Bâdûriyâ, Enbâr, Hît, Düceyl, Nehr-i Baytar, Ukberâ, Avânâ, Tekrît, Musul ve Nusaybin Kureyş'e ait olacaktı.

Sultan'ın Diyârbekir Üzerine Yürümesi ve Sincâr'da Yaptıkları

Tuğrul Bey Arapların işini hallettikten sonra İbn Mervân'ın hakimiyetindeki Diyârbekir'e gitti. İbn Mervân ona her gün hediyeler ve eyerler gönderirdi. Sultan Cezîret İbn Ömer'e giderek orayı muhasara etti. Burası da İbn Mervân'a aitti. İbn Mervân aralarını düzeltmek maksadıyla Sultan'a çeşitli mallar gönderdi, Müslümanların sınır boylarını korumak ve kâfirlerle cihad etmek için nasıl gayret sarfettiğini anlattı. Sultan el-Cezîre'yi muhasara ederken ordudan bir grup içinde dört yüz rahibin bulunduğu Umr Ekmun'a gidip burada bulunan rahiplerden yüz yirmisini öldürdüler, geri kalanlar altı ölçek (mekkûk) altın ve gümüş vererek hayatlarını kurtardılar.

Sultanın kardeşi İbrâhim Yınal da onun yanına geldi. Emîrler ve bütün halk onu karşıladı, ona bir çok hediyeler verdiler. Yınal Vezir Amîdül mülk'e: «Bu Araplar kim oluyor ki, sen onları sultana rakip kabul edip de aralarını düzeltmeğe çalışıyorsun?» dedi, Vezir de: «Sen Sultanın nâibisin, nasıl istersen öyle yap.» cevabını verdi.

İbrâhim Yınal geldikten sonra Hezâresb'i Nûruddevle b. Mezyed ve Kureyş'in yanına gönderip kendisinin geldiğini bildirdi ve artık hareketlerinde dikkatli olmaları gerektiğini hatırlattı, bunun üzerine ikisi de Cebel-i Sincâr'dan Rahbe'ye gittiler; ancak el-Besâsîrî onlara iltifat etmedi, bu yüzden de Nûruddevle Irak'taki şehrine giderken, Kureyş, el-Besâsîrî'nin yanında Rahbe'de kaldı. Oğlu Müslim b. Kureyş de yanındaydı.

Sultanın amcazâdesi Kutalmış, geçen yıl mağlûp olduğu zaman Sincâr halkının kendilerine yaptığı işkenceleri Sultan'a anlatıp onlardan şikâyetçi

olmuştu. Onlar Kutalmış'ın bazı adamlarını da öldürmüşlerdi, bu sebeple Tuğrul Bey Sincâr halkı üzerine asker sevk etti. Askerler onları kuşattılar, halk bu sırada surların üzerine çıkıp küfür ettiler, öldürdükleri adamların kafalarını ve külâhlarını çıkarıp gösterdiler ve onları sırıkların ucunda bıraktılar. Sultan bunun üzerine Sincâr'ı zorla aldı, şehrin hakimi Mücellâ b. Müraccâ' ve halktan bir çok kişiyi öldürdü, kadınlarını da esir aldı. Şehir tahrip edildi. İbrâhim Yınal geri kalanlara dokunulmamasını istediği için Tuğrul Bey onlara bir şey yapmadı; Sincâr, Musul ve onlara bağlı yerleri İbrâhim Yınal'a teslim etti, sonra da askerlerine hitaben: «Her kim yağmacılığa teşebbüs ederse asarım.» dedi, bu yüzden askerler yağmacılıktan vaz geçtiler.

İleride anlatacağımız gibi, Sultan daha sonra Bağdâd'a döndü. Aslında bu hadiseyi 449 (1057-1058) yılı olayları içinde anlatmamız gerekirdi, fakat hadisenin başlangıcı bu seneye tesadüf ettiği için 448 (1056-1057) yılı vukuatı arasında zikrettik ve olayları birbirlerinin ardından anlattık, hadisenin 449 (1057-1058) yılında meydana geldiğini de ifade ettik.

Çeşitli Olaylar

Yağma korkusuyla bu sene Irak'a geliş gidişler durdu, bu yüzden de fiyatlar arttı ve kıtlık baş gösterdi. Yiyecek ve diğer maddeleri bulmak çok zorlaştı, halk leş yedi. Bu arada büyük bir veba salgını çıktı, o kadar çok kişi öldü ki, ölüler yıkanmadan ve kefenlenmeden defnedildi. Bir ölçek (rıtl) et bir kırata, dört tavuk bir dinara, iki ölçek (rıtl) meşrubat bir dinara, ayva ve nar da birer dinara satıldı. Diğer gıda maddeleri de böyleydi.

Aynı şekilde Mısır'da da şiddetli bir veba salgını görüldü. Günde bin kişi ölüyordu. Veba daha sonra Suriye, el-Cezîre, Musul, Hicaz, Yemen ve diğer bölgelere de yayıldı.

Bu sene cemaziyülevvel ayında Zâhiretüddîn b. el-Halife'nin cariyesi bir erkek çocuk doğurdu. Zâhîretüddîn'in öldüğünü daha önce anlatmıştık. Doğan çocuğa «Abdullah» adı ve "Ebû'l-Kâsım" künyesi verildi ki bu el-Muktedî'dir.

Bu yılın cemaziyülâhir ayının ikinci yarısında seher vaktinde gökte göz kararıyla yaklaşık on arşın uzunluğunda ve bir arşın genişliğinde beyaz bir kuyruk zuhur etti. Receb ayının ortalarına kadar bu şekilde kaldı ve daha sonra ortadan kayboldu.

Halife bu sene Kerh, Meşhed ve diğer yerlerde sabah ezanının "**es-Salâtü hayrun-mine'n-nevm**" şeklinde okunmasını ve "**hayya alâ hayri'l-amel**" şeklinde okunmaktan vaz geçilmesini istedi, onlar da sultandan ve onun gücünden korktukları için bu emre uydular.

"el-Fâlî" adıyla tanınan edebiyatçı Ali b. Ahmed b. Ali bu sene öldü. İzec yakınlarındaki Fâle şehrine mensuptu. Hadis ve edebiyatla meşgul oldu. Güzel şiirleri vardır.

Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Sa'dûn Ebû Tâhir el-Bezzâz el-Mavsılî bu sene Mısır'da öldü. Musul'da doğmuş, Bağdâd'da büyümüştü. İbn Hubâbe ed-Dara Kutnî, İbn Batta ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Emîrek el-Kâtib el-Beyhakî de bu sene şevval ayında öldü. Zamanının meşhur sîmalarındandı. Şâfiî fakîhi Muhammed b. Abdülvâhid b. Ömer b. el-Meymûn ed-Dârimî de bu sene öldü.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ KIRK DOKUZUNCU (M. 1057-1058) YILI OLAYLARI

Sultan Tuğrul Bey'in Bağdâd'a Dönmesi

Sultan Tuğrul Bey Musul ve çevresini İbrâhim Yınal'a teslim ettikten sonra Bağdâd'a döndü. el-Kufs'a varınca Reîsü'rrüesâ onu karşılamağa çıktı. el-Kufs'a yaklaşınca da bir grup emirle beraber veziri Amîdülmülk tarafından karşılandı. Reîsü'r-rüesâ huzura çıkıp Halife'nin selâm ve endişelerini bildirdi. Tuğrul Bey yer öptü, Reîsü'r-rüesâ da sultana içinde mücevher olan altından bir kap takdim etti, ayrıca Halife'nin yanından getirdiği cübbeyi giydirdi, sarığı da yastığının üzerine koydu. Sultan da ona hizmet etmek üzere ayağa kalktı ve yer öptü. Sonra Bağdâd'a vardı, hiç kimsenin halkın evlerine girmesine izin vermedi. Daha sonra Halife ile görüşmek istediğini bildirdi, Halife de kabul etti.

Halife 25 zilkade (23 Ocak 1058) cumartesi günü umumî bir kabul resmi (bâr-ı âmm) verdi. Merasime sultanın önde gelen kumandanları ve şehrin ileri gelenleri de katıldı. Sultan gemiyle geldi, adamları da gemilerde onun çevresinde yer almışlardı. Sultan gemiden inince Halifenin gönderdiği atlardan birine bindirildi ve onun yanına geldi. Halife yerden yaklaşık yedi arşın yükseklikteki bir taht üzerinde oturuyordu, üzerinde Hz. Peygamber'in bürdesi, elinde de hayzuran ağacından yapılmış bir asâ vardı. Sultan halifenin huzurunda önce yer, sonra da halifenin elini öptükten sonra bir taht (kürsü) üzerine oturtuldu. Daha sonra Halife Resîsü'r-rüesâ'ya: «Ona: "Emîrü'l-Mü'minîn senin gayretlerini şükranla, yaptığın işleri de övgüyle karşılamaktadır. Sana yakın olmaktan ve seninle görüşmekten dolayı da memnundur. Halife Allah'ın kendisine verdiği yerlerin tamamını senin idarene tevdi etmiş, kullarının hukukunun korunmasını da sana bırakmıştır. İdaresini sana tevdi ettiği meselelerde Allah'tan kork. Alah'ın bu hususta sana verdiği nimetlerin kadrini bil. Adaleti yaymağa, zulme mani olmağa ve halka yardım etmeğe çalış." de.» dedi.

Kendisine bu sözler nakledilen Sultan huzurda yer öptü, Halife de hil'atlerin sultana giydirilmesini emretti. Sultan ayağa kalkıp hil'atleri giyeceği yere gitti, giydikten sonra da geri dönüp Halifenin elini öperek el-

lerini yüzüne sürdü, Halife de ona «Melikü'l-Maşrık ve'l-Mağrib (Şarkın ve garbın sultanı)» unvanını ayrıca bir de menşûr verdi. Sultan merasim sonunda huzurdan çıktı ve halifeye bir çok şey gönderdi. Bunlar arasında elli bin dinar para ile, atları ve silâhlarıyla beraber elli tane de seçkin Türk köle vardı. Bunların dışında elbiseler vs. de mevcuttu.

Hezâresb İle Fûlâd Arasındaki Savaş

Sultan Basra, Errecân, Hûzistân ve Şîrâz'ı Hezârebs b. Bengîr b. Îyâd'a iltizama vermişti. Bunun üzerine Sultanın amcazâdesi Resûltekin ile Fûlâd silâhlanıp süratle Hezâresb'e karşı harekete geçtiler ve Errecân'a gidip şehri yağmaladılar.

Hezâresb o sırada Tuğrul Bey ile birlikte Musul ve el-Cezire'de bulunuyordu. Sultan Hezâresb'i ülkesine gönderdi ve ona Resultekin ve Fûlâd ile savaşmasını emretti. Hezâresb de doğruca Basra'ya gitti ve Tâceddin b. Sahta el-Alevî ve Yahudi İbn Semhâ'dan yüz yirmi bin dinar müsadere edip Fûlâd ve Resûltekin ile hesaplaşmak üzere hareket etti. İkisiyle karşılaşıp çok çetin bir çarpışmaya girdi. Sonunda Fûlâd öldürüldü, Tuğrul Bey'in amcazâdesi Resûltekin de esir alındı. Hezâresb onu yanında tuttu, Resûltekin sonra Hezâresb'den Tuğrul Bey'in kendisini bağışlaması için halifenin şefaatçı olmasını istemek üzere hilâfet sarayına göndermesini istedi, o da kabul etti.

Resûltekin, Hezâresb'in adamlarıyla beraber Bağdâd'a vardı. Önce Resisü'r-rüesâ'nın evine uğradı ve hücum edip içeri girerek saygısızlık olmasın diye yemek istedi. Halife bunu duyunca Amîdülmülk'ün huzura çağrılıp meseleyi Sultan'a arz etmek için Resûltekin'in durumu hakkında bilgi vermesini emretti, Amîdülmülk de gelip kendisine bu mesele sorulunca: «Sultan onun hiç bir hak ve hürmete lâyık olmadığını söylüyor ve: «O benim ihsanıma isyanla karşılık verdi, bu sebeple halkın benim mevkiimi anlaması, heybet ve azametimin artması için Resûltekin'in bana teslim edilmesi lâzımdır.» diyor.» dedi. Görüşmelerden sonra Resûltekin'in zincire vurulması kararlaştırıldı. Halifenin tevkii de şu şekilde sadır oldu: «Rükneddîn'in, yani Tuğrul Bey'in bizim katımızdaki mevki ve itibarı başkalarına yapmadığımız böyle bir işi yapmamızı gerektirdi; çünkü bizim geleneğimizde bir şahsın halifelik sarayında (ed-Dâru'l-azize) zincire vurulup bağlanması şeklinde bir âdet yoktur. Ne yapılacağı, nasıl hareket edilece-

ği hususunda onun rızasını almak zorundayız.» Bunun üzerine Reîsü'r-rüesâ Tuğrul Bey'e elçi gönderip rızasını aldı.

Büveyhîler devrinde halifelik sarayı onlardan korkup kaçan vezir, amîd ve diğerlerinin sığınağı haline gelmişti. Selçuklular zamanında ise bu usul değişti. Onların yaptıkları ilk iş budur.

Vezir el-Yâzûrî'nin Mısır'da Tevkif Edilmesi

Vezir Ebû Muhammed el-Hasan b. Abdurrahman el-Yâzûrî bu sene zilhicce ayında (şubat 1058) Mısır'da tevkif edildi. Vezir ve adamlarının büyük meblağlar ödemesi kararlaştırıldı, Bağdâd'a yazılmış mektupları ele geçirildi.

Ebû Muhammed el-Hasan vezir olmadan önce hacca gitmiş ve hac farizasını edâ ettikten sonra da Medîne'ye gelip Mescid-i Nebevî'yi ziyaret etmişti. Bu sırada hücre-i saâdetin üzerindeki düz bir taş parçası omuzlarına düştü. Orada duranlardan biri ona: «Ey efendim! Ben sana büyük bir görevi üstleneceğini müjdeliyorum. Eğer bu makama gelirsen bana ihsanda bulunur ve değer verirsin; işte bu taş ona delildir.» dedi.

Ebû Muhammed çok geçmeden vezir oldu. Kendisini müjdeleyen adama ihsanda bulundu ve onun hukukunu gözetti.

Ebû Muhammed, İmam A'zam Ebû Hanîfe'nin mezhebinde fakih idi. Remle'de kadılık yaptı. Alimlere ihsan ve ikram eder, onların meclislerinde bulunurdu. Onun ilk zamanları da tıpkı Reîsü'r-rüesâ'nınki gibiydi. İkisi de sırasıyla şahitlik ve kadılık yaptıktan sonra vezir olmuşlardı. Her ikisinin de ikballeri aynı, akıbetleri de birbirine yakındır.

Çeşitli Olaylar

Bu sene Bağdâd ve Irak'ta kıtlık oldu, fiyatlar arttı; öyle ki, bir denk (kâre) ince un on üç dinara, bir denk arpa sekiz dinara satılıyordu. Halk leş ve köpek vs. eti yedi. Veba salgın halini aldı, bu yüzden halk ölüleri defnetmekten aciz kaldı ve cesetleri toplu mezarlara gömdüler.

Edip Ebû'l-Alâ' Ahmed b. Abdullah b. Süleyman el-Maarrî bu sene rebiyülevvel ayında öldü. Yaklaşık seksen altı yaşındaydı. İlmi anlatılanlardan çok daha derindi, fakat halkın çoğu onu zındıklıkla suçlardı. Bir şiirinde buna delâlet eden hususlar vardı.

Anlatıldığına göre, el-Maarrî bir gün Ebû Yûsuf el-Kazvînî'ye hitaben: «Ben hiç kimseyi hicvetmedim.» dedi. el-Kazvînî de ona: «Sen peygamberleri hicvettin.» deyince yüzünün rengi değişti ve ona: «Senden başka hiç kimseden korkmuyorum.» dedi.

el-Kazvînî ondan naklen şunları anlatır:

el-Maarrî: «el-Hüseyn b. Ali'nin mersiyesinde ezberlemeğe değer bir şiir görmedim.» der. Bunun üzerine el-Kazvînî itiraz ederek: «Bilakis vardır, işte bizim Sevâd halkından biri şöyle diyor.» der ve beğendiği şiiri okur.

Bu sene Dübeys b. Ali b. Mezyed ile Mahmûd b. el-Ahram el-Hafacî, Sultan Tuğrul Bey ile aralarını düzeltip anlaştılar; bunun üzerine Dübeys ülkesine döndü, fakat veba salgını dolayısıyla pek çok kişi hayatını kaybettiğinden ülkeyi harabe halinde buldu. Şehirde hiç himse yoktu.

Bu sene Buhâra'da da veba salgını oldu. Rivayete göre Buhâra ve çevresinde bir günde sekiz bin kişi öldü. Bu eyalette veba salgınında bir milyon altı yüz elli bin kişi hayatını kaybetti. Semerkand'ın durumu da aynıydı. Semerkand'da bir ceset bulunmuş, bir Türk onun üzerindeki yorganı almak için içeri girmiş, fakat Türk de ölmüş ve yorganın ucu elinde kalmıştı. Halkın malları adak hayvanları gibi ortalıkta kalmıştı.

Bu yıl içinde Kerh'te Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin evi yağmalandı. Ebû Ca'fer İmâmiyye'nin fakîhi idi. Evde ne varsa alındı. Ebû Ca'fer Kerh'teki evinden ayrılıp el-Meşhedü'l-Garbî'ye gitmişti.

Ebû Osman İsmâil b. Abdurrahman es-Sâbûnî'de bu sene Safer ayında vefat etti. Horasân'daki hadisçilerin önde gelen simasıydı. Fakih, hatib ve bir çok bilim dalında imamdı.

Gazneli Sultan Mahmûd b. Sebüktekin'in gulamı Ayaz b. Aymak Ebû'n-Necm de bu sene rebiyülevvel ayında vefat etti. Sultan Mahmûd hakkındaki hikâyeleri meşhurdu.

Alevîlerin nakibî Ebû Ahmed Adnân b. eş-Şerîf er-Radî de bu sene öldü.

"İbnü'l-Cündî" adıyla tanınan Ebû'l-Hüseyn Abdülvehhâb b. Ahmed b. Hârûn el-Gassânî de bu sene ölmüştür.

HİCRET'İN DÖRT YÜZ ELLİNCİ (M. 1058-1059) YILI OLAYLARI

İbrâhim Yınal'ın Musul'dan Ayrılması ve el-Besâsîrî'nin Musul'u İstilâ Ederek Ondan Alması

İbrâhim Yınal bu sene Musul'dan ayrılıp el-Cibâl bölgesine gitti. Tuğrul Bey onun el-Cibâl'e gidişini isyan kabul etti ve bir elçi gönderip yanına çağırdı. Halifenin kendisine hil'at olarak verdiği cübbe de yanındaydı. Aynı şekilde Halife de İbrâhim Yınal'a mektup yazıp dönmesini istedi, bunun üzerine İbrâhim Yınal Bağdâd'da bulunan Sultanın yanına geldi. Vezir el-Kündürî onu karşılamağa çıktı, Halife de Yınal'a hil'atler gönderdi.

İbrâhim Yınal Musul'dan ayrılınca el-Besâsîrî ile Kureyş b. Bedrân Musul'a yürüyüp şehri kuşattılar ve aynı gün zapt ettiler. Yalnızca iç kale kaldı. Hazinedâr ile Erdem ve bir grup asker iç kaledeydi. Burayı dört ay boyunca kuşattılar, bu yüzden de kaledekiler hayvanlarını yemek zorunda kaldılar. Sonunda Erbil hakimi İbn Mûsek, Kureyş ile konuşup onlara emân aldı, böylece onlar da dışarı çıktılar. el-Besâsîrî kaleyi yıktı, izlerini bile yok etti.

Sultan, Nevrûz günü askerlerini dağıtmıştı, bu sebeple el-Besâsîrî'nin yaptıklarını haber aldığında yanında sadece iki bin süvari bulunuyordu. Derhal Musul'a hareket etti, bu sırada Kureyş ile el-Besâsîrî Musul'dan ayrılmışlardı. Sultan onların izini takip etmek ve onları o bölgeden uzaklaştırmak maksadıyla Nusaybin üzerine yürüdü, fakat İbrâhim Yınal kendisinden ayrılıp Hemedân tarafına gitti ve 26 Ramazan 450 (16 Kasım 1058) tarihinde Hemedân'a vardı. Rivayete göre, Mısırlılar İbrâhim Yınal ile mektuplaşıyorlardı. el-Besâsîrî de onu kendi tarafına çekmek istiyor ve onu saltanatı ele geçirmeğe ve bütün ülkeye sahip olmaya tahrik ediyordu. İbrâhim Yınal'ın Hemedân'a dönmesi üzerine Sultan da onun izinden gitti.

Irak'ta Şii Fâtımîler Adına Hutbe Okunması ve el-Besâsîrî'nin Öldürülmesine Sebep Olan Olaylar

İbrâhim Yınal Hemedân'a dönünce, Sultan Tuğrul Bey de onun arkasından giderek veziri Amîdülmülk ile karısını Bağdâd'a gönderdi.

Tuğrul Bey Nusaybin'den 15 Ramazan (5 Kasım 1058) tarihinde ayrılmış ve Hemedân'a gitmişti. Şehre kapandı ve halk onun uğrunda savaştı. Tuğrul Bey karısı Hâtun'a ve Amîdülmülk el-Kündürî'ye haber gönderip derhal yardıma gelmelerini istedi, fakat Halife her ikisine de mani oldu. Halka büyük miktarda para dağıttı. Bağdâd'da bulunan Türkler Tuğrul Bey'in yanına Hemedân'a gittiler. Amîdülmülk ise Dübeys b. Mezyed'in yanına gitti. Dübeys onu hürmetle karşıladı ve saygı gösterdi. Vezir buradan Hezâresb'in yanına gitti, Tuğrul Bey'in karısı Hatun da Hemedân'a Sultan'ın yanına gitti. Halife, Nûruddevle Dübeys b. Mezyed'e haber gönderip Bağdâd'a gelmesini istedi, Dübeys de yüz süvariyle Bağdâd'a geldi ve en-Necmî'de konakladıktan sonra Etânîn'e geçti.

Öte yandan el-Besâsîrî'nin geldiğine dair şayialar arttı. Halife onun Hit'e vardığını öğrenince halka şehrin batı yakasından doğu yakasına geçmelerini emretti. Bu arada Dübeys b. Mezyed, Halife ile vezir Reîsü'r-rüesâ'ya: «Bana kalırsa siz de benimle beraber şehirden çıkmalısınız. Ben Hezâresb ile birleşeceğim, çünkü o sizin düşmanınızı def etmek üzere Vâsıt'da bulunuyor» diye haber gönderdi. İbn Mezyed'in teklifi bu konuda bir karar verilinceye kadar beklemesi şartıyla kabul edildi. Bunun üzerine İbn Mezyed: «Araplar burada kalırsam bana itaat etmezler. Ben Deyâlî'ye gidiyorum. Eğer buradan ayrılırsanız ben de sizin hizmetinizde olurum.» dedi ve Deyâli'ye giderek orada kalıp onların gelmelerini bekledi, fakat onlardan bir haber alamayınca ülkesine gitti.

Daha sonra el-Besâsîrî 8 zilkade (27 Aralık 1058) pazartesi günü Bağdâd'a vardı. Yanında son derece fakr u zaruret içinde dört tane gulâm vardı, Vezir Ebû'l-Hasan b. Abdu'r-Rahîm de yanındaydı. el-Besâsîrî er-Ruvâyâ girişinde konakladı. Bu arada Kureyş b. Bedrân da iki yüz süvariyle beraber Bâbu'l-Basra yolu civarında konakladı. Irak amîdi de yanındaki askerler ve halk ile beraber çıkıp el-Besâsîrî'nin ordusunun karşısında durdu, daha sonra ise geri döndü. el-Besâsîrî, el-Mansûr Camii'nde Mısır Fâtımî halifesi el-Mustansır Billâh el-Alevî adına hutbe okuttu ve onun emriyle ezan **«hayya alâ hayri'l-amel»** şeklinde okunmağa başladı. el-Besâsîrî sonra köprü kurdu askerleri de ez-Zahir'e geçip orada çadır kurdular. el-Besâsîrî'nin geldiği tarihten itibaren Rusâfe Camii'nde de hutbe Fâtımîler adına okundu ve hafta boyunca Sünnîlerle Şiîler arasında savaş cereyan etti.

Öte yandan Irak amîdi, Reîsü'r-rüesâ'ya savaştan uzak durmasını tavsiye etti. O sultanın yapacağı faaliyetleri beklemek maksadıyla ve Şîîlerin mezhep taassubu, Sünnîlerin ise Türklerin kendilerine yaptığı zulüm ve haksızlıklar sebebiyle halkın tamamının el-Besâsîrî'ye mütemayil olduğunu görerek savaştan uzak durmanın zaman kazanmak ve oyalamanın daha doğru olacağını düşünüyordu.

Reîsü'r-rüesâ savaştan anlamadığı halde el-Besâsîrî'ye olan kin ve nefretinden dolayı derhal savaşa girmek istiyordu. Hemedânlı kadı, Reîsü'r-rüesâ'nın yanına gelip ondan savaş için izin istedi ve el-Besâsîrî'yi öldürmeyi tekeffül etti. O da Irak amîdinden habersiz olarak savaş için ona izin verdi. Hemedânlı kadı hizmetçiler, Hâşimîler, Acemler ve halk ile birlikte el-Halbe'ye gitti. Epeyce uzaklaştılar. Bu sırada el-Besâsîrî de onları gözetliyordu. Onlar uzaklaşınca üzerlerine hücum etti, Hemedânlı kadı ve maiyyetindekiler mağlûp olarak geri döndüler. Bir kısmı öldürüldü, ileri gelenlerden bir zümre de zahmet ve sıkıntı içinde öldüler. Bâbu'l-Ezc yağmalandı. Reîsü'r-rüesâ kapının önünde duruyordu, içeri girince içerdekilerin hepsi kaçtılar.

Irak amîdi, Reîsü'r-rüesâ'nın kendisine haber vermeden şahsî düşüncesiyle savaşa girdiğini ve yaptığı işleri duyunca onu tokatladı. el-Besâsîrî bundan sonra kışlasına geri döndü. Halife Irak amîdini çağırdı ve ona sarayın çevre duvarları önünde onlarla savaşmasını emretti. Onları korkutan sadece çığlıklardı. Saray yağmalanmış ve Bâbu'n-Nûbî'ye girmişlerdi. Halife siyaha bürünmüş vaziyette, omuzunda bürde, elinde kılıç ve baş uçunda sancak olduğunu halde dışarı çıktı, etrafında da Abbâsîlerden bir zümre ve kılıçlarını çekmiş görevliler vardı. Saraydan Bâbü'l-Firdevs'e kadar her tarafın yağmalandığını görüp geriye döndü ve Irak amîdinin yanına gitti. Onu Kureyş'e sığınmış halde bulunca geri dönüp el-Manzara'ya gitti. Bu sırada Reîsü'r-rüesâ: «Ey Alemüddîn, Ey Kureyşî Emîrü'l Mü'minîn seni yakınında görmek istiyor.» diye bağırdı. Kureyş hemen yanına geldi, Reîsü'r-rüesâ da ona: «Allah seni hiç kimsenin ulaşmadığı bir mevkie getirdi. Emîrü'l-Mü'minîn senden kendini, ailesini ve adamlarını Allah, Rasûlullah ve Araplar adına, onlara hürmeten himaye etmeni istiyor.» dedi.

Kureyş: «Allah onu himaye altına almıştır.»deyince Reîsü'r-rüesâ bu defa: «Beni ve onun maiyyetindekileri de himaye altına aldı mı?» diye sordu. Kureyş: «Evet» diyerek sarığını çıkarıp halifeye verdi, ayrıca asâsını da teminat olarak verdi; bunun üzerine Halife ve Reîsü'r-rüesâ Bâbu'l-Halbe'nin karşısındaki kapıdan Kureyş'in yanına gittiler ve onun saflarına katıldılar.

Bu defa el-Besâsîrî Kureyş'e: «Aramızda yaptığımız anlaşmayı bozuyor ve kararlaştırdığımız şartlara muhalefet mi ediyorsun?» diye haber

gönderdi. Kureyş: «Hayır, biz ikimiz başımıza gelecek olayları birlikte göğüslemeğe ve hiç bir meselede birbirimizin görüşünü almadan tek başına hareket etmemeğe and içmiştik.» dedi. İkisi Kureyş'in Reîsü'r-rüesâyı el-Besâsîrî'ye teslim etmesine karar verdiler; çünkü O onun düşmanıydı, Halife ise Kureyş'in yanında kalacaktı. Bunun üzerine Kureyş Reîsü'r-rüesâ'yı el-Besâsîrî'ye gönderdi. el-Besâsîrî onu görünce: «Merhaba, ey devletleri yıkan, şehirleri tahrip eden zat.» dedi. Reîsü'r-rüesâ: «Affetmek kuvvetlinin şanındandır.» şeklinde karşılık verince el-Besâsîrî: «Sen de güçlü kuvvetli oldun, fakat affetmedin.» cevabını verdi ve şunları ekledi: «Sen sarıklı olduğun hâlde gittin benim aileme ve çocuklarıma rezilce ve çirkin davranışlarda bulundun; ben ise kılıç ehlindenim; nasıl olur da seni affederim.» dedi.

Halife'ye gelince Kureyş onu ata bindirerek karargâhına gönderdi. Üzerine siyah resmî elbise ile bürde, elinde kılıç, baş ucunda da sancak vardı. Kureyş onu bir çadırda misafir etti. Tuğrul Bey'in kardeşinin kızı olan karısı Arslan Hatun'u da alıp kendisine hizmet edecek olan Ebû Abdullah b. Cerde'ye teslim etti.

Halifelik sarayı ve harem dairesi günlerce yağmalandı. Kureyş daha sonra Halife'yi amcazâdesi Muhâriş b. el-Mücellâ'ya teslim etti. Muhâriş mert ve dindar bir adamdı, onu bir hevdec içinde Hadîsetu Âne'ye götürdü ve orada bıraktı. Halifenin maiyyetinde bulunan hizmetçileri ve adamları da yardım istemek üzere Sultan Tuğrul Bey'in yanına gittiler.

Halife Enbâr'a varınca soğuktan rahatsız oldu ve şehrin hâkimine haber gönderip giyecek şeyler istedi; o da pamuklu bir cübbe ve yorgan gönderdi.

el-Besâsîrî'ye gelince: Kurban Bayramı günü şehrin doğu yakasına geçip namazgâha gitti. Baş ucunda Mısır sancakları vardı. Halka iyi davrandı, fıkıh tahsil eden kız öğrencilere maaş bağladı, mezhep farkı gözetmedi. Halife el-Kâim Biemrillâh'ın annesine bir ev tahsis etti. Halife'nin annesi doksan yaşına yaklaşmıştı. Cariyelerden ikisini de onun hizmetine verdi, ona da maaş bağladı. Mahmûd b. el-Ahram'ı Kûfe'ye Sakyu'l Fırât'a emir tayin etti.

Reîsü'r-rüesâ'ya gelince, el-Besâsîrî onu zilhicce ayı sonunda el-Harîmu't-Tahirî'de bağlı bulunduğu hapishaneden çıkardı. Üzerinde yünlü elbise, kırmızı keçeden yapılmış bir kavuk, boynunda da deve derisinden yapılmış bir gerdanlık vardı. Reîsü'r-rüesâ: **«De ki: Allahım, mülkün asıl sahibi sensin. Sen mülkü dilediğine verir, dilediğinden çekip alırsın.»** (Âl-i imran, 3/26) mealindeki âyet-i kerîmeyi okuyordu.

Kerh ahalisi de aralarından geçerken onun yüzüne tükürdüler, çünkü onlara karşı düşmanca davranırdı. en-Necmî sınırına kadar götürülüp dolaştırıldıktan sonra el-Besâsîrî'nin karargâhına gönderildi. Onu idam etmek için bir dar ağacı dikilmişti. Deveden indirilip üzerine öküz derisi geçirildi, boynuzları da başına takıldı. Topuklarına da demirden iki kanca bağlandı ve bu şekilde asıldı. Akşama kadar sallandıktan sonra öldü.

Reîsü'r-rüesâ, 370 yılı şaban ayında (şubat-mart 981) doğmuştu. 414 (1023-1024) yılında İbn Mâkûlâ'nın yanında şahitlik yaptı. Güzel Kur'an okurdu, çok iyi derecede nahiv bilirdi.

Irak amîdine gelince, el-Besâsîrî onu da öldürdü. Amîd mert ve cesur bir adamdı, Şeyhu'ş-şüyûh ribatını yapan o'dur.

el-Besâsîrî Irak'ta el-Manastır Billâh el-Alevî adına hutbe okutunca Mısır'da bulunan halifeye haber gönderip yaptıklarını anlattı. Orada Ebû'l Kâsım el-Mağribî'nin kardeşinin oğlu Ebu'l-Ferec vezir idi. İçinde bir endişe vardı, nitekim korktuğuna uğradı. Bu sebeble Besâsîrî'nin mektuplarına bir müddet cevap verilmedi, daha sonra ise umduğu ve beklediğinin aksine cevaplar verildi.

el-Besâsîrî daha sonra Bağdâd'dan Basra ve Vâsıt'a giderek oraları da zaptetti. Oradan Ahvâz üzerine yürümek istedi. Bunu duyan Ahvâz hâkimi Hezâresb b. Bengîr Dübeys b. Mezyed'e haber gönderip bir miktar mal vermek şartıyla el-Besâsîrî ile aralarını düzeltmesini istedi, fakat el-Besâsîrî bu teklifi kabul etmedi ve: «Hutbe mutlaka el-Mustansır adına okunacak, sikke de onun adına basılacaktır» dedi; fakat Hezâresb onun dediklerini yapmadı. el-Besâsîrî de Tuğrul Bey'in Hezâresb'e askerî yardımda bulunacağını düşünerek onunla anlaştı ve 1 Şaban 451 (12 Eylül 1059) tarihinde Vâsıt'a gitti. Öte yandan Sadaka b. Mansûr b. el-Hüseyn el-Esedî Vâsıt'tan ayrılıp Hezâresb'in yanına gitti. İlerde anlatacağımız gibi, babasının yerine o geçmişti.

Tuğrul Bey ile İbrâhim Yınal'ın durumlarına gelince :

Yukarıda zikrettiğimiz gibi, Sultanın yanında az sayıda asker vardı, İbrâhim Yınal'ın yanında ise çok sayıda Türk toplanmıştı. İbrâhim Yınal onlara kardeşi Tuğrul Bey ile barışmayacağına ve onları Irak'a gitmeğe zorlamayacağına dair yemin etti. Türkler uzun süre çoluk çocuklarından ayrı kaldıkları ve pek çok sıkıntıya maruz kaldıkları için Tuğrul Bey'den hoşlanmıyorlardı, bu sebeple Tuğrul Bey ona karşı koyamadı. Kardeşi Ertaş'ın iki oğlu Muhammed ve Ahmed büyük bir orduyla İbrâhim Yınal'ın yanına geldiler, böylece Yınal onlarla daha da güçlendi, Tuğrul Bey ise aynı oranda zayıfladı. Onların önünden Rey'e çekildi, kardeşi Dâvud'un çocukları olan Alp Arslan, Yâkûtî ve Kavurt Bey'e mektup yazdı. Kardeşi

Dâvud ise inşaallah 451 (1059-1060) yılı olayları arasında anlatacağımız gibi ölmüştü.

Ondan sonra oğlu Alp Arslan Horasân meliki oldu. Tuğrul Bey haber gönderip yardıma çağırdı, onlar da çok sayıda askerle yanına geldiler. Sultan, İbrâhim Yınal ile Rey yakınlarında karşılaştı. Çarpışmalar sonunda İbrâhim ve maiyyetindekiler mağlûp oldular. İbrâhim ve iki yeğeni Muhammed ile Ahmed esir düştü. Tuğrul Bey'in emri üzerine İbrâhim Yınal 9 cemaziyülâhir 451 (Temmuz 1059) tarihinde yayının kirişiyle boğularak öldürüldü, yeğenleri Muhammed ve Ahmed'in hayatlarına onunla beraber son verildi.

İbrâhim Yınal, Tuğrul Bey'e defalarca isyan ettiği halde affedilmişti. Sultan bu defa Halife'nin başına gelen olayların yegâne sebebinin İbrâhim Yınal olduğunu anladığı için onu öldürdü, affetmedi.

İbrâhim Yınal öldürülünce, Tuğrul Bey Ahvâz'da bulunan Hezâresb'e haber gönderip durumu bildirdi. Amîdülmülk el-Kündürî de yanındaydı. Doğruca Sultan'ın yanına gitti. Hezâresb onu kendisi gibi teçhiz edip gönderdi.

Halifenin Bağdâd'a Dönmesi

Sultan kardeşi İbrâhim Yınal'ın işini hallettikten sonra Irak'a dönmek istedi. Halife el-Kâim Biemrillâh'ı sarayına iade etmekten başka bir düşüncesi yoktu. Tuğrul Bey, el-Besâsîrî ve Kureyş'e haber gönderip halifenin sarayına iade edilmesi halinde Irak'a girmeyeceğini, adına hutbe okutulması ve sikke basılmasıyla iktifa edeceğini bildirdi, fakat el-Besâsîrî bunu kabul etmedi; bunun üzerine Tuğrul Bey de Irak'a hareket etti ve öncü birlikleri Kasr-ı Şîrîn'e vardı. Bu haber Bağdâd'a ulaşınca el-Besâsîrî'nin karıları ve çocukları oradan ayrıldı, Kerh ahalisi de karıları ve çocuklarıyla Dicle'deki gemileri ve hayvanlarıyla oradan ayrıldılar. Benû Şeybân halkı yağmaladı ve bir çoğunu öldürdü. el-Besâsîrî ve çocukları Bağdâd'a 6 zilkade 450 (25 Aralık 1058) tarihinde girmiş ve 6 zilkade 451 (14 Aralık 1059) tarihinde de şehri terketmişlerdir.

Öte yandan Bâbu'l-Basra ahalisi ayaklanıp Kerh'e yürüyerek burayı yağmaladılar, ez-Zaferan gecidini yaktılar. Burası geçitlerin en güzeli ve en mamurlarından biriydi. Bu arada Tuğrul Bey Bağdâd'a geldi. Yolda iken "İbn Fûrek" adıyla tanınan İmam Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb'u Kureyş b. Bedrân'ın yanına gönderip Halife'ye yaptığı yardımdan ve onun

karısı olan yeğenini korumasından dolayı teşekkür etti. Ebû Bekr b. Fûrek'i halife'ye hizmet etmek ve Halife ile karısı Arslan Hatun'u getirmek üzere gönderdiğini bildirdi.

Kureyş, Tuğrul Bey'in Irak'a gittiğini duyunca Muhâriş'e haber gönderip ona: «Sana olan güvenimiz sebebiyle Oğuz felâketi başımızdan uzaklaşıncaya kadar halifeyi sana emanet etmiştik. Şimdi onlar buradan çekip gittiler, ancak senin üzerine yürümek niyetindeler. Aileni de alıp çöle çekil. Onlar, Halife'nin çölde bizim yanımızda olduğunu bilirlerse Irak'a gitmezler, biz de onlar hakkında dilediğimiz gibi hüküm veririz.» dedi. Bunun üzerine Muhâriş: "el-Besâsîrî ile aramızda yeminler ve anlaşmalar vardı, fakat o bu anlaşmaları bozdu. Halife benden öyle yeminler ve vaatler aldı ki, onlardan kaçıp kurtulmak mümkün değildir.» dedi.

Muhâriş 11 zilhicce 451 (18 Ocak 1060) tarihinde Halife ile beraber Irak'a gitti. Herhangi bir saldırıdan emin olmak için Bedr b. Mühelhil'in beldesine saptılar. İbn Fûrek, Bedr b. Mühelhil'in obasına varıp kendisini Muhâriş'in yanına götürmesini istedi, bu sırada bir köylü gelip Halife ile Muhâriş'i Tell-Ukbar'da gördüğünü söyledi. Bedr buna çok sevindi ve İbn Fûrek ile birlikte onu karşılamak üzere yola çıktılar ve ona hizmet ettiler. Bedr Halife'ye bir çok şey götürdü. İbn Fûrek de Tuğrul Bey'in mektubunu ve gönderdiği bir çok hediyeyi halifeye ulaştırdı.

Tuğrul Bey Halife'nin Bedr'in beldesine vardığını duyunca veziri Kündürî'yi emîrleri ve hâciblerini onu karşılamak üzere gönderdi. Onlarla beraber büyük çadırlar, otağlar ve altın işlemeli eyerlere sahip atlar vs. gönderdi. Bunlar halifenin yanına varıp ona hizmet ettiler, sonra yola devam ettiler. Halife 24 zilkade 450 (12 Ocak 1059) tarihinde en-Nehrevân'a vardı. Sultan ona hizmet etmek üzere çıktı, onu karşılayıp huzurunda yer öptü. Sağ salim geldiği için onu tebrik etti ve gelişinden dolayı duyduğu sevinci ifade etti. Bu arada İbrâhim Yınal'ın isyanı sebebiyle geç kaldığını bildirerek özür diledi. Tuğrul Bey onu yaptığı işlerle Abbâsî devletini zayıflattığı için cezalandırmak maksadıyla öldürmüştü, ayrıca kardeşi Dâvud'un Horasân'da ölmesi dolayısıyla da geç kaldığını ifade etti, çünkü onun ölümünden sonra Horasân'da oğullarını görevlendirinceye kadar beklemek zorunda kalmıştı. Sultan daha sonra: «Ben bu köpeğin (yani el-Besâsîrî'nin) arkasından gider, Suriye'ye varıp Mısır Fâtımî halifesi adına yaptıklarından dolayı onu cezalandırırım.» dedi.

Halife, Sultan Tuğrul Bey'e kendi eliyle bir kılıç kuşattı ve: «Emîrü'l-Mü'minîn'in yanında saray eşyasından ondan başka hiç bir şey kalmamıştı. Bu kılıç Emîrü'l-Mü'minîn'e uğur getirdi.» dedi. Daha sonra çadırın perdesi kaldırıldı, emîrler halifeyi görüp hizmet ettikten sonra oradan ayrıldılar.

Bağdâd'da şehrin ileri gelenlerinden Kadı Ebû Abdullah ed-Dâmgânî ve şahitlerden üç kişi hariç halifeyi karşılayacak adam kalmamıştı. Sultan ileriden giderek Bağdâd'a vardı ve Bâbu'n-Nûbi'de hâcibin yerine oturdu. Halife oraya gelince Tuğrul Bey ayağa kalktı ve onun bindiği katırın yularını tutarak odasının kapısına kadar götürdü. Halife 25 Zilkade 451 (2 Ocak 1060) pazartesi günü Bağdâd'a geldi. Sultan daha sonra kışlasına çekildi. Bu sene kurak geçmiş, halk yağmur yüzü görmemişti. O gece yağmur yağınca şairler bunu Sultan ile Halife'ye atfederek onları tebrik ettiler. Soğuklar Halife'nin Bağdâd'a geldiği tarihten itibaren otuz küsur gün daha devam etti. Açlık ve işkence sebebiyle sayılamayacak kadar çok insan öldü. Ebû Ali b. Şibl de Oğuzlardan kaçanlar arasındaydı, fakat kaçarken başkaları ona saldırıp malını aldılar.

el-Besâsîrî'nin Öldürülmesi

Halife, sarayına yerleştikten sonra Sultan, Humartekin et-Tuğrâî kumandasındaki iki bin kişilik bir süvarî birliğini Kûfe tarafına sevk etti. Serâyâ b. Menî' b. Hafâcî de onlara katıldı. O daha önce Sultan'a: «Benimle birlikte şu kadar adam gönderirsen, Kûfe'ye kadar gider ve el-Besâsîrî'nin Suriye'ye gitmesine mani olurum.» demişti.

Sultan Tuğrul Bey de onların izinden yola çıktı. Dübeys b. Mezyed ile el-Besâsîrî bu askerî birlik Kûfe'yi yağmaladıktan sonra 8 zilhicce (15 Ocak 1060) tarihinde Kûfe yoluyla onların yanına varıncaya kadar durumdan haberdar olmadılar. Nûruddevle Dübeys bütün eşyalarını toplayıp el-Batihâ'ya gönderdi. Dübeys'in adamları da aileleriyle beraber oradan ayrılmağa başladılar. Türkler de onları takip ediyordu. Nûruddevle Dübeys b. Mezyed Arapları savaşmak için geri çevirmek maksadıyla ilerlediyse de Araplar dönmediler, bunun üzerine o da gitti.

el-Besâsîrî adamlarıyla yerinde durdu, Tuğrul Bey'in ordusu hücum etti ve adamlarından Ebû'l-Feth b. Verrâm esir alındı, Nûruddevle Dübeys'in üç oğlu Mansûr, Bedrân ve Hammâd da esir düştü. Bu sırada el-Besâsîrî'nin atı bir okla vuruldu. el-Besâsîrî kolayca kurtulabilmek maksadıyla zırhı kesmek istedi, fakat kesilmedi. Sonra attan düştü, bu sırada da yüzüne bir darbe isabet etti. Yaralılardan biri onun olduğu yeri gösterdi, Amîdülmülk'ün divitçisi (ed-Devâtî) olan Gümüştekin de onu yakalayıp öldürerek kafasını kesip Sultana götürdü. Askerler develerin arasına girip hepsini sürdüler. Bağdâd halkının mallarıyla el-Besâsîrî'nin malları, karıları ve çocukları ele geçirildi, bu arada çok sayıda insan helâk oldu. Sul-

tan, el-Besâsîrî'nin kafasının halifelik sarayına gönderilmesini emretti, bunun üzerine el-Besâsîrî'nin kesik başı saraya gönderildi. 15 Zilhicce 451 (22 Ocak 1060) tarihinde saraya götürülüp temizlendi, yıkandı ve bir sopa üzerine takılarak öylece dolaştırıldıktan sonra Babu'n-Nûbî önünde asıldı.

el-Besâsîrî'nin esirleri arasında hilâfet sarayına mensup bir grup kadın da vardı. Onlar da oradan alınıp kendilerine ikram ve ihsanda bulunulduktan sonra Bağdâd'a gönderildiler.

Öte yandan Nûruddevle b. Dübeys, Zaîmülmülk Ebû'l-Hasan Abdürrahîm ile beraber el-Batîhâ'ya gitti.

Bu son hadiselerin aslında 451 (1059-1060) yılı olayları arasında zikredilmesi gerekirdi, ancak biz olayı bir bütün olarak ele aldık ve birbirlerini takip eden hadiseler şeklinde mütalaa ederek hepsini burada anlattık.

el-Besâsîrî, Bahâüddevle b. Adududdevle'nin Türk asıllı bir kölesiydi. Onun yüzünden işler böylesine değişti ve el-Besâsîrî bu meşhur mevkie geldi. el-Besâsîrî'nin adı Arslan, künyesi Ebû'l-Hâris idi. Arslen Fars'taki Besâ şehrindendi. Araplar "b" harfini "f" ye çevirir ve «Fesâ» derler, bu sebeple oraya nisbet edilerek «Fesâvî» denir. Nahivci Ebû Ali el-Fârisi de Fesâlıdır. el-Besâsîrî'nin ilk efendisi Besâ'lıydı, bu yüzden ona "el-Besâsîrî» denilmiştir. Araplar "b" yerine "f" koyarak Fesâsîrî derler.

Çeşitli Olaylar

Sultan Tuğrul Bey Memlân b. Vehsûzân b. Memlân'ı bu sene babasının yerine Âzerbaycân valiliğine tayin etti.

el-Cezîre hakimi Şihâbüddevle Ebû'l-Fevâris Mansûr b. el-Hüseyn el-Esedî bu sene Hûzistan civarında öldü, kabilesi oğlu Sadaka'nın etrafında toplandı.

Büveyhîlerin son hükümdarı el-Melikü'r-Rahîm de bu sene Rey kalesinde öldü. Tuğrul Bey onu önce es-Sîrevân kalesinde hapsetmiş, daha sonra da Rey kalesine nakletmişti. Orada vefât etti.

Ebû Ali b. Ebû'l-Cebr de bu sene el-Batîha'da vefat etti. O yöredeki bazı yerlerin lideriydi. Tuğrul Bey onun üzerine Irak amîdi Ebû Nasr ile bir ordu sevk etti, fakat Ebû Ali onları bozguna uğrattı.

Sultan bu sene Nevrûz günü, veziri Amîdülmülk ile birlikte halifeye kıymetli takıların dışında on bin dinar para gönderdi.

Şahit Ebû'l-Feth b. Şeytâ el-Kârî bu sene safer ayında öldü. Şahitliği 445 (1053-1054) yılına rastlar.

Şâfiî fakîhi Kadı Ebû't-Tayyib et-Taberî de bu sene rebiyülevvel ayında öldü. Yüz iki yaşındaydı. Gözleri ve kulakları sağlıklı, bütün uzuvları sağlamdı. Münâzaralara katılır, fetva verir, fakihlerin eksiğini tamamlar, bazı açıklamalar getirir ve hatalarını düzeltirdi. Cenaze namazında Amîdülmülk de hazır bulundu. Ahmed (b. Hanbel)'in kabrinin yanında defnedildi. Güzel şiirleri vardır.

Şafiî fakihi ve üstâd Kadı el-Kudât Ebû'l-Hüseyn Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî de bu senenin son gününde öldü. Bir çok eserleri vardır. **el-Hâvî** adlı eseriyle muhtelif ilim dallarındaki diğer eserleri de bunlar arasındadır.

Şâfiî mezhebine göre İslâm miras hukukunu çok iyi bilen Ebû Abdul-el-Hüseyn b. Ali er-Raffâ (ed-Darîru'l-Farazi) da bu senenin sonunda vefat etti.

Bu sene şevval ayında (kasım-aralık 1058) Irak ve Musul'da şiddetli bir deprem oldu. Hemedân'ı da etkiledi ve bir saat devam etti. Bunun sonucunda evlerin çoğu yıkıldı, çok sayıda insan da hayatını kaybetti.

İbn Ebî Akîl adıyla tanınan Ebû Muhammed b. Abdullah Ali b. Iyâd da bu sene öldü. Semâ yoluyla pek çok hadis öğrenmiş ve rivayet etmiştir.

Hıms kadısı Ebû'l-Hasan Ali b. Hindî de aynı şekilde bu sene vefat etti. İlim ve edebiyata vakıf bir insandı.

DOKUZUNCU CİLDİN SONU